Α.Τ.Β 54276 Α
900
A
949.505
Σ10
419

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Α. ΣΙΟΡΟΚΑ

ΤΟ ΓΑΛΛΙΚΟ ΠΡΟΞΕΝΕΙΟ ΤΗΣ ΑΡΤΑΣ

(1702-1789)

ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

ΙΩΑΝΝΙΝΑ 1980

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

σελ.

Προλεγόμενα 8

Βραχυγραφίες 8

Εἰσαγωγή: Ἡ κατάσταση στήν Ἀνατολική Μεσόγειο ἀπό τήν πτώση τῆς Κρήτης (1669) ὡς τή συνθήκη τοῦ Πασσάροβιτς (1718) 9

ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ

ΤΟ ΠΡΟΞΕΝΕΙΟ ΚΑΙ Η ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΟΥ

Κεφάλαιο Α΄: Τό προξενεῖο τῆς Ἄρτας

α) Ἵδρυση 19

β) Ἕδρα 20

γ) Ὅρια 21

δ) Ὀνομασία 21

ε) Σημασία-Χρησιμότητα 22

στ) Ἐξάρτηση 24

Κεφάλαιο Β΄: Τά ὑποπροξενεῖα

α) Τῆς Σαγιάδας 29

β) Τῆς Ναυπάκτου 30

γ) Τῆς Λευκάδας 32

δ) Τοῦ Μεσολογγίου 32

ε) Τῆς Αὐλώνας 36

στ) Τῆς Πρέβεζας 40

Κεφάλαιο Γ΄: Οἱ προξενικές ἀρχές

α) Οἱ πρόξενοι 43

1. Benoist Garnier (1702-1703) 43

2. Hiérosme Pellissier (1703-1705) 43

3. Guillaume Dubroca (1705-1724) 44

4. Μεταξύ τῶν δύο Dubroca (1724) 45

5. Jean-Baptiste Dubroca (1724-1738) 45

6. Charles-Louis Deflandres (1738-1739) 47

7. Laurent Boulle (1739-1763) 48

8. Jean Julien (1764-1775) 50

9. Amable Galleigne (1776-1779) 51

10. Joseph-Ignace de Grimaldi (1779-1789) 52

β) Οἱ γραμματεῖς καί οἱ διερμηνεῖς 52

1. Οἱ γραμματεῖς 52

2. Οἱ διερμηνεῖς 54

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ

Η ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΚΑΙ Η ΖΩΗ ΤΩΝ ΓΑΛΛΩΝ ΣΤΗΝ ΑΡΤΑ

Κεφάλαιο Α΄: Ἡ γαλλική παροικία (nation) 57

Κεφάλαιο Β΄: Οἱ συνθῆκες τῆς ζωῆς 61

α) Ἡ προξενική κατοικία 61

β) Ἡ θρησκεία 63

γ) Ἡ ὑγεία 66

δ) Ἐθιμοτυπικά καί κοινωνική ζωή 69

ε) Ἐνδυμασία-Πνευματική ζωή 70

Κεφάλαιο Γ΄: Ἡ συνεργασία καί οἱ διαφορές μέ τούς Τούρκους 72

Κεφάλαιο Δ΄: Οἱ προθέσεις ἀπέναντι στούς Ἕλληνες

α) Ὁ ὑπόδουλος πληθυσμός 81

β) Οἱ ἁρματολοί 83

γ) Οἱ προστατευόμενοι 85

δ) Οἱ Ἕλληνες πρόξενοι 87

ε) Οἱ ἐξαιρέσεις ἀπό τή γενικότερη τακτική 92

στ) Συμπέρασμα 94

Κεφάλαιο Ε΄: Ὁ ἀνταγωνισμός μέ τούς Βενετούς 95

Κεφάλαιο ΣΤ΄: Ἡ θέση ἀπέναντι στούς ἄλλους Εὐρωπαίους καί τούς Ἑβραίους

α) Οἱ ἄλλοι Εὐρωπαῖοι 105

β) Οἱ Ἑβραῖοι 109

Κεφάλαιο Ζ΄: Οἱ σχέσεις μέ τούς συμπατριῶτες τους 111

α) Οἱ Γάλλοι τῆς περιοχῆς τοῦ προξενείου 111

β) Τά γειτονικά γαλλικά προξενεῖα 113

γ) Τό Ἐμπορικό Ἐπιμελητήριο τῆς Μασσαλίας 115

δ) Ἡ γαλλική πρεσβεία στήν Πύλη 117

ΤΡΙΤΟ ΜΕΡΟΣ

ΟΙ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΤΟΥ ΠΡΟΞΕΝΕΙΟΥ

Κεφάλαιο Α΄: Τό ἐμπόριο

α) Γενικά 120

β) Τεχνική-θετικοί καί ἀρνητικοί παράγοντες 124

1. Ἡ ἐμπορική τεχνική καί οἱ βασικές προϋποθέσεις 124

2. Τά νομίσματα 125

3. Οἱ τιμές 127

4. Θετικοί καί ἀρνητικοί παράγοντες 127

γ) Γαλλικοί ἐμπορικοί οἶκοι 139

δ) Οἱ πρόξενοι ὡς ἔμποροι 146

ε) Οἱ ἀνταγωνισμοί 152

1. Οἱ Ἕλληνες 152

2. Οἱ Ἰταλοί καί οἱ Ραγουζαῖοι 157

3. Οἱ Ἄγγλοι 161

4. Οἱ Ὁλλανδοί 162

5. Συμπέρασμα 163

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

στ) Οἱ εἰσαγωγές 163
1. Τά πλαίσια 163
2. Τά ὑφάσματα 165
3. Ὁ καφές καί ἡ ζάχαρη 171
4. Τό λουλάκι 172
5. Ἄλλα εἴδη 172
ζ) Οἱ ἐξαγωγές 173
1. Γενικά 173
2. Τό σιτάρι 174
3. Ἡ ξυλεία 182
4. Καπνά 185
5. Μαλλιά 187
6. Δέρματα 187
7. Κερί 187
8. Καλαμπόκι 188
9. Βαμβάκι 188
10. Μετάξι 189
11. Λάδι 189
12. Διάφορα ἄλλα προϊόντα 189
13. Ἀρχαιότητες 190

Κεφάλαιο Β΄: Ἡ ναυτιλία

α) Γενικά 191
β) Θετικοί καί ἀρνητικοί παράγοντες 192
γ) Ἡ ἀκτοπλοΐα (caravanne) 197
δ) Οἱ ἀνταγωνισμοί 203
1. Ἕλληνες 203
2. Ἄγγλοι 206
3. Βενετοί καί ἄλλοι Ἰταλοί - Ραγουζαῖοι 207
4. Συμπέρασμα 208
ε) Τά ναυάγια-Ἡ περίθαλψη τῶν πληρωμάτων-Τά ἔκτακτα περιστατικά . 208
στ) Οἱ κουρσάροι καί οἱ πειρατές 211
1. Ἕλληνες 212
2. Ἄγγλοι 215
3. Ἀπό τό Δουλτσίνο 217
4. Ἀπό τή Σένια 218
5. Ὁλλανδοί καί ἄλλοι 219
6. Ὁ Μανέτας 220
7. Μέτρα προστασίας 221

Κεφάλαιο Γ΄: Οἱ λοιπές δραστηριότητες

α) Εἰσαγωγικά 224
β) Οἱ λιποτάκτες 224

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

γ) Τό ταχυδρομεῖο 231
δ) Μετάδοση πληροφοριῶν τοπικοῦ καί γενικοῦ ἐνδιαφέροντος 233
1. Ἡ σημασία 233
2. Εἰδήσεις γιά τούς Τούρκους 234
3. Εἰδήσεις γιά τούς Βενετούς 236

Διαπιστώσεις καί συμπεράσματα 238

(Σέ ξεχωριστό τεῦχος)

Σημειώσεις Προλεγομένων καί Εἰσαγωγῆς .. .. σελ. I
Σημειώσεις Πρώτου Μέρους .. .. " V
Σημειώσεις Δευτέρου Μέρους .. .. " XXIII
Σημειώσεις Τρίτου Μέρους .. .. " XLVII
Παράρτημα
Α. Χρονολογικός πίνακας ἀναχωρήσεων τῶν γαλλικῶν καραβιῶν .. .. " IC
Β. Στατιστικές διαπιστώσεις .. .. " CVIII
Βιβλιογραφία .. .. " CX

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ

Ἡ σημασία τοῦ 18ου αἰ., τόσο γιά τήν εὐρωπαϊκή ὅσο καί γιά τήν ἑλληνική ἱστορία, ἔχει βέβαια τονιστεῖ.[1] Στή διάρκεια τοῦ αἰώνα αὐτοῦ παίρνουν τήν ὁριστική τους μορφή τά ἱστορικά φαινόμενα πού προετοιμάζονταν κατά τούς τρεῖς προηγούμενους αἰῶνες. Ἀπό τήν ἄλλη μεριά, στόν ἑλληνικό χῶρο σημειώνονται βαθιές ἀλλαγές, οἰκονομικές καί κοινωνικές, οἱ ὁποῖες δημιουργοῦν τίς προϋποθέσεις γιά τήν Ἐπανάσταση τοῦ 1821. Μέσα λοιπόν στήν τόσο κρίσιμη αὐτή περίοδο ἐντάσσεται τό γαλλικό προξενεῖο τῆς Ἄρτας, πού ἀποτελεῖ τό θέμα τῆς ἐργασίας μας.

Πρός τήν ἔρευνα καί τή μελέτη τῆς παρουσίας τῶν Γάλλων στόν ἑλληνικό χῶρο καί ἰδιαίτερα στήν Ἤπειρο κατηύθυνε ἀπό τήν ἀρχή τίς προσπάθειές μου ὁ καθηγητής τῆς Ἱστορίας Μέσων καί Νεωτέρων Χρόνων τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἰωαννίνων κ.Ζαχαρίας Ν.Τσιρπανλῆς, ἀμέσως μόλις διορίστηκα βοηθός στήν παραπάνω ἕδρα, τόν Δεκέμβριο τοῦ 1972.[2] Οἱ πρῶτες ἐκεῖνες ἔρευνες μοῦ ἔδειξαν ὅτι ἡ γαλλική παρουσία στήν Ἤπειρο, μέ κέντρο τήν Ἄρτα, ἦταν σημαντική σ'ὅλη τή διάρκεια τοῦ 18ου αἰ. καί ὅτι ἡ μελέτη της μποροῦσε νά διαφωτίσει ἀρκετές πτυχές τῶν γαλλοτουρκικῶν καί γαλλοελληνικῶν σχέσεων στήν περιοχή. Τήν ἄποψή μου αὐτή ἐνίσχυσε πολύ μιά συζήτηση πού εἶχα μέ τήν ἀείμνηστη Δημοκρατία Ἠλιάδη, στίς ἀρχές τοῦ 1976, ἡ ὁποία μάλιστα μοῦ ἔδωσε καί τίς πρῶτες ἀρχειακές ἐνδείξεις γιά τό γαλλικό προξενεῖο Ἄρτας.

Ἡ χρησιμότητα τῆς μελέτης τῶν γαλλικῶν προξενείων τῆς Ἀνατολῆς, ἀκόμη καί τῶν λιγότερο σημαντικῶν, γιά τή γαλλική κυρίως, ἀλλά καί γενικότερα τήν εὐρωπαϊκή ἱστορία, ἔχει ἤδη ἐπισημανθεῖ.[3] Ὡστόσο οἱ μέχρι τώρα σχετικές μελέτες γιά τά γαλλικά προξενεῖα τοῦ τουρκοκρατούμενου ἑλληνικοῦ χώρου, δηλ. τῆς Θεσσαλονίκης,[4] τῆς Πελοποννήσου[5] καί τῆς Κρήτης,[6] ἀσχολοῦνται κυρίως μέ τήν οἰκονομική δραστηριότητα τῶν Γάλλων στίς περιοχές αὐτές. Εἶναι βέβαια ἀναντίρρητο ὅτι ἡ οἰκονομική παρουσία καί διείσδυση τῶν Γάλλων, καί τῶν ἄλλων Εὐρωπαίων, στόν χῶρο τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας ἦταν ἡ κυριότερη ἐπιδίωξή τους, τουλάχιστο στίς ἀρχές τοῦ αἰώνα. Ἂν ὅμως ληφθεῖ ὑπόψη ἡ συνεχιζόμενη σ'ὅλον τόν 18ον αἰ. παρακμή τῆς Βενετίας, καθώς καί ἡ κατάσταση τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, νομίζουμε ὅτι ἡ οἰκονομική διείσδυση δέν ἦταν ὁ μόνος λόγος τῆς ἵδρυσης καί τῆς δράσης τῶν γαλλικῶν προξενείων.

Στόχος τῆς ἔρευνάς μας ἦταν νά διαπιστωθεῖ ἡ ποιότητα καί ἡ ἔκταση τῆς γαλλικῆς παρουσίας στόν ἠπειρωτικό χῶρο καί νά μελετηθοῦν, ὅσο γινόταν πλατύτερα, οἱ τομεῖς τῆς παρουσίας αὐτῆς. Συγκεκριμένα, ἔπρεπε νά δοθεῖ ἀπάντηση στά ἐρωτήματα: Πότε καί γιατί ἱδρύθηκε τό γαλλικό προξενεῖο στήν Ἄρτα, ποιά ἦταν ἡ περιοχή τῆς δικαιοδοσίας του, ποιά τά πρόσωπα πού τό πλαισίωναν καί ὡς ποιό σημεῖο ἐφάρμοσαν μιά γενικότερη πολιτική· τί εἴδους σχέσεις ἀναπτύχτηκαν ἀνάμεσα στούς Γάλλους τῆς περιοχῆς τοῦ προξενείου Ἄρτας καί τούς Τούρκους κατακτητές, τούς Ἕλληνες καί τούς ἄλλους ὑπόδουλους, τούς γείτονες Βενετούς καί τούς λοιπούς Εὐρωπαίους· ποιές,

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τέλος, ἦταν οἱ δραστηριότητες τῶν Γάλλων τοῦ προξενείου, τί ἀντιδράσεις συνάντησαν καί μέ ποιά μέσα καί ὡς ποιό βαθμό ἐπιτεύχθηκαν.

Ὅσοι εἶχαν ἀσχοληθεῖ παλαιότερα μέ τήν ἱστορία τῆς Ἠπείρου,[7] καί ἰδιαίτερα τῆς Ἄρτας,[8] παρέχουν λιγοστές, σκόρπιες, ἀνακριβεῖς καί ἀτεκμηρίωτες πληροφορίες γιά τό γαλλικό προξενεῖο. Τό ἴδιο περιορισμένες εἶναι καί οἱ εἰδήσεις, τίς ὁποῖες μπορεῖ κανείς νά βρεῖ στά γενικότερα ἔργα γιά τό γαλλικό ἐμπόριο τοῦ 19ου αἰ.[9] Ἕνα ἀρκετά σημαντικό μέρος ἀπό τήν ἀλληλογραφία τῶν Γάλλων προξένων Ἄρτας μέ τό ὑπουργεῖο τῶν Ναυτικῶν δημοσίευσε σέ μετάφραση ὁ Σεραφείμ Βόρειος[10] ἤ Μάξιμος.[11] Ὡστόσο ὁ σκοπός τοῦ ἀξιόλογου αὐτοῦ ἐρευνητῆ, στοχαστῆ καί ἀγωνιστῆ δέν ἦταν νά μελετήσει τό γαλλικό προξενεῖο τῆς πόλης αὐτῆς. Τίς πληροφορίες τῶν προξένων Ἄρτας τίς χρησιμοποιεῖ, μαζί καί μέ ἄλλες, γιά νά μελετήσει γενικότερα φαινόμενα τῆς νεοελληνικῆς οἰκονομικῆς καί κοινωνικῆς ἱστορίας. Ἐπί πλέον, ὁ Μάξιμος δέν χρησιμοποίησε καθόλου τήν ἀλληλογραφία τῶν προξένων Ἄρτας μέ τό Ἐμπορικό Ἐπιμελητήριο τῆς Μασσαλίας (στό ἑξῆς ΕΕΜ)· ἀκόμη, οἱ μεταφράσεις του ἔχουν ἀρκετά καί πολλές φορές σημαντικά λάθη, πού ὀφείλονται σέ παρανάγνωση ἤ καί σέ ἄγνοια τῶν προσώπων καί τῆς ἱστορίας τῆς περιοχῆς.

Ἀπαιτοῦνταν λοιπόν εὐρύτερη ἔρευνα στά Ἐθνικά Ἀρχεῖα τῆς Γαλλίας, ὅπου φυλάσσεται ἡ ἀλληλογραφία τῶν προξένων τῆς Ἀνατολῆς μέ τό ὑπουργεῖο τῶν Ναυτικῶν, καθώς καί στά ἀρχεῖα τοῦ ΕΕΜ. Γιά τά πρῶτα ὑπῆρχαν οἱ ἀκριβεῖς ἀρχειακές ἐνδείξεις τοῦ Μάξιμου· ἔτσι μπόρεσα, μέ βάση τίς ἐνδείξεις αὐτές, νά προμηθευτῶ φιλμογραφημένους τούς σχετικούς φακέλους. Γιά τά ἄλλα, τά ἀρχεῖα δηλ. τοῦ ΕΕΜ, ἔπρεπε νά μεταβῶ στή Μασσαλία. Πραγματικά πῆγα ἐκεῖ, τόν Αὔγουστο τοῦ 1976 καί τόν Αὔγουστο τοῦ 1978. Ἡ ἔρευνά μου στούς φακέλους καί στούς τόμους ὅπου φυλάσσεται ἡ ἀλληλογραφία τῶν προξένων, οἱ ἀποφάσεις τοῦ ΕΕΜ, τά ἀντίγραφα τῶν ἐγκυκλίων τοῦ ΕΕΜ πρός τούς προξένους τῆς Ἀνατολῆς καί τῶν ἐπιστολῶν του πρός τούς προξένους τῆς Ἄρτας, οἱ γενικές στατιστικές τοῦ ἐμπορίου τῆς Ἀνατολῆς, οἱ ἄδειες παραμονῆς, καθώς καί ἡ ἀλληλογραφία τοῦ ἐμπορικοῦ οἴκου τῶν Roux, μοῦ ἔδωσε τή δυνατότητα νά ἐπισημάνω καί νά φωτοτυπήσω ἑκατοντάδες ἐγγράφων, πού ἀφοροῦν τό προξενεῖο Ἄρτας.

Ὀφείλω ἐδῶ νά σημειώσω μιά πρώτη διαπίστωση ἀπό τά ἀρχεῖα τοῦ ΕΕΜ: δέν συνάντησα σ'αὐτά καθόλου τό ὄνομα τοῦ προξενείου Ἄρτας στίς γενικές καταστάσεις τοῦ ἐμπορίου τῆς Ἀνατολῆς· ἀκόμη, σέ ἐλάχιστες ἀπό τίς ἐγκύκλιες ἐπιστολές τοῦ ΕΕΜ ἀναφέρεται καί τό προξενεῖο μας ἀνάμεσα στούς ἀποδέκτες. Τό γεγονός αὐτό ὀφείλεται ἀσφαλῶς στό ὅτι τό προξενεῖο Ἄρτας δέν ἐξαρτιόταν οἰκονομικά ἀπό τό ΕΕΜ· ἔτσι τό τελευταῖο αὐτό δέν ἐνδιαφερόταν νά διαπιστώσει τήν ἀκριβή κίνηση τοῦ προξενείου, ἀφοῦ δέν εἰσέπραττε δικαιώματα καί, φυσικά, δέν μισθοδοτοῦσε τούς προξένους. Ἡ ἀπουσία ὡστόσο τῶν εἰδήσεων αὐτῶν δέν δημιούργησε σημαντικές δυσκολίες στήν ἔρευνά μας, γιατί οἱ πληροφορίες τῶν προξένων μᾶς ἐπιτρέπουν νά προσδιορίσουμε μέ ἀσφάλεια τίς αὐξομειώσεις τῶν συναλλαγῶν τῶν Γάλλων στήν περιοχή τοῦ προξενείου Ἄρτας. Ἄλλωστε ἡ ἐργασία μας δέν ἀσχολεῖται ἀποκλειστικά μέ τό ἐμπόριο, οὔτε ἐπιδιώκει νά παρουσιάσει στατιστικούς πίνακες πάνω σ'αὐτό, ἐπισφαλεῖς κάποτε.[12]

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ἀντίθετα, ἡ σιωπή τοῦ ΕΕΜ δέν μᾶς ἔθεσε τό πρόβλημα τῆς διαφορᾶς πού παρουσιάζεται ἀνάμεσα στίς καταστάσεις πού ὑπέβαλλαν οἱ πρόξενοι ἄλλων προξενείων τῆς Ἀνατολῆς στό ὑπουργεῖο τῶν Ναυτικῶν (ἤ τῶν Ἐξωτερικῶν, στό διάστημα 1761-1766) καί σ'ἐκεῖνες πού συνέτασσε τό ΕΕΜ.[13] Ἀπό τήν ἄλλη μεριά, ἡ ἀπουσία τοῦ προξενείου Ἄρτας ἀπό τίς γενικές στατιστικές τοῦ ΕΕΜ ἐνισχύει τήν ἄποψη ὅτι τό ἐμπόριο, καί γενικότερα ἡ οἰκονομική διείσδυση, δέν ἦταν ὁ κυριότερος - ἤ τουλάχιστο ὁ μόνος - λόγος τῆς ἵδρυσης καί διατήρησης τοῦ προξενείου Ἄρτας.

Ὡστόσο, ἀκριβῶς αὐτή ἡ εἰδική ἐξάρτηση τοῦ προξενείου μας δημιουργεῖ ὁρισμένες ἐπιφυλάξεις ὡς πρός τήν ἀκρίβεια τῶν πληροφοριῶν τῶν προξένων. Συγκεκριμένα, ἀφοῦ τό ἐπίσημο εἰσόδημά τους, τό προξενικό, ἦταν ἀνάλογο μέ τόν ὄγκο τῶν συναλλαγῶν, ἤ ἀφοῦ οἱ ἴδιοι οἱ πρόξενοι ἦταν καί ἔμποροι, εἶναι λογικό νά ὑποθέσει κανείς ὅτι τό προσωπικό τους συμφέρον τούς ὁδηγοῦσε πολλές φορές νά ὑπερτονίσουν ἤ καί νά ἐμφανίσουν μειωμένη τήν ἐμπορική κίνηση, καθώς καί τίς δυνατότητες πού προσέφερε ἡ περιοχή τους.[14] Οἱ ἐπιφυλάξεις βέβαια αὐτές δέν μᾶς ὁδηγοῦν μέ κανένα τρόπο στήν ἀπόρριψη ὡς ἀβάσιμων τῶν πληροφοριῶν τῶν προξένων· ἐπιβάλλουν μόνο κάποια προσοχή στήν ἀντιμετώπιση καί χρησιμοποίησή τους. Ἄλλωστε ἡ σημασία τῶν εἰδήσεων τῶν Γάλλων προξένων τῆς Ἀνατολῆς ἔχει ἤδη ἀξιολογηθεῖ σάν ἱστορική πηγή πρώτης τάξης.[15] Σ'αὐτή ἀκριβῶς τήν πηγή στηρίχτηκε ἡ ἐργασία μας: στίς ἀναφορές τῶν προξένων Ἄρτας πρός τό ὑπουργεῖο Ναυτικῶν καί πρός τό ΕΕΜ.[16]

Πρίν προχωρήσω στήν ἔκθεση τῆς μεθόδου πού ἀκολούθησα καί τῆς δομῆς τῆς ἐργασίας μου, θεωρῶ ἀπαραίτητο νά δικαιολογήσω ἐδῶ τά χρονικά ὅρια πού ἔθεσα: 1702-1789. Γιά τό πρῶτο, τό 1702, ὡς ἔτος ἵδρυσης τοῦ προξενείου Ἄρτας, νομίζω ὅτι τά στοιχεῖα πού προσκομίζονται δέν ἐπιτρέπουν καμιά βάσιμη ἀντίρρηση. Εἶναι σίγουρο ὅτι ὁ πρῶτος Γάλλος πρόξενος Ἄρτας, ὁ Benoit Garnier, διορίσθηκε καί ἀνέλαβε τά καθήκοντά του τό ἔτος αὐτό.

Ἀντιρρήσεις θά μποροῦσαν νά διατυπωθοῦν γιά τό δεύτερο, τό 1789. Πραγματικά, μαρτυρεῖται Γάλλος προξενικός πράκτορας στήν Ἄρτα καί μετά τό ἔτος αὐτό, ὁ Pierre-Jerôme Duprê.[17] Ὡστόσο, ὁ Duprê ἔμενε στήν περιοχή ἐξυπηρετώντας δικά του ἀποκλειστικά ἐμπορικά συμφέροντα. Ἄλλωστε δέν ἐπισημάνθηκε ἀναφορά του πρός τό ὑπουργεῖο ἤ τό ΕΕΜ. Οἱ κυριότεροι ὅμως λόγοι πού μᾶς ὁδήγησαν νά μή συμπεριλάβουμε τήν παρουσία τοῦ Duprê ἤ καί ἀργότερα τοῦ H.Pouqueville, ἀδελφοῦ τοῦ γνωστοῦ προξένου Ἰωαννίνων καί συγγραφέα, ὡς ὑποπρόξενου Ἄρτας (1814-1822) στά χρονικά ὅρια τῆς ἐργασίας μας εἶναι οἱ ἑξῆς: α) Μέ τήν ἔναρξη τῆς Γαλλικῆς Ἐπανάστασης τοῦ 1789 τελειώνει γιά τή Γαλλία τό "ancien rêgime"· ἐπέρχονται βαθιές ἀλλαγές στή διάρθρωση τῆς γαλλικῆς κρατικῆς μηχανῆς, οἱ ὁποῖες ὁλοκληρώνονται λίγα χρόνια ἀργότερα. Ἀκόμη, τό ἔτος αὐτό σημαδεύει τήν πτώση τοῦ γαλλικοῦ ἐμπορίου τῆς Ἀνατολῆς.[18] β) Ἰδιαίτερα γιά τό προξενεῖο Ἄρτας, ἡ κατάληψη τοῦ πασαλικιοῦ τῶν Ἰωαννίνων ἀπό τόν Ἀλῆ πασά (1788) καί ἡ ὑπαγωγή σ'αὐτόν τῆς περιοχῆς τῆς Ἄρτας δημιουργεῖ ἐντελῶς νέες προοπτικές γιά τή γαλλική παρουσία ἐκεῖ, πού ἡ μελέτη τους δέν θά μποροῦσε νά δεθεῖ ὀργανικά μέ τήν ἐργασία μας. Εἶναι χαρακτηριστικό ἐξάλλου τό γεγονός, ὅτι ἡ ἀλληλογραφία τοῦ προξενείου Ἄρτας μέ τό γαλλικό ὑπουργεῖο τῶν

Ναυτικῶν σταματᾶ στά 1788.[19]

Θά μποροῦσε ἀκόμη νά τεθεῖ ὡς τελευταῖο ἀκραῖο ὅριο τό 1776. Τό ἔτος αὐτό, μέ τό βασιλικό διάταγμα τῆς 9 Δεκεμβρίου, τό προξενεῖο Ἄρτας, ὅπως καί ἄλλα, καταργεῖται καί ἡ περιοχή ὑπάγεται στό γενικό προξενεῖο Πελοποννήσου. Στήν Ἄρτα διορίζεται προξενικός πράκτορας ὁ A.Galleigne.[20] Ὡστόσο, ἡ διαρθρωτική αὐτή μεταβολή δέν φαίνεται νά ἐπηρέασε σημαντικά τή δραστηριότητα τοῦ πρώην προξενείου Ἄρτας. Οἱ προξενικοί πράκτορες Galleigne καί de Grimaldi ἐξακολουθοῦν νά ὑποβάλλουν τίς ἀναφορές τους στό ὑπουργεῖο (ὡς τό 1788) καί στό ΕΕΜ (ὡς τό 1782). Ἀκόμη, οἱ καταστάσεις γιά τό ἐμπόριο ὑποβάλλονται κατευθεῖαν στό ὑπουργεῖο καί ὄχι μέσω τοῦ γενικοῦ προξένου τῆς Πελοποννήσου.[21]

Μετά ἀπό τά παραπάνω, νομίζομε ὅτι μποροῦμε μέ σιγουριά νά τοποθετήσουμε τό 1789 ὡς τελευταῖο ἀκραῖο χρονικό ὅριο στήν ἐργασία μας.

Ἀναφέρθηκε πιό πάνω, ὅτι οἱ μέχρι τώρα μελέτες γιά τά γαλλικά προξενεῖα τοῦ ἑλλαδικοῦ χώρου ἔχουν σάν κύριο ἄξονα τήν οἰκονομική παρουσία τῶν Γάλλων στίς ἀντίστοιχες περιοχές. Μέ βάση τά γαλλικά ἀρχεῖα, παρουσιάζουν τό ἐμπόριο τῶν περιοχῶν τῆς δικαιοδοσίας τῶν προξενείων[22] ἤ τίς ἐμπορικές σχέσεις ἀνάμεσα στίς περιοχές αὐτές καί τή Μασσαλία.[23] Ἔτσι τονίζεται καί ἐρευνᾶται ἀπό κάθε πλευρά ἡ βασική αὐτή δραστηριότητα τῶν Γάλλων. Ὡστόσο, ἡ εἰδική ἐξάρτηση τοῦ προξενείου Ἄρτας, οἱ ἰδιαίτερες συνθῆκες πού δημιουργοῦσε ἡ γειτνίαση μέ τούς Βενετούς, ἀκόμη καί ἡ μικρότερη οἰκονομική σημασία τῆς περιοχῆς - σέ σύγκριση μέ τά προξενεῖα τῆς Θεσσαλονίκης, τῆς Πελοποννήσου ἤ τῆς Κρήτης - μᾶς ὁδήγησαν νά θέσουμε τό κέντρο βάρους τῆς ἔρευνας καί τῆς μελέτης μας στό προξενεῖο Ἄρτας σάν ἐκπρόσωπο καί συνισταμένη τῆς γαλλικῆς παρουσίας στίς περιοχές τῆς σημερινῆς Νότιας Ἀλβανίας, τῆς Ἠπείρου καί τῆς Δυτικῆς Στερεᾶς κατά τόν 18ον αἰώνα. Θεωρήσαμε ὅτι ἡ ἀπομόνωση μιᾶς καί μόνης, ὁποιασδήποτε, δραστηριότητας τῶν Γάλλων στήν περιοχή θά μᾶς ξεστράτιζε ἀπό τόν ἀρχικό στόχο, δηλ. τή διακρίβωση τῆς ποιότητας καί τοῦ εὔρους τῆς γαλλικῆς παρουσίας στήν παραπάνω περιοχή. Ἀκόμη λιγότερο, δέν θά μπορούσαμε νά μελετήσουμε τό ἐμπόριο στήν περιοχή τοῦ προξενείου μας μέ βάση μόνο τά γαλλικά ἀρχεῖα. Μιά τέτοια προοπτική ἀπαιτεῖ, νομίζουμε, εὐρύτερη ἔρευνα στά ἀγγλικά, στά ὁλλανδικά, στά ἰταλικά, στά αὐστριακά καί στά ρωσικά ἀκόμη ἀρχεῖα, ἡ ὁποία ξεφεύγει ἀπό τίς δυνατότητές μας.

Μέ τή βάση λοιπόν καί τήν προοπτική πού θέσαμε πιό πάνω, ἡ ἐργασία μας χωρίστηκε σέ τρία μέρη. Τό πρῶτο, στό ὁποῖο ἐξετάζεται τό προξενεῖο καί ἡ ὀργάνωσή του, ὑποδιαιρέθηκε σέ τρία κεφάλαια, ὅπου γίνεται λόγος: α) γιά τό προξενεῖο Ἄρτας σάν διοικητικό ὀργανισμό (ἵδρυση-ἕδρα-ὅρια-ὀνομασία-σημασία καί χρησιμότητα-ἐξάρτηση)· β) γιά τά ὑποπροξενεῖα, τά ὁποῖα κατά καιρούς ὑπάγονταν σ'αὐτό (Σαγιάδας, Ναυπάκτου, Λευκάδας, Μεσολογγιοῦ, Αὐλώνας καί Πρέβεζας). Ὀφείλομε ἐδῶ νά διευκρινήσουμε ὅτι τά Γιάννενα θεωρήθηκαν σάν μιά δεύτερη, ἀνεπίσημη, ἕδρα τοῦ προξενείου καί δέν συμπεριλήφθηκαν στά ὑποπροξενεῖα του· γ) γιά τίς προξενικές ἀρχές, δηλ. τούς προξένους, τούς γραμματεῖς καί τούς διερμηνεῖς. Ἰδιαίτερο βάρος δόθηκε στά πρόσωπα τῶν προξένων, γιατί ἡ ἐφαρμογή τῆς γαλλικῆς πολιτικῆς, παρόλο τόν συγ-

κεντρωτισμό καί προστατευτισμό, ἀξαρτιόταν κατά μεγάλο μέρος ἀπό τήν πρωτοβουλία καί τίς ἰδιαίτερες ἱκανότητές τους.

Τά προβλήματα τῆς ἐγκατάστασης καί τῆς ζωῆς τῶν Γάλλων στήν Ἄρτα ἐρευνῶνται στά ἑπτά κεφάλαια τοῦ δεύτερου μέρους, τά ὁποῖα ἀναφέρονται: α) στή γαλλική παροικία (nation) καί τά μέλη της· β) στήν καθημερινή ζωή τῶν Γάλλων (προξενική κατοικία, θρησκεία, ὑγεία, ἐθιμοτυπικά καί κοινωνικά, ἐνδυμασία καί πνευματική ζωή)· γ) στή συνεργασία καί τίς διαφορές μέ τούς Τούρκους· δ) στίς προθέσεις ἀπέναντι στούς ὑπόδουλους Ἕλληνες (τούς ἐμπόρους, τούς ἁρματολούς, τούς προστατευόμενους, τούς προξένους διαφόρων εὐρωπαϊκῶν αὐλῶν)· ε) στόν ἀνταγωνισμό μέ τούς Βενετούς τῆς Πρέβεζας, τῆς Βόνιτσας καί τῶν νησιῶν τοῦ Ἰονίου· στ) στή θέση τῶν Γάλλων ἀπέναντι στούς Εὐρωπαίους καί τούς Ἑβραίους, καί ζ) στίς σχέσεις τῶν Γάλλων τῆς Ἄρτας μεταξύ τους, μέ τούς συμπατριῶτες τους τῶν γειτονικῶν προξενείων, μέ τό ΕΕΜ καί μέ τόν πρεσβευτή τους στήν Πύλη.

Τό τρίτο καί τελευταῖο μέρος τῆς ἐργασίας ἀφιερώνεται στίς δραστηριότητες τοῦ προξενείου, δηλ. τῶν ἐπίσημων ἐκπροσώπων του καί τῶν Γάλλων τῆς περιοχῆς. Στό πρῶτο κεφάλαιο τοῦ μέρους αὐτοῦ ἐξετάζεται τό γαλλικό ἐμπόριο: οἱ ὅροι καί ἡ τεχνική, οἱ ἀρνητικοί καί οἱ θετικοί παράγοντες (νομίσματα, τιμές, πόλεμοι, ληστεία, δασμοί καί δικαιώματα, ἀπαγορεύσεις ἐξαγωγῆς), οἱ γαλλικοί ἐμπορικοί οἶκοι, οἱ πρόξενοι ὡς ἔμποροι, οἱ ἀνταγωνισμοί (μέ τούς Ἕλληνες, τούς Ἰταλούς, τούς Ραγουζαίους, τούς Ἄγγλους καί τούς Ὁλλανδούς), οἱ εἰσαγωγές (ὑφασμάτων, ἀποικιακῶν κ.ἄ.) καί οἱ ἐξαγωγές (σιταριοῦ, ξυλείας, καπνῶν κλ. προϊόντων). Στό δεύτερο κεφάλαιο μελετᾶται ἡ γαλλική ναυτιλία στήν περιοχή, καί συγκεκριμένα: οἱ ὅροι καί ἡ τεχνική, οἱ θετικοί καί ἀρνητικοί παράγοντες, ἡ ἀκτοπλοΐα (caravanne), οἱ ἀνταγωνισμοί, τά ναυάγια, οἱ κουρσάροι καί οἱ πειρατές. Στό τελευταῖο κεφάλαιο τοῦ μέρους αὐτοῦ ἐπισημαίνονται καί κατατάσσονται οἱ δραστηριότητες τοῦ προξενείου πού δέν εἶχαν σχέση μέ τό ἐμπόριο καί τή ναυτιλία. Οἱ δραστηριότητες αὐτές, πού προσδιορίζουν τελικά τήν παρουσία τῶν Γάλλων στήν Ἄρτα, ἀφοροῦν: α) στήν περισυλλογή καί περίθαλψη τῶν Γάλλων λιποτακτῶν ἀπό τόν στρατό τῆς Βενετίας, β) στή διευκόλυνση τῶν ἐπικοινωνιῶν μέ τό Παρίσι καί τή Μασσαλία, καί γ) στή μετάδοση πληροφοριῶν τοπικοῦ καί γενικοῦ ἐνδιαφέροντος, οἱ ὁποῖες ἀναφέρονται στούς Τούρκους καί τούς Βενετούς.

Ἡ ἐργασία κλείνει μέ ἕνα Παράρτημα, στό ὁποῖο καταχωρίζονται οἱ ἀναχωρήσεις γαλλικῶν καραβιῶν, ὅσες ἐπισημάνθηκαν, ἀπό τά λιμάνια τῆς περιοχῆς τοῦ προξενείου (ἡμερομηνία ἀναχώρησης, ὄνομα καί τύπος καραβιοῦ, ὄνομα καί πατρίδα τοῦ καπετάνιου, φορτίο καί τελικός προορισμός). Στό ἴδιο Παράρτημα ἐπισημαίνονται οἱ καπετάνιοι πού εἶχαν ἔλθει περισσότερες ἀπό μία φορές στά λιμάνια τοῦ προξενείου καί περιλαμβάνονται στατιστικοί πίνακες σχετικά μέ τούς τόπους προορισμοῦ τῶν καραβιῶν, μέ τά φορτία τους, μέ τούς τύπους πού ἀνῆκαν, μέ τούς ἐμπορικούς οἴκους στούς ὁποίους προορίζονταν τά φορτία, μέ τίς πατρίδες τῶν καπετάνιων.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΒΡΑΧΥΓΡΑΦΙΕΣ

ACCM	:	Archives de la Chambre de Commerce et d'Industrie de Marseille
ANF	:	Archives Nationales de France
ΗΧ	:	Ἠπειρωτικά Χρονικά (περιοδικό)
ΗΕ	:	Ἠπειρωτική Ἑστία (περιοδικό)
ΕΕΜ	:	Ἐμπορικό Ἐπιμελητήριο Μασσαλίας
ΕΕΣΜ	:	Ἐπετηρίς Ἑταιρείας Στερεοελλαδικῶν Μελετῶν (περιοδικό)
ΗΜΕ	:	Ἡμερολόγιον Μεγάλης Ἑλλάδος (περιοδικό)
Masson,XVII	:	Paul Masson,Histoire du commerce français dans le Levant au XVIIe siècle,Paris 1897.
Masson,XVIII	:	Paul Masson,Histoire du commerce français dans le Levant au XVIIIe siècle,Paris 1911.
NE	:	Νέα Ἑστία (περιοδικό)
OCP	:	Orientalia Christiana Periodica (περιοδικό)
REG	:	Revue des Études Grecques (περιοδικό)

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΣΤΗΝ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΜΕΣΟΓΕΙΟ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ (1669) ΩΣ ΤΗ ΣΥΝΘΗΚΗ ΤΟΥ ΠΑΣΣΑΡΟΒΙΤΣ (1718)

Ὁ μισός αἰώνας πού μεσολάβησε ἀπό τήν πτώση τῆς Κρήτης στούς Τούρκους (1669 ὡς τή συνθήκη τοῦ Πασσάροβιτς (1718) ἐνέχει ἰδιαίτερη σημασία γιά τόν εὐρωπαϊκό 18ον αἰώνα, καί συνεπῶς γιά τό θέμα μας. Στό διάστημα αὐτό, πού ἀποτελεῖ τήν τελευταία φάση τῶν ἀνακατατάξεων στήν Εὐρώπη πρίν ἀπό τήν ὁριστικοποίηση τοῦ 18ου αἰ., μορφοποιοῦνται οἱ μεγάλες εὐρωπαϊκές δυνάμεις τοῦ αἰώνα πού μᾶς ἐνδιαφέρει. Στό ἴδιο διάστημα ἡ Μεσόγειος, καί ἰδιαίτερα ἡ ἀνατολική της λεκάνη, εἴτε ὡς αὐτοδύναμη ἀγορά εἴτε ὡς κλειδί γιά τόν ἔλεγχο των ἐμπορικῶν δρόμων πρός τίς Ἰνδίες, καθίσταται τό κύριο θέατρο τῶν ἐπιχειρήσεων.

Σκοπός μας στή σύντομη αὐτή εἰσαγωγή δέν εἶναι βέβαια νά ἐρευνήσουμε διεξοδικά τή χρονική περίοδο πού ὁρίσαμε. Ἄλλωστε τό θέμα ἔχει ἐξεταστεῖ ἀπό ὅλες του τίς πλευρές· ἀποτέλεσε ἀντικείμενο καί γενικότερων ἱστορικῶν ἔργων καί εἰδικῶν μονογραφιῶν. Πρόθεσή μας εἶναι νά ἐπισημάνουμε ἐδῶ γεγονότα καί καταστάσεις, περιγράφοντας ἔτσι τά ἱστορικά πλαίσια τῆς γαλλικῆς παρουσίας στήν περιοχή, τῆς ὁποίας μέρος ἀποτελεῖ τό θέμα τῆς ἐργασίας μας.

Τά κράτη τῆς Βόρειας καί τῆς Ἀνατολικῆς Εὐρώπης δέν κάνουν ἐμφανή τήν παρουσία τους στή Μεσόγειο, παρά στό δεύτερο μισό τοῦ 18ου αἰ. Οἱ λουθηρανικές σκανδιναβικές χῶρες, ἡ καθολική Πολωνία καί ἡ ὀρθόδοξη Ρωσία βρίσκονται σέ συνεχεῖς σχεδόν συγκρούσεις μεταξύ τους. Ἡ κατάστασή τους χαρακτηρίζεται ἀπό κοινωνικές ἀνακατατάξεις, πού ἔχουν σάν ἀποτέλεσμα τήν ἄνοδο τῶν μεγάλων γαιοκτημόνων σέ βάρος τῶν ἀγροτῶν.[24] Ἀπό τήν ἄλλη μεριά, ὁ 17ος αἰ., καί ἰδιαίτερα τό δεύτερο μισό του, ἀποτελεῖ γιά τήν Ἱσπανία περίοδο παρακμῆς, πολιτικῆς καί οἰκονομικῆς: ἀπώλεια τῆς Πορτογαλίας, ἡ ὁποία γίνεται ἀνεξάρτητη πρίν ἀπό τά μισά τοῦ αἰώνα, τῆς Franche-Comtē καί ἑνός μέρους ἀπό τίς Κάτω Χῶρες, πρός ὄφελος τῆς Γαλλίας (1659-1678), καθώς καί τῶν ἰταλικῶν της κτήσεων καί τοῦ ὑπόλοιπου μέρους τῶν Κάτω Χωρῶν πρός ὄφελος τῆς αὐστριακῆς μοναρχίας (1714).[25]

Στό ἴδιο χρονικό διάστημα σημειώνεται ἡ διαδοχική ἐξασθένηση μιᾶς ἄλλης μεγάλης πολιτικῆς καί οἰκονομικῆς δύναμης: τῆς Ὁλλανδίας. Ὡς τά 1672 παραμένει ἀπό πολλές ἀπόψεις ἡ πρώτη οἰκονομική δύναμη τῆς Εὐρώπης ἀπό τήν ἀρχή τοῦ αἰώνα. Ὡστόσο οἱ πόλεμοι μέ τήν Ἀγγλία μετά τό 1650 εἶχαν ἀρχίσει νά ὑποσκάπτουν τήν ἰσχύ της. Στό τελευταῖο τέταρτο τοῦ 17ου αἰ. ἡ ἀνάμιξη τῆς Ὁλλανδίας στήν πολιτική τῆς ἡπειρωτικῆς Εὐρώπης καί οἱ συνακόλουθοι πόλεμοι μέ τόν Λουδοβίκο ΙΔ΄ τῆς Γαλλίας ἀποδείχτηκαν μοιραῖα γιά τό ὁλλανδικό ἐμπόριο, πού ἔπεσε στά χέρια τῶν Ἄγγλων καί τῶν Γάλλων.[26] Ἀναμφίβολα ἡ Ὁλλανδία εὐημεροῦσε ἀκόμη στά τέλη τοῦ 17ου αἰ. Τό ἐμπόριό της ἐξακολουθοῦσε νά σημειώνει ἐπιτυχίες τόσο στήν Εὐρώπη, κυρίως στίς γερμανικές καί

ρωσικές ἀγορές, ὅσο καί στήν Ἀνατολή. Ὡστόσο ἡ τελική της πτώση ἀρχίζει νά διαφαίνεται ἀπό τήν ἀλλαγή στή νοοτροπία καί στήν πρακτική τῶν ἐμπόρων της: Ὁ νεανικός ζῆλος καί ἡ ἀγάπη γιά τόν κίνδυνο παραχωροῦν τή θέση τους στή σύνεση τοῦ ἐμπόρου, πού δέν εὔχεται-παρά νά κρατήσει ὅσα ἔχει. Ὁ ὁλλανδός ἔμπορος, ἀπό τά μέσα τοῦ 17ου αἰ., γίνεται τό ἀφεντικό, πού ἀπό τά πολυτελῆ γραφεῖα του διευθύνει τίς ὑποθέσεις του.[27]

Στήν Κεντρική Εὐρώπη, μετά τίς συνθῆκες τοῦ 1648 πού συνεχίζουν τόν τεμαχισμό τῆς Γερμανίας, τό ἐκλεκτοράτο τοῦ Brandembourg γίνεται τό βασίλειο τῆς Πρωσσίας, ἰσχυρή παρουσία στόν γερμανικό βορρά. Ἀπό τήν ἄλλη, οἱ Ἀψβοῦργοι ἐνδιαφέρονται νά διατηρήσουν τόν αὐτοκρατορικό τους τίτλο καί νά θέσουν τίς βάσεις ἑνός ἐκτεταμένου κράτους τοῦ Δούναβη. Ἡ μακρόχρονη βασιλεία τοῦ Λεοπόλδου Α΄(1658-1705) εἶναι ἀποφασιστική στόν τομέα αὐτόν. Ὁ ἴδιος αὐτοκράτορας θέτει σάν δεύτερο στόχο τή ρύθμιση τῆς ἱσπανικῆς διαδοχῆς πρός ὄφελός του καί πρός ζημία τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ΄. Οἱ νίκες τῶν Αὐστριακῶν ἐναντια στούς Τούρκους (1683), ἡ κατάπνιξη τῶν κινημάτων τῆς Οὐγγαρίας (1711) καί οἱ πόλεμοι τῆς ἱσπανικῆς διαδοχῆς (1702-1713/4) αὐξάνουν τήν ἐδαφική, ἀλλά καί τήν πολιτική, δύναμη τῆς αὐστριακῆς μοναρχίας, παρά τά ἐγγενῆ μειονεκτήματα τῆς ἑτερογένειας τῶν λαῶν της.[28] Μέ τίς συνθῆκες τῆς Utrecht καί τῆς Rastadt (1713-1714) ἡ Αὐστρία παίρνει τή Νεάπολη, τό Μιλάνο καί τή Σικελία· γίνεται ἔτσι ἡ πρώτη ἰταλική δύναμη καί μία ἀπό τίς κυριότερες στή Μεσόγειο.[29]

Γιά τήν ἀγγλική ἱστορία τοῦ 17ου αἰ. τό κύριο χαρακτηριστικό παραμένει ἡ σαφής ἀντίθεση ἀνάμεσα στίς ἐπομονωτικές τάσεις τῆς Ἀγγλίας καί τήν ἔλλειψη συμμετοχῆς της στά εὐρωπαϊκά πράγματα τῶν ἀρχῶν τοῦ αἰώνα ἀπό τή μιά, καί ἀπό τήν ἄλλη στήν πλήρη ἀνάμιξή της σάν κύριας δύναμης μετά τό 1688.[30] Ἡ ἀνάμιξη αὐτή ἐκδηλώνεται κυρίως, στό πολιτικό πεδίο, μέ τήν ἥττα τοῦ καθολικισμοῦ, ὁ ὁποῖος ἦταν γιά τούς σύγχρονους στενά δεμένος μέ τήν ἀπόλυτη μοναρχία καί τόν Λουδοβίκο ΙΔ΄. Αὐτό ἄλλωστε εἶναι καί τό βασικό χαρακτηριστικό τῆς ἀγγλικῆς ἱστορίας στό τέλος τοῦ 17ου αἰ.[31] Ἡ πολιτική αὐτή γραμμή προκάλεσε σοβαρές δυσκολίες στήν ἀγγλική μοναρχία κατά τό δεύτερο μισό τοῦ 17ου αἰ. Ἄν καί ὁ Κάρολος Β΄(1660-1685) κατάφερε νά παραμείνει στόν ἀγγλικό θρόνο, ὁ ἀδελφός του Ἰάκωβος Β΄ (1685-1688) μέ τήν ἀπειρία του προκάλεσε τήν ἐπανάσταση τοῦ 1688. Τά γεγονότα μετά τό ἔτος αὐτό ὡς τήν ἐκδίωξη τῶν καθολικῶν Stuart (1701) καί τήν ἕνωση μέ τή Σκωτία (1707) διασφαλίζουν τόν θρίαμβο τῆς μετριοπαθοῦς καί προτεσταντικῆς ἀγγλικῆς μοναρχίας μέσα στό Ἡνωμένο Βασίλειο τῆς Μεγάλης Βρετανίας.[32]

Στόν οἰκονομικό-ἐμπορικό τομέα, ἡ Ἀγγλία ἐγκαταλείπει τήν παραδοσιακή τεχνική καί τούς ἐμπορικούς δρόμους τοῦ παρελθόντος, πού εἶχαν τήν ἀρχή τους στόν Μεσαίωνα. Ἀναπτύσσει ζωηρή δραστηριότητα πρῶτα στήν Εὐρώπη καί μετά στήν Ἀνατολή καί στίς ἀποικίες, πράγμα πού τῆς προσέδωσε μεγαλύτερη οἰκονομική σημασία.[33] Ἰδιαίτερα στή Μεσόγειο, ἡ ναυτική ὑπεροπλία τῆς Ἀγγλίας κατά τή σύγκρουσή της μέ τή Γαλλία,στήν τελευταία δεκαετία τοῦ 17ου αἰ., συνετέλεσε ὥστε τό ἀγγλικό ἐμπόριο τῆς Ἀνατολῆς νά γνωρίσει καλές μέρες. Κι αὐτό, παρά τή δράση τῶν Γάλλων καταδρομέων καί παρά τή στάση τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, στήν ὁποία ἡ ἐπιρροή τῆς Γαλλίας ἦταν

σημαντική ἐξαιτίας τῆς κοινῆς ἔχθρας πρός τόν αὐτοκράτορα τῆς Αὐστρίας.[34] Στίς ἀρχές τοῦ 18ου αἰ. τό ἀγγλικό ἐμπόριο στήν Ἀνατολή, μέ κύριο φορέα τή Levant Company, ἦταν πολύ αἰσιόδοξο, μετά τή συνθήκη τοῦ Ryswick (1697), καί φάνηκε νά ἀψηφᾶ ἀσύνετα τόν γαλλικό ἀνταγωνισμό. Ὁ πόλεμος γιά τήν ἱσπανική διαδοχή τελικά δικαιολόγησε τήν αἰσιοδοξία του. Ἡ ἀγγλική ναυτική ὑπεροχή στή Μεσόγειο κατά τή διάρκεια τῆς σύρραξης ἦταν ἀδιαμφισβήτητη καί τό ἀγγλικό ἐμπόριο δέν ὑπέφερε πολύ ἀπό τούς Γάλλους κουρσάρους, τουλάχιστον ὄχι ὅσο τό γαλλικό ἀπό τή μακρόχρονη σύγκρουση.[35]

Τό κυριότερο ὅμως χαρακτηριστικό τοῦ δεύτερου μισοῦ τοῦ 17ου καί τῶν ἀρχῶν τοῦ 18ου αἰ. παραμένει ἡ ἐξασθένηση τῆς βενετικῆς οἰκονομικῆς καί πολιτικῆς παρουσίας στή Μεσόγειο. Ἄλλωστε καί ἡ περίοδος πού ἐξετάζεται ἐδῶ ὁριοθετεῖται ἀπό τούς ἀτυχεῖς ἀγῶνες τῆς Βενετίας ἐνάντια στήν Ὀθωμανική Αὐτοκρατορία. Εἶναι ἀκόμη γεγονός, ὅτι ἀπό τά μέσα τοῦ 17ου αἰ., ἴσως καί νωρίτερα, παρατηρεῖται μετακίνηση τῶν κέντρων τῆς εὐρωπαϊκῆς δημιουργικότητας στήν περιοχή πέρα ἀπό τίς Ἄλπεις. Ἡ Ἰταλία καί γενικότερα ἡ μεσογειακή περιοχή δέν βρίσκονται πιά στήν πρωτοπορεία τῆς τεχνολογικῆς, πνευματικῆς καί ὀργανωτικῆς κίνησης τῆς Εὐρώπης. Ἀντίθετα, οἱ ἰταλικές πόλεις ἀρχίζουν νά ὑστεροῦν, σέ ὅλους τούς τομεῖς, ἀπέναντι στήν Ὁλλανδία, τήν Ἀγγλία καί τή Γαλλία.[36] Ἰδιαίτερα ἡ Βενετία ἔχει ὡς βασική της ἐπιδίωξη στόν πολιτικό τομέα νά τηρήσει αὐστηρή οὐδετερότητα στούς εὐρωπαϊκούς πολέμους τῆς ἐποχῆς, νά μήν ἀναμιχτεῖ στίς συγκρούσεις στήν Ἰταλία καί νά ἀκροβατεῖ ἀνάμεσα στίς ἐπιδιώξεις τοῦ αὐτοκράτορα τῆς Αὐστρίας καί τῶν ἀντιπάλων -ου.[37] Παρόλα τά προσωρινά θετικά της ἀποτελέσματα, ἡ τακτική αὐτή τῆς Βενετίας ὁδήγησε στήν ἐξασθένηση τῶν δυνάμεών της καί στή δημιουργία μιᾶς ψεύτικης πεποίθησης γιά ὕπαρξη ἀσφάλειας, πού δυνάμωσε τή ροπή τῶν ὑπηκόων της πρός τήν ἄνεση καί τίς διασκεδάσεις, προετοιμάζοντας ἔτσι τήν τελική πτώση.[38] Ἐξαίρεση ἀπό τά παραπάνω ἀποτελεῖ ἡ συμμετοχή τῆς Βενετίας στή Sacra Lega τοῦ 1684, ὁπότε καί κηρύσσει, αὐτή πρώτη, τόν πόλεμο στούς Τούρκους (1684-1699).[39] Ἀπό τόν πόλεμο ὅμως αὐτόν ἡ Βενετία βγαίνει τόσο ἐξασθενημένη, ὥστε δέν εἶναι σέ θέση νά ἀξιοποιήσει τά πλεονεκτήματα πού τῆς ἔδινε ἡ συνθήκη τοῦ Carlovitz (1699).

Οἱ προσπάθειες γιά τήν ἀναβίωση τοῦ βενετικοῦ ναυτικοῦ μέ τήν ἀντικατάσταση τῆς παραδοσιακῆς γαλέρας ἀπό σύγχρονα σκάφη, καθώς καί οἱ ἔνδοξες κατακτήσεις τοῦ φρ. Morosini καί ἡ συνθήκη τοῦ Carlovitz δέν ἄλλαξαν τήν κατάσταση. Αἰτία, ἡ οἰκονομική ἀδυναμία τῆς Βενετίας νά ὁλοκληρώσει τά προγράμματά της καί νά διατηρήσει τίς κατακτήσεις της.[40] Ἔτσι ἡ Γαληνότατη Δημοκρατία τοῦ Ἁγίου Μάρκου ἀναγκάστηκε, μετά τό 1718, νά περιορίσει τό ναυτικό της κράτος στήν Ἀδριατική καί σέ μερικές θέσεις στό Ἰόνιο καί τήν ἀπέναντι ἑλληνική στεριά. Ἀλλά κι αὐτή ἡ ἄμυνα τῆς Ἀδριατικῆς ἀποδείχτηκε ὑπέρτερη ἀπό τίς δυνάμεις τῆς πόλης τῶν Δόγηδων.[41] Ἡ ἔνοπλη οὐδετερότητά της στή ζωτική αὐτή περιοχή κόστιζε πολλά στή Βενετία ἀπό τή μιά, καί ἀπό τήν ἄλλη προκαλοῦσε ἐναντίον της τό μῖσος τῶν ἐμπόλεμων, στό μέτρο πού ἐμπόδιζε τήν ἀνάπτυξη τῶν ἐπιχειρήσεών τους.[42] Ἐπιπλέον, ἡ Βενετία εἶχε νά ἀντιμετωπίσει σοβαρά ἐσωτερικά προβλήματα, ὅπως τή διαρροή κρατικῶν μυστικῶν, τήν ἔκλυση τῶν ἠθῶν, τήν ἀνασφάλεια καί τήν αὔξηση τῆς ἐγκληματικότητας.[43]

Ἡ ἐξασθένηση τῆς πολιτικῆς δύναμης τῆς Βενετίας ὀφείλεται ἀσφαλῶς στήν οἰκονομική της κατάπτωση. Τό βενετικό ἐμπόριο δέν στάθηκε ἱκανό νά μεταβάλει τή δομή του καί νά ἀντισταθεῖ ἀποτελεσματικά στόν ἀνταγωνισμό τῶν Εὐρωπαίων, καί ἰδιαίτερα τῶν Ὁλλανδῶν.[44] Βέβαια ἡ οἰκονομική ἐπιρροή τῆς Βενετίας δέν εἶχε ἀκόμη, στίς ἀρχές τοῦ 18ου αἰ., ἐκμηδενιστεῖ. Τό λιμάνι της χάνει τή διεθνή του σημασία, ἀλλά ἐξακολουθεῖ νά διατηρεῖ τήν τοπική, πού τοῦ προσδίδει ὁ ἀνεφοδιασμός μιᾶς πόλης 100.000 κατοίκων, οἱ ὁποῖοι μάλιστα εἶχαν συνηθίσει στήν πολυτέλεια. Ἀκόμη ἡ Βενετία ἐνθαρρύνει τίς βιομηχανίες τοῦ μαλλιοῦ, τοῦ μεταξιοῦ καί τοῦ γυαλιοῦ.[45]

Παρόλα αὐτά καί παρά τήν ἔκτασή της στήν Ἀδριατική καί στήν Ἰταλία, ἡ Βενετία δέν διαδραματίζει οὐσιαστικό ρόλο στά εὐρωπαϊκά πράγματα καί ἡ θέση της στή Μεσόγειο συνεχῶς φθίνει. Οἱ νέες ἰδέες τῆς Εὐρώπης πολύ λίγο τήν ἐπηρέασαν. Ἀπό τήν πρώτη κιόλας εἰκοσαετία τοῦ 18ου αἰ. ἡ Βενετική Δημοκρατία φαίνεται καταδικασμένη, τόσο ἀπό τήν ἀδυναμία της νά ἀλλάξει τίς δομές της ὅσο καί ἀπό τίς ἐπιθυμίες πού προκαλεῖ στούς ἰσχυρούς τῆς Εὐρώπης, καί ἰδιαίτερα στήν Αὐστρία. Ὁ 18ος αἰώνας ἄρχισε ἄσχημα γιά τή Γαληνότατη καί τελείωσε μέ τήν πτώση της.

Ἡ ἀρχή τῆς περιόδου πού ἀναφέρομε ἐδῶ, τό 1669, ὅταν ἔπεφτε ὁ τελευταῖος προμαχώνας τῆς Κρήτης, ὁ Χάνδακας, ἀποτελεῖ τό ὕψιστο σημεῖο τῆς ἀντοχῆς τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας. Στό ἑξῆς ἀκολουθεῖ τήν κατιούσα. Οἱ μακροχρόνιες ἐχθροπραξίες δημιουργοῦν μιά ἀτμόσφαιρα ψυχροῦ πολέμου ἀνάμεσα στήν Ὀθωμανική Αὐτοκρατορία καί στίς χριστιανικές δυνάμεις τῆς Εὐρώπης.[47] Τό ψυχροπολεμικό κλίμα σύντομα ὁδηγεῖ σέ συγκρούσεις (πόλεμος κατά τῶν Πολωνῶν, 1672-1676), κατά τίς ὁποῖες οἱ Τοῦρκοι σημειώνουν τά τελευταῖα ἐδαφικά κέρδη στήν ἱστορία τῆς αὐτοκρατορίας τους.[48] Ἀπό τήν ἄλλη μεριά, οἱ συγκρούσεις αὐτές, καί ἰδιαίτερα ἡ νίκη τοῦ Ἰωάννη Sobieski (μετέπειτα βασιλιᾶ τῆς Πολωνίας Ἰωάννη Γ΄: 1674-1696) στά 1673, ἀποτελοῦν τά πρῶτα σημάδια τῆς κάμψης τῶν στρατιωτικῶν ἱκανοτήτων τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας. Οἱ δυνάμεις της ἐξακολουθοῦν βέβαια νά διατηροῦν τήν παραδοσιακή τους ὀργάνωση, ἀλλά ἡ μαχητική τους ἀποτελεσματικότητα ἔχει ἀμβλυνθεῖ.[49] Τό 1683, ὁρόσημο στή στρατιωτική παρακμή τῶν Τούρκων, δέν ἀογεῖ. Ὁ βασιλιάς τῆς Πολωνίας Ἰωάννης Γ΄ νικᾶ τούς Τούρκους στό Kalenberg καί τούς ἀναγκάζει νά λύσουν τήν πολιορκία τῆς Βιέννης.[50] Τό γεγονός αὐτό ἀνοίγει μιά νέα περίοδο στίς σχέσεις τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας μέ τήν Εὐρώπη, ἡ ὁποία περνᾶ πιά στήν ἐπίθεση.[51] Τό ἑπόμενο ἔτος (1684) ἡ Βενετία προσχωρεῖ στή Sacra Lega καί κηρύσσει τόν πόλεμο στήν Ὀθωμανική Αὐτοκρ., ὁ ὁποῖος θά διαρκέσει 16 χρόνια καί θά λήξει μέ τή χειρότερη συνθήκη στήν ἱστορία τῆς Αὐτοκρατορίας, τή συνθήκη τοῦ Κάρλοβιτς (1699).[52] Στό μεταξύ λαμπρές νίκες εἶχαν σημειώσει οἱ Βενετοί καί οἱ Γερμανοί σύμμαχοί τους στά βόρεια σύνορα (ἰδίως στό Μόχατς στά 1686 καί στή Ζέντα στά 1697), ὅπου δοξάζεται ὁ πρίγκιπας Εὐγένιος τῆς Σαβοΐας.[53]

Κατά τόν δεύτερο αὐτόν τουρκοβενετικό πόλεμο τοῦ 1684-1699, οἱ Ἕλληνες, πού εἶχαν χαιρετίσει μέ ἐνθουσιασμό τή Sacra Lega, ἀγωνίζονται στό πλευρό τῆς Βενετίας.[54] Ἰδιαίτερα οἱ κάτοικοι τῆς Δυτικῆς Στερεᾶς καί τῆς Ἠπείρου δοκιμάζονται σκληρά ἀπό τίς ἐπιχειρήσεις τῶν ἐμπολέμων καί τίς ἀντεκδικήσεις τῶν Τούρκων.[55] Τήν ἴδια ἐποχή, τέλη 17ου-ἀρχές 18ου αἰ., τόν ἐπαναστατικό τους ἀναβρασμό τροφοδοτεῖ ἡ

ἐμφάνιση τοῦ Μ.Πέτρου (1689-1725) στό προσκήνιο τῆς Ἱστορίας. Παρά τήν ἀποτυχία τῶν σχεδίων του γιά ἔξοδο στό Αἰγαῖο καί παρά τό ὅτι οἱ τάσεις αὐτές τῆς ρωσικῆς πολιτικῆς συνειδητοποιοῦνται καί γίνονται σκοποί της στόν 19ον αἰ., μολαταῦτα ἡ Ρωσία μένει ὁ μεγάλος προστάτης καί ὑπερασπιστής τῆς Ὀρθοδοξίας καί σ'αὐτήν προσβλέπουν τά μικρά βαλκανικά ἔθνη.[56]

Παράλληλη μέ τή στρατιωτική εἶναι καί ἡ οἰκονομική καί κοινωνική παρακμή τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας. Λόγοι δημογραφικοί, ἀδυναμία προσαρμογῆς στά νέα οἰκονομικά (ἐμπορικά,βιομηχανικά,δημοσιονομικά) δεδομένα τῆς Εὐρώπης, κοινωνικές ἀναταραχές καί ἐθνικές ἐξεγέρσεις φέρουν τήν αὐτοκρατορία στό χεῖλος τῆς καταστροφῆς.[57] Τό μοιραῖο χτύπημα πού θά τήν κατέστρεφε δέν δίνεται, γιατί οἱ μεγάλες δυνάμεις τῆς ἐποχῆς ἐργάζονται συστηματικά ἡ μιά ἐνάντια στήν ἄλλη, στήν προσπάθειά τους νά λύσουν τό μεγάλο πρόβλημα πού ἔγινε γνωστό ὡς "'Ανατολικό Ζήτημα".[58]

Μέ τήν εἴσοδο τοῦ 18ου αἰ. ἐγκαινιάζεται μία περίοδος εἰρηνικῶν σχέσεων τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρ. μέ τίς δυνάμεις τῆς Κεντρικῆς Εὐρώπης. Ἡ περίοδος αὐτή διαρκεῖ 16 χρόνια, ἀπό τή συνθήκη τοῦ Κάρλοβιτς ὥς τήν ἐπίθεση τῶν Τούρκων στή βενετική Πελοπόννησο,στά 1715.[59] Ὁ νέος τουρκοβενετικός πόλεμος (1715-1718) σημειώνει τό τέλος τῆς περιόδου πού διαγράφουμε ἐδῶ.

Ὁ γαλλικός 17ος αἰ. καί ἡ πρώτη δεκαπενταετία τοῦ 18ου σημαδεύονται ἀπό τή μακρά βασιλεία τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ΄ (1643-1715).Ἰδιαίτερα ἡ περίοδος πού μᾶς ἐνδιαφέρει ἐδῶ (1669-1718) καλύπτεται σχεδόν ὁλόκληρη ἀπό τό διάστημα τῆς προσωπικῆς ἄσκησης τῆς ἐξουσίας ἀπό τόν Γάλλο βασιλιά (1661-1715).

Ἡ ἐξωτερική πολιτική τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ΄ ἔχει ὡς βάση τή σταθερή φροντίδα του νά διαβεβαιώσει πρός ὅλες τίς κατευθύνσεις τή δόξα καί τή δύναμή του. Καί ὅταν οἱ δρόμοι τῆς διπλωματίας δέν ὁδηγοῦν στό ποθητό σημεῖο, ὁ "βασιλιάς ἥλιος" δέν διστάζει νά καταφύγει στή δύναμη τῶν ὅπλων.[60] Ἡ περίοδος 1661-1679 χαρακτηρίζεται ἀπό τούς νικηφόρους πολέμους τῆς Γαλλίας.Ἀφοῦ ὁ Λουδοβίκος ΙΔ΄ στερέωσε τή δύναμή του, ἑτοιμάζεται νά καρπωθεῖ ἕνα μέρος ἀπό τήν ἱσπανική κληρονομιά. Στήν πραγματικότητα, μετά τόν πόλεμο τῆς "Dēvotion", ἡ ἀντίδραση τῶν ναυτικῶν δυνάμεων τόν ἀναγκάζει νά ἀρκεστεῖ σέ μερικές θέσεις στή Φλάνδρα. Τά σχέδιά του νά πάρει ἐκδίκηση ἀπό τήν Ὁλλανδία σκοντάφτουν στόν ἰσχυρό συνασπισμό πού δημιουργεῖται ἐναντίον του. Ἡ ἀμέσως ἑπόμενη περίοδος, 1679-1688, κυριαρχεῖται ἀπό τήν προσπάθεια τῆς Γαλλίας νά ἑρμηνεύσει τίς συνθῆκες σύμφωνα μέ τά συμφέροντά της (πολιτική τῶν "rēunions") καί καταλήγει στή δημιουργία ἑνός συνασπισμοῦ (Ligue d'Augsbourg: 1686), ἀπό τόν αὐτοκράτορα τῆς Αὐστρίας καί πολλούς Γερμανούς πρίγκιπες καί τούς βασιλιάδες τῆς Ἱσπανίας καί τῆς Σουηδίας, μέ σκοπό νά ἀναγκάσει τόν Λουδοβίκο ΙΔ΄ νά σεβαστεῖ τίς συνθῆκες τῆς Nimēgue (1678-1679) καί τῆς Ratisbonne (1684). Στήν ἴδια περίοδο, καί ἰδιαίτερα στά πέντε τελευταῖα χρόνια της, πολλά γεγονότα συντελοῦν ὥστε νά σημειωθεῖ μιά κρίσιμη καμπή στή βασιλεία τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ΄: ἡ μεταφορά τῆς αὐλῆς στίς Βερσαλλίες (1682), ὁ θάνατος τοῦ Colbert (1683), ἡ ἀνάκληση τοῦ διατάγματος τῆς Νάντης (1685), ὁ σχηματισμός τῆς Ligue d'Augsbourg (1686). Ἡ τελευταία περίοδος τῆς βασιλείας τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ΄ (1682/6-1715) εἶναι διάστημα δοκιμασίας καί πένθους γιά τή Γαλλία. Ὁ

πόλεμος, πού ἀρχίζει τό 1688 καί θά διαρκέσει 25 χρόνια, φέρνει τή Γαλλία ἀντιμέτωπη διαδοχικά μέ δύο εὐρωπαϊκούς συνασπισμούς καί τήν ἐμπλέκει σέ δύο μεγάλους πολέμους: α) Στόν πόλεμο μέ τήν Ligue d'Augsbourg (1688-1697), πού τελειώνει μέ τή συνθήκη τοῦ Ryswick (1697) καί σημειώνει τό πρῶτο σταμάτημα τῆς κατακτητικῆς πολιτικῆς τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ΄, καί β) στόν πόλεμο γιά τήν ἱσπανική διαδοχή (1702-1713/4). Εἶναι ἕνας ἀγώνας ἐξαντλητικός γιά τούς ἐμπόλεμους, καί ἰδιαίτερα γιά τή Γαλλία, ἡ ὁποία, μετά ἀπό μιά σειρά ἀποτυχίες (1702-1709), κατορθώνει νά ἀνορθωθεῖ καί νά καθίσει στό τραπέζι τῶν διαπραγματεύσεων μέ ἴσους ὅρους.[61] Ἀπό τίς διαπραγματεύσεις αὐτές θά προκύψουν οἱ συνθῆκες τῆς Utrecht (1713) καί τῆς Rastadt (1714), μέ τίς ὁποῖες δημιουργεῖται μιά νέα ἰσορροπία ἀνάμεσα στίς τρεῖς μεγάλες εὐρωπαϊκές δυνάμεις: τή Γαλλία, τήν Αὐστρία καί τήν Ἀγγλία.

Κατά τό χρονικό διάστημα πού διερευνοῦμε ἐδῶ ἡ γαλλική οἰκονομική ἱστορία ἔχει νά παρουσιάσει σημαντικές μεταβολές, οἱ ὁποῖες ἐπιδροῦν ἄμεσα στή θέση τῆς Γαλλίας στήν Ἀνατολική Μεσόγειο καί ὀφείλονται στά ἑξῆς γεγονότα: α) Στήν ὑπουργία τοῦ Jean-Baptiste Colbert (1668-1683). Βασικός του στόχος, ἡ ἰσοσκέλιση τοῦ γαλλικοῦ προϋπολογισμοῦ μέ τήν ἐφαρμογή τῆς ἀρχῆς τῆς ἀνάπτυξης τῶν ἐξαγωγῶν καί τῆς μείωσης τῶν εἰσαγωγῶν. Ἐπανέρχονται βέβαια ἔτσι οἱ ἐμπορικρατικές ἀντιλήψεις τῶν προκατόχων τοῦ Colbert (τοῦ Sully ἤ τοῦ Richelieu), τῆς ἐλισαβετιανῆς Ἀγγλίας ἤ τῆς Ὁλλανδίας. Ἡ μεγάλη καινοτομία ὅμως εἶναι ἡ συστηματική προσπάθεια τοῦ Colbert νά ὑποτάξει τή γαλλική οἰκονομία στίς ἀπόψεις του, μεταφέροντας τήν ἀπόλυτη μοναρχία στό οἰκονομικό πεδίο,[62] τακτική πού ἀκολούθησαν καί οἱ διάδοχοί του. Ἀποτέλεσμα τῆς προσπάθειάς του ὑπῆρξε ἡ συστηματική ὀργάνωση τῶν γαλλικῶν ἐμπορικῶν παροικιῶν τῆς Ἀνατολῆς, πού ἐκφράζεται μέ τίς βασικές νομοθετικές ρυθμίσεις τοῦ 1681 (Ordonnance de la Marine), τοῦ 1685 καί τοῦ 1691 (Ordonnance sur les Consulats).[63] Ἀπό τό 1700 ἡ γαλλική νομοθεσία ρυθμίζει μέ λεπτομέρειες τίς προϋποθέσεις τοῦ ἐμπορίου μέ τήν Ἀνατολή: ἀριθμός καραβιῶν, ἡμερομηνία ἀναχώρησης, τιμές τῶν ναύλων κλ.[64] β) Στήν καθιέρωση τοῦ λιμανιοῦ τῆς Μασσαλίας ὡς κέντρου μονοπωλιακῆς διεξαγωγῆς τοῦ γαλλικοῦ ἐμπορίου τῆς Ἀνατολῆς, μέ τό ἔδικτο τοῦ 1669, τό ὁποῖο ἐπισημοποιοῦσε ὑπάρχουσα κατάσταση.[65] γ) Στήν ἀνάθεση τοῦ ρόλου τοῦ συντονιστῆ γιά τό γαλλικό ἐμπόριο τῆς Ἀνατολῆς στό Ἐμπορικό Ἐπιμελητήριο τῆς Μασσαλίας (Chambre de Commerce de Marseille). Μέ τήν ὑπουργία τοῦ Colbert, ὁ ρόλος τοῦ ΕΕΜ (εἶχεν ἱδρυθεῖ τό 1652) καθορίζεται διπλός: διοικητικός (γιά τίς ὑποθέσεις τοῦ λιμανιοῦ τῆς Μασσαλίας καί τῆς ἐμπορικῆς ναυτιλίας, καθώς καί γιά τή γενική διεύθυνση τῶν ἐμπορικῶν σταθμῶν τῆς Ἀνατολῆς [Levant] καί τῆς Β.Ἀφρικῆς [Barbarie]) καί συμβουλευτικός (εἰσηγοῦνταν στήν κυβέρνηση γιά κάθε θέμα πού ἀφοροῦσε στήν ἀσφάλεια, στήν ἐλευθερία καί στήν πρόοδο τοῦ ἐμπορίου τῆς Ἀνατολῆς). Ὡστόσο, ἡ βασική ἐπιτυχία τοῦ ΕΕΜ, πάντα ἐχθρικοῦ στή μονοπωλιακή ἀνάθεση τοῦ ἐμπορίου, παρέμεινε ἡ ματαίωση τῆς ἰδέας τοῦ Colbert, καθώς καί ἄλλης ἀνάλογης στόν 18ον αἰ., νά ἀνατεθεῖ μονοπωλιακά ἡ ἐκμετάλλευση τοῦ ἐμπορίου τῆς Ἀνατολῆς σέ μιά ἑταιρεία, ἔστω καί ἂν τήν ἀποτελοῦσαν Μασσαλιῶτες ἔμποροι.[66]

Οἱ παραπάνω παράγοντες, καθώς καί ἡ πολιτική συγκυρία (ἰδίως ἡ προσχώρηση

τῆς Βενετίας, στά 1684, στόν συνασπισμό ἐναντίον τῆς Πύλης) ἐπέτρεψαν στό γαλλικό ἐμπόριο, μέσα στόν ἑπόμενο (18ον) αἰώνα, νά ἀφαιρέσει ἀπό τήν Ἀγγλία τήν ὑπεροχή στήν Ἀνατολή.[67] Ἀκόμη ἔφεραν τό γαλλικό ἐμπόριο μέσα στήν παραδοσιακή ζώνη ἐπιρροῆς τῆς Βενετίας, τό Ἰόνιο καί τήν Ἀδριατική, καί ὁδήγησαν στή δημιουργία γαλλικῶν προξενείων στήν Ἄρτα, τό Δυρράχιο, τή Ραγούζα καί τό Sebenico.[68]

Ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον γιά τήν κατάσταση στήν Ἀνατολική Μεσόγειο καί γιά τή γαλλική παρουσία στήν περιοχή ἔχουν οἱ σχέσεις τῆς Γαλλίας μέ τήν Ὀθωμανική Αὐτοκρατορία. Θεωροῦμε σκόπιμο νά ὑπενθυμίσουμε τή σημαντική διαπίστωση, ὅτι στίς χῶρες τοῦ Σουλτάνου οἱ Εὐρωπαῖοι ἔμποροι δέν ἦταν κατακτητές, ὅπως στίς Δυτ. Ἰνδίες. Ἔτσι δέν ἦταν κύριοι τῆς οἰκονομικῆς ὀργάνωσης. Ἀπεναντίας, περιβάλλονταν ἀπό κατά κανόνα ἐχθρικούς πληθυσμούς καί ἐξομοιώνονταν νομικά μέ τούς κατακτημένους χριστιανικούς λαούς. Ἀκόμη, οἱ Εὐρωπαῖοι δέν μποροῦσαν νά ἀποκτήσουν τήν τουρκική ὑπηκοότητα, παρά μόνο ἄν ἀλλαξοπιστοῦσαν. Κάτω ἀπό αὐτές τίς προϋποθέσεις, ἡ τύχη τοῦ Εὐρωπαίου ἐμπόρου ἐξαρτιόταν ἀπό τήν Πύλη καί ἀπό τίς σχέσεις της μέ τόν ἡγεμόνα του.[69] Μέ τήν προοπτική αὐτή θά πρέπει νά δοῦμε καί τή θέση τῶν Γάλλων ἐμπόρων στίς χῶρες τοῦ Σουλτάνου.

Στά πρῶτα χρόνια λοιπόν τῆς βασιλείας του (μετά τό 1661), ὁ Λουδοβίκος ΙΔ΄ χειροτερεύει μέ τίς φιλοδοξίες του τίς γαλλο-τουρκικές σχέσεις πρός ὄφελος τῶν Ἄγγλων, τῶν Ὁλλανδῶν, τῶν Λιβορνέζων καί τῶν Γενοβέζων. Ἡ κατάσταση ἀλλάζει μέ τόν Colbert, μέ ἀποτέλεσμα τίς διομολογήσεις τοῦ 1673. Ἀπό τότε καί ὡς τόν θάνατο τοῦ Colbert (1683), οἱ γαλλοτουρκικές σχέσεις περνοῦν μιά φάση ἀμοιβαίας καχυποψίας, πού ἐπιτείνεται ἀπό τήν ἐχθρική στάση τοῦ μεγάλου βεζίρη Καρᾶ Μουσταφᾶ πρός τούς χριστιανούς καί ὁδηγεῖ στήν ἀνάκληση τοῦ πρεσβευτῆ τῆς Γαλλίας στήν Πύλη De Nointel. Ἡ ἀποτυχία ὅπως τῶν Τούρκων στή Βιέννη (1683), ἡ ἥττα στό Μόχατς (1687) καί ἡ γενική ἡ πτώση τοῦ τουρκικοῦ στρατιωτικοῦ γόητρου ἀπό τή μιά, καί ἀπό τήν ἄλλη ἡ υἱοθέτηση ἀπό τόν Λουδοβίκο τῆς παραδοσιακῆς πολιτικῆς ἐνάντια στήν Αὐστρία τῶν Ἀφσβούργων, συντελοῦν ὥστε οἱ δύο δυνάμεις, ἡ Γαλλία δηλ. καί ἡ Τουρκία, νά ἀντιληφθοῦν τή σημασία τῆς ἀλληλεγγύης τους γιά τήν εὐρωπαϊκή ἰσορροπία. Ἡ σταδιακή σταθεροποίηση τῆς γαλλο-τουρκικῆς συνεργασίας θά ὁδηγήσει στίς διομολογήσεις τοῦ 1740 καί στή χρυσή ἐποχή τῶν γαλλο-τουρκικῶν σχέσεων (1740-1768).[70]

Μέ τή σύντομη αὐτή εἰσαγωγή θελήσαμε νά τοποθετήσουμε τό γεγονός τῆς ἵδρυσης, στίς ἀρχές τοῦ 18ου αἰ., γαλλικῶν προξενείων - φυσικά καί τῆς Ἄρτας - μέσα στά εὐρωπαϊκά καί μεσογειακά του ἱστορικά πλαίσια. Τονίσαμε ἰδιαίτερα τίς διακρατικές σχέσεις στήν Εὐρώπη, σέ μιά ἐποχή πού ἡ Ἱσπανία παύει νά ἀποτελεῖ μεγάλη εὐρωπαϊκή δύναμη, ἡ Ὁλλανδία ἀρχίζει νά χάνει τή λάμψη της καί ἡ Βενετία βρίσκεται στήν ἀρχή τοῦ τέλους· σέ μιά ἐποχή πού ξεχωρίζουν οἱ τρεῖς μεγάλες δυνάμεις στήν Εὐρώπη: ἡ Ἀγγλία, ἡ Γαλλία καί ἡ Αὐστρία. Ὅταν, τέλος, ὁ παραδοσιακός κυρίαρχος τῆς Ἀνατολικῆς Μεσογείου, ἡ Ὀθωμανική Αὐτοκρατορία, ἀρχίζει νά στηρίζει τήν ὕπαρξή της στή σύγκρουση τῶν συμφερόντων τῶν μεγάλων εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων καί νά γίνεται μιά ἀγορά καθαρά ἀποικιοκρατικῆς ἐκμετάλλευσης ἀπό τίς ἰσχυρές οἰκονομικές δυνάμεις τῆς ἐπο-

χῆς. Ἀπό τότε ἀρχίζει ἡ ραγδαία μετατροπή τῆς ὀθωμανικῆς οἰκονομίας σέ καθαρά περιφερειακῆς καί ἡ ἐξάρτησή της ἀπό τά οἰκονομικά κέντρα τῆς Εὐρώπης, πού θά ὁλοκληρωθεῖ μέσα στόν 18ον αἰ.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ

ΤΟ ΠΡΟΞΕΝΕΙΟ ΚΑΙ Η ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΟΥ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α'

ΤΟ ΠΡΟΞΕΝΕΙΟ ΤΗΣ ΑΡΤΑΣ

α) Ἵδρυση

Δέν μποροῦμε νά ὑπολογίσουμε μέ βεβαιότητα πότε ἀκριβῶς λήφτηκε ἡ ἀπόφαση γιά τήν ἵδρυση τοῦ προξενείου Ἄρτας. Σίγουρα ὅμως ὁ πρῶτος Γάλλος πρόξενος εἶχε φτάσει στή θέση του λίγο νωρίτερα ἀπό τίς 3 Νοεμβρίου 1702. Τήν ἡμερομηνία αὐτή ἔχει τό πρῶτο του γράμμα πρός τό ΕΕΜ, πού στέλλεται μέσω Μεσσήνης μέ ἕνα γαλλικό καράβι, τό ὁποῖο φόρτωσε στή Σαγιάδα γιά τό ἰταλικό λιμάνι. Ἔτσι γνωστοποιεῖ ὅτι ἔφτασε στή θέση του.[1] Ἄν λοιπόν ὑπολογίσουμε ὅτι ἕνα καράβι γιά νά φθάσει ἀπό τή Μασσαλία χρειαζόταν τό πολύ δύο μῆνες,[2] πρέπει νά τοποθετήσουμε, μέ κάθε ἀσφάλεια, τήν ἀπόφαση γιά τήν ἵδρυση τοῦ προξενείου Ἄρτας μέσα στό 1702 καί νά δεχτοῦμε τό ἔτος αὐτό ὡς ἔτος ἱδρυσης τοῦ προξενείου.

Ὡστόσο, πολλοί ἀπό τούς παλαιότερους καί τούς νεώτερους ἐρευνητές τοποθετοῦν τήν ἵδρυση τοῦ προξενείου Ἄρτας λίγο (ἤ καί πολύ) πιό πρίν καί ἄλλοι λίγο μετά τό 1702. Συγκεκριμένα, ὁ ἱκανός ἠπειρωτολόγος τοῦ περασμένου αἰώνα Παναγιώτης Ἀραβαντινός τοποθετεῖ τήν ἐγκατάσταση Γάλλου προξένου στή Σαγιάδα στά 1695.[3] Ὁ Γάλλος ἱστορικός Ed.Salvador ἀναφέρει ὅτι τό προξενεῖο τῆς Σαγιάδας λειτουργοῦσε ἤδη, καί μάλιστα μέ Γάλλο πρόξενο, ὅταν ἐκδόθηκε τό βασιλικό διάταγμα γιά τή ναυτιλία, στά 1681.[4] Τέλος, ὁ γνωστός ἀρχειοδύφης Κων.Δ.Μέρτζιος ἀναφέρει, μέ βάση τά βενετικά ἀρχεῖα, πρόξενο τῆς Γαλλίας στά Γιάννενα τό 1669[5] καί προξενικούς πράκτορες τῆς Ἀγγλίας, τῆς Γαλλίας καί τῆς Ὁλλανδίας στή Σαγιάδα πρίν ἀπό τό 1675.[6]

Τό φαινόμενο βέβαια δέν εἶναι ἀνεξήγητο. Ὅπως σωστά ἀναφέρει ὁ περίφημος Γάλλος ἱστορικός P.Masson,[7] στά μέσα τοῦ 17ου αἰ. τόν τίτλο τοῦ Γάλλου προξένου ἐπαιρναν ὑθαγενεῖς σέ διάφορα λιμάνια τοῦ ἑλληνικοῦ τουρκοκρατούμενου χώρου, ὅπως στήν Πάτρα, τή Μεθώνη, τήν Κορώνη κ.ἀ. Δέν ἐπρόκειτο ὅμως γιά κανονικά γαλλικά προξενεῖα, παρά γιά μιά "κατ'οἰκονομίαν" λύση, γιά νά ἐξυπηρετοῦνται οἱ Γάλλοι ἔμποροι καί τά γαλλικά καράβια πού ἔρχονταν στά λιμάνια αὐτά. Γι' αὐτό δέν μποροῦμε νά δεχτοῦμε τίς χρονολογίες αὐτές σάν τήν ἀρχή τοῦ γαλλικοῦ προξενείου Ἄρτας.

Δέν λείπουν βέβαια καί οἱ ἱστορικοί πού τοποθέτησαν τήν ἵδρυση τοῦ προξενείου μετά τό 1702. Συγκεκριμένα, ὁ ἱστορικός τῆς Ἄρτας καί μητροπολίτης τῆς πόλης αὐτῆς (1864-1890) Σεραφείμ Ξενόπουλος (ὁ Βυζάντιος) θεωρεῖ ὅτι τό γαλλικό "ὑποπροξενεῖο" ἱδρύθηκε στά 1705.[8]

Οἱ παραπάνω ἀπόψεις δέν φέρουν ἐπιχειρήματα ἱκανά νά κλονίσουν τήν ἄποψή μας σχετικά μέ τόν χρόνο ἵδρυσης τοῦ γαλλικοῦ προξενείου Ἄρτας. Ἄλλωστε τό ἔτος 1702 (ἤ τό 1701) δέχονται καί οἱ περισσότεροι καί οἱ πιό ἔγκυροι, γιά τό θέμα μας, νεώτεροι καί σύγχρονοι ἱστορικοί.[9]

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

β) Ἔδρα

Ἡ πρώτη ἕδρα τοῦ γαλλικοῦ προξενείου ἦταν ἡ Σαγιάδα. Ἐκεῖ φτάνει ὁ πρῶτος Γάλλος πρόξενος, ὁ Garnier, καί ἀπό κεῖ στέλνει τήν πρώτη του ἐπιστολή, στίς 3 Νοεμβρίου 1702, ὅπως ἤδη ἀναφέρθηκε. Γρήγορα ὅμως ὁ Garnier φεύγει ἀπό τή Σαγιάδα καί ἐγκαθίσταται στήν Ἄρτα. Ἡ τελευταία του ἐπιστολή ἀπό τή Σαγιάδα[10] ἔχει ἡμερομηνία 15 Ἰανουαρίου 1703 καί ἡ πρώτη ἀπό τήν Ἄρτα 14 Ἰουνίου 1703.[11] Στό διάστημα λοιπόν αὐτό (ἀπό 15.1. μέχρι 14.6.1703) ὁ Garnier μετέφερε τήν ἕδρα τοῦ προξενείου του στήν Ἄρτα.[12]

Ἡ πρωτοβουλία τῆς μεταφορᾶς τῆς ἕδρας τοῦ προξενείου ἀπό τή Σαγιάδα στήν Ἄρτα φαίνεται πώς ἀνήκει ἀποκλειστικά στόν Garnier. Αὐτό δείχνει ἡ ἐπιστολή του τῆς 14 Ἰουνίου 1703, στήν ὁποία ἀναφέρει μόνο ὅτι διάλεξε τήν Ἄρτα σάν τόπο διαμονῆς, χωρίς καθόλου νά ζητήσει προηγούμενη ἔγκριση. Ἀπό τό γεγονός αὐτό συμπεραίνουμε ὅτι ἡ πρώτη ἕδρα τοῦ προξενείου, ἡ Σαγιάδα, ἦταν ἄν ὄχι τυχαία,[13] ὅμως ὁπωσδήποτε προσωρινή. Γιά τόν λόγο αὐτό δέν θεωροῦμε τό λίγο διάστημα τῆς παραμονῆς τοῦ Garnier στή Σαγιάδα σάν κάτι ξεχωριστό καί, πολύ περισσότερο, δέν μποροῦμε νά μιλήσουμε γιά προξενεῖο Σαγιάδας καί νά τοποθετήσουμε ἔτσι τόν χρόνο ἵδρυσης τοῦ προξενείου Ἄρτας στίς 14.6.1703 ἤ λίγο πρίν. Κατά τή γνώμη μας, ὁ Garnier στάλθηκε ὡς πρόξενος στήν περιοχή, ἔχοντας κάθε δικαίωμα νά διαλέξει ὁ ἴδιος τόν τόπο τῆς διαμονῆς του καί ἐπομένως καί τήν ἕδρα τοῦ προξενείου, ἀφοῦ βέβαια σταθμίσει ἀπό κοντά τά πράγματα καί λάβει ὑπόψη ὅλους τούς παράγοντες.

Βέβαια τό ἐρώτημα παραμένει: γιατί ὁ Garnier διάλεξε τήν Ἄρτα καί ὄχι τά Γιάννενα. Μάλιστα ὁ ἴδιος πρόξενος στήν πρώτη του κιόλας ἐπιστολή-ἀναφορά τῆς 3.11. 1702 ἀναφέρει ὅτι ἐπισκέφτηκε τά Γιάννενα, τά ὀνομάζει "capitale de l'Albanie" καί τά θεωρεῖ σχεδόν τόσο μεγάλη πόλη ὅσο τή Μασσαλία. Θά ἦταν λογικό νά διαλέξει τά Γιάννενα ὡς τόπο ἐγκατάστασής του, γιά δύο βασικούς λόγους: ἦταν ἡ ἕδρα τοῦ πασᾶ-διοικητῆ, ἀπό τόν ὁποῖον ἐξαρτιόταν καί ἡ Ἄρτα,[14] καί ἀκόμη ἡ πόλη αὐτή, ὅπως ὁ ἴδιος ὁ Garnier σημειώνει, κατοικοῦνταν κατά τά τρία τέταρτα ἀπό Ἕλληνες "**ὅλους καλούς ἐμπόρους**". Ἄν λοιπόν διάλεγε τά Γιάννενα ὡς ἕδρα τοῦ προξενείου του, ὁ Garnier θά εἶχε τή δυνατότητα νά βρίσκεται κοντά στόν Τοῦρκο ἀνώτερο διοικητή τῆς περιοχῆς καί θά μποροῦσε νά ἀναπτύξει μέ μεγαλύτερη ἄνεση τίς ἐπαφές πού θά ἐξυπηρετοῦσαν τό γαλλικό ἐμπόριο. Μιά τέτοια μάλιστα ἀπόφαση δέν θά ἦταν πολύ δύσκολη, ὕστερα ἀπό τήν ὑποδοχή πού τοῦ ἐπιφύλαξαν στά Γιάννενα, τόσο οἱ τουρκικές ἀρχές ὅσο, κυρίως, οἱ Ἕλληνες ἔμποροι.[15]

Παρόλα αὐτά, ὁ Garnier διάλεξε τήν Ἄρτα. Στήν ἐπιστολή του τῆς 14.6.1703 δικαιολογεῖ τήν ἐκλογή μέ τό ἐπιχείρημα ὅτι ἡ πόλη αὐτή, ἡ Ἄρτα, προσφέρεται καλύτερα γιά τίς ὑπηρεσίες πρός τόν βασιλιά καί πρός τό ἐμπόριο.[16] Συγκεκριμενοποιεῖ κάπως τό δεύτερο σκέλος τοῦ ἐπιχειρήματός του καί ἀναφέρει ὅτι ἡ Ἄρτα εἶναι ἡ ἀποθήκη πολλῶν ἄλλων μεγάλων πόλεων, ἀπό τίς ὁποῖες δέν βρίσκεται μακριά καί οἱ ὁποῖες διαθέτουν ἀξιόλογες ἀγορές ὅλον τόν χρόνο.[17] Ἐκεῖνο ὅμως πού δέν ἀναφέρει ὁ Garnier καί πού, κατά τή γνώμη μας, βάρυνε στήν ἐκλογή τῆς ἕδρας τοῦ προξενείου εἶναι ἡ μικρή ἀπόσταση τῆς Ἄρτας ἀπό τή θάλασσα. Καί ἀπό τή θάλασσα διεκινεῖτο τό σύνολο σχεδόν

τοῦ ὄγκου τῶν ἐξαγωγῶν καί τῶν εἰσαγωγῶν.[18] Κι ἀκόμη, ἡ Ἄρτα ἦταν τό κέντρο μιᾶς εὔφορης περιοχῆς, κατεξοχήν ἀγροτικῆς, πού θά τροφοδοτοῦσε τό γαλλικό ἐμπόριο μέ πρῶτες ὕλες γιά ἐξαγωγή.[19] Βέβαια καί ἡ Σαγιάδα ἦταν λιμάνι· ἐκεῖ ὅμως ἔλειπε ἡ ἀπαραίτητητη ὑποδομή πού θά ἐξασφάλιζαν στούς Γάλλους ἀνεκτές συνθῆκες ἐγκατάστασης καί ἀσφάλειας.

Ἡ Ἄρτα λοιπόν διαλέχτηκε ἀπό τόν πρῶτο Γάλλο πρόξενο ὡς ἕδρα τοῦ προξενείου γιατί ἦταν ὁ πλησιέστερος τόπος πρός τή θάλασσα πού παρεῖχε τίς προϋποθέσεις γιά ἀσφαλή καί ἄνετη ἐγκατάσταση.

γ) Ὅρια

Τά ὅρια τοῦ προξενείου τῆς Ἄρτας ἦταν ἀρκετά ἐκτεταμένα. Περιλάμβανε τήν περιοχή ἀπό τίς σημερινές νότιες ἀλβανικές ἀκτές μέχρι τή Ναύπακτο. Ὁ πρῶτος πρόξενος Ἄρτας ἀναφέρει, ἀμέσως μετά τήν ἐγκατάστασή του, ὅτι τό προξενεῖο του ἐκτείνεται ἀπό τούς Ἁγίους Σαράντα μέχρι τή Ναύπακτο.[20] Τά ὅρια αὐτά σχεδόν δέν μεταβλήθηκαν σ'ὅλη τή διάρκεια τῆς ζωῆς τοῦ προξενείου.[21] Τήν ἴδια ἔκταση δίνει σ'αὐτό καί ὁ πρόξενος J.Julien, 70 σχεδόν χρόνια ἀργότερα, λέγοντας: "Son entendue comprenoit toute l'Albanie en commençant aux confins de Durasse dans le golfe Adriatique et il terminoit prēs de la forteresse de Lepante".[22]

Ἀποφασιστικός παράγοντας γιά τόν καθορισμό τῶν ὁρίων τῶν γαλλικῶν προξενείων ἦταν ἡ διοικητική διαίρεση τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, ὅπως φαίνεται ἀπό τή θέση τοῦ ΕΕΜ καί τοῦ ὑπουργοῦ Ναυτικῶν De Mauperas, ὅταν ἀνέκυψε θέμα δικαιοδοσίας ἀνάμεσα στόν πρόξενο τῆς Χαλκίδας Guyon καί στόν ὑποπρόξενο τῆς Πάτρας P.Bonet.[23] Ὁ κανόνας αὐτός ἀποτέλεσε ἀκόμη τή βάση γιά τίς ἀποφάσεις, τόσο τοῦ ἁρμόδιου ὑπουργείου ὅσο καί τοῦ ΕΕΜ, ὅταν πρόξενοι τῆς Ἄρτας ζητοῦσαν κατά καιρούς νά προσαρτηθοῦν καί ἄλλα μέρη στό προξενεῖο τους.[24]

δ) Ὀνομασία

Παρόλο πού ἡ ἕδρα τοῦ προξενείου μεταφέρθηκε νωρίς στήν Ἄρτα, ὅπως εἴδαμε, τό ὄνομα τῆς πόλης αὐτῆς τό συναντοῦμε στόν τίτλο τοῦ προξενείου μόλις στά 1739. Ὡς τότε, στήν προξενική ἀλληλογραφία βρίσκουμε διάφορες ὀνομασίες: "Consulat de la nation de France a Quaranto Santo, la Saillade et autres lieux endependens".[25] Σέ ἄλλο ντοκουμέντο προστίθεται "...situēs en Albanie".[26] Ἀργότερα, στά 1726, ὁ πρόξενος J.Dubroca θεωρεῖ ἀντίγραφο ἀπό τά κατάστιχα τοῦ προξενείου του ὡς "Consul Gēnēral de France en ce Royaume d'Albanie".[27] Μέ τόν ἴδιο τίτλο ὁ πρόξενος αὐτός ὑπογράφει παρόμοιο ἔγγραφο καί στά 1737, προσθέτοντας τώρα καί τούς τίτλους του.[28]

Τό ὄνομα τῆς Ἄρτας στόν τίτλο τοῦ προξενείου ἤ τῶν προξένων τό συναντοῦμε γιά πρώτη φορά, ὅπως ἀναφέρθηκε, στά 1739. Σέ ἀντίγραφο ἀπό τά κατάστιχα τοῦ προξενείου, θεωρημένο ἀπό τόν πρόξενο Boulle στίς 22.7.1739, σημειώνεται ὁ τίτλος: "Consulat de France à Larta".[29] Στή συνέχεια τό ὄνομα τῆς πόλης ἀναφέρεται στόν τίτλο τοῦ προξενείου, ἐνῶ ὁ πρόξενος ἐξακολουθεῖ νά εἶναι "Consul de France au Royaume d'Albanie".[30] Τελικά οἱ δύο αὐτοί τύποι συνενώνονται, καί στίς 26.8.1743 ὁ Boulle

θεωρεῖ ἕνα ἄλλο ἀντίγραφο ἀπό τά κατάστιχα ὡς "Consul général de France au Royaume d'Albanie a Larta".[31]

Τό πρόβλημα τῆς ὀνομασίας τοῦ προξενείου Ἄρτας φαίνεται κάπως περίπλοκο. Ἐκτός ἀπό τήν ἀκριβή ἔννοια τοῦ γεωγραφικοῦ-ἐθνικοῦ ὅρου Albanie,[32] ἡ διαφοροποίηση στήν ὀνομασία τοῦ προξενείου ἀπό καιρό σέ καιρό μόνο μιά ἐξήγηση μπορεῖ νά ἔχει: στά πρῶτα δηλ. χρόνια τῆς ζωῆς τοῦ προξενείου ἡ Ἄρτα ἦταν ἄγνωστη στούς πιό πολλούς Γάλλους ἐμπόρους καί ναυτικούς,[33] μιά πού δέν ἦταν πόλη παραθαλάσσια.[34] Φυσικά οἱ ναυτικοί τῆς ἐποχῆς γνώριζαν μόνο τά κυριότερα λιμάνια τῆς περιοχῆς, ὅπου φόρτωναν καί ξεφόρτωναν τά καράβια τους: τούς Ἁγίους Σαράντα καί τή Σαγιάδα. Ἔτσι οἱ πρῶτοι πρόξενοι περιέλαβαν στόν τίτλο τοῦ προξενείου τά ὀνόματα τῶν λιμανιῶν αὐτῶν, γιά νά καταστήσουν σαφή τή γεωγραφική του θέση. Καί στό κάτω κάτω, ἕνας τίτλος προξενείου πού θά εἶχε μόνο τό λιγογράμματο ὄνομα τῆς Ἄρτας δέν θά ἔκανε καί μεγάλη ἐντύπωση σ' ὅσους γιά πρώτη φορά ἀποφάσιζαν ν' ἀνοίξουν δοσοληψίες μέ τήν περιοχή. Ἀργότερα λοιπόν, ὅταν τό προξενεῖο ἔγινε γνωστό, καί μαζί μ' αὐτό καί ἡ Ἄρτα ὡς ἕδρα τοῦ προξένου, μποροῦσε τότε νά περιληφτεῖ τό ὄνομα τῆς πόλης στόν τίτλο τοῦ προξενείου, χωρίς τόν κίνδυνο νά φέρει σύγχυση στούς Γάλλους ναυτικούς.

Γιά τόν ἑαυτό τους ὅμως οἱ πρόξενοι Ἄρτας κρατοῦν πομπωδέστερο τίτλο. Εἶναι οἱ ἐκπρόσωποι τοῦ βασιλιᾶ τους ὄχι μόνο σέ μιά πόλη, ἀλλά σέ μιά ὁλόκληρη περιοχή, ἕνα ὁλόκληρο "βασίλειο", ἔστω καί ὑποθετικό. Ἔτσι μπορεῖ νά ἐξηγηθεῖ ἡ προσήλωσή τους καί ἡ ἐπιμονή τους νά ὀνομάζονται "Consuls de France au Royaume d'Albanie".

ε) Σημασία - χρησιμότητα

Κάνοντας λόγο παραπάνω γιά τήν ἕδρα τοῦ προξενείου, μᾶς δόθηκε ἡ εὐκαιρία νά ἐπισημάνουμε καί νά ὑπογραμμίσουμε τήν ἀναφορά τοῦ πρώτου προξένου Garnier στίς ὑπηρεσίες του πρός τόν βασιλιά καί τό ἐμπόριο. Τά δυό αὐτά σημεῖα ἀποτέλεσαν τούς πόλους, γύρω ἀπό τούς ὁποίους περιστράφηκε ἡ δραστηριότητα τῶν Γάλλων προξένων, καί ὄχι βέβαια μόνο τῆς Ἄρτας.

Εἶναι σαφές ὅτι οἱ Γάλλοι πρόξενοι στήν Ἀνατολή ἦταν πράκτορες τοῦ ὑπουργείου Ναυτικῶν (Ministère de la Marine), δηλ. κρατικοί ὑπάλληλοι, ἄνθρωποι τοῦ βασιλιᾶ, καί πράκτορες τοῦ ΕΕΜ. Ἡ ἀπάντηση στό ἐρώτημα ποιά ἀπό τίς δύο αὐτές ἰδιότητες ἦταν πιό ἰσχυρή γιά τούς προξένους Ἄρτας ἀποτελεῖ τό κλειδί γιά νά ἀντιληφθεῖ κανείς τόν σκοπό τῆς ἵδρυσης τοῦ προξενείου καί τή θέση του μέσα στούς γενικότερους στόχους τῆς γαλλικῆς πολιτικῆς.

Ἤδη ὁ Garnier, στήν πρώτη του κιόλας ἐπιστολή-ἀναφορά πού μνημονεύτηκε, τῆς 3.11.1702, ἀναφέρει ὅτι τό λιμάνι αὐτό[35] εἶναι χρήσιμο ὄχι μόνο γιά τή διακίνηση τῆς ἀλληλογραφίας τοῦ βασιλιᾶ ἀπό τό Παρίσι καί τή Μασσαλία πρός τήν Κωνσταντινούπολη, πολύ γρηγορότερα ἀπ' ὅ,τι ἀπό ἄλλους δρόμους, ἀλλά καί γιατί μποροῦν νά ἀνοίξουν ἕνα πολύ εὐνοϊκό ἐμπόριο γιά τούς Γάλλους, ἀπό τούς Ἁγίους Σαράντα ὥς τή Ναύπακτο.[36] Μιλώντας γιά τό ἐμπόριο αὐτό, ὁ Garnier ἐννοεῖ μόνο τίς ἐξαγωγές σιταριοῦ, ἄφθονου καί σέ καλή τιμή, καθώς καί βοδινοῦ ἤ χοιρινοῦ κρέατος, πού θά μποροῦσε νά φανεῖ πολύ χρήσιμο στό γαλλικό ναυτικό σέ καιρούς ἔλλειψης κρεάτων στή Γαλλία. Ἀκόμη

πιό ἐνθουσιώδεις γιά τή σημασία τῆς περιοχῆς εἶναι οἱ ἀναφορές τοῦ πρόξενου G.Dubroca. Σέ μιά ἀπ'αὐτές,[37] πρός τόν ὑπουργό τῶν Ναυτικῶν, ἀναφέρει: "Je ne say, Monseigneur, qu'elle Echelle au Levant se trouve avec une disposition plus utile ny plus avantageuse".

Ἡ χρησιμότητα καί ἡ πλεονεκτική θέση τοῦ προξενείου Ἄρτας πού ὑπογραμμίζει ἐδῶ, κάπως ὑπερβολικά βέβαια, ὁ G.Dubroca δέν ἀναφέρεται μόνο στό ἐμπόριο. Ἀποκαλυπτική πάνω σ'αὐτό εἶναι μιά ἄλλη του ἐπιστολή πρός τόν ἴδιον ἀποδέκτη, τρία χρόνια ἀργότερα.[38] Τώρα ἀναφέρει ὅτι ἡ γειτνίαση τῆς περιοχῆς τοῦ προξενείου μέ τίς βενετικές θέσεις τῆς Κέρκυρας, τῆς Λευκάδας καί τῆς Πελοποννήσου, τοῦ δίνει τή δυνατότητα νά παρέχει ἄσυλο στούς λιποτάκτες ἀπό τόν βενετικό στρατό.[39] Ἀκόμη μπορεῖ νά προσφέρει στούς Γάλλους ναυτικούς κάθε βοήθεια, ἰδιαίτερα χρήσιμη σέ μιά περιοχή, ἡ ὁποία συχνά ἀποτέλεσε ὁρμητήριο κουρσάρων κατά τούς πολύχρονους πολέμους τοῦ 18ου αἰ. Ἡ γειτνίαση μέ τίς βενετικές κτήσεις παρέχει ἀκόμη τή δυνατότητα στούς προξένους Ἄρτας νά συλλέγουν καί νά διαβιβάζουν στό Παρίσι πολλές πληροφορίες, σχετικά μέ τίς κινήσεις τῶν Βενετῶν. Ἄν σκεφθοῦμε τήν ἄσχημη οἰκονομική κατάσταση τῆς Βενετίας τήν ἐποχή αὐτή, πού βέβαια ἐπιδεινωνόταν ὅσο προχωροῦσε ὁ αἰώνας, κι ἀκόμη ποιές ἦταν οἱ μυστικές βλέψεις τῶν ἰσχυρῶν τῆς Εὐρώπης, τότε μποροῦμε νά καταλάβουμε τή σημασία τῶν πληροφοριῶν αὐτῶν. Οἱ πρόξενοι Ἄρτας δέν ὁμολογοῦν καθαρά βέβαια στήν ἀλληλογραφία τους μιά τέτοια δραστηριότητα. Δέν ἦταν ὅμως καθόλου δευτερότερη, ἄν κρίνουμε ἀπό τό πλῆθος τῶν σχετικῶν πληροφοριῶν, πού θά μᾶς δοθεῖ ἡ εὐκαιρία νά ἀναφέρουμε καί νά ἀξιολογήσουμε πιό κάτω, σέ εἰδικό κεφάλαιο.

Ἀσφαλῶς ὅμως οὔτε ὁ G.Dubroca οὔτε κανείς ἀπό τούς διαδόχους του στό προξενεῖο Ἄρτας παρέβλεψε τό ἐμπόριο τῆς περιοχῆς καί τίς ὠφέλειες πού οἱ συμπατριῶτες του θά μποροῦσαν νά ἀποκομίσουν ἀπ'αὐτό. Ὁ J.Dubroca τονίζει τή σημασία τοῦ προξενείου του γιά τό γαλλικό ἐμπόριο καί γιά τή ναυτιλία μέ τά ἰταλικά λιμάνια, μέ τά ὁποῖα εἶναι περισσότερο κοντά ἀπό κάθε ἄλλη περιοχή.[40] Ἀκόμη ὁ ἴδιος πρόξενος, σέ ἐπιστολή του πρός τό ΕΕΜ, ὑπογραμμίζει ὅτι ἡ σκάλα τῆς Ἄρτας, παρόλο πού δέν εἶναι ὀνομαστή, μπορεῖ νά προσφέρει πολλά στό γαλλικό ἐμπόριο, γιατί γειτονεύει μέ τή Χριστιανοσύνη (δηλ.τά ἰταλικά λιμάνια), ἔχει πολλά προϊόντα γιά ἐξαγωγή καί ἀποτελεῖ μιά καλή ἀγορά γιά τά γαλλικά βιομηχανικά εἴδη.[41] Γιά τίς προσπάθειές του μάλιστα αὐτές ὁ J.Dubroca ἀμείβεται, τουλάχιστον ἠθικά, ἀπό τό ΕΕΜ, τό ὁποῖο ὁμολογεῖ τήν ὑποχρέωσή του ἀπέναντι στόν πρόξενο Ἄρτας γιά πολλούς λόγους: γιά τήν προσοχή μέ τήν ὁποία τούς πληροφορεῖ σχετικά μέ τήν κατάσταση τοῦ προξενείου του, γιά τήν τάξη πού ἐπικρατεῖ στήν περιοχή τῆς δικαιοδοσίας του καί γιά τίς προσπάθειες πού κατέβαλε καί τά μέσα πού χρησιμοποίησε, ὥστε νά διάκεινται εὐνοϊκά οἱ ἀρχές τοῦ τόπου πρός τό γαλλικό ἐμπόριο καί τή ναυτιλία. Ἀκόμη,τό ΕΕΜ ἐκφράζει τήν εὐχή νά συνεχίσει ὁ J.Dubroca τίς προσπάθειές του.[42]

Ἀργότερα, ὅταν γιά διάφορους λόγους τό προξενεῖο χάνει, ὅπως θά δοῦμε, πολλή ἀπό τή σημασία του, ἡ γραμματεία τοῦ ὑπουργείου Ναυτικῶν σημειώνει πάνω στίς ἀναφορές τῶν προξένων Ἄρτας, κατατάσσοντας τό προξενεῖο στά "Petits Consulats"[43] ἤ, πολύ παράδοξα, "Consulats de l'Archipel".[44] Ἀλλά καί τότε ἀκόμη ἡ ἐξωμοσία τοῦ

προξένου Boulle καί ἡ ἔλλειψη προξένου στήν περιοχή Ἄρτας κάνουν τό κενό τόσο αἰσθητό, ὥστε νά τό σημειώνει ὁ ὑπουργός τῶν Ναυτικῶν De Praslin σέ ἐπιστολή του πρός τό ΕΕΜ.[45]

Ἀνακεφαλαιώνοντας, ἐπισημαίνουμε τή σημασία τοῦ προξενείου Ἄρτας γιά τό ἐμπόριο καί τή ναυτιλία, ἀλλά καί γιά τή διακίνηση τῆς ἀλληλογραφίας, τή βοήθεια πρός τούς λιποτάκτες ἀπό τούς Βενετούς καί τή στρατολόγησή τους, καθώς καί γιά τίς πληροφορίες πού θά μποροῦσαν νά συλλέγονται. Ὡστόσο, εἶναι ἀκόμη νωρίς νά ἀπαντήσουμε στό καίριο ἐρώτημα πού θέσαμε, ἄν δηλ. ὁ πρόξενος Ἄρτας ἦταν πράκτορας πιό πολύ ἐμπορικός ἤ πολιτικο-στρατιωτικός. Γιά νά δώσουμε σαφή ἀπάντηση θά πρέπει πρῶτα νά ἐξετάσουμε ἀρκετές ἀκόμη ὄψεις τοῦ θέματος.

στ) Ἐξάρτηση

Μιά ἀπ'αὐτές, νομίζω, ἀποτελεῖ ἡ ἐξάρτηση, τόσο ἡ διοικητική ὅσο, κυρίως, ἡ οἰκονομική, τῶν προξένων Ἄρτας. Μέ ἄλλα λόγια, οἱ δραστηριότητες τῶν προξένων κατευθύνονταν ἀπό τό ΕΕΜ ἤ ἀπό τό ὑπουργεῖο τῶν Ναυτικῶν καί ὡς ποιό βαθμό. Ἡ διακρίβωση αὐτῆς τῆς σχέσης θά μᾶς ἔδινε τό σημεῖο ἀναφορᾶς γιά τήν ἀπάντηση στό ἐρώτημα πού θέσαμε.

Βέβαια διοικητικά, τουλάχιστο θεωρητικά, τά προξενεῖα τῆς Ἀνατολῆς ὑπάγονταν στό ὑπουργεῖο Ναυτικῶν ἤ τῶν Ἐξωτερικῶν (1761-1766), δηλ. στόν βασιλιά. Μέ δικά του διατάγματα διορίζονταν καί παύονταν οἱ πρόξενοι, ἀνανεωνόταν ἡ θητεία τους ἤ γίνονταν οἱ μεταθέσεις τους. Ἀκόμη, μέ βασιλικά διατάγματα προάγονταν οἱ ὑποπρόξενοι σέ προξένους ἤ, τέλος, γινόταν ὁποιαδήποτε ὑπηρεσιακή μεταβολή. Ἀλλά εἶναι σίγουρο ὅτι σ'ὅλα αὐτά βάρυνε πολύ καί ἡ γνώμη τοῦ ΕΕΜ, τό ὁποῖο ἀπευθείας ἤ ἀπό τά παρασκήνια ἐπηρέαζε ἀποφασιστικά τήν ἐκλογή καί τόν διορισμό τῶν προξένων, ὅπως καί κάθε ὑπηρεσιακή τους μεταβολή.

Ἐνδεικτικά θά μποροῦσε νά ἀναφερθεῖ, ὅτι ὁ πρόξενος G.Dubroca, ἀπογοητευμένος ἀπό τά πενιχρά ἔσοδά του καί ταλαιπωρημένος ἀπό τό ἄσχημο κλίμα, ζητοῦσε νά μετατεθεῖ σέ ἄλλο προξενεῖο. Βέβαια τίς αἰτήσεις του τίς ἀπηύθυνε στόν ὑπουργό του, τόν πιό ἁρμόδιο,[46] ἀλλά παράλληλα παρακαλοῦσε καί τό ΕΕΜ νά τόν βοηθήσει στό θέμα αὐτό, ἀναγνωρίζοντας ὅτι εἶχε τή δύναμη.[47]

Ὅπως ὅμως σημειώθηκε, ἀποφασιστική σημασία γιά τήν κατεύθυνση τῶν δραστηριοτήτων τῶν προξένων εἶχε ἡ οἰκονομική τους ἐξάρτηση: ἄν δηλ. μισθοδοτοῦνταν ἀπό τό ΕΕΜ ἤ ἀπό τό κρατικό ταμεῖο, καί συγκεκριμένα τό ταμεῖο τοῦ ὑπουργείου τῶν Ναυτικῶν (Caisse de la Marine), ἤ καί ἀπό τίς δύο πηγές ἤ, τέλος, ἄν ἴσχυε ἰδιαίτερο καθεστώς στό θέμα τῆς μισθοδοσίας τῶν προξένων. Ἐδῶ δέν εἶναι ἀσφαλῶς ἡ θέση γιά νά ἐξεταστεῖ ὁ τρόπος καί ἡ πηγή τῆς μισθοδοσίας τῶν Ἄλλων προξένων τῆς Ἀνατολῆς.[48]

Ὡστόσο, εἶναι σίγουρο πώς οἱ περισσότεροι, καί μάλιστα τῶν πιό σημαντικῶν σέ ἐμπορική κίνηση προξενείων, πληρώνονταν ἀπό τό ΕΕΜ. Γιά τήν ἀντιμετώπιση τῶν σχετικῶν δαπανῶν, τό ΕΕΜ εἰσέπραττε ἕναν δασμό πάνω στά ἐμπορεύματα πού εἰσάγονταν στή Μασσαλία ἀπό τήν Ἀνατολή. Ὁ δασμός αὐτός ἀποτελοῦσε τό κύριο, ἀλλά ὄχι καί τό μοναδικό, ἔσοδο τοῦ ΕΕΜ, τό ὁποῖο κατά καιρούς ἰσχυριζόταν ὅτι δέν μπορεῖ νά κα-

λύψει τά ἔξοδα. Ἔπειτα μάλιστα ἀπό τίς παραστάσεις τοῦ ΕΕΜ, ἐκδόθηκε τό διάταγμα τοῦ Συμβουλίου τοῦ Κράτους, τῆς 10.1.1718, πού ἀπό τήν 1 Μαΐου τοῦ ἔτους αὐτοῦ ἀπαγόρευε στό ΕΕΜ νά εἰσπράττει δασμό ἀνάλογο μέ τή χωρητικότητα τῶν καραβιῶν (droit de tonnelage) καί παράλληλα τό ἀπήλασσε ἀπό τήν ὑποχρέωση νά μισθοδοτεῖ τούς προξένους. Στούς τελευταίους αὐτούς ἐπιτράπηκε νά εἰσπράττουν τό προξενικό (droit de consulat), μέ τό ὁποῖο θά ἀντιμετώπιζαν ὅλα τά ἔξοδα τοῦ προξενείου τους, ὅπως γινόταν πρίν ἀπό τό 1691.

Αὐτό ὅμως δέν κράτησε πολύ. Οἱ μεγαλέμποροι τῆς Μασσαλίας εἰσηγοῦνται στό ΕΕΜ νά ἀναλάβει καί πάλι τή μισθοδοσία τῶν προξένων, ἀπό φόβο μήπως ζημιωθεῖ τό γαλλικό ἐμπόριο ἄν στραφεῖ ἡ ὑποστήριξη τῶν προξένων πρός τό ἐμπόριο ἄλλων, ἀπό τούς ὁποίους ἴσως θά εἶχαν μεγαλύτερο συμφέρον.[49] Τό ΕΕΜ υἱοθέτησε τήν εἰσήγηση καί μέ τή σειρά του πρότεινε στό Συμβούλιο τοῦ Κράτους νά τοῦ ἀναθέσει καί πάλι τή μισθοδοσία τῶν προξένων, πράγμα πού ἐφαρμόστηκε ἀπό τήν 1.8.1720 μέ τό διάταγμα τῆς 24.4.1720.

Ὡστόσο καί πρίν καί μετά τό 1720 ὑπῆρχαν πρόξενοι πού δέν εἰσέπρατταν μισθό οὔτε ἀπό τό ΕΕΜ οὔτε ἀπό ἄλλη πηγή.[50] Οἱ πρόξενοι αὐτοί καρπώνονταν τά ἔσοδα ἀπό τό γνωστό ἀγκυροβόλιο (droit d'ancrage), πού ὅμως κρίνεται ἐντελῶς ἀνεπαρκές γιά τή συντήρηση καί τήν ἀξιοπρεπή παράστασή τους.[51] Ὁρισμένοι πρόξενοι μάλιστα, οἱ ὁποῖοι δέν εἰσέπρατταν μισθό, προσπάθησαν κατά καιρούς νά ἀλλάξουν τό καθεστώς αὐτό, ἀλλά συνήθως χωρίς ἐπιτυχία· τό ΕΕΜ ἀντιδροῦσε, γιατί θεωροῦσε ὅτι τά ἔσοδα ἀπό τά προξενεῖα αὐτά, πού εἶχαν μικρή ἐμπορική κίνηση, δέν θά κάλυπταν τά ἔξοδα τῆς μισθοδοσίας.[52] Ἄλλοτε πάλι τό ΕΕΜ δεχόταν τίς σχετικές αἰτήσεις, ἄν βέβαια τό ἔκρινε συμφέρον.[53]

Στούς προξένους χωρίς μισθό συγκαταλέγονταν καί οἱ πρόξενοι Ἄρτας, οἱ ὁποῖοι εἰσέπρατταν τό προξενικό.[54] Φαίνεται ὅτι τό προξενικό ἀποτέλεσε τό μόνο ἐπίσημο ἔσοδο τῶν Γάλλων προξένων Ἄρτας σ'ὅλη τή διάρκεια τῆς ζωῆς τοῦ προξενείου. Εἶναι βέβαια αὐτονόητο, ὅτι ὅσο μεγαλύτερος ἦταν ὁ ὄγκος καί ἡ ἀξία τῶν διακινούμενων προϊόντων, τόσο ὑψηλότερα ἦταν καί τά ἔσοδα τῶν προξένων.

Τό δικαίωμα (προξενικό) πού θά εἰσέπρατταν οἱ πρόξενοι Ἄρτας εἶχε ὁρισθεῖ σέ 2% καί μόνο στά προϊόντα πού ἐξάγονταν. Αὐτό ἄλλωστε ἴσχυε γιά ὅλα τά προξενεῖα, ὅπου οἱ πρόξενοι δέν μισθοδοτοῦνταν. Ὁ κανόνας ὅμως δέν φαίνεται νά τηρήθηκε στήν Ἄρτα, τουλάχιστο στήν ἐποχή τοῦ G.Dubroca (1705-1724), ὁ ὁποῖος αὔξησε τό προξενικό σέ 3% καί τό εἰσέπραττε καί ἀπό τά εἰσαγόμενα εἴδη. Ἡ ἐνέργεια αὐτή τοῦ G.Dubroca προκάλεσε τήν ἀντίδραση τῶν Γάλλων ἐμπόρων καί τοῦ ΕΕΜ, τό ὁποῖο στήν ἀρχή[55] μέ ἤπιο τρόπο, μέ τήν πειθώ καί ἔμμεσες ἀπειλές, προσπάθησε νά συνετίσει τόν πρόξενο Ἄρτας. Τό ΕΕΜ ἔκρινε τήν ἀπαίτηση τοῦ G.Dubroca παράνομη, γιατί, ἀπό τήν ἔρευνα πού ἔκανε, δέν διαπίστωσε τήν ὕπαρξη κάποιας διαταγῆς τοῦ βασιλιᾶ, πού θά ἔδινε στόν πρόξενο Ἄρτας ἰδιαίτερες δικαιοδοσίες. Ἄλλωστε, κατά τό ΕΕΜ, καί τόν ἴδιον τόν G.Dubroca δέν τόν συνέφερε μιά τέτοια τακτική, γιατί θά ἀπομάκρυνε τούς Γάλλους ἐμπόρους ἤ τουλάχιστο δέν θά προσύλκειε ἄλλους "ã un commerce naissant, tel que celui de vôtre departement". Τό ΕΕΜ μάλιστα προσφερόταν νά μήν ἀναφέρει τό γεγονός στόν

ὑπουργό Pontchartrain, μέ τή βεβαιότητα ὅτι ὁ πρόξενος Ἄρτας θά ἄλλαζε τακτική.

Ὡστόσο, ὁ G.Dubroca ἐπέμενε στήν ἄποψή του καί ἀνάγκασε τό ΕΕΜ νά ἀναφέρει τό γεγονός στό ὑπουργεῖο Ναυτικῶν, συνάπτοντας στήν ἀναφορά καί ἀντίγραφο τῆς ἐπιστολῆς του πρός τόν Dubroca, ὅπου ἐξέφραζε τήν ἀντίθεσή του στήν καινοτομία τοῦ προξένου Ἄρτας.[56] Ὁ Dubroca μέ τή σειρά του κατέφυγε στόν Pontchartrain.[57] Παράλληλα ἔγραψε καί στό ΕΕΜ,[58] ἐπιμένοντας ὅτι ἡ ἀπαίτησή του ἦταν νόμιμη, γιατί α) αὐτή ἦταν ἡ πρακτική σ'ὅλες τίς σκάλες, καί β) εἶχε στά χέρια του σχετικό ἔγγραφο ἀπό τόν βασιλιά. Τελικά ὁ G.Dubroca δικαιώνεται· συγκινημένος εὐχαριστεῖ τόν ὑπουργό γιά τήν εὔνοιά του, ἡ ὁποία ἐκδηλώθηκε παρά τήν ἀντίδραση τοῦ ΕΕΜ. Τό τελευταῖο αὐτό, κατά τόν πρόξενο Ἄρτας, δέν λάβαινε καθόλου ὑπόψη τίς **εἰδικές συνθῆκες** στό προξενεῖο Ἄρτας.[59]

Τό δικαίωμα πού πέτυχε ὁ G.Dubroca, νά εἰσπράττει δηλ. 3% στά ἐξαγόμενα καί στά εἰσαγόμενα προϊόντα, φαίνεται πώς διατηρήθηκε καί γιά τούς διαδόχους του. Στό συμπέρασμα αὐτό μᾶς ὁδηγεῖ ἡ ἀπουσία διαμαρτυρίας στήν προξενική ἀλληλογραφία, πού ὁπωσδήποτε θά ἐκδηλωνόταν, ἄν τό ΕΕΜ ἐπιχειροῦσε νά μειώσει τό προξενικό σέ 2% καί νά τό περιορίσει μόνο στά ἐξαγόμενα.[60]

Ὅσα ἀναφέρθηκαν δέν ἀποβλέπουν μόνο στήν ἐξακρίβωση τοῦ ὕψους τοῦ προξενικοῦ πού εἰσέπρατταν οἱ πρόξενοι Ἄρτας· βέβαια αὐτό μᾶς βοηθᾶ νά ὑπολογίσουμε τό ὕψος τῶν ἐσόδων τους καί παράλληλα μιᾶς ἐπιβάρυνσης γιά τό γαλλικό ἐμπόριο τῆς περιοχῆς. Ἐδῶ ὅμως μᾶς ἐνδιαφέρει ἰδιαίτερα ἡ εὔνοια τοῦ Pontchartrain πρός τόν πρόξενο Ἄρτας ἡ ὁποία μάλιστα ἐκδηλώθηκε παρά τήν ἀντίδραση τοῦ ΕΕΜ. Τό γεγονός αὐτό θά ἀποτελέσει σημεῖο ἀναφορᾶς γιά τή διερεύνηση τοῦ λόγου ὕπαρξης τῶν Γάλλων προξένων στήν Ἄρτα.

Παρόλη ὅμως τήν ἐπιτυχία τοῦ G.Dubroca, ἡ οἰκονομική κατάσταση τῶν προξένων Ἄρτας δέν φαίνεται νά ἦταν ρόδινη. Οἱ λόγοι ἦταν δύο κυρίως: ἡ πολύ συνηθισμένη τακτική τῶν Γάλλων καπετάνιων νά μή πληρώνουν προξενικό[61] καί οἱ πόλεμοι, πού μείωναν σημαντικά ἤ καί μηδένιζαν γιά μεγάλα χρονικά διαστήματα τήν ἐμπορική κίνηση τῆς σκάλας,[62] μέ αὐτονόητες συνέπειες στά ἔσοδα τῶν προξένων. Βέβαια οἱ παραπάνω δύο λόγοι δέν ἦταν φαινόμενο πού παρατηρεῖται μόνο στό προξενεῖο Ἄρτας.

Ἕνας ἄλλος λόγος πού μείωνε τά ἔσοδα τῶν προξένων Ἄρτας ἐπισημαίνεται ἀπό τόν Boulle, στά 1751:[63] Σ'ὅλες τίς σκάλες τῆς Ἀνατολῆς οἱ Γάλλοι ἤ οἱ προστατευόμενοι τῆς Γαλλίας πού φόρτωναν σέ ξένα καράβια (ὄχι γαλλικά) πλήρωναν διπλό προξενικό, καί στόν Γάλλο πρόξενο καί στόν πρόξενο τῆς ἐθνικότητας τοῦ καραβιοῦ. Παρακαλοῦσε λοιπόν ὁ Boulle νά ἰσχύσει τό ἴδιο καί στό προξενεῖο του, ἕνα παραπάνω πού ἐκεῖ οἱ δραστήριοι Γιαννιῶτες πρόξενοι, τῆς Νεάπολης καί τῆς Ραγούζας, τῆς Αὐστρίας, τῆς Ὁλλανδίας καί τῆς Σουηδίας, εἶχαν τόν τρόπο νά ἐξασφαλίζουν φορτία γιά τά δικά τους καράβια σέ βάρος τῶν γαλλικῶν.[64] Σ'αὐτά μποροῦμε ἀκόμη νά προσθέσουμε καί ἔκτακτα περιστατικά, πού μείωναν πολύ τά ἔσοδα τῶν προξένων Ἄρτας. Ἔτσι π.χ. ἡ μεγάλη πανώλης στή Μεσσήνη, στά 1742-1743, σέ καιρό μάλιστα πού ἡ Γαλλία βρισκόταν σέ πόλεμο (τῆς αὐστριακῆς διαδοχῆς: 1740-1748) μέ τήν Ἀγγλία καί τό γαλλικό ἐμπόριο καί ἡ ναυτιλία τῆς Ἄρτας κατευθύνονταν ἀποκλειστικά πρός τό ἰταλικό αὐτό λιμάνι, ἔκανε ὥστε ἐπί ἕνα χρόνο νά μή εἰσπράξει οὔτε δεκάρα ὁ πρόξενος Boulle.[65]

Καί ἐνῶ τόσες καί τόσο μεγάλες ἦταν οἱ οἰκονομικές δυσχέρειες τῶν Γάλλων προξένων Ἄρτας, ὅσο καί ἄν οἱ ἴδιοι ἤθελαν νά τίς ἐμφανίσουν ἀκόμη μεγαλύτερες,[66] οἱ πρόξενοι αὐτοί εἶχαν παράλληλα νά ἀντιμετωπίσουν σημαντικά ἔξοδα.[67] Ἤδη ἀπό τήν ἀρχή σχεδόν ὁ πρόξενος G.Dubroca εἶχε θέσει μέ σαφήνεια τό θέμα τῶν ἐξόδων πού ἀφορουσαν: στή συντήρηση καί μισθοδοσία τοῦ γραμματέα (chancellier), τοῦ διερμηνέα (drogman), τῶν δύο φρουρῶν τοῦ προξενείου (janissaires), τοῦ ἐφημέριου (aumonier), τοῦ γιατροῦ (chirurgien), τοῦ μάγειρα (cuisinier) καί ἑνός ὑπηρέτη (valet), καθώς καί τά τακτικά δῶρα πρός τίς τουρκικές ἀρχές τοῦ τόπου καί τό ἐνοίκιο γιά τήν προξενική κατοικία (maison consulaire). Ἐάν λοιπόν δέν χορηγοῦνταν κάποια βοήθεια (μέ κάποιο ἴσως χρηματικό ἐπίδομα) καί ἄν τό ΕΕΜ δέν κατέβαλλε προσπάθεια νά ἀναπτυχθεῖ τό ἐμπόριο, ὁ Γάλλος πρόξενος δήλωνε τήν πλήρη ἀδυναμία του νά ἀντεπεξέλθει στά ἔξοδα αὐτά.[68] Ὁ γιός καί διάδοχός του, ὁ J.Dubroca, στά παραπάνω ἔξοδα προσθέτει καί ἄλλα γιά τή διατήρηση ἀλόγων, πού ἦταν ἀπαραίτητα γιά τή μετάβαση τοῦ προξένου ἐκεῖ πού ξεφόρτωναν ἤ φόρτωναν τά γαλλικά καράβια, ἀφοῦ ἡ θάλασσα ἀπεῖχε 15 μίλια ἀπό τήν πόλη.[69] Ἐπιπλέον οἱ πρόξενοι ἦταν ὑποχρεωμένοι νά φιλοξενοῦν, συχνά γιά ἀρκετό χρονικό διάστημα, τούς Γάλλους ἐμπόρους καί καπετάνιους πού ἔφταναν στήν πόλη τους, μιά πού δέν ὑπῆρχε πανδοχεῖο. Καμιά φορά τό ἔξοδο αὐτό ἦταν μεγαλύτερο ἀπό τό κέρδος τοῦ προξένου ἀπό τίς δοσοληψίες τοῦ φιλοξενούμενού του ἤ καί συνέβαινε ὁ πρόξενος νά μή εἰσπράττει τίποτε, ἀφοῦ ὁ συμπατριώτης του ἔμπορος δέν ἔφερνε οὔτε ἔπαιρνε τίποτε.[70] Ἀκόμη χειρότερα ἦταν τά πράγματα γιά τούς προξένους πού ἔφτασαν στήν Ἄρτα, χωρίς νά εἶναι ἐφοδιασμένοι ἀκόμη μέ τά ἐπίσημα ἔγγραφα τοῦ διορισμοῦ τους· αὐτοί δέν εἶχαν δικαίωμα νά εἰσπράττουν προξενικά.[71]

Σημειώσαμε προηγουμένως ὅτι τά παράπονα τῶν προξένων Ἄρτας τά θεωροῦμε ὑπερβολικά, γιατί τό σημαντικότερο ἔσοδό τους προερχόταν ἀπό τό ἐμπόριο πού οἱ ἴδιοι ἀσκοῦσαν καί μάλιστα, ὅπως συνέβαινε μέ τόν πρόξενο Boulle, κατ' ἀποκλειστικότητα.[72] Οἱ συνεχεῖς διαμαρτυρίες τοῦ προξένου αὐτοῦ[73] ἔκαναν τόν ὑπουργό τῶν Ναυτικῶν Machault νά ζητήσει ἀπό τό ΕΕΜ ἕνα σημείωμα ("une notte"), γιά νά γνωρίζει τί δικαιώματα εἰσέπραττε ὁ Boulle καί οἱ προκάτοχοί του. Στό σημείωμα θά ἔπρεπε νά ἀναφέρεται μέ σαφήνεια τί δικαιοῦνταν νά εἰσπράττει ὁ πρόξενος Ἄρτας ἀπό κάθε πλοῖο καί κάθε φορτίο, ὥστε ὁ ὑπουργός νά μπορεῖ νά κρίνει κάθε φορά τίς κατηγορίες τῶν προξένων ἐναντίον τῶν καπετάνιων πού ἀρνοῦνταν νά πληρώσουν.[74] Ἐκφράζει μάλιστα ὁ Machault τήν ἔκπληξή του, μέ ἄλλη ἐπιστολή του, πρός τό ΕΕΜ,[75] τό ὁποῖο ἀνέφερε ὅτι δέν ἔχει στά ἀρχεῖα του ἀκριβῆ στοιχεῖα γιά νά συντάξει καί νά ὑποβάλει τέτοιο σημείωμα· ἀκόμη, τό ΕΕΜ ἀνέφερε στόν ὑπουργό ὅτι ὁ πρόξενος Ἄρτας εἶχε τήν εὐχέρεια νά ρυθμίζει μόνος του, τόσο αὐτός ὅσο καί οἱ προκάτοχοί του, τό ὕψος τῶν δικαιωμάτων πού θά εἰσέπραττε. Ἔτσι ὁ Machault, παρόλο πού ἐξέφραζε διπλωματικότατα τή βεβαιότητα ὅτι ὁ Boulle δέν θά προχωροῦσε σέ αὐθαιρεσίες, νόμιζε ὅτι καλό θά ἦταν νά ρυθμιστεῖ τό θέμα καί νά καθοριστεῖ μιά σχετική ταρίφα. Ἀνέθεσε λοιπόν στό ΕΕΜ νά εἰσηγηθεῖ γιά τό ὕψος τῶν δικαιωμάτων πού θά εἰσέπρατταν οἱ πρόξενοι Ἄρτας, χωρίς νά θιγοῦν τά συμφέροντα τοῦ προξενείου. Τήν εἰσήγηση αὐτή, μετά ἀπό τόν ἔλεγχο τοῦ ὑπουργοῦ, θά τήν ἐπικύρωνε ὁ βασιλιάς, ὁπότε καί θά ἐνημερώνονταν οἱ ἐμπορευόμενοι.[76]

Ἀναφέρθηκε παραπάνω ὅτι τά ἔσοδα τοῦ προξένων Ἄρτας ἀπό τό προξενικό δέν ἦταν τά μοναδικά. Ἔμμεση ἀλλά σαφής εἶναι ἡ μαρτυρία τοῦ G.Dubroca. Ὁ πρόξενος αὐτός ἀνέφερε, στά 1706, ὅτι στόν ἕνα χρόνο πού βρισκόταν στήν Ἄρτα δέν εἶχε εἰσπράξει ἀπό τό προξενικό πάνω ἀπό 300 λίβρες. Ἀξίζει παράλληλα νά ἀναφερθεῖ ἐδῶ τό ὕψος τῶν ἀμοιβῶν πού δίνονταν στούς ἐπικεφαλῆς τῶν γειτονικῶν προξενείων, γιά νά γίνουν οἱ σχετικές συγκρίσεις. Ὁ πρόξενος τῆς Θεσσαλονίκης ἔπαιρνε,στά 1691, ἐτήσια ἀμοιβή 3.000 λίρες γιά τόν μισθό του, τά ἔξοδά του καί τίς δαπάνες γιά τή συντήρηση τοῦ προξενείου, ἐνῶ ὁ πρόξενος τῆς Κρήτης ἔπαιρνε 2.000 λ. μισθό καί ἄλλες 2.000 λ. γιά τά ὑπόλοιπα ἔξοδα.[78] Τρία χρόνια ἀργότερα, τό 1694, ὁ πρόξενος Θεσσαλονίκης εἶχε τίς ἴδιες ἀποδοχές, ἐνῶ γιά τόν συνάδελφό του τῆς Κρήτης τό ποσό γιά τά ὑπόλοιπα ἔξοδα αὐξήθηκε στίς 3.500 λ.[79]

Γιά τό προξενεῖο τῆς Πελοποννήσου τό ταμεῖο τοῦ ὑπουργείου Ναυτικῶν (Tresoriers Gênêraux de la Marine) διέθετε, στά 1720 (ὅταν τό ΕΕΜ εἶχε ἀπαλλαγεῖ ἀπό τήν ὑποχρέωση νά μισθοδοτεῖ τούς προξένους), 22.150 λ.[80] Τό 1721, ὅταν τό ΕΕΜ ἀνέλαβε καί πάλι τά ἔξοδα τῶν προξενείων, ὁ πρόξενος τῆς Πελοποννήσου εἰσέπραττε 15.650 λ., ἐνῶ τῆς Θεσσαλονίκης 5.300 λ.[81] Στά 1766 τό προξενεῖο τῶν Χανίων (Canêe) καί τό ὑποπροξενεῖο τοῦ Χάνδακα (Candie) στοίχιζαν στό ΕΕΜ 9.600 λ.[82] Στά 1773 μάλιστα, ἐξαιτίας τῆς αὔξησης τοῦ κόστους ζωῆς, ὁ ὑπουργός Ναυτικῶν De Boynes πρότεινε στό ΕΕΜ νά αὐξηθοῦν οἱ ἀποδοχές τῶν προξένων τῆς Θεσσαλονίκης κατά 2.000 λ., τῆς Κρήτης κατά 1.000 λ. καί τῆς Πελοποννήσου κατά 2.000 λ.[83] Στά 1779 ἀποφασίζεται νά καταβάλλονται στόν γενικό πρόξενο τῆς Ἑπτανήσου (Isles Venitiennes, μέ ἕδρα τή Ζάκυνθο), πού πρόσφατα εἶχε τοποθετηθεῖ, 10.000 λ., τά μισά ἀπό τό ΕΕΜ καί τά ἄλλα μισά ἀπό τό ὑπουργεῖο Ναυτικῶν.[84] Ἀκόμη, στό χρονικό διάστημα 1771-1780, γιά τό προξενεῖο καί τά ὑποπροξενεῖα Πελοποννήσου διετίθεντο κάθε χρόνο 24.800 λ., πού μειώθηκαν σέ 24.000 λ. καί μετά σέ 23.600 λ., ἐνῶ στό προξενεῖο Θεσσαλονίκης δίνονταν 13.200 λ., πού αὐξήθηκαν σέ 13.950 λ. καί μετά σέ 15.150 λ.[85] Τέλος, στά 1784, μέ ἀπόφαση τοῦ ὑπουργοῦ Ναυτικῶν De Castries τῆς 31.7.1784, καθορίζεται τό σύνολο τῶν ἐξόδων γιά τήν Πελοπόννησο σέ 28.400 λ. καί γιά τή Θεσσαλονίκη σέ 18.400 λ.[86]

Οἱ πρόξενοι Ἄρτας λοιπόν πολλές φορές ζήτησαν νά μισθοδοτοῦνται καί αὐτοί. Δραματική εἶναι ἡ ἔκκληση τοῦ Julien, τό 1771, πού ἀναφέρει ὅτι ἄν δέν ἀναλάβει τό ΕΕΜ ἤ τό ὑπουργεῖο Ναυτικῶν ἔστω καί μέρος τῶν ἐξόδων τοῦ προξενείου, αὐτό θά κλείσει. Καί θά πρέπει, κατά τόν ἴδιο πρόξενο, νά σκεφτοῦν καλά πρίν πάρουν τέτοια ἀπόφαση, ἀφοῦ ἀναλογιστοῦν τίς ὑπηρεσίες, τίς ὁποῖες τό προξενεῖο εἶχε προσφέρει στό παρελθόν καί ἀφοῦ λάβουν ἀκόμη ὑπόψη ὅτι, μέ τά κατάλληλα μέτρα, ἴσως τό προξενεῖο προσφέρει χρήσιμες ὑπηρεσίες καί στό μέλλον.[87] Φαίνεται ὅμως ὅτι μόνο ὁ προξενικός πράκτορας Ἄρτας De Grimaldi πέτυχε νά ἱκανοποιηθεῖ σχετικό του αἴτημα καί νά τοῦ χορηγηθεῖ ἐτήσιος μισθός 600 λ.[88]

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β'

ΤΑ ΥΠΟΠΡΟΞΕΝΕΙΑ

Εἴδαμε κιόλας, ἀναφερόμενοι στά ὅρια τῆς δικαιοδοσίας τοῦ προξενείου, ὅτι αὐτό περιλάμβανε τήν περιοχή ἀπό τούς Ἁγίους Σαράντα ὡς τή Ναύπακτο. Μέ τά μέσα ἐκείνης τῆς ἐποχῆς βέβαια δέν ἦταν δυνατό ὁ πρόξενος Ἄρτας νά ἔχει τήν ἄμεση ἐποπτεία ὅλου αὐτοῦ τοῦ χώρου καί νά ἐλέγχει τό πλῆθος τῶν μεγαλύτερων καί μικρότερων λιμανιῶν, ὅπου θά μποροῦσαν νά φορτώσουν ἤ νά ξεφορτώσουν τά γαλλικά καράβια. Ἔπρεπε λοιπόν νά ἔχει ἔμπιστούς του ἀνθρώπους, κυρίως Γάλλους, τουλάχιστο στά πιό καίρια σημεῖα, πού θά φρόντιζαν γιά τήν εἴσπραξη τοῦ προξενικοῦ καί γιά τήν ἐξυπηρέτηση τῶν γαλλικῶν συμφερόντων. Οἱ ἔμπιστοι αὐτοί τοῦ προξένου Ἄρτας ἔπαιρναν τόν τίτλο τοῦ ὑποπροξένου (vice-consul) καί οἱ περιοχές τους τοῦ ὑποπροξενείου (vice-consulat).[89]

Τά ὑποπροξενεῖα πού κατά καιρούς ὑπάγονταν στό γαλλικό προξενεῖο Ἄρτας ἦταν τά παρακάτω:[90]

α) Τῆς Σαγιάδας

Εἴδαμε ὅτι ὁ πρῶτος πρόξενος Ἄρτας B.Garnier στήν ἀρχή ἦλθε στή Σαγιάδα καί ἀπό ἐκεῖ ἔστειλε τήν πρώτη του ἐπιστολή πρός τό ΕΕΜ, στίς 3.11.1702. Ἀναφέρθηκε ἐπίσης ὅτι σύντομα ὁ Garnier, στούς πρώτους μῆνες τοῦ 1703, μετέφερε τήν ἕδρα τοῦ προξενείου του ἀπό τή Σαγιάδα στήν Ἄρτα. Στήν ἐπιστολή ὅμως πού ἔστειλε ἀπό τήν Ἄρτα, στίς 14.6.1703, ὁ Garnier ἀναφέρει ὅτι ἄφησε στή Σαγιάδα ὡς ὑποπρόξενο τόν H.Pellissier, ὁ ὁποῖος καί ἀνέλαβε, ὅπως θά δοῦμε, τό προξενεῖο Ἄρτας μετά τόν θάνατο τοῦ Garnier (13.8.1703).

Τό βασικό πρόβλημα πού ἀντιμετώπισε ὁ Pellissier κατά τό βραχύ διάστημα τῆς πρώτης του ὑποπροξενείας στή Σαγιάδα ἦταν ἡ ἄρνηση τῶν Γάλλων καπετάνιων νά πληρώνουν προξενικό.[91] Ἄλλωστε, φαίνεται πώς αὐτός ἀκριβῶς ἦταν ὁ λόγος πού τοποθετήθηκε ἐκεῖ ὑποπρόξενος. Ὁ Pellissier τοποθετεῖται καί πάλι ὑποπρόξενος Σαγιάδας ἀπό τόν πρόξενο G.Dubroca, ὁ ὁποῖος γνωστοποιεῖ στόν ὑπουργό Pontchartrain τήν ἐνέργειά του αὐτή καί ζητεῖ τήν ἔγκρισή του.[92] Δέν γνωρίζουμε πόσο κράτησε ἡ δεύτερη ὑποπροξενεία τοῦ Pellissier στή Σαγιάδα, οὔτε καί ἄν μετά ἀπό αὐτόν τοποθετήθηκε ἄλλος ὑποπρόξενος.

Ὁ πρόξενος Boulle, στά 1750, ἀναφέρεται στή Σαγιάδα "quy est une echelle de la dependance de ce consulat hors du golfe de Larta vis a vis Corfou, mais une tres mauvaise rade...", καθώς καί στίς ἐνέργειες τοῦ ἐκεῖ Τούρκου τελώνη, ὁ ὁποῖος εἶχε καταφέρει νά πάρει φιρμάνι τῆς Πύλης, ὥστε νά φορτώνονται στή Σαγιάδα ὅλα τά ἐμπορεύματα.[93] Δέν ἀναφέρει ὅμως τίποτε ὁ Boulle γιά παρουσία ὑποπροξένου. Τό πιθανότερο βέβαια εἶναι ὅτι δέν ὑπῆρχε. Στά 1763, λίγο πρίν ἀπό τό τέλος τῆς προξενείας του, ὁ ἴδιος πρόξενος ἀναφέρει καί πάλι τή Σαγιάδα μαζί μέ τούς Ἁγίους Σαράντα. Τή φορά αὐτή μᾶς δίνει μιά ἔμμεση, ἀλλά σαφή μαρτυρία, ὅτι δέν ὑπάρχει ἐκεῖ ὑποπρόξενος: "...échelles dêsertes, où il n'y a qu'un simple magasin d'entrepôt..." καί πού χρη-

σιμοποιοῦνται ἀπό τούς Γάλλους καπετάνιους μόνο γιά νά ἀποφεύγουν τό προξενικό.[94] Τέλος, τό ὑπόμνημα τοῦ προξένου Julien, τοῦ 1771,[95] ἀναφέρει: "La Saliade etoit aussi une bonne echelle où les marchandises destinées pour Janina, capitale de l'Epire, se dechargeoient. Il y avoit aussi un vice-consul...". Καί προσθέτει ὅτι καί ἐδῶ, ὅπως καί στήν Αὐλώνα, μόνο δουλτσινιώτικα πλοῖα συχνάζουν.

Οἱ πληροφορίες πού ἔχουμε στή διάθεσή μας εἶναι πολύ φτωχές, γιά νά προσπαθήσουμε νά ἀνασυγκροτήσουμε τήν ἱστορική πορεία τοῦ γαλλικοῦ ὑποπροξενείου τῆς Σαγιάδας. Τό σίγουρο εἶναι ὅτι ὑπηρετοῦσε ἐκεῖ, σέ κάποιες στιγμές, Γάλλος ὑποπρόξενος, ὁ ὁποῖος ἐξαρτιόταν ἀπό τό προξενεῖο Ἄρτας. Τό γεγονός αὐτό βέβαια ἀποτελεῖ ἀσφαλή βάση γιά τήν κατάταξη τοῦ ἠπειρωτικοῦ λιμανιοῦ τῆς Σαγιάδας στά ὑποπροξενεῖα τῆς Ἄρτας. Σέ ἄλλο σημεῖο τῆς ἐργασίας μας θά ἔχουμε τήν εὐκαιρία νά ἐπισημάνουμε τόν ρόλο τοῦ λιμανιοῦ τῆς Σαγιάδας γιά τό γαλλικό ἐμπόριο, καθώς καί γιά τό ἐμπόριο τῶν Ἑλλήνων, ὅταν μάλιστα τό τελευταῖο ἔγινε ἰδιαίτερα ἀνταγωνιστικό.

β) Τῆς Ναυπάκτου

Ὅπως θά δοῦμε ἐξετάζοντας πιό κάτω τό ὑποπροξενεῖο Μεσολογγίου, στή διένεξη τοῦ Γάλλου προξένου Ἄρτας μέ τόν συμπατριώτη του ὑποπρόξενο Πατρῶν γιά τή δικαιοδοσία στήν περιοχή Μεσολογγίου περιλαμβανόταν καί ὁ ἔλεγχος στήν περιοχή τῆς Ναυπάκτου. Γιά τή δικαιοδοσία στό ὑποπροξενεῖο αὐτό, δηλ. τῆς Ναυπάκτου, φαίνεται ὅτι ἡ διαφορά Ἄρτας καί Πατρῶν ἐλάνθανε σέ ὁλόκληρο σχεδόν τό πρῶτο μισό τοῦ 18ου αἰ., χωρίς ἐντούτοις νά πάρει σαφή θέση οὔτε τό ὑπουργεῖο τῶν Ναυτικῶν οὔτε τό ΕΕΜ.[96] Τά στοιχεῖα πού ἔχουμε στή διάθεσή μας μᾶς πείθουν ὅτι ἀπό τίς ἀρχές τοῦ 18ου αἰ. μέχρι τό 1770[97] περίπου τό ὑποπροξενεῖο Ναυπάκτου ὑπαγόταν στό προξενεῖο Ἄρτας, ἐκτός ἀπό μικρά χρονικά διαλείμματα, ὁπότε ὑπαγόταν στό ὑποπροξενεῖο Πατρῶν, δηλ. στό γενικό πρόξενεῖο Πελοποννήσου.

Ὁ πρῶτος πρόξενος Ἄρτας B.Garnier, λίγο πρίν ἀπό τόν θάνατό του (13.8.1703) εἶχε τοποθετήσει ὑποπρόξενο στή Ναύπακτο τόν Pierre Granier. Ὁ τελευταῖος αὐτός, μέ ἐπιστολή του πρός τό ὑπουργεῖο Ναυτικῶν, ζητοῦσε νά τοῦ ἀνατεθεῖ ἐπίσημα τό ὑποπροξενεῖο Ναυπάκτου.[98] Ὡστόσο, στά 1705 ὁ P.Granier μαρτυρεῖται γραμματέας τοῦ προξενείου Ἄρτας.[99] Ἀκόμη, τό θέμα τῆς ἐξάρτησης τοῦ ὑποπροξενείου Ναυπάκτου φαίνεται νά περιπλέκεται καί ἀπό παρέμβαση τοῦ Γάλλου προξένου Ἀθηνῶν. Συγκεκριμένα, σέ ἐπιστολή του ὁ πρόξενος Ἀθηνῶν J.-B.Goujon πρός τόν Dubroca,[100] ἀνέφερε ὅτι μποροῦσε νά ἐγκαταστήσει ὑποπρόξενο στή Ναύπακτο. Τό δικαίωμα τοῦ τό ἔδινε τό βεράτι (barat) πού εἶχε ἀπό τόν σουλτάνο, καί βέβαια ὁ Goujon δέν τό συζητοῦσε κάν. Τά στοιχεῖα πού διαθέτουμε δέν ξεκαθαρίζουν τό θέμα. Ἐπιπλέον, ὑπάρχει ἕνα χρονικό κενό, μιᾶς σχεδόν δεκαετίας. Ἴσως στό διάστημα αὐτό, κατά τό ὁποῖο ἄλλαξε καί ὁ πρόξενος Ἀθηνῶν, ἡ Ναύπακτος νά μή περιλαμβανόταν πιά στό βεράτι τοῦ νέου προξένου.

Τό θέμα τῆς ἐξάρτησης τοῦ ὑποπροξενείου Ναυπάκτου ἔρχεται καί πάλι στήν ἐπιφάνεια στά 1720. Ὁ γενικός πρόξενος Πελοποννήσου Clairambault εἶχε γράψει στόν πρόξενο Ἄρτας G.Dubroca ὅτι μέ ἐνέργειές του στήν αὐλή ζητοῦσε νά εἰσπράττει ὁ ἴδιος τό προξενικό γιά τήν περιοχή τῆς Ναυπάκτου· τό ἐπιχείρημά του ἦταν ὅτι βρισκόταν πιό

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

κοντά καί ἔτσι θά μποροῦσε νά ἀντιμετωπίσει ἀμεσότερα καί εὐκολότερα ἀπό τούς ἄλλους συναδέλφους του τά προβλήματα πού θά ἀνέκυπταν στήν περιοχή. Ὁ πρόξενος Ἄρτας ὅμως εἶχε τή γνώμη ὅτι ἡ δικαιοδοσία τοῦ Clairambault, σύμφωνα μέ τό σουλτανικό βεράτι, περιοριζόταν στίς ἀκτές τοῦ κόλπου τῆς Ναυπάκτου (τοῦ σημερινοῦ Κορινθιακοῦ) μόνο τίς πελοποννησιακές. Οἱ πασάδες τῆς Ναυπάκτου καί τῆς Χαλκίδας, ἔλεγε ὁ Dubroca, δίκαια δέν ἀναγνωρίζουν παρά δύο βεράτια: τοῦ προξένου Ἀθηνῶν Gaspari γιά τά λιμάνια τῶν Σαλώνων, τῆς Θήβας καί τῆς Λιβαδιᾶς, δικαιοδοσίας τοῦ πασᾶ τῆς Χαλκίδας, καί τό δικό του (δηλ.τοῦ Dubroca) γιά τή Ναύπακτο καί τά ἄλλα λιμάνια πού ἀνῆκαν στόν ἐκεῖ πασά. Ἄλλωστε τά συμφέροντα τῶν προξένων Ἀθηνῶν καί Ἄρτας τά ἀντιπροσώπευε στήν περιοχή ὁ γιός τοῦ Dubroca,[101] ὁ ὁποῖος ἐδῶ καί ἕξι χρόνια (δηλ.ἀπό τό 1714) κοπίαζε γιά τό γαλλικό ἐμπόριο στίς βόρειες ἀκτές τοῦ κόλπου τῆς Ναυπάκτου. Παρακαλοῦσε λοιπόν ὁ πρόξενος Ἄρτας νά ὑποδειχτεῖ στόν Clairambault, ὥστε νά περιοριστεῖ στήν Πελοπόννησο, ὅπως γινόταν ὡς τότε. Ἄλλωστε, συμπλήρωνε ὁ πρόξενος Ἄρτας, ὁ Gaspari εἶχε τό βεράτι δώδεκα ὁλόκληρα χρόνια, ἐνῶ ὁ ἴδιος ὁ Dubroca δεκαπέντε.[102]

Στά 1725 δέν εἶχε ρυθμισθεῖ ἀκόμη ὁριστικά ἡ διαφορά τῶν δύο Γάλλων προξένων. Ὁ J.Dubroca, πού διαδέχτηκε τόν πατέρα του στό προξενεῖο Ἄρτας, προβάλλει καί ἕναν ἄλλο λόγο, διεκδικώντας τά βόρεια παράλια τοῦ κόλπου τῆς Ναυπάκτου: ὅτι δηλ. τά μεγάλα πλοῖα δέν μποροῦσαν νά περάσουν ἀπό τά ρηχά νερά στήν εἴσοδο τοῦ κόλπου τῆς Ἄρτας (δηλ.τοῦ Ἀμβρακικοῦ)· ἔτσι πολλά ἐμπορεύματα ἀπό τήν περιοχή του φορτώνονταν ἀναγκαστικά στά λιμάνια τοῦ κόλπου τῆς Ναυπάκτου. Ἄν λοιπόν δέν εἶχε τό δικαίωμα νά εἰσπράττει προξενικό στα λιμάνια αὐτά, ἡ ζημιά του θά ἦταν σημαντική.[103]

Νέα ἀνακίνηση τοῦ θέματος σημειώνουμε στά 1734, ὁπότε ἀπαιτήσεις πρόβαλλε ὁ ὑποπρόξενος Πατρῶν P.Bonnet. Ἀξιόλογα στοιχεῖα, πού διαφωτίζουν ἀρκετά τό θέμα, μᾶς παρέχει ἐπιστολή τοῦ J.Dubroca πρός τόν ὑπουργό Maurepas.[104] Ἀπό τήν ἐπιστολή-ἀναφορά αὐτή πληροφορούμαστε τά ἑξῆς: Ἡ Ναύπακτος χρησίμευε σάν ὅριο τῆς δικαιοδοσίας τοῦ προξενείου Ἄρτας ἀπό τήν ἵδρυσή του. Σάν τέτοιο μάλιστα, περιλαμβανόμενο στή δικαιοδοσία τοῦ προξενείου Ἄρτας, ἀναφέρεται καί στήν πρόσφατη ἀνανέωση τῆς θητείας τοῦ J.Dubroca. Σύμφωνα μέ τήν ἴδια ἀναφορά, ὁ G.Dubroca εἶχε ἐγκαταστήσει στή Ναύπακτο, πρίν ἀπό τήν κατάληψη τῆς Πελοποννήσου ἀπό τούς Τούρκους (1715), ἕναν ἀπό τούς γιούς του ὡς ὑποπρόξενο. Μετά τόν θάνατο τοῦ ὑποπροξένου αὐτοῦ, ὁ G.Dubroca παρακάλεσε τόν τότε ὑποπρόξενο Πατρῶν νά διαχειρίζεται τίς ὑποθέσεις τοῦ ὑποπροξενείου Ναυπάκτου, μέχρι νά τοποθετήσει ἐκεῖ ἄλλον ὑποπρόξενο. Ἐντωμεταξύ ὁ G.Dubroca πέθανε (1724),πρίν προλάβει νά τοποθετήσει ὑποπρόξενο στή Ναύπακτο. Ἔτσι ὁ ὑποπρόξενος Πατρῶν L.Bonnet βρῆκε τήν εὐκαιρία νά πραγματοποιήσει παλαιό του σχέδιο καί τό ὑπουργεῖο νομιμοποίησε τήν κατάσταση ἐπιλύοντας διαφορά τοῦ ὑποπροξένου Πατρῶν μέ τόν πρόξενο τῆς Χαλκίδας. Ὁ πρόξενος Ἄρτας J.Dubroca δέν μποροῦσε, συνεχίζει, νά ἀνεχθεῖ αὐτή τή φανερή ἀδικία σέ βάρος του καί παρακαλοῦσε τόν ὑπουργό νά ἐπέμβει. Ὑπέβαλε μάλιστα,σάν ἀπόδειξη γιά τά ὅσα ἔλεγε, καί δηλωτικό γράμμα τοῦ ὀρθόδοξου μητροπολίτη Ναυπάκτου καί Ἄρτης Παρθενίου, τοῦ ὁποίου ἡ δικαιοδοσία ἐκτεινόταν στίς διαμφισβητούμενες περιοχές.[105]

Στά 1741, ὁ πρόξενος Ἄρτας Boulle, ἀφοῦ ἀπέτυχαν δυό-τρεῖς προηγούμενες

προσπάθειές του νά διορίσει ὑποπρόξενο στή Ναύπακτο, ἐξαιτίας τοῦ ἄσχημου κλίματος, διόρισε τελικά ἐκεῖ τόν Andrē Jacovit,[106] ζακυνθινό, ἄνθρωπο γνωστῆς ἐντιμότητας, τόν ὁποῖο εἶχε ὁ Boulle στήν Ἄρτα γιά ἕξι περίπου μῆνες. Τόν ἐφοδίασε μάλιστα μέ τή σχετική πατέντα, πού θά ἔληγε τόν Ἰανουάριο τοῦ 1742, ὁπότε ἔληγε καί ἡ τρέχουσα θητεία τοῦ προξένου Ἄρτας. Στόν διορισμό τοῦ Jacovit ἀντέδρασε ὁ ὑποπρόξενος Πατρῶν N.Roze. Ὁ Jacovit μάλιστα φοβόταν πολύ, μήπως ὁ συνάδελφός του τῶν Πατρῶν τόν βλάψει μέ τίς σχέσεις του μέ τόν πασά (τῆς Ναυπάκτου;) καί τόν βενετό πρόξενο Πατρῶν, στόν ὁποῖο ὑπάγονταν καί ἡ Ναύπακτος καί ἡ Ἄρτα. Τούς φόβους τοῦ ὑποπροξένου του δέν τούς συμμεριζόταν ὁ Boulle καί τούς θεωροῦσε μᾶλλον ὑπερβολικούς, ἄν καί διατηροῦσε ἐπιφυλάξεις λέγοντας ὅτι "la suite demontrera".[107]

Ὁ πρόξενος ὅμως τῆς Ἄρτας, ἔπειτα ἀπό διαταγή τοῦ ὑπουργείου, ἀναγκάστηκε νά ἀποσύρει τόν Jacovit ἀπό τή Ναύπακτο, ὄχι βέβαια ἀδιαμαρτύρητα. Οἱ διαμαρτυρίες του στηρίζονταν στό γεγονός ὅτι εἶχε λάβει διαβεβαιώσεις, ὅταν ἀνέλαβε τό προξενεῖο Ἄρτας (1739), ὅτι ἡ Ναύπακτος ἀνῆκε στή δικαιοδοσία του, μιά καί ὑπαγόταν στόν μητροπολίτη Ἄρτας· μέ βάση αὐτές τίς διαβεβαιώσεις, ὁ Boulle εἶχε τοποθετήσει τόν Jacovit στό ὑποπροξενεῖο Ναυπάκτου.[108] Μετά τήν ἐξωμοσία τοῦ Boulle (1763), φαίνεται ὅτι ἡ Ναύπακτος εἶχεν ὑπαχθεῖ ὁριστικά στό ὑποπροξενεῖο Πατρῶν. Μαρτυρία τοῦ 1774 μᾶς βεβαιώνει τήν ὑπόθεση αὐτή.[109]

γ) Τῆς Λευκάδας

Τή μοναδική μνεία γιά τήν ὕπαρξη Γάλλου ὑποπροξένου στή Λευκάδα, διορισμένου ἀπό τόν πρόξενο Ἄρτας, ἔχουμε ἀπό ἐπιστολή τοῦ προξένου G.Dubroca πρός τόν ὑπουργό Pontchartrain, τῆς 28.8.1705.[110] Στήν ἀναφορά αὐτή ἀναφέρεται ὅτι οἱ γείτονες νησιῶτες, καί ἰδιαίτερα οἱ Λευκαδίτες, "mettent en usage ce qui dēpendoit d'eux pour nous traverser", πράγμα πού ἀνάγκασε τόν πρόξενο Ἄρτας νά ἀποφασίσει τήν ἐγκατάσταση ὑποπροξένου στή Λευκάδα. Αὐτό, κατά τόν G.Dubroca, ἦταν ἀναγκαῖο, γιατί ἀλλιῶς θά συνέβαινε καί ἐκεῖ ὅ,τι στήν Κέρκυρα: τό πρόσωπο δηλ. πού ἐξυπηρετοῦσε τά γαλλικά συμφέροντα,"sujet de la Republique (=τῆς Βενετίας), chevalier de l'Empereur (=τῆς Αὐστρίας)", ἐλάχιστα ἐνδιαφερόταν γιά τά γαλλικά συμφέροντα, μέ ἀποτέλεσμα νά παραμένουν στήν Κέρκυρα φυλακισμένοι ἐπί ἕνα χρόνο Γάλλοι ναυτικοί.

Ὁ G.Dubroca ζήτησε τήν ἔγκριση τοῦ ὑπουργείου Ναυτικῶν γιά τήν παραπάνω ἐνέργειά του, χωρίς ὅμως καί νά τήν πάρει. Ἐπίσημα λοιπόν μᾶλλον δέν ὑπῆρξε ὑποπρόξενος τοῦ προξενείου Ἄρτας στή Λευκάδα. Ὡστόσο,νομίζουμε ὅτι ἡ παραπάνω μαρτυρία τοῦ G.Dubroca, καί σάν προσπάθεια ἐγκατάστασης ὑποπροξένου καί ἄν ἑρμηνευθεῖ, μᾶς ὑποχρεώνει νά ἀναφέρουμε ἐδῶ τή Λευκάδα.

δ) Τοῦ Μεσολογγίου

Τό σπουδαιότερο ἀπό τά ὑποπροξενεῖα Ἄρτας ἦταν ἐκεῖνο τοῦ Μεσολογγίου.[111] Τήν περιοχή του τή διεκδικοῦσαν τόσο τό προξενεῖο Ἄρτας ὅσο καί τό γενικό προξενεῖο Πελοποννήσου, μέσω τοῦ ὑποπροξενείου Πατρῶν. Οἱ φάσεις τῆς διαφωνίας αὐτῆς ἀξίζει νά μᾶς ἀπασχολήσουν.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Τό ὑποπροξενεῖο Μεσολογγίου, ὅπως καί τῆς Ναυπάκτου, ἀνῆκε στόν γενικό πρόξενο Πελοποννήσου, χωρίς οἱ πρῶτοι πρόξενοι "Αρτας νά ἐγείρουν κάποια ἀξίωση. Πρῶτος φαίνεται ὅτι ἀνακίνησε τό θέμα ὁ G.Dubroca μέ αἴτησή του νά ὑπαχθοῦν οἱ περιοχές Μεσολογγίου καί Ναυπάκτου στό προξενεῖο του, τήν ὁποία, ὡς πρός τήν περιοχή Μεσολογγίου, ἀπέρριψε τό Συμβούλιο τοῦ Κράτους, στά 1720.[113] Τό θέμα ἐπανέρχεται μέ τόν πρόξενο J.Dubroca, ἀπό τήν ἀρχή μάλιστα τῆς προξενείας του, στά 1725. Βέβαια τό ΕΕΜ ἐξέφρασε τήν ἀντίθεσή του στίς ἀξιώσεις τοῦ προξένου "Αρτας, γιατί, ὅπως καθαρά ἀναφέρεται, θά βλάπτονταν τά συμφέροντά του. Κι αὐτό, γιατί τά ἔσοδα ἀπό τίς περιοχές αὐτές δέν θά πήγαιναν πιά στό ταμεῖο τοῦ ΕΕΜ, ὅπως καί τά ἔσοδα ἀπό τήν περιοχή τοῦ προξενείου "Αρτας. Τό ΕΕΜ ἔχει λοιπόν κάθε συμφέρον νά παραμείνει ἡ περιοχή τοῦ Μεσολογγίου στή δικαιοδοσία τοῦ γενικοῦ προξένου Πελοποννήσου· κατηγορεῖ τόν πρόξενο "Αρτας ὅτι ἔχει ἐπεκτατικές τάσεις, ὅτι δέν ἔλαβε ὑπόψη τίς ἀποτυχημένες σχετικές ἐνέργειες τοῦ πατέρα του στό παρελθόν καί ὅτι ἐνεργεῖ κρυφά, χωρίς δηλ. νά ἀνακοινώσει τίποτε στό ἴδιο. Πάντως τό ΕΕΜ, στά 1725, πιστεύει, σύμφωνα καί μέ τίς διαβεβαιώσεις τοῦ γενικοῦ προξένου Πελοποννήσου Clairambault, ὅτι τό ζήτημα εἶχε λήξει καί ὅτι δέν θά δημιουργηθεῖ ποτέ στό μέλλον.[114]

Ὡστόσο, τό ἴδιο τό ΕΕΜ ἀναγκάζεται νά ἀναγγείλει στόν J.Dubroca, μέ ἐπιστολή του τῆς 16.4.1735,[115] ὅτι ἔχει πιά ἀποφασιστεῖ νά ὑπάγεται τό Μεσολόγγι στή δικαιοδοσία τοῦ προξένου "Αρτας. Μέ τήν ἴδια ἐπιστολή, τό ΕΕΜ ἀναγνωρίζει τό δικαίωμα τοῦ J.Dubroca νά εἰσπράττει πρός ὄφελός του προξενικό ἀπό τά γαλλικά καράβια πού θά φόρτωναν στήν περιοχή τοῦ Μεσολογγίου. Τέλος, παρακαλεῖ τόν πρόξενο "Αρτας νά ἐπιφορτίσει αὐτόν πού θά εἰσπράττει τό προξενικό καί μέ τήν ὑποχρέωση νά εἰσπράττει καί τό κότιμο γιά λογαριασμό τοῦ ΕΕΜ, καθορίζοντας ὁ ἴδιος ὁ J.Dubroca τό ὕψος τῆς σχετικῆς προμήθειας. Τό κότιμο αὐτό, πού ἔχει ὁρισθεῖ σέ 200 λίρες τουρνουά γιά τά μεγαλύτερα καράβια (vaisseaux), σέ 150 λ. γιά τίς πολάκες, τά κέτσια καί τίς κορβέτες (polacres, chechs, corvettes), σέ 100 λ. γιά τά μπάρκα καί τούς πίγκους (barques, pinques) καί σέ 50 λ. γιά τίς ταρτάνες (tartanes), θά ἀποδίδεται στό ΕΕΜ μέ σχετική κατάσταση στό τέλος κάθε ἔτους.[116]

Παράλληλα ὅμως, τό ΕΕΜ ἐνεργεῖ προσεκτικά, μέσω τοῦ ἀντιπροσώπου του στήν αὐλή, γιά νά πληροφορηθεῖ τούς λόγους, οἱ ὁποῖοι ὁδήγησαν τόν ὑπουργό Maurepas "ā demembrer cette échelle du Royaume de Morée" καί νά τήν προσαρτήσει "au département du Consul d'Albanie". Ἀφοῦ λοιπόν ἐξακριβώσει τούς λόγους αὐτούς, πού παραδέχεται ὅτι τούς ἀγνοεῖ, τό ΕΕΜ θά ἐνεργήσει ἀνάλογα, γιά νά ὑποστηρίξει τά συμφέροντά του.[117] Πραγματικά, τό ΕΕΜ πῆρε ἀπόφαση, στίς 2.8.1736, νά συντάξει ὑπόμνημα πρός τόν Maurepas, ὅπου θά ἐξέθετε καί θά τεκμηρίωνε τά παράπονά του γιά τήν ἀπόφαση νά προσαρτηθεῖ τό Μεσολόγγι στό προξενεῖο "Αρτας. Τό ὑπόμνημα θά τό ἐπέδιδε στόν ὑπουργό ὁ Inspecteur Icard, ὁ ὁποῖος βρισκόταν τήν ἐποχή αὐτή στό Παρίσι.[118] Εἶναι ὅμως σίγουρο, ὅτι ἀπό τό 1735 τό Μεσολόγγι ἀνήκει ὁριστικά στή δικαιοδοσία τῶν προξένων "Αρτας[119] καί ἀκόμη ὅτι τό καθεστώς αὐτό δέν μεταβλήθηκε σ'ὅλη τή διάρκεια τῆς ζωῆς τοῦ προξενείου μας.

Πρῶτος Γάλλος πού ὀνομάστηκε ἀπό τόν J.Dubroca ὑποπρόξενος στό Μεσολόγγι ἦ-

ταν ὁ Ambroise Jullien,[120] ὁ ὁποῖος πρέπει νά ἀνέλαβε τά καθήκοντά του στά τέλη Ἀπριλίου ἤ τό ἀργότερο ἀρχές Μαΐου τοῦ 1735.[121] Πρίν ἀπό τόν Jullien, καθήκοντα ὑποπροξένου ἀσκοῦσε κάποιος "Ελληνας"[122] αὐτός, μαζί μέ τούς ὁμοεθνεῖς του, κατά τόν Γάλλο ὑποπρόξενο, προέβαινε σέ ποικίλες αὐθαιρεσίες σέ βάρος τῶν γαλλικῶν καραβιῶν, μέ ἀποτέλεσμα οἱ Γάλλοι καπετάνιοι νά μή πλησιάζουν ἐκεῖ. Ἔτσι ὁ Jullien, ὅπως ἀναφέρει, "ἔχυνε ἰδρώτα καί αἷμα" (ayant sûê sang et eaü), γιά νά ἀλλάξει τήν κατάσταση πρός ὄφελος τῶν γαλλικῶν συμφερόντων. Καί τό πέτυχε μέ τή βοήθεια τοῦ πρεσβευτῆ στήν Πύλη Villeneuve (1728-1741), τοῦ προστάτη του, ὁ ὁποῖος τόν ἐφοδίασε μέ τά ἀπαραίτητα φιρμάνια. Ἔτσι, συνεχίζει ὁ Jullien, ἀφοῦ ἐπί ἕνα χρόνο δέν φάνηκε στό Μεσολόγγι γαλλικό καράβι καί ἀφοῦ ὁ ἴδιος ξόδεψε πολλά, πέτυχε ὥστε οἱ Γάλλοι καπετάνιοι νά μένουν εὐχαριστημένοι ἀπό τήν παρουσία του καί ἀπό τήν προστασία πού τούς παρεῖχε.[123]

Ὁ διάδοχος τοῦ J.Dubroca στό προξενεῖο Ἄρτας, ὁ L.Boulle, δέν φαίνεται νά εἶχε ἀγαθές σχέσεις μέ τόν ὑποπρόξενο Μεσολογγίου A.Jullien. Ὁ πρόξενος μάλιστα αὐτός παραδέχτηκε, σέ ἐπιστολή του πρός τόν Jullien τῆς 22.7.1739,[124] ὅτι δέν ἐγνώριζε κάν ὅτι ὑπῆρχε στό Μεσολόγγι Γάλλος ὑποπρόξενος, πράγμα πού τό ἔμαθε σχεδόν τυχαῖα. Καί παρόλο πού ὁ Boulle εἶχε στήν Ἄρτα συγγενεῖς καί φίλους του, ἀπό τούς ὁποίους θά μποροῦσε εὔκολα νά τοποθετήσει κάποιον στό ὑποπροξενεῖο Μεσολογγίου, θεώρησε καλό νά ἐπικοινωνήσει πρῶτα μέ τόν Jullien. Ζήτησε λοιπόν ὁ πρόξενος Ἄρτας ἀπό τόν ὑποπρόξενό του νά τοῦ ὑποβάλει μιά ἀκριβή ἀναφορά, σχετικά μέ τήν κατάσταση καί τίς δυνατότητες ἀνάπτυξης τοῦ ἐμπορίου στήν περιοχή του. Ἐπιπλέον, τόν καθιστοῦσε ὑπεύθυνο γιά τήν ἀκρίβεια τῶν στοιχείων τῆς ἀναφορᾶς, τά ὁποῖα θά μποροῦσε νά ἐλέγξει προσωπικά. Ἀκόμη ὁ πρόξενος Ἄρτας ζητοῦσε μιά λεπτομερή κατάσταση ὅλων τῶν γαλλικῶν καραβιῶν πού ἔπλεαν στό Μεσολόγγι, ἔστω καί ἄν δέν φόρτωναν τίποτε· ἡ κατάσταση αὐτή θά χρησίμευε στόν Boulle γιά τή σύνταξη γενικότερης, τήν ὁποία θά ὑπέβαλλε στούς ἀνωτέρους του. Τέλος, ὁ πρόξενος Ἄρτας ἤθελε νά γνωρίζει τά ὀνόματα τῶν φορτωτῶν, τίς τιμές καί τήν ποιότητα τοῦ σιταριοῦ. Δέκα μέρες ἀργότερα ὁ Boulle ἔγραφε καί πάλι στόν ὑποπρόξενό του στό Μεσολόγγι. Τώρα ἀπαιτοῦσε περισσότερες καί ἀκριβέστερες πληροφορίες: γιά τά καράβια πού ἔφταναν ἐκεῖ, γιά τά ἐμπορεύματα πού ξεφόρτωναν, ἄν ὑπῆρχε δυνατότητα νά βρεῖ κανείς στό Μεσολόγγι κερί, μαλλιά, μετάξι κλ. καί, κυρίως, γιά τίς τιμές τοῦ σιταριοῦ.[125]

Οἱ παραπάνω ἐπιστολές τοῦ προξένου Ἄρτας ἔπεισαν τόν Jullien ὅτι σύντομα θά ἔχανε τή θέση του. Γιά νά τό ἀποφύγει, στηρίζεται στή βοήθεια τῶν μεγαλεμπόρων τῆς Μασσαλίας Roux, πρός τούς ὁποίους στέλνει ἀντίγραφα τῆς ἀλληλογραφίας του μέ τόν Boulle καί τούς παρακαλεῖ νά ἐνεργήσουν, ὥστε νά ὀνομαστεῖ ἐπίσημα, μέ βασιλικό δίπλωμα (brevet), ὑποπρόξενος στό Μεσολόγγι.[126] Τό αἴτημά του τό στηρίζει στίς ὑπηρεσίες πού εἶχε προσφέρει, στούς κόπους πού εἶχε ὑποβληθεῖ καί στά ἔξοδα πού εἶχε διαθέσει, ὥστε νά καταστήσει τήν περιοχή τοῦ Μεσολογγίου ἐκμεταλλεύσιμη ἀπό τό γαλλικό ἐμπόριο. Ὁ Jullien ὑπενθυμίζει ἀκόμη, ὅτι ἦταν ὁ πρῶτος Γάλλος πού πῆγε ἐκεῖ, καθώς καί τήν κατάσταση πού εἶχε δημιουργήσει ὁ προκάτοχός του "Ελληνας.[127]

Στά πρῶτα χρόνια τῆς παραμονῆς του στό Μεσολόγγι, ὡς τόν θάνατο δηλ. τοῦ J. Dubroca (1738), ὁ Jullien εἰσέπραττε στό Μεσολόγγι τό προξενικό, ἀπό τό ὁποῖο ἔδινε

τά μισά στόν πρόξενο Ἄρτας. Ἀπό αὐτά πού κρατοῦσε πλήρωνε ὅλα τά ἔξοδα τοῦ ὑποπροξενείου: δῶρα στίς τοπικές ἀρχές, φιλοξενία τῶν καπετάνιων καί τῶν γραμματικῶν τους πού ἔρχονταν ἐκεῖ. Ὁ J.Dubroca μάλιστα εἶχε ὑποσχεθεῖ νά συμμετέχει κατά τό ἥμισυ στά ἔξοδα αὐτά, ἀλλά δέν πρόλαβε νά πραγματοποιήσει τήν ὑπόσχεσή του.[128] Ὁ Boulle ὅμως, ὁ ὁποῖος τόν Αὔγουστο τοῦ 1740 βρισκόταν γιά ἐπιθεώρηση στό Μεσολόγγι, ἀπαγόρευσε στόν ὑποπρόξενό του νά εἰσπράττει προξενικό ἀπό ὅσα καράβια θά φόρτωναν σιτάρι γιά λογαριασμό του· μόνο ἔτσι ὁ Jullien μποροῦσε νά διατηρήσει τή θέση του. Μέ τόν τρόπο αὐτόν ὅμως τά ἔσοδα τοῦ ὑποπροξένου Μεσολογγίου μειώνονταν πολύ καί ἀναγκάζεται νά ζητήσει τώρα ἀπό τούς Roux νά φροντίσουν νά μετατεθεῖ στό ὑποπροξενεῖο Πατρῶν.[129]

Εἶναι φανερό, ὅτι ὁ πρόξενος Boulle εἶχε σημαντικά προσωπικά συμφέροντα στήν περιοχή τοῦ Μεσολογγίου. Ἐμπορευόταν σχεδόν ἀποκλειστικά τό σιτάρι τοῦ ὑποπροξενείου καί ἤθελε νά καταστήσει τόν ἐκεῖ ὑποπρόξενο ὑπάλληλό του. Εἶχαν συμφωνήσει μάλιστα νά παίρνει ὁ Jullien τό μισό προξενικό καί προμήθεια 2%, ἀλλά ὁ πρόξενος Ἄρτας, ἀθετώντας τή συμφωνία, ἔδινε στόν ὑποπρόξενό του μόνο τό ἕνα τέταρτο ἀπό τό προξενικό καί τήν προμήθεια. Ὅταν ὁ Jullien τόλμησε νά διαμαρτυρηθεῖ, ὁ Boulle ἀπάντησε μέ μιά ἐπιστολή γεμάτη ὕβρεις καί ἀπειλές.[130] Ἔτσι ἡ οἰκονομική κατάσταση τοῦ ὑποπροξένου Μεσολογγίου γινόταν κάθε μέρα καί χειρότερη, μέ ἀποτέλεσμα ὁ Jullien νά μή διαθέτει οὔτε τά ἔξοδα τοῦ ταξιδιοῦ του γιά τή Γαλλία, ὅπου ἔπρεπε νά μεταβεῖ γιά προσωπικές του ὑποθέσεις, ἐνῶ παράλληλα εἶχε νά φροντίσει γιά μιά ἀνεψιά του, τήν ὁποία θά πάντρευε στό Μεσολόγγι μέ κάποιον Ἕλληνα.[131]

Τά συνεχῆ παράπονα τοῦ Jullien καί ἡ ὑποστήριξη τῶν Roux προκάλεσαν κάποια ἐπέμβαση τοῦ ὑπουργείου πρός τόν Boulle. Τό συμπέρασμα αὐτό βγαίνει ἀπό μιά ἐπιστολή τοῦ προξένου Ἄρτας πρός τόν ὑπουργό,[132] μέ τήν ὁποία ὁ Boulle δικαιολογοῦσε τή στάση του μέ τό ἐπιχείρημα ὅτι τό προξενεῖο Ἄρτας εἶχε νά ἀντιμετωπίσει πολλά ἔξοδα (ἐνοίκιο, δῶρα κλ.), τή στιγμή πού τά ἔσοδα μειώνονταν καθημερινά ἀπό τή δραστηριότητα τῶν Ἑλλήνων προξένων διαφόρων εὐρωπαϊκῶν κρατῶν. Ὅλα αὐτά δέν ἐπέτρεπαν στόν πρόξενο Ἄρτας νά παραιτηθεῖ ἀπό τά δικαιώματά του στά ἔσοδα τοῦ ὑποπροξενείου Μεσολογγίου.

Ἕνα ἄλλο πρόβλημα πού εἶχε νά ἀντιμετωπίσει ὁ ὑποπρόξενος στό Μεσολόγγι ἦταν ὁ ἀνταγωνισμός μέ τόν συνάδελφό του τῶν Πατρῶν. Ὁ ἐκεῖ Γάλλος ὑποπρόξενος N.Roze παρεῖχε τέτοιες διευκολύνσεις στά γαλλικά καί τά ξένα καράβια (μειωμένο προξενικό, χορήγηση ἀνακριβῶν πιστοποιητικῶν ὑγείας κλ.), μέ ἀποτέλεσμα νά μειώνεται σημαντικά ἡ κίνηση στό Μεσολόγγι.[133] Παράλληλα τό ὑπουργεῖο τῶν Ναυτικῶν, πρός τό ὁποῖο ἀναφέρθηκε ὁ Jullien, τοῦ συνιστᾶ νά ἀποφεύγει κάθε προστριβή μέ τόν συνάδελφό του τῶν Πατρῶν καί ἀναθέτει στόν ἄμεσο προϊστάμενο τοῦ Jullien, τόν πρόξενο Ἄρτας, νά παρακολουθεῖ τήν συμπεριφορά τοῦ ὑποπροξένου του στό Μεσολόγγι.[134]

Στά 1754 ὁ Jullien ἦταν 70 ἐτῶν[135] καί ἤδη εἶχε ὑποβάλει αἴτηση νά τοῦ χορηγηθεῖ κάποια σύνταξη. Ὁ ὑπουργός Rouillé φαίνεται νά κλίνει στήν ἄποψη τῆς ἱκανοποίησης τοῦ αἰτήματος, ἀλλά τό ΕΕΜ ἀντιδρᾶ, γιατί: α) ὁ ὑποπρόξενος Μεσολογγίου δέν προσέφερε τίς ὑπηρεσίες του ἀποκλειστικά στό ἐμπόριο, β) εἶχε κερδίσει ἀρκετά κατά τήν πολύχρονη ὑπηρεσία του, καί γ) θά δημιουργοῦνταν κακό προηγούμενο.[136]

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Στά 1753 ὁ Jullien ἦταν ἐντελῶς ἀνίκανος νά ἀσκήσει τά καθήκοντά του· οὔτε νά ὑπογράψει δέν μποροῦσε, γιατί ἦταν γέρος καί ἄρρωστος. Ὁ Boulle τότε πρότεινε νά βρεθεῖ κάποιος ἀντικαταστάτης του, χωρίς ὅμως καί νά χάσει ὁ Jullien ἐντελῶς τό εἰσόδημά του. Ὁ ἀντικαταστάτης αὐτός θά ἔπαιρνε τό 10% τοῦ προξενικοῦ, ἐνῶ τό ὑπόλοιπο θά τό μοιράζονταν ὁ Jullien μέ τόν Boulle. Εἶχε βρεθεῖ μάλιστα καί ὁ κατάλληλος ἄνθρωπος, πού θά δεχόταν αὐτή τή λύση. Ἦταν ὁ Spiridion Barozzi (Βαρότσης;)[137], ἑλληνικῆς καταγωγῆς, ὑποπρόξενος τῆς Βενετίας στό Μεσολόγγι, ἄνθρωπος ἱκανός, τόν ὁποῖον ὁ πρόξενος Ἄρτας γνώριζε ἀπό τό 1740. Ἡ οἰκογένεια τοῦ Barozzi, πού εἶχε πολύ καλή φήμη στήν Πελοπόννησο, ἀριθμοῦσε πολλούς προστατευόμενους τῆς Γαλλίας, καί ἕνας θεῖος του ἦταν ὑποπρόξενος Ἀρκαδίας. Ὁ Boulle λοιπόν παρακαλοῦσε τό ὑπουργεῖο νά δεχτεῖ τήν πρότασή του, ἡ ὁποία θά ἔδινε κάποια λύση στό πρόβλημα τοῦ Jullien, καί νά ἐγκρίνει τήν ἀνάθεση τοῦ ὑποπροξενείου στόν Barozzi· ἄλλωστε δέν θά βρισκόταν ἄλλος νά δεχτεῖ μέ τόσο μικρές ἀποδοχές, μιά πού τά ἔσοδα τοῦ προξενείου Ἄρτας δέν ἐπέτρεπαν κάτι καλύτερο.[138]

Τελικά ὁ A.Jullien ἐπιβιβάστηκε, μέ τή μεσολάβηση τοῦ ὑποπροξένου Πατρῶν, σέ κάποιο καράβι, πού θά τόν ἔφερνε,μαζί μέ τή σύζυγό του, στή Γαλλία, ὅπου εἶχε ἐκφράσει τήν ἐπιθυμία νά τελειώσει τίς ἡμέρες του.[139] Καθήκοντα ὑποπροξένου στό Μεσολόγγι ἀσκεῖ τώρα ὁ Sp.Barozzi, ὁ ὁποῖος κράτησε αὐτή τή θέση τουλάχιστον ὡς τό 1778.[140] Τοῦ ἔτους αὐτοῦ εἶναι καί ἡ τελευταία πληροφορία πού διαθέτουμε γιά τό γαλλικό ὑποπροξενεῖο Μεσολογγίου.

ε) Τῆς Αὐλώνας

Πρίν προχωρήσουμε στήν ἐξέταση τῶν πληροφοριῶν γιά τήν Αὐλώνα, θά πρέπει νά διευκρινίσουμε τά σχετικά μέ τή διοικητική ἐξάρτηση τοῦ ὑποπροξενείου αὐτοῦ. Τό ΕΕΜ, μέ τήν ἀπόφασή του τῆς 12.12.1737,[141] ἐξέφραζε τήν ἄποψη ὅτι ἡ Αὐλώνα ἀνῆκε στό προξενεῖο Δυρραχίου. Ὁλόκληρη ὅμως ἡ προξενική ἀλληλογραφία μᾶς βεβαιώνει ὅτι τό ὑποπροξενεῖο Αὐλώνας ὑπαγόταν στή δικαιοδοσία τοῦ προξένου Ἄρτας, χωρίς μάλιστα νά ἀνακύπτει καμιά ἀμφιβολία ἤ ἀμφισβήτηση γι᾽ αὐτό. Ὅπως θά δοῦμε, ὁ πρόξενος Boulle μεταβαίνει ἐκεῖ συχνά, ἀντιμετωπίζει τά ζητήματα πού προκύπτουν ἀπό τή συμπεριφορά τῶν Τούρκων ἀξιωματούχων τῆς περιοχῆς καί, κυρίως, δημιουργεῖ σημαντικά προσωπικά συμφέροντα. Ἐπιβλήθηκε ἔτσι μιά ἀδιαμφισβήτητη πρακτική, ὥστε ὁ πρόξενος Ἄρτας J.Julien, μιλώντας γιά τά ὅρια τοῦ προξενείου του στά 1771,[142] νά ἀναφέρει ὅτι "...mes predecesseurs y (=στήν Αὐλώνα) tenoient un vice-consul...".

Ἡ ἀντίφαση αὐτή στίς πηγές μπορεῖ νά σημαίνει: α) Τό ΕΕΜ, παρόλο πού γνώριζε ὅτι ἡ Αὐλώνα ἀνῆκε στό προξενεῖο Ἄρτας, θέλησε μέ τήν παραπάνω ἀπόφασή του νά δημιουργήσει βάση γιά μελλοντική διεκδίκηση τῆς Αὐλώνας ἀπό τό προξενεῖο Δυρραχίου· αὐτό βέβαια θά ἐξυπηρετοῦσε τά συμφέροντα τοῦ ΕΕΜ, γιατί, ὅπως ἀναφέρθηκε, ἀπό τό προξενεῖο Ἄρτας δέν εἰσέπραττε δικαιώματα. β) Τό ΕΕΜ σωστά θεωροῦσε τό ὑποπροξενεῖο Αὐλώνας ὡς ὑπαγόμενο στό προξενεῖο Δυρραχίου, ἐνῶ οἱ πρόξενοι Ἄρτας κατέλαβαν αὐθαίρετα μιά περιοχή πού ἀνῆκε σέ ἄλλον συνάδελφό τους. γ) Κατά τήν περίοδο πού θά μᾶς ἀπασχολήσει ἐδῶ (1737-1743) τό ὑποπροξενεῖο Αὐλώνας ὑπαγόταν "κατ᾽ οἰκονομίαν"

στόν πρόξενο Ἄρτας, γιατί δέν ὑπῆρχε στό Δυρράχιο Τάλλος πρόξενος, ὁ ὁποῖος θά ἐπόπτευε τό ὑποπροξενεῖο Αὐλώνας καί θά διόριζε τόν ὑποπρόξενο. Τό τελευταῖο αὐτό εἶναι τό πιθανότερο· καί ἡ ἀπόφαση τοῦ ΕΕΜ τό ἀναφέρει, ἀλλά καί ἡ ἀλληλογραφία πού ἔχουμε στή διάθεσή μας καλύπτει μόνο τό παραπάνω χρονικό διάστημα τῶν ἕξι περίπου ἐτῶν. Ὅσο γιά τή μαρτυρία τοῦ J.Julien, ὁ πρόξενος αὐτός μᾶλλον αὐθαίρετα ἐπεκτείνει καί στούς παλαιότερους προκατόχους του κάτι πού συνέβαινε μόνο στά πρῶτα χρόνια τῆς προξενίας τοῦ Boulle.[143]

Ὅπως ὅμως καί νά ἔχει τό πράγμα, μποροῦμε μέ ἀσφάλεια νά θεωρήσουμε ὅτι τό ὑποπροξενεῖο Αὐλώνας ὑπαγόταν στό προξενεῖο Ἄρτας, ἔστω καί προσωρινά, κατά τό χρονικό διάστημα 1737-1743. Ἀπό τήν ἄποψη αὐτή, νομίζουμε ὅτι δέν σφάλλουμε κατατάσσοντας τήν Αὐλώνα στά ὑποπροξενεῖα Ἄρτας.

Ἡ συνέλευση τοῦ ΕΕΜ λοιπόν ἐξέτασε, στά τέλη τοῦ 1737, αἴτημα τοῦ ἐμπορικοῦ οἴκου τῆς Μασσαλίας Bouttier et Boulle (στό ἑξῆς B+B), τό ὁποῖο εἶχε ὑποβληθεῖ στόν ὑπουργό De Maurepas, μέ ἐπιστολή τους τῆς 22.11.1737. Ὁ οἶκος αὐτός ἐπεδίωκε νά ἱδρύσει ἐμπορικό σταθμό στήν Αὐλώνα ("ville de la dependence du Grand Seigneur située dans le Golphe Adriatique"), ζητώντας συγχρόνως: 1) Νά διευθύνεται ὁ σταθμός Αὐλώνας ἀπό τόν Joseph Aillaud [144] καί νά δοθεῖ ἄδεια παραμονῆς καί σέ ἕναν ἀκόμη ἐμπορικό ἀντιπρόσωπο (commis). 2) Νά δοθεῖ στόν Aillaud ὁ τίτλος τοῦ ὑποπροξένου, χωρίς νά εἰσπράττει μισθό ἤ δικαιώματα. 3) Νά ἀποκλειστεῖ ἡ ἵδρυση ἄλλου ἐμπορικοῦ σταθμοῦ στήν περιοχή.

Στήν παραπάνω πρόταση τῶν B+B τό ΕΕΜ εἰσηγεῖται στόν ὑπουργό τά ἑξῆς: 1) Δέν ἔχει ἀντίρρηση νά ἀναλάβει τή διεύθυνση τοῦ σταθμοῦ Αὐλώνας ὁ Aillaud, ὁ ὁποῖος τότε βρισκόταν στή Σμύρνη· ἄλλωστε ἦταν ὥριμος, ἱκανός καί γνώστης τῆς πρακτικῆς τοῦ ἐμπορίου τῆς Ἀνατολῆς καί τῶν συνηθειῶν τῶν Τούρκων. Ἀκόμη, τό ΕΕΜ ἔχει τή γνώμη ὅτι ἡ ἐγκατάσταση τοῦ ἐμπορικοῦ σταθμοῦ στήν Αὐλώνα συνέφερε καί γιά ἕναν ἄλλο λόγο: θά μποροῦσαν νά στέλλονται ἐκεῖ ἀπευθείας γαλλικά ὑφάσματα καί ἄλλα εἴδη, χωρίς νά περνοῦν ἀπό τό Λιβόρνο, ἀπό ὅπου προωθοῦνταν ἀπό ξένους στίς ἀγορές τῆς Δαλματίας· ἔτσι τά γαλλικά ὑφάσματα θά ἀπέβαιναν σοβαρός ἀνταγωνιστής τῶν βενετικῶν στήν περιοχή.[145] 2) Ἦταν δυνατό νά ὀνομαστεῖ ὁ Aillaud ὑποπρόξενος, μόνο γιά τό χρονικό διάστημα πού δέν θά ὑπῆρχε πρόξενος στό Δυρράχιο, ἀπό τόν ὁποῖον ἐξαρτιόταν ἡ Αὐλώνα. Τό ΕΕΜ συμφωνοῦσε ἀκόμη νά μή καταβάλλεται στόν Aillaud μισθός, οὔτε νά τοῦ παραχωρηθεῖ τό δικαίωμα τῆς εἰσπραξης προξενικοῦ, ἀφοῦ θά ἔπαιρνε τόν τίτλο τοῦ ὑποπροξένου ἀποκλειστικά γιά τήν προσωπική του προστασία, χωρίς νά προσφέρει καί τίς σχετικές ὑπηρεσίες. 3) Τό ΕΕΜ δέν συμφωνοῦσε νά δοθεῖ στούς B+B ἡ ἀποκλειστικότητα τῆς ἐμπορικῆς ἐκμετάλλευσης τῆς περιοχῆς. Αὐτό θά περιόριζε τήν ἐλευθερία τοῦ ἐμπορίου καί τῆς ναυτιλίας· παρόλο πού ἡ Αὐλώνα δέν παρουσίαζε ζωηρή ἐμπορική κίνηση, ὡστόσο πήγαιναν ἐκεῖ γαλλικά πλοῖα, εἴτε γιά νά φορτώσουν δημητριακά εἴτε μεταφέροντας διάφορα ἐμπορεύματα ἤ μαύρους ἀπό τήν Ἀφρική. Ἄλλωστε, ὁ οἶκος B+B θά εἶχε τό προβάδισμα, ἀφοῦ στόν Aillaud θά ἀπευθύνονταν ὅσοι ἔφταναν ἐκεῖ, τόν μόνο πού θά γνώριζε νά τά καταφέρνει στήν ἄγρια αὐτή περιοχή.[146]

Οἱ παραπάνω θέσεις τοῦ ΕΕΜ ἔγιναν δεκτές ἀπό τόν Maurepas, μέ τήν ἐπιστολή

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

του τῆς 8.1.1738.[147] Ἀπό τήν ἐπιστολή αὐτή μαθαίνουμε ἀκόμη ὅτι ὁ ὑπουργός συμφωνοῦσε νά σταλεῖ στόν Aillaud τό brevet τοῦ ὑποπροξένου Αὐλώνας. Πραγματικά, ὁ Aillaud ἔφτασε στήν Αὐλώνα, στίς 18.8.1738, ἐφοδιασμένος μέ βασιλικό δίπλωμα ὑποπροξένου. Ἐπίσης ὁ Γάλλος πρεσβευτής στήν Πύλη μαρκήσιος De Villeneuve τόν ἐφοδίασε μέ σουλτανικό φιρμάνι, πού ἀπευθυνόταν στίς τουρκικές ἀρχές Αὐλώνας καί Δυρραχίου, οἱ ὁποῖες περιέβαλαν τόν Γάλλο ὑποπρόξενο μέ σεβασμό καί ἔδειξαν χαρά πού προτίμησε τήν πόλη τους. Οἱ προοπτικές λοιπόν εἶναι εὐοίωνες καί ὁ Aillaud ἐκφράζει τήν ἐλπίδα ὅτι θά εἶναι ἀσφαλής καί ὅτι τό EEM θά τοῦ χαρίσει τήν προστασία του.[148]

Ἐκτός ἀπό τόν Aillaud, ὅπως εἴδαμε, οἱ B+B εἶχαν ζητήσει νά δοθεῖ ἄδεια παραμονῆς καί σέ ἕναν ἀκόμη ἀντιπρόσωπό τους. Γιά τόν σκοπό αὐτόν ἐπέλεξαν τόν Gaspar Sellon, τόν ὁποῖο παρουσίασαν στή συνεδρία τοῦ EEM τῆς 13.3.1738, γιά νά τοῦ δοθεῖ ἄδεια μετάβασης καί παραμονῆς στήν Αὐλώνα. Τό αἴτημα ἀναβλήθηκε γιά τήν ἐπόμενη συνεδρία, μετά ἀπό ὀκτώ ἡμέρες, ὁπότε καί ἱκανοποιήθηκε.[149]

Ὁ πρόξενος Ἄρτας Boulle, τοῦ ὁποίου ὁ ἀδελφός Jean-Antoine εἶχεν ἱδρύσει, μαζί μέ τόν Bouttier, τόν ἐμπορικό σταθμό στήν Αὐλώνα, διέθετε ἀκριβεῖς πληροφορίες γιά τίς ἐμπορικές δυνατότητες τῆς περιοχῆς: 8-10 μικρά φορτία ἐλιές, ἀξίας 60-70.000 πιάστρων, ἄλλα τόσα περίπου φορτία σιταριοῦ ἤ λαχανικῶν καί 3-4 φορτία πίσσας ἀξίας περίπου 100.000 πιάστρων. Τά παραπάνω, παρόλο πού οἱ ποσότητες δέν ἦταν μεγάλες, ὁ πρόξενος Ἄρτας τά θεωροῦσε σημαντικά, γιατί τήν ἐποχή ἐκείνη (1740), ὅπως ἔγραφε, "on ne trouve presque rien à retirer du Levant avec quelque profit".[150] Ἡ ἐκτίμηση τοῦ προξένου Ἄρτας φαίνεται πώς ἦταν σωστή. Σέ κατάσταση ἀγορᾶς λαδιοῦ, τῆς 20.5.1739,[151] βλέπουμε ὅτι πράγματι φορτώθηκε στήν Αὐλώνα λάδι γιά λογαριασμό τοῦ ἐμπορικοῦ οἴκου τῶν Jean-Antoine Boulle καί Jean-Baptiste Bouttier.

Ἡ προοπτική ἱκανοποιητικῶν κερδῶν ἀπό τήν ἐκμετάλλευση τοῦ λαδιοῦ τῆς περιοχῆς Αὐλώνας ἔκανε τούς B+B νά διαθέσουν κεφάλαια καί νά κατασκευάσουν ἐκεῖ μόνιμες ἐγκαταστάσεις. Τό 1742 εἶχαν ἀρχίσει, ὅπως φαίνεται, τήν κατασκευή οἰκήματος, τό ὁποῖο θά χρησίμευε ὡς κατοικία τοῦ ὑποπροξένου[152] καί ὡς ἀποθήκη ἐμπορευμάτων. Ἀκόμη ἔστειλαν Γάλλους τεχνίτες γιά νά ἐγκαταστήσουν ἐλαιοτριβεῖα, δυναμικότητας 3.000 millerolles (48 ὀκάδες· βλ.παρακάτω γιά τά μέτρα καί τά σταθμά) καί νά τελειώσουν τήν κατοικία τοῦ ὑποπροξένου. Οἱ ἐργασίες θά ἀπαιτοῦσαν δαπάνη ὕψους 10.000 πιάστρων.[153] Ἡ σημαντική αὐτή ὑποδομή, κατά τή γνώμη τοῦ προξένου Ἄρτας, θά πρόσφερε καλές ὑπηρεσίες στό γαλλικό ἐμπόριο γενικότερα, γιατί θά συντελοῦσε ὥστε νά κατευθύνονται στή Μασσαλία τά προϊόντα (σιτάρι,λάδι,μαλλί καί κερί), πού προηγουμένως προωθοῦνταν στή Βενετία καί στή Γένοβα.[154]

Ὡστόσο οἱ Γάλλοι τῆς Αὐλώνας εἶχαν νά ἀντιμετωπίσουν δυό σοβαρούς ἐχθρούς: τό κλίμα καί τήν ἀπληστία τῶν τοπικῶν ἀρχῶν. Ὁ ὑποπρόξενος Aillaud καί ὁ ἐμπορικός ἀντιπρόσωπος Sellon πέθαναν στήν Αὐλώνα.[155] Τήν ἴδια τύχη εἶχε καί ὁ γιατρός ἀπό τίς Κάννες Nicolas Roustan (Φεβρ.1739),[156] ἴσως καί ἄλλοι Γάλλοι,[157] ὥστε, σύμφωνα μέ τήν κατάθεση τοῦ νέου ὑποπροξένου, ὁ μόνος Γάλλος πού ἔμενε στήν Αὐλώνα ἦταν ὁ Louis Marc.[158] Ἀμέσως μετά τόν θάνατο τοῦ Aillaud, ὑποπρόξενος Αὐλώνας ὀνομάστηκε ὁ Simon Lablache,[159] πού κι αὐτός προσβλήθηκε ἀπό πυρετούς, ἐνῶ ἕνας ὑπηρέτης του πέθανε· ὁ

Boulle ἀναγκάστηκε νά μεταφέρει τόν νέο ὑποπρόξενο Αὐλώνας στήν Ἄρτα γιά ἀλλαγή κλίματος.[160]

Παρόλα αὐτά, ὁ πρόξενος Ἄρτας ἐπέμενε στήν ἄποψη ὅτι ἡ Αὐλώνα μποροῦσε νά γίνει σημαντικό κέντρο τοῦ γαλλικοῦ ἐμπορίου. Κατά τή γνώμη του, οἱ δυσκολίες πού ἀντιμετώπιζαν οἱ Γάλλοι δέν ὀφείλονταν τόσο στό ἄσχημο κλίμα, ὅσο στήν ἐλλιπή γνώση τῶν συνθηκῶν τῆς περιοχῆς καί στίς ἄσχημες προϋποθέσεις κατοικίας καί διατροφῆς. Τό πρῶτο φορτίο λαδιοῦ εἶχεν ἀποδείξει ὅτι ὑπῆρχαν μεγάλες δυνατότητες κέρδους, παρά τό ὑπέρογκο τελωνεῖο. Ἐκεῖνο πού χρειαζόταν ἦταν νά ἐπιτραπεῖ στούς Γάλλους νά κτίσουν ἄνετο κατάλυμα καί νά ἐγγυηθοῦν οἱ τοπικές ἀρχές τήν ἀσφάλειά τους.[161]

Ἐκτός ἀπό τούς πυρετούς καί τό κλίμα, οἱ Γάλλοι τῆς Αὐλώνας εἶχαν νά ἀντιμετωπίσουν, ὅπως σημειώθηκε, καί τήν ἀπληστία τῶν τοπικῶν τουρκικῶν ἀρχῶν. Ἰδιαίτερα δύο Τοῦρκοι τελῶνες, οἱ ἀγάδες Ραμαντάν καί Μεχμέτ, ἀπασχολοῦν μεγάλο μέρος ἀπό τήν ἀλληλογραφία τῆς περιόδου πού ἐξετάζομε ἐδῶ. Οἱ Τοῦρκοι τελῶνες εἰσέπρατταν 8%, ἀντί 3%, ἔπαιρναν ἀπό τούς Γάλλους ἐμπορεύματα χωρίς νά πληρώνουν ὁλόκληρη τήν ἀξία τους, ἐμπόδιζαν τή διακίνηση ἀνθρώπων καί κεφαλαίων καί γενικά δυσκόλευαν πολύ τό γαλλικό ἐμπόριο τῆς κεριοχῆς. Τόση ἦταν ἡ ζημιά πού προξενοῦσαν, ὥστε ὁ κίνδυνος ἀπό τούς πυρετούς φαινόταν σχεδόν ἀσήμαντος. Ἡ κατάσταση χειροτέρευε γιά τούς Γάλλους, γιατί ὁ πασάς τῆς περιοχῆς ἦταν ἄρρωστος καί ἔτσι οἱ δύο ἀγάδες μποροῦσαν, κατά τήν ἔκφραση τοῦ Boulle, νά "λύνουν καί νά δένουν".[162]

Σάν νά μήν ἔφταναν αὐτά, ὅταν ὁ ὑποπρόξενος Lablache κατέφυγε ἄρρωστος στήν Ἄρτα, οἱ Τοῦρκοι βρῆκαν τήν εὐκαιρία νά λεηλατήσουν τό σπίτι του, ἀπό ὅπου πῆραν ἀντικείμενα καί ἐμπορεύματα ἀξίας 1.500 πιάστρων περίπου. Ἡ ἐπιστροφή τῶν χρημάτων αὐτῶν, ὅπως καί ὅσων οἱ δύο τελῶνες εἶχαν εἰσπράξει παράνομα, ἀποτελοῦν τό ἀντικείμενο τῶν ἀπαιτήσεων τῶν B+B, καθώς καί τοῦ προξένου Ἄρτας. Μόνο μέ τήν ἐπιστροφή τῶν χρημάτων αὐτῶν καί μέ τή τιμωρία τῶν δύο ἀγάδων οἱ Γάλλοι τῆς Αὐλώνας θά ξανακέρδιζαν τό κύρος τους, προϋπόθεση ἀπαραίτητη γιά τή διεξαγωγή τοῦ ἐμπορίου. Μέ τόν σκοπό αὐτόν γίνονται ἐπανειλημμένες ἐνέργειες τῶν B+B καί τοῦ προξένου Ἄρτας πρός τό ὑπουργεῖο τῶν Ναυτικῶν καί τόν Γάλλο πρεσβευτή στήν Πύλη, προκαλοῦνται διαταγές τοῦ ὑπουργείου πρός τόν πρεσβευτή καί, μέ τίς ἐνέργειες τοῦ τελευταίου αὐτοῦ, ἐκδίδονται φιρμάνια τῆς Πύλης πρός τίς ἀρχές τῆς Αὐλώνας.[163] Παράλληλα ὁ Boulle ἔστειλε στήν Αὐλώνα πολλές φορές τόν γραμματέα τοῦ προξενείου του Mongin, χωρίς ὅμως οὐσιαστικό ἀποτέλεσμα.[164]

Ὡστόσο, τά ἐπανειλημμένα φιρμάνια τῆς Πύλης καί τά ταξίδια τοῦ Mongin στήν Αὐλώνα συνετέλεσαν ὥστε οἱ κάτοικοι τῆς περιοχῆς νά ἀρχίσουν νά δείχνουν κάποιον σεβασμό πρός τούς Γάλλους. Ὁ Boulle, γιά νά στερεώσει τίς ἐπιτυχίες αὐτές, ἀποφασίζει νά μεταβεῖ ὁ ἴδιος μέ ἐπιβλητική ἀκολουθία στήν Αὐλώνα. Τό ταξίδι τοῦ προξένου Ἄρτας πραγματοποιήθηκε στά τέλη τοῦ 1741 μέ ἀρχές τοῦ 1742. Μέ ἀπειλές καί ὑποσχέσεις ὁ Boulle κατόρθωσε νά ἀναγκάσει πέντε Τούρκους ἀξιωματούχους, πού ἀποδεύχτηκαν ἔνοχοι, νά ἀναλάβουν τήν ὑποχρέωση νά ἐπιστρέψουν τό ποσό τῶν 54.000 ἄσπρων. Ὁ πρόξενος Ἄρτας ἐκτιμᾶ σωστά τό γεγονός σάν τεράστιο ἠθικό κέρδος, ἀφοῦ οἱ Τοῦρκοι, μετά ἀπό τρία ὁλόκληρα χρόνια, ὑποχρεώθηκαν νά ἀναγνωρίσουν καί νά ἐπανορθώσουν τήν ἀδι-

κία πού εἶχαν διαπράξει. Ἀπό τήν Αὐλώνα ὁ Boulle ἀναχώρησε, μετά τίς 8 Μαΐου 1742, μέ μιά βενετική γαλέρα καί ἔφτασε στήν Ἄρτα, μέσω Κερκύρας, πρίν ἀπό τίς 12 Ἰουνίου.[165]

Τά σχετικά φιρμάνια τῆς Πύλης ἔπρεπε βέβαια νά τά σέβονται καί οἱ Ἕλληνες ἔμποροι τῆς περιοχῆς τῆς Αὐλώνας καί πρός αὐτή τήν κατεύθυνση ἔπρεπε ἀκόμη νά ἐνεργήσει ὁ Γάλλος πρεσβευτής. Ἔτσι θά ἐξασφάλιζόταν ἡ συνεργασία τους, προϋπόθεση ἀπαραίτητη γιά τό γαλλικό ἐμπόριο, κυρίως τοῦ λαδιοῦ, πού τόσο χρειαζόταν ἡ ἀνερχόμενη γαλλική σαπουνοποιΐα.[166] Ἀκόμη οἱ Γάλλοι τῆς Αὐλώνας εἶχαν νά ἀντιμετωπίσουν τούς Βενετούς, οἱ ὁποῖοι προσπαθοῦσαν μέ κάθε τρόπο νά διατηρήσουν τήν ἀποκλειστικότητα στό ἐμπόριο τῆς περιοχῆς.[167]

Παρόλες τίς ἐνέργειες τοῦ προξένου Ἄρτας καί παρά τήν ἐπιτυχία τοῦ ταξιδιοῦ του στήν Αὐλώνα, οἱ αὐθαιρεσίες τῶν Τούρκων δέν σταμάτησαν. Συγκεκριμένα, ζήτησαν ἀπό τόν ὑποπρόξενο Lablache, στά τέλη τοῦ 1742, ἕνα νέο φόρο (τόν ὀνόμαζαν barche ἤ bardar), τόν ὁποῖον οἱ Γάλλοι δέν πλήρωναν σέ καμιά ἄλλη σκάλα τῆς Ἀνατολῆς. Ὁ Lablache ἐνημέρωσε σχετικά τόν πρεσβευτή στήν Πύλη καί ἀναγκάστηκε νά ἀφήσει τό πλοῖο πού περίμενε νά φύγει ἄδειο, γιά νά μήν ἐπιβαρύνεται μέ τά ἔξοδα ὥσπου νά ρυθμισθεῖ τό θέμα. Ἦταν ὡστόσο ἀποφασισμένος ἤ νά πουλήσει ἐκεῖ τά ἐμπορεύματα πού εἶχε ἤ νά τά φορτώσει ἀπό ἄλλο λιμάνι, παρόλη τή σημαντική ζημιά.[168] Ἀκόμη, ὁ καδής τῆς περιοχῆς ζητοῦσε νά πληρώσουν χαράτσι δύο ὑπηρέτες τοῦ Γάλλου ὑποπροξένου, ἄν καί δέν ἦταν χριστιανοί ὑπήκοοι τοῦ σουλτάνου.[169]

Τά σουλτανικά φιρμάνια πού ἐκδόθηκαν μέ τήν παρέμβαση τοῦ Γάλλου πρεσβευτῆ στήν Πύλη δέν ἔφεραν κανένα ἀποτέλεσμα. Κατά τόν πρόξενο Ἄρτας, αὐτό συνέβηκε, γιατί τά φιρμάνια δέν ἀνέφεραν ρητά τίς ποινές πού θά ἐπιβάλλονταν σέ περίπτωση ἀνυπακοῆς.

Μετά τόν Φεβρουάριο τοῦ 1743 δέν ἔχουμε ἄλλες πληροφορίες γιά τήν Αὐλώνα. Σχεδόν 30 χρόνια ἀργότερα, στά 1771, ὁ πρόξενος Ἄρτας J.Julien, στό ὑπόμνημά του πρός τόν ὑπουργό De Boynes,τό ὁποῖο ἀναφέραμε,[170] κάνει μνεία καί τῆς Αὐλώνας μιλώντας γιά τά ὅρια τοῦ προξενείου Ἄρτας. Ἀναφέρει τήν Αὐλώνα σάν τόπο, ὅπου ἀφθονοῦν τό σιτάρι, τό λάδι καί τό κερί, κάπου ἀνάμεσα στό Δυρράχιο καί τή Σαγιάδα. Προσθέτει ἀκόμη ὅτι ἦταν σημαντικό λιμάνι, στό ὁποῖο τά καράβια φόρτωναν καί ξεφόρτωναν "beaucoup de marchandises" ἐκεῖ οἱ προκάτοχοί του διατηροῦσαν ὑποπρόξενο. Δέν ὑπῆρχε ὅμως τότε (πό 1771) ὑποπρόξενος στήν Αὐλώνα οὔτε προτείνεται κάτι τέτοιο ἀπό τόν Julien. Θά πρέπει λοιπόν νά θεωρήσουμε ὅτι τό γαλλικό ὑποπροξενεῖο τῆς Αὐλώνας ἔκλεισε ὁριστικά, ἄν ὄχι στά 1743, τουλάχιστο πρίν ἀπό τό τέλος τῆς προξενείας τοῦ Boulle (1763)· τό πιθανότερο, στά πρῶτα χρόνια τοῦ ἑπταετοῦς πολέμου (1756-1763), ὅταν μειώνεται πολύ ἡ ἐμπορική δραστηριότητα τῶν Γάλλων στήν Ἀνατολή καί καταστρέφεται οἰκονομικά ὁ πρόξενος Boulle.

στ) Τῆς Πρέβεζας

Εἶναι γνωστό ὅτι ἡ Πρέβεζα, σ'ὅλη σχεδόν τή διάρκεια τοῦ 18ου αἰ., ἀποτελοῦσε βενετική κτήση. Ἀπό τήν πλευρά αὐτή θά μᾶς ἀπασχολήσει καί πάλι, ὅταν θά ἐξετάσουμε τίς σχέσεις τῶν Γάλλων τῆς Ἄρτας μέ τούς Βενετούς. Στίς σχέσεις αὐτές ἡ Πρέβεζα

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

διαδραμάτισε βασικό ρόλο, γιατί γειτόνευε μέ τήν περιοχή τῆς δικαιοδοσίας τοῦ γαλλικοῦ προξενείου Ἄρτας ἀπό τή μιά, καί ἀπό τήν ἄλλη παρεῖχε τή δυνατότητα στούς Βενετούς νά ἐλέγχουν τήν εἴσοδο τοῦ Ἀμβρακικοῦ.

Ἀναφέρουμε ὅμως τήν Πρέβεζα καί ἐδῶ, γιατί σέ κάποια στιγμή ἦταν ἡ ἕδρα ὑποπροξένου ἐξαρτημένου ἀπό τόν πρόξενο τῆς Ἄρτας. Ἤδη στά 1734 ὁ J.Dubroca ἀνέφερε ὅτι διατηροῦσε στήν Πρέβεζα διερμηνέα, ὅπως καί στή Βόνιτσα, γιά νά ἐξυπηρετοῦνται οἱ συμπατριῶτες του ναυτικοί. Ὁ διερμηνέας αὐτός, τοῦ ὁποίου δέν γνωρίζουμε οὔτε τό ὄνομα οὔτε ἄν ἦταν Γάλλος ἤ ἄλλης ἐθνικότητας ἤ ὑπήκοος τοῦ σουλτάνου, ἀναφέρεται νά ἐπιδίδει ἐπιστολή τοῦ προξένου Ἄρτας στόν Γάλλο καπετάνιο Cattelin.[171]

Στά 1768 ὅμως ὁ πρόξενος J.Julien, ἐπειδή ὁ Βενετός πιλότος, πού θά διευκόλυνε τά γαλλικά καράβια νά περνοῦν τά ἀβαθῆ νερά στήν εἴσοδο τοῦ κόλπου, δέν ἐκπληροῦσε τίς ὑποχρεώσεις του, θεώρησε καλό νά ἐγκαταστήσει στήν Πρέβεζα ὑποπρόξενο. Ὁ ὑποπρόξενος αὐτός εἶχε τό δικαίωμα νά ὑψώνει τή γαλλική σημαία στήν κατοικία του. Οἱ ἀποδοχές του, πού δέν ἦταν σταθερές, ἐξαρτιόνταν ἀπό τούς Γάλλους ναυτικούς, οἱ ὁποῖοι θά πλήρωναν κατά τήν κρίση τους τίς ἐξυπηρετήσεις πού θά τούς παρεῖχε.[172] Αὐτή εἶναι καί ἡ μοναδική μαρτυρία γιά τήν παρουσία στήν Πρέβεζα ὑποπροξένου τοῦ προξενείου Ἄρτας.

Ἀργότερα ἀναφέρεται καί πάλι ὑποπρόξενος τῆς Γαλλίας στήν Πρέβεζα, ἀλλά αὐτός ἐξαρτᾶται ἀπό τόν Γάλλο γενικό πρόξενο Ζακύνθου André Grasset de Saint-Sauveur. Στά 1785 ὡς ὑποπρόξενος στήν Πρέβεζα μνημονεύεται ὁ Ἕλληνας Eustache Parussio (Εὐστάθιος Παρούσης). Γι' αὐτόν ὁ προξενικός πράκτορας Ἄρτας de Grimaldi ἀναφέρει ὅτι εἶναι ἀναξιόπιστος, ὅτι ἡ διαγωγή του ζημιώνει ἀντί νά ὠφελεῖ τούς Γάλλους καί ὅτι εἰδοποίησε σχετικά τόν Saint-Sauveur. Ὁ προξενικός πράκτορας Ἄρτας θεωρεῖ ὡς ὑπεύθυνο γιά τήν κατάσταση αὐτή τόν γενικό πρόξενο Ζακύνθου, ὁ ὁποῖος ἦταν ἄπειρος καί δέν γνώριζε οὔτε τίς συνήθειες τῆς Ἀνατολῆς οὔτε τόν χαρακτήρα τῶν Ἑλλήνων. Ἔτσι, δέν θά ἦταν παράδοξο, ἄν ὁ Saint-Sauveur τοποθετοῦσε καί ἄλλους σάν τόν Παρούση σέ ἄλλα ὑποπροξενεῖα τῆς δικαιοδοσίας του.[173]

Ἡ ἀναφορά αὐτή τοῦ de Grimaldi εἶχε βέβαια ἄλλο σκοπό, ὁ ὁποῖος φαίνεται καθαρά σέ μεταγενέστερη ἀναφορά του, τῆς 15.3.1786.[174] Στόχος του ἦταν νά ἀποσπαστεῖ ἡ Πρέβεζα ἀπό τό γενικό προξενεῖο Ζακύνθου καί νά ὑπαχθεῖ καί πάλι στή δικαιοδοσία τῆς Ἄρτας. Κατά τόν de Grimaldi, παρόλο πού ἡ Πρέβεζα ἀνῆκε στούς Βενετούς, πράγμα πού ὁδήγησε στήν ὑπαγωγή της στό γαλλικό γενικό προξενεῖο Ζακύνθου, ἡ περιοχή της ἀποτελοῦσε φυσικό ἐξάρτημα τοῦ προξενείου Ἄρτας. Ἄλλωστε, συνεχίζει ὁ de Grimaldi, ἡ Πρέβεζα ποτέ δέν εἶχε ζωηρό γαλλικό ἐμπόριο· ὁ μόνος λόγος πού σταματοῦσαν ἐκεῖ τά γαλλικά καράβια ἦταν γιά νά ἐξασφαλίσουν τίς ὑπηρεσίες τοῦ Βενετοῦ πιλότου. Ἔτσι οἱ ἁρμοδιότητες τοῦ ὑποπροξένου περιορίζονταν πάντα στήν ἐξασφάλιση τῶν ὑπηρεσιῶν τοῦ πιλότου καί δέν ἐκτείνονταν ποτέ σέ οὐσιαστικά καθήκοντα, ὅπως ἡ ἐποπτεία τῶν γαλλικῶν καραβιῶν. Ἡ ἀνάθεση τέτοιων ἁρμοδιοτήτων στόν Παρούση, κατά τόν de Grimaldi "n'etoit pas prudent qu'un grec du pays, dont la fidelitê doit être toujours suspecte, eut une pareille inspection". Ἐπιπλέον, ὁ γενικός πρόξενος Ζακύνθου δέν εἶχε τήν εὐχέρεια νά ἐποπτεύει τόν ὑποπρόξενό του τῆς Πρέβεζας, ἀλλά οὔτε καί μπο-

ρθῦσε νά προσφέρει ὁποιαδήποτε βοήθεια στά γαλλικά καράβια πού προσέγγιζαν στήν Πρέβεζα.

Τά ἐπιχειρήματα ὅμως τοῦ προξενικοῦ πράκτορα Ἄρτας δέν φαίνεται νά ἔπεισαν τό ὑπουργεῖο τῶν Ναυτικῶν. Ἔτσι ὁ de Grimaldi, λίγους μῆνες ἀργότερα,[175] περιορίζεται νά ἀναφέρει ὅτι θά παρακολουθεῖ ἀπό κοντά τή διαγωγή τοῦ προξενικοῦ πράκτορα τῆς Πρέβεζας, τόν ὁποῖον ὁ Saint-Sauveur θά διόριζε ἐκεῖ, καί θά πληροφορεῖ σχετικά τόσο τό ὑπουργεῖο ὅσο καί τόν γενικό πρόξενο Ζακύνθου. Συμπερασματικά θά μπορούσαμε νά ποῦμε, ὅτι ἡ παρουσία ὑποπροξένου τῆς Γαλλίας στήν Πρέβεζα, πού σάν βενετική κτήση δέν καλυπτόταν ἀπό τίς διομολογήσεις τῆς Πύλης πρός τή Γαλλία, ἐξαρτιόταν ἀποκλειστικά ἀπό τή διάθεση τῶν Βενετῶν καί τίς σχέσεις τους μέ τούς Γάλλους. Αὐτός ἀσφαλῶς ἦταν καί ὁ λόγος τῆς ὑπαγωγῆς τοῦ γαλλικοῦ ὑποπροξενείου τῆς Πρέβεζας στή δικαιοδοσία τοῦ προξένου Ζακύνθου, ἀμέσως μόλις δημιουργήθηκε τό γενικό προξενεῖο τῶν Isles Vénitiennes, μέ ἕδρα τή Ζάκυνθο, στά 1779.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ'

ΟΙ ΠΡΟΞΕΝΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ

α) Οἱ πρόξενοι

Εἶναι γνωστά βέβαια τά καθήκοντα καί ὁ ρόλος τῶν Γάλλων προξένων τῆς Ἀνατολῆς.[176] Γενικά θά μπορούσαμε νά ποῦμε ὅτι αὐτοί ἦταν τό μάτι καί τό ἀφτί τοῦ Γάλλου βασιλιᾶ καί τοῦ Ἐμπορικοῦ Ἐπιμελητηρίου τῆς Μασσαλίας στίς περιοχές ὅπου βρίσκονταν. Σέ ἄλλα κεφάλαια τῆς ἐργασίας μας θά δοθεῖ ἡ εὐκαιρία νά ἀναφερθοῦμε εἰδικά στά καθήκοντα καί στόν ρόλο τῶν προξένων Ἄρτας. Ὡστόσο ἐδῶ θά προσπαθήσουμε νά γνωρίσουμε, μέ βάση τά στοιχεῖα,[177] κυρίως ἀνέκδοτα, πού ἔχουμε στή διάθεσή μας τούς ἀνθρώπους πού κατά καιρούς ἀνέλαβαν τό γαλλικό προξενεῖο Ἄρτας.

1. Benoist Garnier (1702-1703)

Πρῶτος πρόξενος Ἄρτας ἦταν ὁ B.Garnier.[178] Μᾶς δόθηκε κιόλας ἡ εὐκαιρία νά ἀναφερθοῦμε στόν χρόνο ἀνάληψης τῶν καθηκόντων του, ἐξετάζοντας τό πρόβλημα τοῦ χρόνου τῆς ἵδρυσης τοῦ προξενείου. Εἴδαμε ὅτι ὁ πρόξενος αὐτός ἔφθασε στή Σαγιάδα, τήν πρώτη ἕδρα τοῦ προξενείου, πρίν ἀπό τόν Νοέμβριο τοῦ 1702, ἀφοῦ στίς 3 τοῦ μήνα αὐτοῦ γράφει καί πρός τό ὑπουργεῖο Ναυτικῶν καί πρός τό ΕΕΜ καί ἀναφέρει ὅτι ἔφθασε στή θέση του.[179] Στήν ἐπιστολή του αὐτή ἐπίσης ὁ Garnier σημειώνει ὅτι ἤδη εἶχε ἐπισκεφτεῖ καί τά Γιάννενα. Ἄν ἀκόμη ὑπολογίσουμε ὅτι οἱ ἀφίξεις τῶν γαλλικῶν καραβιῶν δέν ἦταν τότε ἀρκετά συχνές καί ἐπομένως ἀνάλογες ἦταν καί οἱ εὐκαιρίες γιά τή διεκπεραίωση τῆς ἀλληλογραφίας του,[180] θά πρέπει νά τοποθετήσουμε τήν ἄφιξη τοῦ Garnier στή Σαγιάδα στά τέλη Αὐγούστου μέ ἀρχές Σεπτεμβρίου τοῦ 1702. Στούς πρώτους μῆνες τοῦ 1703 ὁ Garnier μετέφερε τήν ἕδρα τοῦ προξενείου, ὅπως ἀναφέρθηκε, στήν Ἄρτα.

Γιά τήν οἰκογένεια τοῦ πρώτου Γάλλου προξένου Ἄρτας δέν γνωρίζουμε σχεδόν τίποτε, παρά μόνο ὅτι ἦταν νυμφευμένος, πρίν γίνει πρόξενος Ἄρτας.[181] Ὁ Ben.Garnier πέθανε στήν Ἄρτα, στίς 13 Αὐγούστου 1703.[182]

2. Hiérosme Pellissier (1703-1705)

Μετά τόν θάνατο τοῦ Garnier ἀνέλαβε προσωρινά τό προξενεῖο ὁ H.Pellissier, ὕστερα ἀπό σχετική ἄδεια (patente) τοῦ πρεσβευτῆ τῆς Γαλλίας στήν Πύλη De Ferriol. Ὡστόσο, περισσότερο ἀπό ἕνα χρόνο ἀργότερα δέν εἶχε ρυθμιστεῖ ἀκόμη τό θέμα τοῦ ἐπίσημου διορισμοῦ προξένου στήν Ἄρτα. Ὁ Pellissier βέβαια διεκδικοῦσε τή θέση αὐτή. Εἶχε διαθέσει μάλιστα χρήματα, γιά νά μεταβεῖ στήν Κωνσταντινούπολη καί νά ζητήσει βεράτι, νά ρυθμίσει θέματα τοῦ προξενείου, νά περιθάλψει ναυαγούς καί λιποτάκτες ἀπό τούς Βενετούς. Παρόλα αὐτά, ἡ ἀβεβαιότητα τόν ἐνοχλοῦσε καί παρακαλοῦσε νά διοριστεῖ ἐπίσημα πρόξενος Ἄρτας ἡ αὐτός ὁ ἴδιος ἤ τελοσπάντων κάποιος ἄλλος.[183]

Τελικά διορίζεται πρόξενος Ἄρτας ὁ G.Dubroca, ὁ ὁποῖος φτάνει στήν Ἄρτα στίς ἀρχές Ἰουλίου 1705, ὁπότε καί λήγει ἡ προσωρινή προξενεία τοῦ Pellissier. Ὡς πρός τίς διεκδικήσεις τοῦ τελευταίου αὐτοῦ γιά νά τοῦ ἐπιστραφοῦν τά χρήματα πού εἶχε ξοδέψει, τό ΕΕΜ θεωρεῖ ὅτι ἱκανοποίησε ὅλες τίς νόμιμες ἀπαιτήσεις καί δέν ὀφεί-

λει τίποτε πλέον στόν Pellissier,[184] ὁ ὁποῖος ἐξακολουθεῖ, μετά τήν ἄφιξη τοῦ κανονικοῦ προξένου, νά προσφέρει τίς ὑπηρεσίες του ὡς γραμματέας τοῦ προξενείου, τουλάχιστον ὥς τίς 15.11.1706.[185] Ὁ Pellissier πέθανε στήν Ἄρτα στά τέλη τοῦ 1708 ἤ στίς ἀρχές τοῦ 1709 ἀπό πανώλη.[186]

3. Guillaume Dubroca (1705-1724)

Ὁ διορισμός τοῦ G.Dubroca[187] ὡς προξένου Ἄρτας πρέπει νά ἔγινε στίς ἀρχές τοῦ 1705·[189] φαίνεται πώς τοῦ κοινοποιήθηκε μέ ἐπιστολή τοῦ ὑπουργείου τῆς 1.5.1705.[190] Πρίν ἀκόμη ὁ Dubroca ξεκινήσει γιά τή θέση του, ἀνέφερε ὅτι περνώντας ἀπό τή Νεάπολη θά συζητήσει μέ τόν ἐκεῖ Γάλλο πρόξενο ὅλα τά σχετικά μέ τήν καλύτερη ὀργάνωση τοῦ προξενείου Ἄρτας. Ὑπέβαλε ἀκόμη τήν παράκληση νά εἰδοποιηθεῖ ὁ πρεσβευτής στήν Πύλη καί νά φροντίσει γιά τό ἀπαραίτητο βεράτι, καθώς καί γιά τήν ἀποστολή ἐπικυρωμένου ἀπό τόν μεγάλο βεζίρη ἀντιγράφου τῶν διομολογήσεων, ὥστε νά μήν ὑποβληθεῖ ὁ Dubroca στά ἔξοδα καί τόν κόπο ἑνός ταξιδιοῦ στήν Κωνσταντινούπολη.[191]

Ὁ G.Dubroca ἔφτασε στήν Ἄρτα στίς 4.7.1705, μετά ἀπό ταξίδι 45 ἡμερῶν.[192] Ἀμέσως μετά τήν ἄφιξή του, ἔγραψε καί ὁ ἴδιος στόν Γάλλο πρεσβευτή στήν Πύλη, γιά νά τοῦ γνωστοποιήσει τήν ἀνάληψη τῶν καθηκόντων του καί νά τόν παρακαλέσει γιά τήν ἀποστολή βερατιοῦ, ἀπαραίτητου γιά τήν ἀναγνώριση τοῦ νέου προξένου ἀπό τόν πασά τῶν Γιαννίνων.[193] Ὁ πρεσβευτής de Ferriol ἔστειλε πραγματικά τό βεράτι στόν πρόξενο Ἄρτας, ὁ ὁποῖος,στίς 16.4.1706, ἀναφέρει πρός τό ὑπουργεῖο: "...l'ambassadeur m'a encor' envoyē le barrat de sorte que je suis a present en etat de faire la fonction avec honneur et seuretē...".[194]

Γρήγορα ὅμως ἄρχισαν γιά τόν νέο πρόξενο οἱ δυσκολίες. Τόσο τό κλίμα τοῦ τόπου καί οἱ πυρετοί,[195] ὅσο καί οἱ ἰσχνές ἀπολαβές, αὐτές κυρίως, τόν κάνουν πολύ συχνά νά ζητᾶ νά βρεθεῖ λύση στό πρόβλημά του ἤ νά μετατεθεῖ σέ ἄλλη καλύτερη θέση.[196] Τό αἴτημά του γιά μετάθεση δέν ἔγινε βέβαια δεκτό, ἀφοῦ παρέμεινε στήν Ἄρτα ὥς τό 1724.

Στίς 6.10.1723 ὁ G.Dubroca γράφει πρός τόν ὑπουργό Maurepas καί παρακαλεῖ νά ἀνανεωθεῖ ἡ θητεία του, γιατί οἱ μικρές ἀποδοχές τοῦ προξένου ἦταν ὁ μόνος πόρος πού τοῦ εἶχε ἀπομείνει γιά νά ζεῖ.[197] Στίς 19 τοῦ ἴδιου μήνα στέλνει πληροφορίες γιά τίς κινήσεις τῶν Τούρκων. Τό φθινόπωρο τοῦ 1723 εἶχε προσβληθεῖ ἀπό βαριά ἀρρώστια, ἀλλά τήν ἄνοιξη τῆς ἑπόμενης χρονιᾶς βρισκόταν σέ ἀνάρρωση καί ζητοῦσε νά παραμείνει ἐκεῖ ὡς πρόξενος.[198] Αὐτή εἶναι καί ἡ τελευταία μαρτυρία τῆς προξενείας τοῦ G.Dubroca. Στά 1725, ὅταν ἀνέλαβε τό προξενεῖο ὁ γιός του, ὁ G.Dubroca εἶχε ἤδη πεθάνει. Ὁ θάνατός του πρέπει νά τοποθετηθεῖ στό διάστημα ἀπό 25.4.1724, ὁπότε ἔχουμε τήν τελευταία ἐπιστολή του, μέχρι 23.6.1724. Μέ τήν ἡμερομηνία αὐτή σώζεται ἐπιστολή τοῦ μετέπειτα προξένου Ἄρτας J.Dubroca πρός τόν Maurepas (στά ΑΝΓ,B_I 170), ἀπό τό Λιβόρνο· μέ τήν ἐπιστολή αὐτή ὁ J.Dubroca κατηγορεῖ κάποιον ὡς ὑπεύθυνο γιά τόν θάνατο τοῦ πατέρα του καί ἑνός ἀδελφοῦ του καί ζητεῖ νά ἀποδοθεῖ δικαιοσύνη.[199]

Γιά τήν οἰκογένεια τοῦ G.Dubroca γνωρίζουμε ὅτι ἦταν νυμφευμένος, σέ δεύτερο γάμο,[200] μέ τήν Catin Baron (ἤ Catina Barona), πού πέθανε κι αὐτή στήν Ἄρτα, στίς 28.11.1738.[201] Ἀκόμη μαρτυροῦνται ὡς γιοί του, ἐκτός ἀπό τόν Jean-Baptiste, ὁ ὁποῖος

διαδέχτηκε τόν πατέρα του στό προξενεῖο Ἄρτας, ἕνας ἄλλος πού εἶχε διορισ τεῖ ἀπό τόν πατέρα του, στά 1714, ὑποπρόξενος στή Ναύπακτο καί ἕνας τρίτος ὡς πρόξενος Δυρραχίου.[202] Στά 1712 ὁ G.Dubroca εἶχε στήν Ἄρτα κάποιον ἀπό τούς γιούς του.[203] Ὀφείλουμε ἀκόμη νά σημειώσουμε, ὅτι καί πενήντα χρόνια ἀργότερα ἡ φήμη τοῦ G.Dubroca ὡς καλοῦ προξένου διατηροῦνταν στούς διαδόχους του.[204]

4. Μεταξύ τῶν δύο Dubroca (1724)

Μετά τόν θάνατο τοῦ G.Dubroca, ὁ πρεσβευτής τῆς Γαλλίας στήν Πύλη μαρκήσιος de Bonnac ὀνόμασε πρόξενο Ἄρτας τόν Venture de Paradis. Αὐτός ὅμως δέν πῆγε στήν Ἄρτα, ἀλλά ἔμεινε στήν Κωνσταντινούπολη περιμένοντας τήν ἔγκριση τοῦ διορισμοῦ του ἀπό τό ὑπουργεῖο, ἐπειδή φοβόταν μήπως ὑποβληθεῖ ἄδικα σέ κόπους καί ἔξοδα.[205]

Ἀφοῦ λοιπόν ὁ de Paradis δέν πῆγε στήν Ἄρτα, ὁ πρεσβευτής ἀναγκάστηκε νά ὀνομάσει προσωρινό πρόξενο τόν Ἀναστάσιο Μαρούτση, ἐπίτιμο διερμηνέα (drogman honnoraire) τῆς Γαλλίας, πρός τόν ὁποῖο ἔστειλε καί τό ἀπαραίτητο σουλτανικό βεράτι τοῦ προσωρινοῦ προξένου. Στόν Μαρούτση εἶχεν ἐπίσης ἀνατεθεῖ νά καταγράψει τήν κληρονομιά τοῦ G.Dubroca. Ὁ Μαρούτσης ὅμως, πολύ ἀπασχολημένος μέ τίς ἐμπορικές του ὑποθέσεις στά Γιάννενα, πῆγε γιά λίγο στήν Ἄρτα, ἀναγνωρίστηκε ἀπό τίς ἐκεῖ τουρκικές ἀρχές ὡς προσωρινός πρόξενος τῆς Γαλλίας καί ἔφυγε πάλι στά Γιάννενα, ἀναθέτοντας τό προξενεῖο στόν γραμματέα Noblet. Τήν ἐποπτεία τοῦ προξενείου ἀνέθεσε σέ ἕνα εἶδος συμβουλίου ἀπό τέσσερεις Ἕλληνες τῆς Ἄρτας (une espece de conseil) καί ὁ Noblet μεταβλήθηκε σέ ἁπλό ἐκτελεστικό ὄργανο τοῦ "συμβουλίου" αὐτοῦ.[206] Ἄν λοιπόν συνεχιζόταν γιά πολύ αὐτή ἡ κατάσταση, ὁ μετέπειτα Γάλλος πρόξενος J.Dubroca εἶχε τή γνώμη ὅτι "cette echelle alloit être abandonée et entierement fermée aux sujets du Roy, car le but et la principale attention des grecs en ce pays n'est autre que de reduire et detruire notre commerce". Πραγματικά, οἱ βλέψεις τῶν τεσσάρων Ἑλλήνων τοῦ "συμβουλίου" καί ἡ ἄγνοια τοῦ Noblet ἔφεραν τό προξενεῖο στά πρόθυρα τῆς διάλυσης. Τίς συνέπειες ἀπό τήν κατάσταση αὐτή ἀντιμετώπιζε ἔπειτα συνεχῶς ὁ πρόξενος J.Dubroca.[207]

5. Jean-Baptiste Dubroca (1724-1738)

Ὁ J.-B. Dubroca[208] διορίστηκε πρόξενος Ἄρτας κατά τό φθινόπωρο τοῦ 1724. Ξεκίνησε γιά τή θέση του τέλη Ὀκτωβρίου-ἀρχές Νοεμβρίου τοῦ ἔτους αὐτοῦ.[209] Πρώτη φροντίδα του, μόλις ἔφθασε στήν Ἄρτα καί ἀνέλαβε τά καθήκοντά του, ἦταν νά ἐφοδιαστεῖ μέ τά ἀπαραίτητα φιρμάνια, μέ τά ὁποῖα θά ἀντιμετώπιζε τίς αὐθαιρεσίες τῶν Τούρκων. Γιά τόν σκοπό αὐτόν ὁ νέος πρόξενος ἦταν ἀποφασισμένος νά μή λογαριάσει οὔτε κόπους οὔτε ἔξοδα.[210] Στά 1730 ἡ θητεία του ἀνανεώνεται γιά μιά ἀκόμη τριετία. Ἡ δεύτερη αὐτή θητεία ἔληξε τόν Σεπτέμβριο τοῦ 1733· μετά ἀπό αἴτηση τοῦ ἐνδιαφερόμενου,[212] ἡ θητεία του ἀνανεώθηκε καί πάλι, ὅπως φαίνεται ἀπό τίς εὐχαριστίες τοῦ Dubroca πρός τόν ὑπουργό Maurepas, τόν ὁποῖον ὁ πρόξενος Ἄρτας διαβεβαιώνει γιά τόν ζῆλο καί τήν ἀφοσίωσή του.[213]

Ἀλλά καί ὁ πρόξενος αὐτός δέν ἀπέφυγε τούς κινδύνους πού ἔκρυβε τό ἄσχημο γιά τούς ἀσυνήθιστους Γάλλους κλίμα τῆς περιοχῆς καί οἱ συχνοί πυρετοί πού μάστιζαν τόν τόπο. Ἀπό ἐπιστολή του τῆς 1.6.1736[214] πληροφορούμαστε ὅτι ὁ J.Dubroca ἔμεινε 10 μῆνες βαριά ἄρρωστος ἀπό τεταρταίους πυρετούς, τόσο πού δέν μποροῦσε νά ἐκτελέσει

κανένα ἀπό τά καθήκοντά του. Δέν παρέλειψε ὅμως νά ζητήσει τήν ἀνανέωση τῆς τρέχουσας θητείας του πού ἔληγε τήν 1.1.1737,[215] καθώς καί νά εὐχαριστήσει γιά τήν ἱκανοποίηση τοῦ αἰτήματός του.[216] Ὡστόσο, παράλληλα ζητοῦσε νά μετατεθεῖ σέ ἄλλη θέση μέ ὑγιεινότερο κλίμα, καί κατά προτίμηση στήν Κρήτη, ὅπου ἡ θέση χήρευε ἀπό τόν θάνατο τοῦ προξένου N.Dez. Μετά τήν τοποθέτηση στήν Κρήτη τοῦ de Valnay, ο J.Dubroca ὑπέβαλε τήν παράκληση νά μετατεθεῖ στή Seyde (σήμ.Saidā τῆς Συρίας,ἡ ἀρχαία Σιδών), ὅπου ὁ πρόξενος Martin σχεδίαζε νά παραιτηθεῖ. Τώρα μάλιστα, ἐκτός ἀπό τό κλίμα, στούς λόγους πού ἐπικαλεῖται ὁ πρόξενος Ἄρτας προστέθηκαν ἡ πανώλης καί ὁ πόλεμος, πού ἐρήμωσαν τή σκάλα τῆς Ἄρτας καί ἔκαναν δυσβάστακτα τά ἔξοδα γιά τή συντήρηση τοῦ προξενείου.[217]

Οἱ ἐπανειλημμένες αἰτήσεις τοῦ J.Dubroca, οἱ ἐκκλήσεις του θά λέγαμε, γιά μετάθεση τελικά δέν πρόλαβαν νά ἱκανοποιηθοῦν. Ὁ πρόξενος αὐτός πέθανε στήν Ἄρτα στίς 6.10.1738.[218] Γιά τά αἴτια τοῦ θανάτου του ὑπάρχουν ἀντιφατικές μαρτυρίες. Ὁ γραμματέας τοῦ προξενείου Brun ἀναφέρει ὅτι ὁ θάνατος ἐπῆλθε μετά ἀπό τριήμερη ἀσθένεια· ὁ ὑπὸπρόξενος Μεσολογγίου, A.Jullien ἀποδίδει καί αὐτός τόν θάνατο τοῦ συγγενῆ καί προστάτη του προξένου σέ μακρόχρονη ἀρρώστια. Ἀντίθετα, ὁ μετέπειτα πρόξενος Boulle διατυπώνει ὑποψία ὅτι δολοφονήθηκε μέ δηλητήριο.[219]

Ὁ J.-B. Dubroca ἦταν γιός τοῦ G.Dubroca, τόν ὁποῖο καί διαδέχτηκε στό προξενεῖο Ἄρτας, καί τῆς Catin Baron. Δύο ἀδέλφια του, ὅπως ἀναφέρθηκε, ἀνέλαβαν τό ἕνα τό ὑποπροξενεῖο Ναυπάκτου καί τό ἄλλο τό προξενεῖο Δυρραχίου. Γνωρίζουμε ἀκόμη ὅτι ὁ J.Dubroca εἶχε μία ἀδελφή, ἡ ὁποία, στά 1728, ἦταν οἰκότροφη στό ἀββαεῖο τοῦ Saint-Sauveur.[220] Οἱ φροντίδες τοῦ προξένου Ἄρτας γιά τήν ἀδελφή του εἶναι συγκινητικές· ἡ ἀποκατάστασή της καί μιά ἀνάλογη προίκα ἀπασχολοῦν συνεχῶς τόν J.Dubroca.[221] Τελικά ἡ ἀδελφή του παντρεύτηκε τόν de Rousset· ἀκόμη αὐτή ἦταν ἡ μοναδική κληρονόμος τοῦ προξένου Ἄρτας.[222]

Ἀκριβῶς ἡ κληρονομιά τοῦ Dubroca καί τά χρέη πού ἄφησε πεθαίνοντας ἀπασχόλησαν γιά καιρό τόν γραμματέα τοῦ προξενείου Brun, τόν ὑποπρόξενο Μεσολογγίου Jullien καί τόν μετέπειτα πρόξενο Boulle. Ἀπό τή μιά οἱ πιστωτές τοῦ Dubroca ζητοῦσαν τά χρήματά τους, πού ἀνέρχονταν σέ 900 τσεκίνια. Ὁ Brun μάλιστα ἐξέφραζε τόν φόβο ὅτι καί αὐτή ἡ προξενική κατοικία κινδύνευε νά πέσει στά χέρια τους.[223] Ἀπό τήν ἄλλη, ἔπρεπε νά προστατευτοῦν τά συμφέροντα τῶν κληρονόμων του· τά ὑπάρχοντά του ἔπρεπε νά σφραγιστοῦν μέχρι νά συνταχθεῖ τό ἐπίσημο πρακτικό ἀπογραφῆς. Βέβαια ὁ Brun προέβη στίς ἐνέργειες αὐτές,[224] ἀλλά δέν ἔλειψαν τά παράπονα καί οἱ κατηγορίες τῶν κληρονόμων. Ὁ μετέπειτα πρόξενος Boulle θεωρεῖ τά παράπονα ἀδικαιολόγητα καί τίς κατηγορίες ἀστήρικτες, γιατί ὁ προκάτοχός του εἶχε μόνο χρέη· ἐπιπλέον, ὅλα τά γνωστά πολύτιμα ἀντικείμενα πού εἶχε βρέθηκαν.[225]

Ἡ ὑπόθεση τῆς κληρονομιᾶς χρόνιζε, οἱ πιστωτές δυσφοροῦσαν καί ὁ θόρυβος δέν ὠφελοῦσε καθόλου τό κύρος τῶν Γάλλων στήν περιοχή. Ὁ Boulle εἰσηγεῖται νά κλείσει τό θέμα, τό συντομότερο δυνατό·[226] ἔτσι ὁ πληρεξούσιος τῶν κληρονόμων ὑποπρόξενος Jullien πῆγε στήν Ἄρτα καί φρόντισε νά πληρωθοῦν οἱ δανειστές τοῦ Dubroca.[227] Ὡστόσο ἡ ὑπόθεση δέν εἶχε κλείσει οὔτε ὡς τά τέλη τοῦ 1740.[228]

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Οἱ ὑπηρεσίες πού εἶχε προσφέρει καί ἡ δυναμική παρουσία τοῦ J.Dubroca στό προξενεῖο Ἄρτας ἐπισημαίνονται ἀμέσως μετά τόν θάνατό του. Ὁ γραμματέας Brun ἔγραφε, τήν ἐπόμενη τοῦ θανάτου τοῦ Dubroca, ὅτι μόνο ἡ παρουσία τοῦ μακαρίτη προξένου στήν Ἄρτα συντελοῦσε στό νά μή περιέλθει στούς Ἄγγλους ὁλόκληρο τό ἐμπόριο μέ τή Μεσσήνη.[229] Καί ὁ ὑποπρόξενος Μεσολογγίου Jullien ὁμολογοῦσε ὅτι ἔχασε "un second père et puissant protecteur".[230]

Τίς καλές του αὐτές ὑπηρεσίες ἐπικαλοῦνταν ἀκόμη ὁ J.Dubroca, λίγα χρόνια πρίν ἀπό τόν θάνατό του, καί ζητοῦσε νά ὀνομαστεῖ ἱππότης τοῦ Τάγματος τοῦ Ἁγίου Λαζάρου. Στό ὑπόμνημά του πρός τόν ὑπουργό Maurepas ὁ πρόξενος Ἄρτας στήριζε τό αἴτημά του στούς ἑξῆς λόγους: α) θά εἶχε ἔτσι περισσότερο κύρος ἀνάμεσα στούς Τούρκους, "qui n'estiment les gens qu'autant qu'ils les voyent augmenter en autorité". β) θά ξεχώριζε μέ τόν τρόπο αὐτόν ἀπό τό πλῆθος τῶν "προξενίσκων" (petits consuls) ἄλλων Εὐρωπαίων ἡγεμόνων, οἱ ὁποῖοι δροῦσαν στήν περιοχή τοῦ προξενείου Ἄρτας, τή στιγμή μάλιστα πού ἦταν ὑποχρεωμένος νά διαπραγματεύεται μέ προσωπικότητες ὅπως ὁ Βενετός γενικός προνοητής τῆς Κέρκυρας ἤ ὁ ἔκτακτος προνοητής τῆς Λευκάδας. γ) Τό φιλανθρωπικό ἔργο πού εἶχε ἀναπτύξει στήν Ἄρτα τοῦ ἔδινε, ὑποστήριζε ὁ Dubroca, αὐτό τό δικαίωμα.[231] Πραγματικά, ὁ J.Dubroca, πρίν λήξει τό 1734, πῆρε τόν τίτλο πού ζητοῦσε.[232] Ἦταν, στά 1737, θεωρεῖ τό γνήσιο τῆς ὑπογραφῆς τοῦ γραμματέα Brun ὡς ἑξῆς: "Nous Jean Dubroca, chevalier des Ordres Royaux de Nôtre Dame du Mont Carmel et de St Lazare de Jerusalem, Conseiller du Roy et Consul General de France en Albanie".[233]

Γιά τίς σχέσεις τοῦ προξένου J.Dubroca μέ τό ΕΕΜ, καθώς καί γιά τή ζωηρή ἐμπορική δραστηριότητα πού ἀνέπτυξε, θά γίνει λόγος στά οἰκεῖα κεφάλαια.

6. Charles-Louis Deflandres (1738-1739)

Μετά τόν θάνατο τοῦ J.Dubroca (6.10.1738), τίς ἐπείγουσες ὑποθέσεις τοῦ προξενείου διεκπεραίωνε ὁ γραμματέας Le Brun. Ἤδη ὅμως, στίς 24.12.1738, καθήκοντα προξένου ἀσκοῦσε ὁ Ch.-L.Deflandres.[234] Ἡ προσωρινή του προξενεία ἄρχισε, φαίνεται, λίγο μετά τόν θάνατο τοῦ Dubroca κατ' ἐντολή τοῦ Τάλλου πρεσβευτῆ στήν Πύλη μαρκήσιου de Villeneuve καί διήρκεσε περίπου ἑπτά μῆνες, μέχρι τήν ἄφιξη τοῦ κανονικοῦ προξένου Laurent Boulle.[235] Ὅταν ὁ Boulle ὀνομάστηκε πρόξενος Ἄρτας, ὁ Deflandres ἔγινε γραμματέας στό προξενεῖο τῆς Τύνιδας·[236] ἀπό τή θέση αὐτή παύθηκε τό 1748, γιατί εἶχε νυμφευθεῖ, χωρίς τή σχετική ἄδεια, τήν ἰταλικῆς καταγωγῆς Camollina.[237]

Κατά τούς 7 μῆνες τῆς προσωρινῆς προξενείας του στήν Ἄρτα, ὁ Deflandres εἶχε δανειστεῖ ἀπό διαφόρους 2.810 λ., γιά νά ἀντιμετωπίσει τά ἔξοδα μετάβασης καί ἐγκατάστασης στήν Ἄρτα.[238] Τό ΕΕΜ, ἔπειτα ἀπό ἐντολή τοῦ ὑπουργείου, θά κατέβαλλε στούς δανειστές τό ποσό αὐτό, πού θά βάρυνε τόν λογαριασμό ἀπό τά ἔσοδα τοῦ 1%, τό ὁποῖο τό ΕΕΜ εἰσέπραττε ἀπό τά ἐμπορεύματα τῆς Ἀνατολῆς.[239] Ἄς σημειωθεῖ ἀκόμη, ὅτι γιά τόν προσωρινό αὐτόν πρόξενο διατυπώθηκαν ὑπόνοιες γιά καταχρήσεις σέ βάρος τῆς κληρονομιᾶς τοῦ J.Dubroca.[240]

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

7. Laurent Boulle (1739-1763)

Ὁ διάδοχος τοῦ J.Dubroca στό προξενεῖο Ἄρτας L.Boulle ὑπῆρξε ὁ πρόξενος μέ τήν πιό μακρόχρονη θητεία. Ἡ πολιτεία του ἀπασχόλησε πολύ τίς ἁρμόδιες γαλλικές ἀρχές, ἀλλά καί τούς διαδόχους του στό προξενεῖο Ἄρτας.

Ὁ Boulle γεννήθηκε τό 1705.[241] Πρίν ἀναλάβει τό προξενεῖο Ἄρτας, γνωρίζουμε ὅτι βρισκόταν στή Θεσσαλονίκη, ὅπου εἶχε ἐμπορικό οἶκο μαζί μέ τόν γνωστό μας J.-B. Bouttier. Στή Θεσσαλονίκη λοιπόν ἔλαβε ἐπιστολή τοῦ ὑπουργείου Ναυτικῶν, τῆς 4.2.1739, ἀπό τήν ὁποία ἔμαθε ὅτι εἶχε προταθεῖ στόν βασιλιά γιά πρόξενος στήν Ἄρτα. Φαίνεται ὅτι ἀποφασιστικός παράγοντας γιά τήν ἐκλογή τοῦ Boulle ἦταν τό ὅτι θεωροῦνταν ἐπιτυχημένος ἔμπορος καί παρεῖχε ἐγγυήσεις γιά τήν αὔξηση τοῦ γαλλικοῦ ἐμπορίου στήν Ἄρτα, τό ὁποῖο εἶχε μειωθεῖ πολύ αὐτή τήν ἐποχή, ὅπως θά δοῦμε.[242] Ὁ Boulle δέχτηκε τόν διορισμό, ἔλαβε τά ἀπαιτητα ἔγγραφα στίς 23 Μαΐου 1739 καί ἑτοιμάστηκε νά ξεκινήσει γιά τή νέα του θέση μέ ἕνα καράβι πού ἀνῆκε στόν ἐμπορικό του οἶκο. Μαζί του θά ἔπαιρνε καί δύο ἄλλα πρόσωπα, γιά νά τόν βοηθοῦν.[243] Πρίν ὅμως ξεκινήσει, θά ἔπρεπε νά ρυθμίσει τίς ὑποθέσεις του στή Θεσσαλονίκη, καί ἰδιαίτερα νά ἀναθέσει σέ κάποιον τή διεύθυνση τῆς ἐπιχείρησής του. Γιά τόν σκοπό αὐτόν ἐπέλεξε τόν Barthelemy Daumas, γιά τόν ὁποῖο ζήτησε τή σχετική ἄδεια (certificat de nēgociant).[244]

Στίς 4 Ἰουνίου 1739 ὁ Boulle ἀπέπλευσε ἀπό τή Θεσσαλονίκη· ἀφοῦ ἔπιασε στά Κύθηρα καί τήν Κεφαλλονιά, ἀποβιβάστηκε, στίς 3 Ἰουλίου, στήν Πρέβεζα, ὅπου ἔγινε δεκτός μέ τιμές ἀπό τούς Βενετούς.[245] Στήν Ἄρτα ἔφτασε στίς 4 Ἰουλίου· ἐκεῖ τοῦ ἔγινε λαμπρή ὑποδοχή ἀπό τίς τουρκικές ἀρχές.[246] Ἡ πρώτη αὐτή θητεία τοῦ Boulle ἔληγε στά τέλη τοῦ 1741 καί ἀνανεώθηκε ὕστερα ἀπό σχετική αἴτηση τοῦ ἴδιου.[247]

Στούς πρώτους μῆνες τοῦ 1742 ὁ Boulle ζήτησε καί ἔλαβε ἑξάμηνη ἄδεια γιά τή Γαλλία.[248] Κατά τή διάρκεια τῆς παραμονῆς του ἐκεῖ, οἱ φίλοι καί οἱ συγγενεῖς τοῦ Boulle τοῦ ἔκαναν συνοικέσιο μέ τή δ.Jonville, τό ὁποῖο ὅμως ναυάγησε, γιατί ἡ ὑποψήφια νύφη ἀρνοῦνταν νά τόν ἀκολουθήσει στήν Ἄρτα.[249] Δέν ἄργησε ὅμως νά βρεθεῖ νέα ὑποψήφια νύφη, ἡ κόρη τοῦ Guilhērmy, ἀπό πλούσια μεγαλοαστική οἰκογένεια καί μέ ἰσχυρούς δεσμούς στούς ἐμπορικούς κύκλους τῆς Μασσαλίας.

Τό πρόβλημα τώρα εἶναι νά πετύχει ὁ πρόξενος Ἄρτας τή σχετική ἄδεια τοῦ προϊσταμένου του ὑπουργοῦ τῶν Ναυτικῶν, κατ' ἐξαίρεση ἀπό τόν σχετικό ἀπαγορευτικό νόμο. Τά ἐπιχειρήματα, στά ὁποῖα στηριζόταν τό αἴτημα τοῦ Boulle καί τά ὁποῖα μάλιστα τόν ἔπεισαν νά ἀκολουθήσει τίς συμβουλές τῶν φίλων καί τῶν συγγενῶν του καί νά νυμφευτεῖ, ἦταν: α) Θά ἦταν περισσότερο ἀσφαλής, αὐτός καί ἡ περιουσία του, ἄν εἶχε κάποιον δικό του ἄνθρωπο στήν Ἄρτα νά τόν φροντίζει.[250] Καί ἡ προσωπική του ἀσφάλεια εἶχε ἄμεσες συνέπειες γιά τό γαλλικό ἐμπόριο στήν περιοχή, ὅπου ὁ Boulle φαίνεται ὅτι εἶχε ἀναπτύξει σημαντική δραστηριότητα. β) Τό ἄσχημο κλίμα καί οἱ κίνδυνοι πού περιέκλειε γιά τήν ὑγεία του. γ) Ἐπιπλέον, μέ τίς γνωριμίες καί τίς σχέσεις τῆς οἰκογένειας τῆς μέλλουσας γυναίκας του, ὁ Boulle ἔλπιζε ὅτι θά ὠφελοῦσε πολύ τό ἐμπόριο τῆς περιοχῆς τοῦ προξενείου του.[251] Τό αἴτημα τοῦ προξένου Ἄρτας φαίνεται ὅτι ἔγινε δεκτό ἀπό τό ὑπουργεῖο. Αὐτό τουλάχιστο δείχνει μιά ἐπιστολή τοῦ Boulle, μέ ἡμερομηνία 25.4.1761,[252] στήν ὁποία ἀναφέρεται ὅτι, ὅταν ὁ Boulle ἔφυγε καί πάλι γιά

τή Γαλλία μέ νέα ἄδεια, ἄφησε στήν Ἄρτα τή γυναίκα του καί τόν γιό του, ἡλικίας 16 ἐτῶν, πού θά ἀσχολοῦνταν μέ τίς ὑποθέσεις τοῦ προξενείου.[253]

Στά 1756 ὁ Boulle ζήτησε καί ἄλλη ἄδεια γιά τή Γαλλία, ἐπαναλαμβάνοντας τό αἴτημα καί τήν ἑπόμενη χρονιά. Τή φορά αὐτή ἐπικαλοῦνταν τήν ἀρκετά προχωρημένη ἡλικία του (ἦταν σχεδόν 52 ἐτῶν) καί τήν ἄσχημη τροπή πού πῆραν οἱ ἐμπορικές του ἐπιχειρήσεις ἀπό τούς πολέμους καί τόν σκληρό ἀνταγωνισμό τῶν Ἄγγλων.[254] Τό αἴτημά του ἐγκρίθηκε στίς 23.5.1757, πράγμα πού ὁ πρόξενος Ἄρτας πληροφορήθηκε μετά ἀπό ἑπτά σχεδόν μῆνες.[255] Ὡστόσο ὁ Boulle δέν ἔκανε χρήση τῆς ἄδειας αὐτῆς, οὔτε καί ἄλλης πού πέτυχε, ὕστερα ἀπό πολλούς κόπους, στά 1760. Ἀπό τό 1761 ὡς τό τέλος τῆς προξενείας του, στά 1763, προσπαθεῖ χωρίς ἀποτέλεσμα νά πάρει νέα ἄδεια γιά τή Γαλλία. Θεωροῦσε τή μετάβασή του ἐκεῖ ἀπαραίτητη· ἦταν ὁ μοναδικός τρόπος γιά νά ἀποτρέψει τήν τέλεια οἰκονομική του καταστροφή, ἐπανασυνδέοντας τίς σχέσεις του μέ τούς ἐμπορικούς κύκλους τῆς Μασσαλίας.[256]

Ὅπως καί οἱ προκάτοχοί του στό προξενεῖο Ἄρτας, ἔτσι καί ὁ Boulle εἶχε νά ἀντιμετωπίσει τό ἄσχημο κλίμα καί τούς πυρετούς, ἀπό τούς ὁποίους ὑπέφερε συχνά.[257] Οἱ ἐμπορικές του ἐπιχειρήσεις ἐπίσης δέν τοῦ ἀπέδιδαν καί τά εἰσοδήματά του ἀπό τό προξενικό ἦταν γιά καιρό σχεδόν ἀνύπαρκτα, ἐξαιτίας τῶν πολέμων καί τῆς πανώλης.[258] Εἶχε φτάσει πιά στό σημεῖο νά μή μπορεῖ νά συντηρήσει οὔτε τήν οἰκογένειά του, ἐνῶ ὅταν ἔφτασε στήν Ἄρτα εἶχε 40.000 φράγκα προσωπική περιουσία. Στά 1763 ὄχι μόνο δέν τοῦ ἔμενε τίποτε ἀπό τήν περιουσία αὐτή, ἀλλά χρωστοῦσε νοίκια πέντε ἐτῶν καί δέν διέθετε οὔτε τά ἔξοδα γιά τήν ἀνανέωση τοῦ βερατιοῦ του.[259] Στά 1761 ὁ Boulle εἶχε ζητήσει ἤ νά τοῦ ἀνατεθοῦν τά προξενεῖα καί ἄλλων χωρῶν, τά ὁποῖα εἶχαν Ἕλληνες, ἤ νά μετατεθεῖ σέ καλύτερη θέση,[260] ἀλλά μάταια. Βασικό ἐπιχείρημα γιά τά παραπάνω αἰτήματα τοῦ προξένου Ἄρτας ἦταν οἱ ὑπηρεσίες πού εἶχε προσφέρει μέχρι τότε καί ὁ ἴδιος καί ὁ ἀδελφός του.[261]

Ἡ τελευταία ἐπιστολή τοῦ προξένου Boulle πού σώζεται ἀπευθυνόταν στό ΕΕΜ, μέ ἡμερομηνία 14.12.1763.[262] Μετά ἀπό τήν ἡμερομηνία αὐτή, καί μᾶλλον στούς πρώτους μῆνες τοῦ 1764, ὁ L.Boulle ἀσπάστηκε τόν μωαμεθανισμό καί γι'αὐτό χαρακτηρίστηκε ὡς ἀποστάτης.[263] Ὡστόσο, ἡ ἐπιστολή πού ἔστειλε πρός τό ὑπουργεῖο Ναυτικῶν ἀπό τήν Τένεδο, στίς 24.8.1764, δείχνει ὅλο τό δράμα τοῦ ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος, μετά ἀπό 25 ὁλόκληρα χρόνια σκληρῶν προσπαθειῶν καί θυσιῶν, δέν εἶχε πλέον οὔτε τά μέσα νά συντηρηθεῖ, ὁ ἴδιος καί ἡ οἰκογένειά του, καί βρίσκει μόνη λύση νά ἀπαρνηθεῖ τήν πατρίδα καί τή θρησκεία του. Στήν ἐπιστολή αὐτή φαίνεται καθαρά ἡ ψυχολογική θέση καί ἡ συνειδησιακή πάλη τοῦ Boulle. Παρακαλοῦσε θερμά νά τόν συγχωρήσουν "de l'abomination que j'ai commise, du tort que j'ai fait â l'emploi dont j'etois revetu et du scandale que j'ai donnē â toute la chretientē". Ἀκόμη παρακαλοῦσε νά δοθεῖ στούς πιστωτές του μέρος ἀπό τά χρέη του καί νά ληφθεῖ μέριμνα γιά τή γυναίκα καί τά παιδιά του.[264] Ἀπό τήν Τένεδο μάλιστα ἔστειλε στόν πρεσβευτή στήν Πύλη de Vergennes "quelques argent et effets"· ἀπό κεῖ καί πέρα χάνονται τά ἴχνη τοῦ Boulle.[265]

Ὁ ὑπουργός τῶν Ναυτικῶν δούκας de Praslin, ἀφοῦ ἐξέφρασε τήν ἔκπληξη καί τή δυσαρέσκειά του γιά τήν ἀποστασία τοῦ προξένου Ἄρτας, ἀνέθεσε στό ΕΕΜ νά βρεῖ κά-

ποιον τρόπο συμπαράστασης πρός τήν οἰκογένεια τοῦ ἀποστάτη. Ὁ γιός τοῦ Boulle ὑπέβαλε κι αὐτός σχετική ἀναφορά καί πῆρε κάποια μικρή βοήθεια στό Λιβόρνο. Ἡ γυναίκα τοῦ Boulle εἶχε πεθάνει στή Λευκάδα, πρίν ἀπό τό 1765.[266] Μεγάλα ὅμως προβλήματα δημιούργησε ἡ κληρονομιά του· στήν ὑπόθεση παρεμβαίνει ἡ τουρκική δικαιοσύνη, ἀφοῦ ὁ Boulle ἦταν πιά μωαμεθανός καί ὑπήκοος τοῦ σουλτάνου. Τόν χειρισμό τοῦ θέματος ἀνέλαβε, ὡς ἐκπρόσωπος τοῦ ὑπουργείου καί τῶν πιστωτῶν τοῦ Boulle ὁ μετέπειτα πρόξενος Ἄρτας Julien, ἀλλά ὥς τό 1777 δέν εἶχε ρυθμιστεῖ ἀκόμη.[267]

8. Jean Lulien (1764-1775)

Τά προβλήματα πού δημιούργησε ἡ ἀποστασία τοῦ Boulle ἀπαιτοῦσαν τήν παρουσία στήν Ἄρτα ἑνός ἔμπειρου Γάλλου, γνώστη τῶν ἠθῶν καί τῆς πρακτικῆς τῶν Τούρκων. Κατάλληλος γιά τήν ἀποστολή αὐτή κρίθηκε ὁ Jean(-Baptiste) Julien.[268]

Ὁ Julien εἶχε γεννηθεῖ τό 1700[269] στή Languedoc, ἀλλά ἀπό τό 1730 τά συμφέροντά του τόν ἔφεραν στή Μασσαλία, ὅπου ἐγκαταστάθηκε καί συνδέθηκε μέ γνωστή οἰκογένεια.[270] Πρίν ἔλθει στήν Ἄρτα, ὁ Julien εἶχεν ἐργαστεῖ, κυρίως ὡς ἔμπορος, στή Χαλκίδα. Ἐκεῖ, ἀφοῦ ἄσκησε τά καθήκοντα τοῦ προξένου ἐπί 14 χρόνια,[271] ἀσχολήθηκε μέ τό ἐμπόριο. Οἱ πόλεμοι καί οἱ καταχρήσεις τῶν ὑπαλλήλων του τόν κατέστρεφαν οἰκονομικά καί τόν ἀνάγκασαν νά καταφύγει στήν Πάτρα.[272] Ὅταν βρισκόταν στήν πόλη αὐτή, ὁ Julien ἐπιφορτίστηκε ἀπό τόν φίλο του ἔμπορο Jusquin μέ τήν πληρεξουσιότητα τῆς χήρας Deliege, πού διεκδικοῦσε μέρος τῆς κληρονομιᾶς τοῦ Boulle.[273] Ἔτσι ὁ Julien πῆγε στήν Ἄρτα, στίς 14.6.1764, ὅπου ἀσχολήθηκε ἀναγκαστικά μέ τήν ἀπογραφή τῆς κληρονομιᾶς τοῦ ἀποστάτη προξένου καί μέ τά πολύπλοκα θέματα τῆς διαφορᾶς μέ τήν τουρκική δικαιοσύνη.[274]

Μόλις ὁ Julien ἔφτασε στήν Ἄρτα, ἀνέλαβε, ἔπειτα ἀπό ἐντολή τοῦ πρεσβευτῆ de Vergennes καί τίς ὑποθέσεις τοῦ ἐκεῖ γαλλικοῦ προξενείου.[275] Κατά τά τρία χρόνια τῆς προσωρινῆς προξενείας του (1764-1767) ὁ Julien δέν εἶχε δικαίωμα νά εἰσπράττει προξενικό.[276] Τό προξενεῖο τοῦ ἀνατέθηκε ἐπίσημα μέ ἐπιστολή τοῦ ὑπουργείου Ναυτικῶν, τῆς 1.6.1767, τήν ὁποία ἔλαβε, τόν Ἰούλιο τῆς ἴδιας χρονιᾶς, στήν Πάτρα, ἀπό ὅπου ἔφυγε ἀμέσως γιά τήν Ἄρτα.[277]

Βέβαια τό προξενεῖο Ἄρτας δέν μποροῦσε νά χαρακτηριστεῖ, τότε τουλάχιστο, σάν θέση ζηλευτή. Μετά ἀπό τόν ἑπταετή πόλεμο (1756-1763), ἀπό ἀρρώστιες καί θανάτους, ἀπό τήν ἀποστασία τοῦ προκατόχου του, ὁ Julien παρέλαβε ἕνα προξενεῖο ἐγκαταλελειμμένο καί ἀντιμετώπισε τήν ἀπροθυμία τῶν συμπατριωτῶν του ναυτικῶν νά προσεγγίζουν στά λιμάνια του. Ὁ νέος πρόξενος, μέ τή βοήθεια τοῦ ΕΕΜ καί μερικῶν γνωστῶν του, εἶχε κατορθώσει νά δώσει κάποια ζωή στό προξενεῖο του, ὅταν συνέβησαν τά γνωστά γεγονότα τοῦ 1770 (τά Ὀρλωφικά). Παρόλα αὐτά, στά 1773 ὁ Julien ἦταν ἀρκετά εὐχαριστημένος ἀπό τήν ἐμπορική κίνηση τῶν Γάλλων στήν περιοχή τοῦ προξενείου του.[278] Ἦταν ὅμως ἡλικιωμένος καί εἶχε προσβληθεῖ ἀπό τούς πυρετούς πού μάστιζαν τήν περιοχή.[279]

Ὡστόσο, ἀπό τό 1769 ὁ Julien εἶχε φροντίσει νά βρεῖ κάποιον ἱκανό βοηθό, τόν Grimaldi, ἀφοῦ ἀναγκάστηκε νά στείλει στή Γαλλία, ἐξαιτίας τῆς ἄσχημης διαγωγῆς του, τόν προηγούμενο βοηθό του, τόν Roque.[280]

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ἀφοῦ ὁ Julien, μέ ἐντολή τοῦ ὑπουργοῦ Ναυτικῶν de Boynes, εἰσέπραξε ἀπό τό ΕΕΜ ὅσα εἶχε ξοδέψει κατά τήν ἀπογραφή τῆς κληρονομιᾶς τοῦ Boulle,[281] καί ἀφοῦ τοῦ ἐγκρίθηκε ἡ ἐξάμηνη ἄδεια πού εἶχε ζητήσει,[282] ἔφυγε ἀπό τήν Ἄρτα γιά τή Μασσαλία, στίς 14.9.1775.[283] Ἡ ἀποχώρηση τοῦ Julien ἀπό τό προξενεῖο Ἄρτας συνοδεύτηκε ἀπό τιμητικές ἐκδηλώσεις τῶν τουρκικῶν ἀρχῶν, οἱ ὁποῖες, μαζί μέ τούς Ἕλληνες προύχοντες τοῦ τόπου, τόν προέπεμψαν ὡς τήν παραλία, ὅπου τοῦ παράθεσαν μεγαλόπρεπο γεῦμα.[284] Ὁ Julien δέν ξαναγύρισε στήν Ἄρτα. Ἀπό τή Μασσαλία ὑπέβαλε τήν παραίτησή του ἀπό τό ἀξίωμα τοῦ προξένου, καθώς καί αἴτηση νά τοῦ δοθεῖ κάποιο ἐπίδομα. Ἡ παραίτηση ἔγινε δεκτή ἀπό τόν βασιλιά· ὅσο γιά τό δεύτερο αἴτημα τοῦ Julien, τά στοιχεῖα πού διαθέτουμε δέν μᾶς διασαφηνίζουν τήν ἔκβασή του.[285]

9. Amable Galleigne (1776-1779)

Πρίν ἀπό τήν ἀναχώρησή του, ὁ Julien εἶχε ἀφήσει ἀντικαταστάτη του στήν Ἄρτα τόν Grimaldi, ὁ ὁποῖος ἐκτελοῦσε, φαίνεται, χρέη γραμματέα τοῦ προξενείου. Ὡστόσο, μετά τήν ὁριστική παραίτηση τοῦ Julien ἀπό τό προξενεῖο Ἄρτας καί τήν ἀποδοχή τῆς παραίτησης ἀπό τόν βασιλιά, δέν διορίστηκε πρόξενος Ἄρτας ὁ Grimaldi, ἀλλά ὁ ἔμπορος A.Galleigne, ὁ ὁποῖος καταγόταν ἀπό τήν πόλη Berre τῆς Προβηγκίας.[286] Ἀπό τήν ἀρχή σχεδόν τῆς θητείας του, ὁ Galleigne δέν ὀνομάζεται πρόξενος (consul), ἀλλά προξενικός πράκτορας (agent de la nation) καί ὑπάγεται στή δικαιοδοσία τοῦ γενικοῦ προξένου τῆς Πελοποννήσου, ὕστερα ἀπό τό γνωστό διάταγμα τῆς 9.12.1776. Ἡ μεταβολή αὐτή δέν φαίνεται νά ἐνόχλησε τόν Galleigne, τοῦ ὁποίου δηλωμένη ἐπιδίωξη ἦταν νά προωθήσει τά ἐμπορικά του συμφέροντα, ἱδρύοντας στήν Ἄρτα ἐμπορικό οἶκο.[287]

Ἀπό τό 1755 ἤδη ὁ Galleigne εἶχε ἄδεια παραμονῆς γιά τή Volstishe (Βοστίτσα :Αἴγιο)· ἡ ἐκεῖ ἐμπορική του δραστηριότητα προκάλεσε τά παράπονα τοῦ ὑποπροξένου Πατρῶν N.Roze.[288] Ἀκόμη ὁ Galleigne εἶχε ἔλθει σέ ρήξη μέ τόν πρόξενο Ἄρτας Julien, ὅταν ἀκόμη ὁ τελευταῖος αὐτός δέν εἶχε ἀναλάβει ἐπίσημα τό προξενεῖο· αἰτία, ἡ ἄρνηση τοῦ Galleigne νά καταβάλει προξενικό γιά τό σιτάρι πού εἶχε φορτώσει, στά 1765, στό Μεσολόγγι καί τό Δραγαμέστο (:Ἀστακό).[289] Ἡ ἄρνηση τοῦ Galleigne ἐπιδοκιμάστηκε, ὅπως εἴδαμε, ἀπό τό ὑπουργεῖο. Ὡστόσο, τό γεγονός αὐτό δέν ἐμπόδισε τόν Julien νά πεῖ ἀργότερα ὅτι ὁ Galleigne ἦταν "trẽs en êtat de me remplacer sous quel titre que ce soit".[290]

Ὁ διορισμός τοῦ Galleigne ὡς "agent de la nation françoise ã Larta" ἔγινε μέ βασιλικό brevet τῆς 11.12.1776· ἀπό τόν Μάρτιο ὅμως τοῦ 1776 ὁ Galleigne ἑτοιμαζόταν νά φύγει ἀπό τήν Πάτρα γιά τήν Ἄρτα.[291] Ἐκεῖ ἔφτασε στίς 28 Αὐγούστου, καί ὁ Grimaldi τοῦ παρέδωσε τό προξενεῖο καί γνωστοποίησε τήν ἄφιξή του στίς ἀρχές τοῦ τόπου.[292]

Στά τέλη τοῦ 1776 ἡ Ἄρτα ὑπάγεται πλέον στό γενικό προξενεῖο Πελοποννήσου καί ὁ Galleigne μετονομάζεται σέ "agent du Consul Gẽnẽral de la Morẽe".[293] Τό βασιλικό brevet τῆς 11.12.1776 ἀνακαλεῖται καί ἀνατίθεται στόν γενικό πρόξενο Πελοποννήσου Amoreux "de luy en expedier un de ses agents a Latra".[294] Ὁ Galleigne ἔρριξε τό βάρος τῆς παρουσίας του στήν Ἄρτα στήν ἀνάπτυξη τοῦ ἐμπορίου καί στήν ἀντιμετώπιση τοῦ σκληροῦ ἀνταγωνισμοῦ τῶν Ἑλλήνων ἐμπόρων.[295] Ἡ θητεία του ἐκεῖ ἔληξε μέ τόν θάνατό του, στίς 27.5.1779.[296]

10. Joseph-Ignace de Grimaldi (1779-1789)

Ὁ διάδοχος τοῦ Galleigne μᾶς εἶναι ἤδη γνωστός.[297] Τόν εἶχε φέρει στήν Ἄρτα ὁ Julien ὡς βοηθό του καί σ'αὐτόν εἶχε ἀναθέσει τίς ὑποθέσεις τοῦ προξενείου, ὅταν ἔφυγε, τόν Σεπτέμβριο τοῦ 1775.[298] Μετά τόν θάνατο τοῦ Galleigne, ὁ Grimaldi ἔσπευσε νά σφραγίσει τά ὑπάρχοντά του,μέ τήν ἰδιότητα τοῦ προσωρινοῦ γραμματέα (chancellier subrogé) τοῦ προξενικοῦ πρακτορείου Ἄρτας.[299] Τά στοιχεῖα πού διαθέτουμε δέν ἀναφέρουν πότε ὁ Grimaldi ὀνομάστηκε "agent du Consul Général de la Morée" στήν Ἄρτα. Σίγουρα ὅμως ἔλαβε αὐτόν τόν τίτλο [300] ἀπό τόν γενικό πρόξενο Πελοποννήσου, τό πιθανότερο ἀμέσως ἤ λίγο μετά τόν θάνατο τοῦ Galleigne.

Τό 1781 ὁ Grimaldi ὑπέβαλε στό ΕΕΜ τήν παράκληση νά διαβιβαστεῖ καί νά ὑποστηριχτεῖ ὑπόμνημά του πρός τόν ὑπουργό τῶν Ναυτικῶν, μέ τό ὁποῖο ζητοῦσε κάποια ἐπιχορήγηση· βρισκόταν, ἀνέφερε, σέ ἔσχατη ἀνάγκη καί ἐπικαλοῦνταν τίς ὑπηρεσίες του, ἰδιαίτερα στό θέμα τῆς ἐξαγωγῆς ναυπηγήσιμης ξυλείας. Τό ΕΕΜ ἀποφασίζει νά προωθήσει καί νά ὑποστηρίξει τό ὑπόμνημα τοῦ προξενικοῦ πράκτορα Ἄρτας.[301] Τελικά τό αἴτημα γίνεται δεκτό ἀπό τόν ὑπουργό de Castries καί ἀπό τόν βασιλιά, ὁ ὁποῖος, στά πλαίσια τοῦ διατάγματος τῆς 3.3.1781, διατάσσει τό ΕΕΜ νά δίνει στόν Grimaldi ἐτήσιο μισθό 600 λ., ἀπό τήν 1.7.1781. Ἡ ἀπόφαση γνωστοποιεῖται στόν γενικό πρόξενο Πελοποννήσου καί ἡ ἐκτέλεσή της ἀνατίθεται στόν La Tour.[302]

Αὐτές εἶναι καί οἱ τελευταῖες εἰδήσεις γιά τόν Grimaldi. Δέν γνωρίζουμε πότε ἀκριβῶς καί πῶς τέλειωσε ἡ θητεία του στήν Ἄρτα. Εἶναι ὅμως σίγουρο, ὅτι ὁ Grimaldi βρισκόταν στήν πόλη αὐτή στά 1787 ὡς προξενικός πράκτορας.[303] Ἀλλά καί στά 1795 τόν συναντοῦμε ἐκεῖ, καί μάλιστα ἔχοντας ἀρκετή δύναμη, ἀφοῦ προμηθεύει στόν περιηγητή Scrofani ἕναν γενίτσαρο γιά συνοδό.[304] Δέν εἶναι γνωστό ἀπό ποῦ ἀντλοῦσε ὁ Grimaldi τή δύναμή του αὐτή. Ὁ Ἰταλός περιηγητής δέν ἀναφέρει τίποτε σχετικό.

β) Οἱ γραμματεῖς καί οἱ διερμηνεῖς

Ἐκτός ἀπό τούς προξένους, ἄλλοι ἀξιωματοῦχοι (officiers) τοῦ προξενείου ἦταν οἱ γραμματεῖς (chancelliers) καί οἱ διερμηνεῖς (drogmans).

1. Οἱ γραμματεῖς

Ἐνῶ γιά τούς Γάλλους προξένους Ἄρτας ἴσχυε εἰδικό καθεστώς σχετικά μέ τίς ἀποδοχές καί τό δικαίωμα νά ἐμπορεύονται, γιά τούς γραμματεῖς τοὐτ.ἴδιου προξενείου ἐφαρμοζόταν ἡ νομοθεσία, ἡ ὁποία διεῖπε τούς συναδέλφους τους τῶν ἄλλων προξενείων τῆς Ἀνατολῆς.[305] Εἶναι γνωστό, ὅτι στά 1691, μέ βασιλικό διάταγμα, ἀφαιρέθηκε ἀπό τούς προξένους τό δικαίωμα νά διορίζουν οἱ ἴδιοι τούς γραμματεῖς τοῦ προξενείου τους,[306] "pour ne point leur laisser une occasion d'en abuser en affermant ses emplois souvant à des Sujets incapables de les remplir". Τό ἴδιο διάταγμα ἔδινε μιά σχετική αὐτονομία στούς γραμματεῖς.[307]

Οἱ γραμματεῖς τῶν προξενείων ἔπρεπε νά βρίσκονται σέ κατάλληλο μέρος τῆς προξενικῆς κατοικίας· ἐκεῖ θά ἔμεναν καί οἱ γραμματεῖς. Ἐκτός ἀπό τή στέγη, οἱ πρόξενοι ἦταν ὑποχρεωμένοι νά παρέχουν στούς γραμματεῖς τοῦ προξενείου τους καί τροφή. Βασικό καθῆκον τῶν τελευταίων αὐτῶν ἦταν νά συντάσσουν τά διάφορα ἔγγραφα εἴτε τοῦ

προξενείου εἴτε μελῶν τῆς γαλλικῆς παροικίας. Ἀκόμη, οἱ γραμματεῖς εἶχαν τήν εὐθύνη γιά τήν τήρηση καί ἐνημέρωση τοῦ ἀρχείου τοῦ προξενείου. Ἡ ἄρνησή τους νά ἐκτελέσουν τά καθήκοντά τους ἐπέσυρε καί μιά ὁρισμένη κατά περίπτωση ποινή.[308] Οἱ γραμματεῖς διατηρήθηκαν στά προξενεῖα τῆς Ἀνατολῆς σ'ὅλο τό διάστημα πού ἐξετάζομε ἐδῶ.[309]

Ἐκτός ἀπό τόν μισθό τους, οἱ γραμματεῖς εἰσέπρατταν ὁρισμένη ἀμοιβή γιά τίς ὑπηρεσίες πού προσέφεραν στά μέλη τῆς παροικίας, ἀνάλογα μέ τό εἶδος τῆς προσφερόμενης ὑπηρεσίας. Τό ὕψος τῆς ἀμοιβῆς τους ὁριζόταν ἀκριβῶς γιά κάθε περίπτωση καί ἦταν τό ἴδιο σέ ὅλα τά προξενεῖα.[310] Αὐτόν τόν κανόνα θέλησε νά παραβεῖ ὁ πρόξενος G.Dubroca, θεωρώντας ὅτι οἱ ἀποδοχές τοῦ γραμματέα τοῦ προξενείου του, ἐξαιτίας τῆς μειωμένης κίνησης καί τῶν λίγων εὐκαιριῶν πού παρουσιάζονταν, δέν ἐπαρκοῦσαν γιά νά καλύψουν οὔτε τά ἔξοδα γιά τή συντήρησή του. Γι'αὐτό συγκάλεσε, τήν 1.1.1706, συνέλευση τῆς παροικίας τῆς Ἄρτας, μέ θέμα τήν αὔξηση τῶν ἀμοιβῶν τοῦ γραμματέα.[311] Ἡ συνέλευση ἀποφάσισε νά καθορίσει τό ὕψος τῶν σχετικῶν ἀμοιβῶν, σύμφωνα μέ τό πνεῦμα τῆς Ordonnance de la Marine τοῦ 1681 (κεφ.9,ἄρθρ.17). Συντάχτηκε λοιπόν ἕνα τιμολόγιο (ταρίφα) γιά 22 διαφορετικές περιπτώσεις, ἀπό μισή μέχρι 10 πιάστρες καί ἀπό 1-2 στεκίνια. Ἡ ταρίφα τοιχοκολλήθηκε στό προξενεῖο, ἀφοῦ στάλθηκαν ἀντίγραφα στίς ἁρμόδιες ἀρχές. Ἡ ἐνέργεια αὐτή τοῦ Dubroca προκάλεσε τήν ἀντίδραση τοῦ ΕΕΜ, τό ὁποῖο ὑπέμνησε στόν πρόξενο Ἄρτας ὅτι δέν εἶχαν τό δικαίωμα, οὔτε ὁ ἴδιος οὔτε ἡ παροικία τῆς Ἄρτας, νά πάρουν παρόμοιες ἀποφάσεις· τό ΕΕΜ ἔστειλε παράλληλα στόν πρόξενο Ἄρτας ἀντίγραφο τοῦ σχετικοῦ διατάγματος τῆς 15.6.1692.[312]

Καί αὐτές ὅμως τίς ὄχι σημαντικές ἀμοιβές τους οἱ γραμματεῖς τοῦ προξενείου μας δέν τίς εἰσέπρατταν πάντοτε χωρίς κόπους καί ἀρκετή καθυστέρηση. Γιά προστριβές τῶν γραμματέων μέ ἰδιῶτες δέν ἔχουμε στοιχεῖα. Εἶναι,βέβαια,πολύ πιθανό νά συνέβαιναν, ἀφοῦ εἶναι γνωστό πῶς οἱ Γάλλοι ἔμποροι καί ναυτικοί προσπαθοῦσαν μέ διάφορους τρόπους νά μή πληρώνουν οὔτε τά δικαιώματα τῶν προξένων. Ἔχουμε ὅμως δύο μαρτυρημένες περιπτώσεις, κατά τίς ὁποῖες τό ἴδιο τό ΕΕΜ καθυστερεῖ πολύ, τή μία φορά, ἢ ἀρνεῖται, τήν ἄλλη, νά καταβάλει τήν ἀμοιβή τοῦ γραμματέα. Συγκεκριμένα, ὁ γραμμ. Mongin, τό 1741, ζητοῦσε ἀπό τό ΕΕΜ 48 λ. γιά δύο πρακτικά (verbaux) πού συνέταξε καί ἔστειλε στούς Γάλλους πρεσβευτές στήν Πόλη καί τή Βενετία, σχετικά μέ τή ζημιά τοῦ καπετάνιου Patot ἀπό τούς Δουλτσινιῶτες.[313] Τό ΕΕΜ ἀναγνώρισε τελικά τό χρέος καί ἀνέθεσε στόν πρόξενο Boulle νά τό ἐξοφλήσει, ἀπό τά ἔσοδα τοῦ κότιμο στό Μεσολόγγι.[314] Ἀργότερα, στά 1743, τό ΕΕΜ ἀρνήθηκε νά καταβάλει στόν ἴδιο γραμματέα 32 λ. γιά τή σύνταξη ἐγγράφων σχετικά μέ τήν ἐπιδημία πανώλης πού εἶχε πλήξει κάποιο γαλλικό καράβι (τοῦ καπ.Eysalenne). Κατά τό ΕΕΜ, τά χρήματα ἔπρεπε νά ζητηθοῦν ἀπό τίς ὑγειονομικές ἀρχές τῆς Μασσαλίας, παρόλο πού, ὅπως δήλωνε, οἱ σχετικές εἰδήσεις εἶχαν ἄμεσο ἐνδιαφέρον.[315]

Σημαντικό ἐπίσης καθῆκον τῶν γραμματέων ἦταν νά ἀναπληρώνουν τούς προξένους, ὅταν ἔλειπαν, καί νά τούς ἀντικαθιστοῦν προσωρινά, ὅταν ἀποχωροῦσαν ἢ πέθαιναν, μέχρι τήν ἄφιξη τοῦ νέου προξένου. Ἔτσι, ὁ γραμμ. Le Brun ἀνέλαβε καθήκοντα προσωρινοῦ προξένου μετά τόν θάνατο τοῦ J.Dubroca καί μέχρι τήν ἄφιξη τοῦ Boulle. Ὁ γραμμ. Mongin ἀντικατέστησε τόν πρόξενο Boulle, στά 1742-1743, ὅταν ὁ τελευταῖος αὐτός βρι-

σκόταν στήν Αὐλώνα καί στή συνέχεια στή Γαλλία μέ ἐξάμηνη ἄδεια. Τόν ἴδιο πρόξενο ἀντικατέστησε ἐπίσης, τόν Σεπτέμβριο τοῦ 1748, ὁ γραμμ. Bronde, ἐνῶ τόν πρόξενο Julien ἀντικαθιστοῦσε, στά 1767, ὁ γραμμ. Ange Marc. Δέν ἔλειψαν βέβαια καί οἱ περιπτώσεις, κατά τίς ὁποῖες οἱ γραμματεῖς διεκδικοῦσαν τό ἀξίωμα τοῦ προξένου. Χαρακτηριστική εἶναι ἡ περίπτωση τοῦ Brun, ὁ ὁποῖος, μετά τόν θάνατο τοῦ J.Dubroca, διεκδικοῦσε μέ ἐπιμονή τή θέση τοῦ προξένου Ἄρτας· τό αἴτημά του πρός τόν πρεσβευτή στήν Πύλη τό στήριζε στή γνώση του τῆς περιοχῆς καί τό συνόδευε μέ ἀποσπάσματα ἐπιστολῶν ἀπό διαφόρους, ἐγκωμιαστικά γιά τό ἄτομό του.[316]

Οἱ πηγές μᾶς παραδίδουν συχνά τά ὀνόματα τῶν γραμματέων τοῦ προξενείου Ἄρτας. Ὡστόσο, δέν μποροῦμε,μέ βάση τά στοιχεῖα αὐτά, νά γνωρίζουμε μέ ἀκρίβεια τόν χρόνο πού ὁ καθένας τους ἀνέλαβε ἤ παρέδωσε τή γραμματεία τοῦ προξενείου. Εἶναι λοιπόν ἀδύνατο νά συνταχτεῖ ἕνας πίνακας, πού θά ἔδειχνε τή διαδοχή τῶν προσώπων στή γραμματεία τοῦ προξενείου Ἄρτας καί τόν ἀκριβή χρόνο τῆς ὑπηρεσίας τοῦ καθενός. Παρόλα αὐτά, θεωροῦμε σκόπιμο νά παραθέσουμε ἐδῶ ἕναν χρονολογικό κατάλογο[317] μέ τά ὀνόματα τῶν γραμματέων τοῦ προξενείου Ἄρτας πού γνωρίζομε. Σέ ὑποσημείωση θά παρατίθενται οἱ ἀρχειακές ἐνδείξεις, καθώς καί οἱ πληροφορίες πού διαθέτουμε γιά τόν καθένα.

- Hierosme Chanteduc: γραμματέας στίς 25.9.1704.[318]
- Pierre Granier: γραμματέας στίς 28.8.1705, 10.9.1705 καί 1.10.1705.[319]
- Silvestre: γραμμ. τήν 1.9.1705.[320]
- Gaspar Noblet: γραμμ. στίς 5.1.1725, 18.6.1726, 28.4.1727, 30.8.1727 καί 14.2.1728.[321]
- Joseph ἤ Joseph Ignace Brun: γραμμ. στίς 25.11.1732,27.11.1736 καί 24.12.1738.[322]
- Jean-Baptiste Mongin: γραμμ. στίς 30.8.1739,29.9.1739 καί 1.12.1740.[323]
- Simon Lablache: προσωρ.γραμμ. τήν 31.10.1739.[324]
- André Bronde: προσωρ.γραμμ. τήν 9.5.1741.[325]
- Louis Marc: προσωρ.γραμμ. τήν 21.5.1742.[326]
- Ange Marc: ὀνομάστηκε προσωρινός γραμμ. μετά τόν θάνατο τοῦ Mongin (9.2.1748)· ὑπηρέτησε πρίν ὡς γραφέας (écrivain) στό προξενεῖο· ὡς γραμμ. συντάσσει τό πρακτικό ἀπογραφῆς τῶν ὑπαρχόντων τοῦ Mongin.[327]
- Louis Curet: γραμμ. τήν 31.3.1750.[328]
- François Carbonnel: προσωρ.γραμμ. τήν 27.6.1740· γραμμ. τήν 20.9.1753.[329]
- Jean Petit: προσωρ.γραμμ. τήν 21.4.1756.[330]
- Jean Tabaret: προσωρ.γραμμ. τήν 15.4.1768.[331]
- Antoine Adam ἤ Adami: γραμμ. τήν 20.7.1768 καί προσωρ.γραμμ. τήν 12.9.1775.[332]
- Ange Augustin Christin: γραμμ. στίς 14.12.1773 καί 24.1.1774.[333]
- Etienne Maisse: προσωρ.γραμμ. τήν 14.12.1773· γραμμ. τήν 16.5.1774.[334]
- Martelly: προσωρ.γραμμ. τήν 16.3.1775.[335]

2. Οἱ διερμηνεῖς

Εἶναι βέβαια γνωστά ὁ ρόλος καί τά καθήκοντα τῶν διερμηνέων στά γαλλικά προξενεῖα τῆς Ἀνατολῆς.[336] Ἡ παρουσία τους σ'αὐτά ἦταν ἀσφαλῶς ἀπαραίτητη, γιατί γνώριζαν τή γλώσσα καί τήν πρακτική κάθε περιοχῆς τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας. Ἔτσι

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ἡ χρησιμότητά τους στίς ἐπίσημες ἐπαφές τῶν προξένων μέ τίς τοπικές ἀρχές καθώς καί στίς δοσοληψίες τῶν Γάλλων ἐμπόρων καί ναυτικῶν μέ τούς ντόπιους εἶναι αὐτονόητη.

Στά μεγάλα προξενεῖα (Κωνσταντινούπολης, Σμύρνης, Θεσσαλονίκης κλ.) ὑπῆρχαν πολλοί διερμηνεῖς, μέ μιά ὁρισμένη ἱεραρχία. Στίς θέσεις αὐτές χρησιμοποιοῦνταν Γάλλοι, οἱ ὁποῖοι γνώριζαν τήν τουρκική γλῶσσα, συνήθως πρώην τρόφιμοι (enfants de langue) τῆς γνωστῆς σχολῆς τῶν Καπουτσίνων τῆς Πόλης.[337] Χρησιμοποιοῦνταν ὅμως καί ντόπιοι, κυρίως Ἕλληνες (ἀλλά καί Ἑβραῖοι). Ἡ παρουσία τῶν τελευταίων αὐτῶν, τῶν Ἑλλήνων, ἐνδιαφέρει ἰδιαίτερα τήν ἔρευνά μας. Ἡ ἄποψη τοῦ ΕΕΜ, τουλάχιστο στίς ἀρχές τοῦ 18ου αἰ., ἦταν νά μή χρησιμοποιοῦνται ντόπιοι διερμηνεῖς στίς ἐπίσημες ἐπαφές μέ τίς τουρκικές ἀρχές, γιατί α) δέν μετέφραζαν πιστά, ἀπό φόβο, καί β) δέν ἦταν ἀφοσιωμένοι στήν ὑπηρεσία τῆς Γαλλίας, ἀλλά ἐνδιαφέρονταν μόνο νά ἐξασφαλίσουν τήν προστασία της καί νά μή πληρώνουν ἔτσι χαράτσι στούς Τούρκους.[338] Τό ΕΕΜ εἶχε τή γνώμη, ὅτι οἱ ὑπηρεσίες τῶν ντόπιων διερμηνέων θά ἦταν περισσότερο χρήσιμες στούς Γάλλους ἐμπόρους καί ναυτικούς.[339]

Στό προξενεῖο Ἄρτας οἱ πηγές δέν ἀναφέρουν τήν ὕπαρξη ἔμμισθου Γάλλου διερμηνέα. Τά σχετικά καθήκοντα ἀσκοῦσαν ντόπιοι, ἰδιαίτερα Ἕλληνες. Βέβαια οἱ πρόξενοι Ἄρτας δέν ἀντιμετώπιζαν καμιά δυσκολία νά βροῦν κατάλληλους ἀνθρώπους γι'αὐτή τή θέση. Ἡ προστασία τῆς Γαλλίας στούς ντόπιους διερμηνεῖς καί τά συνακόλουθα εἰδικά προνόμια ἦταν ἕνας ἀκατανίκητα δελεαστικός λόγος.

Οἱ πληροφορίες τῶν πηγῶν στηρίζουν τήν ὑπόθεση ὅτι οἱ Γάλλοι πρόξενοι Ἄρτας χρησιμοποιοῦσαν περισσότερους ἀπό ἕναν ντόπιους διερμηνεῖς.[340] Τά ὀνόματα τῶν διερμηνέων Σπυρ. Παπαδόπουλου καί Κων. Βλαχούτση ἀναφέρονται συχνά.[341] Ἀκόμη συχνότερα συναντοῦμε σ'αὐτή τή θέση μέλη τῆς γιαννιώτικης οἰκογένειας τῶν Μαρούτσηδων. Τό θέμα θά μᾶς ἀπασχολήσει περισσότερο, ὅταν θά γίνει λόγος γιά τίς σχέσεις τῶν Γάλλων τῆς Ἄρτας μέ τούς Ἕλληνες, καί εἰδικότερα γιά τούς ἐκεῖ προστατευόμενους τῆς Γαλλίας.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ

Η ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΚΑΙ Η ΖΩΗ ΤΩΝ ΓΑΛΛΩΝ ΣΤΗΝ ΑΡΤΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α'

Η ΓΑΛΛΙΚΗ ΠΑΡΟΙΚΙΑ (NATION)

Ἐκτός ἀπό τούς ἀξιωματούχους-ὑπαλλήλους τῶν γαλλικῶν προξενείων τῆς Ἀνατολῆς, γιά τούς ὁποίους ἔγινε ἤδη λόγος, στίς διάφορες σκάλες ὑπῆρχαν καί ἄλλοι Γάλλοι: ἔμποροι, γιατροί, τεχνίτες, ναυτικοί, οἱ ὁποῖοι εἴτε ἔμεναν ἐκεῖ ἐγκαταστημένοι μέ διάφορες ἰδιότητες εἴτε ἦταν περαστικοί γιά ὑποθέσεις τους.[1] Αὐτοί ὅλοι ἀποτελοῦσαν τή γαλλική παροικία (nation).[2] Ἡ σημασία τῆς παροικίας εἶναι βέβαια αὐτονόητη. Θά μπορούσαμε, γενικεύοντας καί ἁπλουστεύοντας κάπως, νά ποῦμε ὅτι αὐτή προσδιορόριζε καί τήν ὕπαρξη τοῦ προξενείου. Ἄλλωστε οἱ πρόξενοι ἤ ὑποπρόξενοι δέν ἦταν παρά "consuls (ἤ vice-consuls) de la nation française" στίς διάφορες σκάλες.

Οἱ περισσότερες παροικίες τῆς Ἀνατολῆς, καί ἰδιαίτερα στίς μεγαλύτερες καί σημαντικότερες σκάλες,[3] ἦταν ὀργανωμένες σέ σῶμα, τό "corps de la nation", πού τό ἀποτελοῦσαν οἱ Γάλλοι ἔμποροι τῆς σκάλας. Εἶχαν ἰδιαίτερο ταμεῖο, τοῦ ὁποίου τά ἔσοδα προέρχονταν ἀπό τίς ἐπιβαλλόμενες κάθε φορά ἔκτακτες εἰσφορές τῶν μελῶν καί ἀπό τά τέλη πού πλήρωναν τά γαλλικά καράβια. Τό ταμεῖο αὐτό κάλυπτε διάφορα ἔξοδα τῆς σκάλας, ὅπως μισθοδοσίες, δῶρα πρός τίς τοπικές ἀρχές κλ. Οἱ ὀργανωμένες αὐτές nations ἐξέλεγαν κάθε χρόνο δύο ἀντιπροσώπους, τούς députés, μέ τά ἀκόλουθα καθήκοντα: 1) Νά συνοδεύουν τόν πρόξενο, μαζί μέ τούς ἄλλους ἐμπόρους πού ἀποτελοῦσαν τό "corps de la nation", στίς ἐπίσημες ἐμφανίσεις του καί ἰδιαίτερα στίς ἀκροάσεις πού τοῦ παραχωροῦσαν οἱ τοπικές τουρκικές ἀρχές. 2) Νά βοηθοῦν τόν πρόξενο στίς συνελεύσεις πού συγκαλοῦσε. 3) Νά εἰσπράττουν τά τέλη πού ἐπιβάλλονταν στά γαλλικά καράβια γιά τήν ἐξόφληση τῶν χρεῶν τῆς παροικίας καί τήν ἀντιμετώπιση τῶν ταχτικῶν ἐξόδων τῆς σκάλας. 4) Νά προβαίνουν, παρουσία τοῦ προξένου, στήν ἐκκαθάριση τῶν ἐσόδων ἀπό τό προξενικό. 5) Νά πληρώνουν τά διάφορα ἔξοδα, ὕστερα ἀπό ἀπόφαση τῆς συνέλευσης τῆς παροικίας καί σχετική ἐντολή τοῦ προξένου. 6) Νά φροντίζουν γιά τή φύλαξη τοῦ ταμείου τῆς παροικίας σέ ἰδιαίτερο χρηματοκιβώτιο, πού βρισκόταν μέσα στήν προξενική κατοικία· ἀπό τό χρηματοκιβώτιο αὐτό οἱ députés θά κρατοῦσαν τό ἕνα ἀπό τά τρία κλειδιά. 7) Νά τηροῦν καταστάσεις εἰσπράξεων. 8) Νά συντάσσουν καί νά ὑποβάλλουν στό ΕΕΜ καταστάσεις ἐσόδων. 9) Νά φροντίζουν, τέλος, γιά τή σωστή ἀνταλλαγή τῶν διάφορων νομισμάτων. Στίς μεγάλες σκάλες μάλιστα οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς παροικίας εἰσέπρατταν καί ὁρισμένη ἀμοιβή.[4]

Στίς συνελεύσεις τοῦ "corps de la nation" , οἱ ὁποῖες ἀποτελοῦσαν τό ἀποφασιστικό ὄργανο γιά τήν ἐπίλυση διάφορων προβλημάτων τῆς σκάλας, εἶχαν δικαίωμα νά παίρνουν μέρος μόνον οἱ Γάλλοι ἔμποροι. Ἀπό τό 1731 μάλιστα ὁρίστηκε ὅτι τό δικαίωμα αὐτό τό εἶχαν μερικοί μόνο ἔμποροι, τῶν ὁποίων ὁ τζίρος ξεπερνοῦσε τίς 3.000 πιάστρα γιά τίς μεγαλύτερες σκάλες ἤ τίς 2.000 π. γιά τίς ἄλλες (ἐκτός ἀπό τήν Κύπρο, ὅπου τό ὅριο ἦταν 1.500 π.).[5]

Στήν Ἄρτα, παρόλο ὅτι μαρτυρεῖται ἡ παρουσία μόνιμα ἐγκαταστημένων Γάλλων, τῶν ὁποίων ὁ ἀριθμός ἐποικιλλε κατά καιρούς, δέν ὑπῆρχε ὀργανωμένο "corps de la

nation" οὔτε καί αἱρετοί ἀντιπρόσωποι τῆς παροικίας (députés). Ἀναφορές μάλιστα τῶν προξένων J.Dubroca καί L.Boulle μᾶς βεβαιώνουν ὅτι σέ ὁρισμένες στιγμές δέν ὑπῆρχε ἐκεῖ οὔτε ἕνας Γάλλος ἔμπορος ἤ ἀκόμη καθόλου γαλλική παροικία.[6] Οἱ μαρτυρίες τῶν προξένων αὐτῶν θά μποροῦσαν νά κριθοῦν ὑπερβολικές ἤ ἀκόμη ὅτι ἐξυπηρετοῦσαν προσωπικά τους συμφέροντα. Ἡ μαρτυρία πάλι τοῦ 1737 θά ἐπιβεβαίωνε ἔμμεσα τίς παραπάνω ἀναφορές, ἀφοῦ δέν ἀναφέρει κανέναν ἔμπορο ἤ ἄλλον Γάλλο στήν Ἄρτα σ'ὅλο τό διάστημα ἀπό τό 1698 ὡς τό 1736, ἄν δέν ἔκανε λόγο ἀποκλειστικά γιά τούς καταγόμενους ἀπό τό Languedoc.[7] Σάν ὑπερβολική ἀκόμη μποροῦμε νά θεωρήσουμε τήν ἄποψη τοῦ ὑπουργοῦ Ναυτικῶν de Praslin, ὁ ὁποῖος στά 1764, λίγο μετά τήν ἀπουτασία τοῦ προξένου Boulle, ἀνέφερε ὅτι "il n'y a aucun françois dans cette partie de la Turquie".[8] Κι αὐτό, γιατί λίγα χρόνια ἀργότερα, γύρω στά 1770, μιά ἄλλη κατάσταση κού ἀπαριθμοῦσε τούς Γάλλους στίς διάφορες σκάλες ἔκανε λόγο γιά τήν παρουσία 65 Γάλλων στήν περιοχή "Morée et Albanie".[9] Γεγονός ὅμως εἶναι ὅτι στήν Ἄρτα δέν ὑπάρχει ὀργανωμένη παροικία. Ἔμμεσα ἀλλά σίγουρα μᾶς τό βεβαιώνει ἡ ἀπουσία τῶν députés.[10]

Ὡστόσο, καί στό προξενεῖο Ἄρτας γίνονταν συνελεύσεις (assemblées), τίς ὁποῖες συγκαλοῦσε ὁ πρόξενος ἤ καί ὁ ἀναπληρωτής του. Σ'αὐτές τίς συνελεύσεις συμμετεῖχαν τόσο οἱ ἐγκαταστημένοι ἐκεῖ Γάλλοι, ὅσο καί περαστικοί ἀπό τήν περιοχή καπετάνιοι, ἀκόμη καί Ἕλληνες προστατευόμενοι. Τέτοιες συνελεύσεις μαρτυροῦνται οἱ ἑξῆς: α) Στίς 18.12.1705 συγκλήθηκε συνέλευση ἀπό τόν πρόξενο G.Dubroca μέ θέμα τήν ἄδικη σύλληψη καί σκληρή τιμωρία ἀπό τούς Τούρκους τοῦ γραμματέα P.Granier.Ἀποφασίστηκε νά διαμαρτυρηθοῦν στόν Γάλλο πρεσβευτή στήν Πύλη, στέλνοντας πρός τόν σκοπό αὐτόν εἰδικό ταχυδρόμο. Στή συνέλευση ἦταν παρόντες ὁ πρώην πρόξενος Pellissier, ὁ ἔμπορος G.Aubert καί ὁ patron (καπετάνιος-ἰδιοκτήτης καραβιοῦ) Barthelemy Allemand.[11] β) Στίς 24.2.1706 συγκλήθηκε συνέλευση ἀπό τόν ἴδιο πρόξενο, μέ θέμα τήν ἄρνηση τοῦ καπ. L.Audibert νά πληρώσει ἔκτακτη εἰσφορά 200 πιάστρων, ἡ ὁποία εἶχε ἐπιβληθεῖ μέ ἀπόφαση τῆς προηγούμενης συνέλευσης τῆς 26.12.1705. Ἀποφασίστηκε τώρα νά ἀναφερθεῖ τό θέμα στόν ὑπουργό Ναυτικῶν Pontchartrain καί νά ἐξουσιοδοτηθεῖ ὁ πρόξενος νά δανειστεῖ ἀπό ντόπιους τό σχετικό ποσό. Παρόντες στή συνέλευση οἱ Pellissier καί Aubert.[12] γ) Στίς 28.4.1727 ὁ πρόξενος J.Dubroca συγκάλεσε συνέλευση, στήν ὁποία ἀποφασίστηκε νά πληρώνεται πιλότος στήν Πρέβεζα, ὁ ὁποῖος θά περνοῦσε μέ ἀσφάλεια τά γαλλικά καράβια ἀπό τήν εἴσοδο τοῦ κόλπου. Παρόντες οἱ καπετάνιοι P.Guyot,M.Piston,A.Yeard,Fr.Ollivier καί ὁ παλαιός καπ.Ant.Ollivier.[13] δ) Στίς 10.10.1738 ὁ γραμματέας τοῦ προξενείου Brun συγκάλεσε συνέλευση, στήν ὁποία ἀποφασίστηκε νά κληθεῖ ἀπό τή Βόνιτσα ὁ père Gardien,γιά νά τελέσει μνημόσυνο τοῦ J.Dubroca (εἶχε πεθάνει στίς 6.10.1738)· ἀκόμη ἡ συνέλευση ἀποφάσισε νά πουληθοῦν τά τρόφιμα πού βρέθηκαν στήν προξενική κατοικία καί νά δοθοῦν τά χρήματα στούς κληρονόμους τοῦ Dubroca. Παρόντες ὁ ἔμπορος P.Roubaud,ὁ καπ.Fr.Ollivier, ὁ γραφέας (écrivain) ἑνός καραβιοῦ Fr.Mathieu Andrē καί ὁ Ἕλληνας Const.Vlaccuzzi (Βλαχούτσης).[14] ε) Στίς 13.10.1738 ὁ ἴδιος γραμματέας τοῦ προξενείου συγκάλεσε συνέλευση γιά νά καταγραφοῦν τά ὑπάρχοντα τοῦ προξένου J.Dubroca. Παρόντες οἱ P.Roubaud,

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Fr.Mathieu André,Con.Vlaccuzzi,Nicole Teodoxiou (Ν.Θεοδοσίου),Dimitri Conffina (Δ. Κοφινᾶς) καί Joanny papa Teodory ('Ι.Παπαθεοδώρου ἤ 'Ι.Θεοδώρου τοῦ παπᾶ ἤ 'Ι.τοῦ παπᾶ Θεοδώρου).[15]

'Ασφαλῶς οἱ παραπάνω πέντε περιπτώσεις δέν θά εἶναι καί οἱ μοναδικές. "Αν εἴχαμε στή διάθεσή μας τά κατάστιχα (Registres καί Minutes) τοῦ προξενείου, θά μποροῦσαμε νά ἐπισημάνουμε πολύ περισσότερες. 'Ωστόσο καί αὐτές οἱ λίγες περιπτώσεις εἶναι ἀρκετές νά μᾶς ὁδηγήσουν στό συμπέρασμα ὅτι στό προξενεῖο "Αρτας γίνονταν συνελεύσεις γιά διάφορα θέματα, τά ὁποῖα ἀφοροῦσαν τήν ἐκεῖ γαλλική παροικία. Δέν ἦταν βέβαια οἱ αὐστηρά καθορισμένες συνελεύσεις τοῦ corps de la nation. Θά μποροῦσαμε, μέ τά σημερινά μέτρα, νά τίς χαρακτηρίσουμε σάν ἄτυπες συγκεντρώσεις μέ τήν πρωτοβουλία τοῦ προξένου ἤ τοῦ ἀναπληρωτῆ του, στίς ὁποῖες δικαιοῦνταν νά λάβουν μέρος Γάλλοι ἔμποροι καί καπετάνιοι, καθώς καί ντόπιοι προστατευόμενοι.

'Εκτός ἀπό τίς παραπάνω συνελεύσεις, μιά ἄλλη πηγή πού μᾶς πληροφορεῖ γιά τήν παρουσία Γάλλων (ἐμπόρων ἤ μέ ἄλλες ἰδιότητες) στήν "Αρτα εἶναι οἱ ἄδειες μετάβασης καί παραμονῆς (certificats de résidence), τίς ὁποῖες χορηγοῦσε τό ΕΕΜ.[16] 'Η ἄδεια αὐτή, ὅπως εἶναι γνωστό, ἦταν ἀπαραίτητη προϋπόθεση γιά νά μεταβεῖ κανείς καί νά ἐργαστεῖ στίς σκάλες τῆς 'Ανατολῆς, παρόλο πού ἡ παραβίαση τῶν σχετικῶν διαταγῶν ἦταν ἀρκετά συχνή.[17] Μέ τόν καιρό, τό ΕΕΜ ἔπαιρνε αὐστηρά μέτρα, γιά νά προστατευτεῖ τό τόσο ζωτικό ἐμπόριο τῆς 'Ανατολῆς ἀπό ἀνίκανους ἤ τυχοδιῶκτες,ἀλλά καί ἀπό ἐκείνους πού δέν ἦταν ἀρεστοί στούς Μασσαλιῶτες μεγαλέμπορους τοῦ ΕΕΜ.[18] Εἶναι ἐπίσης γνωστά ἡ ἀπόφαση νά περιοριστεῖ σέ μιά δεκαετία τό ὅριο παραμονῆς τῶν Γάλλων ἐμπόρων στήν 'Ανατολή,[19] ἡ ἀντίδραση τοῦ ΕΕΜ[20] καί ὁ καθορισμός τοῦ ὁρίου αὐτοῦ στά 15 καί μετά πάλι στά 10 χρόνια.[21] Τέτοιες λοιπόν ἄδειες, πού δόθηκαν ἀπό τό ΕΕΜ σέ Γάλλους ἐμπόρους νά ἐγκατασταθοῦν στήν "Αρτα ἤ τήν περιοχή της, ἐπισημάναμε τίς ἑξῆς: α) Στά 1729 δόθηκε ἄδεια γιά τά Salona en Albanie στόν André Aubert,nẽgociant,γιό τοῦ Melchior καί τῆς Clère Fabry,ἀπό τό Malijeay,diocèse de Gast,ἡλικίας περίπου 31 ἐτῶν.[22] β) Στά 1731 δόθηκε ἄδεια γιά τήν "Αρτα στόν Antoine Icard,nẽgociant,γιό τοῦ François καί τῆς M.Prepaud,ἀπό τή La Ciotat,ἡλικίας 37 ἐτῶν.[23] γ) Στά 1739 χορηγήθηκε ἄδεια γιά τήν "Αρτα στόν Cẽsar Bonnet,γιό τοῦ Pierre καί τῆς Jeanne d'Estienne,ἀπό τήν Aix,ἡλικίας 40 ἐτῶν. Θά πήγαινε ἐκεῖ ὡς ὑπάλληλος (commis) τοῦ Boulle, ὁ ὁποῖος εἶχε ὀνομαστεῖ πρόξενος "Αρτας.[24] δ) Στά 1780 δόθηκε ἄδεια γιά τήν "Αρτα στόν Nicolas Roque,γιό τοῦ François καί τῆς Marie Jouy,ἀπό τήν Carcasson(;),ἡλικίας περίπου 36 ἐτῶν.'Ο Roque βρισκόταν ἤδη στήν"Αρτα, ὅπου διεύθυνε τόν ἐμπορικό οἶκο τοῦ Lasalle, μέ τίς ἐνέργειες καί τήν ἐγγύηση τοῦ ὁποίου χορηγήθηκε καί ἡ παραπάνω ἄδεια.[25]

Γνωρίζομε ἀκόμη, ὅτι στήν "Αρτα βρίσκονταν, στά 1744, οἱ François Carbonnel, commis,ἀπό τή La Ciotat, Victor Grenet,chirurgien,ἀπό τή Martigues, καθώς καί ὁ Mongin, γραμματέας τοῦ προξενείου. Γιά τούς δύο πρώτους ὁ πρόξενος Boulle εἶχε ζητήσει, ὕστερα ἀπό ἐντολή τοῦ ὑπουργοῦ Maurepas, ἄδεια παραμονῆς, ἐνῶ γιά τόν Mongin πίστευε ὅτι δέν ἦταν ἀπαραίτητη.[26] Πραγματικά τό ΕΕΜ,στή συνεδρία τῆς 11.2. 1745,[27] ἀποφάσισε νά ἐπιτραπεῖ ἡ παραμονή στήν "Αρτα τῶν Grenet καί Carbonnel, γιά

τούς ὁποίους ἔστειλε στόν Boulle τή σχετική ἄδεια. Τό ΕΕΜ συμφωνοῦσε ἐπίσης μέ τήν ἄποψη ὅτι δέν ἦταν ἀπαραίτητη ἡ ἄδεια γιά τόν γραμματέα Mongin.[28] Στό μεταξύ, ὁ Grenet εἶχε ἀναχωρήσει γιά τή Γαλλία καί ὁ Boulle ἐπέστρεψε στό ΕΕΜ τήν ἄδεια παραμονῆς του.[29] Τέλος, μαθαίνουμε ὅτι ὁ ὑποπρόξενος Μεσολογγίου Jullien ὑποχρέωσε τόν γιατρό Negrel, ὁ ὁποῖος δέν εἶχε ἄδεια παραμονῆς, νά ἐπιστρέψει στή Γαλλία. Ἡ ἐνέργεια τοῦ ὑποπροξένου ἐπιδοκιμάστηκε ἀπό τό ΕΕΜ, τό ὁποῖο μάλιστα καί κατέβαλε τήν ἀξία τῶν ναύλων.[30]

Μιά τελευταία, ἀλλά ὄχι λιγότερο ἀξιόλογη, πηγή, πού μᾶς πληροφορεῖ γιά τήν παρουσία Γάλλων στήν Ἄρτα ἤ μᾶς ἐπιβεβαιώνει τίς πληροφορίες ἄλλων πηγῶν, εἶναι οἱ ἐπιστολές τῶν προξένων καί τά ἀντίγραφα ἀπό τά κατάστιχα τοῦ προξενείου. Χάρη στήν πηγή αὐτή μαθαίνουμε ὅτι: Στά 1704 ζοῦσαν στήν Ἄρτα οἱ G.Aubert καί L.Baya, Γάλλοι ἔμποροι, οἱ ὁποῖοι προσυπέγραψαν μιά κατάσταση ἐξόδων τοῦ προξ.Pellissier.[31] Στά 1706, οἱ Γάλλοι πού βρίσκονταν στήν Ἄρτα (Pellissier, πρώην πρόξενος, P.Granier, γραμματέας, Gasquy καί Audibert, καπετάνιοι) ὑπέβαλαν αἴτημα στόν πρεσβευτή τους νά διευθετηθεῖ μιά ὑπόθεση τοῦ συμπατριώτη τους G.Aubert.[32] Στά 1739, οἱ ἔμποροι P. Roubaud ἀπό τήν Toulon καί Fr.Carbonnel, ἀπό τή La Ciotat, ὑπέγραψαν ὡς μάρτυρες τήν κατάθεση τοῦ ὑποπροξένου Αὐλώνας S.Lablache.[33] Τήν ἴδια χρονιά, ὁ πρόξενος Boulle πληροφόρησε τό ΕΕΜ ὅτι εἶχε πεθάνει στήν Αὐλώνα ὁ Γάλλος βαρελοποιός J.Durand, ἀπό τό Cassis.[34] Στά 1741 πέθαναν στήν Ἄρτα οἱ καπ.Ant.Carbonnel καί J.-B.Galline.[35] Στά 1743, ὁ Boulle ἀνέφερε στόν ὑπουργό ὅτι οἱ μόνοι Γάλλοι τῆς Ἄρτας ἦταν ὅσοι ἔμεναν στήν προξενική κατοικία: ὁ γραμμ.Mongin, ὁ commis André Bronde ἀπό τή Μασσαλία, ὁ commis Fr.Carbonnel, ὁ commis (στά Γιάννενα) L.Marc καί ὁ J.Rebul ἀπό τό Annot τῆς Προβηγκίας, γιατρός στήν Ἄρτα.[36] Στίς 19.2.1748 ὁ Boulle θεώρησε ἀντίγραφο ἀπό τά κατάστιχα τοῦ προξενείου μέ τήν ἀπογραφή τῶν ὑπαρχόντων τοῦ γιατροῦ N.Roustang, ὁ ὁποῖος εἶχε πεθάνει στήν Αὐλώνα.[37] Στά 1762 ὑπογράφουν ὡς μάρτυρες τό πρακτικό ἀπογραφῆς τῶν ὑπαρχόντων τοῦ Léonard Deliege, ὁ ὁποῖος εἶχε πεθάνει στά Γιάννενα στίς 25.3.1762, ὁ Δημήτριος Βλαχούτσης, ἔμπορος ἀπό τά Γιάννενα, ὁ Jean Bardon ἀπό τό Montpellier, ὑπάλληλος στό ἐργοστάσιο τοῦ L.Badin καί ὁ ὑποπρόξενος τῆς Νεάπολης Bortolo Piazzoni.[38] Στά 1772 ὑπέγραψαν ὡς μάρτυρες τήν κατάθεση τοῦ καπ. Daniel ὁ ἔμπορος στήν Ἄρτα Michel Blanc καί ὁ πατήρ Joseph Maria Odierna.[39] Τέλος, μέ ἀφορμή τήν ἀπαίτηση τῶν Βενετῶν νά καταβάλλεται τελωνειακός δασμός στήν Πρέβεζα, μαθαίνουμε ὅτι στά 1775 ζοῦσε καί ἐμπορευόταν στήν Ἄρτα ὁ Γάλλος Lasalle.[40]

Ἡ λεπτομερής ἀπαρίθμηση ὀνομάτων καί στοιχείων προερχόμενων ἀπό τίς παραπάνω κατηγορίες τῶν πηγῶν, παρόλο πού ἀποβαίνει σέ βάρος τῆς συνοχῆς τῆς ἐργασίας μας, νομίζομε ὅτι ἦταν ἀπαραίτητη. Σέ ἑπόμενα κεφάλαια θά ἔχουμε τήν εὐκαιρία νά ἀναφερθοῦμε στούς Γάλλους πού ἐμπορεύονταν ἤ δημιούργησαν ἐπιχειρήσεις στήν Ἄρτα καί τήν περιοχή της. Πρόθεσή μας ἐδῶ ἦταν νά ἀποδείξουμε ὅτι ὑπῆρχε γαλλική παροικία στήν Ἄρτα, ἡ ὁποία ὅμως δέν ἦταν ὀργανωμένη σέ σῶμα, σύμφωνα μέ τίς σχετικές νομοθετικές ρυθμίσεις.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β'

ΟΙ ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΤΗΣ ΖΩΗΣ

Οἱ συνθῆκες τῆς ζωῆς τῶν Γάλλων στίς σκάλες τῆς Ἀνατολῆς εἶναι γνωστές. Πολλοί εἰδικοί μελετητές ἔχουν ἀσχοληθεῖ μέ τό θέμα καί τό φώτισαν ἀπό διάφορες πλευρές.[41] Ἐδῶ θά διερευνήσουμε ἰδιαίτερα τίς συνθῆκες τῆς ζωῆς τῶν Γάλλων στό προξενεῖο τῆς Ἄρτας. Συγκεκριμένα, θά μᾶς ἀπασχολήσουν ἡ προξενική κατοικία, ἡ θρησκεία, ἡ ὑγεία, οἱ τελετές, ἡ ἐνδυμασία καί ἡ πνευματική ζωή τῶν Γάλλων τοῦ προξενείου μας.

α) Ἡ προξενική κατοικία

Κέντρο τῆς ζωῆς τῶν Γάλλων τῆς Ἄρτας ἦταν, ὅπως καί στίς ἄλλες σκάλες, ἡ προξενική κατοικία (maison consulaire).[42] Ἐκεῖ εἶχαν τά γραφεῖα τους καί κατοικοῦσαν οἱ πρόξενοι καί οἱ γραμματεῖς. Σ'αὐτή γίνονταν οἱ συνελεύσεις καί οἱ γιορταστικές ἐκδηλώσεις. Στόν περίβολό της βρισκόταν τό λατινικό παρεκκλήσι. Στήν προξενική κατοικία ἔβρισκαν καταφύγιο καί στέγη οἱ περαστικοί Γάλλοι ἔμποροι καί ναυτικοί, οἱ λιποτάκτες ἀπό τούς Βενετούς, ἀκόμη καί ντόπιοι. Ὅπως ἀναφέρθηκε ἄλλωστε, ἡ ἔλλειψη κατάλληλου οἰκήματος στή Σαγιάδα ἦταν ὁ βασικός λόγος τῆς μεταφορᾶς τῆς ἕδρας τοῦ προξενείου.[43]

Δέν γνωρίζουμε ποῦ ἀκριβῶς ἔμεναν οἱ πρῶτοι τρεῖς πρόξενοι Ἄρτας, οἱ B. Garnier, H.Pellissier καί G.Dubroca. Ὑποθέτουμε ὅτι θά νοίκιασαν κάποιο οἴκημα, πού οἱ χῶροι του θά εἶχαν κριθεῖ κατάλληλοι γιά νά ἐξυπηρετήσουν τίς ἀνάγκες τοῦ προξενείου. Γνωρίζουμε πάντως ὅτι τό οἴκημα αὐτό βρισκόταν κάπου στήν τότε περιοχή τῆς πόλης καί μάλιστα στίς κεντρικότερες καί πιό πολυσύχναστες συνοικίες της.[44]

Ὡστόσο, ἡ κατοικία τῶν προκατόχων του δέν ἱκανοποιοῦσε τόν πρόξενο J.Dubroca, ὁ ὁποῖος, στά 1730, σχεδίαζε νά μετακομίσει, κυρίως γιά λόγους ὑγείας, σέ μιά ὑγιεινότερη περιοχή, "ā une des extremitēs de la ville", μέ καθαρό ἀέρα καί ὡραία θέα. Ἔτσι, ὅταν ξεσποῦσαν οἱ ἐπιδημίες, πού δέν ἦταν καθόλου σπάνιες, ὁ πρόξενος αὐτός δέν θά ἀναγκαζόταν νά καταφεύγει στά βουνά, ἀλλά θά μποροῦσε νά παραμένει στό σπίτι του ἀσφαλής. Ὁ J.Dubroca λοιπόν ἀποφάσισε, μέ δικά του ἀποκλειστικά ἔξοδα, νά χτίσει ἕνα τέτοιο οἴκημα, πού δέν θά ἦταν ὅμως ἕτοιμο πρίν ἀπό τόν Μάρτιο τοῦ 1730. Ἀσφαλῶς ἡ δαπάνη θά ἦταν σημαντική· ἡ ἐλπίδα ὅμως νά ξαναβρεῖ ἔτσι τήν ὑγεία του καί ἡ ἀπόφαση νά μείνει στήν Ἄρτα ἔκαναν τόν πρόξενο αὐτόν νά διαθέσει τά χρήματα γιά τήν ἀγορά τοῦ οἰκοπέδου καί τήν κατασκευή τοῦ οἰκήματος.[45]

Ἀπό μεταγενέστερη ἀλληλογραφία πληροφορούμαστε ὅτι ὁ J.Dubroca πραγματοποίησε τό σχέδιό του. Μετά τόν θάνατό του (6.10.1738), οἱ κληρονόμοι του πρόβαλαν τήν ἀπαίτηση νά εἰσπράξουν τόσο τήν ἀξία τῶν προμηθειῶν πού ὑπῆρχαν στήν προξενική κατοικία κατά τόν θάνατο τοῦ προξένου αὐτοῦ (περίπου 29.500 ἄσπρα), ὅσο καί ποσό 693 λιρῶν καί 15 σολδίων γιά ἐνοίκιο 9 μηνῶν καί 8 ἡμερῶν, ὅσο δηλ. ἔμειναν οἱ ἀντικαταστάτες τοῦ J.Dubroca (Brun καίDeflandres), μέχρι τήν ἄφιξη τοῦ Boulle.[46]

Εἶναι ἐνδιαφέρον νά παρακολουθήσουμε τήν τύχη τοῦ σπιτιοῦ αὐτοῦ μετά τόν θάνατο τοῦ πρώτου ἰδιοκτήτη του. Ἤδη ὁ J.Dubroca, γιά νά ἐξοφλήσει χρέη του, εἶχε ἀρχίσει διαπραγματεύσεις μέ τόν ἐπίτιμο διερμηνέα τοῦ προξενείου Χριστόδουλο Μαρούτση, ὁ ὁποῖος ἐνδιαφέρθηκε γιά τήν ἀγορά τοῦ οἰκήματος. Εἶχε συμφωνηθεῖ μάλιστα τιμή 1.000 τσεκινιῶν, καθώς καί ὁ ὅρος νά ἐξακολουθήσει νά χρησιμοποιεῖται τό σπίτι γιά κατοικία τῶν Γάλλων προξένων Ἄρτας, οἱ ὁποῖοι θά πλήρωναν στόν Μαρούτση 200 πιάστρα τόν χρόνο. Ὁ θάνατος ὅμως τοῦ J.Dubroca δέν ἐπέτρεψε τήν ὁλοκλήρωση τῆς συμφωνίας.[47] Ἀντίθετα, ὁ πρόξενος Julien μᾶς βεβαιώνει ὅτι ὁ Μαρούτσης εἶχε ἀγοράσει τό σπίτι ὅσο ἀκόμη ζοῦσε ὁ Dubroca.[48] Τό πιθανότερο εἶναι πώς τό σπίτι περιῆλθε τελικά στήν κατοχή τοῦ Μαρούτση. Εἶναι ὅμως σίγουρο, ὅτι ὁ γιαννιώτης μεγαλέμπορος, "ayant gagnē des sommes immenses sous la protection du Roy", παραιτήθηκε ἀπό τά δικαιώματά του πάνω στό σπίτι αὐτό ὑπέρ "τοῦ Γάλλου βασιλιᾶ". Ἔτσι ἡ maison consulaire, τήν ὁποία εἶχε φτιάξει ὁ J.Dubroca, ἔγινε δημόσιο κτῆμα τῶν Γάλλων καί ἐξακολούθησε νά στεγάζει τό γαλλικό προξενεῖο Ἄρτας.[49]

Μιά ἔκθεση τοῦ προξένου Boulle, τοῦ 1752, μᾶς ἐπιτρέπει νά διαμορφώσουμε κάποια γνώμη γιά τήν κατοικία τῶν Γάλλων προξένων Ἄρτας. Ἀριθμοῦσε 25 διαμερίσματα (appartements: τό πιθανότερο δωμάτια), ἐκτός ἀπό τό παρεκκλήσι, καί περιβαλλόταν ἀπό αὐλή καί κῆπο. Ἀκόμη, ἦταν ἐφοδιασμένη μέ τέσσερα μικρά κανόνια, τά ὁποῖα χρησιμοποιοῦνταν σέ διάφορες γιορταστικές ἐκδηλώσεις. Κατά τή μαρτυρία Γάλλων καπετάνιων πού φιλοξενήθηκαν ἐκεῖ, ἡ προξενική κατοικία στήν Ἄρτα ἦταν "une de plus belles et de plus vastes qu'il y ait dans tout le Levant".[50]

Ὅσο γιά τό ὑπηρετικό προσωπικό τῆς τεράστιας, γιά τήν ἐποχή, αὐτῆς κατοικίας, λίγα μᾶς εἶναι γνωστά. Ξέρουμε μόνο πώς τουλάχιστο δύο ἄτομα ἀνῆκαν στήν προσωπική ὑπηρεσία τοῦ προξένου.[51] Θά πρέπει ἀσφαλῶς νά ὑπῆρχε καί ἄλλο προσωπικό, ἴσως ἀρκετά πολυάριθμο, τό ὁποῖο, ἄν δέν ἔμενε μόνιμα ἐκεῖ, τουλάχιστο κατά τή διάρκεια τῆς ἡμέρας ἀσχολοῦνταν μέ διάφορες ἐργασίες (καθαριότητα,κουζίνα κλ.). Ἄν ἀληθεύει ἡ ὑπόθεση αὐτή, τό ὑπηρετικό προσωπικό τῆς maison consulaire τῶν Γάλλων στήν Ἄρτα θά πρέπει νά ἀποτελοῦνταν, κατά τό μεγαλύτερο μέρος του, ἀπό ντόπιους, ἄνδρες καί γυναῖκες.[52]

Αὐτή ἡ πολυτελής καί ἐπιβλητική κατοικία θά εἶχε ἀσφαλῶς τήν ἀνάλογη ἐπίπλωση καί θά ἦταν ἐφοδιασμένη μέ τά καταλληλα σκεύη. Μιά ἀμυδρή εἰκόνα γιά τό ἐσωτερικό της μᾶς δίνουν τά πρακτικά ἀπογραφῆς τῶν ὑπαρχόντων τῶν προξένων J.Dubroca καί L.Boulle.[53] Πιό ἄμεση ὅμως εἶναι ἡ ἐντύπωση πού σχηματίζει κανείς ἀπό τίς περιγραφές τῶν γιορταστικῶν ἐκδηλώσεων πού γίνονταν στήν προξενική κατοικία μέ τήν εὐκαιρία διαφόρων γεγονότων, καθώς καί ἀπό τίς σχετικές εἰδήσεις τῆς προξενικῆς ἀλληλογραφίας.

Γνωρίζουμε λοιπόν ὅτι στήν προξενική κατοικία ὑπῆρχαν χῶροι ὅπου οἱ Γάλλοι ἔμποροι μποροῦσαν νά ἀποθηκεύουν τά ἐμπορεύματά τους. Ἄλλοι χῶροι χρησίμευσαν γιά τήν ἀποθήκευση καί συντήρηση ἀρκετά μεγάλων ποσοτήτων ἀπό εἴδη διατροφῆς, τά ὁποῖα θά ἦταν ἀρκετά νά καλύψουν τίς ἀνάγκες τῶν ἐνοίκων γιά μεγάλο χρονικό διάστημα, γιατί, ὅπως θά δοῦμε, δέν ἔλειπαν οὔτε οἱ ἐπιδημίες οὔτε οἱ ταραχές. Ἀκόμη θά πρέπει νά ἦταν ἔτσι κατασκευασμένη ἡ προξενική κατοικία, ὥστε νά ἐγγυᾶται τήν ἀσφάλεια

τῶν προξένων καί τῶν ἄλλων Γάλλων πού ἔμεναν σ'αὐτή. Οἱ διομολογήσεις[54] καί οἱ δύο γενίτσαροι τῆς φρουρᾶς δέν ἦταν ὁπωσδήποτε ἀρκετά γιά νά τούς προφυλάξουν ἀπό τίς αὐθαιρεσίες τῶν ἀξιωματούχων ἤ ἀπό τήν ἁπληστία τῶν Τούρκων καί τῶν Ἀλβανῶν. Δέν ἔλειφαν ἐξάλλου οἱ περιστάσεις, κατά τίς ὁποῖες οἱ Γάλλοι πρόξενοι βρέθηκαν στήν ἀνάγκη νά ὑπερασπίσουν τήν σωματική τους ἀκεραιότητα καί αὐτή τή ζωή τους. Συμπερασματικά, θά μπορούσαμε νά ποῦμε ὅτι ἡ προξενική κατοικία τῶν Γάλλων τῆς Ἄρτας, τουλάχιστο αὐτή πού κατασκεύασε ὁ πρόξενος J.Dubroca, ἀνταποκρινόταν στίς ἀπαιτήσεις τῆς ἄνετης διαμονῆς, τῆς ἀσφάλειας καί, προπαντός, στή ζωτική ἀνάγκη νά ἔχει ὁ Γάλλος πρόξενος ὅσο γινόταν μεγαλύτερο κύρος στήν περιοχή. Ἦταν, ὅπως ἀναφέρθηκε, τό κέντρο τῆς ζωῆς καί τῆς δραστηριότητας τῶν Γάλλων στήν περιοχή τοῦ προξενείου Ἄρτας, σ'ὅλο σχεδόν τόν 18ον αἰ.

β) Ἡ θρησκεία

Βασικό μέλημα ὅλων τῶν προξένων Ἄρτας ἦταν νά ἐξασφαλίσουν στό προξενεῖο τους τήν παρουσία ἑνός λατίνου ἱερωμένου.[55] Ἐκτός ἀπό τήν αἴγλη καί τό κύρος πού θά τούς ἐξασφάλιζε, λόγοι πρακτικοί καί ἄμεσης ἀνάγκης ἔκαναν τήν παρουσία αὐτή ἀπαραίτητη: δέν ἦταν λίγοι οἱ Γάλλοι ἤ καί ἄλλης ἐθνικότητας καθολικοί πού πέθαιναν στήν Ἄρτα· ἀλλά καί ὅσοι ζοῦσαν ἐκεῖ, ἀκόμη καί γιά λίγο χρονικό διάστημα, αἰσθάνονταν ἐπίσης ἄμεση τήν ἀνάγκη, ὅπως μᾶς φανερώνει ἡ προξενική ἀλληλογραφία, ἀπό τά μυστήρια καί τίς ἱεροπραξίες τῆς ἐκκλησίας. Ἄλλωστε, ἄς σκεφθοῦμε ὅτι οἱ Γάλλοι τῆς Ἄρτας, ὅπως καί σέ ὅλες τίς ἄλλες περιοχές τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, βρίσκονταν ἀνάμεσα σέ περιβάλλον ἐχθρικό καί ἀπό θρησκευτική ἄποψη, ἀνάμεσα σέ ἀλλόθρησκους καί "σχισματικούς", ἐνῶ οἱ ἴδιοι δέν ἦταν ποτέ πολυάριθμοι. Ἀκόμη, ἄς μή μᾶς διαφεύγει ὅτι ὁ Γάλλος βασιλιάς θεωροῦνταν ὁ κατεξοχή χριστιανός μονάρχης· ἡ προστασία τῆς θρησκείας ἑπομένως ἦταν ἀνάμεσα στά καθήκοντα τῶν ἀντιπροσώπων του στίς σκάλες τῆς Ἀνατολῆς, καί ὄχι βέβαια στά πιό ἀσήμαντα, παρόλο πού δέν προβλέπονταν, ὡς αὐτονόητα, ἀπό κάποιον εἰδικό νόμο.

Δέν εἶναι λοιπόν καθόλου παράξενο, ἄν στά βασικά αἰτήματα τοῦ προξενείου συγκαταλέγεται, στά 1705 κιόλας, ἡ ἀποστολή ἱερέα.[56] Ὁ πρόξενος G.Dubroca ἀπευθύνει σχετική ἔκκληση: "Il nous faudra d'abord absolument un aumônier".[57]

Δέν εἶναι γνωστό πότε ἱκανοποιήθηκε τό αἴτημα τοῦ προξένου αὐτοῦ οὔτε καί ποιός λατίνος ἱερωμένος στάλθηκε ἐκεῖ.[58] Στά 1725 πάντως, ὁ πρόξενος J.Dubroca εἶχε ἐπιβάλει ἔκτακτη εἰσφορά γιά τόν ἱερέα, 1 τσεκίνι σέ κάθε γαλλικό καράβι.[59] Πρός τό τέλος τῆς ἴδιας χρονιᾶς ἐκτελοῦσε χρέη ἐφημέριου στό προξενεῖο Ἄρτας ὁ révérend père Michelange, φραγκισκανός μοναχός ἀπό τίς Συρακοῦσες.[60] Ἀπό τό 1726 ὡς τό 1749 ἀναφέρεται στή θέση αὐτή ὁ Joseph Ignace (de) Berra.[61] Στά 1732, σέ κάποια ἀπουσία τοῦ de Berra, ἐκτελοῦσε χρέη ἐφημέριου ὁ r^d père Joseph Piloti, mineur observantin (δηλ.τοῦ Τάγματος τῶν Minori Osservanti).[62]

Ὁ πρόξενος Boülle θεωροῦσε πραγματική συμφορά τό ὅτι ἡ οἰκονομική του καταστροφή καί ἡ ἐκμηδένιση τῆς ἐμπορικῆς κίνησης τοῦ προξενείου τόν στέρησε, ἀνάμεσα στ'ἄλλα, καί ἀπό τίς πολύτιμες ὑπηρεσίες ἑνός ἱερωμένου· μετά τόν θάνατο τοῦ de Ber-

-ra, ὁ Γάλλος πρόξενος δέν εἶχε τήν οἰκονομική δυνατότητα νά βρεῖ καί νά συντηρεῖ ἕναν ἐφημέριο γιά τό προξενεῖο του.[63] Τέλος, στά 1772 καί στά 1775 ἔχουμε μαρτυρημένη τήν παρουσία στήν θέση τοῦ ἐφημέριου τοῦ προξενείου Ἄρτας τοῦ J.-M. Odierna, ἱεραπόστολου.[64]

Οἱ ἀνάγκες ὅμως τῆς θρησκευτικῆς καί τῆς λατρευτικῆς ζωῆς τῶν Γάλλων τῆς Ἄρτας ἐπέβαλλαν τήν ὕπαρξη κατάλληλου χώρου, τήν κατασκευή δηλ. ναοῦ. Ἤδη στά 1707, ὁ πρόξενος G.Dubroca ὑπενθύμιζε προηγούμενη παράκληση στόν ὑπουργό Ναυτικῶν, νά διαταχθεῖ ὁ πρεσβευτής στήν Πύλη de Ferriol καί νά πάρει ἄδεια γιά τήν κατασκευή ναοῦ στήν Ἄρτα.[65] Ἐκεῖνος ὅμως, ὁ ὁποῖος κυριολεκτικά ἀναλώθηκε στήν ὑπόθεση αὐτή, ἦταν ὁ πρόξενος J.Dubroca. Στά 1726[66] εἶχε ἀρχίσει νά χτίζει στήν Ἄρτα λατινική ἐκκλησία, τήν ὁποία θά στόλιζε "avec toute la décence qui convient à la maison du Seigneur". Τόν ναό αὐτόν ὁ Γάλλος πρόξενος θά τόν προίκιζε, γιά νά καλύπτονται καί στό μέλλον τά ἔξοδα τῆς συντήρησής του, μέ τό σπίτι πού κατοικοῦσε, ἄν τελικά κατάφερνε νά τό ἀγοράσει.[67] Φαίνεται ὅμως πώς ὁ Τοῦρκος ἰδιοκτήτης τοῦ σπιτιοῦ δέν τό πούλησε καί ἡ ἀνέγερση τοῦ ναοῦ δέν ὁλοκληρώθηκε. Ἀπό τήν ἄλλη μεριά, ἡ χρησιμοποίηση ἑνός χώρου τῆς προξενικῆς κατοικίας ὡς ναοῦ δημιούργησε προβλήματα στόν Γάλλο πρόξενο. Ἔτσι ἀποφάσισε, ὅπως ἀναφέρθηκε, νά ἀγοράσει ἕνα οἰκόπεδο κάπου στίς παρυφές τῆς πόλης καί νά κτίσει ἐκεῖ τήν προξενική κατοικία.

Μέσα στόν χῶρο αὐτόν ὁ J.Dubroca μπόρεσε "avec toute assurance" νά χτίσει καί ναό, χωρίς νά χρειαστεῖ τήν ἀπαιτούμενη εἰδική ἄδεια·[69] ἄλλωστε, ἡ ἐλεύθερη ἄσκηση τῶν θρησκευτικῶν τους καθηκόντων εἶχε ἐπιτραπεῖ στούς Γάλλους τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας μέ βάση τίς νέες διομολογήσεις τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ΄.[70] Ὁ ναός αὐτός ἀφιερώθηκε στό ὄνομα τῆς Παρθένου καί στόν προστάτη τῆς Γαλλίας Ἅγιο Λουδοβίκο. Τό κτίριο τοῦ ναοῦ διακοσμήθηκε κατάλληλα, πάρολο πού οἱ τεχνίτες δέν ἦταν, κατά τόν J.Dubroca, καί τόσο ἱκανοί. Τελικά τό ἔργο τοῦ προξένου αὐτοῦ προκάλεσε τόν θαυμασμό τοῦ ἰησουίτη Tempest, καθώς καί μιά θερμή ἐπιστολή τοῦ Ἀρχηγοῦ τοῦ Τάγματος αὐτοῦ Φραγκίσκου Retz.[71]

Ἡ ὕπαρξη τοῦ ναοῦ μέσα στόν περίβολο τῆς προξενικῆς κατοικίας ἦταν ὁ βασικός λόγος, ὁ ὁποῖος συγκρατοῦσε τούς μετέπειτα προξένους καί δέν τήν ἐγκατέλειπαν, ὅταν ἀργότερα συνάντησαν μεγάλες δυσκολίες καί ἡ συντήρησή της στοίχιζε πολύ. Ὁ φόβος ὅτι ἡ προξενική κατοικία θά ἔπεφτε στά χέρια τῶν Τούρκων καί ὁ ὡραῖος ναός της θά βεβηλωνόταν ἀποτελοῦσε γι' αὐτούς μόνιμο ἐφιάλτη.[72]

Στόν ναό ὑπῆρχαν βέβαια ὅλα τά ἀπαραίτητα ἄμφια καί ἱερά σκεύη. Εἶναι φανερό ὅτι ἡ γενναιοδωρία τοῦ J.Dubroca δέν ἐξαντλήθηκε στό σημεῖο αὐτό.[73] Στό παρεκκλήσι λοιπόν τῆς προξενικῆς κατοικίας, ἀρκετά ἐπιβλητικό καί πού ὁπωσδήποτε ἀνταποκρινόταν στίς ἀνάγκες τοῦ ὀλιγάριθμου ποιμνίου, τελοῦνταν καθημερινά ἡ θεία λειτουργία καί ἐπιπλέον κάθε ἀπόγευμα δέηση, ὅπου δέν παρέλειπαν νά μνημονεύσουν "la personne sacrée du Roy" καί τή βασιλική οἰκογένεια.[74]

Ὅλες τίς προσπάθειες, τούς κόπους καί τά χρήματα πού εἶχε διαθέσει ὁ πρόξενος J.Dubroca στόν τομέα τῆς θρησκείας τά θεωροῦσε καθῆκον του. Ὅπως ὁ ἴδιος ὁμολογοῦσε, "les devoirs de ma profession sont si intimement unis à ceux de ma religion, que je ne saurais manquer aux uns sans trangresser les autres".[75] Ἀπαραίτητο

καθῆκον τους, πού ἀπέρρεε ἀπό τίς προσταγές τῆς θρησκείας, οἱ πρόξενοι τῆς Ἄρτας θεωροῦσαν ἀκόμη καί τήν ὀργάνωση καί ἄσκηση τοῦ φιλανθρωπικοῦ ἔργου στό προξενεῖο τους. Τό γειτόνεμα μέ τίς βενετικές κτήσεις τούς ἔδινε συχνά τήν εὐκαιρία νά περιθάλπουν λιποτάκτες ἀπό τούς Βενετούς.[76] Ὄχι μόνο Γάλλοι, ἀλλά καί ὑπήκοοι ἄλλων χριστιανῶν ἡγεμόνων βρῆκαν στήν Ἄρτα στέγη καί τροφή· οἱ ἄρρωστοι συνάντησαν τίς φροντίδες τῶν προξένων τῆς Γαλλίας, "spirituels et temporels"· ὅσοι ἀπ'αὐτούς πέθαιναν κηδεύονταν χριστιανικά. Ἀκόμη, μέ ἔξοδα τῶν προξένων στέλνονταν στίς πατρίδες τους, ἐνῶ σκλάβοι ἀπελευθερώνονταν.

Ὁ πρόξενος J.Dubroca εἶχε σχέδια περισσότερο μακρόπνοα. Ὅπως ὁμολογεῖ ὁ ἴδιος, πόθος του ἦταν "d'en faire une fondation à perpetuitè sous la protection du Roy, pour y ètablir dans la suitte des missionaires, qui seroient d'une très grande utilitè dans ce pays, tant pour la direction des chrètiens du ritte latin que pour apprendre aux Grecs du pays les langues latines et italiennes, dont ils sont très avides". Στό τελευταῖο αὐτό ὁ Γάλλος πρόξενος ἔβλεπε, καί σωστά, πολλά τά πλεονεκτήματα.

Δέν γνωρίζομε τήν τύχη τῶν σχεδίων τοῦ J.Dubroca. Ἡ ἀπουσία σχετικῶν εἰδήσεων μᾶς δείχνει ὅτι μᾶλλον,τελικά, δέν πραγματοποιήθηκαν. Θά ἦταν μάλιστα πολύ ἐνδιαφέρον νά ἐρευνηθεῖ τό θέμα τῶν σχέσεων τῶν Γάλλων τῆς Ἄρτας μέ τούς ὑπηκόους τοῦ σουλτάνου, ἰδιαίτερα τούς Ἕλληνες, στόν θρησκευτικό τομέα. Τά λίγα στοιχεῖα πού ἔχουμε στή διάθεσή μας μᾶς προσανατολίζουν στή σκέψη ὅτι ὑπῆρχε πρόθεση ἀπό τή μεριά τῶν Γάλλων προξένων γιά τήν ἄσκηση προσηλυτισμοῦ ἀνάμεσα στούς ὑπόδουλους Ἕλληνες. Ἡ ὑλοποίηση τῆς πρόθεσης αὐτῆς ὅμως ἐξαρτιόταν, φαίνεται, ἀποκλειστικά καί μόνο ἀπό τήν προσωπική δραστηριότητα τοῦ κάθε προξένου, χωρίς νά ὑπάρχει καί νά λειτουργεῖ ἕνα γενικότερο σχέδιο, καταστρωμένο καί διευθυνόμενο ἀπό ἕνα ὑψηλότερο στήν ἱεραρχία κέντρο. Ἰδιαίτερα ἐπίμονες φαίνονται οἱ προσπάθειες πού κατέβαλε στόν τομέα αὐτόν ὁ J.Dubroca.[77]

Αὐτές οἱ προσπάθειες εἶχαν πρωταρχικό στόχο νά ἀποτρέψουν τούς ἐξισλαμισμούς Εὐρωπαίων, κυρίως λιποτακτῶν, πού δέν ἦταν σπάνιοι.[78] Ὁ J.Dubroca μάλιστα θεωροῦσε τή σχετική δραστηριότητά του σάν ἕνα ἀπό τά βασικά του καθήκοντα, κυρίως μετά τήν ἀναγόρευσή του σέ ἱππότη τοῦ Τάγματος τοῦ Ἁγίου Λαζάρου τῆς Ἱερουσαλήμ.[79] Στόν τομέα ὅμως τοῦ προσηλυτισμοῦ δέν φαίνεται νά ἀπέδωσαν οἱ προσπάθειες τοῦ Γαλλου προξένου. Μαρτυρεῖται μόνο ἡ περίπτωση ἑνός Ἑβραίου πού βαφτίστηκε κατά τό λατινικό δόγμα.[80] Δέν ἀναφέρεται καμιά περίπτωση ὑπόδουλου Ἕλληνα, στήν Ἄρτα ἤ στήν περιοχή τοῦ προξενείου γενικότερα, πού νά ἀσπάστηκε τό λατινικό δόγμα, τουλάχιστο χάρη στίς προσπάθειες τῶν Γάλλων προξένων. Ἐκτός ἀπό τό ὅτι μιά τέτοια ἐνέργεια θά δημιουργοῦσε στούς Γάλλους περιπλοκές στίς σχέσεις τους μέ τίς τουρκικές ἀρχές, ἀφοῦ οἱ ὑπόδουλοι χριστιανοί ἦταν ὑπήκοοι τοῦ σουλτάνου, οἱ Γάλλοι ἀντιμετώπιζαν καί τή δυσπιστία καί τήν ἐχθρική διάθεση τῶν Ἑλλήνων ὀρθόδοξων, κυρίως τῶν κληρικῶν, ἀπέναντι στούς λατίνους, ὅπως μᾶς διαβεβαιώνει μιά ἀναφορά τοῦ G.Dubroca στά 1706.[81]

Σχετικό καί μέ τή θρησκεία ἦταν τό ζήτημα τῶν γάμων τῶν Γάλλων στήν Ἀνατολή.[82] Ἀναφέρουμε χαρακτηριστικά ὅτι τό βασιλικό διάταγμα τῆς 20.7.1726 ἀπαγόρευσε στούς Γάλλους πού ἔμεναν στήν Ἀνατολή νά νυμφευτοῦν ἐκεῖ. Ἄλλα νομοθετήματα ἀπα-

γόρευαν στίς οἰκογένειές τους, ἰδιαίτερα στίς συζύγους ἤ τίς θυγατέρες τους, να ἐγκατασταθοῦν ἐκεῖ. Ἰδιαίτερα καταδικάζονταν οἱ γάμοι μέ ντόπιες, γιατί ὑπῆρχε ὁ κίνδυνος τῆς ἀλλαξοπιστίας, καθώς καί τό πρόβλημα τῆς ἀνατροφῆς τῶν παιδιῶν ἀπό ἕνα τέτοιο γάμο.[83] Ἄς ἀναφερθεῖ ἀκόμη ὅτι τό φοβερότερο ἔγκλημα γιά τούς Γάλλους ἦταν νά συνάπτουν σχέσεις μέ τουρκάλες. Ἄν ἀνακαλύπτονταν, θά ἔπρεπε ἤ νά γίνουν μουσουλμάνοι ἤ νά καοῦν ζωντανοί.[84]

Βέβαια οἱ λόγοι τῶν ἀπαγορεύσεων δέν ἦταν μόνο θρησκευτικοί. Τό ὑπουργεῖο Ναυτικῶν καί τό ΕΕΜ θεωροῦσαν ἐπιζήμιο νά συνάπτουν οἱ Γάλλοι τῆς Ἀνατολῆς μόνιμους καί σταθερούς δεσμούς ἐκεῖ, ὅσο κι ἄν τό τελευταῖο ἐπικαλοῦνταν ἄλλους λόγους.[85] Οἱ γάμοι αὐτοί εἶχαν ἀπαγορευτεῖ καί οἱ συνέπειες γιά τούς Γάλλους ἦταν ἀρκετά σοβαρές.[86] Ἰδιαίτερα μάλιστα αὐστηρές ἦταν οἱ ἀπαγορεύσεις γιά τούς Γάλλους προξένους;[87] ἐνῶ /ἀπό τό 1716 καί μετά, χορηγοῦνταν ἄδειες παραμονῆς στίς συζύγους καί στίς θυγατέρες τῶν Γάλλων ἐμπόρων τῆς Ἀνατολῆς, καθώς καί στούς γιούς καί ἄλλους συγγενεῖς τους, ἐφόσον εἶχαν συμπληρώσει τό 18ο ἔτος τῆς ἡλικίας τους.[88]

γ) Ἡ ὑγεία

Βασικό καί δυσεπίλυτο ἦταν τό πρόβλημα τῆς ὑγείας, τό ὁποῖο ἀντιμετώπιζαν οἱ Γάλλοι τῆς Ἄρτας, ὅπως καί οἱ συμπατριῶτες τους στίς ἄλλες σκάλες τῆς Ἀνατολῆς.[89] Διάφορες ἐπιδημίες, κυρίως πανώλης, καί πυρετοί ἀποτελοῦσαν συχνότατο κίνδυνο, τόσο πού οἱ Γάλλοι πρόξενοι στήν Ἄρτα θεωροῦσαν μεγάλη τύχη νά περάσουν μιά-δυό χρονιές χωρίς νά τόν ἀντιμετωπίσουν. Οἱ συνέπειες ἀπό τίς ἐπιδημίες αὐτές γιά τό γαλλικό ἐμπόριο καί τή ναυτιλία στήν περιοχή τοῦ προξενείου μας θά μᾶς ἀπασχολήσουν στά οἰκεῖα κεφάλαια. Ἐδῶ, ἐξετάζοντας τίς συνθῆκες τῆς ζωῆς τῶν Γάλλων στήν Ἄρτα, θεωροῦμε σκόπιμο νά δώσουμε ὁρισμένα στοιχεῖα σχετικά μέ τή συχνότητα καί τήν ἔκταση τῶν ἐπιδημιῶν αὐτῶν, καθώς καί μέ τά μέτρα πού παίρνονταν σέ τοπικό ἐπίπεδο.

Οἱ μαρτυρίες γιά ἐπιδημία πανώλης εἶναι ἀρκετά συχνές. Μιά πρώτη σχετική ἀναφορά ἔχουμε στά 1705, χρονιά πού θεωροῦνταν ἀπό τόν πρόξενο G.Dubroca ἀρκετά καλή, ἀφοῦ μόνο πέντε ἄτομα εἶχαν χαθεῖ στήν Ἄρτα, ἐνῶ τήν προηγούμενη τά θύματα ἦταν περισσότερα.[90] Πολλοί πέθαναν καί ἀπό τήν ἐπιδημία τοῦ 1708-1709. Ὁ ἴδιος ὁ Γάλλος πρόξενος εἶχε προσβληθεῖ τρεῖς φορές, ἐνῶ ὁ πρώην πρόξενος Pellissier, ἦταν, ὅπως εἴδαμε, ἕνα ἀπό τά θύματά της.[91] Ἰδιαίτερα ὀξείας μορφῆς φαίνεται πώς ἦταν ἡ πανώλης τοῦ 1714, πού διάρκεσε ὁλόκληρο τό καλοκαίρι, τό φθινόπωρο καί τόν χειμώνα τῆς χρονιᾶς αὐτῆς. Ἐκδηλώθηκε ἀρχικά στά Γιάννενα, τόν Μάιο-Ἰούνιο, καί εἶχε στό διάστημα αὐτό 12 θύματα. Ἡ ἐπιδημία δυνάμωσε τόν Αὔγουστο καί τόν Νοέμβριο. Τόν μήνα αὐτόν προσβλήθηκε καί τό χωριό Πέτα, ὅπου πέθαναν δέκα ἄτομα σέ 8 ἡμέρες. Οἱ κάτοικοι εἶχαν ἐγκαταλείψει τό χωριό τους καί ζοῦσαν στά βουνά, σέ ἀπόσταση ὁ ἕνας ἀπό τόν ἄλλον, ἐνῶ ἀπαγορευόταν μέ ποινή θανάτου κάθε ἐπικοινωνία μαζί τους. Ἡ ἐπιδημία ὑποχώρησε στίς ἀρχές Δεκεμβρίου καί φαίνεται πώς δέν σημειώθηκε νέα ἔξαρση.[92]

Ἐπίσης ἰδιαίτερα ἐπικίνδυνη ἦταν καί ἡ ἐπιδημία τοῦ 1718-1719, ἀπό τήν ὁποία εἶχε προσβληθεῖ καί ἡ προξενική κατοικία. Ἡ περιοχή τῆς Ἄρτας, πόλη καί ὕπαιθρο, ὑπέφερε ἀπό τήν ἀσθένεια καί ἀντιμετώπισε τό φάσμα τῆς πείνας, γιατί τά χωράφια εἶχαν μείνει ἀκαλλιέργητα, ἐνῶ τά ζῶα εἶχαν προσβληθεῖ.[93] Τήν ἴδια περίοδο,

ὅπως εἶναι γνωστό, καί ἡ Μασσαλία εἶχε κτυπηθεῖ ἀπό τήν πανώλη, μέ τρομερές συνέπειες.[94] Ἐνδεικτικό εἶναι τό κυριολεκτικά χαρμόσυνο ἄγγελμα γιά τή λήξη της, πού περιλαμβάνεται στήν ἐγκύκλιο τοῦ ΕΕΜ, τῆς 10.10.1721.[95]

Μικρότερης ἔκτασης καί χωρίς μεγάλες ἀπώλειες ἦταν ἡ ἐπιδημία πού ἔπληξε τά Γιάννενα στά 1741.[96] Τό Μεσολόγγι ἐπίσης εἶχε προσβληθεῖ στά 1743-1744.[97] Ἀφοῦ πέρασε ἕνα μεγάλο χρονικό διάστημα, νέα ἐπιδημία πανώλης ξέσπασε στήν Ἄρτα στά 1764-1765.[98] Τή φορά αὐτή ὁ πρόξενος Julien ὑποχρεώθηκε νά κλειστεῖ δέκα ὁλόκληρους μῆνες στήν προξενική κατοικία. Κατά τόν ἴδιο πρόξενο, ὁ ἀριθμός τῶν θυμάτων ἔφτασε στό ἕνα τρίτο τῶν κατοίκων· ἀπό τούς Γάλλους πού ἔμεναν στήν προξενική κατοικία πέθαναν ἑπτά καί διασώθηκε μόνον ὁ πρόξενος. Οἱ τουρκικές ἀρχές καί οἱ πρόκριτοι εἶχαν ἐγκαταλείψει τήν πόλη, μέ ἀποτέλεσμα νά λεηλατηθοῦν πάνω ἀπό 100 σπίτια.[99]

Συχνές ἀκόμη εἶναι οἱ ἀναφορές τῶν Γάλλων προξένων Ἄρτας, καθώς καί τοῦ ὑποπροξένου Μεσολογγίου, γιά ἐπιδημίες στίς γειτονικές τους περιοχές, κυρίως στήν Πελοπόννησο καί στή Λευκάδα.[100] Ἄλλωστε ἡ ἀποστολή σχετικῶν εἰδήσεων στό ΕΕΜ καί στό ὑπουργεῖο ἀποτελοῦσε καθῆκον τῶν Γάλλων προξένων, γιατί ἡ ἔγκαιρη πληροφόρηση ἦταν ἕνα ἀπό τά κύρια μέτρα προστασίας. Ἀξιόλογη ἐπίσης πηγή, πού μᾶς δίνει πληροφορίες σχετικές μέ τήν ἐκδήλωση ἐπιδημιῶν σέ γειτονικές μέ τήν Ἄρτα περιοχές, κυρίως στά Ἑπτάνησα, εἶναι ἡ ἀλληλογραφία τοῦ ΕΕΜ μέ τόν Γάλλο πρόξενο στή Βενετία, τόν πρόξενο στή Ζάκυνθο καί τούς ὑποπροξένους στήν Πάτρα καί στήν Κέρκυρα.[101]

Ἐκτός ὅμως ἀπό τήν πανώλη, δέν ἦταν σπάνιες οἱ περιπτώσεις τῶν τοπικῶν πυρετῶν.[102] Στά 1729-1730 ὁ πρόξενος J.Dubroca ἔμεινε ἄρρωστος ὀκτώ μῆνες. Γιά νά θεραπευτεῖ, ἀναγκάστηκε νά ἀλλάξει κλίμα καί νά πάει ἕνα μήνα στά Γιάννενα. Στό διάστημα μάλιστα τῆς ἀρρώστιας του ὁ Γάλλος πρόξενος ὁριστικοποίησε τήν ἀπόφασή του νά ὑποβληθεῖ στή δαπάνη καί νά κτίσει σπίτι κάπου στίς ἄκρες τῆς πόλης.[103] Ἄλλη ἐμφάνιση τῶν πυρετῶν αὐτῶν μαρτυρεῖται ἀπό τόν πρόξενο Boulle, στά 1740-1741. Ἡ ἐποχή ἰδιαίτερα τοῦ φθινοπώρου καί τῶν ἀρχῶν τοῦ χειμώνα, ἀπό τόν Αὔγουστο δηλ.ὡς τόν Δεκέμβριο, ἦταν ἡ περίοδος ἔξαρσης τῶν πυρετῶν. Αὐτή ἀκριβῶς τήν περίοδο τοῦ 1740 πέθαναν ἀπό πυρετούς τρεῖς Γάλλοι καπετάνιοι.[104] Καί στά 1743 ὁ ἴδιος πρόξενος ἀνέφερε ὅτι ὅλοι στήν προξενική κατοικία εἶχαν προσβληθεῖ πάλι ἀπό τούς πυρετούς· ὁ Boulle μάλιστα ἐξέφραζε τόν κάπως ὑπερβολικό φόβο ὅτι δέν θά μποροῦσε ἀκόμη καί τήν πέννα νά πιάσει ἀπό τήν μεγάλη ἐξάντληση.[105]

Ἀναφέρθηκε ἤδη ὅτι τό βασικό μέτρο γιά τήν ἀντιμετώπιση τῶν ἐπιδημιῶν, καί ἰδιαίτερα τῆς πανώλης, ἦταν ἡ ἔγκαιρη πληροφόρηση καί ἡ ὅσο γινόταν καλύτερη ἀπομόνωση τῆς ἐπικίνδυνης περιοχῆς. Εἶναι ἀκόμη γνωστά τά γενικότερα μέτρα γιά τήν καταπολέμηση τῆς τρομερῆς ἀρρώστιας· κυρίως ἦταν προληπτικά, ὅπως οἱ καραντίνες, τά πιστοποιητικά ἀπολύμανσης τῶν καραβιῶν κλ. Σέ ἄλλα κεφάλαια θά μᾶς δοθεῖ ἡ εὐκαιρία νά ἐξετάσουμε τούς τρόπους πού ἔβρισκαν οἱ καπετάνιοι νά ἀποφεύγουν τά ἐνοχλητικά καί ἐπιζήμια γιά τό προσωπικό τους συμφέρον αὐτά μέτρα. Ἐδῶ κρίνουμε σκόπιμο νά ἀναφερθοῦμε στίς σχετικές προφυλάξεις πού παίρνονταν στήν περιοχή τοῦ προξενείου Ἄρτας, μέ πρωτοβουλία καί εὐθύνη εἴτε τῶν τουρκικῶν ἀρχῶν εἴτε τῶν Γάλλων προξένων.

Ἰδιαίτερη σημασία ἔχει ἡ παρέμβαση τῶν προξένων στίς τοπικές ἀρχές καί οἱ ὑποδείξεις τους γιά τή λήψη προληπτικῶν μέτρων. Τέτοια παρέμβαση σημειώνεται ἀπό

τόν J.Dubroca. Συγκεκριμένα, πρός τό τέλος τῆς ἄνοιξης τοῦ 1729, εἶχε σημειωθεῖ κροῦσμα πανώλης σέ δυό σπίτια τῆς Ἄρτας. Ἀμέσως ὁ Γάλλος πρόξενος ἔκανε διαβήματα στόν Τοῦρκο διοικητή, γιά νά ληφθοῦν οἱ ἀναγκαῖες προφυλάξεις· γιά νά τόν πείσει μάλιστα, τοῦ ὑπογράμμισε τή ζημιά πού θά εἶχαν τά τουρκικά τελωνεῖα τῆς περιοχῆς ἀπό τή μείωση ἤ καί τήν ἐκμηδένιση τῆς ἐμπορικῆς κίνησης, ἄν ἐξαπλωνόταν τό κακό. Ὁ Τοῦρκος διοικητής ὄχι μόνο δέχτηκε τίς ὑποδείξεις τοῦ Γάλλου προξένου, ἀλλά καί τόν παρακάλεσε νά ἐποπτεύσει προσωπικά, ὥστε νά ληφθοῦν ὅλα τά ἀναγκαῖα μέτρα, ὅπως γινόταν στή Δύση. Ἔτσι οἱ δυό οἰκογένειες ἀπομακρύνθηκαν ἀπό τήν πόλη καί τέθηκαν σέ αὐστηρή ἀπομόνωση.[106] Μετά τόν θάνατο ὅλων τῶν μελῶν τους, τά ὑπάρχοντά τους καί τά παραπήγματα ὅπου ἔμεναν παραδόθηκαν στή φωτιά. Οἱ ἐνέργειες αὐτές τοῦ Γάλλου προξένου, ἀσυνήθιστες γιά τουρκική περιοχή ἀλλά ἀποτελεσματικές, προκάλεσαν τά συγχαρητήρια τῶν Βενετῶν προνοητῶν τῶν γειτονικῶν περιοχῶν.[107]

Βασικό ὅμως πρόβλημα πού ἀντιμετώπιζαν οἱ Γάλλοι τῆς Ἄρτας ἦταν ἡ ἔλλειψη γιατρῶν καί φαρμάκων.[108] Ἤδη οἱ πρῶτοι πρόξενοι τό εἶχαν ἐπισημάνει. Ὁ G.Dubroca ὑπογράμμιζε σέ ἀλλεπάλληλες ἐπιστολές του τή θλιβερή κατάσταση ὅσων ἀρρώσταιναν ἐκεῖ, γιατί αὐτοί πού ἀσκοῦσαν τήν ἰατρική δέν εἶχαν οὔτε τίς γνώσεις, οὔτε τήν ἱκανότητα οὔτε καί τά ἀπαραίτητα φάρμακα. Τό κύριο μέσο τους ἦταν τό λάβδανο, γιά νά ἀνακουφίζουν τούς πόνους.[109] Καί ὅταν ἀκόμη κάποιος Γάλλος γιατρός ἀποφάσιζε νά ἀσκήσει τό ἐπάγγελμά του στήν Ἄρτα, δέν ἔμενε καί πολύ ἐκεῖ, γιατί τά ἔσοδά του δέν ἦταν ἀρκετά. Ἐνδεικτικό εἶναι τό ἐπεισόδιο πού συνέβη ἀνάμεσα στόν πρόξενο J. Dubroca καί τόν γιατρό Baltezard Michel.[110] Γιά ἀντιμετωπιστοῦν τά ἔξοδα τῆς μισθοδοσίας καί τῆς συντήρησης τοῦ γιατροῦ, ὁ πρόξενος αὐτός εἰσηγήθηκε νά ἀναλάβει ὁ ἴδιος τή συντήρηση (στέγη καί τροφή) τοῦ γιατροῦ, ὁ ὁποῖος θά ἔπαιρνε γιά μισθό ἕνα τσεκίνι ἀπό κάθε γαλλικό καράβι. Τό ΕΕΜ ὅμως δέν δέχτηκε τήν εἰσήγηση, θεωρώντας ὅτι οἱ ἐπιζήμιες συνέπειες ἀπό τήν ἐπιβολή μιᾶς ἔκτακτης εἰσφορᾶς θά ἦταν μεγαλύτερες ἀπό τήν ὠφέλεια πού θά εἶχε ἡ παρουσία γιατροῦ στήν Ἄρτα.[111]

Ἡ προξενική ἀλληλογραφία δέν μᾶς πληροφορεῖ γιά τήν τύχη πού εἶχε ἀνάλογο αἴτημα τοῦ προξένου Boulle. Συγκεκριμένα, ὁ πρόξενος αὐτός, ἀφοῦ ὑπογράμμιζε τό γεγονός ὅτι πέθαναν στήν Ἄρτα χωρίς ἰατρική περίθαλψη τρεῖς Γάλλοι καπετάνιοι,[112] καί ἀφοῦ ἐπισήμαινε ὅτι ἦταν πολύ δαπανηρή ἡ μετάβαση στήν Ἄρτα γιατροῦ ἀπό τά Γιάννενα, πρότεινε τά ἑξῆς: νά χορηγεῖ ὁ ἴδιος στέγη καί τροφή στόν γιατρό, ἀλλά τή μισθοδοσία νά ἀναλάβει τό βασιλικό ναυτικό ταμεῖο, γιατί τά λίγα καράβια πού ἔφταναν στήν περιοχή δέν θά μποροῦσαν νά ἀντέξουν μιά τέτοια ἐπιβάρυνση.[113] Ἡ ἀπουσία σχετικῶν εἰδήσεων, μετά τό 1741, σημαίνει ἤ ὅτι ἡ πρόταση τοῦ Boulle ἔγινε δεκτή ἤ ὅτι ὁ Γάλλος πρόξενος ἦταν σίγουρος πώς καί ἄλλες παρόμοιες ἐνέργειές του δέν θά εἶχαν θετικό ἀποτέλεσμα. Θά πρέπει νά συνέβαινε τό δεύτερο, ἄν ληφθοῦν ὑπόψη οἱ μεγάλες δυσκολίες πού ἀντιμετώπιζε ἡ σκάλα τῆς Ἄρτας ἀπό τούς συνεχεῖς πολέμους, οἱ ὁποῖοι ὁδήγησαν στήν οἰκονομική καταστροφή καί τελικά στήν ἀποστασία (1763) τόν πρόξενο Boulle.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

δ) Ἐθιμοτυπικά καί κοινωνική ζωή

Παρόλες ὅμως τίς δυσκολίες, οἱ πρόξενοι Ἄρτας οὔτε μιά στιγμή δέν σκέφτηκαν νά ἀφήσουν ἀνεκμετάλλευτη κάθε εὐκαιρία πού θά τούς προσέδιδε αἴγλη καί κύρος, ἀνάμεσα στούς Τούρκους ἀξιωματούχους καί τούς ὑπόδουλους ἐμπόρους καί πρόυχοντες. Ἄλλωστε ἡ ἐξασφάλιση τοῦ κύρους αὐτοῦ ἀποτελοῦσε βασική προϋπόθεση γιά τήν ἐπιτυχία σέ κάθε τομέα τῆς δραστηριότητας τῶν Γάλλων στήν περιοχή τοῦ προξενείου. Μέ τό πνεῦμα λοιπόν αὐτό, ὁ πρόξενος G.Dubroca δέν παρέλειψε νά διατάξει δυό γαλλικά καράβια πού φόρτωναν στήν Κόπραινα νά χαιρετίσουν μέ κανονιοβολισμούς τήν εἴδηση τῆς ἀνάληψης, στά 1723, τῆς πρωθυπουργίας ἀπό τόν δούκα τῆς Ὀρλεάνης καί τοῦ ὑπουργείου τῶν Ναυτικῶν ἀπό τόν κόμη De Maurepas. Γιά νά τιμήσει τό ἴδιο γεγονός, ἔκανε δέηση στό παρεκκλήσι τῆς προξενικῆς κατοικίας.[114]

Οἱ εὐκαιρίες γιά τήν ὀργάνωση διαφόρων παρόμοιων ἐκδηλώσεων δέν ἔλειπαν. Προαγωγές, νέοι ὑπουργοί, εἰδήσεις γιά ἐγκυμοσύνες τῆς βασίλισσας, ἡ ἀποκατάσταση τῆς ὑγείας τοῦ βασιλιᾶ, ἀκόμη καί τό νέο ἔτος ἀποτελοῦσαν ἀφορμές γιά δοξολογίες, σημαιοστολισμούς, κανονιοβολισμούς καί ἀνταλλαγή συγχαρητήριων ἐπισκέψεων μέ τίς τουρκικές ἀρχές καί ἐπιστολῶν μέ τούς γείτονες Βενετούς προνοητές.[115] Ἀπό τήν ἄλλη μεριά, ὅλα αὐτά ἔδιναν τήν εὐκαιρία στούς Γάλλους τῆς Ἄρτας νά διασκεδάσουν τήν πλήξη τους, ἀλλά καί νά προωθήσουν τίς ὑποθέσεις τους.

Ἀξίζει, νομίζω, νά ἀναφερθοῦν ἐδῶ μέ περισσότερες λεπτομέρειες οἱ γιορταστικές ἐκδηλώσεις πού ἔγιναν στήν Ἄρτα, στίς 23.4.1752, ὅταν μαθεύτηκε ἐκεῖ ἡ γέννηση τοῦ διαδόχου καί νέου δούκα τῆς Βουργουνδίας. Παρόλο πού δέν ὑπῆρχε στήν Ἄρτα ὀργανωμένη γαλλική παροικία καί παρά τό γεγονός ὅτι ἡ ἀπόσταση ἀπό τήν παραλία δέν ἐπέτρεπε τή συμμετοχή τῶν γαλλικῶν καραβιῶν καί τῶν πληρωμάτων τους, ὁ πρόξενος Boulle ὀργάνωσε λαμπρές τελετές. Τήν προηγούμενη ἔγινε ἐπίσημη δοξολογία στόν ναό τοῦ προξενείου· ὅταν τελείωσε ἡ δοξολογία, ρίχτηκαν 21 χαιρετιστήριες βολές ἀπό τά τέσσερα κανόνια τῆς προξενικῆς κατοικίας. Τήν ἡμέρα τοῦ ἑορτασμοῦ (23.4.), μέ τήν ἀνατολή τοῦ ἡλιου ἔγινε ἐπίσημη ἔπαρση τῆς σημαίας τοῦ προξενείου, πού ἀκολουθήθηκε ἀπό κανονιοβολισμούς καί βολές τουφεκιῶν, ἐνῶ στήν εἴσοδο ἦταν παραταγμένοι οἱ προστατευόμενοι τῆς Γαλλίας καί ὅσοι ἄλλοι εἶχαν κάποιον δεσμό μέ τούς Γάλλους.[116] Ἡ εἴσοδος μάλιστα ἦταν στολισμένη μέ ἀψίδες ἀπό μυρτιές. Τό ἀπόγευμα παρατέθηκε δεῖπνο στήν προξενική κατοικία, στό ὁποῖο παρακάθησαν συνολικά 100 ἄτομα, καθισμένα σέ σοφάδες κατά τά τουρκικά ἔθιμα. Τό σερβίρισμα τῶν φαγητῶν ἔγινε σύμφωνα μέ αὐστηρό πρωτόκολλο. Ἰδιαίτερη σημασία ἔχει τό γεγονός ὅτι οἱ 12 πρῶτοι ἀπό τούς Τούρκους καί τούς Ἕλληνες σερβιρίστηκαν ταυτόχρονα. Ἀνάμεσα στούς προσκαλεσμένους ἦταν ὅλοι οἱ Τοῦρκοι ἀξιωματοῦχοι, οἱ πρόξενοι ἄλλων κρατῶν (θά λέγαμε τό διπλωματικό σῶμα τῆς πόλης) καί ὅλοι οἱ Ἕλληνες προύχοντες. Κατά τήν εἴσοδο μάλιστα τοῦ Τούρκου διοικητῆ καί τοῦ κατῆ ρίχτηκαν δύο τιμητικές βολές, ὅπως ἔκαναν καί οἱ Τοῦρκοι ὅταν ὁ Γάλλος πρόξενος ἔμπαινε στό φρούριο. Οἱ προσκαλεσμένοι τοῦ Γάλλου προξένου διασκέδασαν ἀκόμη μέ ἀκροβάτες καί χορευτές, ἐνῶ οἱ Ἕλληνες χόρεψαν δικούς τους χορούς. Οἱ ἐκδηλώσεις τέλειωσαν,μέ τή δύση τοῦ ἡλιου,μέ ἄλλους κανονιοβολισμούς. Δέν παρέλειψαν,τέλος, νά εὐχαριστήσουν καί τό συγκεντρωμένο πλῆθος, στό ὁποῖο μοιράστηκαν 1000 ψωμιά καί προσφέρθηκε ἄφθονο κρασί. Ὅλες αὐτές οἱ ἐκδηλώσεις ἐπιδοκιμάστηκαν

ἀπό τόν ὑπουργό, πράγμα πού ὁ πρόξενος Boulle σημειώνει ἰδιαίτερα.[117] Παρόμοιες τελετές, σέ μικρότερη ἔκταση, ἔγιναν καί μέ τήν εὐκαιρία τῆς γέννησης καί δεύτερου Γάλλου πρίγκιπα.[118]

Ἄλλες τετραήμερες ἐκδηλώσεις, διαφορετικοῦ ὅμως χαρακτήρα, ἔγιναν στήν Ἄρτα τό 1774, στίς 24-27 Ἰουνίου, ὅταν μαθεύτηκε ἐκεῖ ὁ θάνατος τοῦ βασιλιᾶ Λουδοβίκου ΙΕ΄ καί ἡ ἐνθρόνιση τοῦ νέου Λουδοβίκου ΙΣΤ΄. Νεκρώσιμες δεήσεις, πένθιμος στολισμός τῆς προξενικῆς κατοικίας καί τῶν γαλλικῶν καραβιῶν πού βρίσκονταν στήν περιοχή, συλλυπητήριες ἐπισκέψεις καί ἐπιστολές, ἀλλά καί δοξολογίες, κανονιοβολισμοί καί δεήσεις γιά τήν ὑγεία καί τή μακροημέρευση τοῦ νέου βασιλιᾶ ἔκαναν σ'ὅλους γνωστό τό γεγονός κι ἔδωσαν ταυτόχρονα τήν εὐκαιρία στούς Γάλλους νά ἐπαναβεβαιώσουν τά φιλικά τους αἰσθήματα ἀπέναντι στούς Τούρκους.[119]

Καί οἱ Γάλλοι ἐπίσης ἦταν ὑποχρεωμένοι νά συμμετέχουν σέ παρόμοιες ἐκδηλώσεις τῶν Τούρκων.[120] Στίς περιπτώσεις μάλιστα αὐτές δέν ἦταν ἀπαραίτητη μόνο ἡ παρουσία τους, ἀλλά καί τά σχετικά δῶρα, καί ἴσως πιό ἀπαραίτητα. Ἔτσι ὁ προξενικός πράκτορας Grimaldi ἔστειλε στό ὑπουργεῖο κατάσταση ἐξόδων πού ἔγιναν μέ τήν εὐκαιρία τῆς γέννησης ὀθωμανῆς πριγκίπισσας. Τό ποσό ἀνερχόταν σέ 98 γρόσια καί 30 ἄσπρα. Ὁ Grimaldi ζητοῦσε νά τοῦ καταβληθοῦν τά χρήματα αὐτά, ἀναφέροντας συγχρόνως ὅτι τέτοιου εἴδους ἔξοδα ἦταν ἀπαραίτητα, γιατί ἀλλιῶς οἱ Τοῦρκοι φέρνονταν μέ δυσμένεια στούς Γάλλους.[121]

ε) Ἐνδυμασία - Πνευματική ζωή

Ὁλοκληρώνοντας τήν ἐξέταση τῆς ζωῆς τῶν Γάλλων τῆς Ἄρτας, θεωροῦμε σκόπιμο νά ἀναφέρουμε μερικές ἀκόμη πληροφορίες, πού νομίζομε ὅτι βοηθοῦν στήν κατανόηση τῆς παρουσίας καί τῆς δραστηριότητας τῶν Γάλλων στήν περιοχή τοῦ προξενείου. Οἱ πληροφορίες αὐτές ἀφοροῦν δυό ἀπό τούς προξένους, τούς πιό ἀντιπροσωπευτικούς, καί ἀναφέρονται στόν τρόπο τῆς ἀμφίεσής τους καθώς καί στά πνευματικά τους ἐνδιαφέροντα. Βέβαια δέν μᾶς ἔχουν σωθεῖ λεπτομερεῖς περιγραφές, πού θά μᾶς ἐπέτρεπαν νά σχηματίσουμε μιά ὁλοκληρωμένη εἰκόνα.[122] Ὡστόσο, οἱ ἀπογραφές τῶν ὑπαρχόντων ὅσων Γάλλων πέθαναν ἐκεῖ ἀποτελοῦν σημαντική πηγή.

Θά ἀναφερθοῦμε λοιπόν ἐδῶ σέ δυό ἀπό τίς παραπάνω ἀπογραφές, γιά τούς προξένους J.Dubroca, ὁ ὁποῖος πέθανε στήν Ἄρτα (6.10.1738), καί L.Boulle, πού ἀλλαξοπίστησε (1763). Ἡ πρώτη[123] ἀναφέρεται κυρίως στά προσωπικά εἴδη τοῦ J.Dubroca. Ἀπό τίς τρεισίμισι περίπου σελίδες της ξεχωρίζουμε τά πολλά καί βαρύτιμα κοσμήματα (12 δαχτυλίδια, χρυσά κουμπιά στολισμένα μέ πολύτιμες πέτρες κ.ἄ.) καί τά πολυτελῆ καί ἐντυπωσιακά ἐνδύματα.[124] Ἄλλωστε, ἡ πολυτελής ἐμφάνιση ἦταν φυσικό νά ἀποτελεῖ ἐπιδίωξη τῶν Γάλλων προξένων, γιά δυό κυρίως λόγους: ἀπό τή μιά ἐκπροσωποῦσαν τόν βασιλιά τους καί ἀπό τήν ἄλλη μεγάλωναν μέ τόν τρόπο αὐτόν τό κύρος τους. Ἀξίζει ἀκόμη νά σημειωθεῖ ἐδῶ ὅτι καί ἀρκετά ἀπό τά ἐνδύματα τοῦ προξένου αὐτοῦ ἦταν σύμφωνα μέ τήν τουρκική μόδα. Ἡ διαπίστωση αὐτή μᾶς ὁδηγεῖ στήν ὑπόθεση ὅτι ὑπῆρχαν περιπτώσεις, κατά τίς ὁποῖες ὁ Γάλλος πρόξενος δέν ἤθελε νά ξεχωρίζει ἀπό τούς ντόπιους.[126]

Ἡ ἄλλη ἀπογραφή ὑπαρχόντων, τοῦ προξένου Boulle,[127] περιλαμβάνει μόνο ἔπιπλα καί σκεύη· εἶναι ἐξάλλου φυσικό αὐτό, ἀφοῦ ὁ Boulle φεύγοντας ἀπό τήν Ἄρτα πῆρε

μαζί του τά προσωπικά του άντικείμενα, ὅσα μποροῦσαν νά μεταφερθοῦν, καί ὁπωσδήποτε τά ἐνδύματα καί τά κοσμήματά του. Ἀπό τήν ἀπογραφή αὐτή ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον ἔχει ἡ καταγραφή τῆς βιβλιοθήκης τοῦ ἀποστάτη προξένου. Περιλάμβανε 122 τόμους ἔργων, κυρίως ἱστορικῶν καί ἄλλων πού εἶχαν σχέση μέ τό ἐμπόριο καί τήν πρακτική του, καθώς καί συλλογές νόμων καί κανονισμῶν. Ἀκόμη περιεῖχε καί βιβλία μέ θρησκευτικό περιεχόμενο, καθώς καί γραμματικές: δύο τῆς γαλλικῆς γλώσσας, μία τῆς ἰταλικῆς καί μία τῆς τουρκικῆς. Ἀξίζει ἀκόμη νά σημειωθεῖ ὅτι ἀνάμεσα στά ἄλλα βρέθηκαν καί τετράδια μουσικῆς.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ'

Η ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ ΚΑΙ ΟΙ ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΜΕ ΤΟΥΣ ΤΟΥΡΚΟΥΣ

Νομίζομε ὅτι ἀποτελεῖ βασική προϋπόθεση γιά τήν κατανόηση τῆς παρουσίας καί τῆς δραστηριότητας τῶν Γάλλων στήν περιοχή τοῦ προξενείου Ἄρτας ἡ ἐξέταση τῶν σχέσεων τῶν προξένων τους - καί γενικότερα τῶν Γάλλων - μέ τούς ντόπιους (κατακτητές καί ὑπόδουλους), μέ τούς ἄλλους Εὐρωπαίους καί μεταξύ τους. Ἡ ἔρευνα αὐτή, τόσο στήν πορεία ὅσο καί στά πορίσματά της, ἀσφαλῶς θά εἶναι ἐνδιαφέρουσα καί ἀπό τήν ἄποψη τῆς τοπικῆς ἱστορίας.

Εἶναι βέβαια αὐτονόητο, ὅτι τό εἶδος τῶν σχέσεων τῶν Γάλλων τῆς Ἄρτας μέ τούς Τούρκους τῆς περιοχῆς ἀποτελοῦσε καθοριστικό παράγοντα γιά τήν ἄσκηση τῆς πολιτικῆς καί τήν ἐξυπηρέτηση τῶν γαλλικῶν συμφερόντων. Θεωρητικά οἱ σχέσεις αὐτές καθορίζονταν ἀπό τίς ἰδιαίτερες συμφωνίες τῆς Γαλλίας μέ τήν Πύλη, τίς Διομολογήσεις (Capitulations), ὅπως αὐτές διαμορφώνονταν κάθε φορά. Στήν πράξη ὅμως, οἱ διομολογήσεις ἐπηρέαζαν τήν πολιτική καί τή διάθεση τῶν Τούρκων ἀπέναντι στούς Γάλλους στό μέτρο πού οἱ συγκεκριμένες συνθῆκες καί ἡ δύναμη τοῦ κάθε τοπικοῦ διοικητῆ τό ἐπέβαλλαν.[128]

Βέβαια οἱ Γάλλοι πρόξενοι Ἄρτας, κατά τίς διαφορές τους μέ τήν τουρκική διοίκηση ἤ μέ ἄλλους ἀξιωματούχους, συχνά ἐπικαλέστηκαν τά προνόμια καί τίς ἐγγυήσεις πού τούς παρεῖχαν οἱ διομολογήσεις. Ἐξίσου ὅμως συχνά οἱ Τοῦρκοι τῆς Ἄρτας εἶχαν τή γνώμη ὅτι τά κείμενα αὐτά ὑπῆρχαν γιά νά τά τηροῦν οἱ ἴδιοι μόνο ὅσο καί ὅταν τούς συνέφερε. Διαπίστωση καί δική μας εἶναι, ὅπως ἔχει ἤδη τονιστεῖ, ὅτι οἱ σχέσεις τῶν Γάλλων μέ τούς Τούρκους βασίζονταν στήν προσωπική ἐπικοινωνία καί γνωριμία, στήν προσωπικότητα τοῦ Γάλλου προξένου καί τοῦ Τούρκου διοικητῆ,[129] στό παντοδύναμο "μπαξίσι"[130] καί γενικότερα στήν ταυτότητα τῶν συμφερόντων, ὅπως αὐτά γίνονταν ἀντιληπτά ἀπό τίς δυό πλευρές στή συγκεκριμένη χρονική στιγμή. Φυσικά τό εἶδος τῶν παραγόντων, πάνω στούς ὁποίους βασίζονταν οἱ γαλλο-τουρκικές σχέσεις, καθόριζαν καί τήν ποιότητα, τή σταθερότητα καί τή διάρκεια τῶν σχέσεων αὐτῶν.

Δέν θά πρέπει λοιπόν νά ἀναζητήσουμε σταθερότητα καί διάρκεια στίς σχέσεις Γάλλων καί Τούρκων στήν Ἄρτα, ἀφοῦ τά στοιχεῖα αὐτά δέν χαρακτήριζαν καί τούς παράγοντες, πάνω στούς ὁποίους οἱ σχέσεις τους βασίζονταν. Μέ ἄλλα λόγια, καί οἱ Γάλλοι πρόξενοι καί οἱ Τοῦρκοι διοικητές ἄλλαζαν, συχνότερα οἱ δεύτεροι ἀπό τούς πρώτους· ἐπομένως, ἡ προσωπική ἐπικοινωνία καί γνωριμία ἔμπαινε κάθε φορά σέ ἄλλη βάση. Οὔτε βέβαια οἱ γενικότερες συνθῆκες ἔμεναν ἀμετάβλητες. Μαζί μ'αὐτές μεταβαλλόταν καί ὁ βασικός παράγοντας τῆς ταυτότητας τῶν συμφερόντων.

Τό μόνο πού ἔμενε ἀμετάβλητο σχεδόν ἦταν ἡ φιλοχρηματία καί ἡ ἁπληστία τῶν Τούρκων.[131] Οἱ σχετικές ἀναφορές τῶν Γάλλων προξένων Ἄρτας εἶναι ἀποκαλυπτικές. "On n'est pas en ce pays, Monseigneur", ἔγραφε ὁ G.Dubroca πρός τόν Pontchartrain, "ny plus ny moins Turc que dans les autres de l'Empire".[132] Ἕνας ἄλλος πρόξενος, ὁ

J.Dubroca, ἀνέφερε πρός τόν ὑπουργό Maurepas: "Les Turcs y entrent facilement lorsqu'ils trouvent quelque chose ã gagner, parce qu'en Turquie,bien plus qu'en aucune autre partie du monde, on surmonte bien souvent avec un certain manège toutte sorte d'obstacle et les difficultés avec de l'argent".[133] Οἱ Γάλλοι πρόξενοι Ἄρτας πολύ νωρίς σχημάτισαν τήν παραπάνω ἐντύπωση γιά τούς Τούρκους, οἱ ὁποῖοι ἄλλωστε δέν φρόντιζαν νά κρύβουν αὐτή τή διάθεσή τους. Εἶναι διαμετρικά ἀντίθετη ἡ γνώμη τοῦ G.Dubroca πού ἀναφέραμε μέ κείνη πού διατύπωσε ὁ ἴδιος πρόξενος ἑνάμιση χρόνο νωρίτερα, τόν Ἰούλιο τοῦ 1705, ὅταν, ἐπηρεασμένος ἀπό τίς πρῶτες ἐντυπώσεις καί τή λαμπρή ὑποδοχή, σημείωνε τόν θαυμασμό καί τήν ἀγάπη τῶν Τούρκων πρός τόν Γάλλο βασιλιά.[134] Ἡ γνώμη τῶν Γάλλων προξένων, ὄχι μόνο τῆς Ἄρτας ἀλλά καί ὅλης τῆς Ἀνατολῆς, συμπυκνώνεται παραστατικά σέ ὑπόμνημα τοῦ ΕΕΜ, τοῦ 1781: "...Il faut avoir vecu avec les Turcs, connoitre la rapacitê de leurs officiers, la mauvaise foy, la corruption de leurs juges...".[135]

Αὐτή τήν ἁρπακτική διάθεση καί τή φιλοχρηματία τῶν Τούρκων προσπαθοῦσαν πάντα νά ἐκμεταλλευτοῦν οἱ Γάλλοι πρόξενοι Ἄρτας, γιά τήν ἐξυπηρέτηση τῶν συμφερόντων τους. Τό κονδύλι "presens annuels"[136] δέν ἔλειπε βέβαια ἀπό καμιά κατάσταση ἐξόδων τοῦ προξενείου. Ἤδη στά 1706, ὁ G.Dubroca, ἀναλύοντας τή σχετική δαπάνη, μᾶς πληροφορεῖ σέ πόσους Τούρκους ἀξιωματούχους ἔπρεπε νά πληρώνουν: στούς πασάδες τῶν Γιαννίνων καί τοῦ Δέλβινου, μέ τέσσερεις κατῆδες, ἕναν βοεβόδα καί δυό ἀγάδες.Σ'αὐτούς εἶχε κιόλας παρουσιαστεῖ ὁ Γάλλος πρόξενος καί φυσικά πρόσφερε δῶρα, πού ὁπωσδήποτε θά ἦταν ἀνάλογα μέ τόν βαθμό καί τή θέση τοῦ καθενός. Ἔπρεπε ἀκόμη νά ὑπολογιστοῦν καί αὐτά πού θά δίνονταν στούς Τούρκους ἀξιωματούχους τῆς Ναυπάκτου, ὅταν θά πήγαινε ἐκεῖ ὑποπρόξενος.[137]

Στήν οὐσία λοιπόν, δέν ἐπρόκειτο γιά δῶρα, ἀλλά γιά ἐπιβολή κανονικῆς εἰσφορᾶς. Στά 1739 μάλιστα, ὁ πρόξενος Boulle, σέ ἀναφορά του πρός τόν ὑπουργό, καθόριζε τό ὕψος τῆς εἰσφορᾶς αὐτῆς,πού ἔπρεπε νά πληρώσει ὁ πρόξενος ὅταν ἀναλάμβανε τά καθήκοντά του: συνολικά 30 πιάστρα. Ἄλλα 25 π. θά πλήρωνε, γιά νά καταχωριστεῖ στά κατάστιχα τῆς τοπικῆς δικαστικῆς ἀρχῆς τό σουλτανικό βεράτι. Ἐπίσης κάθε ἀλλαγή διοικητῆ ἤ κατῆ στοίχιζε στόν πρόξενο 10 π., γιά ὑφάσματα καί δῶρα στούς ὑπηρέτες. Ἀκόμη σέ διάφορες εὐκαιρίες (γιορτές τοῦ μπαϊραμιοῦ κ.ἄ.) τά ἔξοδα γιά τά μικροδῶρα (καφέ,ζάχαρη,γλυκίσματα,λικέρ καί σιρόπια) ἔφταναν τά 30-35 π. Ἄλλα 25-30 π. στοίχιζε στόν πρόξενο ἡ πρώτη του μετάβαση σέ ἄλλη πόλη, ὅπως στά Γιάννενα, ὅπου ἀσφαλῶς θά ἔπρεπε νά μεταβεῖ γιά ἐπίσκεψη γνωριμίας.[138] Ὑπῆρχαν μάλιστα καί περιπτώσεις,κατά τίς ὁποῖες οἱ Τοῦρκοι δέν περίμεναν νά τούς προσφέρουν "δῶρα" τά ζητοῦσαν οἱ ἴδιοι.[139] Ὡστόσο τό κονδύλι αὐτό τοῦ προϋπολογισμοῦ τῶν γαλλικῶν προξενείων, ἐπειδή δέν ἦταν δυνατό νά ἐλεγχθεῖ μέ ἀκρίβεια, δημιούργησε στό ΕΕΜ ὑποψίες γιά καταχρήσεις, ὅπως δείχνει σχέδιο βασιλικοῦ διατάγματος.[140]

Οἱ εἰσφορές βέβαια πού ἀναφέρθηκαν ἐδῶ, τά "δῶρα", ὅπως τά ὀνόμαζαν οἱ Γάλλοι πρόξενοι, ἦταν οἱ τακτικές, οἱ καθιερωμένες. Ὑπῆρχαν ὅμως καί πολλές ἄλλες περιπτώσεις καί εὐκαιρίες γιά τέτοια ἔκτακτα ἔξοδα. Αὐτά μάλιστα ἦταν τόσο μεγαλύτερα, ὅσο πιό σημαντική ἦταν καί ἡ ἐξυπηρέτηση πού οἱ Γάλλοι ἐπεδίωκαν.[141] Ἀλλά καί ἄλλου εἴδους ἐξυπηρετήσεις ζητοῦσαν οἱ Τοῦρκοι. Μιά τέτοια περίπτωση ἀναφέρεται στά

1706, ὅταν ὁ πασάς τῶν Γιαννίνων,[142] ὁ βοεβόδας τῆς Ἄρτας καί ὁ κατής, καί οἱ τρεῖς ἀπό τήν οἰκογένεια τῶν Bossina, παρακάλεσαν τόν Γάλλο πρόξενο νά μεσολαβήσει γιά νά ἀπελευθερωθεῖ ὁ Μουσταφάς, γιός τοῦ Ἀλῆ Bossina, πού εἶχε πιαστεῖ μέ 12 συντρόφους του καί ἦταν σκλάβος στίς γαλέρες. Πραγματικά ὁ G.Dubroca διαβίβασε τήν παράκληση στόν ὑπουργό Pontchartrain καί στό ΕΕΜ, μέ τήν παρατήρηση ὅτι ἀπό τήν ἔκβαση τῆς ὑπόθεσης θά ἐξαρτιόταν ἡ ἄδεια γιά τήν ἐξαγωγή σιταριοῦ.[143]

Δέν ἔλειπαν ἀκόμη καί οἱ περιπτώσεις, πού οἱ Τοῦρκοι ζητοῦσαν τή μεσολάβηση τῶν Γάλλων προξένων, ἀκόμη καί στήν Πύλη. Ἔτσι ὁ μουσελίμης τῶν Γιαννίνων, πού ἦταν καί διοικητής Ἄρτας, πρίν ξεκινήσει γιά τήν Κωνσταντινούπολη παρακάλεσε τόν J.Dubroca νά τοῦ δώσει συστατική ἐπιστολή πρός τόν Γάλλο πρεσβευτή. Ὁ πρόξενος Ἄρτας τοῦ τήν ἔστειλε ἀμέσως, ἐλπίζοντας ὅτι ὁ πρεσβευτής του θά ἐπιδοκίμαζε τήν ἀπόφαση, γνωρίζοντας πόση ἀνάγκη εἶχαν οἱ Γάλλοι τῆς Ἄρτας τόν Τοῦρκο αὐτόν μπέη.[144]

Ἀκόμη καί τόν ρόλο τοῦ εἰδικοῦ στρατιωτικοῦ ἐμπειρογνώμονα καί σύμβουλου τῶν Τούρκων διοικητῶν ἔπαιζαν οἱ πρόξενοι. Ὁ βοεβόδας τῆς Ἄρτας [145] εἶχε καλέσει, τό 1761, τόν Boulle καί τοῦ ἀνακοίνωσε ἐπιστολή τοῦ πασᾶ τῶν Γιαννίνων. Μέ τήν ἐπιστολή του ὁ Τοῦρκος πασάς, ἀπό χρόνια φίλος τοῦ Γάλλου προξένου, ζητοῦσε πληροφορίες γιά τίς κινήσεις ναυτικῶν δυνάμεων. Συγκεκριμένα, σύμφωνα μέ πληροφορίες ἀπό τό Δέλβινο, εἶχαν ἀγκυροβολήσει ἀνάμεσα στήν Κασσώπη καί τούς Ἁγίους Σαράντα 70 περίπου μεγάλα πολεμικά πλοῖα, μέ ἱσπανική μᾶλλον σημαία. Στή συνέχεια χωρίστηκαν σέ δυό μοῖρες καί ἀπέπλευσαν. Ὁ Boulle, ἀφοῦ στήν ἀρχή προσπάθησε νά ἀποφύγει μιά συγκεκριμένη ἀπάντηση, ἀναγκάστηκε τελικά νά ἐκφράσει τήν ἄποψη ὅτι ἐπρόκειτο μᾶλλον γιά ἱσπανικά πολεμικά· στόχος τους ἦταν ἡ Μάλτα, τῆς ὁποίας ἡ σχεδιαζόμενη κατάληψη ἀπό τόν σουλτάνο ἀπειλοῦσε τό γειτονικό ἱσπανικό βασίλειο τῆς Νεάπολης.[146]

Οἱ ἐξυπηρετήσεις καί τά δῶρα τῶν Γάλλων δημιουργοῦσαν τήν ἀπαραίτητη ἀτμόσφαιρα, μέσα στήν ὁποία καλλιεργοῦνταν οἱ γνωριμίες τῶν προξένων Ἄρτας μέ τούς Τούρκους ἀξιωματούχους τῆς περιοχῆς. Οἱ σχετικές ἀναφορές τῶν προξένων ἀποτελοῦν μιά καλή πηγή εἰδήσεων γιά τήν περιοχή. Γι'αὐτό θεωροῦμε σκόπιμο νά κάνουμε ἐκτενέστερο λόγο γιά τίς περιπτώσεις αὐτές. Ἔτσι, στά 1706, ὁ Ὀσμάν ἀγάς πού πέρασε ἀπό τήν Ἄρτα καί γνωρίστηκε μέ τόν G.Dubroca, πρόσφερε στούς Γάλλους τήν προστασία τῶν ἀποσπασμάτων του στίς μετακινήσεις τους.[147] Λίγο μετά, πέρασε ἀπό τήν Ἄρτα ὁ πασάς τῶν Γιαννίνων,[148] στόν ὁποῖον ὁ Γάλλος πρόξενος παρουσιάστηκε γιά τή συμπεριφορά τῶν τοπικῶν ἀρχῶν, πού δέν σέβονταν τίς διομολογήσεις καί τά σουλτανικά φιρμάνια. Ὁ Τοῦρκος πασάς προθυμοποιήθηκε νά τιμωρήσει κατώτερους ἀξιωματούχους, ἀλλά δέν ἔκανε καθόλου λόγο γιά τόν διοικητή καί τόν κατή τῆς Ἄρτας. Τό κέρδος γιά τούς Γάλλους ἦταν οἱ διευκολύνσεις πού παραχωρήθηκαν στό θέμα τῶν λιποτακτῶν ἀπό τούς Βενετούς.[149]

Ἰδιαίτερα στενές φαίνεται νά ἦταν οἱ σχέσεις τοῦ J.Dubroca, μέ τόν Ἀλῆ μπέη, ὁ ὁποῖος ἀνέλαβε τή διοίκηση τοῦ πασαλικοῦ τῶν Γιαννίνων τόν Μάρτιο τοῦ 1732![150] Ὁ Γάλλος πρόξενος μάλιστα τόν περιγράφει σάν πολύ ἱκανό διοικητή καί πρόθυμο νά ἀναλάβει τίς πιό δύσκολες καί ἐπικίνδυνες ἐπιχειρήσεις, ἀρκεῖ νά ἔχει τό ἀνάλογο συμφέρον. Οἱ πρόγονοι τοῦ Τούρκου αὐτοῦ μπέη ἦταν ὅλοι πασάδες καί προστατευόμενοι τοῦ μεγάλου βεζύρη, ἐνῶ ὁ ἴδιος ἦταν φίλος τοῦ Γάλλου προξένου καί τοῦ πατέρα του. Στόν Ἀλῆ μπέη εἶχε δοθεῖ καί τό βοεβοδιλίκι τῆς Ἄρτας σάν κληροδότημα γιά τόν ἴ-

δυον καί τούς γιούς του. Έτσι ὁ J.Dubroca εἶχε πολλές ἐλπίδες, ἰδιαίτερα στό θέμα τῆς ἐξαγωγῆς ναυπηγήσιμης ξυλείας.[151] Ἤδη ὁ Γάλλος πρόξενος εἶχε ἀρχίσει διαπραγματεύσεις μέ τόν ἀντιπρόσωπο τοῦ Ἀλῆ πού διοικοῦσε τήν Ἄρτα, ἀλλά καί μέ τόν ἴδιο τόν Τοῦρκο μπέη, ὅταν ὁ τελευταῖος αὐτός πῆγε στήν Ἄρτα γιά λίγα τό Πάσχα τοῦ 1732.[152]

Στά 1735 τό βοεβοδιλίκι τῆς Ἄρτας νοικιάστηκε γιά ἕνα χρόνο στόν Μεχμέτ μπέη, παλιό φίλο τοῦ J.Dubroca· διοικητής τῆς περιοχῆς ἦταν ὁ δεκαοχτάχρονος γιός τοῦ Μεχμέτ. Ὁ Γάλλος πρόξενος δέν παρέλειψε νά ἐπισκεφτεῖ τόν νεαρό διοικητή, ἀπό τόν ὁποῖο πῆρε τή διαβεβαίωση, ὅτι θά παρασχεθεῖ στούς Γάλλους κάθε ἐξυπηρέτηση.[153]

Ἀλλά καί ὁ πρόξενος Boulle εἶχε κινηθεῖ δραστήρια στόν τομέα τῆς καλλιέργειας τῶν γνωριμιῶν μέ τούς Τούρκους ἀξιωματούχους. Ἀποτέλεσμα τῆς τακτικῆς αὐτῆς τοῦ Γάλλου προξένου ἦταν νά πετύχει κάτι πού θεωροῦνταν ἀκατόρθωτο: νά πάρει δηλ. ἀπό τόν κατή τῶν Γιαννίνων ἐπίσημο ἔγγραφο ἐναντίον τῶν τουρκικῶν ἀρχῶν τῆς Αὐλώνας, γιά τή γνωστή ὑπόθεση τοῦ ὑπερβολικοῦ τελωνειακοῦ δασμοῦ καί τῆς κατάσχεσης εἰδῶν τοῦ ἐκεῖ ἐμπορικοῦ οἴκου.[154] Ὁ πρόξενος αὐτός καλλιεργοῦσε τίς σχέσεις του συστηματικά καί σέ ἀνύποπτο χρόνο. Ἔτσι ὅταν ὀνομάστηκε νέος πασάς στά Γιάννενα, αὐτός ἦταν ἀπό χρόνια φίλος τοῦ Boulle.[155] Τήν ἴδια τακτική φαίνεται ὅτι ἀκολούθησε καί ὁ πρόξενος J.Julien, ὁ ὁποῖος δέν ἀνησυχοῦσε καθόλου ἀπό τήν ἀλλαγή τοῦ διοικητῆ Ἄρτας, στά 1774, γιατί καί ὁ νέος ἦταν φίλος του.[156]

Οἱ φιλίες ἀνάμεσα στούς Τούρκους διοικητές καί τούς Γάλλους προξένους στήν Ἄρτα, γιά τίς ὁποῖες μᾶς πληροφοροῦν οἱ ἀναφορές τῶν τελευταίων, δημιουργοῦν πολλές ἐπιφυλάξεις ὡς πρός τήν εἰλικρίνεια καί τή σταθερότητά τους, καί ὄχι μόνο ἀπό τήν πλευρά τῶν Τούρκων. Χαρακτηριστική εἶναι μία ἀναφορά τοῦ J.Dubroca πρός τό γαλλικό ὑπουργεῖο Ναυτικῶν·[157] ὁ Γάλλος πρόξενος δέν μιάζει νά λυπήθηκε, ὅταν τό βοεβοδιλίκι Ἄρτας δέν δόθηκε στόν Σουλεϊμάν μπέη, στόν ὁποῖο μάλιστα εἶχε δώσει σχετική συστατική ἐπιστολή πρός τόν πρεσβευτή Villeneuve. Τήν ἴδια ἄλλωστε συστατική ἐπιστολή δέν εἶχε παραλείψει νά δώσει καί στόν ἀντίπαλο τοῦ Σουλεϊμάν, τόν Ἀλῆ μπέη, στόν ὁποῖο καί δόθηκε τελικά τό βοεβοδιλίκι.[158]

Οἱ Γάλλοι πρόξενοι Ἄρτας εἶχαν βέβαια συμφέρον νά ὑπερτονίζουν τίς γνωριμίες καί τίς "φιλίες" τους μέ τούς Τούρκους ἀξιωματούχους. Ἀποτελοῦσε αὐτό μιά ἐγγύηση γιά τούς συμπατριῶτες τους ἐμπόρους καί ναυτικούς, ὅτι στήν περιοχή τοῦ προξενείου μποροῦσαν νά ἐπεκτείνουν μέ ἀσφάλεια τόν κύκλο τῶν ἐργασιῶν τους· καί ἀπό τόν ὄγκο τῶν συναλλαγῶν, ὅπως ἀναφέρθηκε, ἐξαρτιόταν καί τό ὕψος τοῦ εἰσοδήματος τῶν προξένων. Ἔτσι οἱ σχετικά λίγες περιπτώσεις, κατά τίς ὁποῖες οἱ Γάλλοι πρόξενοι ἦταν σέ θέση νά διαβεβαιώσουν τό ὑπουργεῖο καί τό ΕΕΜ γιά τή φιλική στάση τῶν Τούρκων καί γιά τήν ἡσυχία τῆς περιοχῆς, ἐμφανίζονται στήν προξενική ἀλληλογραφία σάν σημαντικό ἐπίτευγμα.[159] Ἡ διαπίστωση αὐτή νομίζομε ὅτι ἀποτελεῖ μιά σαφή ἔνδειξη γιά τήν ποιότητα τῶν γαλλο-τουρκικῶν σχέσεων στήν περιοχή τοῦ προξενείου Ἄρτας.

Περισσότερο συχνές ἀπό τίς ἀναφορές πού μιλοῦσαν γιά φιλικές σχέσεις ἦταν ἐκεῖνες πού ἔκαναν λόγο γιά τό ἀντίθετο. Οἱ διαφορές μάλιστα ἀνάμεσα στούς Γάλλους καί τούς Τούρκους ὀξύνονταν τόσο, ὥστε ἔπαιρναν τή μορφή διπλωματικοῦ ἐπεισοδίου καί ἡ διευθέτησή τους ἀπαιτοῦσε τήν παρέμβαση τῆς γαλλικῆς πρεσβείας στήν Πύλη ἤ καί

τοῦ γαλλικοῦ ὑπουργείου. Οἱ ἀφορμές γιά τή δημιουργία παρόμοιων καταστάσεων βέβαια δέν ἔλειπαν. Στά 1703 σημειώνεται κιόλας ἡ πρώτη. Ὁ Γάλλος πρόξενος B.Garnier ἀναγκάστηκε νά φιλονικήσει ζωηρά μέ τόν Τοῦρκο διοικητή καί τόν κατή. Λίτσα, ἡ προσπάθεια Τούρκων ἀξιωματούχων νά προσηλυτίσουν χριστιανούς, πράγμα πού θεωροῦνταν μεγάλη ἐπιτυχία γιά τούς Τούρκους, τή στιγμή μάλιστα πού οἱ δυό παραπάνω ἀξιωματοῦχοι ἦταν "χατζή". Τό ἐπεισόδιο ἔληξε μέ νίκη τοῦ Γάλλου προξένου· οἱ Τοῦρκοι ἀναγκάστηκαν νά ζητήσουν συγγνώμη.[160]

Σοβαρότερο ἦταν τό ἐπεισόδιο πού σημειώθηκε στά 1705. Συγκεκριμένα, δέκα ἔνοπλοι Ἀλβανοί μπῆκαν μέ τή βία στήν προξενική κατοικία, ζητώντας νά πάρουν σκλάβο ἕναν Γάλλο στρατιώτη, γιατί, ὅπως ἰσχυρίζονταν, εἶχε κλέψει ἕνα μουλάρι ἀπό κάποιο μοναστήρι. Ἡ ἀντίσταση τοῦ G.Dubroca, πού δέν δίστασε νά χρησιμοποιήσει καί τά ὅπλα του, ἦταν σθεναρή. Ἡ ὑπόθεση ἔφτασε στόν κατή καί διευθετήθηκε μέ δωροδοκίες. Ὡστόσο ὁ βοεβόδας κάλεσε σέ ἀπολογία τόν Γάλλο πρόξενο, ὁ ὁποῖος ἔστειλε ἀντιπρόσωπο τόν Pellissier· μπροστά σ'αὐτόν ὁ Τοῦρκος διοικητής ὕβρισε τό γαλλικό ὄνομα καί προκάλεσε ἔτσι διάβημα τοῦ Dubroca πρός τόν Γάλλο πρεσβευτή.[161] Τήν ἴδια χρονιά, οἱ Τοῦρκοι τῆς Πρέβεζας, παρά τίς γνωστές συμφωνίες τῶν διομολογήσεων, ἀνάγκασαν τόν καπ.L.Audibert νά ὑποστεῖ ἐξευτελιστικό ἔλεγχο, ἀκόμη καί στά προσωπικά του εἴδη. Ἐπιπλέον τοῦ ζήτησαν ἕνα τσεκίνι καί μία ὀκά μπαρούτι καί ἐπειδή ἐκεῖνος ἀρνήθηκε νά τά δώσει, τόν κακοποίησαν.[162]

Ἄλλο σημαντικό ἐπεισόδιο δημιουργήθηκε μέ τή σύλληψη, τό μαστίγωμα καί τή φυλάκιση τοῦ γραμματέα τοῦ προξενείου P.Granier, ὁ ὁποῖος ἐλευθερώθηκε, ἀφοῦ ἀναγκάστηκε νά δώσει 300 δουκάτα καί ἕνα χρυσό ρολόι. Ἀπαιτήθηκε ἡ παρέμβαση τοῦ Γάλλου πρεσβευτῆ καί σουλτανικό φιρμάνι, γιά νά ἀναγκαστοῦν οἱ Τοῦρκοι τῆς Ἄρτας νά ἐπιστρέψουν στόν Granier ὅσα τοῦ εἶχαν πάρει· ἀκόμη ὁ βοεβόδας δέχτηκε τούς ὅρους τοῦ Γάλλου προξένου, νά καταργηθεῖ ὁ φόρος τῶν διοδίων καί νά μειωθεῖ ὁ τελωνειακός δασμός σέ 3%, ὅπως ὁριζαν οἱ διομολογήσεις.[163] Τήν ἴδια χρονιά (1706), σημειώνονται καί ἄλλα ἐπεισόδια, μέ θύματα Γάλλους ναυτικούς ἢ Ἕλληνες φίλους τῆς Γαλλίας καί δράστες Ἀλβανούς ἢ Ἕλληνες φίλους τῶν Τούρκων. Ὅλα αὐτά ἀναγκάζουν τόν G.Dubroca νά στείλει τόν γραμματέα του Granier στήν Κωνσταντινούπολη. Ὡστόσο, ὁ Γάλλος πρόξενος ἑρμήνευε τά ἐπεισόδια αὐτά σάν αὐθαιρεσίες τῶν Τούρκων ὑπαλλήλων καί ὄχι σάν ἔκφραση γενικότερης πολιτικῆς, ἀφοῦ τό συμφέρον τῶν Τούρκων ἦταν νά διατηροῦν ἀγαθές σχέσεις μέ τούς Γάλλους, τούς σημαντικότερους ἀγοραστές τῶν προϊόντων τους.[164] Ἡ ἐκτίμηση τοῦ προξένου ἦταν σωστή. Ἡ τακτική τοῦ βοεβόδα δυσαρέστησε καί τούς Ἕλληνες καί τούς Τούρκους ἀκόμη, οἱ ὁποῖοι ζήτησαν ἀπό τήν Πύλη τήν ἀνάκλησή του.[165]

Τά ἴδια προβλήματα στίς σχέσεις του μέ τούς Τούρκους ἀντιμετώπισε καί ὁ J. Dubroca. Ἀμέσως μάλιστα μετά τήν ἄφιξή του στήν Ἄρτα, ὁ πρόξενος αὐτός ἦλθε σέ ρήξη μέ τόν βοεβόδα. Ὁ Τοῦρκος ἀξιωματοῦχος, ὅταν τό προξενεῖο διοικοῦνταν ἀπό τήν τετραμελή ἐπιτροπή πού εἶχε ὁρίσει ὁ προσωρινός πρόξενος Μαρούτσης, βρῆκε τήν εὐκαιρία νά ἀπαιτεῖ ὑπερβολικούς δασμούς καί νά ἐπιβάλλει νέους φόρους, παρά τίς διομολογήσεις. Μέ τίς ἐνέργειες ὅμως τοῦ Dubroca, ὁ βοεβόδας ὑποχρεώθηκε νά ἐπιστρέψει ἕνα μέρος ἀπό τούς δασμούς πού εἶχε εἰσπράξει ἀπό τόν καπ. L.Gras. Τελικά ὁ βοεβόδας αὐτός ἀπομακρύνθηκε ἀπό τήν Ἄρτα.[166]

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Παρά τίς ἐλπίδες τῶν Γάλλων, καί ὁ νέος βοεβόδας δέν φέρθηκε καλύτερα. Αὐτός μάλιστα δημιούργησε ἐπεισόδιο μέ πρωτοφανή ὀξύτητα, πού διάρκεσε δύο ὁλόκληρα χρόνια. Συγκεκριμένα, τοποθέτησε δικό του φρουρό στήν ἀποθήκη ἐμπορευμάτων, μέσα στήν προξενική κατοικία, κατά παράβαση τοῦ ἄρ.15 τῶν διομολογήσεων (τοῦ 1673), τό ὁποῖο ἐγγυόταν τό ἀπαραβίαστο τοῦ καταλύματος τῶν προξένων.[167] Ὁ J.Dubroca ἐγκατέλειψε τότε τήν προξενική κατοικία καί κατέφυγε στόν κατή, ἀπό τόν ὁποῖο πῆρε καί σχετικό ἔγγραφο, καί στόν πασά τῶν Γιαννίνων. Ὁ βοεβόδας ἀναγκάστηκε νά προσφέρει στόν Γάλλο πρόξενο τρία πουγγιά (1.500 π.) γιά νά μή δοθεῖ συνέχεια, ἀλλά ὁ Dubroca ἀρνήθηκε τήν προσφορά, πράγμα πού προκάλεσε τόν ἔπαινο καί τά συγχαρητήρια τῶν γειτόνων Βενετῶν προνοητῶν. Ὁ Γάλλος πρόξενος ἦταν ἀποφασισμένος νά πετύχει τήν ἀνάκληση τοῦ βοεβόδα, μέσω τοῦ ὑπουργοῦ Maurepas καί τοῦ πρεσβευτῆ d'Andrezel.[168] Παράλληλα, ἔπειτα ἀπό συνεννόηση μέ τούς Βενετούς προνοητές Λευκάδας καί Πρέβεζας, ὁ Dubroca ἀπέκλεισε ἐμπορικά τήν περιοχή Ἄρτας καί ἐπί τέσσερεις μῆνες δέν φάνηκε ἐκεῖ κανένα καράβι. Στίς ἐνέργειές του αὐτές εἶχε καί τήν ὑποστήριξη τῶν Ἑλλήνων προκρίτων, οἱ ὁποῖοι μάλιστα ἔθεσαν στή διάθεσή του σημαντικό ποσό (5 πουγγιά: 2.500 π.), γιά νά ἀντιμετωπιστοῦν οἱ σχετικές δαπάνες. Παρά τήν αἴτηση συγγνώμης, ὁ Γάλλος πρόξενος συνέχισε τίς ἐνέργειές του, μέ ἀποτέλεσμα νά πετύχει τελικά τήν ἀνάκληση τοῦ Τούρκου ἀξιωματούχου.[169] Τό ἐπεισόδιο ἔληξε τελικά μέ τή σύλληψη τοῦ βοεβόδα καί τή νίκη τῶν Γάλλων.[170]

Ἡ ὀξύτητα στίς γαλλο-τουρκικές σχέσεις στήν περιοχή τοῦ προξενείου Ἄρτας δέν προερχόταν μόνο ἀπό τήν ἀπληστία τῶν Τούρκων ἀξιωματούχων. Στά 1740 ἀνώνυμοι Τοῦρκοι ἔφτασαν σέ βιαιότητες, προκαλώντας ζημιές στήν προξενική κατοικία. Ὁ πρόξενος Boulle κατέφυγε στόν Τοῦρκο διοικητή καί τόν κατή, οἱ ὁποῖοι ὑποσχέθηκαν νά τιμωρήσουν τούς ταραξίες. Ὡστόσο οἱ ἀρχές, ἐπειδή ἐπρόκειτο γιά Τούρκους, προσπαθοῦσαν νά ἀφήσουν τό ἐπεισόδιο νά λησμονηθεῖ. Ἀναγκάστηκαν ὅμως νά συλλάβουν κάποιον καί νά τόν καταδικάσουν σέ σκληρή τιμωρία. Ὁ Γάλλος πρόξενος, βρίσκοντας τήν εὐκαιρία νά δείξει τή μεγαλοψυχία του, μεσολάβησε καί χαρίστηκε ἡ ποινή.[171]

Ἄλλα ἐπεισόδια εἶχαν ἀφορμή τήν καταπάτηση ἀπό τούς Τούρκους γαιοκτήμονες τῶν συμφωνιῶν μέ Γάλλους ἐμπόρους. Στά 1741, γιά παράδειγμα, ὁ ἴδιος ὁ πρόξενος Boulle ἀντιμετώπισε τήν τακτική αὐτή, ὅταν δύο Τοῦρκοι ἀγάδες ἀρνοῦνταν νά τοῦ παραδώσουν τό σιτάρι πού εἶχε πληρώσει, γιατί εἶχαν βρεῖ καλύτερες τιμές σέ Ἕλληνες ἐμπόρους. Τά διαβήματα τοῦ Boulle πρός τόν Γάλλο πρεσβευτή δέν εἶχαν ἀποτέλεσμα. Ὁ τελευταῖος μάλιστα αὐτός συνέστησε στόν πρόξενο Ἄρτας νά δεχτεῖ τήν ἐπιστροφή τῶν χρημάτων του, γιά νά μή τά χάσει κι αὐτά.[172] Παρόμοια περίπτωση σημειώθηκε καί στά 1754, ὅταν κάποιος Ἀλβανός ἀξιωματοῦχος τοῦ Κάρλελι (:Αἰτωλοακαρνανία) σφετερίστηκε ἕνα φορτίο σιταριοῦ καί ἄλλα εἴδη πού ἀνῆκαν στόν Γάλλο πρόξενο Ἄρτας. Ὁ Boulle ὑπολόγισε τή ζημιά σέ 2.400 λίρες. Οἱ ἐνέργειές του πρός τό ὑπουργεῖο καί τήν πρεσβεία στήν Πύλη δέν φαίνεται νά εἶχαν σημαντικό ἀποτέλεσμα.[173] Στήν περίπτωση αὐτή ξεχωριστή σημασία ἔχει ἡ συνεργασία μέ τούς Τούρκους καί Ἑλλήνων, οἱ ὁποῖοι χτυποῦν ἀνοιχτά πιά τούς Γάλλους. Εἶναι ἡ ἐποχή πού τό γαλλικό ἐμπόριο χάνει ἔδαφος πρός ὄφελος τῶν ὑπόδουλων Ἑλλήνων ἐμπόρων.

Λίγα χρόνια ἀργότερα, στά 1762, ὁ πασάς τῶν Γιαννίνων Σουλεϊμάν[174] ἀποφάσισε

νά εἰσπράττει προξενικό ἀπό τά ἑλληνικά καράβια (κυρίως τοῦ Μεσολογγίου) πού ἔπλεαν μέ τουρκική σημαία. Ἐπειδή ὅμως αὐτά προσβάλλονταν συχνά ἀπό τούς πειρατές τῆς Κορσικῆς καί τοῦ Μονακό καί οἱ ἔμποροι προτιμοῦσαν τά γαλλικά ἤ καί ἄλλα εὐρωπαϊκά καράβια, ὁ Σουλεϊμάν ζητοῦσε καί ἀπό αὐτά προξενικό 3-4%, μέ τό πρόσχημα αὐξημένων τελωνειακῶν δασμῶν. Στήν ἀπαίτηση τοῦ Τούρκου πασᾶ εἶχαν κι ὁλας ἀναγκαστεῖ νά ὑποκύψουν οἱ Γάλλοι καπ. J.-B.Megy καί Jos.Jourdan. Ἡ κατάσταση φυσικά ἄλλαζε τώρα πρός ὄφελος τῶν ἐμπόρων τῆς περιοχῆς, κυρίως τῶν Ἑλλήνων, καί τῶν καραβιῶν ἀπό τό Μεσολόγγι, τά ὁποῖα θά πλήρωναν μόνο μιά φορά προξενικό, στόν πασά, καί ὄχι δύο, στόν πασά καί στόν πρόξενο, ὅπως τά γαλλικά. Τό πλῆγμα ἦταν φοβερό γιά τά γαλλικά οἰκονομικά συμφέροντα στήν περιοχή, ὕστερα μάλιστα ἀπό τόν πρόσφατο (ἑπταετή:1756-1763) πόλεμο.

Ὁ πρόξενος τῆς Ἄρτας δέν εἶχε πιά στή διάθεσή του πολλά μέσα γιά νά ἀντιμετωπίσει τήν κατάσταση. Ὁ Σουλεϊμάν ἦταν ἰσχυρός καί ὁ Boulle δέν ἦταν σέ θέση νά ἀναμετρηθεῖ ἀνοιχτά μαζί του. Στίς ἐπανειλημμένες ἐπιστολές τοῦ Γάλλου προξένου ὁ Τοῦρκος πασάς δέν καταδέχτηκε κάν νά ἀπαντήσει. Καί τό ταξίδι τοῦ Boulle στά Γιάννενα, πού ποῦ στοίχισε 100 π., πολύ λίγα ἀπέδωσε. Ἀκόμη, ὁ Γάλλος πρόξενος δέν εἶχε οὔτε σουλτανικό βεράτι· τό προηγούμενο εἶχε λήξει καί ὁ Boulle δέν εἶχε τά ἔξοδα γιά τήν ἀνανέωση, ἐνῶ τό ΕΕΜ δέν δεχόταν νά τά καλύψει ἀπό τά γενικά κονδύλια τοῦ ἐμπορίου.

Φαίνεται ὅμως πώς στήν ἴδια ἀδυναμία γιά ἀντιμετώπιση τῆς κατάστασης βρίσκονταν καί τό ὑπουργεῖο καί τό ΕΕΜ. Οἱ συνεχεῖς ἐκκλήσεις τοῦ προξένου Ἄρτας καί οἱ ἐντολές τοῦ ὑπουργοῦ πρός τόν Γάλλο πρεσβευτή στήν Πύλη δέν φαίνεται νά ἀπέδωσαν σπουδαίους καρπούς. Γιά τόν Γάλλο πρόξενο δέν ἔμενε πιά, παρά ἡ ἀποστασία.[175]

Οἱ ἀπαιτήσεις, κυρίως οἰκονομικές, τῶν Τούρκων διοικητῶν τῆς Ἄρτας συνεχίστηκαν ἐντονότερες καί κατά τήν προξενεία τοῦ J.Julien. Ὁ πρόξενος αὐτός διακρίνει καθαρά ὅτι στόχος τῶν Τούρκων ἦταν τώρα ἡ ἀκτοπλοΐα (caravanne), ὅ,τι δηλ.εἶχε ἀπομείνει στή γαλλική ναυτιλία τῆς περιοχῆς τοῦ προξενείου.[176] Οἱ λίγες ἐπιτυχίες τοῦ Γάλλου προξένου στίς προσπάθειές του γιά τόν περιορισμό τῶν αὐθαιρεσιῶν τῶν Τούρκων δέν ἔχουν πιά ἰδιαίτερη σημασία. Πρόκειται μᾶλλον γιά κινήσεις τακτικῆς τῶν Τούρκων, οἱ ὁποῖες ὑπερτονίζονται ἀπό τόν Julien. Ἔτσι πρέπει νά ἑρμηνευτεῖ καί τό διάταγμα τῆς Πύλης πού κάπως περιόριζε τίς ἀπαιτήσεις τῶν τουρκικῶν τελωνείων,[177] καθώς καί ἡ ἐπέμβαση τοῦ Julien στό θέμα Γάλλου ἐξωμότη.[178]

Οἱ Τοῦρκοι πιά δέν διστάζουν νά συμπεριφέρονται βάναυσα στούς Γάλλους καί νά προσβάλλουν καί αὐτή τή γαλλική σημαία. Χαρακτηριστικό εἶναι τό ἐπεισόδιο, τό ὁποῖο μᾶς παραδίδει ὁ πρόξενος Julien, μέ ἐπιστολή του τῆς 1.10.1769: Πρίν δύο μῆνες εἶχε φτάσει στήν Ἄρτα σουλτανικό φιρμάνι νά γίνουν δημόσιες τελετές γιά νίκες τῶν Τούρκων.[179] Τό γαλλικό, ὅπως καί τά ἄλλα προξενεῖα στήν Ἄρτα, ὕψωσε τή σημαία του συμμετέχοντας στόν ἑορτασμό. Ὁ Julien ὅμως ἀναγκάστηκε νά τήν ὑποστείλει, γιατί πληροφορήθηκε ὅτι Τοῦρκοι στρατιῶτες μαζί μέ ἄλλους ντόπιους εἶχαν σχίσει τίς σημαῖες τῶν ἄλλων προξενείων. Αὐτό ἐξαγρίωσε τούς Τούρκους, οἱ ὁποῖοι κατέστρεψαν τό κοντάρι τῆς σημαίας καί τή βασιλική κορόνα. Οἱ ζημιές βέβαια ἀποκαταστάθηκαν καί

οἱ Τοῦρκοι ζήτησαν συγγνώμη, ἀλλά ἡ εὐαισθησία τῶν Γάλλων εἶχε ἀμβλυνθεῖ τόσο, ὥστε ὁ πρόξενος δέν θεώρησε σκόπιμο νά ὑποβάλει παράπονα στήν Κωνσταντινούπολη.[180] Εἶχε περάσει πιά ἡ ἐποχή πού ὁ G.Dubroca δημιουργοῦσε θέμα καί μόνο γιατί ἔβρισκε τή θέση του κατειλημμένη[181] ἤ ὁ Boulle θυγόταν γιατί ὁ βοεβόδας τόν δεχόταν καθιστός![182]

Οἱ σχέσεις τῶν Γάλλων τῆς Ἄρτας μέ τούς Τούρκους καλυτέρεψαν αἰσθητά μετά τόν πρῶτο ρωσοτουρκικό πόλεμο (1768-1774). Οἱ Τοῦρκοι τῆς Ἄρτας, στά 1774, ἔδειξαν ὅτι συμμερίζονται τό πένθος τῶν Γάλλων, ὅταν ἀγγέλθηκε ὁ θάνατος τοῦ Λουδοβίκου ΙΕ΄. Ἡ στάση τους αὐτή ἔκανε τόν πρόξενο Julien νά σημειώσει ὅτι "...depuis cette dernière guerre les Turcs sont plus raisonnables qu' auparavant".[183]

Τήν ἄσχημη συμπεριφορά τῶν Τούρκων δέν τή δοκίμαζαν φυσικά μόνο οἱ πρόξενοι τῆς Ἄρτας. Καί οἱ ὑποπρόξενοι τῆς περιοχῆς πολλές φορές εἶχαν τήν ἴδια καί χειρότερη τύχη. Ἀναφέραμε ἤδη τά ἐπεισόδια μέ τόν Lablache στό ὑποπροξενεῖο Αὐλώνας. Ἰδιαίτερος λόγος γίνεται στίς πηγές γιά τίς ταλαιπωρίες τοῦ ὑποπροξένου στό Μεσολόγγι A.Jullien,στά 1743 καί στά 1745. Συγκεκριμένα, στίς 29.11.1743, τρεῖς ἄνθρωποι τοῦ Τούρκου διοικητῆ Μεσολογγίου παραβίασαν τήν κατοικία τοῦ ὑποπροξένου, γιά νά συλλάβουν κάποιον Ἕλληνα πού εἶχε καταφύγει ἐκεῖ. Ἐπειδή ὁ Jullien ἀρνήθηκε νά τόν παραδώσει, ὁ διοικητής διέταξε νά συλλάβουν τόν ἴδιον καί νά τόν ὁδηγήσουν δεμένο στόν κατή. Ὁ Γάλλος ὑποπρόξενος ἐπικαλέστηκε τά σχετικά ἄρθρα τῶν διομολογήσεων (τοῦ 1740), ἀλλά ὁ Τοῦρκος δικαστής τοῦ ἀπάντησε "νά τίς βράσει καί νά πιεῖ τό ζουμί τους". Τελικά ὁ Jullien ἀφέθηκε ἐλεύθερος μέ τή μεσολάβηση τοῦ Βενετοῦ συναδέλφου του καί δύο ἀγάδων, ἀφοῦ ἀναγκάστηκε νά δώσει καί τό ρολόι του.

Οἱ μετέπειτα ἐνέργειες τοῦ Jullien ἐξαγρίωσαν τόν Τοῦρκο ἀξιωματοῦχο, ὁ ὁποῖος βρῆκε τήν εὐκαιρία νά ἐκδικηθεῖ ἀργότερα. Στά 1745, μέ ἀφορμή ὅτι ὁ Jullien δέν ὑπάκουσε σέ διαταγή τοῦ Τούρκου διοικητῆ νά παρουσιαστεῖ, Τοῦρκοι στρατιῶτες εἰσέβαλαν στό σπίτι του, κατέστρεφαν τό γαλλικό ἔμβλημα καί ξυλοκόπησαν ἄγρια τόν Γάλλο ὑποπρόξενο, πού μάλιστα ἦταν ἄρρωστος στό κρεβάτι, καί τήν γυναίκα του. Ἔπειτα τόν ἔσυραν ἀπό τούς λασπωμένους δρόμους αἰμόφυρτο στόν κατή.

Οἱ πηγές μᾶς παραδίδουν μέ πολλές λεπτομέρειες τήν περιπέτεια τοῦ Γάλλου ὑποπροξένου Μεσολογγίου, καθώς καί τίς ἐνέργειες τοῦ ἴδιου, τοῦ προξένου Boulle καί τοῦ πρεσβευτῆ στήν Πύλη de Castellane (1741-1747), γιά νά δοθεῖ ἱκανοποίηση.[184] Θά ἦταν βέβαια ἄσκοπο νά τίς παραθέσουμε ἐδῶ. Ἐκεῖνο πού θέλουμε μόνο νά τονίσουμε εἶναι ὅτι οἱ διομολογήσεις, πού θεωρητικά ἐγγυόνταν καί τήν ἀσφάλεια τῶν Γάλλων προξενικῶν ὑπαλλήλων καί τό ἀπαραβίαστο τῶν προξενικῶν κατοικιῶν, συχνά παραβιάζονταν καί μάλιστα κατά τρόπο ὡμό. Ἔτσι οἱ Γάλλοι πρόξενοι καί ὑποπρόξενοι τῆς περιοχῆς τοῦ προξενείου Ἄρτας ἦταν πολλές φορές ὑποχρεωμένοι νά ἀγωνιστοῦν ὄχι μόνο γιά τά συμφέροντα πού ἐκπροσωποῦσαν, ἀλλά καί γιά τήν ἴδια τή σωματική τους ἀκεραιότητα καί τή ζωή τους ἀκόμη.

Τελειώνοντας τήν ἐξέταση τῶν σχέσεων τῶν Γάλλων τῆς Ἄρτας μέ τούς Τούρκους, ὀφείλουμε νά ἀναφέρουμε μιά βασική διαπίστωση: ὅτι δηλ. οἱ Γάλλοι πρόξενοι μέ κανένα τρόπο δέν ἤθελαν νά φανοῦν πώς ἐπεμβαίνουν στίς ἐσωτερικές διαμάχες τῶν Τούρκων. Ἡ πολιτική τους μάλιστα ἦταν,ὅπως ἀναφέρθηκε, νά καλλιεργοῦν φιλικές σχέσεις μέ κάθε ἰσχυρό Τοῦρκο. Χαρακτηριστική στό σημεῖο αὐτό εἶναι ἡ στάση τοῦ προξένου J.Du-

broca. Συγκεκριμένα, στά 1734-1735, οἱ κάτοικοι στό πασαλίκι τῶν Γιαννίνων εἶχαν χωριστεῖ σέ δυό ἀντιμαχόμενες παρατάξεις, ὑποστηρίζοντας καθένα ἀπό τά ἀδέλφια Μεχμέτ καί Ἀλῆ μπέηδες, πού πάλευαν γιά τήν ἐξουσία μετά τόν θάνατο τοῦ πατέρα τους Ὀσμάν πασᾶ. Ὁ δευτερότοκος Ἀλῆς ἐπί 15 χρόνια σφετεριζόταν τήν ἐξουσία, πού ἀνῆκε στόν πρωτότοκο Μεχμέτ. Τή φιλονικία τους ἐκμεταλλεύονταν οἱ Τοῦρκοι καί οἱ Ἕλληνες ἰσχυροί τοῦ τόπου, γιά δικό τους ὄφελος. Ὁ Γάλλος πρόξενος λοιπόν, παρόλο πού ἔβλεπε ὅτι τό συμφέρον του ἦταν μέ τό μέρος τοῦ Μεχμέτ καί ὅτι πάλι θά ἐπικρατοῦσε ὁ Ἀλῆς, ἀνέφερε στόν ὑπουργό του: "Ce (δηλ. ἡ ἐπικείμενη ἐπιτυχία τοῦ Ἀλῆ) m'est fort indifférant, parce que je n'ay jamais voulu demontrer partialité...".[185]

Ὡστόσο, δέν παρέλειπαν οἱ Γάλλοι πρόξενοι στίς ἀναφορές τους νά κάνουν λόγο γιά πρόσωπα καί πράγματα στήν περιοχή τους, ὅπως θά δοῦμε σέ ἰδιαίτερο κεφάλαιο τοῦ Γ΄μέρους τῆς ἐργασίας μας.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ'

ΟΙ ΠΡΟΘΕΣΕΙΣ ΑΠΕΝΑΝΤΙ ΣΤΟΥΣ ΕΛΛΗΝΕΣ

α) Ὁ ὑπόδουλος πληθυσμός

Οἱ σχέσεις πού ἀναπτύχθηκαν ἀνάμεσα στούς Γάλλους τῆς Ἄρτας καί τούς Ἕλληνες τῆς περιοχῆς τοῦ προξενείου ἐνδιαφέρουν ἄμεσα τήν ἔρευνά μας, τόσο ἀπό τήν ἄποψη τῆς διακρίβωσης τοῦ ρόλου καί τῆς θέσης τοῦ γαλλικοῦ προξενείου μέσα στόν χῶρο αὐτόν, ὅσο καί ἀπό τήν πλευρά τῆς τοπικῆς ἱστορίας.

Βασικό σημεῖο ἀναφορᾶς γιά τή μελέτη τῶν παραπάνω σχέσεων εἶναι ἡ ἀπάντηση στό ἐρώτημα, ἄν αὐτές κάλυπταν ὅλο τό κοινωνικό φάσμα τῶν Ἑλλήνων ἤ ἄν εἶχαν ἀναπτυχθεῖ μόνο μέ μερικές ἤ καί μία ὁμάδα τους. Ἡ μελέτη τῆς προξενικῆς ἀλληλογραφίας μᾶς δίνει τό πρῶτο στοιχεῖο. Ἀπό τήν πηγή αὐτή ἀπουσιάζουν σχεδόν ἐντελῶς ἀναφορές στούς ἀνώνυμους Ἕλληνες καί γενικά στόν ὑπόδουλο πληθυσμό τῆς περιοχῆς. Καί οἱ λίγες πού ὑπάρχουν, εἴτε ἀφοροῦν ἐνέργειες προκρίτων εἴτε ἔχουν σκοπό νά τονίσουν τίς δυσκολίες πού συναντοῦσαν οἱ Γάλλοι.

Ἔτσι μαθαίνουμε ὅτι, στά 1706, οἱ ἀπεσταλμένοι πρόκριτοι τῆς Ἄρτας πρός τόν σουλτάνο γιά τόν φόρο τοῦ χαρατσιοῦ εἶχαν πετύχει νά αὐξηθεῖ ὁ ἀριθμός τῶν φορολογουμένων ἀπό 11.000 σέ 13.000, μέ ἀποτέλεσμα τήν ἀνάλογη μείωση τῆς εἰσφορᾶς τοῦ καθενός.[186] Ἀκόμη πληροφορούμαστε ὅτι τήν ἴδια ἐποχή σημειώθηκε σημαντική ἀνατίμηση τῶν εἰδῶν πρώτης ἀνάγκης, παρά τήν ἀφθονία τῆς συγκομιδῆς. Αὐτό ὀφειλόταν στίς ὑπερβολικές ἀπαιτήσεις τοῦ Τούρκου διοικητῆ. Φυσικά, ἡ πληροφορία τοῦ Γάλλου προξένου ἀποβλέπει στό νά τονίσει τίς δικές του οἰκονομικές δυσκολίες καί ὄχι τοῦ πληθυσμοῦ.[187] Αὐτός εἶναι καί ὁ στόχος τοῦ προξένου Boulle, ὅταν ἀναφέρει, στά 1743, ὅτι οἱ κάτοικοι τῆς περιοχῆς, κατακτητές καί ὑπόδουλοι, "sont aussi pauvres que voleurs".[188] Σημαντικότερη εἶναι ἡ ἀναφορά τοῦ ἴδιου προξένου, στά 1760. Σέ ἐπιστολή του πρός τόν ὑπουργό ἀναφέρει ὅτι οἱ αὐθαιρεσίες τῶν διοικητῶν[189] τῆς Ἄρτας καί οἱ ἐκβιασμοί τῶν Ἀλβανῶν, πού ἦταν στήν ὑπηρεσία τους ἐδῶ καί 10 χρόνια (δηλ.ἀπό τό 1750), "ont reduit le païs à la dernière misère; les maisons et les campagnes sont la plus part desabitées et desertes...", οἱ κάτοικοι ἦταν ἐξαθλιωμένοι καί καταστραμμένοι ἀπό τούς βαρύτατους φόρους. Ὅλα αὐτά, συμπληρώνει ὁ Γάλλος πρόξενος, ἄνοιξαν τόν δρόμο καί ὁδηγοῦν τά βήματα τῶν δυστυχῶν στή μισητή ἀποστασία.[190]

Χαρακτηριστικές γιά τίς διαθέσεις τῶν Γάλλων τῆς Ἄρτας ἀπέναντι στόν ὑπόδουλο πληθυσμό τῆς περιοχῆς, ὅσο καί πολύτιμες γιά τήν ἱστορία της, εἶναι ἀκόμη οἱ μαρτυρίες γιά ἐπεισόδια καί μικροεξεγέρσεις τῶν Ἑλλήνων τῆς περιοχῆς. Οἱ ἐκτιμήσεις τῶν Γάλλων προξένων γιά τήν ἱκανότητα καί τή θέληση τῶν ὑπόδουλων Ἑλλήνων νά ἀποτινάξουν τόν ζυγό τους εἶναι πολλές φορές ἀντιφατικές. Γιά παράδειγμα, ὁ πρόξενος J.Dubroca, ὁ ὁποῖος, στά 1725, ἔλεγε γιά τούς Ἕλληνες ὅτι εἶναι γεννημένοι γιά τή σκλαβιά καί ὅτι μέ τήν παραμικρή δυσκολία σκύβουν τό κεφάλι στίς ὀθωμανικές ἀρχές![191] Ὁ ἴδιος πρόξενος, τέσσερα χρόνια ἀργότερα, παραδέχεται ὅτι ὑπάρχουν στήν περιοχή τοῦ προξενείου του πολλοί "mal intentionnés et ennemis du repos public".[192] Ἰδιαί-

τερη σημασία πρέπει νά δοθεῖ στό γεγονός ὅτι ὁ Γάλλος πρόξενος χαρακτήριζε τούς Ἕλληνες πατριῶτες ὡς ἐχθρούς τῆς δημόσιας τάξης.

Ἀπό τόν πρόξενο Boulle μαθαίνουμε ὅτι, στίς 10.12.1757, σημειώθηκε στήν Ἄρτα στάση (sedition) τῶν κατοίκων. Ὁ Γάλλος πρόξενος ἀποδίδει, καί ὀρθά, τήν ἐνέργεια αὐτή στίς δυσβάστακτες οἰκονομικές ἀπαιτήσεις τοῦ Τούρκου διοικητῆ· αὐτές, κατά τόν Boulle, ἔκαναν τούς κατοίκους νά χάσουν τά λογικά τους καί νά εἶναι ἕτοιμοι νά ἐκραγοῦν καί νά ἐρημώσουν τήν περιοχή. Τήν κατάσταση πού δημιουργήθηκε φαίνεται νά τή φοβᾶται περισσότερο ὁ Γάλλος πρόξενος ἀπό ὅσο ὁ Τοῦρκος διοικητής. Γι'αὐτό εἰδοποίησε ἀμέσως τόν πρεσβευτή του στήν Πύλη καί εἰσηγήθηκε νά ἐνημερωθοῦν τά ἁρμόδια ὄργανα, γιά νά ληφθοῦν τά κατάλληλα μέτρα.[193]

Ἰδιαίτερη σημασία ἔχουν οἱ εἰδήσεις τοῦ προξένου Julien γιά τά ὁρλωφικά. Καί ἄν οἱ πληροφορίες του γιά τά γεγονότα τῆς Πελοποννήσου χάνουν τήν ἀξία τους, γιατί ὁ πρόξενος Ἄρτας δέν ἦταν βέβαια αὐτόπτης μάρτυρας, οἱ εἰδήσεις ὅμως γιά τά γεγονότα τῆς περιοχῆς τοῦ προξενείου του εἶναι πολύ ἐνδιαφέρουσες. Ἡ τυχόν ἐξάλλου παρέμβασή του στή διαμόρφωση τῶν γεγονότων αὐτῶν ἔχει τή σημασία της γιά τό συγκεκριμένο μας θέμα, τή μελέτη δηλ. τῶν σχέσεων τῶν Γάλλων μέ τούς Ἕλληνες τῆς περιοχῆς τοῦ προξενείου. Ἀπό τόν Julien πληροφορούμαστε λοιπόν ὅτι οἱ ἐπαρχίες τοῦ Μεσολογγίου καί τοῦ Κάρλελι, "dittes anciennement l'Aetolie et Acarnanie", ἀκολούθησαν τό παράδειγμα τοῦ Μοριᾶ καί ὅτι προετοιμάζονταν ἀπό πολύ καιρό νά ξεσηκωθοῦν. Γιά τή συμμετοχή τους αὐτή οἱ παραπάνω περιοχές δοκιμάστηκαν σκληρά. Σουλτανικό φιρμάνι ἔδωσε τήν ἄδεια στούς ἄτακτους Ἀλβανούς ("sans frein ni discipline") νά ρημάξουν τούς τόπους ἀπό ὅπου πέρασαν. Καί στήν ἴδια τήν Ἄρτα, 2-3.000 Ἀλβανοί, παρόλο πού πῆραν μέ τή βία τρόφιμα ἀρκετά γιά 30.000, κατέστρεψαν τό ἕνα τρίτο τῆς πόλης. Πολλοί ἀπό τούς κατοίκους ἔχασαν τή ζωή τους, ἐνῶ πολλά γυναικόπαιδα ὁδηγήθηκαν στή σκλαβιά.[194] Ὁ ἴδιος ὁ Γάλλος πρόξενος μόλις κατόρθωσε νά σώσει τή ζωή του. Ἀκόμη καί ὁ Τοῦρκος διοικητής τῆς πόλης δέν ἦταν σέ θέση νά τοῦ δώσει τήν παραμικρή βοήθεια, ὅσο κι ἄν οἱ διομολογήσεις τό ἐπέβαλλαν. Ἔτσι ὁ Julien ἀναγκάστηκε νά μισθώσει μέ δικά του χρήματα μιά μικρή φρουρά, γιά νά σωθεῖ ἀπό τή λαίλαπα τῶν ἄτακτων Ἀλβανῶν.[195]

Ἀλλά καί στήν ἴδια τήν Ἄρτα εἶχε φανεῖ, τήν ἡμέρα τοῦ Πάσχα τοῦ 1770, ὅτι θά ξεσηκώνονταν οἱ Ἕλληνες. Τό ὅτι δέν κινήθηκαν τελικά ὀφείλεται στά μέτρα πού ἔλαβε ὁ Τοῦρκος διοικητής.[196] Στά μέτρα αὐτά ἐνεργός ὑπῆρξε καί ὁ ρόλος τοῦ Γάλλου προξένου. Ὁ Julien εἶχε πληροφορηθεῖ ἀπό κάποιον φίλο του, τόν ὁποῖον δέν κατονομάζει, ὅτι καί ὁλόκληρη ἡ "ἐπαρχία τῆς Ἠπείρου" ἦτσν πυρωμένη καί ἕτοιμη νά πάρει τά ὅπλα. Πληροφορήθηκε ἀκόμη ὅτι οἱ Ἕλληνες ἀρχηγοί εἶχαν λάβει ἀπό ἕνα ξίφος καί ἀπό ἕνα χρυσό μετάλλιο ἀπό τήν αὐτοκράτειρα τῆς Ρωσίας, λίγο μπαρούτι καί ἄλλες προμήθειες, καθώς καί ἄφθονες ὑποσχέσεις γιά ἰσχυρή βοήθεια. Ὁ Moüamet bey, διοικητής τῆς Ἄρτας, πού εἶχε κι αὐτός τίς πληροφορίες του, πῆγε στήν κατοικία τοῦ Γάλλου προξένου. Κατά τή διάρκεια τοῦ γεύματος ἐξέφρασε στόν Julien τίς ὑποψίες του γιά τίς προετοιμασίες τῶν Ἑλλήνων καί ζήτηση τή συμβουλή του γιά νά ἀντιμετωπίσει τήν κατάσταση. Ὁ Γάλλος πρόξενος ὄχι μόνο ἐπιβεβαίωσε τίς ὑποψίες τοῦ Τούρκου διοικητῆ,

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ἀλλά καί τόν συμβούλεψε νά ἀφοπλίσει πρῶτα-πρῶτα τούς Ἕλληνες τῆς πόλης καί τῶν περιχώρων· ἀκόμη τοῦ ὑπέδειξε νά συλλάβει καί νά κρατήσει γιά ὅμηρους τίς οἰκογένειες τῶν Ἑλλήνων προκρίτων, δηλ. "ce qu'ils avoient de plus precieux", γιά νά ἐξασφαλίσει τήν οὐδετερότητα ἤ καί τή συνεργασία τους· τέλος, τοῦ συνέστησε νά αὐξήσει τή φρουρά του καί παράλληλα νά κάνει αὐστηρό ἔλεγχο στίς ἐξόδους τῆς πόλης, μέ σκοπό νά λογοκρίνεται καί νά κατάσχεται κάθε ὕποπτη ἐπιστολή. Οἱ ὑποδείξεις τοῦ Γάλλου προξένου ἀκολουθήθηκαν κατά γράμμα ἀπό τόν Τοῦρκο μπέη καί ἀποδείχτηκαν, ὅπως φαίνεται, ἀποτελεσματικές. Ἔτσι ὁ Julien δέν παρέλειψε νά τονίσει στόν Γάλλο ὑπουργό τῶν Ναυτικῶν τή συμβολή του στό ὅτι "ce pays fut sauvé du sac et du carnage et resta par force dans une entière obeissance à son souverain".[197]

Εἶναι λοιπόν σίγουρο ὅτι οἱ Γάλλοι πρόξενοι Ἄρτας ἐνδιαφέρονταν βασικά γιά τή διατήρηση τῆς "τάξης καί τῆς ἡσυχίας" μέ ὁποιοδήποτε τρόπο, γιατί μόνο ἔτσι τό γαλλικό ἐμπόριο καί ἡ ναυτιλία στήν περιοχή μποροῦσαν νά ἐπωφεληθοῦν. Χαρακτηριστικό μάλιστα εἶναι τό γεγονός ὅτι, καί στό διάστημα πού οἱ ἄτακτοι Ἀλβανοί ρήμαζαν τήν περιοχή, ὁ Julien ἐπωφελήθηκε ἀπό ὁρισμένα διαλείμματα καί βρῆκε τόν τρόπο νά ἐξασφαλίσει ναύλους σέ δυό Γάλλους καπετάνιους, πράγμα πού προκάλεσε τόν ἔπαινο τοῦ ΕΕΜ.[198] Ἡ διαπίστωση αὐτή δίνει τό μέτρο καί τήν ποιότητα τοῦ ἐνδιαφέροντος τῶν Γάλλων τῆς Ἄρτας γιά τήν περιοχή καί τούς κατοίκους της.

Ἀπό τόν ἴδιο πρόξενο Julien πληροφορούμαστε ἀκόμη, ὅτι οἱ Ἀλβανοί, τῶν ὁποίων ἡ ἀπληστία κορυφώθηκε ἀπό τά πλούσια λάφυρα μετά τή συμμετοχή τους στήν καταστολή τῆς ἐξέγερσης τοῦ 1770, εἶχαν ἀναγάγει τή λεηλασία καί τή σφαγή σέ τρόπο ζωῆς καί βιοπορισμό καί ἀπειλοῦσαν καί πάλι, στίς ἀρχές τοῦ 1772, ὅτι θά ξαναπερνοῦσαν ἀπό τήν Ἄρτα. Τόν Ἰούνιο μάλιστα τοῦ ἔτους αὐτοῦ εἶχαν συγκεντρωθεῖ περίπου 4.000 καί σκόπευαν νά χτυπήσουν τήν πόλη, ἡ ὁποία σώθηκε τή φορά αὐτή χάρη στίς ἐνέργειες τοῦ Τούρκου διοικητῆ της, ἄν καί ὁ ἴδιος ἦταν ἀλβανικῆς καταγωγῆς.[199]

β) Οἱ ἁρματολοί

Ἀξιόλογες εἶναι οἱ πληροφορίες τῶν Γάλλων προξένων Ἄρτας σχετικά μέ τούς ἁρματολούς τῆς περιοχῆς. Ἄς σημειωθεῖ ὅτι οἱ Γάλλοι ὑπολόγιζαν στή βοήθεια ἤ τουλάχιστο στήν ἀνοχή τῶν ἁρματολῶν γιά τήν ἐκμετάλλευση τῆς ξυλείας ἀπό τά δάση τῆς περιοχῆς, ὅπως θά δοῦμε. Στίς προσπάθειες ἄλλωστε τῶν Γάλλων προξένων γιά τήν ἐξαγωγή τῆς ξυλείας αὐτῆς ὀφείλονται καί οἱ πληροφορίες τους γιά τούς ἁρματολούς. Στά 1732 λοιπόν μαρτυρεῖται ὅτι οἱ ἁρματολοί ποτέ δέν ἔβλαψαν τούς Γάλλους. Κατά τόν J.Dubroca, προξενοῦσαν ζημιές στά χωριά, ὅταν οἱ κοινότητες ἀρνοῦνταν νά καταβάλουν τούς μισθούς. Ἐπιπλέον ὁ πρόξενος αὐτός εἶχε φιλικές σχέσεις μαζί τους, ὥστε οἱ ἁρματολοί δέν θά πείραζαν κανέναν "portant chapeau", μήπως εἶναι δικός του ἄνθρωπος. Ὅταν μάλιστα οἱ εἰδικοί γιά τήν ἐκτίμηση τῶν δασῶν ἐπισκέφτηκαν τήν περιοχή τοῦ Μακρυνόρους, ὁ ὁπλαρχηγός Τρουμπούκης[200] τούς πρόσφερε ἀκόμη καί ψωμί καί κρασί, πού ἦταν τόσο δύσκολο νά βρεῖ κανείς.[201]

Ἐξίσου ἐνδιαφέρουσες εἶναι οἱ πληροφορίες, σχετικά μέ τήν ὀνομασία, στά 1749, τοῦ Πασόμπεη,[202] γιοῦ τοῦ Μεχμέτ μπέη, ὡς δερβέναγα τῆς περιοχῆς. Ἀποστολή

Του ἦταν ἡ καταδίωξη τῶν κλεφτῶν καί ἡ ἀφαίρεση τῶν ἁρματολικιῶν ἀπό τούς Ἕλληνες. Μερικοί ἀπό αὐτούς βρῆκαν οἰκτρό θάνατο καί ἄλλοι παραδόθηκαν καί ἀμνηστεύτηκαν· ἄλλοι ὅμως εἶχαν καταφύγει στή βενετική Πάργα καί ὁ Πασόμπεης ζητοῦσε τήν ἔκδοσή τους τόσο ἀπό τόν ὑποπρόξενο τῆς Βενετίας στήν Ἄρτα ὅσο καί ἀπό τόν γενικό προνοητή τῆς Κέρκυρας.[203] Ζήτησε ἀκόμη καί ἀπό τόν Γάλλο πρόξενο νά μεσολαβήσει στόν γενικό προνοητή. Ὁ Boulle, παρόλο πού σκέφτηκε στήν ἀρχή νά ἀρνηθεῖ, ὑπάκουσε τελικά, γιατί δέν ἤθελε νά κάνει ἐχθρό του ἕναν τόσο ἰσχυρό μπέη καί ἐπειδή ἔβλεπε ὅτι ἡ δράση τοῦ Πασόμπεη γιά τήν ἐξόντωση τῶν κλεφτῶν εὐνοοῦσε τά γαλλικά συμφέροντα.[204] Καί στά τέλη τοῦ 1749, οἱ Ἀλβανοί τοῦ Πασόμπεη δέν εἶχαν κατορθώσει ἀκόμη νά διώξουν τούς Ἕλληνες ἁρματολούς, οἱ ὁποῖοι, κατά τόν Γάλλο πρόξενο, "continuent de leur faire tête". Ὁ ἀνταγωνισμός γιά τά ἁρματολίκια προκάλεσε σοβαρή ἀναστάτωση στήν περιοχή, χωρίς νά διαφαίνεται διάθεση τῆς Πύλης νά δώσει κάποιο τέλος.[205]

Διαπιστώνουμε λοιπόν καί πάλι, ὅτι ἐκεῖνο πού ἐνδιέφερε τούς Γάλλους ἦταν ἡ διαφύλαξη τῆς τάξης, πράγμα πού τούς παρεῖχε μεγαλύτερες ἐγγυήσεις γιά τήν ἀσφαλέστερη καί ἀπρόσκοπτη ἐξυπηρέτηση τῶν συμφερόντων τους. Ἄν αὐτοί οἱ ἁρματολοί ἦταν Ἕλληνες, Ἀλβανοί ἤ Τοῦρκοι, οἱ Γάλλοι ἐνδιαφέρονταν μόνο γιά τό πῶς θά τούς χρησιμοποιοῦσαν στήν ἐπιδίωξη τῶν σκοπῶν τους.

Ὡστόσο, οἱ πρόξενοι τῆς Ἄρτας δέν παρέλειπαν νά διαβιβάσουν στό ὑπουργεῖο ἤ στό ΕΕΜ κάθε σχετική πληροφορία, ἀκόμη κι ἄν δέν ἀφοροῦσε ἄμεσα τήν περιοχή τους. Χάρη λοιπόν στίς μαρτυρίες τους, μαθαίνουμε γιά ἕνα ἐπεισόδιο στή βενετοκρατούμενη περιοχή τῆς Πρέβεζας. Συγκεκριμένα, σέ κάποιο μοναστήρι τῆς περιοχῆς πού πανηγύριζε εἶχε πάει, ἔπειτα ἀπό ἄδεια τῶν Βενετῶν, καί ὁ ἀρχηγός τῶν ἁρματολῶν τῆς περιοχῆς Ἄρτας, ἴσως τό φθινόπωρο τοῦ 1736. Στό πανηγύρι φιλονίκησαν ὁ Τοῦρκος ἀξιωματοῦχος καί ἕνας Ἕλληνας ἀπό τή Λευκάδα· τό ἐπεισόδιο πῆρε διαστάσεις καί σκοτώθηκαν 14 Τοῦρκοι καί 4 Πρεβεζάνοι. Ὁ διοικητής τῶν Γιαννίνων Ἀλῆ μπέης παραπονέθηκε στόν Βενετό γενικό προνοητή τῆς Κέρκυρας,[206] ὁ ὁποῖος διαπίστωσε, ἔπειτα ἀπό προσωπική ἔρευνα, ὅτι αἰτία γιά τό ἐπεισόδιο ἦταν οἱ προσβλητικές διαθέσεις τῶν Τούρκων. Ἀργότερα οἱ κάτοικοι τῆς Πρέβεζας πληροφόρησαν τόν γενικό προνοητή, ὅτι ὁ Ἀλῆς συγκέντρωνε Ἀλβανούς, γιά νά λεηλατήσει τήν πόλη τους. Ὁ Βενετός ἀξιωματοῦχος ἔστειλε δύο γαλέρες, τέσσερεις γαλιότες καί μερικά μπριγκαντίνια μέ 600 ἄνδρες, κάτω ἀπό τίς διαταγές τοῦ συνταγματάρχη Visconti. Ἐπίσης ἡ φρουρά τῆς Πρέβεζας ἐνισχύθηκε ἀπό τούς Ἕλληνες ἁρματολούς, οἱ ὁποῖοι εἶχαν παυθεῖ, περίπου 300 ἄνδρες, πού ἄρχισαν νά λεηλατοῦν τή γειτονική τουρκική περιοχή. Ἀπό τήν ἄλλη μεριά, ὁ Ἀλῆς εἶχε συγκεντρώσει 700-800 Ἀλβανούς, πεζούς καί ἔφιππους, μέ ἀποτέλεσμα νά μή τολμᾶ κανείς νά κυκλοφορεῖ στήν περιοχή· αὐτό εἶχε ἀρνητικές συνέπειες στό γαλλικό, ἀλλά καί στό ἑλληνικό ἐμπόριο. Ἔτσι οἱ Ἕλληνες πρόκριτοι τῆς Ἄρτας μεσολάβησαν στόν Ἀλῆ, γιά νά ἀποτρέψουν γενικότερη σύγκρουση. Ἀλλά καί ὁ πρόξενος J.Dubroca, πού εἶχε ἀναλάβει τόν ρόλο τοῦ μεσολαβητῆ, κατάφερε νά πραγματοποιηθεῖ συνάντηση τοῦ βοεβόδα Ἄρτας Μουσταφᾶ καί τοῦ συνταγματάρχη Visconti, ὡς ἐκπροσώπων τοῦ Ἀλῆ μπέη καί τοῦ Βενετοῦ γενικοῦ προνοητῆ, στό γαλλικό προξενεῖο Ἄρτας, ὅπου κλείστηκε συμφωνία καί τό ἐπεισόδιο ἔληξε.[207]

Ἀξιόλογη ἀκόμη εἶναι καί ἡ πληροφορία τοῦ ἴδιου προξένου, ὅτι στά 1731, μέ διαταγή τοῦ νέου ἀρχιστράτηγου πασᾶ στό Βιδίνι, ὑποχρεώθηκαν οἱ Ἕλληνες καί οἱ Ἑβραῖοι νά προμηθεύσουν στόν τουρκικό στρατό ὅπλα (8.000 στά Γιάννενα καί 5.000 στήν Ἄρτα). Ὁ καθένας ἔπρεπε νά φέρει, μέ ποινή θανάτου, ἕνα τουφέκι, μιά σπάθη καί δυό πιστόλες. Ἀπό τό μέτρο δέν ἐξαιρέθηκαν οὔτε οἱ κάτοικοι τῶν χωριῶν.[208]

Ἐδῶ, τέλος, μποροῦμε νά ἐντάξουμε καί τίς πληροφορίες τοῦ προξένου G.Dubroca γιά τή δυνατότητα στρατολογίας ντόπιων μισθοφόρων. Συγκεκριμένα, στά 1705 ὁ Γάλλος πρόξενος βρισκόταν σέ συνεννοήσεις μέ κάποιον τοπικό ἀρχηγό. Γιά τό πρόσωπο αὐτό δέν μᾶς παρέχει περισσότερες πληροφορίες. Τόν ὀνομάζει στήν ἀρχή Ἀλβανό (chef Albanois), ἀλλά ἀργότερα τόν θέλει Ἕλληνα ἀρχηγό τῶν Ἀλβανῶν. Ὅπως καί ἄν ἔχει τό πράγμα ὡς πρός τήν ἐθνικότητά του, τό γεγονός εἶναι ὅτι ὅτι αὐτός προσφέρθηκε νά ὑπηρετήσει τόν βασιλιά τῆς Γαλλίας μέ ἄλλους 60 ἄνδρες. Ὁ G.Dubroca διαβίβασε τήν πρόταση στόν ὑπουργό Maurepas, τόν Ἰούλιο τοῦ 1705. Παρά τίς συχνές ὅμως ὑπομνήσεις του καί παρά τό γεγονός ὅτι ἡ προσφορά αὐξήθηκε σέ 500 ἄνδρες, δέν δόθηκε καμιά ἀπάντηση στόν Γάλλο πρόξενο. Τήν ἴδια τύχη εἶχε, στά 1706, παρόμοια πρόταση ἑνός ἄλλου τοπικοῦ ἀρχηγοῦ, τοῦ Belo Joane (Μπελογιάννη;), ὁ ὁποῖος προσφερόταν νά ὑπηρετήσει στόν γαλλικό στρατό μέ πάνω ἀπό 500 συντρόφους του, ὅλους νέους καί ἱκανούς. Ὁ Γάλλος πρόξενος ἀπάντησε στήν πρόταση τοῦ Belo Joane, ὅτι ἡ Γαλλία, πρός τό παρόν τουλάχιστο, δέν εἶχε τήν πρόθεση νά στρατολογήσει ντόπιους.[209] Ἀπό τότε καί σ'ὅλη τή διάρκεια τῆς παραμονῆς τῶν Γάλλων στήν Ἄρτα δέν ξαναγίνεται λόγος γιά παρόμοιες ἐπαφές. Ἴσως, ἄν οἱ πρῶτες αὐτές προσφορές τῶν τοπικῶν ἀρχηγίσκων γίνονταν δεκτές ἀπό τούς Γάλλους, θά εἴχαμε καί ἄλλες παρόμοιες ἀργότερα.

γ) Οἱ προστατευόμενοι

Ὅπως ἔχει τονιστεῖ, ἕνας ἀπό τούς σκοπούς - ὁ κυριότερος - τῆς παρουσίας τῶν Γάλλων στήν Ἀνατολή ἦταν ἡ προώθηση τῶν οἰκονομικῶν τους συμφερόντων. Ἔτσι οἱ Γάλλοι πρόξενοι εἶχαν νά φροντίζουν γιά τήν ἐκμετάλλευση ἀπό τούς συμπατριῶτες τους τῶν πρώτων ὑλῶν τῆς περιοχῆς τοῦ προξενείου τους καί τή δημιουργία ἀγορῶν γιά τά βιομηχανικά προϊόντα τῆς πατρίδας τους. Στήν προσπάθεια αὐτή ἦταν ἀπαραίτητη ἡ συνεργασία τῶν ντόπιων, καί ἰδιαίτερα τῶν ἐμπόρων, πού μποροῦσαν μέ ὁποιονδήποτε τρόπο νά συμβάλουν στήν πραγματοποίηση τοῦ παραπάνω σκοποῦ.[210] Τέτοιους συνεργάτες οἱ Γάλλοι βρῆκαν ἀρκετά πρόθυμους, τουλάχιστο στήν ἀρχή. Τό ἀνταλλαγμα γιά τή συνεργασία ἦταν πολύ δελεαστικό: ἡ προστασία τῆς Γαλλίας, ἡ ὁποία σήμαινε, θεωρητικά, ἀπαλλαγή ἀπό τίς προσβολές τοῦ ντόπιου Τούρκου διοικητῆ καί ἀπόκτηση συγκεκριμένων ἐμπορικῶν προνομίων. Ἔτσι δημιουργήθηκαν οἱ προστατευόμενοι (protégés).[211]

Γιά τό ΕΕΜ ἡ παρουσία τῶν προστατευόμενων στίς διάφορες σκάλες τῆς Ἀνατολῆς ἦταν ἕνα ἀναγκαῖο κακό. Ἀπό νωρίς εἶχε διαβλέψει ὅτι θά μποροῦσαν κάποια στιγμή νά προξενήσουν σημαντική ζημιά στά γαλλικά συμφέροντα.[212] Ἀποτέλεσμα λοιπόν τῶν σχετικῶν εἰσηγήσεων τοῦ ΕΕΜ ἦταν τό βασιλικό διάταγμα τῆς 24.2.1727, τό ὁποῖο περιόριζε τά δικαιώματα τῶν προστατευόμενων καί ὁριζε αὐστηρότερα κριτήρια γιά τή χορήγηση τῆς γαλλικῆς προστασίας.[213]

Στήν περιοχή τοῦ προξενείου Ἄρτας συναντοῦμε, ἀπό τήν ἵδρυσή του, πολλούς Ἕλληνες, κυρίως ἐμπόρους, πού εἶχαν τήν προστασία τῆς Γαλλίας· οἱ περισσότεροι ἀπό αὐτούς ὑπηρετοῦσαν παράλληλα τό γαλλικό προξενεῖο ὡς διερμηνεῖς, κανονικοί ἤ ἐπίτιμοι, ὡς γραφεῖς, ὡς γραμματεῖς καί ἀκόμη ἀναπλήρωναν τούς Γάλλους προξένους, ὅπως π.χ. ὁ Jean Costerellj (Ἰω.Κωστερέλλης ἤ Κωσταρέλλης), ὁ ὁποῖος ἀναπληροῦσε, στά 1703, τόν πρόξενο B.Carnier.[214] Στά 1713 ἀναφέρεται προστατευόμενος ὁ Κωνσταντῖνος Paiceo (Παΐσιος).[215] Ἀρκετές φορές, ἀπό τό 1738, ἀναφέρεται ὁ γνωστός μας Κων.Βλαχούτσης ὡς γραφέας ἤ διερμηνέας τοῦ γαλλικοῦ προξενείου Ἄρτας.[216] Ἐπίσης, στά 1750, μαρτυρεῖται ὁ Σπυρίδων Παπαδόπουλος ὡς διερμηνέας τοῦ προξενείου· ὁ ἴδιος σημειώνεται, στά 1756, ὡς ancien protégé (ἐῶ μᾶλλον ἔχει τή σημασία τοῦ παλαιοῦ καί ὄχι τοῦ πρώην προστατευόμενου).[217] Ἀκόμη ἀναφέρεται, στά 1756, ὁ Βασίλειος Πάνου (Pano) καί ὁ Γιάννης Σκλαβοῦνος (Sclavuno).[218] Ἀναφέρεται ἐπίσης, στά 1763, κάποιος Δρόσος (Drosso) ὡς "drogman barataire de France".[219]

Οἱ πιό δραστήριοι ὅμως προστατευόμενοι τῆς Γαλλίας στήν περιοχή ἦταν οἱ Γιαννιῶτες Ἀναστάσιος καί Χριστόδουλος Μαρούτσηδες.[220] Εἴδαμε ἤδη ὅτι ὁ πρῶτος εἶχε ἀναλάβει προσωρινά τό προξενεῖο Ἄρτας, μετά τόν θάνατο τοῦ G.Dubroca, καί ὅτι τό εἶχε ἀναθέσει μέ τή σειρά του σέ μιά τετραμελή ἐπιτροπή. Ἐκδηλώθηκαν μάλιστα ζωηρές κινήσεις τοῦ Μαρούτση, γιά νά δοθεῖ τό προξενεῖο στόν Γάλλο ἔμπορο G.Aubert, τόν ὁποῖο χρησιμοποιοῦσε ὡς ἐμπορικό του ἀντιπρόσωπο στά Σάλονα.[221] Ἔτσι ὁ δραστήριος Γιαννιώτης θά μποροῦσε νά ἐλέγχει τό προξενεῖο. Ὁ Ἀναστάσιος Μαρούτσης ἦταν διερμηνέας μπερατλής (drogman barataire)[222] τοῦ γαλλικοῦ προξενείου Θεσσαλονίκης καί δέν ὑπαγόταν στή δικαιοδοσία τοῦ Γάλλου προξένου Ἄρτας. Γι'αὐτό ὁ J.Dubroca ζητοῦσε νά τοῦ ἀφαιρεθεῖ αὐτό τό βεράτι καί νά τοῦ δοθεῖ ἄλλο γιά τήν περιοχή τῆς Ἄρτας.[223] Ὁ Χριστόδουλος Μαρούτσης μνημονεύεται ὡς drogman honnoraire στά 1732, ὡς premier drogman στά 1738, ὡς ὑποπρόξενος στά Γιάννενα τό 1739, ὡς drogman a barat a Janina στά 1740 καί 1745 καί ἀκόμη ὡς πληρεξούσιος τοῦ προξένου Boulle στήν ἴδια πόλη, τό 1741.[224] Σημειώσαμε ἐπίσης ὅτι ὁ Χριστόδουλος Μαρούτσης εἶχε ἀγοράσει τήν προξενική κατοικία τῆς Ἄρτας, γιά 1.000 τσεκίνια, καί ὅτι τελικά τήν εἶχε προσφέρει στό γαλλικό δημόσιο.

Βέβαια ἡ χειρονομία τοῦ Μαρούτση, ὅσο κι ἄν ἦταν σημαντική, ἐντάσσεται σέ ἄλλες παρόμοιες ἐξυπηρετήσεις τῶν προστατευόμενων πρός τούς Γάλλους, οἱ ὁποῖες δέν ἦταν σπάνιες. Ἀποτελοῦσαν ἄλλωστε μέρος ἀπό τίς ὑποχρεώσεις τους πρός τούς προστάτες τους. Γιά παράδειγμα, ὁ πρόξενος Boulle ἀφηγεῖται ὅτι, ὅταν χρειάστηκε νά ἐπέμβει δυναμικά γιά νά σώσει τό καράβι τοῦ καπ. Patot πού εἶχε ὑποστεῖ ἐπίθεση ἀπό δουλτσινιώτικο πειρατικό, πῆρε μαζί του 12 στρατιῶτες πού τοῦ διέθεσε ὁ Τοῦρκος διοικητής, καθώς καί 4 προστατευόμενους.[225] Ἀκόμη, οἱ προστατευόμενοι εἶχαν ὑποχρέωση νά διευκολύνουν τή διακίνηση τῆς γαλλικῆς ἀλληλογραφίας, μέ τίς γνωριμίες καί τούς ἀνταποκριτές τους στά ἰταλικά λιμάνια.[226]

Ἐπίσης οἱ προστατευόμενοι ἦταν ὑποχρεωμένοι, καί φαίνεται πώς πρόθυμα ἀνταποκρίνονταν, νά συμμετέχουν στίς διάφορες γιορταστικές καί ἄλλες ἐκδηλώσεις τοῦ προξενείου. Μάλιστα ὄχι μόνον αὐτοί, ἀλλά καί ἄλλοι "συμπαθοῦντες" (autres affectionés) παρατάχτηκαν τιμητικά στήν εἴσοδο τῆς προξενικῆς κατοικίας κατά τίς ἐκδηλώσεις πού

ἔγιναν γιά τή γέννηση τοῦ δούκα τῆς Βουργουνδίας.[227]

Μέ δυσκολία ὅμως οἱ χειρονομίες αὐτές τῶν Ἑλλήνων προστατευόμενων τῆς Γαλλίας ἔκρυβαν τήν ἀμοιβαία ἐχθρότητα. Τά προσωπικά συμφέροντα τῶν προστατευόμενων,πού μέ τόν καιρό ἔγιναν ἀρκετά ἰσχυροί ὥστε νά μή διστάζουν νά τό δείχνουν, τούς ἔφερναν συχνά σέ σύγκρουση μέ τούς προστάτες τους. Μετά τά μέσα τοῦ αἰώνα, παρατηρεῖται, ὅπως θά δοῦμε, ἀνάπτυξη τῆς ἑλληνικῆς ναυτιλίας καί παράλληλη πτώση τῆς γαλλικῆς, καθώς καί σοβαρός ἀνταγωνισμός ἀπό ἄλες εὐρωπαϊκές σημαῖες. Οἱ προστατευόμενοι λοιπόν εἶχαν τότε συμφέρον νά προτιμοῦν ἄλλα καράβια καί ὄχι τά γαλλικά, γιά τίς μεταφορές τους πρός καί ἀπό τά ἰταλικά κυρίως λιμάνια.[228] Γιά νά ἀντιμετωπιστεῖ ἡ κατάσταση, ὁ πρόξενος Boulle εἰσηγήθηκε νά καταβάλλεται προξενικό τόσο στόν πρόξενο τῆς ἐθνικότητας τοῦ καραβιοῦ ὅσο καί στόν πρόξενο τῆς Γαλλίας, τῆς ὁποίας τήν προστασία ἀπολάμβαναν.

Ριζικότερο ὅμως μέτρο ἦταν ἡ ἀπειλή τῆς ἀφαίρεσης τῆς προστασίας. Ἰδιαίτερα στήν Ἄρτα, ἡ γαλλική προστασία παρεῖχε τίς περισσότερες ἐγγυήσεις. Οἱ Τοῦρκοι διοικητές, κατά τόν πρόξενο Boulle, ἐνῶ δέν δίσταζαν νά προσβάλλουν καί νά φυλακίζουν προστατευόμενους ἄλλων δυνάμεων, ἀκόμη καί τούς ἴδιους τούς προξενικούς ὑπαλλήλους, δέν τόλμησαν νά κάνουν τό ἴδιο καί σ'ἐκείνους τῆς Γαλλίας.[229] Τά παραπάνω μέτρα-φαίνεται πώς ἀπέδωσαν κάποιους καρπούς. Οἱ Ἕλληνες προστατευόμενοι τῆς Γαλλίας ὑποχρεώθηκαν νά ἀναθεωρήσουν, προσωρινά βέβαια,τή στάση τους καί στά 1752 συνέστησαν στούς ἀνταποκριτές τους στά ἰταλικά λιμάνια νά προτιμοῦν τά γαλλικά καράβια.[230]

Ἀπό ὅσα ἀναφέρθηκαν, φαίνεται ὅτι οἱ σχέσεις τῶν Γάλλων τῆς Ἄρτας μέ τούς προστατευόμενούς τους βασίζονταν ἀποκλειστικά στό ἀμοιβαῖο συμφέρον. Οἱ ἐπιδιώξεις τῶν δύο πλευρῶν συνέπιπταν ὡς μιά ὁρισμένη χρονική στιγμή, τήν ὁποία μποροῦμε νά τοποθετήσουμε κάπου στά μέσα τοῦ 18ου αἰ. Ἡ βασική αὐτή διαπίστωση καθορίζει καί τήν ποιότητα τῶν παραπάνω σχέσεων. Δέν πρόκειται δηλ., καί οὔτε τό περίμενε κανείς, γιά σχέσεις εἰλικρινοῦς φιλίας καί συνεργασίας. Ἡ βάση τους δέν μετακινήθηκε ἀπό τό καθαρά οἰκονομικό συμφέρον σέ κοινές πολιτικές ἤ πολιτιστικές ἐπιδιώξεις. Τό σχῆμα λοιπόν πού διέγραφαν οἱ σχέσεις αὐτές στή διάρκεια τοῦ αἰώνα καθορίζεται μέ σαφήνεια: ἀπό σχέσεις ἀμοιβαίας ἀνάγκης μετατρέπονται σέ μιά κατάσταση ἀμοιβαίας ἀνοχῆς, γιά νά δημιουργηθεῖ τελικά ἡ ἀνταγωνιστικότητα καί ἡ σαφής ἐχθρότητα.

δ) Οἱ Ἕλληνες πρόξενοι

Ἐχθρικές ἐπίσης ἦταν οἱ σχέσεις τῶν Γάλλων τῆς Ἄρτας μέ μιά ἄλλη ὁμάδα Ἑλλήνων ἐμπόρων: τούς προξένους καί ὑποπροξένους διαφόρων αὐλῶν στά Γιάννενα καί στήν Ἄρτα.[231] Καί ἦταν ἐπόμενο αὐτό, ἄν ληφθεῖ ὑπόψη ὁ σκληρός ἀνταγωνισμός ἀνάμεσα στούς Γάλλους καί στούς ἄλλους Εὐρωπαίους, ἰδιαίτερα τούς Ἄγγλους, τούς Ὁλλανδούς καί τούς Αὐστριακούς, γιά τήν οἰκονομική ἐπικράτηση στήν Ἀνατολή· ὁ ἀνταγωνισμός μάλιστα ἐντάθηκε ἀπό τά μισά περίπου τοῦ 18ου αἰ. καί ἔπειτα, ὅταν ἡ Γαλλία ἄρχισε νά χάνει ἔδαφος καί νά μήν ἀποτελεῖ πιά τόν ἀδιαφιλονίκητο κυρίαρχο τοῦ ἐμπορίου καί τῆς ναυτιλίας στήν περιοχή τῆς Ἀνατολικῆς Μεσογείου.

Ἀπό τό 1729 κιόλας ἐκδηλώθηκε ἡ πρώτη ἀντίδραση τῶν Γάλλων προξένων ἀπέναντι στούς Ἕλληνες συναδέλφους τους. Συγκεκριμένα, τό προξενεῖο τῆς Αὐστρίας στήν

Ἄρτα εἶχε ἀνατεθεῖ στόν Δημήτριο Κωνσταντίνου, ὁ ὁποῖος εἶχε ἀναπτύξει ἔντονη δραστηριότητα, μέ σκοπό νά πείσει τούς Γιαννιῶτες καί τούς Ἀρτινούς ἐμπόρους νά φορτώνουν σέ ναπολιτάνικα καράβια· ἀποτέλεσμα, ἡ σημαντική μείωση τοῦ κύκλου τῶν ἐργασιῶν τῆς γαλλικῆς ναυτιλίας στήν περιοχή. Ὁ πρόξενος J.Dubroca ὅμως ἐκμεταλλεύτηκε τή διαμάχη τοῦ Κωνσταντίνου μέ κάποιον καπετάνιο καί βρῆκε τήν εὐκαιρία νά τόν κατηγορήσει στόν ἐπιτετραμμένο τῆς Αὐστρίας στήν Πύλη de Taleman,ἀφοῦ ἔγραψε σχετικά καί στόν Γάλλο πρεσβευτή. Οἱ ἐνέργειες τοῦ Dubroca καί οἱ παράλληλες πιέσεις τοῦ πρεσβευτῆ Villeneuve ἔκαναν τόν Αὐστριακό ἐπιτετραμμένο νά παύσει τόν Κωνσταντίνου καί νά ἀναθέσει καί τό προξενεῖο τῆς Αὐστρίας στόν ἴδιο τόν Dubroca.[232]

Τήν ἴδια ἐπιτυχία σημείωσε καί ὁ πρόξενος Boulle δέκα χρόνια ἀργότερα. Τή φορά αὐτή τά γαλλικά συμφέροντα παραβλάπτονταν ἀπό τή δραστηριότητα τοῦ προξένου τῆς Ἀγγλίας στά Γιάννενα Θεοδοσίου Πάνου.[233] Ἡ δύναμη μάλιστα τοῦ Γιαννιώτη αὐτοῦ ἐμπόρου ἦταν τόση, ὥστε μποροῦσε νά πιέσει μέσω τῶν τουρκικῶν ἀρχῶν τούς συμπατριῶτες του ἐμπόρους νά ἀκυρώσουν ἀκόμη καί συμφωνίες φόρτωσης σέ γαλλικά καράβια. Αὐτό συνέβη στήν περίπτωση τοῦ καπ.Daniel, ὁ ὁποῖος εἶχε κλείσει ἕνα φορτίο κερί. Ὁ Πάνου, ἐκτός ἀπό τήν ὑποστήριξη τῶν τουρκικῶν ἀρχῶν, χρησιμοποιοῦσε εὐρύτατα τίς γνωριμίες καί τίς συγγένειές του, μέ ἀποτέλεσμα νά μονοπωλεῖ σχεδόν τή ναυτιλία τῆς περιοχῆς. Ὁ Γάλλος πρόξενος ἀντέδρασε, χορηγώντας ἀπό δικά του χρήματα (περ.5.000 λ.) χαμηλότοκα ναυτικά δάνεια (μέ 3-4%) καί μειώνοντας τούς γαλλικούς ναύλους, καθώς καί τό προξενικό. Παρόλα αὐτά, ὁ καπ. Carbonnel δέν θά ἔβρισκε φορτίο, ἄν δέν κυκλοφοροῦσαν φῆμες γιά ἐπικείμενο πόλεμο Ἀγγλίας-Ἱσπανίας.

Ἐπιπλέον ὁ Θ.Πάνου εἶχε καταφέρει νά δοθεῖ σέ κάποιον δικό του (δημιούργημά του, ὅπως τόν χαρακτηρίζει ὁ Boulle) τό ὁλλανδικό προξενεῖο τῆς Ἄρτας. Ἔτσι θά μποροῦσαν νά στραφοῦν πρός τά ὁλλανδικά καράβια ὅσα φορτία ἔχαναν τά ἐγγλέζικα ἐξαιτίας τῶν παραπάνω φημῶν.[234] Τελικά ὅμως, γιά κάποιον ἄγνωστο λόγο, πού μᾶλλον δέν ἔχει σχέση μέ τίς ἐνέργειες τοῦ Γάλλου προξένου, ὁ Θ.Πάνου ἀνακλήθηκε. Πρόξενος τῆς Ἀγγλίας στά Γιάννενα ἔγινε ὁ Pisany, ἀδελφός τοῦ διερμηνέα τῆς ἀγγλικῆς πρεσβείας στήν Κωνσταντινούπολη. Ἡ μεταβολή χαιρετίστηκε ἀπό τόν Boulle σάν σημαντικό γεγονός γιά τά γαλλικά συμφέροντα.[235] Ὁ Pisany δέν κράτησε γιά πολύ τό προξενεῖο. Ἤδη τόν Ἰούλιο τοῦ 1740 ὁ Boulle πληροφορήθηκε ὅτι τό ἀγγλικό προξενεῖο στά Γιάννενα δόθηκε σέ ἕναν σημαντικό παράγοντα τῆς πόλης, τόν Καραγιάννη. Τότε ὁ πατέρας τοῦ Θ.Πάνου, ὁ ὁποῖος ἦταν μπερατλής διερμηνέας τῆς Ἀγγλίας καί ἀντίπαλος τοῦ Καραγιάννη, πρότεινε στόν Γάλλο πρόξενο Ἄρτας νά ἑνώσουν τίς δυνάμεις τους ἐνάντια στόν νέο πρόξενο τῆς Ἀγγλίας. Φυσικά ὁ Boulle δέχτηκε τήν ἀναπάντεχη προσφορά καί ἡ συμφωνία κλείστηκε μέ τή μεσολάβηση τοῦ Μαρούτση.[236]

Ὡστόσο ὁ Γάλλος πρόξενος ἀξιολογεῖ σωστά τήν ἀπειλή πού διαγράφεται γιά τά συμφέροντα τῶν συμπατριωτῶν του καί τά δικά του. Σάν τό μόνο μέσο γιά τήν ἀντιμετώπιση τῆς κατάστασης θεωρεῖ τήν ἀπαγόρευση μέ σουλτανικό φιρμάνι νά ἀναλαμβάνουν οἱ Ἕλληνες ὑπήκοοι τοῦ σουλτάνου τή διπλωματική ἐκπροσώπηση ξένων αὐλῶν. Πρός τόν σκοπό αὐτόν ἔπρεπε νά κινηθοῦν δραστήρια τόσο τό γαλλικό ὑπουργεῖο Ναυτικῶν ὅσο καί ἡ πρεσβεία στήν Πύλη. Ἄν πετύχαινε τό σχέδιο, τότε πολλά μικρά προξενεῖα θά ἔμεναν χωρίς προξένους, γιατί τά ἔσοδά τους ἦταν ἀσήμαντα. Ἀλλά καί ἄν τοποθετοῦνταν πρό-

ξενοι, αὐτοί δέν θά εἶχαν τή δύναμη, τήν ὁποία ἔδιναν στούς Ἕλληνες συναδέλφους τους οἱ γνωριμίες, οἱ φιλίες, οἱ συγγένειες καί γενικά ἡ προτίμηση τῶν ὁμοεθνῶν τους ἐμπόρων.[237]

Τά πράγματα δυσκόλεψαν περισσότερο γιά τούς Γάλλους τῆς Ἄρτας ἀπό τά μέσα περίπου τοῦ αἰώνα. Ἰδιαίτερα προβλήματα παρουσιάστηκαν στόν πρόξενο Boulle τήν ἐποχή αὐτή ἀπό τήν παρουσία καί τή δράση στά Γιάννενα, καί γενικά στήν περιοχή τοῦ προξενείου, τοῦ Ἀναστασίου Πάνου.[238] Ἀπό τά τέλη τοῦ 1747 περίπου, ὁ Α.Πάνου εἶχε ὀνομαστεῖ πρόξενος τῆς Ραγούζας καί τῆς Νεάπολης, ἐνῶ ὁ ἀδελφός του Μιχαήλ, δραστήριος καί τολμηρός ἔμπορος, ἦταν ἐγκαταστημένος στή Μεσσήνη καί ἔπειτα στή Νεάπολη. Ὁ Μ.Πάνου μάλιστα, σέ συνεργασία μέ τόν ἄλλοτε πρόξενο τῆς Ἀγγλίας Θ.Πάνου,μέ τόν ὁποῖον ἦταν συγγενής, εἶχε δημιουργήσει πολλά προβλήματα στή γαλλική ναυτιλία καί τό ἐμπόριο κατά τήν προξενεία τοῦ J.Dubroca καί ὁδήγησαν τόν πρόξενο αὐτόν στήν οἰκονομική καταστροφή.[239] Ἀκόμη, ὁ Α.Πάνου εἶχε τοποθετήσει ὑποπρόξενό του στήν Ἄρτα κάποιον ἄλλον Ἕλληνα, τόν Δημήτριο Λεοντίδη.[240] Ἀργότερα, στά 1761, ὁ Αν.Πάνου εἶχε ἀποκτήσει τόση δύναμη, ὥστε ὀνόμασε πρόξενο τῆς Ραγούζας στήν Ἄρτα κάποιον ὑπηρέτη του.[241] Οἱ πηγές δέν μᾶς πληροφοροῦν πότε καί γιατί ὁ Α.Πάνου ἔπαψε νά εἶναι πρόξενος. Πάντως, στά 1768, πρόξενος τῆς Ραγούζας στήν Ἄρτα ἀναφέρεται κάποιος G. Dolci.[242]

Ἄλλος Ἕλληνας πού εἶχε γίνει πρόξενος ἦταν ὁ Θεόδωρος Μεσ(σ)ηνέζης, ἀπό τά Γιάννενα. Ὁ Μεσσηνέζης εἶχε ἀναλάβει, ἀπό τό 1749, τά προξενεῖα τῆς Αὐστρίας καί τῆς Ὁλλανδίας καί εἶχε φροντίσει νά διοριστεῖ, μέ σουλτανικό φιρμάνι, ὑποπρόξενός του στήν Ἄρτα ὁ Ἀντώνιος Ἀντωνόπουλος. Στά 1751 ὁ Μεσσηνέζης μαρτυρεῖται ὡς πρόξενος τοῦ Λιβόρνου καί τῆς Ὁλλανδίας στήν Ἄρτα.[243]

Στά 1762, ἀναφέρεται ἐπίσης ὅτι τό προξενεῖο τῆς Δανίας στήν Ἄρτα τό ἔχει κάποιος Ἕλληνας.[244] Τέλος, στά 1785 τό ρωσικό προξενεῖο τῆς ἴδιας πόλης ἀνατίθεται σέ κάποιον Πάνο Becilly (Μπεκίλλη,Μπετσίλλη), Χιμαριώτη, ταγματάρχη τοῦ ρωσικοῦ στρατοῦ. Αὐτός ἔφτασε στήν Ἄρτα καί ἀνέλαβε τά καθήκοντά του τόν Αὔγουστο τοῦ 1786, ἀφοῦ πρῶτα πέρασε ἀπό τήν Κωνσταντινούπολη. Ἡ ἄφιξή του στήν Ἄρτα ἔγινε δεκτή μέ ἐνθουσιασμό ἀπό τούς Ἕλληνες τῆς πόλης, ὅπως σημειώνει ὁ Γάλλος προξενικός πράκτορας Grimaldi. Ἀντίθετα, οἱ Τοῦρκοι εἶχαν σταθεῖ πολύ ἐπιφυλακτικοί ἀπέναντί του. Μέ τήν ἔκρηξη ὅμως τοῦ νέου ρωσοτουρκικοῦ πολέμου (1787-1792), ὁ Becilly μέ τούς ἄλλους ὑπαλλήλους τοῦ ρωσικοῦ προξενείου κατέφυγαν στήν Πρέβεζα.[245]

Ἐκτός ἀπό τούς δεσμούς πού εἶχαν στήν περιοχή οἱ Ἕλληνες πρόξενοι, πράγμα πού τονίζεται ἐπανειλημμένα στίς ἀναφορές τῶν Γάλλων συναδέλφων τους,[246] διέθεταν καί ἄλλα μέσα γιά νά ἐπικρατήσουν στόν ἀνταγωνισμό μέ τήν ἄλλοτε πανίσχυρη καί ἀκόμη ἀρκετά ἰσχυρή γαλλική ναυτιλία. Δέν θά ἐξετάσουμε ἐδῶ τίς γενικότερες συνθῆκες πού εὐνοοῦσαν τούς Ἕλληνες στόν ἀνταγωνισμό αὐτό. Θά περιοριστοῦμε στήν ἐπισήμανση τῶν μέσων πού μετέρχονταν οἱ Ἕλληνες πρόξενοι ἄλλων χριστιανικῶν αὐλῶν στήν περιοχή τοῦ γαλλικοῦ προξενείου Ἄρτας, ἰδιαίτερα στήν Ἄρτα καί τά Γιάννενα.

Βέβαια ὁ πιό ἀσφαλής τρόπος γιά νά πετύχει κανείς κάτι στήν Ὀθωμανική Αὐτοκρατορία τοῦ 18ου αἰ. ἦταν τό χρῆμα. Φαίνεται λοιπόν πώς οἱ Ἕλληνες πρόξενοι καί διέθεταν χρήματα καί ἦταν ἀποφασισμένοι νά ξοδέψουν γιά νά πετύχουν τόν σκοπό τους.

Μέ τό μέσο αὐτό ὑπερνικοῦσαν πρῶτα-πρῶτα τίς νομικές δυσκολίες, κυρίως τή ρητή ἀπαγόρευση τῆς Πύλης νά ἀναλαμβάνουν οἱ ὑπήκοοί της ξένα προξενεῖα. Τήν τακτική τους πολύ σωστά ἐπισήμαινε ὁ πρόξενος Boulle, ἤδη ἀπό τό 1749: "...mais à force d'argent les dits grecs, quy obtiennent de tels barats (δηλ.τοῦ προξένου), y font passer sous silence leur qualitē de sujets ottomans".[247] Ἀκόμη, σέ ἐπιστολή του πρός τό ΕΕΜ ὁ ἴδιος πρόξενος ἀπέδιδε τήν ἐπιτυχία τῶν Ἑλλήνων προξένων στή φιλαργυρία τῶν ξένων πρεσβευτῶν στήν Πύλη καί τῶν ὑπουργῶν τοῦ σουλτάνου.[248]

Ἄλλη βασική ἐπιδίωξη τῶν Ἑλλήνων προξένων καί ἀπαραίτητη προϋπόθεση γιά τήν ἐπιτυχία τους ἦταν νά κερδίζουν τήν ἐμπιστοσύνη τῶν ὁμοεθνῶν τους ἐμπόρων καί τήν προτίμησή τους πρός τίς σημαῖες πού ἐκπροσωποῦσαν. Ἀσφαλῶς ἀρκετά σημαντικό ρόλο ἔπαιζε ἐδῶ ἡ καταγωγή καί οἱ δεσμοί τῶν Ἑλλήνων προξένων μέ τούς ἐμπόρους τῆς περιοχῆς. Αὐτό ὅμως δέν ἦταν ἀρκετό, παρόλο πού ὑπερτονίστηκε ἀπό τούς Γάλλους προξένους. Οἱ Ἕλληνες ἔμποροι, γιά νά φορτώσουν σέ ἄλλα καράβια καί ὄχι στά γαλλικά, πού ἀπό παράδοση χρησιμοποιοῦσαν, ἔπρεπε νά βροῦν ἀσφαλῶς εὐνοϊκότερους ὅρους. Ἔτσι οἱ συμπατριῶτες τους πρόξενοι φρόντισαν νά τούς ἐξασφαλίσουν: α) Ἄμεση δυνατότητα φόρτωσης· αὐτό ἐπιτυγχανόταν μέ τήν καλή δικτύωση στά ἰταλικά λιμάνια καί τή συνεχῆ παρουσία στήν περιοχή καραβιῶν ἕτοιμων νά φορτώσουν. Ἀκόμη, ἔφταναν στό σημεῖο, καί μέ ζημιά τους, νά νοικιάζουν σέ ἐπείγουσες περιπτώσεις ξένα καράβια ἀπό τή γειτονική Κέρκυρα.[249] β) Τή μείωση τῶν ἐξόδων μεταφορᾶς, μέ τή συμπίεση τοῦ προξενικοῦ καί τῶν ναύλων, ἀκόμη καί μέ τήν ἐλάττωση τῶν δασμῶν τῶν τουρκικῶν τελωνείων. Κυρίως ὅμως τά ἔξοδα μεταφορᾶς πρός τά ἰταλικά λιμάνια μειώνονταν χάρη στή συνεργασία τῶν Βενετῶν τῆς Πρέβεζας, οἱ ὁποῖοι ἔβρισκαν ἔτσι τήν εὐκαιρία νά πλήξουν τούς Γάλλους. Τό βενετικό γραφεῖο ὑγείας στήν Πρέβεζα ἐφοδίαζε εὔκολα τά καράβια πού φορτώνονταν ἀπό τούς Ἕλληνες προξένους μέ τά ἀπαραίτητα ἔγγραφα, ἔτσι πού δέν ἀπαιτοῦνταν ὁ ὑγειονομικός ἔλεγχος τῶν καραβιῶν αὐτῶν στή Μάλτα· ἀποτέλεσμα, ἡ ἀξιόλογη μείωση τῶν ἐξόδων μεταφορᾶς.[250] Ἦταν τόσο σημαντικό τό ὄφελος τῶν Ἑλλήνων ἐμπόρων ἀπό τήν παραπάνω τακτική, ὥστε ὁ Boulle, ὁ ὁποῖος/ἀποκαλύπτει στό ΕΕΜ, παρακαλεῖ νά μή κοινολογηθεῖ ἡ πηγή τῆς πληροφορίας. Ἄν γινόταν γνωστή, τότε ὁ Γάλλος πρόξενος φοβόταν ὅτι καί οἱ Ἕλληνες ἔμποροι θά ἀντιδροῦσαν ἀρνητικά πρός τή γαλλική ναυτιλία, ἀλλά καί οἱ Βενετοί θά παρενέβαλλαν ἐμπόδια στά γαλλικά καράβια.[251]

Ἀκόμη, οἱ Ἕλληνες πρόξενοι δέν παρέλειπαν νά χρησιμοποιοῦν τούς ντόπιους Τούρκους ἀξιωματούχους. Εἶναι πολύ πιθανό ὅτι στίς ἐνέργειες τοῦ Ἀν.Πάνου ὀφειλόταν τό φιρμάνι, πού κατόρθωσε νά πάρει ὁ τελώνης στή Σαγιάδα Ἐμίν, σύμφωνα μέ τό ὁποῖο ὅλα τά ἐμπορεύματα ἔπρεπε νά φορτώνονται ἐκεῖ. Μέ τόν τρόπο αὐτόν ἀποκλειόταν ὁ Ἀμβρακικός, τό βασικό πεδίο δράσης τῆς γαλλικῆς ναυτιλίας στήν περιοχή.[252] Τέλος οἱ Ἕλληνες πρόξενοι, καί ἰδιαίτερα ὁ Ἀν.Πάνου, διέδιδαν ἔντεχνα φῆμες γιά ἐπικείμενους πολέμους τῆς Γαλλίας μέ ἄλλες δυνάμεις. Οἱ φῆμες αὐτές, ἄν ληφθεῖ ὑπόψη ἡ γενικότερη κατάσταση, γίνονταν εὔκολα πιστευτές καί προξενοῦσαν σημαντική ζημιά στά γαλλικά συμφέροντα.[253]

Γίνεται λοιπόν σαφές, ὅτι οἱ Ἕλληνες πρόξενοι προσπαθοῦσαν μέ κάθε τρόπο, ἔστω καί μέ ζημιά τους, νά ἀνταγωνίζονται τούς Γάλλους. Μέ διορατικότητα, σαφήνεια καί καλή γνώση τῶν πραγμάτων, ὁ πρόξενος Boulle προσδιόριζε τά κίνητρα τῆς τακτι-

κῆς αὐτῆς. Τό οἰκονομικό συμφέρον τό παρέβλεπε ἤ τό ἀξιολογοῦσε πολύ λίγο σάν παράγοντα τῆς δράσης τῶν Ἑλλήνων προξένων. Ὁ Boulle διέβλεπε κυρίως τήν προσπάθεια τῶν Ἑλλήνων νά ἀπαλλαγοῦν κατά κάποιον τρόπο ἀπό τόν ζυγό τους καί νά ξεφύγουν ἀπό τή μοίρα τοῦ ὑπόδουλου. Ἔκφραση αὐτοῦ τοῦ μύχιου πόθου ἦταν ἡ ἔλξη πού ἀσκοῦσε στούς ἰσχυρούς αὐτούς Ἕλληνες ἡ ἱκανότητα νά ἀνταγωνίζονται τά γαλλικά συμφέροντα καί ἔτσι νά στέκονται σάν ἴσοι ἀπέναντι στούς ἐλεύθερους Εὐρωπαίους.[254]

Ἡ διαπίστωση τοῦ Γάλλου προξένου εἶναι σημαντική ὅσο καί ἀποκαλυπτική. Ἄν μάλιστα τήν προσπάθεια αὐτή τῶν ἰσχυρῶν Ἑλλήνων ἐμπόρων, ἀνάμεσα στούς ὁποίους ἐπιλέγονταν οἱ πρόξενοι ἀπό τίς διάφορες αὐλές, δέν τήν θεωρήσουμε μόνο σάν βούληση γιά προσωπική ἐγωιστική προβολή, τότε ἔχουμε μιά σημαντική ἔνδειξη, ἀπό τά μέσα κιόλας τοῦ 18ου αἰ. καί πιό νωρίς, ὅτι ἡ ἰδέα τῆς πολιτικῆς ἀνεξαρτησίας διατηρεῖται ἔντονα στούς Ἕλληνες ἀστούς, ὥστε νά ἐξωτερικεύεται καί νά γίνεται ὁρατή ἀπό κάποιον τρίτο, ὅσο ἔμπειρος παρατηρητής κι ἄν ἦταν αὐτός.

Ὅπως ὅμως κι ἄν ἔχει τό πράγμα, ὁ ἀνταγωνισμός τῶν Ἑλλήνων προξένων ἦταν ἐξουθενωτικός γιά τή γαλλική ναυτιλία. Ὁ ἀνταγωνισμός βέβαια αὐτός δέν ἦταν ἀποκλειστικό φαινόμενο τῆς περιοχῆς τοῦ προξενείου Ἄρτας. Ἐκεῖ πάντως εἶχε ἰδιαίτερη σημασία γιά τά γαλλικά συμφέροντα, γιατί ὅλο τό ἐμπόριο, κατά τήν ὁμολογία τοῦ Γάλλου προξένου, βρισκόταν στά χέρια τῶν Ἑλλήνων. Αὐτοί ἔστελναν κάθε εἴδους ἐμπόρευμα σέ ἄλλους ὁμοεθνεῖς τους, τίς περισσότερες φορές συγγενεῖς καί συνεταίρους τους, ἐγκαταστημένους στή Μεσσήνη, τή Νεάπολη, τό Λιβόρνο, τή Μάλτα κ.ἀ. Ὁ Γάλλος πρόξενος ὁμολογοῦσε ἀκόμη ὅτι θά ἦταν εὔκολα τά πράγματα γιά τή γαλλική σημαία, ἄν εἶχε νά παλαίψει μέ πρόξενους Ἄγγλους, Ναπολιτάνους, Ὁλλανδούς, Ραγουζαίους ἤ μέ κάθε ἄλλον.[255]

Ἦταν ἀνάγκη λοιπόν νά ληφθοῦν μέτρα, καί μάλιστα γρήγορα. Πρός στιγμή φάνηκε νά καθησυχάζει τόν Boulle τό γεγονός ὅτι τά ραγουζέικα καράβια ἦταν ἐκτεθειμένα στούς Μπαρμπαρίνους πειρατές. Αὐτό ὅμως δέν στάθηκε ἀρκετό νά ἀποθαρρύνει τούς Ἕλληνες ἐμπόρους ἀπό τό νά τά χρησιμοποιοῦν.[256] Ἀκόμη καί ἡ συνεργασία τοῦ βοεβόδα Ἄρτας, τοῦ ὁποίου τά συμφέροντα θίγονταν μέ τήν ἀπόφαση νά φορτώνονται τά ἐμπορεύματα μόνο στή Σαγιάδα, τελικά δέν ἀπέδωσε σπουδαῖα πράγματα. Ὁ Τοῦρκος διοικητής περιορίστηκε μόνο νά πιέσει κάπως μερικούς Ἕλληνες ἐμπόρους καί νά δηλώσει ὅτι ἡ Πύλη ἀπαγόρευε στούς ὑπηκόους της τήν ἀνάληψη ξένων προξενείων.[257] Οὔτε πάλι ἔφερε ἀποτέλεσμα ἡ ἀπόφαση τοῦ Boulle νά ναυπηγήσει ἕνα πλοῖο εἰδικό γιά τίς μεταφορές πρός τά ἰταλικά λιμάνια καί νά ἀγοράσει καί ἕνα δεύτερο γιά τόν ἴδιο σκοπό· τά δυό αὐτά καράβια, παρόλο πού ἦταν πάντα στή διάθεση τῶν Ἑλλήνων φορτωτῶν, σάπιζαν ἀπό τήν ἀπραξία.[258]

Μιά λύση λοιπόν ἀπέμενε: νά παυθοῦν οἱ Ἕλληνες πρόξενοι μέ ὁποιονδήποτε τρόπο. Ἡ ἐπισήμανση τοῦ γεγονότος, ὅτι ἡ Πύλη ἀπαγόρευε στούς ὑπηκόους της νά ὀνομάζονται πρόξενοι, δέν ἔφερε, ὅπως εἴδαμε, ἀποτέλεσμα· τό χρῆμα ἀποδείχτηκε ἀσύγκριτα ἰσχυρότερο ἀπό ὁποιαδήποτε νομική δυσχέρεια. Ἐπίσης δέν ἀπέδωσε τά ἀναμενόμενα ἀποτελέσματα ἡ κατασυκοφάντηση τῶν Ἑλλήνων προξένων στούς ἁρμόδιους πρεσβευτές στήν Πύλη, ὅτι δῆθεν ἡ παρουσία τους στήν Ἄρτα καί στά Γιάννενα γελοιοποιοῦσε τίς αὐλές

πού τούς χρησιμοποιοῦσαν.[259] Οἱ ξένοι πρεσβευτές στήν Πύλη κώφευαν στίς ὑποδείξεις τοῦ Γάλλου συναδέλφου τους καί τηροῦσαν μιά στάση, πού ὅσο κι ἄν ἦταν ἀχαρακτήριστη γιά τούς Γάλλους, ὡστόσο ἐξυπηρετοῦσε τά συμφέροντά τους. Ἔτσι ἀπέτυχε ἡ προσπάθεια τοῦ Γάλλου πρεσβευτῆ Desalleurs νά ὀργανώσει μιά κοινή διαμαρτυρία πρός τήν Πύλη ὅλων τῶν ἐκεῖ συναδέλφων του.[260] Οὔτε ἀκόμη ἔφερε κάποιο σημαντικό ἀποτέλεσμα ἡ παρέμβαση τοῦ Γάλλου ὑπουργοῦ τῶν Ναυτικῶν Rouillé πρός τόν Τοῦρκο πρεσβευτή στό Παρίσι Μεχμέτ ἐφέντη, τοῦ ὁποίου ὁ γιός, κατά τίς πληροφορίες τοῦ Boulle, εἶχε γίνει μεγάλος βεζίρης.[261]

Ἡ μεγαλύτερη ἀπειλή γιά τούς Ἕλληνες προξένους ἦταν αὐτό ἀκριβῶς πού τούς ἔδινε τήν περισσότερη δύναμη: ἡ χρησιμοποίηση τῶν ἐγγράφων πού χορηγοῦσε τό βενετικό γραφεῖο ὑγείας τῆς Πρέβεζας. Ἡ εἰσήγηση τοῦ Γάλλου προξένου Ἄρτας πρός τόν πρεσβευτή του στήν Πύλη καί οἱ ἀναφορά του σέ συγκεκριμένα περιστατικά, καθώς καί ἡ καταλληλη χρησιμοποίηση τῶν πληροφοριῶν αὐτῶν ἀπό τόν Γάλλο πρεσβευτή ἀπέδωσαν καρπούς. Ὁ Desalleurs ὑπογράμμιζε ἔντονα τόν κίνδυνο πού ἀπειλοῦσε τίς χῶρες τῆς Εὐρώπης ἀπό τόν πλημμελή ὑγειονομικό ἔλεγχο τῶν καραβιῶν, τά ὁποῖα ἔφταναν ἀπό τήν Ἀνατολή.[262] Ἡ καταγγελία ἦταν σοβαρή καί δέν μποροῦσε νά ἀγνοηθεῖ. Δέν ἦταν ἄλλωστε καθόλου σπάνια τά κρούσματα καί οὔτε ἀμελητέα ἡ ἔκταση τῆς καταστροφῆς πού προκαλοῦσαν. Ἡ αὐλή τῆς Βιέννης λοιπόν διέταξε νά δίνονται τά προξενεῖα της στήν Ἀνατολή μόνο σέ ὑπηκόους της.[263] Στήν Ἄρτα τό αὐστριακό καί τό οὐγγρικό προξενεῖο δίνεται τότε σέ κάποιον Λιβορνέζο ἔμπορο, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἐγκατασταθεῖ ἐκεῖ στά τέλη τοῦ 1751.[264] Κι αὐτός ὅμως δέν ἔμεινε γιά πολύ. Ἤδη στίς ἀρχές τοῦ 1755 εἶχε φύγει γιά τή Θεσσαλονίκη ἤ τήν Τρίπολη τῆς Συρίας καί τή θέση του εἶχε πάρει πάλι κάποιος Ἕλληνας.[265]

Ἔτσι καί οἱ νέες προσπάθειες τῶν Γάλλων προξένων Ἄρτας, παρόλο πού ἀπέδωσαν πρός στιγμή, τελικά ναυάγησαν. Ἡ ἀποτυχία αὐτή τή φορά ἦταν ὁριστική. Ἡ θέση τῶν προξένων στήν Ἄρτα δέν ἦταν τόσο προσοδοφόρες γιά τούς ξένους ὥστε νά τούς ἑλκύσει. Συνεχίζουν λοιπόν οἱ Ἕλληνες νά κατέχουν τίς θέσεις αὐτές. Συγκεκριμένα, πρόξενος τῆς Αὐστρίας εἶναι, στά 1761, κάποιος ἄσημος Ἕλληνας ἀπό τή Λευκάδα, τῆς Νεάπολης καί τῆς Ραγούζας κάποιος ἄλλος ἀπό τά Γιάννενα.[266] Ὁ τελευταῖος μάλιστα φαίνεται πώς ἦταν ἀρκετά δυναμικός· μέ τή συνεργασία τοῦ βοεβόδα Ἄρτας εἶχε δημιουργήσει πολλά προβλήματα στή γαλλική ναυτιλία, στά 1768.[267]

ε) Οἱ ἐξαιρέσεις ἀπό τή γενικότερη τακτική

Ὡστόσο, μέσα στό δυσμενές γιά τούς Γάλλους τῆς Ἄρτας περιβάλλον πού δημιουργοῦσαν οἱ ἀνταγωνισμοί μέ τούς Ἕλληνες, δέν ἔλειψαν καί οἱ περιπτώσεις συνέργασίας. Μιά τέτοια συνεργασία πραγματοποιοῦνταν βέβαια σέ ἐπίπεδο προσωπικό καί ἐξαρτιόταν τόσο ἀπό τήν προσωπικότητα τοῦ Γάλλου προξένου ὅσο καί ἀπό τίς ὑπάρχουσες συνθῆκες.[268] Ἀπό τούς Γάλλους προξένους Ἄρτας, οἱ δύο Dubroca φαίνεται πώς εἶχαν καλλιεργήσει περισσότερες προσωπικές φιλίες μέ Ἕλληνες, μέσα καί ἔξω ἀπό τήν περιοχή τοῦ προξενείου. Ἄλλωστε καί ἡ ἐποχή τους, τά πρῶτα δηλ. σαράντα χρόνια τοῦ αἰώνα, προσφερόταν περισσότερο γιά τέτοιου εἴδους σχέσεις.

Ὁ G. Dubroca βοηθήθηκε ἀπό τόν Ἕλληνα ἔμπορο τῆς Βενετίας Δημήτριο Μπόσση (Bossi) σέ μιά δύσκολη στιγμή, σέ ἀνταπόδοση τῆς ἐξυπηρέτησης πρός τόν Ἕλληνα ἔμπο-

στήν ἀγορά καπνοῦ ἀπό τήν περιοχή τοῦ προξενείου.[269] Ὁ J.Dubroca πάλι, εἶχε φροντίσει νά προμηθεύσει σέ κάποιον Ἕλληνα ἀπό τή Λευκάδα ἕνα βιβλίο, μέσω τῶν Roux.[270]

Στό ἴδιο πλαίσιο ἐντάσσονται καί οἱ προσωπικές ἐξυπηρετήσεις τῶν Γάλλων προξένων πρός τούς Ἕλληνες προστατευόμενους. Ἔτσι ὁ J.Dubroca ἐφόδιασε μέ συστατική ἐπιστολή πρός τούς Roux τόν γιό ἑνός ἀπό τούς διερμηνεῖς τοῦ προξενείου, ὁ ὁποῖος θά πήγαινε στή Μασσαλία καί τή Λυόν γιά ὑποθέσεις του. Γιά τήν ἐντιμότητα τοῦ νέου αὐτοῦ ὁ Γάλλος πρόξενος ἐγγυᾶται προσωπικά, ἀναφέροντας μάλιστα ὅτι ἦταν πολύ διαφορετικός ἀπό κάποιον Μανούση Θεμελῆ· τόν τελευταῖον αὐτόν φαίνεται πώς εἶχε ἐξυπηρετήσει στό παρελθόν μέ τόν ἴδιο τρόπο ὁ Dubroca καί εἶχε διαψευστεῖ στίς σχετικές διαβεβαιώσεις του.[271]

Ἀκόμη καί οἱ Γάλλοι πρόξενοι Ἄρτας κατά τό δεύτερο μισό τοῦ 18ου αἰ. ἀναφέρουν παρόμοιες περιπτώσεις. Ὁ Boulle, στά 1751, ἔπαιρνε πληροφορίες γιά τίς κινήσεις τοῦ Ἀν.Πάνου ἀπό τόν γραμματέα τοῦ Ἕλληνα αὐτοῦ προξένου Nicolo Gergelly (Γεωργέλλη).[272] Καί ὁ πρόξενος Julien ἀνέφερε στόν ὑπουργό de Boynes, στά 1772, ὅτι τά χρήματα τοῦ καπ. Daniel, τά ὁποῖα κατακρατοῦσε ὁ ὑποπρόξενος τῆς Γαλλίας στήν Κέρκυρα Dado, ἀνῆκαν στούς Ἕλληνες ἐμπόρους τῆς Ἄρτας Ἀριστόδουλο Βλαχούτση καί Στέργιο Ραφτάνη· ὁ Γάλλος πρόξενος εἰσηγοῦνταν νά τούς ἐπιστραφοῦν.[273]

Σημαντικότερη ὑπῆρξε ἡ γνωστή περίπτωση τῆς συνεργασίας τῶν Ἑλλήνων προκρίτων τῆς Ἄρτας μέ τόν J.Dubroca, στά 1727, στόν κοινόν ἀγώνα ἐνάντια στόν Τοῦρκο διοικητή.[274]

Ἀλλά κι αὐτό τό εἶδος τῆς συνεργασίας δέν διαφοροποιεῖ καθόλου τό γενικότερο κλίμα τοῦ ἀνταγωνισμοῦ· μᾶλλον ἀποτελεῖ μιά πρόσθετη ἐπιβεβαίωσή του. Δέν βασιζόταν δηλ., ὅπως ἀναφέρθηκε, στή διάθεση εἰλικρινοῦς συνεργασίας. Ὅπως ἄλλωστε καί οἱ Γάλλοι, καί οἱ Ἕλληνες τῆς Ἄρτας δέν δίσταζαν νά συμπαραταχτοῦν μέ τούς Τούρκους, ἄν αὐτό ἐξυπηρετοῦσε τά συμφέροντά τους. Ἐδῶ ἀνήκει π.χ. ἡ περίπτωση πού μᾶς παραδίδει ὁ πρόξενος G.Dubroca. Συγκεκριμένα, κάποιος Ἕλληνας ἐνοικιαστής τοῦ φόρου καπνοῦ, σέ συνεργασία μέ τόν κατή, εἰσέπραξε 20 ἄσπρα τήν ὀκά ἀπό τόν καπ.L.Audibert, ἀντί γιά 1 ἄσπρο, ὅπως ἦταν ὁ κανόνας.[275] Ἀνάλογη εἶναι καί ἡ περίπτωση τοῦ Ἕλληνα δεσπότη τῆς Ἄρτας, ὁ ὁποῖος, στά 1726,εἶχε πάρει τό μέρος τοῦ Τούρκου διοικητῆ στή διένεξή του μέ τόν Γάλλο πρόξενο.[276] Ὁ δεσπότης αὐτός, μέ γράμμα του πρός τόν Γάλλο πρεσβευτή στήν Πύλη, πληροφοροῦσε ὅτι ὁ ἴδιος ὁ J.Dubroca εἶχε σχίσει τή γαλλική σημαία καί ὄχι ὁ Τοῦρκος διοικητής.[277] Ἀκόμη, στή γνωστή ὑπόθεση τῆς κλοπῆς ἑνός φορτίου σιταριοῦ, τό ὁποῖο ἀνῆκε στόν πρόξενο Boulle, φαίνεται πώς εἶχαν συνεργαστεῖ μέ τόν Τοῦρκο διοικητή τοῦ Κάρλελι μερικοί Ἕλληνες πρόκριτοι τῆς περιοχῆς (certains primatis Grecs des villages).[278]

Μαρτυροῦνται ἐπίσης καί περιπτώσεις συνεργασίας τῶν Γάλλων μέ τούς Τούρκους ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων. Χαρακτηριστική εἶναι ἡ προσπάθεια τοῦ προξένου G.Dubroca νά δωροδοκήσει τόν βοεβόδα Ἄρτας, μέ σκοπό νά ἀπαγορευτεῖ στούς Ἕλληνες τῆς Λευκάδας ἡ ἀγορά σιταριοῦ ἀπό τήν περιοχή.[279]

Τέλος, ἀξίζει νά ἐνταχθεῖ καί ἐδῶ ἡ μοναδική, ἀλλά χαρακτηριστική πληροφορία γιά παρέμβαση τῶν Γάλλων στό εἶδος τῶν καλλιεργειῶν τῆς περιοχῆς. Στά 1727, ὁ πρόξενος J.Dubroca εἶχε ἔλθει σέ συμφωνία μέ τούς Ἕλληνες προύχοντες νά πιέσουν τούς

χωρικούς τῆς περιφέρειάς τους, ὥστε νά ἀντικαταστήσουν τίς καπνοκαλλιέργειες μέ φυτείες βαμβακιοῦ. Ἡ προσπάθεια αὐτή μάλιστα εἶχε ἀποδώσει· τό ἕνα τρίτο σχεδόν ἀπό τίς καπνοκαλλιέργειες ἀντικαταστάθηκε, σύμφωνα μέ τίς ὑποδείξεις τοῦ Γάλλου προξένου.[280]

στ) Συμπέρασμα

Ἀπό ὅσα ἀναφέρθηκαν, νομίζομε ὅτι δικαιολογεῖται ἡ ἀρχική μας διαπίστωση ὡς πρός τίς σχέσεις Ἑλλήνων καί Γάλλων στήν περιοχή τοῦ προξενείου Ἄρτας. Πρόκειται δηλ. γιά σχέσεις εὐκαιριακές, πού ρυθμίζονται κάθε φορά ἀπό τά συμφέροντα τῶν δύο πλευρῶν. Δέν ἐπισημαίνεται σταθερότερο ὑπόβαθρο, ὅπως θά ἦταν ἡ πολιτιστική καί ἡ πολιτική προσέγγιση. Φυσικά ἡ πρώτη δέν συνέφερε καθόλου τήν καθαρά ἀποικιακή πολιτική τῶν Γάλλων. Ἡ δεύτερη ἦταν δύσκολο, ἄν ὄχι ἀδύνατο, νά ἀναπτυχθεῖ, ἔστω καί ἄν οἱ Γάλλοι τό ἐπεδίωκαν. Ἡ προσήλωση τῶν Ἑλλήνων στήν ὁμόδοξη Ρωσία ἦταν, τουλάχιστο ὡς τήν Ἑλληνική Ἐπανάσταση, στέρεη καί φανερή. Αὐτό καθαρά τό εἶχε ἐπισημάνει ὁ πρόξενος J.Dubroca, στά 1734 κιόλας, ὅταν ἔγραφε στόν ὑπουργό Maurepas ὅτι οἱ Ἕλληνες λυπήθηκαν γιά τίς νίκες τῶν Γάλλων στήν Ἰταλία, δίνοντας μαζί καί τήν ἐξήγηση: "...(les Grecs) qui regardent la czarine comme le Messie, qui doit les delivrer de leur esclavage, la voyent unie d'interest avec l'empereur...".[281]

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ε'

Ο ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΣ ΜΕ ΤΟΥΣ ΒΕΝΕΤΟΥΣ

Ἀφοῦ ἐξετάσαμε τίς σχέσεις τῶν Γάλλων τῆς Ἄρτας μέ τούς Τούρκους καί μέ τούς Ἕλληνες, θεωροῦμε σκόπιμο νά κάνουμε ἰδιαίτερο λόγο γιά τίς σχέσεις τους μέ τούς Βενετούς. Τό γαλλικό προξενεῖο ἄλλωστε ἔδινε μεγάλη σημασία σ'αὐτές, γιατί οἱ Βενετοί ἦταν σέ θέση νά ἐπιτηροῦν τήν εἴσοδο τοῦ Ἀμβρακικοῦ μέ τούς φρούρια τῆς Πρέβεζας καί τῆς Βόνιτσας καί ἐπομένως νά ἐλέγχουν τό βασικό πεδίο δράσης τῶν γαλλικῶν συμφερόντων στήν περιοχή. Ἐπιπλέον ἡ μικρή ἀπόσταση τοῦ προξενείου ἀπό τά Ἰόνια νησιά, βενετικές κτήσεις κι αὐτά, ἔδινε μιά νέα διάσταση στίς παραπάνω σχέσεις. Πέρα ὅμως ἀπό τίς καθαρά γαλλοβενετικές ἐπαφές, οἱ σχετικές πληροφορίες εἶναι χρήσιμες, νομίζομε, καί γιά τήν ἱστορία τῆς περιοχῆς.

Εἶναι βέβαια γνωστό ὅτι ἀνάμεσα στή Γαλλία τῶν Λουδοβίκων καί τή Γαληνότατη Δημοκρατία τοῦ Ἁγίου Μάρκου ἐπικρατοῦσε, ἄν ὄχι πάντα φανερή ἐχθρότητα, ὁπωσδήποτε ὅμως ἕνα κλίμα ψυχροῦ πολέμου. Ἡ διαπίστωση τοῦ προξένου G.Dubroca, στά 1706 κιόλας, ἀκόμη κι ἄν θεωρηθεῖ ὑπερβολική, δέν παύει νά εἶναι σωστή στή βάση της: "Sa Majesté (δηλ.ὁ βασιλιάς τῆς Γαλλίας) n'a pas de pires ennemys que les Venitiens".[282] Σκοπός μας ὅμως ἐδῶ δέν εἶναι νά ἐξετάσουμε τίς γενικότερες γαλλοβενετικές σχέσεις. Θά περιοριστοῦμε νά τίς μελετήσουμε ὅπως διαμορφώθηκαν στήν περιοχή πού μᾶς ἐνδιαφέρει, σημειώνοντας ταυτόχρονα συγκεκριμένα καί χαρακτηριστικά ἐπεισόδια.

Ὁ πρόξενος G.Dubroca θεωροῦσε ὅτι δύο ἦταν βασικά οἱ λόγοι τῆς ἐχθρικῆς στάσης τῶν Βενετῶν: οἱ λιποταξίες[283] καί ἡ ἐμπορική ἀντιζηλία.[284] Τόν δεύτερο μάλιστα λόγο ὁ πρόξενος αὐτός τόν συγκεκριμενοποιοῦσε ἀκόμη περισσότερο. Ἀνέφερε δηλ. ὅτι μέ τήν ἐγκατάσταση τοῦ γαλλικοῦ προξενείου στήν Ἄρτα καί τή συνακόλουθη δραστηριοποίηση τοῦ γαλλικοῦ ἐμπορίου καί τῆς ναυτιλίας στήν περιοχή, τά ἐμπορεύματα τῶν Ἑλλήνων ἐμπόρων μέ προορισμό τή Μεσσήνη δέν περνοῦσαν πιά ἀπό τήν Κέρκυρα, μέ ἀποτέλεσμα νά χάνει τό βενετικό τελωνεῖο ἐκεῖ 10.000 πιάστρα τόν χρόνο.[285] Ἡ ζημιά, ἔστω καί μόνο αὐτή πού σημειώνει ὁ G.Dubroca, χωρίς δηλ.νά ληφθεῖ ὑπόψη ὁ γενικότερος οἰκονομικός ἀνταγωνισμός στήν περιοχή, ἦταν ἀσφαλῶς σημαντική.

Οἱ Βενετοί θεώρησαν ὑπεύθυνο γιά τήν κατάσταση τόν Γάλλο πρόξενο καί πρός αὐτόν ἔστρεψαν τά πυρά τους. Στηρίχτηκαν στίς τεταμένες σχέσεις τοῦ Γάλλου πρεσβευτῆ στήν Πύλη de Ferriol μέ τόν μεγάλο βεζίρη καί χρησιμοποίησαν τήν ἀπληστία τοῦ τότε βοεβόδα Ἄρτας, γιά νά ἀναγκάσουν τόν Dubroca νά ἐγκατασταθεῖ στή Σαγιάδα. Ὁ βοεβόδας μάλιστα, τό καλοκαίρι τοῦ 1708 εἶχε πάει στήν Κωνσταντινούπολη καί εἶχε κατηγορήσει τόν Γάλλο πρόξενο ὅτι ἐμπόδιζε τούς ραγιάδες νά πληρώνουν τό χαράτσι. Ὁ μεγάλος βεζίρης, ἔπειτα ἀπό αὐτό, διέταζε τόν πασά τῶν Γιαννίνων (Ἀσλάν πασάς: 1702-1720) νά ἀναγκάσει τόν Dubroca νά ἐγκατασταθεῖ στή Σαγιάδα. Ὁ Γάλλος πρόξενος δέν ὑπάκουσε, καί γιατί δέν εἶχε σχετική διαταγή ἀπό τόν ὑπουργό του καί ἐπειδή φοβόταν ὅτι θά δολοφονηθεῖ ἀπό τόν διοικητή τῆς Σαγιάδας Ρασούλ ἀγά.[286] Ἡ προσπάθεια βέβαια τῶν Βενετῶν ἀπέτυχε, ἀφοῦ ὁ Γάλλος πρόξενος ἐξακολούθησε νά ἔχει τήν ἕδρα

του στήν Ἄρτα. Τά στοιχεῖα πού θά ἐξηγοῦσαν τούς λόγους τῆς ἀποτυχίας τῶν Βενετῶν λείπουν· ὑποθέτουμε ὅτι αὐτή ὀφειλόταν στίς ἐνέργειες τῶν Γάλλων στήν Πύλη καί στή σθεναρή στάση τοῦ προξένου G.Dubroca.

Ἐκτός ἀπό τούς Τούρκους, οἱ Βενετοί προσπάθησαν νά κάνουν ὄργανά τους καί Ἕλληνες, ἰδίως ὅσους εἶχαν συμφέροντα ἤ δεσμούς στή γειτονική Λευκάδα, ὅπως ὁ Δῆμος Ράφτης.[287] Ἀργότερα μάλιστα, ὅταν πιά οἱ Βενετοί εἶχαν γίνει κύριοι τῆς Πρέβεζας καί τῆς Βόνιτσας μέ τή συνθήκη τοῦ Πασσάροβιτς (1718), οἱ Ἕλληνες ἔμποροι εἶχαν ἀνάγκη ἀπό τή συνεργασία τῶν Βενετῶν, ἰδιαίτερα στό θέμα τοῦ ὑγειονομικοῦ ἐλέγχου τῶν καραβιῶν. Ἄς ἀναφερθεῖ ἀκόμη ἐδῶ ὅτι ὁ γαλλοβενετικός ἀνταγωνισμός ὠφέλησε κυρίως τήν ἑλληνική ναυτιλία, καί πιό πολύ στό δεύτερο μισό τοῦ αἰώνα.[288]

Γνωρίζουμε ἐπίσης ὅτι οἱ Βενετοί χρησιμοποίησαν κάθε πρόσφορο γι'αὐτούς μέσο πού θά ζημίωνε τούς Γάλλους. Δέν παρέλειπαν νά βοηθοῦν μέ κάθε τρόπο τούς ἐχθρούς τῶν Γάλλων,[289] ἤ νά διαδίδουν ὅτι τά γαλλικά καράβια ἦταν κατάλληλα μόνο γιά τή φωτιά καί ὅτι μόνο οἱ ἴδιοι μποροῦσαν νά ἐξασφαλίσουν τούς φορτωτές ἀπό τόν κίνδυνο τῶν ναυαγίων.[290] Ἀκόμη καί τούς Γάλλους καπετάνιους προσπαθοῦσαν νά πάρουν μέ τό μέρος τους οἱ Βενετοί. Ζητοῦσαν ἀπ'αὐτούς νά ἀναγνωρίσουν στόν προνοητή τῆς Πρέβεζας τίς δικαιοδοσίες πού εἶχαν οἱ Γάλλοι πρόξενοι καί ἔτσι νά εἰσπράττουν προξενικό, ἰδιαίτερα στά φορτία πού ἔβγαιναν λαθραῖα ἀπό τά τουρκικά ἐδάφη. Ἡ προσπάθεια αὐτή τῶν Βενετῶν φαίνεται ὅτι εἶχε ἀποδώσει καρπούς, ἄν κρίνουμε ἀπό τήν περίπτωση τοῦ καπετάνιου ἀπό τή Martigues Toussain Cattelin, στά 1734. Ὁ καπετάνιος αὐτός, ὅταν ἔφτασε στήν Πρέβεζα νά φορτώσει σιτάρι, τέθηκε ὑπό τήν προστασία τοῦ Βενετοῦ Προνοητῆ, χωρίς νά εἰδοποιήσει τόν πρόξενο J.Dubroca· παράλληλα, δέν ἀναγνώριζε κανένα δικαίωμα στούς ὑπαλλήλους τοῦ γαλλικοῦ προξενείου, οὔτε καί στόν ἴδιον τόν πρόξενο πού πῆγε στήν Πρέβεζα γιά τήν ὑπόθεση αὐτή.[291]

Τά ἐμπόδια πού παρεμβάλλονταν ἀπό τούς Βενετούς στή γαλλική ναυτιλία τῆς περιοχῆς, κατά παράβαση τῶν σχετικῶν συνθηκῶν καί τῆς γενικότερα παραδεγμένης ναυτικῆς πρακτικῆς, ἦταν πολλά καί ἐκτείνονταν σ'ὅλη σχεδόν τή διάρκεια τοῦ αἰώνα. Ἀξίζει νά παραθέσουμε συγκεκριμένα παραδείγματα, τά ὁποῖα θά μᾶς βοηθήσουν νά κατανοήσουμε καλύτερα τή θέση καί τήν ἰσχύ τῶν Γάλλων καί τῶν Βενετῶν στήν περιοχή αὐτή τῆς Ἠπείρου. Οἱ Βενετοί προνοητές τῶν νησιῶν δέν ἔκρυβαν τίς ἐχθρικές τους διαθέσεις, ἀπό τίς ἀρχές τοῦ αἰώνα, πρός τά γαλλικά καί τά ἱσπανικά καράβια, γιά νά ἐκδικηθοῦν γιά τίς νίκες τοῦ Γάλλου ναυάρχου Forbin.[292] Παρά τίς ὑπάρχουσες συνθῆκες εἰρήνης, εἶχαν κηρύξει ἀνοιχτό πόλεμο στά γαλλικά πλοῖα, χρησιμοποιώντας γιά τόν σκοπό αὐτό τήν αὐστριακή σημαία.[293] Στά 1706, ὁ Γάλλος καπ. Lemaire, κατά τό ταξίδι του ἀπό τήν Πάργα πρός τήν Ἄρτα, ἀναγκάστηκε νά σταματήσει στή Λευκάδα. Ἐκεῖ τό γαλλικό καράβι χτυπήθηκε καί παρά λίγο νά βυθιστεῖ. Ὁ καπετάνιος του ὑποχρεώθηκε νά πληρώσει κάθε εἴδους φόρο, ἀκόμη καί νά δώσει ἕνα βαρέλι κρασί στόν Βενετό προνοητή, ἀπό τόν ὁποῖον ἄκουσε πολλά προσβλητικά λόγια γιά τούς Γάλλους καί τόν βασιλιά τους.[294]

Τακτική τῶν Βενετῶν ἦταν νά βοηθοῦν τούς ἐχθρούς τῶν Γάλλων, κυρίως τούς Ἄγγλους, τούς Ναπολιτάνους καί τούς Γενοβέζους. Ἀπεναντίας, ὑποχρέωναν μέ τή βία τά γαλλικά καράβια νά πηγαίνουν στά λιμάνια τῆς Λευκάδας ἤ τῆς Ζακύνθου, ὅπου κρα-

τοῦσαν τά φορτία, μέ τή δικαιολογία ὅταν ἦταν ἀναγκαῖα γιά δημόσια χρήση. Αὐτό εἶχε συμβεῖ στά καράβια τοῦ καπ.Luc Borelli, πού εἶχε φορτώσει σιτάρι ἀπό τήν Κων/λη γιά τή Μασσαλία, καί τοῦ καπ.Jean Rey, πού τό συνέλαβαν στό νησάκι Κάλαμο.[295] Στίς 29 Ἰουνίου 1711 ἐπίσης, τρεῖς βενετικές γαλιότες συνέλαβαν τό καράβι τοῦ καπ. Jean Baptiste Brive ἀπό τή Martigues, τό ὁποῖο εἶχε φορτώσει στήν περιοχή τῆς Ἄρτας μέ προορισμό τή Γαλλία. Μέ ἀφορμή μάλιστα τό ἐπεισόδιο αὐτό ὁ G.Dubroca ζητᾶ ἀπό τό γαλλικό ὑπουργεῖο νά γίνουν οἱ σχετικές ἐνέργειες στόν Βενετό δόγη, ὥστε νά ἀναγνωριστεῖ ἡ προξενική του ἰδιότητα καί νά μπορεῖ ἔτσι νά ἐπεμβαίνει.[296]

Ἰδιαίτερα ἐχθρική πρός τούς Γάλλους εἶναι τήν ἐποχή αὐτή (1712) ἡ στάση τοῦ προνοητῆ Ζακύνθου Bragadin.[297] Ὁ Βενετός αὐτός ἀξιωματοῦχος εἶχε συλλάβει τό καράβι τοῦ Γάλλου Poirier, πού ἦταν ἐγκαταστημένος στό Ναύπλιο· εἶχε λεηλατήσει τό ναυαγισμένο καράβι τοῦ καπ.Balthezar Rouviere ἀπό τή Μασσαλία, μέ τήν πρόφαση ὅτι μετά ἀπό 24 ὧρες ἀπό τή στιγμή τοῦ ναυάγιου τοῦ ἀνῆκε· εἶχε ἐπισκεφτεῖ ἔνοπλος τούς καπ. Moret καί Leynaud ἀπό τή La Ciotat, προσβολή πού δέν εἶχε γίνει πουθενά, οὔτε στή Βενετία οὔτε στίς κτήσεις της· τέλος, ἀπαγόρευσε σέ Ἕλληνα πιλότο νά ὁδηγήσει γαλλικό καράβι ἀπό τή Ζάκυνθο στή Ναύπακτο, τή στιγμή πού ἔδινε κάθε βοήθεια στά ἀγγλικά, στά ὁλλανδέζικα, στά ναπολιτάνικα καί τά γενοβέζικα καράβια.[298]

Ἄλλο ἐπεισόδιο σημειώθηκε στήν Κέρκυρα, στά 1730: Ὁ καπ. François Vaillant ἀπό τή Berre εἶχε ἀναγκαστεῖ νά ἀγκυροβολήσει γιά ἐπισκευή στήν Κασσόπη, ὅπου, σέ μιά φιλονικία, ἕνας ναύτης του σκότωσε κάποιον. Ἐπειδή ὁ Γάλλος καπετάνιος ἀρνήθηκε νά παραδώσει τόν ναύτη στούς Βενετούς, αὐτοί συνέλαβαν τό καράβι καί τό ὁδήγησαν στό λιμάνι τῆς Κέρκυρας, ὅπου τό φρούρησαν. Ὁ πρόξενος τῆς Ἄρτας, ἔπειτα ἀπό διαμαρτυρίες τῶν Γιαννιωτῶν ἐμπόρων στούς ὁποίους ἀνῆκε τό φορτίο καί ἀφοῦ οἱ προσπάθειες τοῦ Γάλλου ὑποπρόξενου στήν Κέρκυρα δέν ἔφεραν ἀποτέλεσμα, ἀναγκάστηκε νά ἐπέμβει. Ἡ ἐπέμβασή του καί ἡ μεσολάβηση τῶν προνοητῶν τῆς Λευκάδας (ἔκτακτου καί τακτικοῦ) ἀπελευθέρωσαν τό γαλλικό καράβι.[299]

Ἀπό τήν ἐποχή αὐτή (1730) καί ἔπειτα, τά λίγα παρόμοια ἐπεισόδια πού ἀναφέρονται ρυθμίζονται μέ τή διπλωματική ὁδό. Οἱ σχέσεις τῶν Γάλλων μέ τούς Βενετούς, παρόλο πού ἐξακολουθοῦσαν νά εἶναι ἀνταγωνιστικές, δέν εἶχαν τήν ὀξύτητα τῶν τριῶν πρώτων δεκαετιῶν τοῦ αἰώνα. Τά προβλήματα τώρα λύνονται εὐκολότερα, μέ τή μεσολάβηση τῶν Γάλλων πρεσβευτῶν καί τῶν Βενετῶν βαΐλων στήν Πύλη. Ὁ πρόξενος J.Dubroca ἐπικαλοῦνταν μάλιστα καί τίς ἐξυπηρετήσεις πρός τούς προνοητές, γιά τίς ὁποῖες ἡ βενετική Σύγκλητος τόν εἶχε εὐχαριστήσει μέσω τῶν ἔκτακτων προνοητῶν Λευκάδας Da Riva καί Balbi, καί ἐξέφραζε τήν ἔκπληξή του γιά τήν ἔκταση πού εἶχε δώσει σέ κάποιο ἐπεισόδιο ὁ γενικός προνοητής Vendramin.[300] Ἐξάλλου, οἱ Βενετοί δέν εἶχαν πιά τή δύναμη νά ἐπιβάλουν τίς ἀπόψεις τους. Χαρακτηριστικό εἶναι τό ἐπεισόδιο, ὅταν δώδεκα Γάλλοι ναῦτες, πού κατοῦνταν στήν Κέρκυρα, κατόρθωσαν νά διαφύγουν. Ὁ Βενετός γενικός προνοητής παρακάλεσε τόν πρόξενο Julien, μέσω τοῦ ἔκτακτου προνοητῆ Λευκάδας, νά παραδώσει τούς φυγάδες. Φυσικά ὁ Γάλλος πρόξενος ἀρνήθηκε, καί ἔγραφε στόν ὑπουργό του: "J'accompagnai mon refus de toutte la politesse qu'il me fut possible, lui faisant sentir en même temps le ridicul se sa demande".[301]

Τό βασικό θέμα ὅμως πού ἀπασχόλησε τούς Γάλλους προξένους τῆς Ἄρτας ὡς πρός τίς σχέσεις του μέ τούς Βενετούς, ἀπό τήν ἵδρυση τοῦ προξενείου, ἦταν ἡ ἀπαίτηση τῶν Βενετῶν νά εἰσπράττουν φόρους καί γιά ἐμπορεύματα πού φορτώνονταν σέ τουρκικές περιοχές.[301] Γιά νά ἐμποδίσουν τούς Γάλλους νά σταθεροποιήσουν τό ἐμπόριό τους σέ μιά περιοχή, στήν ὁποία ἀπό παλαιά ἀνθοῦσε τό δικό τους, οἱ Βενετοί ὑποχρέωναν ὅσα γαλλικά καράβια ἔπιαναν στήν Κέρκυρα γιά ἀνεφοδιασμό νά πληρώνουν δασμό 6% στήν ἀξία τῶν εἰδῶν πού φορτώνονταν στήν ὀθωμανική ἐπικράτεια. Στίς διαμαρτυρίες τοῦ προξένου B. Garnier, ὁ ὁποῖος μάλιστα πῆγε γιά τόν σκοπό αὐτόν στήν Κέρκυρα, ἡ ἀπάντηση τοῦ γενικοῦ προνοητῆ Δανιήλ Dolfin ἦταν ὅτι κανένας ὡς τότε δέν εἶχε παραπονεθεῖ.[302] Οἱ παραστάσεις καί οἱ ἀπειλές τοῦ Γάλλου προξένου, ὅτι θά ἀποτανθεῖ στόν Βενετό βάϊλο καί στόν ἴδιον τόν δόγη, δέν ἔφεραν κανένα ἀποτέλεσμα. Τό πρόβλημα τό ἀντιμετώπιζε καί ὁ πρόξενος Pellissier, ὁ ὁποῖος μάλιστα εἰσηγήθηκε στό γαλλικό ὑπουργεῖο νά προβεῖ σέ ἐπίσημο διάβημα πρός τή βενετική Γερουσία.[303]

Τά πράγματα χειροτέρεψαν γιά τούς Γάλλους μετά τή συνθήκη τοῦ Πασσάροβιτς (1718), μέ τήν ὁποία δόθηκαν στούς Βενετούς ἡ Πρέβεζα καί ἡ Βόνιτσα καί μποροῦσαν τώρα νά ἐλέγχουν τήν εἴσοδο στόν Ἀμβρακικό.[304] Οἱ Βενετοί θέλησαν νά ἐκμεταλλευτοῦν αὐτή τή δυνατότητα καί σάν ἀντιστάθμισμα γιά τήν ἀπώλεια τῆς Πελοποννήσου, πράγμα πού ἐπισημαίνει ὁ πρόξενος J.Dubroca.[305]

Ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον γιά τίς γαλλοβενετικές σχέσεις στήν περιοχή παρουσιάζουν δύο ἐπιστολές τοῦ προξένου G.Dubroca πρός τόν Βενετό ναύαρχο Ἀνδρέα Pisani, πρίν ἀκόμη τελειώσει ὁ τουρκοβενετικός πόλεμος καί πρίν ὑπογραφεῖ ἡ συνθήκη τοῦ Πασσάροβιτς (21.7.1718). Μέ τήν πρώτη ἀπό αὐτές, τῆς 13.11.1717,[306] ὁ Γάλλος πρόξενος ζητοῦσε ἀπάντηση στά ἑξῆς καίρια ἐρωτήματα: α) Νά δηλωθεῖ ἀπό τόν Βενετό ναύαρχο, ἄν συμφωνοῦσε γιά τήν παροχή λιμενικῶν διευκολύνσεων πρός τούς Γάλλους στήν Πρέβεζα, ὅπως γινόταν καί ὅταν τήν εἶχαν οἱ Τοῦρκοι.[307] β) Ἄν οἱ ἴδιες διευκολύνσεις παρέχονταν καί στό Ξηρόμερο. γ) Ποῦ στηρίζονταν οἱ ἀξιώσεις τῶν Βενετῶν γιά τελωνειακούς δασμούς. δ) Ἄν ἀναγνωριζόταν ἡ ἰδιότητα τοῦ προξένου στόν Dubroca ἤ τόν ἐκπρόσωπό του. ε) Ἄν παρεχόταν στά γαλλικά πλοῖα τό δικαίωμα τῆς ἐλευθεροπλοΐας στόν κόλπο. στ) Ἄν τά γαλλικά καράβια θά πλήρωναν ἀγκυροβόλιο στήν Πρέβεζα ἤ τή Βόνιτσα ἤ ἄν θά ἐξαιροῦνταν ἀπό αὐτό. ζ) Ἄν θά παρεχόταν προστασία στούς Γάλλους κατά τίς μετακινήσεις τους πρός τή θάλασσα ἤ πρός τά Γιάννενα, ὅταν περνοῦσαν μέσα ἀπό βενετικές περιοχές. η) Ἄν, τέλος, προστατεύονταν, σέ περίπτωση ἀνάγκης, οἱ ἐγκαταστάσεις τῶν Γάλλων στήν Ἄρτα.[308] Ὅπως μαθαίνουμε ἀπό τή δεύτερη ἐπιστολή τοῦ Dubroca, μέ ἡμερομηνία 3.1.1718,[309] ὁ Pisani ἀπάντησε στόν Γάλλο πρόξενο, μέσω τοῦ γενικοῦ προνοητῆ Ἀντ.Loredan, ὅτι οἱ Γάλλοι ἔπρεπε νά πληρώνουν στήν Πρέβεζα τελωνειακό δασμό 4% γιά ὅ,τι εἰσαγόταν ἤ ἐξαγόταν· ἐπιπλέον, ἕνα ἰδιαίτερο τέλος γιά τά καπνά· καί τό σπουδαιότερο, θά ἔπρεπε ὅλα τά ἐμπορεύματα νά μεταφέρονται στή Βενετία.

Βέβαια ὁ G.Dubroca θεώρησε τούς ὅρους αὐτούς ἀπαράδεκτους, γιατί, κατά τή συλλογιστική του, ἄν ὁ καθένας ἐπέβαλλε τέτοιους περιορισμούς, τό ἐμπόριο ἀπό τή θάλασσα θά ἔπρεπε νά σταματήσει. Διπλωματικότατα ὅμως δέν ἔκλεισε τή συζήτηση. Χωρίς νά θίξει καθόλου τό δεύτερο καί τό τρίτο σημεῖο τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Pisani, ἀντιπρότεινε στό πρῶτο νά μοιράζονται οἱ Βενετοί μέ τούς Τούρκους τούς τελωνειακούς δασμούς,[310]

πράγμα τό ὁποῖο δέν δέχτηκαν οἱ Τοῦρκοι. Οὔτε οἱ παραστάσεις τοῦ Γάλλου προξένου πρός τόν μετέπειτα γενικό προνοητή Γεώρ.Pasqualigo εἶχαν κάποιο θετικό ἀποτέλεσμα. Μέ ἐπιστολή λοιπόν πρός τόν ὑπουργό του, στίς 10.4.1720,ὁ G.Dubroca εἰσηγοῦνταν νά γίνουν διαβήματα πρός τή Βενετία. Παράλληλα, περίμενε τήν ἐξέλιξη τῆς ὑπόθεσης καί ἀπό τήν πλευρά τοῦ βοεβόδα τῆς Ἄρτας, ὁ ὁποῖος εἶχε εἰδοποιήσει σχετικά τήν Πύλη καί οἱ σχέσεις του μέ τούς Βενετούς δέν ἦταν καθόλου φιλικές. Στήν παραπάνω ἐπιστολή πρός τό γαλλικό ὑπουργεῖο ὑπάρχει συνημμένο ὑπόμνημα τοῦ Γάλλου προξένου, ὅπου ἀναφέρονται τά σημεῖα, στά ὁποῖα στήριζαν οἱ Βενετοί τίς ἀπαιτήσεις τους γιά τήν εἴσπραξη τελωνειακοῦ δασμοῦ: θεωροῦσαν τόν ἑαυτό τους κυρίαρχο τῆς θαλάσσιας περιοχῆς τοῦ κόλπου καί ἐπέμεναν ὅτι τό τελωνεῖο ὑπῆρχε στήν Πρέβεζα καί κατά τήν τουρκική κατοχή τῆς πόλης.

Ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον παρουσιάζει ἡ ἀντίκρουση τῶν ἐπιχειρημάτων αὐτῶν τῶν Βενετῶν ἀπό τόν Γάλλο πρόξενο. Αὐτός λοιπόν ἀνέφερε ὅτι οἱ Τοῦρκοι εἰσέπρατταν τελωνειακό δασμό στήν Πρέβεζα, γιατί ἦταν κύριοι καί τῆς στεριᾶς γύρω ἀπό τόν κόλπο. Ἀντίθετα, οἱ Βενετοί, κατά τή συνθήκη εἰρήνης, ἐξουσίαζαν στεριά μόνο μιᾶς ὥρας γύρω ἀπό τήν Πρέβεζα καί τή Βόνιτσα καί ποτέ δέν τούς παραχωρήθηκε ἡ κυριαρχία τῆς θαλάσσιας περιοχῆς τοῦ κόλπου. Ἄλλωστε ὁ σουλτάνος κατεῖχε μέσα στήν περιοχή αὐτή ψαρότοπους καί ἁλυκές, τῶν ὁποίων ἡ ὕπαρξη δέν συμβιβαζόταν μέ τίς βενετικές ἀξιώσεις. Ἀκόμη, οἱ Τοῦρκοι εἰσέπρατταν παλαιότερα τελωνειακούς δασμούς στήν Πρέβεζα, χωρίς ὅμως καί νά εἰσπράττουν ἄλλον παρόμοιο δασμό ὁπουδήποτε στίς ἀκτές τοῦ κόλπου, παρόλο πού αὐτές ἀνῆκαν σέ δυό διαφορετικά σαντζάκια: ἀπό τήν Πρέβεζα ὡς τήν Κόπραινα, στό σαντζάκι τῶν Γιαννίνων-βοεβοδιλίκι Ἄρτας, καί ἀπό κεῖ καί πέρα στό σαντζάκι τοῦ Κάρλελι-βοεβοδιλίκι Βόνιτσας.Ἀλλά καί ἄν ἀκόμη ὑποτεθεῖ, συνέχιζε ὁ Γάλλος πρόξενος, ὅτι οἱ Βενετοί ἦταν κυρίαρχοι καί τῆς θαλάσσιας περιοχῆς, δέν δικαιοῦνταν παρά ὅ,τι ζητοῦσαν καί ἄλλοι πού ἐξουσίαζαν θαλάσσιες περιοχές: νά ὑψώνουν τή σημαία τους ὅσα καράβια περνοῦσαν κάτω ἀπό τά φρούριά τους, νά ἀποδίδουν τόν ὀφειλόμενο χαιρετισμό μέ βολές τῶν πυροβόλων τους καί νά πληρώνουν ἀγκυροβόλιο ὅταν σταματοῦσαν σέ κάποιο λιμάνι. Ποτέ ὅμως δέν εἰσπράττονταν τελωνειακοί δασμοί· ἄν αὐτό γινόταν, τό θαλάσσιο ἐμπόριο θά ἔσβηνε. Καί ἕνα ἀκόμη, πού οἱ δασμοί ἐπιβάλλονταν μόνο στά γαλλικά καράβια. Ὁ Γάλλος πρόξενος ἀναγνώριζε στούς Βενετούς δικαιώματα τελωνείου στήν περίπτωση πού τά καράβια θά φόρτωναν ἤ θά ξεφόρτωναν στήν περιοχή τους.

Τέλος ὁ G.Dubroca διατύπωνε στόν ὑπόμνημά του τήν εἰσήγηση νά ὑπογραμμιστεῖ στήν Πύλη ἡ ζημιά πού προξενοῦσαν στά συμφέροντά της οἱ ἀξιώσεις τῶν Βεμετῶν· ὅτι δηλ. ἔχανε τά τελωνειακά δικαίωματα πού θά εἰσέπραττε, γιατί κανένας δέν θά φόρτωνε οὔτε θά ξεφόρτωνε στήν περιοχή, γιά νά ἀποφύγει τόν διπλό δασμό.[311] Πραγματικά ἔγιναν ἐπίσημα διαβήματα στήν Πύλη, ἐνῶ σημειώθηκε παράλληλα ζωηρή παρασκηνιακή δραστηριότητα τοῦ πρεσβευτῆ de Bonnac. Ἀποτέλεσμα τῶν ἐνεργειῶν αὐτῶν ἦταν νά γίνουν αὐστηρές συστάσεις τῆς Πύλης στόν Βενετό βάιλο καί νά ἐκδοθεῖ σχετικό διάταγμα, τό ὁποῖο ἀπαγόρευε στούς Βενετούς τῆς Πρέβεζας νά εἰσπράττουν ἐκεῖ ἄλλο φόρο, ἐκτός ἀπό ἐκεῖνον πού θά συμφωνοῦνταν ἀνάμεσα στούς Τούρκους καί τόν ἐξουσιοδοτημένο ἐκπρόσωπο τοῦ βάιλου καί τοῦ γενικοῦ προνοητῆ.[312] Ἀπό ἐπιστολή μάλιστα τοῦ ἑπόμενου προξένου J.Dubroca μαθαίνουμε ὅτι ἡ ρύθμιση αὐτή προέβλεπε νά πληρώνονται τά 3/4 τοῦ

τελωνειακοῦ δασμοῦ στόν Τοῦρκο ὁ σιμπτή Ἄρτας καί τό ὑπόλοιπο 1/4 στήν Πρέβεζα·[313] ἀλλόμη πληροφορούμαστε ὅτι τό ὕψος τοῦ δασμοῦ αὐτοῦ ἦταν 3% γιά τούς Γάλλους καί 4% γιά τούς ὑπόλοιπους Εὐρωπαίους.[314]

Φαίνεται ὅμως πώς ἡ ἐφαρμογή τῶν ἀποφάσεων αὐτῶν ἐξαρτιόταν βασικά ἀπό τόν κάθε διοικητή. Λίγα χρόνια ἀργότερα, ὁ νέος Τοῦρκος διοικητής τῆς Ἄρτας, πού εἶχε ἀναλάβει καθήκοντα τόν Ἀπρίλιο τοῦ 1726,[315] δέν δεχόταν τή συμφωνία μέ τούς Βενετούς γιά διανομή τῶν τελωνειακῶν δασμῶν. Τόν ἴδιο μήνα, οἱ Βενετοί πού ἦλθαν στήν Ἄρτα νά ἀνανεώσουν τή συμφωνία μέ τόν νέο βοεβόδα, ἀπείλησαν τόν Γάλλο πρόξενο ὅτι θά ἐμποδίζουν τήν εἴσοδο τῶν γαλλικῶν καραβιῶν στόν κόλπο, ἄν δέν ἔκλειναν τή συμφωνία μέ τούς Τούρκους.

Ἀλλά καί πρίν ἀπό τήν ἄρνηση τοῦ νέου βοεβόδα, οἱ Βενετοί εἶχαν προβάλει πάλι τίς γνωστές ἀπαιτήσεις τους γιά κυριαρχικά δικαιώματα στήν περιοχή. Ὁ J.Dubroca μάλιστα εἶχε πάει, τόν Αὔγουστο τοῦ 1725, στή Βόνιτσα, ὅπου συναντήθηκε μέ τόν γενικό προνοητή Φραγκίσκο Corner.[316] Κατά τή συνάντηση αὐτή ἐπαναλήφτηκαν οἱ γνωστές θέσεις τῶν Βενετῶν, τίς ὁποῖες ἀντέκρουσε ὁ Γάλλος πρόξενος μέ τά ἴδια ἐπιχειρήματα πού εἶχε προβάλει καί ὁ πατέρας του, πέντε χρόνια νωρίτερα. Ὡστόσο, παρά τίς διαφωνίες, ὁ J.Dubroca δέν παρέλειψε νά ζητήσει ἀπό τούς Βενετούς νά μήν ἀφήνουν τά γαλλικά καράβια νά βγαίνουν ἀπό τόν κόλπο, ἄν δέν ἦταν ἐφοδιασμένα μέ τά σχετικά ἔγγραφα, ὅτι εἶχαν ἐξοφλήσει ὅλες τίς οἰκονομικές τους ὑποχρεώσεις. Κι αὐτό, γιατί οἱ Τοῦρκοι θεωροῦσαν τόν Γάλλο πρόξενο προσωπικά ὑπεύθυνο γιά κάθε ὀφειλή τῶν Γάλλων.[317]

Ὁ Corner δέχτηκε τήν ἄποψη τοῦ J.Dubroca καί ἔστειλε τόν διερμηνέα του Volta νά ζητήσει ἀπό τόν Τοῦρκο βοεβόδα τήν ἀπόδοση τῶν ὀφειλόμενων, μέ βάση τίς συμφωνίες τοῦ 1720. Ὁ Τοῦρκος ἀξιωματοῦχος ὅμως ἀρνοῦνταν ὁποιαδήποτε συμφωνία κατηγορηματικά, καλά ὀχυρωμένος πίσω ἀπό τό σουλτανικό φιρμάνι, τό ὁποῖο ἀπαγόρευε, μέ ποινή θανάτου, στούς Τούρκους νά παραχωροῦν τελωνειακά δικαιώματα. Ἀπώτερος σκοπός του ἦταν, μᾶλλον, νά πετύχει καλύτερους ὅρους στή διανομή.

Ὁ Γάλλος πρόξενος κατόρθωσε τελικά νά κλειστεῖ νέα συμφωνία ἀνάμεσα στούς Τούρκους καί τούς Βενετούς γιά τή διανομή τῶν τελωνειακῶν δασμῶν, μέ βάση τήν παλαιότερη. Ἡ νέα αὐτή συμφωνία προέβλεπε μάλιστα ὅτι οἱ Βενετοί θά ἔπαιρναν τό μερίδιό τους ἀπευθείας ἀπό τόν Τοῦρκο τελώνη καί ἔτσι οἱ Γάλλοι θά ἀπέφευγαν τήν πρόσθετη ἐνόχληση νά πληρώνουν στήν Πρέβεζα. Παρόλα αὐτά, ὁ J.Dubroca ἐπιδίωκε νά ρυθμιστεῖ τό θέμα σέ μονιμότερη βάση, γιατί δέν ἦταν καθόλου σπάνιες οἱ ἀθετήσεις τῶν συμφωνιῶν καί οἱ ἐντελῶς ἀντίθετες αἰφνίδιες ἀποφάσεις τῶν Τούρκων.[318] Στά 1728 πάντως, ὁ Γάλλος πρόξενος φαινόταν ἀρκετά σίγουρος, ὅτι, ἀπό τή μεριά τουλάχιστο τῶν Βενετῶν τῆς Πρέβεζας, δέν θά εἶχε στό μέλλον προβλήματα· εἶχαν δοθεῖ σχετικές ἐντολές ἀπό τή Βενετία, ἔπειτα ἀπό τίς ἐνέργειες τοῦ γαλλικοῦ ὑπουργείου τῶν Ναυτικῶν.[319]

Δέν εἶναι γνωστό ἄν καί πόσο τηρήθηκε ἡ συμφωνία τοῦ 1725 ἀνάμεσα στούς Τούρκους καί τούς Βενετούς. Στά 1736 πάντως, οἱ ἀπαιτήσεις τῶν τελευταίων στρέφονταν ὄχι πιά στή διανομή τῶν τελωνειακῶν δασμῶν μέ τούς Τούρκους, ἀλλά στήν καταβολή ἑνός ἐπιπλέον δασμοῦ στήν Πρέβεζα. Ἐπαναλάμβαναν παλαιότερες ἀνάλογες ἀξιώσεις τους, πού χρονολογοῦνταν ἀπό τήν ἐποχή τοῦ θανάτου τοῦ G.Dubroca (1724), ὅταν τό γαλλικό προξενεῖο Ἄρτας διοικοῦνταν προσωρινά ἀπό τόν Μαρούτση καί τήν τετραμελή ἐπιτροπή ἀπό

Ἕλληνες τῆς Ἄρτας. Στά 1736 ὅμως οἱ ἐνέργειες τῶν Βενετῶν ἔγιναν πιό ἔντονες. Ὁ νέος γενικός προνοητής Vendramin ἐπιδίωκε νά ἐπιβάλει διπλό τελωνεῖο γιά τά ἐμπορεύματα πού φορτώνονταν ἤ ξεφορτώνονταν σ'ὅλη τήν τουρκική ἀκτή τοῦ καναλιοῦ τῆς Λευκάδας. Τίς νέες αὐτές ἀξιώσεις ὁ Γάλλος πρόξενος Ἄρτας τίς θεωροῦσε ἄδικες καί χωρίς καμιά βάση, σωστή αὐθαιρεσία. Κατά τή διεθνή πρακτική, θά ἔπρεπε νά ἐπιτρέπεται ἀκόμη καί ἡ ἀποθήκευση ἐμπορευμάτων στήν Πρέβεζα γιά ὁρισμένο χρόνο, μέ καταβολή τοῦ σχετικοῦ τέλους (1%). Ἄλλωστε τό ἴδιο γινόταν στήν Κέρκυρα, ὅπου οἱ Ἕλληνες ἔμποροι τῆς Ἄρτας καί τῶν Γιαννίνων ἔστελναν ἐμπορεύματα μέ βάρκες ἀπό τή Σαγιάδα, γιά νά φορτωθοῦν ἐκεῖ μέ προορισμό τά ἰταλικά λιμάνια. Ἄν μάλιστα προορισμός ἦταν ἡ Βενετία, οἱ Ἕλληνες ἔμποροι δέν πλήρωναν οὔτε τό 1%.[320]

Ὡστόσο οἱ Βενετοί ὑποχρέωναν τά γαλλικά καράβια νά ἀγκυροβολοῦν στήν Πρέβεζα, ὅπου τό ἀγκυροβόλιο εἶχε αὐξηθεῖ κατά 2 ρεάλια (ἔγινε δηλ.1 τσεκίνι καί 4 ρ.). Κατά τά διεθνή νόμιμα, δέν ἦταν ὑποχρεωμένα τά καράβια νά ἀγκυροβολοῦν ἐκεῖ, ἐφόσον δέν τό ἤθελαν. Ὅσο γιά τήν δικαιολογία τῶν Βενετῶν, ὅτι ἔπρεπε νά γίνεται ἀναγνώριση τοῦ σκάφους, αὐτό, κατά τόν Γάλλο πρόξενο, θά μποροῦσε νά γίνει ἄν τό καράβι, χωρίς νά ἀγκυροβολήσει, ἔστελνε στή στεριά τή βάρκα του μέ ἕναν ἀξιωματικό.[321]

Εἰδήσεις σχετικά μέ τό νέο πρόβλημα πού δημιούργησαν στούς Γάλλους οἱ ἀξιώσεις τῶν Βενετῶν ἀναφέρονται καί στά 1740. Τότε ὁ πρόξενος Boulle, ἐκτός ἀπό τίς ἐπίσημες ἐνέργειες καί εἰσηγήσεις του, ἔγραφε πρός τούς συναδέλφους του στή Μεσσήνη καί στή Νεάπολη νά προτρέπουν τούς Γάλλους καπετάνιους, ὥστε νά μήν ὑπακούουν στίς ἐντολές τῶν Βενετῶν τῆς Πρέβεζας καί νά μήν ἀγκυροβολοῦν ἐκεῖ.[322] Ἀπό τό ἔτος αὐτό καί ἔπειτα οἱ πηγές μας σιωποῦν γιά μεγάλο χρονικό διάστημα, ὡς τό 1768. Γνωρίζομε πάντως ὅτι, στά 1746, οἱ Βενετοί εἰσέπρατταν στήν Πρέβεζα τελωνειακό δασμό 1%, μέ βάση τή γνωστή συμφωνία τοῦ 1720. Τό ἔτος αὐτό (1746) οἱ κάτοικοι τῆς Ἄρτας ὑπέβαλαν ἀναφορά πρός τήν Πύλη γιά τήν κατάργηση τοῦ παραπάνω δασμοῦ, ἐνῶ τό προηγούμενο ἔτος (1745) ὁ βοεβόδας Ἄρτας εἶχε ὑποβάλει παρόμοια εἰσήγηση στήν Πύλη. Ἄς σημειωθεῖ ὅτι πίσω ἀπό τίς δύο αὐτές ἐνέργειες οἱ Βενετοί ἔβλεπαν τόν Γάλλο πρόξενο?[323] Ὡστόσο, τό ἀποτέλεσμα τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Τούρκου βοεβόδα καί τῶν κατοίκων τῆς Ἄρτας δέν εἶναι γνωστό. Τό πιθανότερο εἶναι πώς οἱ Βενετοί ὑποχρεώθηκαν νά καταργήσουν τόν δασμό. Ἄλλωστε, δέν ἦταν πιά σέ θέση νά ὑποστηρίξουν παρόμοιες ἀξιώσεις?[324] Ἀλλά καί ὅταν θέλησαν νά τό κάνουν, ὅπως στά 1768, στά 1772 καί στά 1774, δέν εἶχαν τή δύναμη νά ἐπιβάλουν τίς ἀπόψεις τους.

Στά 1768 λοιπόν ἡ ἀπαίτηση τῶν Βενετῶν νά σταματοῦν τά γαλλικά καράβια στήν Πρέβεζα γιά θεώρηση τῶν ὑγειονομικῶν τους ἐγγράφων δέν εἶχε συνέχεια, ἔπειτα ἀπό σχετική ἐντολή τοῦ γενικοῦ προνοητῆ Ἀνδρέα Dona, τήν ὁποία προκάλεσε ἄμεση ἀντίδραση του προξένου Julien. Τό μόνο τέλος πού πλήρωναν οἱ Γάλλοι ἦταν τό δικαίωμα τοῦ πιλότου, γιά νά ὁδηγεῖ μέ ἀσφάλεια τά καράβια τους στήν ἀβαθή εἴσοδο τοῦ κόλπου.[325] Τό θέμα τῶν κυριαρχικῶν δικαιωμάτων στόν Ἀμβρακικό καί τοῦ διπλοῦ τελωνείου ἀπασχόλησε καί πάλι τούς Γάλλους τῆς Ἄρτας ἀπό τό 1772 καί ἔπειτα. Ὡς τό ἔτος αὐτό οἱ Βενετοί ζητοῦσαν μόνο 1/2% γιά τέλη ἀποθήκευσης.[326] Στά 1772 ὅμως οἱ Βενετοί τῆς Πρέβεζας ἀπειλοῦν καί πάλι σοβαρά τά γαλλικά συμφέροντα. Ὁ τελώνης τους Bastian ἀπαιτεῖ τήν καταβολή τελωνειακοῦ δασμοῦ ἀπό τόν Ἕλληνα ἔμπορο Μιχάλη Σταμάτη, μέ

τή δικαιολογία ὅτι εἶχε κλείσει στήν Πρέβεζα ἐμπορική συμφωνία 10.000 σκούδων μέ τόν Γάλλο ἔμπορο ἀπό τή Μασσαλία Léon Boyer. Ὑποχρέωσε μάλιστα τόν Σταμάτη νά πληρώσει τελωνεῖο 212 πιάστρα. Τελικά ἡ ὑπόθεση διευθετήθηκε πρός ὄφελος τῶν Γάλλων, ἔπειτα ἀπό τίς ἐνέργειες τοῦ Julien καί τήν παρέμβαση τοῦ Βενετοῦ βάιλου Renier καί τοῦ ἀδελφοῦ του γενικοῦ προνοητῆ τῆς Κέρκυρας.[327]

Τό τελευταῖο παρόμοιο ἐπεισόδιο ἀναφέρεται στά 1774. Τή χρονιά αὐτή ὁ Γάλλος ἔμπορος Pierre Roque ὑποχρεώθηκε νά πληρώσει τελωνειακό δασμό 4% γιά τό σιτάρι πού εἶχε ἀποθηκεύσει στήν Πρέβεζα, ἐνῶ ἡ συμφωνία του προέβλεπε μόνο 1% ὡς τέλος ἀποθήκευσης. Ἄς σημειωθεῖ ἐδῶ ὅτι ἡ τακτική τῶν Βενετῶν ἦταν νά κωλυσιεργοῦν καί νά περιπλέκουν τίς σχετικές ὑποθέσεις σέ χρονοβόρες γραφειοκρατικές διαδικασίες, ὥστε οἱ Γάλλοι νά ὑποκύπτουν στίς ἀξιώσεις τους μπροστά στόν κίνδυνο νά καταστραφοῦν τά ἐμπορεύματα στίς ἀποθῆκες. Ἡ ὑπόθεση τώρα πῆρε μεγάλες διαστάσεις καί ἡ διευθέτησή της ἀπαίτησε τήν κινητοποίηση ὁλόκληρου τοῦ γαλλικοῦ κυκλώματος: προξένου, ΕΕΜ, ὑπουργείου καί πρεσβευτῆ. Τελικά ἔληξε μέ νέα νίκη τῶν Γάλλων, ἀφοῦ ὁ Βενετός τελώνης τῆς Πρέβεζας ὑποχρεώθηκε νά ἐπιστρέψει στόν Γάλλο ἔμπορο τά χρήματα πού εἶχε κρατήσει.[328]

Οἱ σχέσεις τῶν Γάλλων τῆς Ἄρτας πού ἀναφέρθηκαν ἀφοροῦσαν κυρίως τούς Βενετούς τῆς Πρέβεζας καί τῶν Ἰόνιων νησιῶν. Βέβαια, παρόμοιες θά ἦταν στή βάση τους καί οἱ σχέσεις τῶν Γάλλων προξένων Ἄρτας μέ τούς Βενετούς συναδέλφους τους στήν πόλη αὐτή. Γιά τό θέμα αὐτό οἱ πληροφορίες πού ἔχουμε εἶναι συγκεχυμένες καί ἐλλιπεῖς.[329] Στά 1736 γιά πρώτη φορά πληροφορούμαστε τήν παρουσία στήν Ἄρτα Βενετοῦ προξένου, ὁ ὁποῖος διαβίβασε στόν Γάλλο συνάδελφό του κάποιες ἀξιώσεις τοῦ προνοητῆ τῆς Πρέβεζας.[330] Τήν ἑπόμενη χρονιά γίνεται λόγος γιά ὑποπρόξενο τῆς Βενετίας στήν Ἄρτα.[331] Τέσσερα χρόνια ἀργότερα, στά 1741, ὁ πρόξενος Boulle μᾶς πληροφορεῖ ὅτι ὁ Βενετός πρόξενος τῆς Πάτρας εἶχε τήν ἴδια ἰδιότητα στή Ναύπακτο καί τήν Ἄρτα.[332] Ὁ Boulle ἐπίσης γράφει, στά 1745, ὅτι ὁ Βενετός πρόξενος Ἄρτας εἶχε ἐπιστρέψει στήν πατρίδα του καί πώς ὁ ἴδιος, πρίν ἀναλάβει τήν παραπάνω θέση, ἦταν ἐφημέριος τοῦ γαλλικοῦ προξενείου.[333] Στά 1768 μνημονεύεται ὡς ὑποπρόξενος τῆς Βενετίας στήν Ἄρτα ὁ Nicolelo Pangalo,[334] ὁ ὁποῖος ὑπογράφει ὡς μάρτυρας κάποιο πρακτικό ἀπογραφῆς τῶν ἐπίπλων τῆς γαλλικῆς προξενικῆς κατοικίας.[335] Ἕνας ἄλλος Pangalo, τέλος, ὁ François, ἀναφέρεται ὡς ὑποπρόξενος τῆς Βενετίας στήν Ἄρτα στά 1775. Αὐτός ὑπέγραφε, μαζί μέ τόν πρόξενο τῆς Ραγούζας G.Dolci, τήν πράξη ἀνάθεσης καθηκόντων στόν Grimaldi, στίς 12.9.1775.[336]

Ὅπως διαπιστώνουμε ἀπό τίς λίγες αὐτές πληροφορίες, παρά τόν ὀξύ γαλλοβενετικό ἀνταγωνισμό στήν περιοχή τοῦ προξενείου Ἄρτας, οἱ σχέσεις τῶν ἐκεῖ Γάλλων προξένων μέ τούς Βενετούς συναδέλφους τους δέν ἦταν τόσο ἄσχημες. Δέν εἶναι παράδοξο κάτι τέτοιο, ἄν σκεφτοῦμε ὅτι ὅλοι οἱ ξένοι στήν Ἄρτα εἶχαν νά ἀντιμετωπίσουν τίς αὐθαιρεσίες τῶν Τούρκων καί ἔπρεπε γι' αὐτό νά δείχνουν, τουλάχιστο, ἑνωμένοι.[337] Ἄς μή μᾶς διαφεύγει ἐξάλλου τό γεγονός ὅτι, σέ σύγκριση μέ τίς δημόσιες σχέσεις τῶν Τούρκων, ἔχουμε πιά νά κάνουμε μέ τήν ἀσύγκριτα πιό ἐξελιγμένη εὐρωπαϊκή διπλωματία, πού γνώριζε νά κρύβει καλά τίς πραγματικές προθέσεις καί τά μυστικά της. Ἀκόμη, ἀ-

νεξάρτητα ἀπό τίς γενικότερες γαλλοβενετικές διαφορές, οἱ σχέσεις τῶν διπλωματικῶν ἀντιπροσώπων τῶν δυνάμεων αὐτῶν στήν Ἄρτα πρέπει νά ἦταν διαφορετικές σέ προσωπικό ἐπίπεδο. Οἱ συνθῆκες ζωῆς ἐκεῖ τούς ἐπέβαλλαν ὁπωσδήποτε μιά στενότερη προσωπική ἐπαφή.

Πέρα ἀπό τίς προσωπικές σχέσεις, ὑπῆρξαν καί περιπτώσεις στενῆς καί ἀποτελεσματικῆς συνεργασίας τῶν Γάλλων προξένων Ἄρτας μέ τούς Βενετούς τῆς Πρέβεζας καί τῶν Ἰόνιων νησιῶν.[338] Ἀναφέρθηκε ἤδη ὁ οἰκονομικός ἀποκλεισμός τῆς περιοχῆς στά 1726-1727.[339] Τόν Ἰούλιο τοῦ 1727 ἀκόμη, κάποιος Βενετός ἀξιωματοῦχος, ὁ ὁποῖος εἶχε ἔλθει γιά ἐπιθεώρηση στήν Πρέβεζα, θέλησε νά ἐκφράσει καί προσωπικά στόν Γάλλο πρόξενο J.Dubroca τίς εὐχαριστίες του γιά τή μεσολάβηση στό θέμα τῆς διανομῆς τοῦ τελωνείου μέ τούς Τούρκους, καθώς καί γιά τήν προστασία καί τήν ἐξυπηρέτηση πρός τούς ὑπηκόους τῆς Βενετίας πού πήγαιναν γιά ὑποθέσεις τους στήν Ἄρτα. Ὁ Γάλλος πρόξενος μάλιστα, ὁ ὁποῖος προσκλήθηκε καί ἐπισκέφτηκε τήν Πρέβεζα, ἔγινε ἐκεῖ δεκτός μέ τιμές καί μέ πλούσια δῶρα. Ἀπό τήν Πρέβεζα ὁ J.Dubroca πῆγε στή Λευκάδα, ὕστερα ἀπό πρόσκληση τοῦ ἐκεῖ ἔκτακτου προνοητῆ. Σέ γεῦμα πρός τιμή τοῦ Γάλλου προξένου ἔγιναν προπόσεις στήν ὑγεία τοῦ Γάλλου βασιλιᾶ καί ἄλλες τιμητικές ἐκδηλώσεις.[340]

Στά 1729, ὁ J.Dubroca ζητοῦσε ἀπό τό γαλλικό ὑπουργεῖο Ναυτικῶν ὁδηγίες γιά τό ἑξῆς θέμα: Ὁ ἀρχιστράτηγος τῆς Βενετίας κόμης Schuilembourg εἶχε ζητήσει ἀπό τόν Γάλλο πρόξενο νά στρατολογήσει ἄνδρες γιά τή φρουρά τοῦ βασιλιᾶ τῆς Πρωσσίας (τοῦ Φρειδερίκου-Γουλιέλμου Α΄). Ὁ Dubroca εὐχαρίστησε τόν Βενετό ἀρχιστράτηγο γιά τήν τιμητική αὐτή ἀποστολή, ἀλλά παράλληλα ἐπισήμανε τίς δυσκολίες, γιατί ἦταν σπάνιο νά συναντήσει κανείς στήν περιοχή "des hommes d'une stature sy extraordinaire".[341] Τήν ἑπόμενη χρονιά (1730) ὁ ἴδιος πρόξενος ἀνέφερε στόν ὑπουργό Maurepas ὅτι ὁ νέος ἔκτακτος προνοητής Λευκάδας Bar.Balbi ἦταν στενός φίλος ἑνός θείου του καί ἐξέφραζε τήν ἐλπίδα ὅτι οἱ ἐπαφές του μέ τόν νέο ἔκτακτο προνοητή θά ἦταν μιά καλή πηγή εἰδήσεων γιά ὅ,τι συνέβαινε στήν Κέρκυρα καί τή Λευκάδα, καθώς καί στίς ἄλλες βενετικές κτήσεις.[342]

Ἀλλά καί ὅταν οἱ σχέσεις τῶν Γάλλων τῆς Ἄρτας μέ τούς γείτονές τους Βενετούς ὁξύνονταν, οἱ προσωπικές ἐπαφές δέν εἶχαν τήν ἴδια ὀξύτητα. Ἔτσι ὁ J.Dubroca, πού εἶχε μεταβεῖ στήν Πρέβεζα γιά τή γνωστή ὑπόθεση τοῦ καπ.Cattelin καί παρόλο ὅτι δέν ἔπαυε νά τονίζει τίς ραδιουργίες τῶν Βενετῶν, δέν δίστασε νά ἀποδεχτεῖ τήν πρόσκληση τοῦ ἐκεῖ προνοητῆ καί νά καταλύσει στό σπίτι του· δέν παρέλειψε ὅμως καί νά τονίσει ὅτι οἱ Βενετοί γνώριζαν πολύ καλά νά ραφινάρουν τήν κρυφίνοιά τους.[343]

Μέ τιμές ἐπίσης ὑποδέχτηκαν οἱ Βενετοί στήν Πρέβεζα τόν πρόξενο Boulle, στίς 3.7.1739, χωρίς ὅμως καί νά ἀφήσουν τήν εὐκαιρία νά κάνουν ἐπίδειξη τῆς δύναμής τους. Ὁ Γάλλος πρόξενος εἶχε ἀνταποδώσει τή φιλοφρόνηση ἀμέσως ἔπειτα, στέλνοντας στήν Πρέβεζα τόν γραμματέα τοῦ Monjin.[344] Ἕνα χρόνο μετά τήν ἄφιξή του στήν Ἄρτα, ὁ Boulle ἀνέφερε στόν ὑπουργό του ὅτι διατηροῦσε σχέσεις ἀβρότητας καί εὐγένειας μέ τόν Βενετό γενικό προνοητή τῆς Κέρκυρας, καθώς καί μέ τούς προνοητές τῶν γειτονικῶν περιοχῶν. Ἀκόμη ὁ Γάλλος πρόξενος προσπαθοῦσε νά δωροδοκήσει τόν γενικό προνοητή, γιά νά τοῦ ἐπιτραπεῖ νά παίρνει κάθε χρόνο ἕνα δυό φορτώματα ἐλιές ἀπό τούς Πα-

ξούς.[345] Στά 1742, ὁ ἴδιος πρόξενος ἔγινε δεκτός στήν Κέρκυρα μέ τιμές ἀπό τόν γενικό προνοητή Loredan. Ὅταν μάλιστα προσβλήθηκε ἐκεῖ ἀπό πυρετούς, ὁ Βενετός ἀξιωματοῦχος τόν περιέθαλψε ὄχι στό λαζαρέτο τῆς πόλης, ἀλλά σέ ἕνα ὡραῖο μέγαρο τοῦ φρουρίου.[346]

Ἀκόμη καί στό θέμα τῶν Γάλλων λιποτακτῶν, ὅταν βέβαια δέν προέρχονταν ἀπό τόν δικό τους στρατό, οἱ Βενετοί πρόξενοι βοηθοῦσαν τούς Γάλλους συναδέλφους τους τῆς Ἄρτας. Στά 1743, ὁ Βενετός πρόξενος Δυρραχίου ἔστειλε στόν Γάλλο ὑποπρόξενο Αὐλῶνας Lablache ἕναν λιποτάκτη.[347] Στά 1768 ἐπίσης οἱ Βενετοί παρέδωσαν στούς Γάλλους κάποιον Ἕλληνα φύλακα ἑνός γαλλικοῦ καραβιοῦ, ὁ ὁποῖος εἶχε καταφύγει στήν Πρέβεζα, ἀφοῦ εἶχε κλέψει τά χρήματα τοῦ καραβιοῦ.[348]

Ἀπό τήν ἐξέταση τῶν σχέσεων τῶν Γάλλων τῆς Ἄρτας μέ τούς Βενετούς γείτονές τους καί τήν ἀναφορά σέ συγκεκριμένα περιστατικά, συμπεραίνουμε τά ἑξῆς: Οἱ γαλλοβενετικές σχέσεις στήν περιοχή τοῦ προξενείου Ἄρτας ἦταν βασικά ἀνταγωνιστικές στό οἰκονομικό πεδίο, μέ ἰδιαίτερη ἔμφαση στό πρῶτο μισό καί πιό πολύ στήν πρώτη τριακονταετία τοῦ 18ου αἰ. Φυσικά στή διαμόρφωση τῶν σχέσεων αὐτῶν κύριο ρόλο εἶχε ἡ γενικότερη τοποθέτηση καί κατάσταση τῆς Γαλλίας καί τῆς Βενετίας, ὅπως αὐτές ἐκφράζονταν κάθε φορά μέσα ἀπό τίς συγκεκριμένες πολιτικοοικονομικές συνθῆκες καί ὅπως διαμορφώνονταν ἀπό τή συμμετοχή τοῦ κάθε κράτους στούς διάφορους εὐρωπαϊκούς σχηματισμούς. Ὡστόσο, σέ καθαρά τοπικό ἐπίπεδο, οἱ σχέσεις τῶν Γάλλων τῆς Ἄρτας μέ τούς γείτονές τους Βενετούς ἦταν δυνατό νά παρεκκλίνουν ἀπό τή γενικότερη γραμμή, κάτω ἀπό τήν ἐπίδραση δυό κυρίως παραγόντων: α) ἀπό τήν ἀνάγκη ἄμυνας καί διαφύλαξης τῆς προσωπικῆς ἀσφάλειας, πού συχνά ἀπειλοῦνταν ἀπό τούς Τούρκους ἀξιωματούχους τῆς περιοχῆς, μικρούς ἤ μεγαλύτερους, καί β) ἀπό τήν προσωπική ἐπαφή, πού τήν ὑποβοηθοῦσαν καί τήν καθιστοῦσαν ἀναγκαία οἱ τοπικές συνθῆκες ζωῆς. Τίς σχέσεις αὐτές ἀκόμη διεῦπε ἡ εὐρωπαϊκή διπλωματική πρακτική, πού τίς διαφοροποιοῦσε αἰσθητά ἀπό τίς ἀνάλογες σχέσεις τῶν Γάλλων τῆς Ἄρτας μέ τούς Τούρκους τοῦ τόπου.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΣΤ'

Η ΘΕΣΗ ΑΠΕΝΑΝΤΙ ΣΤΟΥΣ ΑΛΛΟΥΣ ΕΥΡΩΠΑΙΟΥΣ ΚΑΙ ΤΟΥΣ ΕΒΡΑΙΟΥΣ

α) Οἱ ἄλλοι Εὐρωπαῖοι

Ὅταν ἀναφερθήκαμε στίς σχέσεις τῶν Γάλλων τῆς Ἄρτας μέ τούς Ἕλληνες, εἴχαμε τήν εὐκαιρία νά τονίσουμε τίς δυσκολίες πού ἀντιμετώπιζαν οἱ Γάλλοι ἐξαιτίας τῆς δραστηριότητας στήν Ἄρτα καί στά Γιάννενα ἰσχυρῶν ντόπιων παραγόντων, οἱ ὁποῖοι ἀναλάμβαναν ξένα προξενεῖα. Εἴδαμε ἀκόμη, ὅτι βασικός στόχος τῶν Γάλλων προξένων ἦταν ἡ ἀφαίρεση ἀπό τούς Ἕλληνες τῶν προξενείων αὐτῶν καί ἡ ἀνάθεσή τους σέ ξένους ὑπηκόους. Ἔτσι, εἶναι φυσικό νά χαιρετίζεται μέ ἐνθουσιασμό ἀπό τούς Γάλλους προξένους ἡ ἄφιξη στήν Ἄρτα Εὐρωπαίων, οἱ ὁποῖοι θά ἀναλάμβαναν τή διπλωματική ἐκπροσώπηση τῆς πατρίδας τους. Παράλληλα οἱ Γάλλοι πρόξενοι, χωρίς βέβαια νά παραμελοῦν τά δικά τους συμφέροντα, ἔκαναν ὅ,τι μποροῦσαν γιά νά δημιουργήσουν κατάλληλες συνθῆκες, πού θά προσέλκυαν τούς ἀνταγωνιστές τῶν Ἑλλήνων προξένων.

Παρόλες αὐτές τίς προσπάθειες, ἡ παρουσία στήν Ἄρτα ξένων προξένων, μή ὑπηκόων τοῦ σουλτάνου, ἦταν σπάνια. Γιά πρώτη φορά, τόν Σεπτέμβριο τοῦ 1733, ὁ J.Dubroca ἀναφέρει ὅτι εἶχε ἐγκατασταθεῖ στήν Ἄρτα ὁ Ἀντώνιος Cambiazo ὡς πρόξενος τῆς Ὁλλανδίας καί παράλληλα ἐπιφορτισμένος μέ τήν προστασία τῶν ὑπηκόων τῆς Αὐστρίας.[349] Ὁ Cambiazo, πού καταγόταν ἀπό τή Γένοβα, εἶχε νυμφευτεῖ τή χήρα τοῦ ἄλλοτε προξένου τῆς Γαλλίας στή Χαλκίδα, πρᾶγμα πού ἔκανε τόν Dubroca νά ἐλπίζει σέ μιά καλή συνεργασία. Καί ἡ ἐλπίδα αὐτή ἔσπρωξε τόν Γάλλο πρόξενο νά σπεύσει νά ὑποδεχτεῖ τόν νέο συνάδελφό του στήν εἴσοδο τῆς πόλης, παρόλο πού ἐκεῖνος δέν κάνει κάν γνωστή τήν ἰδιότητά του. Ὡστόσο, οἱ ἐλπίδες τοῦ Dubroca γρήγορα διαψεύστηκαν, σέ βαθμό μάλιστα, ὥστε νά εὔχεται τή γρήγορη ἀπομάκρυνση τοῦ νέου προξένου. Συγκεκριμένα, ὁ Cambiazo ἔστειλε ἀνθρώπους του στά Γιάννενα, γιά νά πείσουν τούς Ἕλληνες ἐμπόρους νά φορτώνουν σέ καράβια μέ τίς σημαῖες πού ὁ ἴδιος ἐκπροσωποῦσε. Τούς πρότεινε μάλιστα νά πληρώνουν τό 1/3 τοῦ προξενικοῦ πού πλήρωναν στούς Γάλλους καί τούς ὑποσχέθηκε ὅτι θά ἔχει πάντα στή διάθεσή τους δυό ταρτάνες μέ αὐστριακή σημαία καί ὅτι θά πλήρωναν τά μισά ναῦλα.

Παρόλα αὐτά, οἱ σπουδαιότεροι Γαννιῶτες ἔμποροι ἀντιμετώπισαν τόν νέο πρόξενο μέ ἐπιφυλακτικότητα, λέγοντας, κατά τόν Dubroca, ὅτι ἐδῶ καί 30 χρόνια χρησιμοποιοῦσαν γαλλικά καράβια, ὅτι ἦταν ἀφοσιωμένοι στούς Γάλλους καί ὅτι δεσμεύονταν μέ συμφωνία νά καταβάλλουν προξενικό στόν Γάλλο πρόξενο σέ ὁποιας ἐθνικότητας πλοῖο καί ἄν φόρτωναν.[350] Ἔτσι ὁ πρόξενος τῆς Ὁλλανδίας καί τῆς Αὐστρίας ἀναγκάστηκε νά ἐπιζητήσει τή συνεργασία τοῦ Γάλλου συναδέλφου του, μέσω τοῦ Μαρούτση. Ὁ Dubroca ἀρνήθηκε, προβάλλοντας ὡς ἐπιχείρημα ὅτι δέν μποροῦσε νά ἔλθει σέ συμφωνία μέ ἀνθρώπους, οἱ ὁποῖοι εἶχαν μέ ὕπουλο τρόπο ἀπειλήσει τά συμφέροντα τῶν συμπατριωτῶν του καί εἶχαν κατασυκοφαντήσει τό γαλλικό ὄνομα.[351] Ἡ ἀλλαγή βέβαια στή στάση τοῦ Γάλλου προξένου ὀφειλόταν κατά κύριο λόγο στήν ἰσχυροποίηση τῆς θέσης του, μετά τήν ἀποτυχία τοῦ Cambiazo νά προσεταιριστεῖ τούς Γαννιῶτες ἐμπόρους.

Καί ἄλλη προσπάθεια τοῦ Cambiazo γιά συνφιλίωση μέ τόν Dubroca ἀπέτυχε. Ἐπιπλέον ὁ νέος πρόξενος εἶχε γίνει μισητός στούς ντόπιους, μέ ἀποτέλεσμα νά πραγματοποιηθεῖ γρήγορα ἡ εὐχή τοῦ Dubroca, νέ μή μείνει δηλ. ὁ Cambiazo γιά πολύ καιρό στήν Ἄρτα. Σ'αὐτό φυσικά δέν ἦταν ἀμέτοχος ὁ Γάλλος πρόξενος, ὁ ὁποῖος εἶχε εἰσηγηθεῖ στόν πρεσβευτή του στήν Πύλη νά ἐνημερώσει τούς ἐκεῖ συναδέλφους του τῆς Ὁλλανδίας καί τῆς Αὐστρίας γιά τή διαγωγή τοῦ προξένου τους στήν Ἄρτα.[352]

Ἀπό τό 1733, οἱ πηγές μας σπάνια κάνουν λόγο γιά παρουσία ξένων προξένων στήν Ἄρτα, ἐκτός ἀπό τίς λίγες ἐξαιρέσεις τῶν προξένων καί ὑποπροξένων τῆς Βενετίας, τίς ὁποῖες σημειώσαμε παραπάνω. Στά 1742 γνωρίζουμε ὅτι ὑπηρετοῦσε στήν Ἄρτα ὡς ὑποπρόξενος τῶν Δύο Σικελιῶν κάποιος Balano di Girolamo, ὁ ὁποῖος εἶχε ἤδη λάβει καί τό σχετικό σουλτανικό φιρμάνι.[353] Στά 1760, ὁ πρόξενος Boulle ἀνέφερε ὅτι ἦταν ὁ μόνος ξένος στήν Ἄρτα, μετά τήν ἀναχώρηση καί τοῦ Λιβορνέζου προξένου τῆς Αὐστρίας· αὐτός, ὅπως εἴδαμε, εἶχε φύγει ἀπό τήν Ἄρτα γιά τή Θεσσαλονίκη ἤ τήν Τρίπολη, γιατί στό λίγο διάστημα τῆς προξενείας του δέν μπόρεσε νά ἀποκομίσει κάποιο οὐσιαστικό κέρδος.[354] Μόνο στά 1767 καί στά 1769 ὁ Julien μνημονεύει τήν παρουσία ξένων προξένων στήν Ἄρτα. Στήν πρώτη περίπτωση πρόκειται γιά κοινή διαμαρτυρία πρός τόν Τοῦρκο διοικητή τοῦ Julien μέ τούς συναδέλφους του τῶν Δύο Σικελιῶν, τῆς Δανίας καί τῆς Βενετίας· ἡ διαμαρτυρία αὐτή εἶχε ὡς ἀντικείμενο τίς λεηλασίες πού εἶχαν σημειωθεῖ κατά τή διάρκεια ἐπιδημίας πανώλης.[355] Ἡ ἄλλη περίπτωση ἀφορᾶ τίς προσπάθειες τοῦ Γάλλου προξένου, δηλ. τίς παρακλήσεις του πρός τόν Τοῦρκο διοικητή καί τίς δωροδοκίες, γιά νά ἐλευθερώσει τούς συναδέλφους του τῆς Δανίας καί τῆς Ραγούζας, τούς ὁποίους οἱ Τοῦρκοι, γιά κάποιον ἄγνωστο λόγο, εἶχαν φυλακίσει.[356]

Ἀπό τή μιά λοιπόν ἡ μακρόχρονη ἀπουσία ξένων διπλωματικῶν ἀντιπροσώπων στήν Ἄρτα καί ἀπό τήν ἄλλη ἡ σχεδόν συνεχής παρουσία Γάλλου προξένου ἐκεῖ, ἔδιναν μιά νέα διάσταση στή θέση τῶν Γάλλων προξένων τῆς Ἄρτας: ἦταν οἱ φυσικοί προστάτες τῶν ὑπηκόων τῶν χριστιανικῶν κρατῶν, τά ὁποῖα δέν εἶχαν ἐγκαταστήσει ἐκεῖ προξενικούς ὑπαλλήλους,[359] ἀλλά καί οἱ πιό ὑπολογίσιμοι ἀπό τούς συναδέλφους τους ἄλλων κρατῶν, ὅταν φυσικά οἱ τελευταῖοι ὑπῆρχαν στήν Ἄρτα.[360] Στά 1706 κιόλας ὁ πρόξενος G.Dubroca κατόρθωσε νά ἀποφυλακίσει Ἕλληνες Ἐπτανήσιους, ὑπήκοους τῆς Βενετίας, πού εἶχαν ριχτεῖ στίς φυλακές ἀπό τούς Τούρκους. Ὁ Γάλλος πρόξενος μάλιστα εἶχε προβεῖ στίς ἐνέργειές του αὐτές χωρίς νά ζητήσει τήν ἔγκριση τῶν προϊσταμένων του· τή ζητοῦσε ἐκ τῶν ὑστέρων, μέ τό ἐπιχείρημα ὅτι ἦταν ὁ μόνος πρόξενος στήν Ἄρτα καί θεώρησε χρέος του νά ἀναλάβει τήν προστασία τῶν ὑπηκόων μιᾶς χριστιανικῆς δύναμης.[361] Φαίνεται ὅτι οἱ ἐνέργειες τοῦ G.Dubroca ἐπιδοκιμάστηκαν ἀπό τό γαλλικό ὑπουργεῖο. Τήν ἑπόμενη κιόλας χρονιά, στά 1707, ἡ ἐπέμβαση τοῦ Γάλλου προξένου ἔσωσε τό πλοῖο τοῦ Γενοβέζου καπετάνιου Antonio Grafoni ἀπό τή δήμευση καί τό πλήρωμα ἀπό τή σκλαβιά. Ὁ G.Dubroca, ἀφοῦ συνέστησε στόν Γενοβέζο καπετάνιο νά ὑψώσει στό καράβι του τή γαλλική σημαία ἀντί τῆς βενετικῆς, ἐπικαλέστηκε τά σχετικά ἄρθρα ἀπό τίς διομολογήσεις· ἡ ἐπιτυχία του ὅμως στηρίχτηκε πιό πολύ μᾶλλον στό ὅτι κατέβαλε 124 τσεκίνια.[362]

Ἰδιαίτερη σημασία γιά τό θέμα τῆς προστασίας τῶν ξένων ὑπηκόων ἀπό τούς Γάλλους προξένους ἔχει ἡ ἀναφορά τοῦ G.Dubroca πρός τό ΕΕΜ, στά 1713. Σ'αὐτή ὁ πρό-

ξενος Ἄρτας διατύπωνε τήν ἄποψη, ὅτι οἱ συνάδελφοί του ἀναλάμβαναν πάντα τήν προστασία τῶν χριστιανῶν τῆς Δύσης ὅπου δέν ὑπῆρχαν ἄλλοι ξένοι πρόξενοι. Ἡ προστασία αὐτή κάλυπτε ὄχι μόνο τούς φίλους ἤ τούς οὐδέτερους, ἀλλά ἀκόμη καί τούς ἐχθρούς τῆς Γαλλίας.[363]

Φυσικά οἱ παραπάνω πρωτοβουλίες τῶν Γάλλων προξένων δέν ἦταν καί τόσο ἀνιδιοτελεῖς. Εἶναι φανερή ἡ σημασία τους γιά τήν ἰσχυροποίηση τῆς γαλλικῆς παρουσίας στήν περιοχή, μέ ἄμεσο ἀντίκτυπο στή διεύρυνση τοῦ κύκλου ἐργασιῶν καί στήν ἐξυπηρέτηση τῶν γαλλικῶν συμφερόντων. Πολύ σωστά λοιπόν ὁ πρόξενος J.Dubroca θεωροῦσε τήν πρακτική αὐτή σάν προνόμιο τῶν Γάλλων προξένων τῆς Ἀνατολῆς. Δέν παρέλειψε μάλιστα νά ζητήσει ἀπό τόν ὑπουργό Maurepas, ἀμέσως μόλις ἀνέλαβε τό προξενεῖο Ἄρτας, νά ἐπεκταθεῖ καί στόν ἴδιο τό προνόμιο αὐτό. Ζητοῦσε μάλιστα νά τοῦ ἀναγνωριστεῖ ἐπίσημα, μέ σουλτανικό φιρμάνι, τό δικαίωμα τῆς προστασίας τῶν ξένων ὑπηκόων, οἱ ὁποῖοι δέν εἶχαν δικό τους πρόξενο.[364]

Γιά τήν ἄσκηση τοῦ παραπάνω δικαιώματος, δέν ἀπαιτοῦνταν ἡ ὀνομασία τῶν προξένων τῆς Γαλλίας ὡς προξένων καί ἄλλων κρατῶν. Ἡ πρώτη ἰδιότητά τους ἦταν ἀρκετή, γιατί οἱ διομολογήσεις τῆς χώρας τους μέ τήν Πύλη κάλυπταν καί τό θέμα αὐτό. Συγκεκριμένα, τό ἄρθρο 13 τῶν διομολογήσεων τοῦ 1673 ἔδινε στούς Γάλλους προξένους τό δικαίωμα νά εἰσπράττουν προξενικό ἀκόμη καί ἀπό τούς προστατευόμενους ἄλλης δύναμης, ὅταν αὐτή δέν εἶχε πρόξενο σέ κάποιον τόπο· στήν περίπτωση αὐτή ὁ διπλωματικός ἀντιπρόσωπος τῆς Γαλλίας ἀναλάμβανε δικαιωματικά τήν προστασία τους.[365] Στά σχετικά ἄρθρα τῶν διομολογήσεων τοῦ 1740 στηρίχτηκε ἀργότερα καί ὁ πρόξενος Boulle ὅταν παρεῖχε προστασία σέ κάποιον Joseph Boucherie, ὡρολογά, κάτοικο τῆς Κέρκυρας.[366] Τό γεγονός ἔχει ἰδιαίτερη σημασία, γιατί ἀποδεικνύει ὅτι οἱ Γάλλοι πρόξενοι Ἄρτας ἦταν ἕτοιμοι νά παρακάμψουν τούς τύπους, προκειμένου νά ἐκμεταλλευτοῦν κάθε εὐκαιρία γιά τήν παροχή προστασίας σέ ξένους ὑπηκόους.

Ὡστόσο, μαρτυρεῖται καί μιά περίπτωση, κατά τήν ὁποία ὁ πρόξενος Boulle ἀρνήθηκε τήν προστασία του σέ κάποιο γενοβέζικο καράβι μέ σημαία τῆς Ἱερουσαλήμ.[367] Ἡ ἀπόφαση τοῦ Γάλλου προξένου ἐπιδοκιμάστηκε καί ἀπό τό γαλλικό ὑπουργεῖο, παρόλο πού ἐπέτρεψε στούς Τούρκους νά συλλάβουν τόν γραμματικό τοῦ καραβιοῦ καί προκάλεσε τή δυσφορία τῶν Ἑλλήνων ἐμπόρων.[368] Ἡ περίπτωση αὐτή, ἀκόμη κι ἄν εἶναι μοναδική, δείχνει καθαρά ὅτι ἡ προστασία τῶν χριστιανῶν τῆς Δύσης δέν ἦταν τό βασικό κίνητρο τῶν Γάλλων προξένων, κι ἄς τήν ἐπικαλοῦνταν τόσο. Γιά νά παράσχουν τήν προστασία τους στούς ξένους ὑπηκόους, δέν ἀρκοῦσε μόνο νά εἶναι χριστιανοί· ἀπαραίτητο συμπλήρωμα καί βασική προϋπόθεση ἦταν οἱ χριστιανοί αὐτοί νά μή παραβλάπτουν τά γαλλικά συμφέροντα. Βρισκόμαστε μπροστά σέ μιά σαφή περίπτωση προσαρμογῆς τῆς θρησκείας στά ἀνθρώπινα μέτρα. Θά λέγαμε, σέ μιά προσπάθεια ἐθνικοποίησης τῆς χριστιανικῆς ἠθικῆς.

Ὅπως ἀναφέρθηκε, γιά τήν προστασία τῶν ξένων ὑπηκόων ἀρκοῦσε ἡ ἰδιότητα τοῦ προξένου τῆς Γαλλίας. Ὡστόσο οἱ Γάλλοι πρόξενοι Ἄρτας συχνά ἐπιζητοῦσαν νά ἀναλάβουν καί ξένα προξενεῖα, καί πολλές φορές τό πετύχαιναν. Ἐκτός ἀπό τό κύρος πού ἀποκτοῦσαν μέ τόν τρόπο αὐτό, φαίνεται πώς καί τά προσωπικά τους ὀφέλη δέν ἦταν ἀσήμαντα. Ἄλλωστε οἱ σχετικές τους προσπάθειες ἐντείνονταν σέ περιόδους, κατά τίς

όποτες οἱ πόλεμοι μείωναν σημαντικά ἤ καί μηδένιζαν τό εἰσόδημά τους ἀπό τήν ἄσκηση τῶν κύριων καθηκόντων τους. Ἔτσι ἐξηγεῖται ὡς ἕνα σημεῖο καί ἡ σφοδρή πολεμική τῶν Γάλλων προξένων τῆς Ἄρτας ἐνάντια στούς Ἕλληνες συναδέλφους τους. Πέρα ἀπό τή ζημιά πού οἱ Ἕλληνες αὐτοί προκαλοῦσαν στό γαλλικό ἐμπόριο καί τή ναυτιλία, ὑπῆρχε πάντα καί ἡ ἀπειλή γιά τά προσωπικά οἰκονομικά συμφέροντα τῶν Γάλλων προξένων. Καί τό σπουδαιότερο, θά μποροῦσαν νά εἶχαν ἀναλάβει οἱ ἴδιοι τά προξενεῖα αὐτά. Μιά τέτοια ἐπιδίωξη διαφαίνεται μέσα ἀπό τίς γραμμές τῆς ἀναφορᾶς τοῦ J.Dubroca πρός τόν Maurepas, μέ ἡμερομηνία 29.12.1729, ὅπου καταφέρεται ἐνάντια στόν Ἕλληνα πρόξενο τῆς Αὐστρίας Δημήτριο Κωνσταντίνου.[369] Μόνο πού ὁ Dubroca εἶχε τή σύνεση νά μή ζητήσει κατευθείαν νά τοῦ ἀνατεθεῖ τό προξενεῖο αὐτό, καθώς καί τή διορατικότητα νά προβλέψει τήν ἄρνηση τοῦ ὑπουργοῦ του. Ἔτσι,παρά τήν προσφορά τοῦ ἐπιτετραμμένου τῆς Αὐστρίας στήν Πύλη de Taleman, ὁ Dubroca ἦταν σέ θέση νά προσποιηθεῖ καί νά ἐκφράσει δῆθεν τήν εὐχαρίστησή του πού μπόρεσε νά ἀρνηθεῖ μιά προσφορά, ἡ ὁποία, ἄν τή δεχόταν, ἴσως προκαλοῦσε στούς συμπατριῶτες του τήν ὑποψία ὅτι δέν ἐκτελοῦσε στό ἀκέραιο τά καθήκοντά του ὡς πρόξενος τῆς Γαλλίας.[370]

Ἀπό τούς Γάλλους προξένους τῆς Ἄρτας, ἐκεῖνος πού ἐπιδίωκε πάντα νά ἐκπροσωπεῖ καί ἄλλα κράτη ἦταν ὁ Boulle. Μιά πρώτη του προσπάθεια σημειώνουμε στά 1741. Ἀπό ἀναφορά τοῦ ἔτους αὐτοῦ[371] πληροφορούμαστε ὅτι ὁ πρόξενος αὐτός εἶχε ἐνεργήσει μέσω γνωστῶν του στήν αὐλή τῆς Νεάπολης, γιά νά ὀνομαστεῖ πρόξενος τοῦ βασιλιᾶ τῶν Δύο Σικελιῶν γιά τήν Ἀλβανία. Ὁ Boulle ἀνέστειλε τίς προσπάθειές του, γιατί ἔμαθε ὅτι θά ἱδρυόταν στήν Ἄρτα ὑποπροξενεῖο τῶν Δύο Σικελιῶν, τό ὁποῖο θά ἐξαρτιόταν ἀπό τόν πρόξενο Δυρραχίου, κι ἀκόμη ὅτι κάποιος Ἕλληνας Valmoudy (Βαλμούδης;) εἶχε ὀνομαστεῖ ὑποπρόξενος γιά τήν Ἄρτα καί τά Γιάννενα. Ὡστόσο, φαίνεται πώς λίγο ἀργότερα ὁ Boulle κατόρθωσε, μέ τή μεσολάβηση τοῦ Γάλλου πρεσβευτῆ στήν Πύλη, νά ὀνομαστεῖ πρόξενος τῶν Δύο Σικελιῶν, ὅπως μᾶς πληροφορεῖ εὐχαριστήρια ἐπιστολή του πρός τό γαλλικό ὑπουργεῖο Ναυτικῶν. Μέ τήν ἴδια ἐπιστολή ὁ Boulle ζητοῦσε ἀκόμη τά προξενεῖα τῆς Σουηδίας καί τῆς Βενετίας, γιατί μόνο ἔτσι θά ἦταν σέ θέση νά ἀντιμετωπίσει τίς οἰκονομικές του δυσχέρειες: "La necessitē du tems me fait retounrer de tous les cotēs pour tacher de me soutenir toujours avec le mēme decorum...".[372] Καί πάλι μέ τή μεσολάβηση τοῦ Γάλλου πρεσβευτῆ, τό αἴτημα τοῦ Boulle ἱκανοποιήθηκε.[373]

Τό προξενεῖο τῆς Νάπολης ἀφαιρέθηκε ἀπό τόν Boulle τόν Μάρτιο τοῦ 1748, ἤ ἴσως καί νωρίτερα, καί ἀνατέθηκε σέ κάποιον ἄλλο.[374] Αὐτό δυσαρέστησε τούς Γάλλους, γιατί μείωνε τό γόητρό τους, καί ἔδωσε ἀφορμή γιά μιά γενικότερη ρύθμιση τοῦ θέματος. Συγκεκριμένα, ὁ ὑπουργός Maurepas, μέ ἐπιστολή του (τῆς 30.3.1749) ζήτησε ἀπό τό ΕΕΜ τή γνώμη του σχετικά μέ τό θέμα· στήν ἐπιστολή αὐτή τοῦ ὑπουργοῦ ἐπισυνάφτηκαν ἀντίγραφα παρόμοιου ἐρωτήματος τοῦ ὑπουργείου πρός τόν πρεσβευτή στήν Πύλη,τῆς 18.8.1748, καθώς καί τῆς ἀπάντησης τοῦ πρεσβευτῆ, μέ ἡμερομηνία 20.11.1748.[375] Στό πρῶτο ἀπό τά συνημμένα ἐπισημαίνονται τά πλεονεκτήματα καί τά μειονεκτήματα ἀπό τήν ἀνάληψη ξένων προξενείων ἐκ μέρους τῶν Γάλλων προξένων τῆς Ἀνατολῆς. Ἡ γνώμη τοῦ ὑπουργοῦ εἶναι ὅτι μᾶλλον πρέπει νά ἀνακληθοῦν οἱ σχετικές ἄδειες. Τήν ἴδια ἄποψη διατυπώνει καί ὁ πρεσβευτής Desalleurs στό δεύτερο συνημμένο, ἐκτιμώντας ὅτι τά

μειονεκτήματα εἶναι περισσότερα. Ὁ πρεσβευτής μάλιστα ἀναφέρει καί συγκεκριμένα παραδείγματα, ἀνάμεσα στά ὁποῖα καί τήν περίπτωση τοῦ προξένου Boulle, ἀπό τόν ὁποῖο εἶχε ἀφαιρεθεῖ τό προξενεῖο τῆς Νεάπολης χωρίς λόγο, ἄν καί εἶχε ἐργαστεῖ εὐσυνείδητα. Ἀκόμη ὁ Desalleurs προτείνει, ἡ ἀνάκληση τῶν σχετικῶν ἀδειῶν νά ἰσχύσει ἀπό τήν 1.1.1750, ὥστε νά δοθεῖ ὁ ἀπαραίτητος χρόνος στίς εὐρωπαϊκές αὐλές νά ὀργανωθοῦν· ἐπίσης εἰσηγεῖται στήν ἀπόφαση νά προβάλλεται σάν λόγος ὁ φόρτος ἐργασίας τῶν Γάλλων προξένων, ὥστε νά μή γίνει φανερή ἡ πραγματική αἰτία.

Μέ τήν εἰσήγηση τοῦ Γάλλου πρεσβευτῆ συμφώνησε καί τό ΕΕΜ. Στή συνεδρία του τῆς 10.4.1749, ἀποφάσισε νά εἰσηγηθεῖ στό ὑπουργεῖο ὄχι μόνο νά ἀνακληθοῦν οἱ σχετικές ἄδειες ἀπό τούς Γάλλους προξένους, ἀλλά καί νά μή δοθοῦν ποτέ στό μέλλον. Ἔτσι, κατά τήν ἄποψη τοῦ ΕΕΜ, θά ἦταν πολύ πιό προσεκτικοί στήν ἐξυπηρέτηση τῶν συμφερόντων τῶν συμπατριωτῶν τους οἱ Γάλλοι πρόξενοι, ἀφοῦ τό εἰσόδημά τους θά ἐξαρτιόταν ἀπό τίς ὑποθέσεις μόνο τῶν Γάλλων ὑπηκόων. Μέ τόν τρόπο αὐτό οἱ Γάλλοι πρόξενοι θά ἐνέπνεαν περισσότερη ἐμπιστοσύνη, ἐνῶ δέν θά βρίσκονταν ποτέ στή δύσκολη θέση νά ἐπιλέξουν ἀνάμεσα στούς συμπατριῶτες τους καί στούς ξένους ὑπηκόους πού ἐκπροσωποῦσαν, σέ πιθανή σύγκρουση τῶν τελευταίων αὐτῶν.[376] Οἱ ταυτόσημες εἰσηγήσεις τοῦ Γάλλου πρεσβευτῆ στήν Πύλη καί τοῦ ΕΕΜ ἔγιναν δεκτές, ἀφοῦ ἐπιπλέον δέν ἦταν διαφορετικές ἀπό τήν ἐκφρασμένη ἄποψη τοῦ ὑπουργείου. Τόν Μάιο τοῦ 1750 ὁ Boulle ἀναφέρει ὅτι εἶχε ἤδη παυθεῖ ἀπό τή θέση τοῦ προξένου τῆς Νεάπολης καί ὅτι εἶχε παραδώσει καί τό προξενεῖο τῆς Σουηδίας, ἔπειτα ἀπό ἐντολή τοῦ Desalleurs, σέ κάποιον Ἕλληνα.[377]

Μιά τελευταία νύξη τοῦ Boulle, στά 1761, γιά τό ἴδιο θέμα δέν φαίνεται νά εἶχε κάποια συνέχεια. Τώρα ὁ πρόξενος Ἄρτας, ἀναφερόμενος στή ζημιά πού προκαλοῦσαν στά γαλλικά συμφέροντα οἱ Ἕλληνες πρόξενοι, τόνιζε ὅτι θά ἦταν εὔκολο νά ἀρνεθεῖ στόν ἴδιον ἡ ἐκπροσώπηση τῆς Αὐστρίας, τῆς Ραγούζας καί τῆς Νεάπολης.[378] Ἀλλά οὔτε τότε οὔτε ἀργότερα γίνεται λόγος γιά τό θέμα αὐτό.

β) Οἱ Ἑβραῖοι

Ὁλοκληρώνοντας τήν ἐξέταση τῶν σχέσεῶν τῶν Γάλλων τῆς Ἄρτας μέ τούς ξένους, θεωροῦμε σκόπιμο νά ἀναφερθοῦμε καί σ' ἐκεῖνες μέ τούς Ἑβραίους τῆς περιοχῆς. Ἐντάξαμε μάλιστα ἐδῶ τίς σχετικές πληροφορίες, γιατί, παρόλο πού οἱ Ἑβραῖοι ἦταν ὑπήκοοι τοῦ σουλτάνου, οἱ διασυνδέσεις τους μέ τούς ὁμοεθνεῖς τους στήν Εὐρώπη τούς διαφοροποιοῦν αἰσθητά ἀπό τούς ἄλλους ραγιάδες· ἀπό τήν ἄλλη μεριά, τά εἰδικά ἐμπορικά προνόμια πού εἶχαν οἱ Ἑβραῖοι, τούς τοποθετοῦν οὐσιαστικά στήν κατηγορία τῶν Εὐρωπαίων ἐμπόρων.

Ἤδη ὁ πρῶτος Γάλλος πρόξενος Ἄρτας B.Garnier εἶχε ἐπισημάνει ὅτι οἱ Ἑβραῖοι τῆς περιοχῆς τοῦ προξενείου του εἶχαν δημιουργήσει ἀνθηρό ἐμπόριο μέ τά περίχωρα τῆς Ἀδριανούπολης καί αὐτῆς ἀκόμη τῆς πρωτεύουσας τῶν σουλτάνων. Ἀπό τίς παραπάνω περιοχές ἀγόραζαν καύσιμες ὕλες καί τίς φόρτωναν γιά τή Βενετία καί τή Μεσσήνη.[379]

Ὅπως καί οἱ Ἕλληνες ὑπήκοοι τοῦ σουλτάνου, καί οἱ Ἑβραῖοι εἶχαν ἐπιζητήσει τήν προστασία τῶν Γάλλων.[380] Σχετική εἶναι ἡ μαρτυρία ὅτι ὁ Γάλλος πρόξενος

G.Dubroca, στά 1706, εἶχε δανειστεῖ χρήματα ἀπό κάποιον Ἑβραῖο Chouar, γιά νά ἀντιμετωπίσει ἔξοδα λιποταχτῶν.[381] Ὁ Ἑβραῖος αὐτός, ἐπιζητώντας τήν προστασία τῶν Γάλλων, ζήτησε ἀπό τόν Dubroca τόκο μόνο 1% τόν μήνα, ἀντί 3% πού δάνειζε στούς ἄλλους.[382]

Σύμφωνα λοιπόν μέ τίς ἐνδείξεις αὐτές καί μέ βάση τίς γενικότερες διαταγές πού ρύθμιζαν τό θέμα τῶν Ἑβραίων προστατευόμενων,[383] μποροῦμε μέ σχετική σιγουριά νά συμπεράνουμε ὅτι καί στήν περιοχή τοῦ προξενείου Ἄρτας πρέπει νά ὑπῆρξαν περιπτώσεις χορήγησης τῆς γαλλικῆς προστασίας σέ Ἑβραίους. Οἱ προστατευόμενοι αὐτοί, εἴτε ἐξαιτίας τοῦ μικροῦ ἀριθμοῦ τους εἴτε λόγω τῆς περιορισμένης οἰκονομικῆς τους δύναμης, δέν φαίνεται νά ἀπείλησαν τά γαλλικά συμφέροντα. Ἡ ὑπόθεση αὐτή θά μποροῦσε νά ἐξηγήσει τήν ἀπουσία σχετικῶν εἰδήσεων ἀπό τίς πηγές μας. Ὁπωσδήποτε ὅμως οἱ Ἑβραῖοι προστατευόμενοι τῆς Γαλλίας στήν περιοχή τοῦ προξενείου Ἄρτας, ἄν ὑπῆρξαν, ἦταν ἀριθμητικά πολύ λιγότεροι καί μέ μικρότερη δύναμη ἀπό τούς Ἕλληνες προστατευόμενους.[384]

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ζ'

ΟΙ ΣΧΕΣΕΙΣ ΜΕ ΤΟΥΣ ΣΥΜΠΑΤΡΙΩΤΕΣ ΤΟΥΣ

Στά προηγούμενα κεφάλαια τοῦ μέρους αὐτοῦ τῆς ἐργασίας μας ἔγινε λόγος γιά τή συνεργασία καί τίς διαφορές τῶν Γάλλων τῆς Ἄρτας μέ τούς Τούρκους, γιά τίς προθέσεις τους ἀπέναντι στούς Ἕλληνες, γιά τόν ἀνταγωνισμό μέ τούς Βενετούς καί γιά τή θέση τους ἀπέναντι στούς ἄλλους ξένους καί τούς Ἑβραίους τῆς περιοχῆς τοῦ προξενείου. Σημαντικές ἦταν ἐπίσης καί οἱ σχέσεις τῶν Γάλλων τῆς Ἄρτας μεταξύ τους καί μέ τούς συμπατριῶτες τους τῶν γειτονικῶν προξενείων, καθώς καί μέ τό ΕΕΜ καί τήν πρεσβεία τῆς Γαλλίας στήν Πόλη.

Ἴσως θά μπορούσαμε νά προτάξουμε τή διερεύνηση τῶν παραπάνω σχέσεων, ἄν τό θέμα μας ἀφοροῦσε κάποιο ἄλλο γαλλικό προξενεῖο, εὐρωστότερο οἰκονομικά καί πολυανθρωπότερο ἀπό τήν ἄποψη τῆς παρουσίας Γάλλων,[385] τό ὁποῖο θά ἐξαρτιόταν ἀπευθείας ἀπό τό ΕΕΜ. Τό γαλλικό προξενεῖο Ἄρτας ὅμως, μέ τό ἰδιαίτερο καθεστώς ἐξάρτησης πού ἐπισημάναμε καί μέ τήν περιορισμένη, σέ σύγκριση μέ ἄλλα προξενεῖα, οἰκονομική δραστηριότητα, ὑπολόγιζε περισσότερο στίς σχέσεις του μέ τούς ἄλλους ἀπό ὅσο μέ τούς ἴδιους τούς Γάλλους. Νομίζομε λοιπόν ὅτι ἦταν σωστό, ἀξιολογώντας τή σημασία καθενός παράγοντα, νά ἀφήσουμε τελευταία τή διερεύνηση τῶν σχέσεων τῶν Γάλλων τῆς Ἄρτας μέ τούς συμπατριῶτες τους. Ἀλλωστε, καί σέ διάφορα κεφάλαια τοῦ ἑπόμενου τρίτου μέρους τῆς ἐργασίας, θά ἀναφερθοῦμε εἰδικότερα στά προβλήματα πού δημιουργήθηκαν ἀπό τούς Γάλλους καπετάνιους, τούς ἐμπόρους, τούς εἰδικούς τῶν ναυπηγείων ἤ τούς λιποτάκτες. Ὀφείλουμε ἀκόμη νά σημειώσουμε ὅτι σημεῖο ἀναφορᾶς θά εἶναι ἐξ ὧν σχεδόν ἀποκλειστικά οἱ πρόξενοι.

α) Οἱ Γάλλοι τῆς περιοχῆς τοῦ προξενείου

Οἱ σχέσεις τῶν Γάλλων προξένων Ἄρτας μέ τούς συμπατριῶτες τους τῆς περιοχῆς τοῦ προξενείου καθορίζονταν βασικά ἀπό τό εἶδος τῶν καθηκόντων καί τήν ἔκταση τῶν ἁρμοδιοτήτων τῶν πρώτων. Τά καθήκοντα αὐτά ἦταν ἁπλά στόν προσδιορισμό τους: ἡ ἐξυπηρέτηση τῶν συμφερόντων τῶν συμπατριωτῶν τους ἐμπόρων καί ναυτικῶν. Παράλληλα, εἶχαν δικαίωμα νά ἀπαιτοῦν τήν καταβολή τοῦ προξενικοῦ, καθώς καί τήν ἀκριβή τήρηση τῶν συμφωνιῶν μέ τούς ντόπιους. Τό τελευταῖο αὐτό εἶχε ἰδιαίτερη σημασία γιά τή διατήρηση τῆς βασικῆς προϋπόθεσης στό ἐμπόριο τῆς ἐποχῆς, τῆς καλῆς δηλ. φήμης καί πίστης. Ἀπό τήν ἄλλη μεριά πάλι, οἱ πρόξενοι τῆς Ἄρτας εἶχαν δικαίωμα νά ἐμπορεύονται οἱ ἴδιοι ἤ νά ἀναλαμβάνουν τήν ἐκπροσώπηση μεγάλων ἐμπορικῶν οἴκων τῆς Μασσαλίας στήν περιοχή τους. Ὁ συνδυασμός λοιπόν τῶν παραπάνω ὑποχρεώσεων καί δικαιωμάτων τῶν Γάλλων προξένων Ἄρτας μέ τήν συνεχή προσπάθεια τοῦ ἐπιχειρηματία κάθε ἐποχῆς, σέ παρόμοιο οἰκονομικό καθεστώς, γιά εὔκολο καί γρήγορο κέρδος, μᾶς δίνει τή συνισταμένη τῶν σχέσεων τῶν προξένων αὐτῶν μέ τούς συμπατριῶτες τους στήν περιοχή πού μᾶς ἐνδιαφέρει.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΚΟΡΙΝΘΟΥ

Σύμφωνα μέ πάγιες διαταγές τοῦ ὑπουργείου Ναυτικῶν, οἱ Γάλλοι πρόξενοι ἦταν ὑποχρεωμένοι νά βοηθοῦν τούς συμπατριῶτες τους μέ κάθε τρόπο. Ἔτσι οἱ πρόξενοι Ἄρτας συχνά δάνειζαν χρήματα σέ συμπατριῶτες τους καπετάνιους, μέ κίνδυνο πολλές φορές νά τά χάσουν. Θά ἀναφέρουμε ὁρισμένες τέτοιες περιπτώσεις, πιστεύοντας ὅτι ἔχουν γενικότερη σημασία. Στά 1727, ὁ πρόξενος J.Dubroca εἶχε δανείσει 27 τσεκίνια στόν καπ.Rambaud, πού θά φόρτωνε καπνά γιά τήν 'Αγκώνα' τό καράβι ὅμως ναυάγησε κατά τή διάρκεια τοῦ ταξιδιοῦ καί ὁ Dubroca ζητοῦσε τά χρήματά του ἀπό τούς πλοιοκτῆτες. Σημασία ἔχει ὅτι ἡ ἀπαίτηση τοῦ Γάλλου προξένου ἦταν σύννομη, ἀφοῦ εἶχε δανείσει γιά προμήθειες τοῦ καραβιοῦ καί χωρίς τόκο.[386] Στά 1739, ὁ πρόξενος Boulle εἶχε δανείσει πάνω ἀπό 2.000 λ. στόν καπ.Joseph Ignace Izouard γιά νά συμπληρώσει φορτίο σιταριοῦ.[387]

Ἀκόμη οἱ Γάλλοι πρόξενοι τῆς Ἄρτας ἦταν ὑποχρεωμένοι πολύ συχνά νά φιλοξενοῦν στήν προξενική κατοικία τούς συμπατριῶτες τους καπετάνιους, μιά καί δέν ὑπῆρχε στήν πόλη ἄλλο κατάλυμα. Ἡ φιλοξενία αὐτή μερικές φορές ἦταν πολύ μακροχρόνια, ὅπως στήν περίπτωση τοῦ καπ.Ollivier ἀπό τό St Tropez, ὁ ὁποῖος ἔμεινε, τό 1771, ἕξι ὁλόκληρους μῆνες ἄρρωστος στήν Ἄρτα. Ὁ πρόξενος Julien μάλιστα δάνεισε στόν συμπατριώτη του καπετάνιο, γιά φάρμακα καί ἔξοδα ταξιδιοῦ, μέ τή συμφωνία νά τά ἐπιστρέψει στόν ἀνεψιό τοῦ προξένου Louis Julien, στή Μασσαλία. Ὁ Ollivier ὅμως πῆγε στή Νίκαια γιά νά μή πληρώσει τό χρέος καί ὁ πρόξενος Ἄρτας ζητοῦσε τήν παρέμβαση τοῦ ὑπουργείου.[388] Εἶναι ἀκόμη γνωστές οἱ ἐνέργειες τοῦ ἴδιου προξένου, γιά νά ἐπιστραφοῦν στόν καπ.Jourdan τά χρήματα πού εἶχε καταχραστεῖ ὁ Ἕλληνας φύλακας τοῦ πλοίου.[389] Ἀκόμη εἴδαμε ὅτι ὁ Julien φρόντισε νά ἐπιστραφοῦν στόν N. Roque τά χρήματα πού εἶχε κρατήσει παράνομα ὁ Βενετός τελώνης στήν Πρέβεζα.[390] Τά ὑπενθυμίζουμε καί ἐδῶ, γιά νά διασαφηνίσουμε τό εἶδος τῶν ὑπηρεσιῶν πού πρόσφεραν οἱ πρόξενοι Ἄρτας στούς συμπατριῶτες τους.

Ἄλλο σημαντικό καθῆκον τῶν Γάλλων προξένων ἦταν νά φροντίζουν νά συντάσσονται πρακτικά ἀπογραφῆς (inventaires) γιά τά ὑπάρχοντα πού ἄφηναν οἱ Γάλλοι, οἱ ὁποῖοι πέθαιναν στήν περιοχή τοῦ προξενείου. Μέ βάση τά ἔγγραφα αὐτά, ἀποδίδονταν στούς δικαιούχους κληρονόμους ἤ, ἄν δέν ὑπῆρχαν κληρονόμοι, περιέρχονταν στό ΕΕΜ, τό ὁποῖο τά διέθετε γιά ὁρισμένους φιλαθρωπικούς σκοπούς. Τά πρακτικά αὐτά εἶναι ἰδιαίτερα χρήσιμα σάν πηγή, γιατί μᾶς πληροφοροῦν γιά τήν παρουσία Γάλλων στήν περιοχή καί μᾶς ἐπιτρέπουν νά σχηματίσουμε μιά εἰκόνα γιά τή ζωή τους ἐκεῖ. Ἀκόμη ἀναφέρουν ὀνόματα γραμματέων τοῦ προξενείου, οἱ ὁποῖοι τά ἀντέγραφαν, καθώς καί διαφόρων μαρτύρων. Ἤδη ἀναφέραμε τέτοια πρακτικά ἀπογραφῆς, ὅπως τῶν προξένων J.Dubroca καί Boulle, τοῦ καπ.Carbonnel, τοῦ γιατροῦ Roustan κ.ἄ. Ἰδιαίτερος λόγος γίνεται ἀπό τόν πρόξενο Julien γιά τήν ἀπογραφή διαφόρων εἰδῶν, τά ὁποῖα βρίσκονταν ἀπό πολύν καιρό στίς ἀποθῆκες τοῦ προξενείου. Ὁ Julien ἔστειλε τά εἴδη αὐτά στό ΕΕΜ, γιατί οἱ κάτοχοί τους ἦταν ἄγνωστοι.[191]

Ἀλλά καί οἱ προστριβές τῶν προξένων μέ τούς συμπατριῶτες τους, ἄν καί ἀρκετά σπάνιες, δέν ἦταν κάτι ἄγνωστο. Στά 1705, ὁ G.Dubroca μᾶς πληροφορεῖ γιά τίς ραδιουργίες τοῦ Pierre Sellon ἀπό τή Μασσαλία· αὐτός, ἐπωφελούμενος ἀπό τήν ἀρρώστια τοῦ Γάλλου προξένου καί σέ συνεννόηση μέ τόν βοεβόδα, δέν ὑπάκουε στίς ἐντολές

καί διέδιδε ὅτι θά καταλάμβανε αὐτός τό προξενικό ἀξίωμα.[392] Παρόμοια περίπτωση ἀντιμετώπισε καί ὁ ὑποπρόξενος Μεσολογγίου Jullien, στά 1741. Ἐκεῖ ὁ Ricard, γραμματικός στό καράβι τοῦ καπ.Mathieu David, εἶχε προσβάλει μέ τή συμπεριφορά του τόν Γάλλο ὑποπρόξενο· μέ φωνές καί αὐθάδεια ζητοῦσε ἀπό τόν Jullien εὐθύνες γιά τήν ἄρνηση Ἑλλήνων ἐμπόρων τοῦ Αἰτωλικοῦ νά παραδώσουν ἕνα φορτίο σιταριοῦ.[393]

Ἀνάμεσα στά καθήκοντα τῶν Γάλλων προξένων ἦταν καί ἕνα εἶδος ἀστυνόμευσης τῆς περιοχῆς τους, πράγμα πού τούς ἔφερνε συχνά σέ σύγκρουση μέ τούς συμπατριῶτες τους. Δέν ἦταν σπάνιες οἱ ἐντολές τοῦ ΕΕΜ ἤ τοῦ ὑπουργείου πρός τούς προξένους τῆς Ἀνατολῆς γιά τή σύλληψη συγκεκριμένων ἀτόμων καί καραβιῶν ἀκόμη ἤ γιά τήν παρακολούθηση τῆς συμπεριφορᾶς τῶν Γάλλων.[394] Ἔτσι, ὁ πρόξενος Boulle διαβίβασε στόν καπ. Claude Blanc ἐντολή νά ἐπιστρέψει κατευθείαν στή Γαλλία.[395] Ὁ ἴδιος πρόξενος ἀνέφερε, στά 1753, τή λήψη ἐπιστολῆς τοῦ ὑπουργοῦ, μέ ἡμερομηνία 28 Αὐγ., μέ τήν ὁποία οἱ πρόξενοι διατάσσονταν νά συλλάβουν τόν καπ.Joseph Guillaume Savor ἀπό τή Μασσαλία καί νά στείλουν τό καράβι του στή Γαλλία.[396]

Χαρακτηριστικό παράδειγμα γιά τό εἶδος αὐτό τῶν καθηκόντων τῶν Γάλλων προξένων ἀποτελεῖ ἡ ὑπόθεση τῆς δολοφονίας στά Γιάννενα, τό 1741, τοῦ ἐκεῖ ἐγκαταστημένου Γάλλου γιατροῦ Barraly ἀπό τόν Γενοβέζο ὑπηρέτη του Πέτρο Vataldō. Στήν ὑπόθεση ἀναμίχθηκαν καί οἱ τουρκικές ἀρχές τῶν Γιαννίνων, πού εἶχαν συλλάβει καί κρατοῦσαν τόν δολοφόνο. Ὁ πρόξενος Boulle ζήτησε ἀπό τίς τουρκικές ἀρχές νά τοῦ παραδώσουν τόν Γενοβέζο ὑπηρέτη, ὅπως καί ἔγινε ὕστερα ἀπό σχετική ἐντολή τῆς Πύλης. Τελικά ὁ ἔνοχος ἔμεινε λίγο καιρό στή φυλακή τοῦ γαλλικοῦ προξενείου στήν Ἄρτα καί ἀπό ἐκεῖ στάλθηκε στή Γαλλία γιά νά δικαστεῖ.[397]

β) Τά γειτονικά γαλλικά προξενεῖα

Ἐνδιαφέρον παρουσιάζουν ἐπίσης οἱ σχέσεις τῶν Γάλλων προξένων Ἄρτας μέ τούς συναδέλφους τους στίς γειτονικές περιοχές. Ἤδη ἀναφέρθηκε πιό πάνω ἡ διένεξη τῶν προξένων Ἄρτας μέ τούς ὑποπρόξενους στήν Πάτρα γιά τήν δικαιοδοσία στά ὑποπροξενεῖα τῆς Ναυπάκτου καί τοῦ Μεσολογγίου. Ἡ ἐπιτυχία τῶν προξένων Ἄρτας φαίνεται ὅτι δέν συγχωρέθηκε ἀπό τούς ὑποπρόξενους τῆς Πάτρας καί ἔτσι οἱ σχέσεις τῶν δύο αὐτῶν γαλλικῶν διπλωματικῶν ἀποστολῶν παρέμειναν ἐχθρικές. Τό συμπέρασμα αὐτό βγαίνει ἀπό τίς σοβαρές καταγγελίες τοῦ προξένου Boulle, στά 1763. Ὁ Boulle κατηγόρησε ἀνοιχτά τόν συμπατριώτη του ὑποπρόξενο στήν Πάτρα N.Roze, ὅτι κατακράτησε ἐπιστολή καί ἐγκύκλιο τοῦ ὑπουργείου πού ἀπευθύνονταν στόν πρόξενο Ἄρτας.[398] Ὡστόσο, παρόλο τόν ἀνταγωνισμό, ὁ πρόξενος Julien εἶχε διευκολύνει τόν ἴδιο ὑποπρόξενο σέ μιά δύσκολη περίσταση· τοῦ εἶχε δανείσει 100 πιάστρα, ὅταν ὁ Roze βρισκόταν στή Ζάκυνθο, ὅπου εἶχε καταφύγει στά 1772 ἐξαιτίας ἐπιδημίας πανώλης. Ὁ Γάλλος ὑποπρόξενος μάλιστα πέθανε στή Ζάκυνθο, στίς 6.8.1772, καί ὁ Julien δύο χρόνια ἀργότερα δέν εἶχε κατορθώσει ἀκόμη νά πάρει πίσω τά χρήματά του.[399]

Τεταμένες ἐμφανίζονται καί οἱ σχέσεις τῶν προξένων Ἄρτας μέ τούς συναδέλφους τους στήν Κέρκυρα. Πρώτη φορά γίνεται λόγος στά 1718, ὅταν ὁ Γάλλος καπ.Nitard παρακάλεσε τόν G.Dubroca νά ἐπέμβει γιά κάποια ὑπόθεση στήν Κέρκυρα καί κατηγόρησε τόν ἐκεῖ πρόξενο Marin γιά ἀδιαφορία.[400] Καθαρά ἐχθρικές ὅμως ἐμφανίζονται, στά 1748,

οἱ σχέσεις τοῦ προξένου Boulle μέ τόν συνάδελφό του τῆς Κέρκυρας Marin Thorigni, ἐγγονό τοῦ Marin πού ἀναφέρθηκε. Αἰτία τῆς ἐχθρότητας ἦταν οἱ ἐνέργειες τοῦ προξένου τῆς Κέρκυρας νά ὑπαχθοῦν στή δικαιοδοσία του οἱ περιοχές τῆς Πρέβεζας καί τῆς Βόνιτσας, μέ τή δικαιολογία ὅτι κατέχονταν ἀπό τούς Βενετούς καί ὑπάγονταν στόν γενικό προνοητή τῆς Κέρκυρας. Ὁ Boulle, τοῦ ὁποίου τό εἰσόδημα καί τό κύρος μειώνονταν πολύ ἄν γινόταν δεκτή ἡ παραπάνω πρόταση, ἀντέδρασε προβάλλοντας ἐπιχειρήματα, τά ὁποῖα θά ἀναφέρουμε ἀναλυτικότερα ἐξαιτίας τοῦ ἰδιαίτερου ἐνδιαφέροντος πού παρουσιάζουν.

Τά ἐπιχειρήματα αὐτά ἦταν: α)Ἡ Πρέβεζα καί ἡ Βόνιτσα ἀνῆκαν πάντα στή δικαιοδοσία τῶν προξένων Ἄρτας. Ἄλλωστε ὁ παππούς τοῦ τωρινοῦ προξένου τῆς Κέρκυρας, ὁ Marin, ποτέ δέν εἶχε προβάλει τέτοιες ἀξιώσεις, οὔτε εἶχε ἀναμιχτεῖ στίς ὑποθέσεις τοῦ προξενείου Ἄρτας, εἴτε γιά νά προστατέψει τούς Γάλλους καπετάνιους πού πήγαιναν στήν Πρέβεζα ἤ τή Βόνιτσα εἴτε γιά νά προσφέρει διευκολύνσεις στή φόρτωση τῶν καραβιῶν τους. β)Οἱ πρόξενοι τῆς Ἄρτας, καί ἰδιαίτερα ὁ J.Dubroca, ἦταν ἐκεῖνοι πού ἀγωνίστηκαν γιά νά σταματήσουν οἱ Βενετοί νά εἰσπράττουν ἀπό τούς Γάλλους διόδια (douane de passage). γ)Ἡ Ἄρτα βρισκόταν πολύ πιό κοντά στίς ἐπίμαχες περιοχές ἀπό ὅσο ἡ Κέρκυρα. Ἀπό τή Σαλαώρα,μποροῦσε νά πάει κανείς σέ 4-5 ὧρες ἀπό τήν Ἄρτα στήν Πρέβεζα, ἐνῶ στή Βόνιτσα πήγαινε καί ἀπό τή στεριά· τήν Κέρκυρα ὅμως τή χώριζαν 100 ὁλόκληρα μίλια θάλασσα. δ)Ἄν γίνονταν δεκτές οἱ ἀξιώσεις τοῦ προξένου τῆς Κέρκυρας, τότε ἔσβηνε τό προξενεῖο στήν Ἄρτα, μιά καί ἡ θύρα του θά ἀνῆκε σέ ἄλλον. Ἀκόμη, σέ συνεννόηση μέ τούς Βενετούς, ὁ πρόξενος τῆς Κέρκυρας θά μποροῦσε νά ζητήσει νά ξεφορτώνονται στήν Πρέβεζα ὅλα τά ἐμπορεύματα, ὁπότε τό προξενεῖο Ἄρτας δέν θά πρόσφερε κανένα ἔσοδο στόν πρόξενό του. ε)Ὁ Marin Thorigni εἶχε γεννηθεῖ στήν Κέρκυρα καί δέν εἶχε στή Γαλλία κανένα οἰκονομικό δεσμό, μέ προφανεῖς συνέπειες γιά τήν κίνηση στήν περιοχή. στ) Οἱ Βενετοί προνοητές ἀναγνώριζαν πάντα τή δικαιοδοσία τοῦ προξένου Ἄρτας στίς ὑπό κρίση περιοχές. ζ) Τέλος, τό προξενεῖο τῆς Ἄρτας εἶχε ἕνα κύρος καί μιά ἀκτινοβολία πού θά χάνονταν, ἄν ἀφαιροῦσαν ἀπό τή δικαιοδοσία του τήν Πρέβεζα καί τή Βόνιτσα.[401] Ἡ ἐπιχειρηματολογία τοῦ Boulle ἔπεισε τό γαλλικό ὑπουργεῖο νά θέσει τέρμα στίς ἀξιώσεις τοῦ Γάλλου προξένου τῆς Κέρκυρας.[402]

Ὁ διάδοχος τοῦ Thorigni (ἤ Dorigny,κατά τόν πρόξενο Julien) ὑποπρόξενος Γεώργιος Dado[403] ἦλθε σέ νέες προστριβές μέ τόν πρόξενο Ἄρτας, στά 1771. Ἀφορμή, ἡ ἀδιαφορία τοῦ ὑποπρόξενου τῆς Κέρκυρας γιά τά συμφέροντα τοῦ καπ.P.Daniel. Ἡ ζημιά γιά τόν Γάλλο καπετάνιο θά ἦταν μεγάλη, ἄν δέν ἐπενέβαινε ὁ ἐκεῖ πρόξενος τῶν Δύο Σικελιῶν Δημήτριος Nicazza.Ὁ Julien μάλιστα εἰσηγήθηκε νά δοθεῖ καί τό γαλλικό ὑποπροξενεῖο στόν Nicazza.[404]

Οἱ ἀλληλογραφία τῶν προξένων Ἄρτας δέν μᾶς προσφέρει καρά λίγες εἰδήσεις γιά τίς σχέσεις τους μέ τούς συναδέλφους τους στίς γειτονικές περιοχές. Ὡστόσο, κι αὐτές εἶναι ἱκανές νά μᾶς ὁδηγήσουν στή διαπίστωση, μέ σχετική ἀσφάλεια, ὅτι οἱ Γάλλοι πρόξενοι τῆς Ἄρτας καί τῶν ἄλλων γειτονικῶν προξενείων προσπαθοῦσαν πάντα νά ἐπεκτείνουν τή δικαιοδοσία τους καί ἀσφαλῶς νά μή χάσουν τίποτε ἀπό αὐτή. Ὁ λόγος βέβαια εἶναι προφανής: ἡ γεωγραφική ἔκταση τοῦ κάθε προξενείου εἶχε ἄμεση σχέση μέ τό εἰσόδημα καί τό κύρος τοῦ προξένου του. Ἡ διαπίστωση αὐτή μᾶς κάνει νά ὑποθέσου-

με, ὅτι οἱ Γάλλοι πρόξενοι στήν περιοχή, ἄν δέν ἐνδιαφέρονταν περισσότερο γιά τό προσωπικό τους συμφέρον, τουλάχιστο τό συνέδεαν μέ τά γενικότερα συμφέροντα τῆς πατρίδας τους σέ μιά περιοχή εὐρύτερη ἀπό τό προξενεῖο τους. Αὐτή ἀκριβῶς ἦταν καί ἡ βάση στίς σχέσεις τους μέ τούς συμπατριῶτες τους προξένους τῶν γειτονικῶν προξενείων. Ἡ παραπάνω ὑπόθεση προσφέρει μιά λογική ἐξήγηση στόν συνεχή ἀνταγωνισμό τῶν Γάλλων προξένων Ἄρτας μέ τούς συναδέλφους τους τῆς Πάτρας ἤ τῆς Κέρκυρας.

γ) Τό Ἐμπορικό Ἐπιμελητήριο τῆς Μασσαλίας

Ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον παρουσιάζουν οἱ σχέσεις τῶν προξένων Ἄρτας μέ τό ΕΕΜ.[405] Παρόλο πού τό προξενεῖο δέν ἐξαρτιόταν ἀπό τό ΕΕΜ καί οἱ πρόξενοι δέν ἔπαιρναν μισθό, ἡ συμβολή τοῦ ΕΕΜ ἦταν ἀναγκαία γιά τήν προώθηση τῶν ὑποθέσεων καί τοῦ προξενείου καί τῶν προξένων Ἄρτας.

Εἶναι γνωστή ἡ θέση τοῦ ΕΕΜ στή διένεξη τῶν προξένων Ἄρτας μέ τούς ὑποπροξένους Πατρῶν, καθώς καί οἱ λόγοι πού τήν ὑπαγόρευσαν. Εἶναι ἀκόμη γνωστό, ὅτι γνώμονας γιά τίς ἐνέργειες τοῦ ΕΕΜ ἦταν τό συμφέρον του καί τό συμφέρον τῶν μεγαλεμπόρων τῆς Μασσαλίας πού διεύθυναν τό ΕΕΜ. Ἔτσι, στήν περίπτωση τοῦ προξενείου Ἄρτας, τό ΕΕΜ δέν ἀρνοῦνταν τή βοήθειά του, ἐφόσον δέν ζημιωνόταν τό ἴδιο. Μέ ἄλλα λόγια, ἄν τό κυρίαρχο αὐτό ὄργανο, πού ἀπό τή Μασσαλία κινοῦσε τά νήματα τοῦ γαλλικοῦ ἐμπορίου τῆς Ἀνατολῆς καί ἔπαιζε σημαντικό ρόλο στή διαμόρφωση τῆς ὅλης γαλλικῆς πολιτικῆς ἄν λοιπόν εἶχε νά διαλέξει ἀνάμεσα στό προξενεῖο τῆς Ἄρτας καί σέ κάποιο ἄλλο πού ὑπαγόταν στή δικαιοδοσία του, τό ΕΕΜ θά ὑποστήριζε τό δεύτερο.

Ὡστόσο,οἱ μεγαλέμποροι τῆς Μασσαλίας δέν ἦταν καθόλου φειδωλοί σέ ὡραῖα λόγια καί σέ ὑποσχέσεις. Οὔτε παρέλειπαν νά ἐπαινέσουν ἐνέργειες τῶν προξένων Ἄρτας πού ὠφελοῦσαν γενικότερα τά γαλλικά συμφέροντα, ὅπως στήν περίπτωση τῆς ἐπιτυχίας τοῦ προξένου J.Dubroca κατά τή διένεξή του μέ τόν βοεβόδα Ἄρτας, στά 1727. Στήν περίπτωση αὐτή μάλιστα ἐπαινοῦσαν τήν ἀφιλοκέρδεια τοῦ Γάλλου προξένου, γιατί εἶχε ἀρνηθεῖ τά χρήματα πού τοῦ πρόσφερε ὁ Τοῦρκος ἀξιωματοῦχος. Ὑπόσχονταν ἀκόμη ὅτι θά ἔχει τήν ἀμέριστη συμπαράστασή τους "dans toutes les affaires qui pourront lui arriver, qui auront quelque relation avec le bien du commerce, l'intérêt de la nation et l'honneur de son caractère".[406] Δέν φρόντισε ἐξάλλου τό ΕΕΜ νά κρύψει τή χαρά του, ὅταν ὁ Τοῦρκος ἀξιωματοῦχος ἀναγκάστηκε νά ὑποταχτεῖ στίς ἀξιώσεις τοῦ Γάλλου προξένου.[407] Ἀπό τήν πλευρά του ὁ J.Dubroca δέν παρέλειπε νά εὐχαριστεῖ τό ΕΕΜ γιά τά καλά του λόγια,[408] οὔτε νά ζητεῖ τή συμπαράστασή του, τή συνεχή ὑποστήριξη καί τήν προστασία του.[409]

Τό ΕΕΜ ὅμως ἦταν ἰδιαίτερα φειδωλό στίς οἰκονομικές ἀπαιτήσεις τῶν Dubroca. Στόν G.Dubroca ἀρνοῦνταν νά καταβάλει κάποιο ποσό, τό ὁποῖο ὁ πρόξενος εἶχε ξοδέψει γιά τήν προάσπιση τῶν γενικότερων ἐμπορικῶν συμφερόντων τῶν Γάλλων τῆς περιοχῆς του.[410] Ἀκόμη ἀπέρριψε αἴτημα τοῦ ἴδιου προξένου, πού ζητοῦσε νά τοῦ καταβληθοῦν 1.020 πιάστρα ἀπό ἔξοδα γιά τούς λιποτάκτες.[411] Τήν ἴδια τύχη εἶχαν παρόμοια αἰτήματα τοῦ J.Dubroca. Ὁ πρόξενος αὐτός διεκδικοῦσε 1.112 π. πού εἶχε ξοδέψει ὁ πατέρας του καί δέν τά εἶχε εἰσπράξει ποτέ. Τό ΕΕΜ ἐπικαλοῦνταν διάφορους λόγους γιά τήν ἀπόρριψη τοῦ αἰτήματος· ἄλλοτε ὅτι δέν εἶχε λάβει τά ἀπαραίτητα δικαιολογητικά καί

ἄλλοτε ὅτι δέν ἦταν ὑπεύθυνο γιά τό εἶδος αὐτό τῶν ἐξόδων. Τελικά, μέ τήν παρέμβαση τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Ναυτικῶν, τό ΕΕΜ ἀναγκάστηκε νά καταβάλει στόν πρόξενο Ἄρτας τό μισό ἀπό τό ὀφειλόμενο ποσό.[412]

Ἰδιαίτερα καλές φαίνονται οἱ σχέσεις τοῦ ΕΕΜ μέ τόν πρόξενο Boulle. Τόν Δεκέμβριο τοῦ 1739, ἐξέφραζε μέ ἐπιστολή του τή χαρά γιά τήν ἀνάληψη τῶν καθηκόντων ἀπό τόν πρόξενο αὐτόν· ἀκόμη, διαβεβαίωνε τόν Boulle ὅτι θά εἶχε κάθε συμπαράσταση στά σχέδιά του γιά τήν ἀνάπτυξη τοῦ γαλλικοῦ ἐμπορίου στήν περιοχή.[413] Χαρακτηριστική εἶναι καί ἡ εὐκολία, μέ τήν ὁποία τό ΕΕΜ ἐκπλήρωνε τίς οἰκονομικές ὑποχρεώσεις του ἀπέναντι στόν πρόξενο αὐτόν.[414] Τό ἴδιο δέν συνέβαινε καί μέ τόν μετέπειτα πρόξενο Julien, στόν ὁποῖον δέν εἶχαν καταβληθεῖ ἀκόμη, στά 1774, τά 350 πιάστρα πού εἶχε ξοδέψει δέκα χρόνια νωρίτερα γιά τήν ὑπόθεση τῶν ὑπαρχόντων τοῦ προξένου Boulle.[415]

Ἀπό ὅσα ἀναφέρθηκαν ἐδῶ καί ἀπό τίς σχετικές μνεῖες σέ προηγούμενα κεφάλαια, μποροῦμε νά καταλήξουμε στίς ἑξῆς διαπιστώσεις, ὡς πρός τίς σχέσεις τῶν Γάλλων προξένων Ἄρτας μέ τό ΕΕΜ: α) Οἱ σχέσεις αὐτές βασίζονταν στό ἀμοιβαῖο συμφέρον. β) Ἐξαιτίας τοῦ εἰδικοῦ καθεστῶτος ἐξάρτησης τοῦ προξενείου Ἄρτας, τό ΕΕΜ τοποθετοῦσε τό προξενεῖο αὐτό σέ δευτερότερη μοίρα σέ σύγκριση μέ ὅσα προξενεῖα ἐξαρτιόνταν ἀπευθείας ἀπό αὐτό. γ) Τό ΕΕΜ δέν ἀρνιόταν τή συμπαράστασή του στούς προξένους Ἄρτας σέ θέματα πού ἀφοροῦσαν γενικότερα τό ἐμπόριο καί ἐφόσον δέν παραβλάπτονταν τά συμφέροντά του. δ) Τέλος, οἱ σχέσεις αὐτές ποικίλλουν, ἀνάλογα μέ τό ὄνομα τοῦ προξένου, τίς διασυνδέσεις καί τούς ὑποστηρικτές του καί τήν τάξη ἀπό τήν ὁποία προερχόταν.

Τό θέμα τῶν σχέσεων τῶν προξένων Ἄρτας μέ τό ΕΕΜ, καθώς καί τό εἶδος τῶν ἐπιδιώξεων τῶν δύο πλευρῶν, συνδέονται ἄμεσα μέ τό πρόβλημα τῆς ἀξιοπιστίας τῶν πηγῶν πού προέρχονται ἀπό τά ἀρχεῖα τοῦ ΕΕΜ. Ἦταν δηλ. εἰλικρινεῖς καί ἀκριβεῖς οἱ πρόξενοι τῆς Ἄρτας στίς ἀναφορές τους πρός τό ΕΕΜ καί ὡς ποιό βαθμό; Ἤ μήπως ὑπερτόνιζαν ὁρισμένα γεγονότα καί καταστάσεις καί ἀποσιωποῦσαν ἤ ὑποβάθμιζαν ἄλλα, ὅταν ἔκριναν ὅτι ἔτσι ἐξυπηρετοῦνταν τό συμφέρον τους. Ἡ διαπίστωσή μας ἀπό τή μελέτη τῆς ἀλληλογραφίας τῶν προξένων Ἄρτας μέ τό ΕΕΜ σέ σύγκριση μέ τίς σχετικές ἀναφορές πρός τό γαλλικό ὑπουργεῖο τῶν Ναυτικῶν τῶν ἴδιων προξένων εἶναι ὅτι πραγματικά οἱ πρόξενοι Ἄρτας ὑπογράμμιζαν τίς ἐπιτυχίες τους ἤ τά πλεονεκτήματα πού πρόσφερε ἡ περιοχή τους. Ἡ ὑπογράμμιση ἔφτανε συχνά ὡς τήν ὑπερβολή, ποτέ ὅμως στή μεταβίβαση ἀνυπόστατων πληροφοριῶν. Ὑπερβολικές μποροῦμε νά χαρακτηρίσουμε ἀκόμη καί τίς περιγραφές τῶν δυσχερειῶν πού ἀντιμετώπιζαν οἱ Γάλλοι πρόξενοι Ἄρτας. Ἡ ὑπερβολή ὅμως αὐτή καί ἀνθρώπινη καί παραδεκτή εἶναι. Μέ κανένα τρόπο οἱ ἐπιφυλάξεις μας ὡς πρός τήν ἀξιοπιστία τῶν πηγῶν αὐτῶν δέν μποροῦν νά μᾶς ὁδηγήσουν στήν ἀπόρριψή τους. Μέ τήν προϋπόθεση ὅτι σταθμίζεται κάθε φορά ἡ ὑπερβολή αὐτή, χρησιμοποιοῦμε τίς ἐπιστολές τῶν προξένων Ἄρτας πρός τό ΕΕΜ καί θεωροῦμε ὡς πραγματικά τά γεγονότα καί τίς καταστάσεις πού περιγράφουν.

Ὡς πρός τό δεύτερο ἐρώτημα, ἄν δηλ. οἱ πρόξενοι τῆς Ἄρτας ἀποσιωποῦσαν ἤ ὑποβάθμιζαν ὅσα δέν τούς συνέφεραν, βασικό στοιχεῖο γιά τή λύση του νομίζουμε ὅτι ἀποτελεῖ ἡ παρακάτω σκέψη: Ὅσα θά ἀποσιωποῦσαν οἱ πρόξενοί μας θά ἔπρεπε φυσικά νά

ἀναφέρονται σέ πράξεις παράνομες ἤ καί σέ παραλείψεις τους. Ἀπό αὐτές ὅμως κάποιος ἔπρεπε νά ξημιώνεται, τόν ὁποῖον δέν τόν ἐμπόδιζε τίποτε νά ὑποβάλει τά παράπονά του στό ΕΕΜ. Ἄλλωστε τό τελευταῖο αὐτό εἶχε καί τίς δικές του πηγές πληροφοριῶν. Μέ βάση λοιπόν τόν παραπάνω συλλογισμό, θά πρέπει νά ἀποκλείσουμε, ἄν ὄχι τήν πρόθεση τῶν προξένων Ἄρτας νά ἀποσιωποῦν ὅσα δέν τούς συνέφεραν, τουλάχιστο τή δυνατότητα ὑλοποίησης τῆς πρόθεσης αὐτῆς. Καταλήγουμε ἔτσι νά δεχτοῦμε τήν ἀλληλογραφία τῶν προξένων Ἄρτας μέ τό ΕΕΜ σάν μιά ἀξιόπιστη πηγή, μέ μόνη τήν ἐπιφύλαξη, τήν ὁποία πάντα προκαλεῖ ἡ ὑποκειμενικότητα ἤ ἡ σκοπιμότητα κάθε ἀνθρώπινης μαρτυρίας.

δ) Ἡ γαλλική πρεσβεία στήν Πύλη

Ἀπομένει νά διευκρινίσουμε τίς σχέσεις τῶν Γάλλων προξένων Ἄρτας μέ τούς πρεσβευτές τοῦ βασιλιᾶ τους στήν Πύλη.[416] Θά μπορούσαμε νά προσδιορίσουμε μέ ἀσφάλεια τίς σχέσεις αὐτές, ἄν εἴχαμε στή διάθεσή μας τήν ἀλληλογραφία τῶν προξένων Ἄρτας μέ τούς Γάλλους πρεσβευτές, καθώς καί τίς ἀναφορές τῶν τελευταίων αὐτῶν πρός τό ὑπουργεῖο, σχετικά μέ τούς προξένους Ἄρτας. Δυστυχῶς, γιά διάφορους λόγους, δέν ἔγινε δυνατό νά ἔχουμε στή διάθεσή μας τήν πηγή αὐτή, πού θά πρέπει νά ἀπόκειται στά γαλλικά Ἐθνικά Ἀρχεῖα. Ὡστόσο, ἀπό τά ἀντίγραφα ἐπιστολῶν πού ἐπισυνάπτονται σέ ἀναφορές τῶν δύο πλευρῶν πρός τό ὑπουργεῖο, καθώς καί ἀπό σχετικές μνεῖες στίς ἐπιστολές τῶν προξένων, εἶναι δυνατό νά καταλήξουμε στίς ἑξῆς διαπιστώσεις:

α) Οἱ εἰσηγήσεις τῶν Γάλλων πρεσβευτῶν εἶχαν ἀποφασιστική σημασία γιά τή χάραξη τῆς πολιτικῆς τοῦ γαλλικοῦ ὑπουργείου τῶν Ναυτικῶν, καί ἰδιαίτερα σέ ὅ,τι ἀφοροῦσε τούς Γάλλους προξένους τῆς Ἀνατολῆς. Χαρακτηριστικό παράδειγμα, πού ἐνδιέφερε ἄμεσα καί τούς προξένους Ἄρτας, ἀποτελεῖ ἡ εἰσήγηση τοῦ πρεσβευτῆ Desalleurs γιά τό θέμα τῆς ἀνάληψης ἀπό τούς Γάλλους προξένους καί ἄλλων προξενείων.[417]

β) Ἡ παρέμβαση τοῦ Γάλλου πρεσβευτῆ στήν Πύλη ἦταν ἀσφαλῶς πάντα πολύτιμη γιά τούς προξένους τῆς Ἄρτας, στίς περιπτώσεις πού οἱ τελευταῖοι αὐτοί εἶχαν προβλήματα ἀπό τούς Τούρκους διοικητές ἤ ἄλλους ἀξιωματούχους τῆς περιοχῆς τους.[418] Ἄλλωστε, οἱ πρόξενοι πάντα κατέφευγαν στή βοήθεια τοῦ πρεσβευτῆ τους σέ παρόμοιες περιπτώσεις· πολλές φορές μάλιστα καί ἡ μνεία τοῦ ὀνόματος τοῦ πρεσβευτῆ μποροῦσε νά ἀποτελέσει ἀποτελεσματικό μέσο γιά τήν περιστολή τῶν ἐχθρικῶν διαθέσεων τῶν Τούρκων ἀξιωματούχων.

γ) Ἀπό τόν πρεσβευτή τους στήν Πύλη περίμεναν οἱ πρόξενοι τῆς Ἄρτας, ὅπως καί τῶν ἄλλων προξενείων, νά ἐνεργήσει γιά τό σχετικό σουλτανικό βεράτι.[419]

δ) Οἱ σχέσεις προξένου-πρεσβευτῆ ἐξαρτιόνταν κατά μεγάλο μέρος ἀπό τίς σχέσεις προξένου-ὑπουργείου καί ἀπό τήν προστασία πού προσέφεραν στόν πρόξενο διάφοροι παράγοντες.

ε) Τέλος, ὡς ἕνα σημεῖο οἱ σχέσεις προξένου-πρεσβευτῆ καθορίζονταν ἀπό τήν προσωπική γνωριμία τους, καθώς καί ἀπό εἰδικούς παράγοντες.[420]

Ἡ σύντομη ἀναφορά στίς σχέσεις τῶν Γάλλων προξένων Ἄρτας μέ τούς πρεσβευτές τοῦ βασιλιᾶ τους στήν Πύλη ὁλοκλήρωσε τή διερεύνηση τῶν σχέσεων τῶν Γάλλων τῆς

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

-Άρτας, πού άποτέλεσε τόν κορμό τοῦ δευτέρου μέρους τῆς ἐργασίας μας. Στό τρίτο μέρος πού άκολουθεῖ θά ἐρευνήσουμε τίς διάφορες δραστηριότητες τοῦ γαλλικοῦ προξενείου καί τῶν Γάλλων πού ἔδρασαν στήν περιοχή του, μέ βασικό σημεῖο άναφορᾶς πάντα τούς προξένους.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΤΡΙΤΟ ΜΕΡΟΣ

ΟΙ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΤΟΥ ΠΡΟΞΕΝΕΙΟΥ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α'

ΤΟ ΕΜΠΟΡΙΟ

α) Γενικά

Εἶναι ἀναμφισβήτητο, ὅτι ἕνας ἀπό τούς βασικούς σκοπούς, ἄν ὄχι ὁ βασικότερος, τῆς παρουσίας τῶν γαλλικῶν προξενείων στήν Ἀνατολή ἦταν ἡ προώθηση τῶν οἰκονομικῶν συμφερόντων τῶν Γάλλων.[1] Ἡ ἀναπτυσσόμενη γαλλική καί γενικά ἡ εὐρωπαϊκή βιομηχανία ζητοῦσε ὅλο καί πιό πολλές πρῶτες ὕλες, ὅλο καί περισσότερες ἀγορές. Ἡ παραδοχή τῆς γνωστῆς αὐτῆς διαπίστωσης[2] ἀποτελεῖ ἀσφαλῶς τή βάση γιά τήν ἑρμηνεία τῆς παρουσίας τῶν Γάλλων καί τῶν ἄλλων Εὐρωπαίων (Ἄγγλων, Ὁλλανδῶν, Ἰταλῶν κ.ἄ.) στήν Ἀνατολή. Ἀποτελεῖ ἀκόμη τό κλειδί γιά τήν κατανόηση γενικότερων καταστάσεων καί συγκεκριμένων γεγονότων σ' ὅλη τή διάρκεια τῆς περιόδου πού μᾶς ἐνδιαφέρει (18ος αἰ.).

Στό κεφάλαιο αὐτό ἐδῶ θά ἐξεταστεῖ ἡ ἐμπορική δραστηριότητα τῶν Γάλλων στήν Ἄρτα. Πρῶτα πρῶτα, γιά τή διερεύνηση τῆς ἐμπορικῆς σημασίας τοῦ προξενείου Ἄρτας θά στηριχτοῦμε στίς ἑξῆς δύο μαρτυρίες: α) Τῶν Γάλλων προξένων τῆς Ἄρτας, οἱ ὁποῖοι ζοῦσαν τά πράγματα ἀπό κοντά καί ἦταν ἀπό τούς ἄμεσα ἐνδιαφερόμενους, μαζί μέ τούς συμπατριῶτες τους ἐμπόρους τῆς περιοχῆς· ἔτσι διαμόρφωναν, ἀπό τή μιά μεριά, σέ μεγάλο βαθμό τή γαλλική πολιτική στόν συγκεκριμένο χῶρο μέ τίς εἰσηγήσεις τους καί, ἀπό τήν ἄλλη, ὑλοποιοῦσαν τήν πολιτική αὐτή. Πολύτιμη πηγή, ἡ ἀλληλογραφία τους μέ τό ὑπουργεῖο τῶν Ναυτικῶν καί τό ΕΕΜ. β) Τοῦ Ἐμπορικοῦ Ἐπιμελητηρίου τῆς Μασσαλίας, τό ὁποῖο ἐκπροσωποῦσε τούς μεγαλέμπορους τῆς πόλης αὐτῆς καί διαμόρφωνε ἀπό μακριά, ὡς πρός τή γεωγραφική ἀπόσταση, ἀλλά καί τόσο κοντά, χάρη στό πυκνό καί καλά ὀργανωμένο δίκτυό του, τή γενικότερη οἰκονομική πολιτική τῆς Γαλλίας στήν Ἀνατολή.[3] Πηγή μας τώρα οἱ λίγες σχετικά ἀποφάσεις τοῦ ΕΕΜ πού ἀναφέρονται στήν Ἄρτα καί πιό πολύ ἀκόμη ἡ φανερή ἀπουσία τέτοιων ἀποφάσεων· οἱ λίγες σχετικά ἐγκύκλιες πού ἀπευθύνονταν καί στόν πρόξενο τῆς Ἄρτας, καί πιό πολύ οἱ περισσότερες πού ἀπευθύνονταν σέ μεγάλο ἀριθμό προξένων τῆς Ἀνατολῆς καί ὄχι στόν πρόξενο τῆς Ἄρτας.

Ἀκόμη, ἡ εἰδική ἐξάρτηση τοῦ προξενείου τῆς Ἄρτας, ὅπως ἀναλύθηκε σέ προηγούμενα κεφάλαια. Ἡ ἰδιομορφία μάλιστα αὐτή δημιουργεῖ πρόσθετες δυσκολίες στήν ἐξιοποίηση τῶν παραπάνω δύο βασικῶν μαρτυριῶν. Ἀπό τή μιά, οἱ πρόξενοι εἶχαν συμφέρον νά ὑπερτονίζουν τήν οἰκονομική σημασία τῆς περιοχῆς τους, ὅπως ἀναφέρθηκε· ἀπό τήν ἄλλη, τό ΕΕΜ φαίνεται νά ἀγνοεῖ τό προξενεῖο τῆς Ἄρτας, ἀπό τό ὁποῖο δέν εἶχε ἄμεσο συμφέρον, ἀφοῦ δέν εἰσέπραττε προξενικό καί ἄλλα δικαιώματα. Τονίστηκε ἐξάλλου, ὅτι τό ΕΕΜ ἐπεδίωκε νά προσαρτήσει περιοχές τοῦ προξενείου τῆς Ἄρτας σέ ἄλλα προξενεῖα, τά ὁποῖα ἦταν στήν ἄμεση δικαιοδοσία του.

Τέλος, καί οἱ ἴδιοι οἱ Γάλλοι πρόξενοι τῆς Ἄρτας δέν ἀκολουθοῦσαν στό θέμα αὐτό κοινή γραμμή. Ἄλλοι ἀπό αὐτούς ἐνδιαφέρονταν νά προσελκύσουν τούς συμπατιῶτες τους ἐμπόρους καί ἄλλοι, ὅσοι διατηροῦσαν οἱ ἴδιοι ἐμπορικούς οἴκους ἤ εἶχαν συμβληθεῖ μέ γνωστούς οἴκους τῆς Μασσαλίας, ἐνδιαφέρονταν γιά τό ἀντίθετο, ἐπειδή φοβοῦνταν τόν συναγωνισμό τῶν συμπατριωτῶν τους.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Θεώρησα καλό νά προτάξω τίς παραπάνω σκέψεις καί νά ὑπενθυμίσω προηγούμενες διαπιστώσεις, γιατί νομίζω ὅτι μέ τόν τρόπο αὐτόν ἀξιολογοῦνται πιό σωστά οἱ μαρτυρίες τῶν πηγῶν· ἔτσι μποροῦν νά ἀξιοποιηθοῦν καλύτερα καί νά χρησιμοποιηθοῦν μέ τή μεγαλύτερη δυνατή ἀσφάλεια.

Πρίν ἀπό τήν ἐγκατάσταση προξενείου στήν Ἄρτα, τά γαλλικά ἐμπορικά καράβια κατευθύνονταν πρός τά λιμάνια τοῦ Βόλου καί τῆς Θεσσαλονίκης. Ἀλλά καί στόν πρῶτο καιρό μετά τήν ἵδρυση τοῦ προξενείου (1702), οἱ Γάλλοι καπετάνιοι ἐξακολουθοῦσαν νά κατευθύνονται πρός τά παραπάνω λιμάνια. Τό γεγονός αὐτό προκαλεῖ τή δικαιολογημένη ἔκπληξη τοῦ προξένου B.Garnier, ὁ ὁποῖος ἐπισημαίνει ὅτι ἔτσι οἱ συμπατριῶτες του καπετάνιοι διανύουν πάνω ἀπό 600 μίλια περισσότερα, παρά ἄν κατευθύνονταν πρός τό προξενεῖο του (Σαγιάδα). Ἡ ἔκπληξη τοῦ Γάλλου προξένου μεγαλώνει ἀκόμη περισσότερο, γιατί εἶναι σίγουρος πώς στήν περιοχή του τό σιτάρι εἶναι φτηνότερο καί σέ καλύτερη ποιότητα.[4]

Ὁ ἴδιος πρόξενος μάλιστα φρόντισε νά ἐπισκεφτεῖ προσωπικά τήν Καστοριά, τή Λάρισα καί τά Γιάννενα, ἀπό ὅπου διάφορα ἐμπορεύματα διοχετεύονταν πρός τή Θεσσαλονίκη.[5] Στίς παραπάνω πόλεις ἄρχισε νά ὀργανώνει δίκτυο γιά τήν προώθηση τῶν ἐμπορευμάτων αὐτῶν πρός τό προξενεῖο του, ἀπό ὅπου θά μποροῦσαν τά γαλλικά καράβια νά φορτώνουν καί νά κερδίζουν ἔτσι τήν ἐπιπλέον ἀπόσταση.[6] Οἱ κόποι τοῦ Garnier φαίνεται πώς γρήγορα ἔδωσαν καρπούς.[7] Τό γεγονός αὐτό ἀποτελεῖ μιά σαφή ἔνδειξη τῆς σημασίας τῆς περιοχῆς γιά τό γαλλικό ἐμπόριο.

Βέβαια οἱ Γάλλοι ἔμποροι καί καπετάνιοι δέν θά πήγαιναν στήν Ἄρτα, ἄν δέν εἶχαν κάποιο ἰδιαίτερο ὄφελος· θά ἐξακολουθοῦσαν νά κάνουν τά προηγούμενα δρομολόγιά τους πρός τόν Βόλο καί τή Θεσσαλονίκη. Ἀποφασιστική γιά τή στροφή μέρους τῶν γαλλικῶν καραβιῶν πρός τά λιμάνια τοῦ προξενείου μας ὑπῆρξε ἡ παρέμβαση τοῦ ὑπουργείου Ναυτικῶν.[8] Δέν ἔχουμε στή διάθεσή μας στοιχεῖα, γιά νά ἑρμηνεύσουμε μέ ἀσφάλεια τήν παρέμβαση αὐτή. Εἶναι ὅμως βέβαιο ὅτι, ὁποιες κι ἄν ἦταν οἱ αἰτίες της, σημαντικό μέρος ἀνάμεσα σ'αὐτές θά εἶχε καί ἡ ἀντίληψη τοῦ ὑπουργείου, πώς θά μποροῦσε νά ἀναπτυχθεῖ στήν περιοχή ἕνας ἀξιόλογος ἐμπορικός σταθμός. Ἡ ἐμπορική σημασία τοῦ προξενείου τῆς Ἄρτας αὐξανόταν σημαντικά, γιατί ἤ περιλάμβανε στή δικαιοδοσία του ἀξιόλογα ἐμπορικά κέντρα (ὅπως τά Γιάννενα καί τό Μεσολόγγι) ἤ γειτόνευε μέ ἄλλα (Σάλονα, Τύρναβος). Στίς ἀγορές αὐτές, καραβάνια ἀπό τή Σμύρνη μετέφεραν ἐμπορεύματα πού ἐνδιέφεραν τούς Γάλλους· ἀκόμη, οἱ Γάλλοι μποροῦσαν νά καταναλώσουν ἐκεῖ πολλά δικά τους προϊόντα, κυρίως ὑφάσματα καί μπαχαρικά, ζάχαρη καί καφέ, καθώς καί πολύτιμες πέτρες πού δέν εἶχαν πιά ζήτηση στή Γαλλία.[9] Ἡ μνεία τῶν πολύτιμων αὐτῶν εἰδῶν μᾶς πείθει ὅτι ἡ περιοχή τοῦ προξενείου Ἄρτας ἀριθμοῦσε ἀρκετούς πλούσιους, Τούρκους ἀξιωματούχους ἤ Ἕλληνες ἐμπόρους, πού ἦταν σέ θέση νά τά ἀγοράσουν. Ἡ διαπίστωση ὁδηγεῖ στό συμπέρασμα ὅτι ὑπῆρχε ἐκεῖ μιά ἀξιόλογη τοπική ἀγορά μέ σημαντική δύναμη ἀπορρόφησης εἰδῶν, τά ὁποῖα ἄφηναν μεγάλο κέρδος στούς Γάλλους ἐμπόρους.

Παρόλα αὐτά, οἱ Γάλλοι δίσταζαν νά ἐκμεταλλευτοῦν, τά πρῶτα τουλάχιστο χρόνια ἀπό τήν ἵδρυση τοῦ προξενείου, τά πλεονεκτήματα πού προσέφερε ἡ περιοχή. Βασικός λόγος, οἱ πληροφορίες γιά τούς κινδύνους πού θά διέτρεχαν ἄν ἀποφάσιζαν νά ἐγκατασταθοῦν ἐκεῖ. Ἔτσι πολλοί ἔμποροι ἀπό τή Μασσαλία καί τήν Τουλόν ἀνέθεσαν στόν πρόξενο

G.Dubroca (1705-1724), πρίν ἀκόμη φύγει ἀπό τή Μασσαλία γιά τήν Ἄρτα, νά τούς ἐνημερώσει ὑπεύθυνα πάνω στό σοβαρό αὐτό θέμα. Ὁ πρόξενος αὐτός πραγματικά, μέ τήν ἐπιστολή του τῆς 13.7.1705,[10] διαβεβαίωνε τούς συμπατριῶτες του ἐμπόρους τῆς Μασσαλίας καί τῆς Τουλόν, ὅτι μποροῦσαν ἄφοβα καί μέ κάθε ἀσφάλεια νά ἐγκατασταθοῦν στήν περιοχή τοῦ προξενείου του. Ὁ ἴδιος ὑποστήριζε ὅτι οἱ συνθῆκες ἐκεῖ ἦταν πιό εὐνοϊκές ἀπό ἀλλοῦ, τόσο γιά τήν πώληση τῶν γαλλικῶν εἰδῶν ὅσο καί γιά τήν ἀγορά ἀπό ἐκεῖ πρώτων ὑλῶν, καί ἰδιαίτερα διάφορων ἀγροτικῶν προϊόντων.[11] Καί σέ ἑπόμενες ἐπιστολές - ἀναφορές του, ὁ G.Dubroca τόνιζε ὅτι ἡ περιοχή τοῦ προξενείου του θά μποροῦσε νά ἀπορροφήσει πολλά γαλλικά προϊόντα, κυρίως ὑφάσματα, καί νά ἐφοδιάσει μέ σιτάρι σέ καλή τιμή.[12]

Ὡστόσο, οἱ Γάλλοι ἔμποροι δέν ἔδειχναν καί μεγάλο ἐνδιαφέρον γιά ἕνα τόπο, ὅπου, κατά τίς ἐκτιμήσεις τοῦ G.Dubroca, θά μποροῦσαν νά ἀγοράσουν φτηνό σιτάρι καί νά πουλήσουν διάφορα εἴδη ἀξίας 200.000 σκούδων. Γιά τόν Γάλλο πρόξενο εἶναι τουλάχιστο ἄξιο ἀπορίας τό γεγονός, ὅτι οἱ συμπατριῶτες του ἔμποροι δέν σπεύδουν νά ἐκμεταλλευτοῦν τίς εὐκαιρίες πού τούς προσέφεραν οἱ ἐμποροπανηγύρεις τῶν Γιαννίνων καί τῆς Λάρισας, τοῦ Μεσολογγίου καί τῶν Σαλόνων, πού γίνονταν τόν Μάιο καί τόν Σεπτέμβριο.[13] Σέ ἀναφορά του λοιπόν πρός τό ὑπουργεῖο Ναυτικῶν, τοῦ ἔτους 1706,[14] ὁ πρόξενος αὐτός ἐξέφραζε καί πάλι τήν ἀπορία του γιά τό λίγο ἐνδιαφέρον τῶν συμπατριωτῶν του ἐμπόρων, δίνοντας παράλληλα καί τήν ἐξήγηση: οἱ Γάλλοι ἔμποροι, καί ἰδιαίτερα οἱ Μαρσεγιέζοι, κυριολεκτικά προσκολλοῦνταν στίς περιοχές ὅπου εἶχαν συνηθίσει νά ἐμπορεύονται καί εἶχαν ἐκεῖ συγγενεῖς ἤ ἐμπορικές ἐγκαταστάσεις. Ἔτσι προτιμοῦσαν τίς περιοχές αὐτές, ἀπό τίς ὁποῖες ἀποκόμιζαν ἀσήμαντα κέρδη, ἐνῶ ἀπό τήν περιοχή τῆς Ἄρτας θά μποροῦσαν νά κερδίσουν 60% ἀπό τό σιτάρι καί 400-500% ἀπό τά καπνά.[15] Ἀκόμη, ἀπό τό κερί καί ἀπό ἄλλα προϊόντα θά μποροῦσαν νά πετύχουν καλύτερες τιμές ἀπό ὅ,τι στήν Κωνσταντινούπολη ἤ τή Σμύρνη καί ἐπιπλέον νά πληρώνουν 10% λιγότερο στά ἀσφάλιστρα καθώς καί τά μισά ναῦλα.[16] Ἴσως οἱ ἐκτιμήσεις τοῦ Γάλλου προξένου εἶναι ὑπερβολικές, ἄν τίς δοῦμε σέ συνδυασμό μέ τίς σκέψεις πού παραθέσαμε εἰσαγωγικά στό κεφάλαιο αὐτό. Ὡστόσο εἶναι ἐνδεικτικές, τόσο γιά τήν ἐμπορική σημασία τοῦ προξενείου τῆς Ἄρτας ὅσο καί γενικότερα γιά τήν ἔκταση τῆς ἐκμετάλλευσης τῶν ἐγχώριων πόρων ἀπό τούς Γάλλους - καί τούς ἄλλους Εὐρωπαίους - ἐμπόρους.

Τό ἴδιο ἐνθουσιώδης, ἄν καί μέ περισσότερη περίσκεψη, στίς κρίσεις του γιά τήν οἰκονομική σημασία τοῦ προξενείου του εἶναι καί ὁ J.Dubroca, εἴκοσι σχεδόν χρόνια ἀργότερα. Ὁ πρόξενος αὐτός στήριζε τίς ἐκτιμήσεις του στά ἑξῆς: α) Στό ὅτι τό προξενεῖο του γειτόνευε μέ τίς χριστιανικές χῶρες τῆς Δύσης. β) Ἦταν σέ θέση ἡ περιοχή νά παραγάγει ἤ τουλάχιστο νά συγκεντρώσει γιά ἐξαγωγή τόσο σιτάρι, πού θά μποροῦσε νά ἀνακουφίσει, σέ περίπτωση ἀνάγκης, μιά ὁλόκληρη γαλλική ἐπαρχία. γ) Διέθετε ἄφθονα καπνά, κερί, μετάξι, μαλλιά, βαμβάκι, δέρματα κ.ἄ., καί δ) παρουσίαζε σημαντικές δυνατότητες γιά κατανάλωση εἰδῶν τῆς γαλλικῆς βιομηχανίας (κυρίως ὑφασμάτων), καθώς καί προϊόντων ἀπό τίς γαλλικές ἀποικίες. Οἱ λίγες ἐπιφυλάξεις τοῦ προξένου αὐτοῦ ἀναφέρονταν ὄχι στίς δυνατότητες τοῦ προξενείου του, ἀλλά στήν τεχνική πού θά χρησιμοποιοῦσαν οἱ συμπατριῶτες του ἔμποροι· παρόλα δηλ. τά πλεονεκτήματα, καί τό ἐμπόριο στήν περιοχή τοῦ προξενείου του θά μποροῦσε νά ἦταν ἐπικερδές ἤ ζημιογόνο, ὅπως

παντοῦ.[17]

Οἱ ἐπανειλημμένες ἀναφορές τῶν Γάλλων προξένων τῆς Ἄρτας, κατά τά πρῶτα 25 περίπου χρόνια τῆς λειτουργίας τοῦ προξενείου, γιά τίς ἐμπορικές δυνατότητες πού προσέφερε ἡ περιοχή, ἐξανάγκασαν τελικά καί τό ΕΕΜ νά πάρει κάποια θέση. Σέ ἐπιστολή του πρός τόν πρόξενο J.Dubroca,τοῦ ἔτους 1726,[18] τό ΕΕΜ φαίνεται νά ἐπικροτεῖ τήν ἰδέα μιᾶς δοκιμῆς ἔστω τῶν δυνατοτήτων τῆς περιοχῆς τῆς Ἄρτας καί τῶν ὠφελημάτων πού θά μποροῦσαν νά προκύψουν.[19] Ὡστόσο, δέν ἀφήνει πολλά περιθώρια στίς ἐλπίδες τοῦ J.Dubroca νά δεῖ τό προξενεῖο του σημαντικό ἐμπορικό κέντρο. Σάν ἀνυπέρβλητο σχεδόν ἐμπόδιο προβάλλεται ἀπό τό ΕΕΜ ἡ δύναμη τῆς συνήθειας, δηλ. ἡ συντηρητικότητα τῶν μεγαλεμπόρων τῆς Μασσαλίας, οἱ ὁποῖοι "accoutumēs comme ils sont depuis des siēcles à le porter dans des pays plus connus, il ne faut pas se flatter devoir en cela le moindre changement". Ἀπό τήν ἄλλη ὅμως, ὅλο καί περισσότεροι νέοι ἔμποροι δοκιμάζουν τήν τύχη τους στήν Ἀνατολή. Ἴσως αὐτοί, κατά τό ΕΕΜ, θά μποροῦσαν νά ἐπωφεληθοῦν ἀπό τά πλεονεκτήματα πού προσέφερε τό ἐμπόριο στήν περιοχή τοῦ προξενείου τῆς Ἄρτας.

Ἡ γνώμη αὐτή τοῦ ΕΕΜ, διατυπωμένη μέ ἀποκαλυπτική σαφήνεια,δέν ἀφήνει περιθώρια γιά ἀμφιβολίες. Οἱ μεγαλέμποροι τῆς Μασσαλίας δέν ἦταν καθόλου διατεθειμένοι νά προβοῦν σέ νέες ἐπενδύσεις, γιά νά ἀξιοποιήσουν μιά νέα περιοχή, τή στιγμή πού οἱ παλαιότερες ἐμπορικές τους ἐγκαταστάσεις θεωροῦνταν ἀκόμη ἀποδοτικές. Καί τό ΕΕΜ δέν φαινόταν νά εὐνοεῖ παρόμοια σχέδια. Παρόλα αὐτά, δέν παρέλειπε νά ἐνθαρρύνει τόν πρόξενο τῆς Ἄρτας, ὁ ὁποῖος θά μποροῦσε κάποια στιγμή νά φανεῖ χρήσιμος, νά ὑποβάλλει κανονικά τίς ἀναφορές καί νά μεταβιβάζει τίς πληροφορίες του.[20]

Ἡ πολιτική τοῦ ΕΕΜ ἔστρεφε τελικά τούς προξένους Ἄρτας νά ἐπιζητήσουν τή συνεργασία ἑνός καί μόνο ἐμπορικοῦ οἴκου τῆς Μασσαλίας. Ὅπως θά δοῦμε πιό κάτω, ὁ οἶκος τῶν Roux ἐνδιαφέρθηκε,σχεδόν ἀποκλειστικά,γιά τήν Ἄρτα. Θά θέλαμε ὅμως καί ἐδῶ νά σταθοῦμε λίγο σέ μιά ἐπιστολή τοῦ προξένου J.Dubroca πρός τούς J.B.H.Roux et Cie.[21] Στό ὑστερόγραφο τῆς ἐπιστολῆς τονίζονται οἱ συγκεκριμένες πιά ἐμπορικές δυνατότητες τοῦ προξενείου, πού ἄνετα ἀπορροφοῦσε 25-30 μπάλες ὑφάσματα τό χρόνο, καθώς καί σημαντική ποσότητα λουλακιοῦ· σέ ἀντάλλαγμα, θά μποροῦσαν νά πάρουν ἀπό ἐκεῖ 5-6.000 βαρέλια λάδι ἐξαιρετικῆς ποιότητας καί ἐπίσης σιτάρι, μετάξι, μαλλιά καί κερί.

Ἀρκετά διαφορετικά παρουσιάζονται τά πράγματα ἀπό τούς Boulle (τόν πρόξενο Ἄρτας καί τόν ἀδελφό του στή Μασσαλία), οἱ ὁποῖοι ἐνδιαφέρονται νά ἐκμεταλλεύονται οἱ ἴδιοι τήν περιοχή μέ βάση τόν οἶκο τους στή Θεσσαλονίκη καί τόν σταθμό στήν Αὐλώνα. Συγκεκριμένα, ὁ ἀδελφός τοῦ προξένου Ἄρτας, ὁ Antoine Boulle, μέ ἀναφορά του πρός τόν ὑπουργό τῶν Ναυτικῶν,[22] παρουσίαζε τό ἐμπόριο στήν Ἄρτα δύσκολο, ἐξαιτίας τοῦ ἀνταγωνισμοῦ μέ τούς Ἰταλούς (Μεσσήνη,Νεάπολη,Βενετία) καί τούς Ἕλληνες ἐμπόρους, καί τό περιόριζε σχεδόν ἀποκλειστικά στό λάδι καί τό σιτάρι, καί πάλι μέ τήν προϋπόθεση καλῆς σοδειᾶς.

Ὅσο προχωροῦσε ὅμως ὁ αἰώνας καί πλησίαζε στό τέλος τό πρῶτο μισό του, οἱ συνθῆκες μεταβάλλονταν σέ βάρος τοῦ γαλλικοῦ ἐμπορίου. Οἱ ἀνταγωνισμοί καί οἱ πόλεμοι, ὅπως θά δοῦμε, δέν ἄφηναν πολλά περιθώρια κέρδους. Ἦταν τώρα ἀπαραίτητο νά ἐν-

ταθοῦν οἱ προσπάθειες τῶν Γάλλων ἐμπόρων, ἀκόμη καί στίς περιοχές ὅπως ἡ Ἄρτα, οἱ ὁποῖες παλαιότερα δέν θεωροῦνταν ἀρκετά ἀποδοτικές. Ἄς σημειωθεῖ ὅτι προβλέφτηκε καί εἰδική νομοθετική ρύθμιση γιά τά θέματα τοῦ ἐμπορίου στήν Πελοπόννησο καί τήν "Ἀλβανία".[23] Στό δεύτερο μισό τοῦ αἰώνα τό γαλλικό ἐμπόριο στήν Ἄρτα παρουσιάζει σημαντική μείωση, πού φτάνει στήν τελική ἐκμηδένιση. Ὁ ἑπταετής πόλεμος (1756-1763) καί ὁ ἰσχυρός ἀνταγωνισμός τῶν ἄλλων Εὐρωπαίων καί τῶν ὑπόδουλων Ἑλλήνων ἐμπόρων πολύ λίγα περιθώρια ἄφηναν στό γαλλικό ἐμπόριο. Ἡ κατάσταση ἀνησυχεῖ σοβαρά τίς κυβερνήσεις τοῦ Λουδοβίκου ΙΕ΄.

Ἡ ἀνησυχία αὐτή φαίνεται καθαρά στά ἀλλεπάλληλα νομοθετικά, κυρίως, μέτρα, τά ὁποῖα λαμβάνονται γιά τήν ἀναζωογόνηση καί τήν ἀναδιοργάνωση τοῦ γαλλικοῦ ἐμπορίου τῆς Ἀνατολῆς καί τῆς Β.Ἀφρικῆς. Τά μέτρα αὐτά τώρα κοινοποιοῦνται σ'ὅλους τούς Γάλλους προξένους.[24] Στό διάστημα 1761-1766, ἡ ἐμπορική ναυτιλία καί τό γαλλικό ἐξωτερικό ἐμπόριο, πού ὑπάγονταν ὡς τότε στόν ὑπουργό τῶν Ναυτικῶν, ἀποτελοῦν θέματα τῆς ἁρμοδιότητας τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν. Μέ τήν εὐκαιρία αὐτή, τό ΕΕΜ δραστηριοποιεῖται, γιά νά ὑποβάλει εἰσηγήσεις στόν νέο προϊστάμενο τοῦ ἐμπορίου ὑπουργό, οἱ ὁποῖες θά διασφάλιζαν τά προνόμια τοῦ ἴδιου τοῦ ΕΕΜ.[25]

Οἱ προσπάθειες αὐτές συνεχίζονται καί ἀπό τόν Λουδοβίκο ΙΣΤ΄ καί τούς ὑπουργούς του τῶν Ναυτικῶν, στούς ὁποίους ὑπάγεται καί πάλι τό ἐμπόριο.[26] Ἐπιχειρεῖται ἀναδιάρθρωση τῶν προξενείων καί ἐπέρχονται μεταβολές στό νομικό τους καθεστώς καί στό προσωπικό τους. Ἀποφασίζονται καί διεξάγονται ἀπογραφές τῶν γαλλικῶν ἐμπορικῶν οἴκων τῆς Ἀνατολῆς. Πραγματοποιεῖται ἡ γνωστή περιοδεία-ἐπιθεώρηση τοῦ baron de Tott. Τελικά ἐκδίδεται τό διάταγμα τοῦ Μαρτίου 1781, τό ὁποῖο ἔθιγε τά συμφέροντα τῶν ἐμπόρων τῆς Μασσαλίας καί προκάλεσε τίς ἔντονες ἀντιδράσεις τους.[27]

Γενικά τά μέτρα αὐτά προσπαθοῦν νά περιορίσουν τίς ἀνωμαλίες καί τίς καταχρήσεις καί νά ἀνορθώσουν τή φήμη καί τήν πίστη τοῦ γαλλικοῦ ἐμπορίου τῆς Ἀνατολῆς.[28] Τό γαλλικό ὑπουργεῖο θεωροῦσε ὅτι ἐκεῖ βρισκόταν ἡ ρίζα τοῦ κακοῦ, ὑποβαθμίζοντας ἔτσι καί ὑποτιμώντας κατά περίεργο τρόπο τή σημασία τῶν ἄλλων παραγόντων, καί ἰδιαίτερα τοῦ ἀνταγωνισμοῦ τῶν Ἄγγλων καί τῶν ἄλλων Εὐρωπαίων.

β) Τεχνική - Θετικοί καί ἀρνητικοί παράγοντες

Στήν προηγούμενη παράγραφο καθορίστηκαν τά γενικά πλαίσια, μέσα στά ὁποῖα κινήθηκε κατά τόν 18ον αἰ. τό ἐμπόριο τῶν Γάλλων στήν Ἄρτα. Ἐδῶ θά ἐξεταστοῦν οἱ συνθῆκες καί οἱ παράγοντες πού ἐπηρέαζαν, θετικά ἤ ἀρνητικά, τό ἐμπόριο αὐτό. Ἔτσι θά γίνει εὐκολότερη ἡ ἑρμηνεία τῶν ἐπιμέρους προβλημάτων.

1)Ἡ ἐμπορική τεχνική καί οἱ βασικές προϋποθέσεις

Βέβαια ἡ τεχνική αὐτή εἶναι γνωστή, λίγο-πολύ ἡ ἴδια σέ ὅλα τά γαλλικά προξενεῖα τῆς Ἀνατολῆς.[29] Ἐνδιαφέρει ὡστόσο ἐδῶ νά ἐπισημανθοῦν τυχόν διαφοροποιήσεις, πού ὀφείλονταν ἀποκλειστικά στίς ἰδιαίτερες τοπικές συνθῆκες. Συγκεκριμένα, τό γαλλικό ἐμπόριο στήν Ἄρτα, ἰδίως τό ἐξαγωγικό, ἀσχολεῖτο μέ τά ἀγροτικά προϊόντα τῆς περιοχῆς καί κυρίως μέ τό σιτάρι. Ἔπρεπε λοιπόν οἱ Γάλλοι ἔμποροι, πρίν ναυλώσουν ἕνα καράβι, νά ἐξασφαλίσουν ἀρκετή ποσότητα γιά ἕνα πλῆρες φορτίο. Ὅταν θά γίνει λόγος εἰδικότερα γιά τίς ἐξαγωγές καθενός προϊόντος, θά ἐντοπιστοῦν οἱ τρόποι, μέ τούς ὁποίους οἱ Γάλλοι ἔμπο-

ροι συμπλήρωναν τά φορτία τους, καθώς καί ή δικτύωση πού είχαν γιά τόν σκοπό αὐτόν. Ἐδῶ θά θέλαμε νά θίξουμε ἕνα γενικότερο πρόβλημα, σχετικά μέ τό "κλείσιμο" ἑνός ὁποιουδήποτε φορτίου. Γιά νά εἶναι λοιπόν βέβαιοι οἱ Γάλλοι ὅτι θά ἐξασφαλίσουν τήν ποσότητα πού ἐπιθυμοῦσαν, ἦταν ὑποχρεωμένοι νά προκαταβάλουν ἕνα μέρος τῆς ἀξίας. Μέ κάποιο πλοῖο πού πήγαινε στήν περιοχή ἔστελναν τά χρήματα, περίπου 40-50 βενέτικα φλουριά, γιά νά κλειστεῖ ἕνα φορτίο. Ἡ προκαταβολή, τό γνωστό "καπάρο",[30] ἐφόσον γινόταν δεκτή, δέσμευε τόν πωλητή νά παραδώσει ὁπωσδήποτε τήν ποσότητα πού εἶχε ὑποσχεθεῖ. Στό σημεῖο αὐτό δέν μποροῦσε νά νοηθεῖ καμιά παραβίαση.[31] Στήν τήρηση τῆς βασικῆς αὐτῆς ἀρχῆς στηριζόταν ἄλλωστε καί ὁλόκληρο τό ἐξαγωγικό ἐμπόριο τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας.

Συχνά ὅμως ὁ ἴδιος ὁ πρόξενος ἦταν ὑποχρεωμένος νά φροντίσει γιά τήν ἐξασφάλιση φορτίου, ἰδιαίτερα στήν Ἄρτα, ὅπου οἱ ἀποδοχές του ἐξαρτιόνταν ἀπό τήν ἐμπορική κίνηση. Στήν περίπτωση αὐτή, καί ἐφόσον ὁ πρόξενος δέν εἶχε διαθέσιμα μετρητά, κατέφευγε στόν δανεισμό ἀπό ντόπιους ἐμπόρους, κυρίως προστατευόμενους τῆς Γαλλίας. Ὁ συνηθισμένος τόκος ἦταν 1% τόν μήνα (δηλ.12% τό χρόνο).[32] Ἀπαραίτητη ὅμως προϋπόθεση γιά τέτοιες δοσοληψίες ἦταν ἡ συνέπεια στήν τήρηση τῶν προθεσμιῶν. Διαφορετικά, ὁ πρόξενος ἔχανε τήν ἐμπιστοσύνη τῶν δανειστῶν καί μαζί της μιά σημαντική διευκόλυνση γιά τήν ἄσκηση τῶν καθηκόντων του.[33] Παρόλα αὐτά, φαίνεται πώς συχνά οἱ προθεσμίες παραβιάζονταν, ἰδιαίτερα οἱ μακρόχρονες. Αὐτό ὁδήγησε τό ΕΕΜ νά λάβει γενικότερα μέτρα καί νά μειώσει τό ἀνώτατο ὅριο σέ 6 μῆνες.[34]

Ἕνας ἄλλος ἀπαραίτητος ὅρος γιά τήν ὁμαλή διεξαγωγή τοῦ ἐμπορίου ἦταν ἡ ὕπαρξη κατάλληλων ἀποθηκευτικῶν χώρων. Οἱ χῶροι αὐτοί θά ἔπρεπε ἐπιπλέον νά ἀσφαλίζονται καλά, ὥστε ὄχι μόνο νά ἀποθαρρύνουν τούς κλέφτες, ἀλλά, κυρίως, νά παρέχουν ἐγγύηση στόν πωλητή ὅτι θά εἰσπράξει τά χρήματά του καί στόν καπετάνιο ὅτι θά τοῦ καταβληθοῦν τά ναῦλα, οἱ ὑποθῆκες καί τά ἀσφάλιστρα· ἀκόμη, ἐξασφαλιζόταν ἔτσι καί ἡ καταβολή τοῦ προξενικοῦ. Στήν Ἄρτα λοιπόν, πού βρισκόταν μακριά ἀπό τή θάλασσα, δημιουργήθηκαν τέτοιοι χῶροι μέσα στήν ἴδια τήν προξενική κατοικία.[35] Οἱ ἀποθῆκες αὐτές ἄνοιγαν μέ δύο κλειδιά, ἀπό τά ὁποῖα ἕνα κρατοῦσε ὁ βοεβόδας καί τό ἄλλο ὁ πρόξενος. Εἴδαμε μάλιστα ὅτι ἡ ρύθμιση αὐτή ἀποτέλεσε τήν ἀφορμή γιά τό σοβαρό ἐπεισόδιο πού δημιουργήθηκε ἀνάμεσα στόν πρόξενο J.Dubroca καί τόν Τοῦρκο διοικητή, στά 1726.[36]

Τέλος, σημαντική προϋπόθεση γιά τό ἐμπόριο ἦταν ἡ παρουσία τοῦ προξένου, ἕνα ἀπό τά βασικά καθήκοντα τοῦ ὁποίου ἦταν ἀκριβῶς ἡ παροχή κάθε διευκόλυνσης στούς συμπατριῶτες του ἐμπόρους.[37] Εἶναι ἀρκετά χαρακτηριστικό, ὅτι μετά τόν θάνατο τοῦ J.Dubroca τοποθετήθηκε πρόξενος στήν Ἄρτα ὁ L.Boulle, πού προερχόταν ἀκριβῶς ἀπό τίς τάξεις τῶν ἐμπόρων καί παρεῖχε ἔτσι τίς ἐγγυήσεις ὅτι θά συμβάλει στήν ἀνάπτυξη τοῦ ἐμπορίου τῆς περιοχῆς του.[38]

2) Τά νομίσματα

Μιά ἄλλη βασική προϋπόθεση γιά τήν ἀνάπτυξη τοῦ ἐμπορίου ἦταν ἡ δυνατότητα εὔκολης καί προσοδοφόρας ἀνταλλαγῆς τῶν νομισμάτων. Ἀπό τόν πρῶτο κιόλας χρόνο τῆς ἵδρυσης τοῦ προξενείου Ἄρτας, ὁ πρόξενος Garnier κατέστησε σαφή τήν προϋπόθεση αὐτή στούς ἐμπόρους τῶν Γιαννίνων. Θά μποροῦσε δηλ. νά τούς ἐφοδιάζει μέ κάθε εἴδους ἐμπόρευμα (κυρίως ὑφάσματα καί εἴδη πολυτελείας), ἄν τοῦ ἐγγυόνταν ὅτι θά ἐξασφάλιζαν

συμφέρουσα ἀνταλλαγή τοῦ γαλλικοῦ νομίσματος[39] μέ τούρκικα πιάστρα[40] καί βενέτικα τσεκίνια,[41] ἀνάλογη μέ τῆς Σμύρνης. Στήν ἴδια ἀναφορά του ὁ πρόξενος αὐτός διαβεβαιώνει τό ΕΕΜ ὅτι μποροῦσαν νά ἀλλάξουν στά Γιάννενα πιάστρα μέ κέρδος 25%. Ἀκόμη, ἀναφέρει ὅτι τό τσεκίνι ἄξιζε 7 λίρες καί 19 σολδία, δηλ. 2 πιάστρα καί 26 παράδες, ἐνῶ τά χρυσά οὐγγαρέζικα νομίσματα (ongres) τιμοῦνταν 7 λ. καί 10 σ.[42] Τόσο σημαντικό μάλιστα θεωροῦσε ὁ πρῶτος Γάλλος πρόξενος Ἄρτας τό θέμα τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν νομισμάτων, ὥστε λίγες μέρες ἀργότερα, στίς 10.1.1703,[43] ἐπαναβεβαιώνει τό ΕΕΜ γιά τήν ἀκρίβεια τῶν προηγούμενων σχετικῶν ἀναφορῶν του. Προσέθετε ἐδῶ ὅτι τά βενέτικα τσεκίνια ἀλλάζονταν μέ 8 λ. καί ξεκαθάριζε ὅτι οἱ ongres εἶχαν ἕνα σημαντικό κέρδος, ἀφοῦ περνοῦσαν γιά 7 λ.καί 10 σ., ἀντί τοῦ συνηθισμένου 6 λ. καί 15 σ. Οἱ συμφέρουσες τιμές τῶν νομισμάτων συνιστοῦσαν ἕνα σοβαρό πλεονέκτημα γιά τούς Γάλλους ἐμπόρους τῆς Ἄρτας, πού δέν τό εἶχαν οὔτε στήν Κρήτη, τήν Πελοπόννησο, τόν Βόλο ἤ τήν Θεσσαλονίκη.[44]

Τά νομίσματα μέ τή μεγαλύτερη ζήτηση στήν περιοχή τοῦ προξενείου Ἄρτας ἦταν τά τουρκικά πιάστρα[45] καί ἀπό αὐτά,φυσικά, τά πιό βαριά. Ὅταν τά 10 ζύγιζαν 17 1/2 δράμια, πουλιόνταν πρός 162 ἄσπρα τό ἕνα, δηλ.πρός 4 λ. καί 16 σ. Τά βενέτικα τσεκίνια ἄξιζαν 340 ἄσπρα, δηλ.8 λ. καί 10 σ.[46]

Δέν ἔλειπαν ὅμως καί οἱ περιπτώσεις, κατά τίς ὁποῖες ἐπισημαίνονταν στήν ἀγορά κίβδηλα νομίσματα. Τό γεγονός μάλιστα ἦταν ἰδιαίτερα ἀνησυχητικό, ὅταν τά κίβδηλα αὐτά νομίσματα ἀγοράζονταν στή Μασσαλία ἀπό κάποιον ἀξιωματοῦχο. Τότε, ὁ πρόξενος εἶχε καθῆκον νά συλλάβει αὐτούς πού τά κυκλοφοροῦσαν, νά κατασχέσει καί νά σφραγίσει τά νομίσματα αὐτά καί νά τά στείλει στή Γαλλία.[47] Ἰδιαίτερη σημασία ἔχει μαρτυρία τοῦ 1714,[48] σχετικά μέ τά κίβδηλα νομίσματα. Ὁ πρόξενος Ἄρτας φαίνεται νά ἔχει περισσότερη ἐμπιστοσύνη στούς εἰδικούς τοῦ προξενείου του, τούς χρυσοχόους καί τούς Ἑβραίους, παρά στούς ἀναγνωρισμένους εἰδικούς τῆς Κωνσταντινούπολης.Ἔτσι, στέλνει στή Γαλλία μερικά νομίσματα ἐπιμένοντας ὅτι εἶναι νοθευμένα, παρά τό γεγονός ὅτι στήν Κων/λη θεωρήθηκαν γνήσια. Τό θέμα τῶν κίβδηλων νομισμάτων ἀποτελοῦσε κατά καιρούς γενικότερο πρόβλημα. Ὅταν τό ΕΕΜ διαπίστωνε κάτι σχετικό, ἀκόμη καί ὅταν διατυπωνόταν κάποια ὑποψία, εἰδοποιοῦσε ἀμέσως μέ ἐγκύκλιό του τούς προξένους νά ἐντείνουν τήν προσοχή τους.[49]

Οἱ τιμές τῶν νομισμάτων πού ἀναφέρθηκαν φυσικά δέν ἔμεναν σταθερές. Πολλοί καί γνωστοί ἦταν οἱ παράγοντες πού ἐπιδροῦσαν, κυρίως τοπικά, καί ἀνέβαζαν ἤ συμπίεζαν τίς τιμές. Γιά παράδειγμα, στά 1737 τό βενέτικο τσεκίνι ἀγοραζόταν στήν Ἄρτα γιά 530 ἄσπρα. Ἀνάλογη ἦταν ἡ τιμή καί τῶν ἄλλων νομισμάτων· τό τούρκικο πιάστρο ἔφτανε 150 ἄσπρα. Ὁ πρόξενος J.Dubroca ὑπολόγιζε μιά διαφορά κατά 25% περίπου περισσότερο ἀπό ἀλλοῦ. Τό περίεργο ἀκόμη εἶναι ὅτι στή γειτονική ἐπαρχία τοῦ Κάρλελι δέν παρατηροῦνταν αὐτή ἡ διαφορά· ἐκεῖ οἱ τιμές τῶν νομισμάτων ἦταν φυσιολογικές, ὅπως στά ἄλλα προξενεῖα. Ὁ πρόξενος Ἄρτας ἀποδίδει τό γεγονός στό ὅτι δέν ὑπῆρχε στήν περιοχή τοῦ Κάρλελι ἐμπορικός σταθμός.[50]

Συμπεραίνουμε λοιπόν ὅτι ἡ αὐξημένη προσφορά προϊόντων, ὅπως γινόταν ὅπου ὑπῆρχαν γνωστές ἀγορές, ἐπηρέαζε πρός τά πάνω τήν ἰσοτιμία τῶν νομισμάτων, εὐνοώντας ἔτσι τήν κερδοσκοπία. Ὅσο ὅμως προχωροῦσε ὁ αἰώνας καί τελείωνε τό πρῶτο μισό του, ὁ ἀνταγωνισμός τῶν ἄλλων Εὐρωπαίων καί τῶν ντόπιων ἐμπόρων μείωνε ὁλοένα τά περιθώ-

βια τοῦ κέρδους τῶν Γάλλων ἀπό τίς διαφορές τῶν νομισμάτων. Τελικά ἀταθεροποιήθηκε καί στήν Ἄρτα ἡ βασική ἰσοτιμία 1 πιάστρο=3 λίρες τουρνουά, ἀπό τό 1741 καί ἔπειτα.[51]

Τό πρόβλημα τῆς ἰσοτιμίας τῶν νομισμάτων τήν ἐποχή αὐτή, καθώς καί τό γενικότερο τῆς λειτουργίας καί τῶν μηχανισμῶν τῆς κυκλοφορίας τοῦ χρήματος, εἶναι περίπλοκο.[52] Ἀσφαλῶς μέ τά ὅσα σχετικά ἀναφέρθηκαν δέν σκοπεύουμε νά προωθήσουμε τή λύση του. Πρόθεσή μας εἶναι νά τονίσουμε τήν εἰδική σημασία πού εἶχε ἡ νομισματική κυκλοφορία στήν περιοχή τοῦ προξενείου τῆς Ἄρτας. Σέ ἄλλο κεφάλαιο θά γίνει ἰδιαίτερος λόγος γιά τό νόμισμα σάν εἰσαγόμενο ἐμπόρευμα.

3) Οἱ τιμές

Ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον παρουσιάζουν οἱ μαρτυρίες σχετικά μέ τίς τιμές διαφόρων προϊόντων, καί κυρίως τῶν βασικῶν εἰδῶν διατροφῆς.[53] Θά ἦταν χρήσιμο, νομίζω, νά παραθέσω ἐδῶ μερικές ἀπό τίς παραπάνω μαρτυρίες· αὐτές προέρχονται ἀποκλειστικά ἀπό τίς καταστάσεις ἐξόδων τῶν προξένων Ἄρτας γιά τούς λιποτάκτες. Στά 1706,[54] οἱ τιμές τῶν βασικῶν αὐτῶν εἰδῶν ἦταν οἱ ἀκόλουθες: 1 ἄσπρο τό κομμάτι (δέν ἀναφέρεται τό βάρος) τοῦ ψωμιοῦ, 340 ἄ. τό καντάρι ἡ γαλέττα, 3 ἄ. τό λίτρο τό ἀρνίσιο ἤ μοσχαρίσιο κρέας, 4 ἄ. ἡ λίτρα τά φάρια, 10 ἄ. ἡ ὀκά τό τυρί, 20 ἄ. ἡ ὀκά τά κεριά, 10-20 ἄ. τό φόρτωμα τά ξύλα, 6 ἄ. τό δοχεῖο τό κρασί (χωρίς μνεία βάρους), 100 ἄ. τό ἕνα τά ὑποκάμισα, 80 ἄ. ἡ μία οἱ κυλότες, 90 ἄ. ἡ μία οἱ καμιζόλες, 50 ἄ. τό ζευγάρι οἱ κάλτσες, 40 ἄ. οἱ παντόφλες, τά φέσια καί τά καπέλα 55 περ. ἄ. τό ἕνα, 2 πιάστρα τό πανωφόρι, 20 ἄ. οἱ σκούφιες. Ἀκόμη, τά ἄλογα νοικιάζονταν πρός 30 ἄ. τήν ἡμέρα· τά ἔξοδα κηδείας ἀνέρχονταν σέ 80 ἄ.[55] Τό 1741, ἔπρεπε νά πληρώσει κανείς γιά τή μεταφορά του ἀπό τήν Κόπραινα στήν Ἄρτα 45 ἄ. γιά κάθε ἄλογο πού θά εἶχε ἡ ἄμαξα.[56]

Βέβαια οἱ τιμές τῶν εἰδῶν καί τῶν ὑπηρεσιῶν πού ἀναφέρθηκαν δέν ἔμεναν σταθερές.[57] Ἀσφαλῶς ὁ πληθωρισμός καί ἡ ἄνοδος τοῦ τιμαρίθμου δέν ἀποτελοῦν δεινά μόνο τῆς ἐποχῆς μας. Κατά τό δεύτερο μισό τοῦ 18ου αἰ., οἱ τιμές τῶν βασικῶν εἰδῶν αὐξήθηκαν. Χαρακτηριστική εἶναι ἡ μαρτυρία τοῦ προξένου Julien, ὁ ὁποῖος ἀναγκάστηκε νά ξοδέψει γιά λιποτάκτες περισσότερα ἀπό ὅσα πρόβλεπε ὁ κανονισμός.[58]

4) Θετικοί καί ἀρνητικοί παράγοντες

Ποιοί λοιπόν ἦταν οἱ παράγοντες, πού ἐπέδρασαν θετικά ἤ ἀρνητικά στήν ἀνάπτυξη τοῦ γαλλικοῦ ἐμπορίου στήν ἐξεταζόμενη περιοχή; Πολλοί βέβαια ἀπό τούς παράγοντες αὐτούς εἶναι κοινοί γιά ὅλες τίς γαλλικές ἐμπορικές ἐγκαταστάσεις τῆς Ἀνατολῆς· ἐδῶ πάλι θά ἐπισημαίνουμε κάθε φορά τήν ἰδιαιτερότητα πού προσλαμβάνουν μέσα στόν συγκεκριμένο χῶρο. Ἀκόμη, ἡ θετική ἤ ἡ ἀρνητική ἐπίδραση καθορίζεται μέ βάση τό συμφέρον τοῦ γαλλικοῦ ἐμπορίου καί ὄχι τοῦ τόπου μέσα στόν ὁποῖον ἀσκοῦνταν τό ἐμπόριο αὐτό.

Γιά τούς θετικούς παράγοντες δέν θά γίνει ἰδιαίτερος λόγος· κι αὐτό, γιατί ἐπισημάνθηκαν καί ἀναλύθηκαν σέ προηγούμενα κεφάλαια. Τούς συστηματοποιοῦμε καί τούς προσδιορίζουμε ὡς ἑξῆς: α) Οἱ διομολογήσεις πού εἶχαν συναφθεῖ ἀνάμεσα στήν Πύλη καί τόν Γάλλο βασιλιά, μέ τίς τροποποιήσεις πού κάθε φορά ἐπέρχονταν σ' αὐτές. β) Ἡ γενικότερη ὀργάνωση τοῦ γαλλικοῦ ἐμπορίου τῆς Ἀνατολῆς, καθώς καί τό πυκνό δίκτυο συλλογῆς καί διάδοσης ποικίλων ἐμπορικῶν πληροφοριῶν. Καί οἱ Γάλλοι τῆς Ἄρτας φυσικά χρη-

σημοποιοῦσαν πρός ὄφελός τους τόν παράγοντα αὐτόν. γ)Η παρουσία προξένου στήν Ἄρτα, ὅπως εἴδαμε, ἦταν ἕνας σημαντικός θετικός παράγοντας γιά τό γαλλικό ἐμπόριο. Χάρη στήν ἵδρυση τοῦ προξενείου, οἱ Γάλλοι ἔμποροι γνώρισαν τόν τόπο. δ) Τό ἰδιαίτερο καθεστώς πού διεῖπε τό προνεξεῖο νομίζουμε ὅτι ἦταν κι αὐτό σημαντικός θετικός παράγοντας. Οἱ Γάλλοι πρόξενοι τῆς Ἄρτας ἐργάζονταν μέ ζῆλο γιά τήν αὔξηση τοῦ ὄγκου τῶν συναλλαγῶν στήν περιοχή τους, γιατί ἔτσι αὐξάνονταν καί τά ποσοστά πού εἰσέπρατταν. ε) Τέλος, στούς θετικούς παράγοντες πρέπει νά συγκαταλεχθεῖ καί ἡ ἰδιαίτερη προστασία πού παρεῖχε, κυρίως στό πρῶτο μισό τοῦ αἰώνα, τό γαλλικό ὑπουργεῖο τῶν Ναυτικῶν στό προξενεῖο τῆς Ἄρτας.

Οἱ <u>ἀρνητικοί</u> παράγοντες ὀφείλονταν σέ ἀντικειμενικές συνθῆκες, γενικότερες (οἱ πόλεμοι) ἤ τοπικές (ληστεία), στούς Τούρκους (δασμοί,ἀπαγορεύσεις ἐξαγωγῶν, παρεμβάσεις), στούς Ἕλληνες καί τούς ἄλλους Εὐρωπαίους (ἀνταγωνισμοί) καί στούς ἴδιους τούς Γάλλους (ἀπροθυμία στήν καταβολή τῶν δασμῶν, λαθρεμπόριο, συμπεριφορά).

<u>Οἱ πόλεμοι</u>. Ὁλόκληρος ὁ 18ος αἰ. χαρακτηρίζεται ἀπό διαρκεῖς σχεδόν πολέμους.[59] Ἡ ἀνερχόμενη ἀστική τάξη τῆς Εὐρώπης ζητοῦσε συνεχῶς καί περισσότερο πλοῦτο, πού ἦταν γι'αὐτήν μέσο καταξίωσης καί προβολῆς. Συνακόλουθα, ἡ ἀναπτυσσόμενη εὐρωπαϊκή βιομηχανία ἤθελε περισσότερες ἀγορές καί πρῶτες ὕλες. Ἀναπόφευκτα λοιπόν οἱ δυνάμεις τῆς ἐποχῆς (Γαλλία,Ἀγγλία,Αὐστρία κλ.) ἦλθαν σέ σφοδρές καί μακροχρόνιες συγκρούσεις, τόσο στήν περιοχή τῆς Μεσογείου, πού μᾶς ἐνδιαφέρει ἐδῶ ἰδιαίτερα, ὅσο καί στίς ὑπερπόντιες ἀποικίες· ὁ ἀντίκτυπος ἀπό τίς συγκρούσεις αὐτές δέν ἦταν μικρός οὔτε ἀσήμαντος.

Ὁ 18ος αἰ. ἄρχισε μέ τόν πόλεμο γιά τήν ἱσπανική διαδοχή (1702-1713/14)·[60] ἡ κρίση τοῦ 1734, ὀφειλόμενη στόν πόλεμο τῆς πολωνικῆς διαδοχῆς, καθώς καί στίς τουρκοπερσικές συγκρούσεις, ἐπηρέασε ὁπωσδήποτε ἀρνητικά τό γαλλικό ἐμπόριο τῆς Ἀνατολῆς καί εἰδικότερα τοῦ προξενείου τῆς Ἄρτας·[61] ὁ πόλεμος γιά τήν αὐστριακή διαδοχή κάλυψε τήν τελευταία δεκαετία τοῦ πρώτου μισοῦ τοῦ αἰώνα καί τελείωσε τό 1748 μέ τήν συνθήκη τῆς Aix-la-Chapelle·[62] ὁ γνωστός ὡς ἑπταετής πόλεμος (1756-1763) σημάδεψε τήν ἀρχή τοῦ δεύτερου μισοῦ τοῦ αἰώνα καί ἔληξε μέ τή συνθήκη τοῦ Παρισιοῦ, στά 1763·[63] ὁ πόλεμος τῆς ἀμερικανικῆς ἀνεξαρτησίας τελείωσε μέ τή συνθήκη τοῦ 1783·[64] τέλος, οἱ πόλεμοι τῆς γαλλικῆς ἐπανάστασης κάλυψαν ὁλόκληρη τήν τελευταία δεκαετία τοῦ αἰώνα. Ἄν σ'αὐτούς προσθέσουμε καί τόν τουρκοβενετικό πόλεμο (1714-1718), τούς ρωσοτουρκικούς (1768-1774 [65] καί 1788-1792), καθώς καί τίς τοπικές συγκρούσεις (πόλεμος τῆς Τυνησίας: 1741-1742), βλέπουμε ὅτι πολύ μικρά ἦταν τά μεσοδιαστήματα εἰρήνης καί συνεπῶς ἀνάλογα τά περιθώρια γιά ἀπρόσκοπτη ἀνάπτυξη τοῦ ἐμπορίου.[66]

Κατά τή διάρκεια τῶν πολέμων ἡ ἐμπορική δραστηριότητα ἐλαττωνόταν σημαντικά ἤ καί σταματοῦσε τελείως. Ἰδιαίτερα ὁ πόλεμος γιά τήν αὐστριακή διαδοχή ἔβλαψε τό γαλλικό ἐμπόριο στήν Ἄρτα. Κι αὐτό, γιατί οἱ πολεμικές ἐπιχειρήσεις μεταφέρθηκαν στή γειτονική Ἰταλία, μιά ἀπό τίς κύριες ἀγορές τῶν προϊόντων τῆς περιοχῆς τῆς Ἄρτας.[67]

Βέβαια ἡ Πύλη ἀπαγόρευσε νά μεταφερθοῦν στά ἐδάφη της οἱ ἀντεκδικήσεις τῶν ἐμπολέμων.[68] Ὡστόσο οἱ ἀπαγορεύσεις αὐτές ἦταν ἀνίσχυρες καί δέν ὠφελοῦσαν πολύ τό γαλλικό ἐμπόριο. Ἀποτελεσματικότερη προστασία προσέφερε στούς Γάλλους ἐμπόρους καί ναυτικούς τό ΕΕΜ, μέ τήν ἔγκαιρη καί ἀκριβή πληροφόρηση.[69] Ὁ ρόλος λοιπόν τῶν προξέ-

νων μέσα στό σύστημα τῆς προστασίας τοῦ ἐμπορίου καί τῆς ναυτιλίας ἦταν σημαντικός. Ἔπρεπε αὐτοί,μέ κάθε διαθέσιμο μέσο, νά εἰδοποιοῦν τούς συμπατριῶτες τους ἐμπόρους καί ναυτικούς στήν περιοχή τους, ἀκόμη καί τούς συναδέλφους τους τῶν γειτονικῶν προξενείων.[70] Τά μέτρα ἐξάλλου πού ἔπαιρνε τό ΕΕΜ ἔφταναν, ἀνάλογα μέ τή σοβαρότητα τῆς κατάστασης, καί μέχρι τήν ἀπαγόρευση τοῦ ἀπόπλου τῶν γαλλικῶν καραβιῶν, τόσο ἀπό τά λιμάνια τῆς Προβηγκίας ὅσο καί ἀπό τά προξενεῖα πρός τή Γαλλία.[71] Στήν περίπτωση αὐτή οἱ πρόξενοι εἶχαν τό δικαίωμα νά ἀπαγορεύουν τόν ἀπόπλου, νά ἐπιβάλλουν πρόστιμο 3.000 λ. σ'ὅσους δέν ὑπάκουαν καί ἀκόμη νά προβαίνουν στήν κατάσχεση τοῦ φορτίου.

Εἶναι φανερή, νομίζω, ἡ ζημιά γιά τό γαλλικό ἐμπόριο σέ τέτοιες περιόδους. Δέν εἶναι λοιπόν καθόλου ὑπερβολική ἡ ἀναφορά τοῦ προξένου Ἄρτας, τῆς 23.9.1744,[72] ὅτι τό ἐμπόριο στήν περιοχή του σταμάτησε ἐντελῶς ἀπό τήν ἔναρξη τοῦ πολέμου καί ἀκόμη πιό πρίν, μέ τήν πανώλη τῆς Μεσσήνης, στίς ἀρχές τοῦ 1743. Στίς δραματικές αὐτές ἐκκλήσεις τοῦ Γάλλου προξένου, τό ΕΕΜ δέν εἶχε παρά νά συστήσει ὑπομονή καί ἐλπίδα σέ καλύτερες μέρες.[73]

Ὅπως ἀναφέρθηκε, ὁ πόλεμος γιά τήν αὐστριακή διαδοχή κατάφερε δεινό πλῆγμα στό γαλλικό ἐμπόριο τῆς Ἄρτας. Ἀπό τήν ἀρχή τοῦ πολέμου αὐτοῦ (1744) ὡς τόν Μάιο τοῦ 1746 μόνο δυό γαλλικά καράβια ἔφεραν ἐμπορεύματα στήν Ἄρτα, κι αὐτά τό 1744 καί στίς ἀρχές τοῦ 1745.[74] Ἡ κατάσταση αὐτή ἐξακολούθησε ὁλόκληρο τό 1746· ἡ θέση τοῦ προξένου Ἄρτας γινόταν πολύ δύσκολη, γιατί ἐντωμεταξύ τά διάφορα ἔξοδα γιά τή λειτουργία τοῦ προξενείου καί τά δῶρα πρός τίς τουρκικές ἀρχές ἔπρεπε νά καταβληθοῦν.[75] Καί ἡ ἐπόμενη χρονιά, τό 1747, δέν ἦταν καλύτερη· ὁ πρόξενος Ἄρτας ἀναγκάζεται τώρα νά ζητήσει ἔκτακτη οἰκονομική ἐνίσχυση, γιά νά ἀντιμετωπίσει τά στοιχειώδη ἔξοδα λειτουργίας τοῦ προξενείου του καί τῆς προσωπικῆς του συντήρησης.[76]

Ἀλλά καί μετά τήν ὑπογραφή τῆς εἰρήνης πού σήμανε τή λήξη τοῦ πολέμου γιά τήν αὐστριακή διαδοχή (1748), τά προβλήματα γιά τό ἐμπόριο δέν εἶχαν λυθεῖ. Αὐτό ὀφειλόταν κυρίως στήν καχυποψία τῶν Γάλλων καί τῶν Ἑλλήνων ἐμπόρων τῆς περιοχῆς τοῦ προξενείου, πού τή συντηροῦσαν καί τήν ἐπέτειναν οἱ φῆμες σέ βάρος τῶν Γάλλων. Βέβαια τό ΕΕΜ φρόντισε ἀμέσως νά κάμει γνωστή στούς προξένους τήν ὑπογραφή τῆς συνθήκης εἰρήνης καί νά συστήσει νά μή δίνεται προσοχή στίς φῆμες πού κυκλοφοροῦσαν.[77] Ὡστόσο, ὁλόκληρο τό 1748 μόνο ἕνα γαλλικό πλοῖο φόρτωσε στήν περιοχή τοῦ προξενείου, καί δίκαια ὁ πρόξενος Boulle ἐξέφραζε τήν πεποίθηση ὅτι ἡ περιοχή του εἶχε σχεδόν ἐγκαταλειφθεῖ ἀπό τά γαλλικά καράβια.[78]

Ἀνάλογη ἦταν καί ἡ ζημιά πού προκάλεσε στό γαλλικό ἐμπόριο τῆς Ἄρτας ὁ ἑπταετής πόλεμος. Πρίν ἀκόμη ἀπό τήν ἔναρξη τοῦ πολέμου αὐτοῦ, ὁ δείκτης τοῦ ἐμπορίου εἶχε φτάσει σέ πολύ χαμηλό σημεῖο. Σ'αὐτό συνέβαλε ἀσφαλῶς ἡ πρόσφατη περιπέτεια τοῦ προηγούμενου πολέμου καί οἱ φῆμες γιά νέον, οἱ ὁποῖες διαδίδονταν ἔντεχνα. Ἔτσι τό φθινόπωρο τοῦ 1755 ἕνα γαλλικό καράβι πού περίμενε φορτίο γιά τή Μασσαλία ἀναγκάστηκε νά φύγει ἀπό τήν περιοχή τῆς Ἄρτας ἄδειο.[79] Στό πρῶτο ἐννιάμηνο τοῦ 1756 μόνο ἕνα γαλλικό καράβι ἦλθε στήν Ἄρτα καί κανένα ξένο μέ ἐμπορεύματα Γάλλων.[80] Καί τή φορά αὐτή, τό ΕΕΜ περιορίζεται στήν ἔκφραση τῆς λύπης του γιά τή δεινή οἰκονομική θέση τοῦ προξένου Ἄρτας, καθώς καί τῆς ἐλπίδας, ὅτι οἱ δυσκολίες δέν θά ἀναγκάσουν τόν Boulle νά ἐγκαταλείψει τή θέση του. Ἀναγγέλλει ἐπίσης ὅτι τά γαλλικά πολεμικά πού

περιπολοῦσαν στήν περιοχή συνέλαβαν ἀρκετά ἐγγλέζικα καράβια.[81]

Ὅμως ὁ πόλεμος ἀργοῦσε νά τελειώσει καί ἡ κατάσταση τοῦ προξένου τῆς Ἄρτας, πού ἀποτελεῖ τόν ἀσφαλή δείκτη καί γιά τήν κατάσταση τοῦ ἐμπορίου στήν περιοχή, ἔφτασε στό ἀπροχώρητο. Ζητοῦσε τώρα ὁ Boulle κάποια οἰκονομική ἐνίσχυση, ὄχι γιά τήν ἀξιοπρεπή παράστασή του ὡς προξένου, ἀλλά γιά νά μπορέσει νά ζήσει τήν οἰκογένειά του.[82] Ὡστόσο καί μετά τή λήξη τοῦ πολέμου αὐτοῦ (συνθήκη Παρισιοῦ:10.2.1763), ὁ πρόξενος τῆς Ἄρτας ἐκφράζει τήν ἀπαισιοδοξία του γιά τό μέλλον τοῦ προξενείου. Τό γεγονός ὅτι ἐπί ὀκτώ χρόνια μόνο δύο γαλλικά καράβια ἐμφανίστηκαν ἐκεῖ, καί ἀπό αὐτά μόνο τό ἕνα φόρτωσε σιτάρι, δέν τοῦ δίνει πολλές ἐλπίδες γιά τή γρήγορη ἐπούλωση τῶν πληγῶν ἀπό τόν πόλεμο.[83] Ἔτσι ὁ πρόξενος αὐτός ὁδηγεῖται στή γνωστή προσχώρησή του πρός τόν μωαμεθανισμό.

Ἡ περίοδος ἀνάμεσα στή λήξη τοῦ ἑπταετοῦς πολέμου (1763) καί στήν ἔκρηξη τοῦ νέου ἀγγλογαλλικοῦ πολέμου, τοῦ γνωστοῦ ὡς πολέμου τῆς ἀμερικανικῆς ἀνεξαρτησίας, τόν Φεβρουάριο τοῦ 1778, ἔδωσε κάποια ὤθηση στό γαλλικό ἐμπόριο τῆς Ἄρτας· κι αὐτό, παρά τή μεσολάβηση τῶν Ὀρλωφικῶν (1770). Μέ τήν ἔκρηξη τοῦ νέου πολέμου, τό 1778, τό γαλλικό ὑπουργεῖο Ναυτικῶν ἀναγκάζεται νά εἰδοποιήσει σχετικά τούς ἐμπόρους καί τούς ναυτικούς, γιά νά πάρουν τά μέτρα τους. Τήν εἴδηση ἀναλαμβάνει νά τήν κάνει γνωστή στήν περιοχή του ὁ προξενικός πράκτορας Ἄρτας Galleigne, μέ τή δέσμευση νά τήν παρουσιάσει σάν δική του πληροφορία, ὥστε νά μετριαστοῦν οἱ ζημιογόνες ἐπιπτώσεις.[84] Ὁ πόλεμος αὐτός ἔληξε τό 1783 (συνθῆκες Παρισιοῦ καί Βερσαλλιῶν,3.9.1783). Τό γαλλικό ἐμπόριο τῆς Ἄρτας εἶχε σχεδόν ἐκμηδενιστεῖ, ὥστε λίγο τό ἐπηρεάζουν οἱ μετά τό 1789 πόλεμοι, πού ξεφεύγουν ἄλλωστε ἀπό τά χρονικά ὅρια τῆς ἐργασίας μας.

Ἡ ληστεία. Ἀρνητικό παράγοντα γιά τό ἐμπόριο ἀποτελοῦσε καί ἡ δράση τῶν ληστῶν. Βέβαια τό μεγαλύτερο μέρος τοῦ ἐμπορίου διεξαγόταν ἀπό τή θάλασσα. Ἀρκετά ὅμως ἐμπορεύματα ἔπρεπε νά διακινηθοῦν ἀπό τή στεριά, εἴτε γιά νά συγκεντρωθοῦν στά σημεῖα φόρτωσης τῶν καραβιῶν εἴτε γιά νά μεταφερθοῦν καί νά πουληθοῦν στίς τοπικές ἐμποροπανηγύρεις. Ἰδιαίτερα, σέ περιόδους ἔξαρσης τῆς πειρατείας, οἱ χερσαῖοι δρόμοι ἀποτελοῦσαν τήν ἐναλλακτική λύση.

Στήν καταδίωξη τῶν ληστῶν οἱ τοπικές τουρκικές ἀρχές ἦταν ἰδιαίτερα εὐαίσθητες, ὥστε ἡ ληστεία δέν ἀπασχολεῖ τό γαλλικό ἐμπόριο σοβαρά, τουλάχιστο στό πρῶτο μισό τοῦ αἰώνα.[85] Οἱ λίγες περιπτώσεις πού ἀναφέρονται σέ βάρος Γάλλων ἐμπόρων τήν ἐποχή αὐτή ἀντιμετωπίζονται κατά τρόπο ἄμεσο καί ἀποτελεσματικό. Ἔχουμε τήν πληροφορία ὅτι στά 1704 ὁ Γάλλος ἔμπορος Aubert, πηγαίνοντας ἀπό τό Μεσολόγγι στήν Ἄρτα, ἔπεσε θύμα ληστῶν κοντά στό Μέτσοβο. Οἱ ληστές πῆραν ἀπό τόν Γάλλο ἔμπορο 850 πιάστρα, ἀλλά οἱ τουρκικές ἀρχές, οἱ ὁποῖες ἐπιζητοῦσαν τή συνεργασία τῶν Γάλλων καί ἐπιθυμοῦσαν νά διατηρηθεῖ ἡ καλή φήμη τῆς περιοχῆς τους, ἀποζημίωσαν στό ἀκέραιο τόν Γάλλο ἔμπορο.[86]

Σοβαρότερο ἦταν τό ἐπεισόδιο πού σημειώθηκε στά 1708. Συγκεκριμένα, ἡ συμμορία κάποιου Coutehy (Κιουταχῆ;) εἶχε ἀπαγάγει τόν Γάλλο καραβοκύρη Mathieu Tourre, ἀπό τήν πόλη Martigues, καί ζητοῦσε λύτρα. Ἡ συμμορία αὐτή κυνηγήθηκε ἀπό τόν μπέη τοῦ Δελβίνου, καί μάλιστα μέ δύναμη 1.500 ἀνδρῶν, ἀλλά χωρίς ἀποτέλεσμα. Ἂς σημειωθεῖ ὅτι ἡ ἴδια συμμορία εἶχε ληστέψει καί ἄλλους Γάλλους.[87] Δέν γνωρίζουμε τήν ἔκβαση

τῆς ὑπόθεσης· ὡς τά 1713 πάντως δέν εἶχε κλείσει, παρόλο πού κινητοποιήθηκαν οἱ Τοῦρκοι διοικητές τῶν Γιαννίνων, τοῦ Δελβίνου, τῆς Εὐβοιας, τῶν Τρικάλων καί τῆς Ναυπάκτου, καθώς καί οἱ ἁρματολοί τῶν παραπάνω περιοχῶν. Ὁ πρόξενος G.Dubroca ἀπέδιδε τήν ἀποτυχία τῶν καταδιωκτικῶν ἀρχῶν στήν ἀπροθυμία τῶν Τούρκων νά συνεργαστοῦν μεταξύ τους.[88]

Τά δύο αὐτά ἐπεισόδια πού ἀναφέρθηκαν ἀποτελοῦσαν μᾶλλον τήν ἐξαίρεση. Ἡ ἀπουσία ἄλλων σχετικῶν εἰδήσεων σ'ὅλη τή διάρκεια τοῦ πρώτου μισοῦ τοῦ 18ου αἰ. μᾶς ὑποχρεώνει νά σκεφτοῦμε ὅτι στό διάστημα αὐτό ἡ ληστεία δέν ἀπασχόλησε σχεδόν καθόλου τό γαλλικό ἐμπόριο. Τά πράγματα ὅμως ἀλλάζουν στό δεύτερο μισό τοῦ αἰώνα. Οἱ περιπτώσεις κλοπῶν καί ληστειῶν σέ βάρος Γάλλων ἐμπόρων γίνονται συχνότερες. Ἀκόμη καί ὁ ἴδιος ὁ πρόξενος Boulle ἔπεσε θύμα ληστείας, ὅταν ὁ διοικητής τοῦ Κάρλελι, μέ τή συνεργασία τῶν Ἑλλήνων προκρίτων, πῆρε ἀπό τόν πρόξενο ἕνα ὁλόκληρο φορτίο, ὅπως ἀναφέρθηκε παραπάνω. Ὡστόσο οἱ παραστάσεις τοῦ προξένου Ἄρτας στούς Τούρκους ἀξιωματούχους τῆς περιοχῆς, οἱ σχετικές ἀποφάσεις τῶν τουρκικῶν δικαστικῶν ἀρχῶν, ἀκόμη καί αὐτό τό σουλτανικό φιρμάνι δέν εἶχαν κανένα θετικό ἀποτέλεσμα.[89]

Ἡ δράση τῶν ληστῶν στήν περιοχή τῆς Ἠπείρου καί τῆς Αἰτωλοακαρνανίας φαίνεται νά ἔφτασε στό ἀποκορύφωμά της στίς ἀρχές τοῦ τελευταίου τέταρτου τοῦ αἰώνα. Εἶναι ἀποκαλυπτική στό σημεῖο αὐτό ἡ μαρτυρία τοῦ Galleigne. Ὁ νέος προξενικός πράκτορας περίμενε στήν Πάτρα, τόν Μάρτιο τοῦ 1776, γιά νά βρεῖ μέσο νά πάει στή θέση του στήν Ἄρτα, ἀλλά μόνο ἀπό τή θάλασσα· ἡ στεριά ἦταν ἐπικίνδυνη ἀπό τή δράση ληστρικῶν συμμοριῶν.[90] Ἡ κατάσταση αὐτή πρέπει νά διάρκεσε ὡς τό τέλος τῆς ἐποχῆς πού μᾶς ἐνδιαφέρει.[91] Παρόλο πού οἱ πηγές μας δέν προσφέρουν συγκεκριμένες μαρτυρίες, ἡ παραπάνω μαρτυρία τοῦ Galleigne εἶναι, νομίζω, σημαντική, τή στιγμή μάλιστα πού ἡ πληροφορία του θά ἀποθάρρυνε τούς συμπατριῶτες του ἐμπόρους καί θά τόν ζημίωνε καί προσωπικά. Στό τελευταῖο τέταρτο τοῦ αἰώνα, ὅπως εἶναι γνωστό, τά δραστικά μέτρα τοῦ Ἀλῆ πασᾶ τῶν Γιαννίνων περιόρισαν σημαντικά τή δραστηριότητα τῶν ληστῶν στήν περιοχή τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδας. Ἡ περίοδος ὅμως αὐτή ξεφεύγει ἀπό τά ὅρια τῆς μελέτης μας.

Ἀρνητικός παράγοντας γιά τό γαλλικό ἐμπόριο, ἀνάλογος μέ τή ληστεία, ἦταν καί οἱ τοπικές ταραχές, κυρίως ἀπό τήν ἄποψη τῆς διακοπῆς τῶν χερσαίων δρόμων. Οἱ ταραχές αὐτές ὀφείλονταν εἴτε στήν ἄρνηση ἤ τήν ἀπροθυμία τῶν ὑπόδουλων νά καταβάλουν τούς φόρους,[92] εἴτε σέ τοπικά κινήματα,[93] εἴτε σέ πολέμους τῶν Τούρκων,[94] εἴτε ἀκόμη στή δράση τῶν Τουρκαλβανῶν.[95] Ὡστόσο, οἱ Γάλλοι πρόξενοι, ἐκτός ἀπό τά Ὀρλωφικά, δέν μνημονεύουν τίς περιπτώσεις αὐτές σάν ἰδιαίτερα ζημιογόνες γιά τό ἐμπόριό τους. Κι αὐτό, γιατί, ἐκτός ἀπό τό ὅτι τό μεγαλύτερο μέρος τοῦ ἐμπορίου διεξαγόταν ἀπό τή θάλασσα, οἱ ταραχές ἦταν συνήθως βραχύχρονες καί τοπικά περιορισμένες.

Δασμοί καί δικαιώματα. Ἕνας σημαντικός ἀρνητικός παράγοντας γιά τήν ἀνάπτυξη τοῦ γαλλικοῦ ἐμπορίου στήν Ἀνατολή ἦταν οἱ ποικιλώνυμοι δασμοί καί τά δικαιώματα, τά ὁποῖα ἐπιβάλλονταν στά εἰσαγόμενα καί τά ἐξαγόμενα ἐμπορεύματα ἀπό τούς Τούρκους καί τούς Γάλλους προξένους. Βέβαια τό πρόβλημα εἶναι εὐρύ καί ἔχει ἤδη ἀπασχολήσει τήν ἔρευνα. Πρόθεσή μας εἶναι ἐδῶ νά ἐπισημάνουμε τά ἰδιαίτερα χαρακτηριστικά του γιά τήν περιοχή τοῦ προξενείου Ἄρτας.

Εἴδαμε ἐξετάζοντας τό εἶδος καί τό ὕψος τῶν ἀμοιβῶν τῶν προξένων Ἄρτας, ὅτι βασική πηγή τοῦ εἰσοδήματός τους ἦταν τό προξενικό (consulat),[96] δηλ. 3% στήν ἀξία τῶν ἐμπορευμάτων πού οἱ Γάλλοι ἔμποροι ἤ οἱ προστατευόμενοι ἔφερναν στήν Ἄρτα ἤ ἔπαιρναν ἀπό ἐκεῖ. Ἡ ἐπιβάρυνση γιά τό γαλλικό ἐμπόριο ἀπό τό προξενικό δέν ἦταν ἀσήμαντη. Τούς λίγους μῆνες π.χ. πού ὁ Deflandres ἀσκοῦσε στήν Ἄρτα καθήκοντα προξένου (1738-1739), εἰσέπραξε ἀπό προξενικό 635 πιάστρα καί 60 ἄσπρα.[97] Ἔτσι οἱ ἔμποροι τῆς Μασσαλίας ζητοῦσαν τή μείωση τοῦ δικαιώματος αὐτοῦ, μέ τό ἐπιχείρημα ὅτι ἕνα τέτοιο μέτρο θά ὠφελοῦσε τό γαλλικό ἐμπόριο τῆς Ἀνατολῆς.[98] Τά σχετικά αἰτήματα ὅμως δέν ἱκανοποιήθηκαν, τουλάχιστο γιά τήν περιοχή τῆς Ἄρτας.

Σημαντικό πλεονέκτημα γιά τό προξενεῖο Ἄρτας ἦταν ἡ ἀπαλλαγή ἀπό τό κότιμο,[99] σάν ἕνα εἶδος πριμοδότησης γιά νά διευκολυνθεῖ τό γαλλικό ἐμπόριο καί ἡ ναυτιλία στήν περιοχή. Καί τό ἴδιο τό ΕΕΜ εἶχε ἀποδεχτεῖ τή σκοπιμότητα τοῦ μέτρου αὐτοῦ.[100] Ἦταν λογικό ἄλλωστε νά μή ἐπιμείνει τό ΕΕΜ στήν εἴσπραξη τοῦ κότιμο, ἀφοῦ δέν ἐπιβαρυνόταν μέ κανένα ἔξοδο γιά τό προξενεῖο Ἄρτας, ὅπως ἐπισημαίνεται ἀπό τόν πρόξενο J.Dubroca.[101]

Τό καθεστώς αὐτό ὡστόσο φαίνεται νά διαταράχτηκε μετά τό 1728. Ὁ τότε πρόξενος Ἄρτας πληροφορήθηκε ὅτι ὁ εἰσπράκτορας τοῦ ΕΕΜ στή Γένοβα ζήτησε κότιμο ἀπό τόν καπ. Pierre Guyot, ὁ ὁποῖος εἶχε φορτώσει στήν Ἄρτα καί εἶχε πληρώσει ἐκεῖ τό προξενικό. Ὁ J.Dubroca διαμαρτυρήθηκε στόν συνάδελφό του τῆς Γένοβας καί ζήτησε νά γνωστοποιηθεῖ στόν εἰσπράκτορα τοῦ ΕΕΜ ἡ ἐξαίρεση τῆς Ἄρτας ἀπό τό παραπάνω τέλος. Ὑπενθύμισε ἀκόμη στόν Γάλλο πρόξενο στή Γένοβα τούς λόγους τῆς εἰδικῆς αὐτῆς μεταχείρισης, ἀναφέροντας μάλιστα ὅτι παλαιότερα τό ΕΕΜ εἶχε ἐπιστρέψει στόν καπ.Antoine Nicolety τά χρήματα πού εἶχε κρατήσει ὁ τότε εἰσπράκτορας στή Γένοβα.[102]

Οἱ διαμαρτυρίες τοῦ προξένου Ἄρτας προκάλεσαν τήν ἄμεση ἀντίδραση τοῦ ΕΕΜ, τό ὁποῖο ἔγραφε στόν Dubroca μέ ἔντονο ὕφος καί τόν "παρακάλεσε" νά περιορίζεται μόνο στά δικά του καθήκοντα, ἐπιμένοντας ὅτι ὀρθά ἐνήργησε ὁ εἰσπράκτορας στή Γένοβα.[103] Φυσικά τό θέμα ἔφτασε στόν ὑπουργό Ναυτικῶν de Maurepas, μετά ἀπό σχετική ἀναφορά τοῦ Γάλλου ἐμπόρου στή Γένοβα Guirard Rouveret. Ὁ ὑπουργός ἀπευθύνθηκε στόν Lebret καί αὐτός μέ τή σειρά του παρακάλεσε τό ΕΕΜ νά τοῦ γνωστοποιήσει τούς λόγους τῆς ἐνέργειάς του αὐτῆς, καθώς καί τίς ἐντυπώσεις του ἀπό τήν παρέμβαση τοῦ ὑπουργοῦ.[104]

Φαίνεται πώς τελικά ἐπικράτησε ἡ ἄποψη τοῦ ΕΕΜ. Αὐτό προκύπτει ἀπό ἐντολή τοῦ ΕΕΜ πρός τόν πρόξενο Ἄρτας, στίς 5.1.1737,[105] ὅτι ὀφείλει νά εἰσπράττει κότιμο ἀπό τά πλοῖα πού δέν εἶχαν προορισμό τή Γαλλία καί νά ἐμβάζει τό σχετικό ποσό μέ ἑξαμηνιαῖες καταστάσεις στό ΕΕΜ. Μέ τήν ἀπόφαση αὐτή ἀναγκάστηκε νά συμμορφωθεῖ καί ὁ μετέπειτα πρόξενος Boulle, ἐνῶ παράλληλα ζήτησε ἀπό τό ὑπουργεῖο νά ἰσχύσει τό παλαιό καθεστώς τῆς ἀπαλλαγῆς τοῦ προξενείου ἀπό τό κότιμο.[107] Τό διάβημα τοῦ προξένου αὐτοῦ προκάλεσε πραγματικά τήν ὑπουργική παρέμβαση. Μέ ἐπιστολή του τῆς 29.1.1740 ὁ ὑπουργός de Maurepas ἀνακοινώνει στόν Boulle ὅτι ἔδωσε τίς ἀναγκαῖες ἐντολές, ὥστε νά ἐξαιρεθεῖ ἀπό τό κότιμο τό προξενεῖο Ἄρτας, σύμφωνα μέ ὅσα ἴσχυαν παλαιότερα.[108] Καί πάλι ὅμως ἡ ὑπουργική παρέμβαση δέν στάθηκε ἱκανή νά μεταβάλει τίς ἀποφάσεις τοῦ ΕΕΜ, γιατί ὁ πρόξενος Ἄρτας ἐξακολουθεῖ, καί μετά τό 1740, νά ἀναφέρει περιπτώσεις κα-

πετάνιων πού δέν πλήρωσαν κότιμο.[109] Εἶναι χαρακτηριστικό ὅτι ὁ Boulle, ἐπί δύο ὁλόκληρα χρόνια, δέν κατόρθωσε νά εἰσπράξει κότιμο ἀπό κανένα γαλλικό καράβι. Δέν γνωρίζομε βέβαια ἄν τό ἐπεδίωξε κάν. Ὡστόσο, ἀναγκάζεται νά ὁμολογήσει τήν ἀποτυχία του καί προβάλλει τό ἐπιχείρημα ὅτι οἱ Γάλλοι καπετάνιοι δέν δήλωναν τόν πραγματικό τους προορισμό· ἀπό ὅσο ἤξερε, κανένα καράβι δέν εἶχε φύγει στό διάστημα αὐτό μέ προορισμό ἰταλικά ἤ ἱσπανικά λιμάνια.[110]

Ἡ ὑπόθεση ἀνακινεῖται γιά τελευταία φορά στά 1749. Τή χρονιά αὐτή ὁ Garcin, ἐπιφορτισμένος ἀπό τό EEM γιά τήν εἴσπραξη τοῦ κότιμο στή Μάλτα, ζήτησε νά εἰσπράξει τό τέλος αὐτό ἀπό τόν καπ. Rouy, πού εἶχε ἀγκυροβολήσει στή Μάλτα γιά καραντίνα. Τό καράβι τοῦ καπετάνιου αὐτοῦ εἶχε ναυλωθεῖ στήν Ἄρτα ἀπό Γιαννιῶτες ἐμπόρους μέ προορισμό τή Μεσσήνη. Οἱ ναυλωτές ἀρνήθηκαν νά πληρώσουν κότιμο, ἰσχυριζόμενοι ὅτι τούς ἦταν ἄγνωστο ἀκόμη καί τό ὄνομα τοῦ δασμοῦ καί ἐπιμένοντας ὅτι δέν ὀφείλουν τίποτε, ἀφοῦ εἶχαν πληρώσει στήν Ἄρτα ὅλες τίς ὑποχρεώσεις τους. Ὁ πρόξενος Ἄρτας, μέ τήν εὐκαιρία αὐτή, ἐπισημαίνει καί πάλι τούς κινδύνους πού περιέκλειε γιά τή γαλλική παρουσία στήν περιοχή μιά παρόμοια ἀπαίτηση.[111]

Τόσο τά ἐπιχειρήματα τοῦ Boulle, ὅσο - κυρίως - ὁ αὐξανόμενος ἀνταγωνισμός τῶν ἄλλων Εὐρωπαίων στήν περιοχή, ἔκαναν τό EEM νά ἀναθεωρήσει τήν ἀπόφασή του καί νά θυμηθεῖ, ἄν καί κάπως ὄψιμα, παλαιότερες ἐντολές τοῦ ὑπουργείου (τῆς 22.7.1742!). Ἔτσι ἀποφάσισε νά μή εἰσπράττει κότιμο ἀπό τά γαλλικά καράβια πού φόρτωναν στήν Ἄρτα. Ὑποχρεώθηκε ἀκόμη νά γράψει στόν Garcin στή Μάλτα, νά ἐπιστρέψει ὅσα εἰσέπραξε ἀπό τούς καπ. Rouy καί Jean Blanc.[112]

Μιά ἄλλη ἐπιβάρυνση γιά τό γαλλικό ἐμπόριο τῆς Ἄρτας ἦταν οἱ ἔκτακτες εἰσφορές, οἱ γνωστές <u>ἀβαρίες</u> (avaries).[113] Οἱ εἰσφορές αὐτές ἐπιβάλλονταν ἀπό τόν πρόξενο, μετά ἀπό ἀπόφαση τῆς συνέλευσης τῆς παροικίας, γιά νά καλύψουν διάφορα ἔκτακτα ἔξοδα. Τό πιό συνηθισμένο ἀπό αὐτά ἦταν, στήν Ἄρτα, ἡ δαπάνη γιά τό σουλτανικό βεράτι τοῦ προξένου, ἀπαραίτητη προϋπόθεση γιά τήν ἀναγνώρισή του ἀπό τίς τοπικές τουρκικές ἀρχές. Τό σχετικό ἔξοδο ἀνερχόταν, στά 1703, σέ 225 πιάστρα· τά χρήματα αὐτά ἔπρεπε νά σταλοῦν στόν Γάλλο πρεσβευτή στήν Πύλη, ὁ ὁποῖος καί θά φρόντιζε γιά τήν ἔκδοση τοῦ βερατιοῦ.[114]

Ἀλλά καί πολλές ἄλλες εὐκαιρίες δέν ἔλειπαν γιά τήν ἐπιβολή ἔκτακτης εἰσφορᾶς, συχνά ἀρκετά σημαντικῆς. Ἔτσι,στά 1705, ὁ πρόξενος G.Dubroca, μετά ἀπό ἀπόφαση τῆς συνέλευσης τῆς παροικίας (18.12.1705), ἀναγκάστηκε νά στείλει εἰδικό ἀγγελιαφόρο στόν Γάλλο πρεσβευτή, γιά νά παραπονεθεῖ γιά τή συμπεριφορά τῶν τοπικῶν ἀρχῶν ἀπέναντι στούς Γάλλους. Τά ἔξοδα πού ἀπαιτήθηκαν ἔφτασαν στό ποσό τῶν 400 πιάστρων. Μέ ἄλλη ἀπόφαση τῆς παροικίας, τῆς 26.12.1705, τό παραπάνω ποσό θά εἰσπραττόταν,μέ τή μορφή ἔκτακτης εἰσφορᾶς, ἀπό τά δύο πρῶτα γαλλικά καράβια πού θά ἔφταναν στήν περιοχή, πράγμα πού συνάντησε ἔντονη ἀντίδραση ἀπό τόν καπ.L.Audibert καί ὑποχρέωσε τόν πρόξενο νά καταφύγει στό EEM καί στό ὑπουργεῖο.

Τό EEM ὡστόσο δέν ἐνέκρινε τήν ἀπόφαση τῆς παροικίας Ἄρτας, γιά δυό λόγους: γιά λόγους οὐσίας, ὅτι δηλ. τό ποσό τῶν 400 πιάστρων ἦταν ὑπερβολικό γιά ἕνα τέτοιο διάβημα καί ὁπωσδήποτε δυσανάλογο μέ τό ὕψος τῶν συναλλαγῶν τῶν Γάλλων ἐμπόρων στήν Ἄρτα. Ἔπειτα, γιά λόγους τυπικούς, γιατί δέν τηρήθηκε ἡ νόμιμη διαδικασία καί ἡ

ἀπόφαση γιά τήν ἐπιβολή τῆς ἔκτακτης εἰσφορᾶς λήφθηκε μέ ὑπερβολική σπουδή, ἀφοῦ μόνο ὀκτώ ἡμέρες μεσολάβησαν ἀνάμεσα στίς δύο συνελεύσεις (τῆς 18 καί 26.12.1705). Ἄλλωστε, θά ἔπρεπε προηγουμένως τό ΕΕΜ νά ἐγκρίνει τήν ἀπόφαση, ἀπαραίτητη προϋπόθεση γιά τήν ἐκτέλεσή της. Συνιστοῦσε λοιπόν στόν πρόξενο τῆς Ἄρτας νά ἀκολουθεῖ στό μέλλον τή νόμιμη διαδικασία καί παράλληλα δικαιολογοῦσε τήν ἄρνηση τοῦ Audibert νά πληρώσει τό μερίδιο πού τοῦ ἀναλογοῦσε (200 πιάστρα).[115] Ὁ Dubroca ὡστόσο ἐπέμενε στήν ἄποψή του, μέ τό ἐπιχείρημα ὅτι ἡ ἐπιβολή παρόμοιων εἰσφορῶν ἦταν ἀναγκαία, ἰδιαίτερα στό προξενεῖο του, ὅπου δέν ὑπῆρχε εἰδικό ταμεῖο γιά τήν κάλυψη παρόμοιων ἐξόδων, ὅπως στά παλαιότερα προξενεῖα.[116]

Δέν γνωρίζομε ποιός τελικά δικαιώθηκε. Σημασία ὅμως ἔχει ἐδῶ, ὅτι οἱ ἐπιβαρύνσεις γιά τό γαλλικό ἐμπόριο τῆς Ἄρτας ἀπό τήν ἐπιβολή ἐκτάκτων εἰσφορῶν δέν ἦταν ἀσήμαντες καί ἀποτελοῦσαν ὁπωσδήποτε ἀρνητικό παράγοντά γιά τήν ἀνάπτυξή του. Εἶναι ἐπίσης σίγουρο πώς οἱ ἐπιβαρύνσεις αὐτές δέν σταμάτησαν. Μιά μαρτυρία τοῦ πρυξένου J.Dubroca,στά 1726, ἐπιτρέπει νά συμπεράνουμε ὅτι σέ παρόμοιες περιπτώσεις ὁ πρόξενος Ἄρτας ἦταν ὑποχρεωμένος νά καλύπτει ὁ ἴδιος τίς σχετικές δαπάνες καί ἔπειτα νά εἰσπράττει τά ἀντίστοιχα ποσά,μέ τήν ἐπιβολή ἔκτακτης εἰσφορᾶς, ἀπό τούς Γάλλους ἐμπόρους καί τούς ξένους πού χρησιμοποιοῦσαν τή γαλλική σημαία.[117]

Μιά ἄλλη ἐπιβάρυνση γιά τό γαλλικό ἐμπόριο ἦταν οἱ δασμοί πού εἰσπράττονταν ἀπό τά τουρκικά τελωνεῖα, γνωστοί ὡς douane.[118] Τό ὕψος τους ἀνερχόταν σέ 3% στήν ἀξία τῶν ἐμπορευμάτων, σύμφωνα μέ τίς διομολογήσεις.[119] Φαίνεται ὅμως πώς στήν Ἄρτα, τουλάχιστο πρίν ἀπό τήν τοποθέτηση προξένου, τό ὕψος τῶν τελωνειακῶν δασμῶι ξεπερνοῦσε αὐτό πού καθόριζαν οἱ διομολογήσεις. Ἔτσι ὁ πρόξενος B.Garnier, σάν ἕνα ἀπό τά πρῶτα καθήκοντά του θεώρησε τήν ρύθμιση τοῦ θέματος.[120]

Ἀξιοσημείωτη ἐπίσης εἶναι ἡ μαρτυρία τοῦ προξένου G.Dubroca, ὁ ὁποῖος ἀνέφερε στό ΕΕΜ, ὅτι μετά ἀπό τίς ἐνέργειες τοῦ πρεσβευτῆ καί τήν ἀποκατάσταση τῶν σχέσεών του μέ τούς Τούρκους, οἱ Γάλλοι δέν πληρώνουν διόδια καί ἄλλα δικαιώματα, ἐκτός ἀπό τόν δασμό τοῦ 3%, σύμφωνα μέ τίς διομολογήσεις.[121] Ἡ μαρτυρία αὐτή μᾶς ἐπιτρέπει νά ὑποθέσουμε ὅτι οἱ Τοῦρκοι, ὅταν μάλιστα οἱ σχέσεις τους μέ τούς Γάλλους ὁξύνονταν σέ τοπικό ἐπίπεδο, ἐπέβαλλαν στό γαλλικό ἐμπόριο διάφορες ποικιλώνυμες εἰσφορές.[122] Οἱ εἰσφορές αὐτές δέν ἀντέβαιναν τυπικά στίς ρυθμίσεις τῶν διομολογήσεων, ἀφοῦ δέν διαμόρφωναν πρός τά ἄνω τό 3% τῶν τελωνειακῶν δασμῶν. Στήν οὐσία ὅμως ἀποτελοῦσαν σοβαρές ἐπιβαρύνσεις γιά τό γαλλικό ἐμπόριο καί ἐπομένως ἕναν ἀπό τούς ἀρνητικούς παράγοντες γιά τήν ἀνάπτυξή του στήν Ἄρτα. Ἐπιπλέον, οἱ Γάλλοι ἔμποροι δέν μποροῦσαν νά τίς προβλέψουν ἐπακριβῶς, πράγμα πού δημιουργοῦσε ἀμφιβολίες καί καχυποψίες. Καί ἄν οἱ ἐπιβαρύνσεις δέν ἦταν τόσο σημαντικές αὐτές καθαυτές,τό κλίμα ὅμως πού δημιουργοῦσαν ἦταν ἕνας ὁπωσδήποτε ἀνασταλτικός παράγοντας γιά τήν ἀνάπτυξη τοῦ γαλλικοῦ ἐμπορίου τῆς Ἄρτας.

Ἄλλες ἐπιβαρύνσεις στό ἐμπόριο τῶν ξένων στήν Ἄρτα, πού ἀφοροῦσαν καί τούς Γάλλους, ὀφείλονταν στή συνήθη ἀπληστία τῶν τοπικῶν τουρκικῶν ἀρχῶν καί στή δύναμη πού εἶχαν οἱ Τοῦρκοι διοικητές νά ἐπιβάλλουν τή θέλησή τους. Παρόμοια περίπτωση ἀναφέρεται ἀπό τόν πρόξενο Boulle,στά 1763.[123] Συγκεκριμένα, ὁ Σολιμάν πασάς τῶν Γιαννύ-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

νῶν ἀπαιτοῦσε νά εἰσπράττει καί αὐτός προξενικό γιά τά ἐμπορεύματα πού ξεφορτώνονταν στήν περιοχή του. Ἔπειτα ἀπό διαταγή τοῦ πασᾶ, ὁ βοεβόδας Ἄρτας ζήτησε προξενικό ἀπό τούς Γάλλους καπ. Magy καί Jourdan, γιά τά ἐμπορεύματα πού ἔφερναν ἀπό τό Λιβόρνο καί τή Μεσσήνη. Ὁ Boulle δέν ἀντέδρασε ἄμεσα, γιατί γνώριζε τή δύναμη τοῦ πασᾶ τῶν Γιαννίνων, ὁ ὁποῖος μποροῦσε νά βλάψει πολύ τά γαλλικά συμφέροντα ἀπαγορεύοντας στούς Ἕλληνες ἐμπόρους νά ναυλώνουν γαλλικά καράβια. Ὡστόσο, ὁ Γάλλος πρόξενος ὑπέβαλε μέ ἐπιστολή του κάποια παράπονα στόν Τοῦρκο πασά, ἀλλά δέν πῆρε καμιά ἀπάντηση. Ἀπαιτήθηκε ἡ μετάβαση τοῦ Γάλλου προξένου στά Γιάννενα, ὅπου, μετά ἀπό συζητήσεις τριῶν ἡμερῶν, πείστηκε ὁ Σολιμάν πασάς νά ἀπαλλάξει τό γαλλικό ἐμπόριο ἀπό τίς ὑπερβολικές ἀξιώσεις του. Κι αὐτό, τή στιγμή πού ἀπό τό μέτρο δέν ἐξαιρέθηκαν οὔτε τά ἐμπορεύματα τοῦ προξένου τῆς Νεάπολης, ὁ ὁποῖος δέν τόλμησε κάν νά διαμαρτυρηθεῖ.

Ἀναφέρθηκαν ἐδῶ μόνο τά δικαιώματα καί οἱ δασμοί, γιά τά ὁποῖα γίνεται ἰδιαίτερος λόγος στίς πηγές μας. Εἶναι αὐτονόητο βέβαια, ὅτι οἱ Γάλλοι πού ἐμπορεύονταν στήν περιοχή τοῦ προξενείου τῆς Ἄρτας δέν ἀπαλλάσσονταν ἀπό διάφορα ἄλλα οἰκονομικά βάρη (μπιντάτ καί ἀγκυροβόλιο), οὔτε φυσικά ἀπό τά συνηθισμένα ἔξοδα (μεσιτικά, ναῦλα, τέλη ἀποθήκευσης κλ.), τά ὁποῖα κατέβαλλαν οἱ συνάδελφοί τους στίς ἄλλες σκάλες τῆς Ἀνατολῆς.

Σημαντικός ἀρνητικός παράγοντας γιά τό γαλλικό ἐμπόριο ἦταν καί οἱ <u>ἀπαγορεύσεις</u> ἐξαγωγῆς γιά ὁρισμένα βασικά προϊόντα, κυρίως γιά τό σιτάρι καί τήν ξυλεία. Οἱ ἀπαγορεύσεις αὐτές ὀφείλονταν τόσο σέ γενικότερες διαταγές τῆς Πύλης, πού ἴσχυαν γιά ὁλόκληρη τήν Αὐτοκρατορία,[125] ὅσο καί σέ ἄλλες τῶν τοπικῶν τουρκικῶν ἀρχῶν, γιά διάφορους λόγους.[126] Ὅταν θά γίνει λόγος γιά τίς γαλλικές ἐξαγωγές ἀπό τήν περιοχή τοῦ προξενείου μας, θά ἀναφερθοῦμε σέ παρόμοιες ἀπαγορεύσεις. Ἐδῶ ἐπισημαίνουμε μόνο τήν ἀρνητική ἐπίδραση τοῦ παράγοντα αὐτοῦ πάνω στό γαλλικό ἐμπόριο τῆς Ἄρτας.

Μιά ἄλλη δυσκολία γιά τούς Γάλλους ἐμπόρους προερχόταν ἀπό τή στάση τῶν ντόπιων ἐμπόρων ἢ παραγωγῶν, οἱ ὁποῖοι ἀρνοῦνταν νά ἐκτελέσουν τίς <u>συμφωνίες</u>. Κατά τή μαρτυρία τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ προξένου Boulle, τοῦ Antoine,[127] τό φαινόμενο ἦταν ἀρκετά συχνό. Ὡς μέτρο προστασίας προτείνεται ἀπό τόν ἴδιο ἡ ἔκδοση σουλτανικοῦ φιρμανιοῦ, μετά ἀπό σχετικές ἐνέργειες τοῦ Γάλλου πρεσβευτῆ, τό ὁποῖο θά ὑπαχρέωνε τούς ντόπιους νά τηροῦν τίς συμφωνίες τους. Ἂν πιστέψουμε τόν Μαρσεγιέζο αὐτόν ἔμπορο, τότε ἔχουμε καί ἕναν ἄλλο παράγοντα, τοῦ ὁποίου ἡ ἀρνητική ἐπίδραση στήν ἀνάπτυξη τοῦ γαλλικοῦ ἐμπορίου στήν Ἄρτα ἦταν σημαντική. Στό σημεῖο αὐτό ὅμως θά ἤθελα νά διατυπώσω ὁρισμένες ἐπιφυλάξεις ὡς πρός τήν ἀκρίβεια τῆς παραπάνω μαρτυρίας. Οἱ ἐπιφυλάξεις μου προέρχονται ἀπό τό γεγονός ὅτι δέν ἀναφέρονται συγκεκριμένα τέτοια ἐπεισόδια, παρά μόνο ἕνα· ἄλλωστε, ὅπως εἴδαμε, οἱ τουρκικές ἀρχές ἦταν ἰδιαίτερα προσεχτικές γιά τή διαφύλαξη τῆς πίστης στίς συναλλαγές, πράγμα πού ἀποτελοῦσε βασική προϋπόθεση γιά τήν αὔξηση τῆς ἐμπορικῆς κίνησης, μέ ἀνάλογη αὔξηση τῶν ἐσόδων τους. Ἀπό τήν ἄλλη μεριά, τό μοναδικό παρόμοιο ἐπεισόδιο πού ἀναφέρει ὁ πρόξενος Boulle (μᾶλλον τό ἴδιο ἐπεισόδιο γενικεύει αὐθαίρετα καί ὁ ἀδελφός τοῦ προξένου, ἂν κρίνουμε ἀπό τίς ἡμερομηνίες) δέν πείθει γιά τήν ἀκρίβεια τῆς μαρτυρίας. Συγκεκριμένα, ὁ Γάλλος καπ. David εἶχε πουλήσει ὑφάσματα σέ Ἕλληνες ἐμπόρους τοῦ Μεσολογγιοῦ, οἱ ὁποῖοι σέ ἀντάλλαγμα θά παρέδιδαν στόν Γάλλο καπετάνιο σιτάρι σέ 3-4 μῆνες. Πραγματικά οἱ Ἕλληνες ἔμποροι

ἀρνήθηκαν νά ἐκτελέσουν τή συμφωνία τους· ἰσχυρίζονταν ὅμως ὅτι πρῶτος ὁ David εἶχε παραβιάσει τή συμφωνία, γιατί τά ὑφάσματα πού παρέδωσε δέν εἶχαν οὔτε τήν ποιότητα οὔτε τό χρῶμα πού αὐτή προέβλεπε.[128] Ὁ πρόξενος τῆς Ἄρτας, ὁ ὁποῖος ἀναφέρει τήν ὑπόθεση στό ὑπουργεῖο,[129] ἀναγκάζεται, ἔστω καί ἔμμεσα, νά παραδεχτεῖ ὅτι τό δίκαιο ἦταν μέ τό μέρος τῶν Ἑλλήνων. Πέρα ἀπό τό παραπάνω περιστατικό, δέν μποροῦμε νά ποῦμε ὅτι δέν ὑπῆρξαν καί ἄλλες περιπτώσεις ἀθέτησης συμφωνιῶν· τό ἐμπόριο ποτέ δέν εἶναι ἀπαλλαγμένο ἀπό τέτοια "ρίσκα". Ἄλλωστε καί ἡ ἐπαγρύπνηση τῶν τουρκικῶν ἀρχῶν στό σημεῖο αὐτό εἶναι μιά ἀσφαλής ἔνδειξη. Ὁπωσδήποτε ὅμως ἡ ζημιά στό γαλλικό ἐμπόριο ἀπό τόν παράγοντα αὐτόν δέν ἦταν οὔτε κάτι τό ἀπρόβλεπτο οὔτε τόσο σημαντική, ὅσο τουλάχιστο τήν παρουσίαζε ἡ παραπάνω ἀναφορά τοῦ Ant.Boulle.

Πολύ περισσότερο ζημιογόνες γιά τό γαλλικό ἐμπόριο ἦταν οἱ ἐπιπτώσεις ἀπό τήν τακτική τῶν ἴδιων τῶν Γάλλων, ἡ ὁποία ἐκδηλώνεται: μέ/ἀπό τήν προθυμία τῶν ἐμπόρων καί τῶν καπετάνιων νά καταβάλουν τούς δασμούς καί τά δικαιώματα καί τά μέσα πού μετέρχονται γιά νά τό πετύχουν· μέ τό λαθρεμπόριο· μέ τίς διενέξεις καί τούς ἀθέμιτους ἀνταγωνισμούς μεταξύ τους· μέ τήν πολιτεία ὁρισμένων· μέ τή συμπεριφορά, τέλος, τῶν ἴδιων τῶν προξένων. Θά ἐξετάσουμε ἐδῶ χωριστά καθέναν ἀπό τούς παραπάνω παράγοντες.

Ἀναφέρθηκε ὅτι τό μοναδικό ἐπίσημο ἔσοδο τῶν προξένων τῆς Ἄρτας ἦταν τό προξενικό. Τό εἰσόδημά τους μειωνόταν πολύ, γιατί οἱ συμπατριῶτες τους ἔμποροι καί καπετάνιοι πολύ συχνά δέν πλήρωναν προξενικό. Ἀνάλογα βέβαια ἦταν καί τά παράπονα τῶν προξένων πρός τό ὑπουργεῖο Ναυτικῶν καί τό ΕΕΜ καί σχεδόν μόνιμο τό αἴτημά τους νά ληφθοῦν μέτρα, πού θά θεράπευαν ἤ τουλάχιστο θά περιόριζαν τό κακό. Ὁ πρῶτος κι ὅλας πρόξενος Ἄρτας, ὁ Garnier, λίγους μῆνες μετά τήν ἀνάληψη τῶν καθηκόντων του, παραπονεῖται ὅτι ὁ καπ.Mathieu ἀρνοῦνταν νά πληρώσει προξενικό γιά διάφορα προϊόντα πού εἶχε φορτώσει στήν Πρέβεζα· κι αὐτό, παρόλο πού ὁ Γάλλος καπετάνιος εἶχε ἐξυπηρετηθεῖ ἰδιαίτερα ἀπό τόν πρόξενο τῆς Ἄρτας.[130] Ἐπίσης οἱ καπ. M.Maget, J.Morel καί L.Audibert δέν εἶχαν καταβάλει στόν Garnier τό ὀφειλόμενο προξενικό, συνολικά 214 πιάστρα. Ἔτσι ὁ Γάλλος πρόξενος ἐκφράζει τήν πικρία του, γιατί οἱ συμπατριῶτες του καπετάνιοι δέν σκέπτονταν τί ὄφειλαν στόν πρόξενό τους, ὁ ὁποῖος ὑποβαλλόταν σέ τόσες δαπάνες καί κόπους γιά νά ἐξασφαλίσει τήν ἐλευθερία τοῦ ἐμπορίου καί νά διατηρήσει τήν καλή φήμη τῆς παροικίας.[131] Τό διάβημα τοῦ Garnier πρός τόν ὑπουργό Pontchartrain ἀνάγκασε τό ΕΕΜ νά ὑποσχεθεῖ, ὅτι θά τιμωρήσει τούς παραπάνω καπετάνιους καί θά τούς ὑποχρεώσει νά ἐξοφλήσουν τήν ὀφειλή τους.[132]

Καί ὁ διάδοχος τοῦ Garnier, ὁ G.Dubroca, ἀντιμετώπιζε τό ἴδιο πρόβλημα. Μόνο στά 1706 τέσσερεις Γάλλοι καπετάνιοι (οἱ Clement καί Auger ἀπό τό St Tropez, καί οἱ d'Antoine καί de Lang ἀπό τή Μασσαλία) ἀρνήθηκαν νά πληρώσουν προξενικό. Ἄν συνεχιζόταν αὐτή ἡ τακτική, νά μή πληρώνουν δηλ. οἱ Γάλλοι ἕνα δικαίωμα "sy légitime et autorisé", ὁ Dubroca ἦταν ὑποχρεωμένος νά ζητήσει μετάθεση.[133] Ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον παρουσιάζει ἡ ἀναφορά τοῦ ἴδιου προξένου, στά 1714.[134] Ἀπό αὐτή πληροφορούμαστε ἕναν ἀπό τούς τρόπους, ἴσως τόν πιό συνηθισμένο, πού χρησιμοποιοῦσαν οἱ Γάλλοι καπετάνιοι γιά νά μή πληρώνουν προξενικό. Συγκεκριμένα, ὁ καπ.Jean Pascon ἀπό τό Cassis εἶχε φορτώσει στή Μεσσήνη ἐμπορεύματα ἀξίας 40.000 σκούδων γιά λογαριασμό Ἑλλήνων ἐμπό-

ρων ἀπό τά Γιάννενα. Αντί ὅμως νά τά ξεφορτώσει στήν Πρέβεζα, τά μεταφόρτωσε κοντά στήν ἀκτή σέ μαοῦνες ἀπό τούς Παξούς καί μπῆκε στό λιμάνι ἄδειος. Ο Γάλλος πρόξενος κάνει τώρα σαφεῖς προτάσεις: ἐκτός ἀπό τήν τιμωρία τοῦ καπετάνιου, ζητᾶ νά ὑποχρεώνονται τά γαλλικά καράβια πού θά φόρτωναν ἐμπορεύματα γιά λογαριασμό Ἑλλήνων ἐμπόρων νά τά ξεφορτώνουν σέ κάποιο ἀπό τά λιμάνια τοῦ προξενείου· ἐκεῖ τά ἐμπορεύματα θά δεσμεύονταν ὡς τήν ἐξόφληση ὅλων τῶν σχετικῶν δικαιωμάτων ἀπό τούς Γιαννιῶτες ἐμπόρους. Οἱ Γάλλοι καπετάνιοι δέν θά ἔπρεπε γιά κανένα λόγο νά ξεφορτώνουν στήν Κέρκυρα, τούς Παξούς, τή Λευκάδα ἤ τή Ζάκυνθο ἤ ἀκόμη νά μεταφορτώνουν σέ καΐκια ἀπό τά παραπάνω νησιά τά ἐμπορεύματα πού ἀνῆκαν σέ Ἕλληνες τῆς περιοχῆς τοῦ προξενείου Ἄρτας. Οἱ παραβάτες θά πλήρωναν οἱ ἴδιοι τά ὀφειλόμενα, ἀκόμη κι αὐξημένα.

Τήν ἴδια τακτική ἀκολουθοῦσαν οἱ Γάλλοι καπετάνιοι καί ἐπί προξενείας τοῦ Boulle. Ο πρόξενος αὐτός ἀναφέρει δύο τέτοια περιστατικά στά 1754 (κατόρθωσε νά πληροφορηθεῖ μόνο τό ὄνομα τοῦ καπ.Bernard Borel ἀπό τήν Agde)[135] καί ἄλλα δύο στά 1755, χωρίς καί νά πληροφορηθεῖ τά ὀνόματα τῶν καπετάνιων, τούς ὁποίους κάλυπτάν οἱ Γιαννιῶτες ἔμποροι.[136] Ο Boulle προτείνει νά ληφθοῦν τά ἑξῆς μέτρα: α) Νά ὑπομνηστοῦν στούς Γάλλους καπετάνιους οἱ συνέπειες ἀπό τήν τακτική τους αὐτή. β) Ο Γάλλος πρόξενος στήν Κέρκυρα νά εἰσπράττει 2% προξενικό· ἔτσι οἱ Γιαννιῶτες ἔμποροι δέν θά εἶχαν συμφέρον νά ξεφορτώνουν ἐκεῖ τά ἐμπορεύματά τους. γ) Νά γίνουν ἐνέργειες στήν Πύλη, ὥστε νά ὑποχρεώνονται οἱ Ἕλληνες ἔμποροι νά καταβάλλουν προξενικό, ἀκόμη κι ἄν δέν ξεφορτώνουν στά λιμάνια τῆς περιοχῆς τοῦ προξενείου· ἄλλωστε τή ρύθμιση αὐτή τήν προέβλεπε σχετικό ἄρθρο τῶν διομολογήσεων τοῦ 1673, στό ὁποῖο ἔπρεπε νά ὑπαχθοῦν, κατά τόν Boulle, καί οἱ ὑπήκοοι τοῦ σουλτάνου ἔμποροι. δ) Τέλος, ἀποτελεσματικό μέτρο θά ἦταν ἡ ἄρνηση τῆς προστασίας ἀπό τούς κουρσάρους, τήν ὁποία ἐξασφάλιζαν στούς Ἕλληνες ἐμπόρους οἱ χριστιανικές σημαῖες, ἄν δέν πλήρωναν προξενικό.[137] Παράλληλα ὁ πρόξενος αὐτός ἔκαμε γνωστό ὅτι βρῆκε στά ἀρχεῖα τοῦ προξενείου παλαιότερα σουλτανικά φιρμάνια πού ἀπαγόρευαν στούς Ἕλληνες τήν παραπάνω τακτική· ἀντίγραφα τῶν φιρμανιῶν αὐτῶν ἔστειλε στόν Γάλλο πρεσβευτή στήν Πύλη, ὥστε αὐτός νά πετύχει τήν ἔκδοση ἀνάλογου φιρμανιοῦ.[138]

Μετά τήν ἐπιτυχία τοῦ Boulle νά ὑποχρεώσει τόν καπ.Borel νά πληρώσει ὁ ἴδιος τό ὀφειλόμενο προξενικό, οἱ Ἕλληνες ἔμποροι ἐπινόησαν ἄλλο τρόπο γιά τήν ἀποφυγή του. Στά σχετικά ἔγγραφα τοῦ φορτίου φερόταν ὡς παραλήπτης κάποιος Ἕλληνας τῆς Κέρκυρας, ὁ Νικόλαος Χρήστου. Ἀπό ἐκεῖ μεταφορτώνονταν τά ἐμπορεύματα κανονικά σέ ἑλληνικά καΐκια, μέ ἀποστολέα τόν Χρήστου καί παραλῆπτες Ἕλληνες ἐμπόρους· τά καΐκια ξεφόρτωναν στό Δέλβινο καί ἀπό τά ἐμπορεύματα μεταφέρονταν ἀπό τή στεριά στά Γιάννενα.[139]

Η τακτική τῶν Γάλλων νά ἀποφεύγουν τό προξενικό ὅταν μποροῦσαν φαίνεται πώς ἦταν ὁ κανόνας. Ακόμη καί ὁ προξενικός πράκτορας Galleigne, ἐγκαταστημένος ὡς ἔμπορος στή Βοστίτσα (:Αἴγιο), ὅταν, στά 1765, εἶχε φορτώσει σιτάρι στό Μεσολόγγι καί τό Δραγαμέστο (:Αστακός), ἀρνήθηκε νά καταβάλει προξενικό στόν πρόξενο Ἄρτας Julien.[140] Στό προξενεῖο Ἄρτας ἰδιαίτεροι λόγοι εὐνοοῦσαν τήν τακτική αὐτή. Τά γαλλικά καράβια μποροῦσαν εὔκολα νά ξεφορτώσουν σέ κάποιον κολπίσκο ἀπό τίς ἐκτεταμένες ἀκτές τοῦ προξενείου· ἄλλωστε, ἡ ἕδρα τοῦ προξενείου βρισκόταν ἀρκετά μακριά ἀπό τή θάλασσα.

Ἀπό ὅσα ἀναφέρθηκαν, γίνεται φανερό ὅτι ἡ ζημιά γιά τό γαλλικό ἐμπόριο ἦταν σημαντική. Μπορεῖ πρός στιγμή τό ἐμπόριο αὐτό νά εὐνοοῦνταν, γιατί μεγάλωνε ὁ ὄγκος του. Σέ τελευταία ὅμως ἀνάλυση, μείωνε τό κύρος καί καθιστοῦσε ἀνίσχυρες τίς ἐνέργειες τοῦ φυσικοῦ προστάτη του, τοῦ προξένου τῆς περιοχῆς. Ἀπό τήν ἄλλη μεριά, ἔστρεφε τή δραστηριότητα τοῦ Γάλλου προξένου σέ ἄλλους τρόπους βιοπορισμοῦ καί τοῦ μείωνε ἔτσι τά περιθώρια καί τή δύναμη ἀντίστασης πρός τίς τουρκικές ἀρχές μέ τίς ὑπερβολικές ἀπαιτήσεις καί πρός τούς σκληρούς ἀνταγωνιστές τοῦ γαλλικοῦ ἐμπορίου. Ἔτσι, νομίζω ὅτι μποροῦμε μέ ἀσφάλεια νά κατατάξουμε τόν παράγοντα αὐτόν ἀνάμεσα σ'ἐκείνους πού εἶχαν ἀρνητική ἐπίδραση γιά τό ἐμπόριο τῶν Γάλλων στήν Ἄρτα. Ἡ ἄποψη αὐτή ἐνισχύεται, ἄν ληφθεῖ ὑπόψη ὅτι ὠφελοῦνταν ἀπό τήν ἀποφυγή τοῦ προξενικοῦ οἱ Ἕλληνες ἔμποροι, οἱ σημαντικότεροι ἀνταγωνιστές τοῦ γαλλικοῦ ἐμπορίου, ἰδιαίτερα στό δεύτερο μισό τοῦ 18ου αἰ.

Βέβαια τό προξενικό δέν ἦταν ἡ μόνη ὑποχρέωση τήν ὁποία ἐπιζητοῦσαν νά ἀποφύγουν οἱ Γάλλοι ἔμποροι καί καπετάνιοι. Παράλληλα δέν πλήρωναν καί τίς ἄλλες ἐπιβαρύνσεις, ὅπως τίς ἔκτακτες εἰσφορές, ἀκόμη καί τούς τελωνειακούς δασμούς.[141] Πιό πάνω ἐπισημάνθηκε ἡ στάση τοῦ καπ.L.Audibert, ὁ ὁποῖος ἀρνήθηκε νά καταβάλει τήν ἔκτακτη εἰσφορά τῶν 200 πιάστρων. Ἀνάλογες περιπτώσεις ἀναφέρονται καί ἄλλες.[142] Τό γεγονός ὅτι τά σχετικά περιστατικά εἶναι λίγα καί ὅτι περιορίζονται στή διετία 1713-1714, δέν μᾶς πείθει ὅτι μετά τό ἔτος αὐτό ἡ κατάσταση μεταβλήθηκε. Τό πιθανότερο εἶναι ὅτι οἱ πρόξενοι τῆς Ἄρτας δέν πληροφοροῦνταν ὅλες τίς περιπτώσεις, γιατί δέν μποροῦσαν νά ἐλέγξουν κάθε σημεῖο τοῦ προξενείου τους. Ἄλλωστε οἱ μαρτυρημένες περιπτώσεις μή καταβολῆς τοῦ προξενικοῦ δέν ἀφοροῦσαν μόνο αὐτό. Οὔτε μποροῦμε νά σκεφτοῦμε ὅτι οἱ Γάλλοι ἔμποροι μόνο τό προξενικό ἀπέφευγαν νά πληρώσουν.

Συμπερασματικά, ἡ τακτική τῶν Γάλλων ἐμπόρων καί καπετάνιων νά ἀποφεύγουν νά πληρώνουν τό προξενικό καί τίς ἄλλες ἐπιβαρύνσεις ζημίωνε τό ἐμπόριό τους στήν Ἄρτα καί ἄμεσα (στάση προξένων, φήμη τοῦ ἐμπορίου) καί ἔμμεσα (ὠφελώντας τούς ἀνταγωνιστές τους, ἰδιαίτερα τούς Ἕλληνες ἐμπόρους).

Τό λαθρεμπόριο δέν ἀπασχόλησε σχεδόν καθόλου τίς γαλλικές προξενικές ἀρχές τῆς Ἄρτας. Ἔχομε μόνο τή μαρτυρία τοῦ Boulle, τό 1741, σύμφωνα μέ τήν ὁποία ὁ καπ. M.David ἔκανε λαθρεμπόριο στήν Πρέβεζα.[143] Ὡστόσο δέν σημαίνει, νομίζω, ὅτι ἔλειπαν ἀνάλογα κρούσματα, ἀφοῦ καί οἱ γεωγραφικές συνθῆκες ἦταν εὐνοϊκές καί οἱ εὐκαιρίες δέν ἦταν λίγες, ἀλλά καί ἐνδιαφερόμενοι νά ὠφεληθοῦν ἀπό αὐτό ὑπῆρχαν.[144] Ἄλλωστε τό πρόβλημα ἀπασχόλησε καί τό ἴδιο τό ΕΕΜ.[145] Ἔστω καί περιορισμένο ἄν δεχτοῦμε τό λαθρεμπόριο τῶν Γάλλων στήν περιοχή τοῦ προξενείου Ἄρτας, ἡ ζημιά γιά τό γαλλικό ἐμπόριο δέν θά ἦταν μικρή. Μποροῦμε νά τήν ἐντοπίσουμε κυρίως στόν ἀθέμιτο συναγωνισμό γιά τίς τιμές, καθώς καί στή νόθευση τῆς ποιότητας τῶν λαθραίων ἐμπορευμάτων, πράγμα πού ἔβλαπτε τή φήμη τοῦ γαλλικοῦ ἐμπορίου.

Ἀκόμη τό γαλλικό ἐμπόριο τῆς Ἄρτας ζημιωνόταν ἀπό τίς ἀντιδικίες καί τούς ἀνταγωνισμούς τῶν Γάλλων ἐμπόρων στίς διάφορες περιοχές. Ἐπισημάνθηκαν ἤδη οἱ σοβαρές διαφωνίες ἀνάμεσα στόν πρόξενο Ἄρτας καί τούς ὑποπροξένους τῆς Πάτρας καί τῆς Κέρκυρας. Ἀξιόλογη στό σημεῖο αὐτό εἶναι καί ἡ μαρτυρία τοῦ προσωρινοῦ προξένου Peilissier, στά 1704. Σύμφωνα μέ ἀναφορά του πρός τό ὑπουργεῖο, μιά νέα ἐμπορική ἐ-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ταιρεία είχε εγκατασταθεί στήν Άρτα, τά Γιάννενα καί τή Λάρισα, μέ κύριους μέτοχους τούς Merlet καί Soucheiron. Η έταιρεία αύτή είχε άντιδράσει στήν άπόφαση τοῦ ὑπουργείου νά ὑποχρεωθοῦν οἱ ἔμποροι τῆς Μασσαλίας καί τῆς Τουλόν νά ἐμπορεύονται στήν περιοχή τοῦ προξενείου Άρτας, γιά νά μπορεῖ ἔτσι νά μονοπωλεῖ τό γαλλικό ἐμπόριο τῆς περιοχῆς.[146]

Άλλά καί ἡ πολιτεία ὁρισμένων Γάλλων ἐμπόρων τῆς Άρτας εἶχεν ἀρνητική ἐπίδραση στήν ἐμπορική τους δραστηριότητα. Άξίζει νά μνημονευθεῖ ἡ σχετική μαρτυρία τοῦ προξένου J.Dubroca, τοῦ 1732, ὅτι τά τυχερά παιγνίδια ἦταν σέ ἔξαρση. Ο Γάλλος πρόξενος ἀναφέρει ὅτι ὄχι λίγοι συμπατριῶτες του ἔμποροι καί καπετάνιοι καταστράφηκαν, γιατί ἔχασαν στό παιγνίδι πολλά χρήματα καί χρόνο· θεωρεῖ τήν κατάσταση ἀπαράδεκτη καί ἀντίθετη πρός τίς διαταγές τοῦ βασιλιᾶ καί ζητᾶ νά ληφθοῦν αὐστηρά μέτρα.[147]

Όλοι αὐτοί οἱ ἀρνητικοί παράγοντες πού ἀναλύθηκαν ἐδῶ, καθώς καί ἄλλοι γιά τούς ὁποίους θά γίνει ἰδιαίτερος λόγος παρακάτω (ἐμπόριο προξένων, ἀνταγωνισμοί, πειρατεία κλ.), προκαλοῦσαν ἀρκετές δυσκολίες στό γαλλικό ἐμπόριο τῆς Άρτας. Οἱ δυσκολίες ἐμφανίστηκαν κυρίως στό δεύτερο μισό τοῦ αἰώνα, ὁπότε τό γαλλικό ἐμπόριο τῆς Ἀνατολῆς περνοῦσε γενικότερη κρίση. Παρόλα αὐτά, οἱ Γάλλοι ἔμποροι καί καπετάνιοι δέν ἔπαψαν νά φτάνουν καί νά ἐμπορεύονται στήν περιοχή τοῦ προξενείου Άρτας. Τά κέρδη τους ἦταν σημαντικά, ὥστε νά μή χάνουν, ὅσες μειώσεις κι ἄν ὑφίσταντο. Ο περιφερειακός ρόλος τῆς οἰκονομίας τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας καί οἱ ἐγγενεῖς ἀδυναμίες της νά ἐκμεταλλευτεῖ τούς πόρους της σωστά μεταβάλλουν τήν Ἀνατολή σέ ἀποικία τῶν Εὐρωπαίων.

γ) Γαλλικοί ἐμπορικοί οἶκοι

Βέβαια στήν περιοχή τῆς Άρτας δέν παρατηρεῖται ἡ ἐμπορική κίνηση πού παρουσίαζαν ἄλλα προξενεῖα, ὅπως τῆς Σμύρνης ἤ τῆς Θεσσαλονίκης. Ἀσφαλῶς, οὔτε ἡ ἔκταση καί ἡ ἱκανότητα τῆς ντόπιας ἀγορᾶς γιά ἀπορρόφηση γαλλικῶν βιομηχανικῶν προϊόντων ἤ ἄλλων εἰδῶν, ἀλλά οὔτε καί οἱ ἐξαγωγικές δυνατότητες τῆς περιοχῆς ἦταν τόσο μεγάλες, ὥστε νά δικαιολογοῦν μιά παρόμοια σύγκριση. Ἀνάλογος λοιπόν ἦταν καί ὁ ἀριθμός, ἡ διάρκεια ζωῆς καί ἡ οἰκονομική σημασία τῶν γαλλικῶν ἐμπορικῶν οἴκων τῆς περιοχῆς τοῦ προξενείου Άρτας, καθώς καί ἡ παρουσία Γάλλων ἐμπόρων ἐγκαταστημένων ἐκεῖ.[148] Οἱ ἔμποροι τοῦ κέντρου, τῶν διαφόρων ἰταλικῶν πόλεων (Λιβόρνου, Γένοβας κλ.) ἤ τῶν ἄλλων προξενείων τῆς Ἀνατολῆς, καθώς καί οἱ γνωστοί ἐμπορικοί οἶκοι τῆς Μασσαλίας (π.χ. οἱ Roux) μείωναν τό κόστος χρησιμοποιώντας ντόπιους ἀντιπρόσωπους, παρά ἄν ἵδρυαν στήν Άρτα μόνιμες ἐμπορικές ἐγκαταστάσεις. Ὡστόσο, κατά καιρούς ἔδρασαν ἐκεῖ Γάλλοι ἔμποροι, εἴτε ἀτομικά εἴτε σέ μεγαλύτερους οἰκονομικούς σχηματισμούς.

Ἀναφέραμε κιόλας τήν ἑταιρεία τῶν Simon Merlet καί Soucheiron, ἡ ὁποία εἶχε ἐπεκταθεῖ, πιθανῶς ἀμέσως μετά τήν ἵδρυση τοῦ προξενείου, στήν Άρτα, στά Γιάννενα καί στή Λάρισα. Μᾶλλον ὅμως ἐπρόκειτο γιά τυχοδιῶκτες, παρά γιά σοβαρή ἐμπορική ἐγκατάσταση μέ μακροπρόθεσμες προοπτικές. Κατά τίς πληροφορίες τοῦ Pellissier, ὁ Merlet εἶχε ἐκδιωχτεῖ ἀπό τόν Γάλλο πρόξενο τῆς Τύνιδας, γιατί εἶχε δημιουργήσει προβλήματα στήν ἐκεῖ γαλλική παροικία. Ἀκόμη ὁ πρόξενος Άρτας ἐξέφραζε τόν φόβο ὅτι σκοπός τῶν

δύο συμπατριωτῶν του ἦταν νά ἐφοδιάζουν τή ντόπια ἀγορά μέ λαθραῖα ἐμπορεύματα καί ζητοῦσε νά παρθοῦν μέτρα ἐναντίον τους. Τά μέτρα αὐτά δέν χρειάστηκαν τελικά, γιατί ἡ ἑταιρεία τῶν Merlet καί Soucheiron γρήγορα αὐτοδιαλύθηκε.[149]

Ἡ πρώτη ἀξιόλογη γνωστή προσπάθεια Γάλλου ἐμπόρου στήν Ἄρτα εἶναι ἐκείνη τοῦ George Aubert. Γιά τήν καταγωγή καί τόν χρόνο τῆς ἐγκατάστασής του δέν εἶναι τίποτε γνωστό. Γιά πρώτη φορά γίνεται μνεία τοῦ ὀνόματός του στά 1704 (25 Σεπτ.), ὅταν συνυπογράφει ὡς μάρτυρας κατάσταση ἐξόδων γιά λιποτάκτες.[150] Τό καλοκαίρι τοῦ 1705 ὁ Aubert ἦταν ὁ μόνος Γάλλος, ἐκτός ἀπό τόν πρόξενο G.Dubroca, πού ζοῦσε στήν Ἄρτα. Ἄλλοι δύο, τῶν ὁποίων δέν ἀναφέρονται τά ὀνόματα,[151] εἶχαν ἀναγκαστεῖ νά φύγουν. Ὁ Aubert ἔμεινε, μόνο καί μόνο γιά νά τακτοποιήσει ὁρισμένες ὑποθέσεις του. Ἡ σπουδαιότερη ἀπό αὐτές ἦταν νά εἰσπράξει τά χρήματα, τά ὁποῖα, ὅπως εἴδαμε, τοῦ εἶχε κλέψει κοντά στό Μέτσοβο κάποια συμμορία.[152] Τελικά ὁ Γάλλος ἔμπορος εἰσέπραξε μόνο τά μισά· τά ὑπόλοιπα τά κράτησε αὐθαίρετα ὁ πασάς τῶν Γιαννίνων.

Ἡ μερική ἀποτυχία τοῦ Aubert ὀφειλόταν, κατά τόν πρόξενο G.Dubroca, στό ὅτι ὁ Γάλλος ἔμπορος εἶχε ἐνεργήσει μόνος του καί ὄχι μέσω τοῦ προξενείου.[153] Ἡ παρατήρηση αὐτή τοῦ Γάλλου προξένου δείχνει καί μιά φανερή δυσαρέσκεια. Ἴσως αὐτό νά στάθηκε ἀφορμή γιά τήν ἔνταση τῶν δύο αὐτῶν Γάλλων. Ὁ πρόξενος, ἐνεργώντας φανερά κατά τοῦ συμπατριώτη του ἐμπόρου, θεωρεῖ δίκαιη τήν ἄποψη τοῦ Pellissier, ὅτι ὁ Aubert τοῦ ὄφειλε 163 λίρες.[154] Καί σέ ἄλλη παρόμοια εὐκαιρία ὁ Dubroca δικαιώνει τόν Pellissier, ὅταν αὐτός ζητοῦσε ἀπό τόν ἀπό τόν Aubert 118 πιάστρα ὡς προξενικό, γιά ἐμπορεύματα πού εἶχαν φορτωθεῖ σέ βενετικό καράβι γιά λογαριασμό τῆς ἑταιρείας Merlet καί Soucheiron· ἄς σημειωθεῖ ὅτι ὁ Aubert ἀρνοῦνταν νά πληρώσει προξενικό, μέ τό ἐπιχείρημα ὅτι τά ἐμπορεύματα εἶχαν φορτωθεῖ σέ ξένο καράβι. Τό ἀντεπιχείρημα τοῦ Dubroca στηριζόταν στήν ἄποψη ὅτι οἱ Γάλλοι ὄφειλαν προξενικό στόν πρόξενό τους, ἀπό τήν προστασία τοῦ ὁποίου ἐπωφελοῦνται, ἄσχετα σέ ποιᾶς ἐθνικότητας καράβι φορτώνουν τά ἐμπορεύματά τους.[155]

Ὁ Dubroca κατηγόρησε ἐπίσης τόν Aubert γιά ἀνικανότητα στή διαχείριση τῶν ὑποθέσεών του καί γιά ἀπιστία καί ἀθέτηση ὑποχρεώσεων· ἡ κατηγορία στηριζόταν στό γεγονός ὅτι σέ ἕνα χρόνο ὁ Γάλλος ἔμπορος αὐτός εἶχε χάσει τίς 15.000 λ. ἀπό τίς 40.000 τοῦ κεφαλαίου του κι ἀκόμη ἀρνοῦνταν νά δώσει λογαριασμό στούς συνεταίρους του. Κατηγοροῦνταν ἀκόμη ὁ Aubert σάν πράκτορας τοῦ τυχοδιώκτη Merlet.[156] Παρόλα αὐτά, ὁ Γάλλος πρόξενος δέν διστάζει οὔτε στιγμή νά προσφέρει τήν προστασία του στόν συμπατριώτη του ἔμπορο, ὅταν αὐτός ἐνοχλεῖται ἀπό τίς τουρκικές ἀρχές.[157] Τελικά ἡ σύγκρουση ἀνάμεσα στόν Dubroca καί τόν Aubert ὁδήγησε τόν τελευταῖο αὐτόν νά δηλώσει μπροστά σέ μάρτυρες ὅτι θά ἀποσυρθεῖ στή Λάρισα, ὅπου καί θά ζητήσει τήν προστασία τοῦ Ἄγγλου προξένου. Ὁ Aubert φαίνεται ὅτι εἶχε ἰσχυρούς προστάτες· ὁ Dubroca ἀναγκάζεται νά θέσει θέμα κύρους τοῦ προξένου, γιά νά ἐπικρατήσει στή σύγκρουση μέ τόν συμπατριώτη του αὐτόν ἔμπορο. Αὐτή εἶναι καί ἡ τελευταία μνεία τῶν πηγῶν μας γιά τόν Aubert.[158]

Ἄλλος Γάλλος ἔμπορος στήν περιοχή τοῦ προξενείου Ἄρτας ἦταν ὁ Pierre Roubaud, ἀπό τήν Toulon.[159] Συγκεκριμένη δραστηριότητα καί ἐπιτυχίες ἤ ὄχι τοῦ ἐμπόρου αὐτοῦ δέν μᾶς εἶναι γνωστές. Ὑποθέτουμε ὡστόσο ὅτι δέν ξέφυγε ἀπό τόν γενικό κανόνα:

πουλοῦσε δηλ.στούς ντόπιους ἐμπόρους γαλλικά βιομηχανικά προϊόντα, κυρίως ὑφάσματα, καί ἀποικιακά καί ἀγόραζε ἐγχώρια γεωργικά προϊόντα,γά ὁποῖα ἔστελνε στή Μασσαλία ἤ ἀλλοῦ, εἴτε γιά λογαριασμό του εἴτε γιά λογαριασμό τοῦ οἴκου πού ἐκπροσωποῦσε. Οἱ πληροφορίες μας γιά τόν ἔμπορο αὐτόν προέρχονται ἀποκλειστικά ἀπό τήν ἀλληλογραφία τῶν προξένων Ἄρτας καί ἀναφέρονται στή δραστηριότητά του πού εἶχε σχέση μέ τή διοίκηση τοῦ προξενείου. Ἔτσι πληροφορούμαστε ὅτι ὁ Roubaud ὑπογράφει στά 1737 ὡς μάρτυρας κατάθεση Γάλλου καπετάνιου.[160] Ἐπίσης ὁ ἴδιος προσφέρεται νά βοηθήσει στή διοίκηση τοῦ προξενείου μετά τόν θάνατο τοῦ J.Dubroca· ὁ τότε γραμματέας τοῦ προξενείου Brun δέχεται μέ εὐχαρίστηση τήν προσφορά τοῦ συμπατριώτη του ἐμπόρου.[161] Ἀκόμη γνωρίζομε, ὅτι ὁ Roubaud βρισκόταν στήν Ἄρτα στίς 6.10.1738· στίς 24 Δεκ.τοῦ ἴδιου ἔτους μάλιστα ἔμενε στήν προξενική κατοικία.[162] Τελευταία μνεία γι'αὐτόν ἔχομε στίς 5.12.1739, ὁπότε ὁ Roubaud ἀναφέρεται ὡς ἔμπορος ἐγκαταστημένος στήν Ἄρτα.[163]

Ἐνδιαφέρον γιά τήν περιοχή τῆς Ἄρτας ἐκδηλώθηκε, κατά τό διάστημα τῆς προξενείας τοῦ J.Dubroca, ἀπό ἕναν γνωστό ἐμπορικό οἶκο τῆς Μασσαλίας, τῶν Roux, ὁ ὁποῖος ἀνέπτυξε δραστηριότητα ἀρκετά σημαντική, ἄν κρίνουμε ἀπό τίς δύο γνωστές ἀποστολές χρημάτων ἀπό τούς Roux στήν Ἄρτα.[164] Τό ἐνδιαφέρον τῶν μεγαλεμπόρων αὐτῶν γιά τήν περιοχή τῆς Ἄρτας σημειώνεται μετά τό 1731. Στά τέλη τῆς χρονιᾶς αὐτῆς, ὁ πρόξενος J.Dubroca, σέ ἐπιστολή του πρός τούς Roux, μέ τούς ὁποίους εἶχε φιλικές σχέσεις, ἐκφράζει τήν ἀπορία του γιά τό γεγονός ὅτι δέν ἔχουν δοσοληψίες μέ τήν περιοχή τοῦ προξενείου του.[165] Βέβαια ἡ διατύπωση τῆς ἀπορίας αὐτῆς δέν ἔγινε τυχαία, καί πάντως ὄχι ἀφιλοκερδῶς, ἀπό τόν Γάλλο πρόξενο, ὁ ὁποῖος παράλληλα ἀναφέρει καί τίς δυνατότητες τῆς περιοχῆς του.

Οἱ δραστηριότητες τῶν Roux στήν περιοχή τῆς Ἄρτας συνδέεται μέ τήν παρουσία ἐκεῖ τοῦ Γάλλου ἐμπόρου καί καπετάνιου Icard,ὁ ὁποῖος, κατά τόν Dubroca,ἦταν "δημιούργημα τῶν Roux". Ὁ Icard πρέπει νά ἐγκαταστάθηκε στήν Ἄρτα μέσα στά 1732, ἤ τό ἐνωρίτερο τό 1731.[166] Φαίνεται ἀκόμη πώς ἦταν δραστήριος καί ἱκανός, γιατί σύντομα κατόρθωσε νά πουλήσει σημαντική ποσότητα ἀπό ἐμπορεύματα πού τοῦ εἶχε στείλει ὁ οἶκος τῆς Μασσαλίας τῶν Bretous et Guitton.[167] Ὁ Icard εἶχε πάει, τήν ἄνοιξη τοῦ 1732, στή Γαλλία· ἐκεῖ θά συναντοῦσε προσωπικά τούς Roux καί θά τούς ἐξέθετε τίς προοπτικές καί τίς δυνατότητες πού παρουσίαζε γιά τό γαλλικό ἐμπόριο ἡ περιοχή τῆς Ἄρτας.[168] Φαίνεται ἀκόμη πώς ὁ Icard ἦταν καλός γνώστης τῆς παραπάνω περιοχῆς καί οἱ πληροφορίες πού θά μποροῦσε νά δώσει στούς Roux ἔπρεπε, κατά τόν Dubroca, νά θεωρηθοῦν ἀκριβεῖς καί ἔγκυρες. Ἀλλά καί οἱ εἰσηγήσεις του συνέφερε νά γίνουν δεκτές, γιατί ὁ Icard ἦταν ἀφοσιωμένος· γιά χάρη τῶν Roux δέν εἶχε ἀκόμη ἀποδεχτεῖ συμφέρουσες προτάσεις ἄλλων οἴκων, οἱ ὁποῖοι ἤθελαν νά τοῦ ἀναθέσουν τή διεύθυνση τῶν ἐμπορικῶν τους ὑποθέσεων στήν περιοχή· τίς ὑποθέσεις αὐτές χειριζόταν παλαιότερα ὁ G.Aubert.[169] Οἱ Roux χρησιμοποίησαν τελικά τόν Icard γιά τίς ὑποθέσεις τους στήν Ἄρτα.

Τό ἐνδιαφέρον τῶν Roux γιά τήν περιοχή κράτησε πάνω ἀπό 15 χρόνια. Ἡ δραστηριότητά τους στήν Ἄρτα πρέπει νά σταμάτησε μετά τό 1749. Τή χρονιά αὐτή ὁ πρόξενος Boulle ἀρνεῖται προσφορά τοῦ ἐμπορικοῦ αὐτοῦ οἴκου γιά συνεργασία, ἔχοντας ἀποφασίσει νά ἐκμεταλλεύεται προσωπικά τό λιγοστό, κατά τόν χαρακτηρισμό του, ἐμπόριο τῆς περιοχῆς.[170]

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Κατά τό δεύτερο μισό τοῦ 18ου αἰ. τό γαλλικό ἐμπόριο στήν περιοχή τῆς Ἄρτας εἶχε μειωθεῖ. Ἄλλωστε ἀποτελοῦσε, ὅπως θά δοῦμε, ἀποκλειστικό προνόμιο τοῦ προξένου Boulle. Ἔτσι ἡ ἐγκατάσταση νέων Γάλλων ἐμπόρων στήν Ἄρτα δέν ἄφηνε μεγάλα περιθώρια κέρδους.

Ὡστόσο, κατά τό 1760, ἐκδηλώθηκε τό ἐνδιαφέρον κάποιου Γάλλου ἐπιχειρηματία νά ἐγκατασταθεῖ στήν περιοχή. Πρόκειται γιά τόν Louis Badin ἀπό τήν πόλη Antibes. Αὐτός, πρίν ἀπό τό 1760, εἶχε στόν Τάραντα βιομηχανία χυμοῦ γλυκόρριζας. Ὅμως ἡ αὔξηση τῆς τιμῆς τῆς πρώτης ὕλης, καθώς καί τά ὑψηλά τέλη ἐξαγωγῆς τά ὁποῖα ἔπρεπε νά καταβάλλει ἐκεῖ, ὑποχρέωσαν τόν Badin νά ἐγκαταστήσει τήν ἐπιχείρησή του σέ ἄλλο μέρος. Σάν πιό κατάλληλο θεωρήθηκε ἡ περιοχή τοῦ προξενείου τῆς Ἄρτας, ὅπου τό φυτό, πού ἔδινε τή ρίζα του γιά τήν παρασκευή τοῦ χυμοῦ, ὑπῆρχε ἄφθονο. Ἔπρεπε ὅμως προηγουμένως ὁ Γάλλος ἐπιχειρηματίας νά πάρει τή συγκατάθεση τοῦ Boulle, ὁ ὁποῖος εἶχε τό ἀποκλειστικό δικαίωμα νά ἐμπορεύεται στήν περιοχή.

Δέν γνωρίζομε πότε ἀκριβῶς ἔγιναν οἱ σχετικές συνεννοήσεις τοῦ Badin μέ τόν πρόξενο τῆς Ἄρτας, οὔτε μέ ποιά ἀνταλλάγματα, ἄν ὑπῆρξαν, ἐξασφαλίστηκε ἡ συγκατάθεση τοῦ τελευταίου. Πάντως ὁ Boulle ἀνέφερε στό ὑπουργεῖο ὅτι δέν εἶχε ἀντίρρηση γιά τήν ἐγκατάσταση τοῦ Badin στήν περιοχή τῆς Ἄρτας, ἀφοῦ βέβαια μιά παρόμοια ἐπιχείρηση δέν ἔβλαπτε καθόλου τά δικά του συμφέροντα, μέ τόν ὅρο ὅτι ὁ Badin δέν θά ἐπεξέτεινε τή δράση του στό ἐμπόριο ὁποιουδήποτε ἄλλου προϊόντος. Ἐπιστολή μέ τό ἴδιο πνεῦμα εἶχε ἀπευθύνει ὁ πρόξενος Ἄρτας καί πρός τό ΕΕΜ.[171] Ὁ ὑπουργός N.Berryer ἔδωσε πραγματικά τήν ἔγκρισή του στό ΕΕΜ νά προχωρήσει, ἄν καί τό τελευταῖο αὐτό θεωρεῖ σκόπιμη τή χορήγηση τῆς ἀπαραίτητης ἄδειας στόν Badin.[172] Ἔτσι τό ΕΕΜ, ἀφοῦ ἐξέτασε τό αἴτημα, χορήγησε στόν Badin τή σχετική ἄδεια, χωρίς μάλιστα νά ζητήσει τήν προβλεπόμενη ἐγγύηση, ἔχοντας ἄμεση γνώση τῆς σοβαρότητας τοῦ Γάλλου ἐπιχειρηματία.[173]

Ὁ Badin λοιπόν ἐγκατέστησε τήν ἐπιχείρησή του στή βενετοκρατούμενη περιοχή τῆς Βόνιτσας.[174] Ἕνα ναπολιτάνικο καράβι, πού ἐργαζόταν ἀποκλειστικά γι'αὐτόν, μετέφερε τήν πρώτη ὕλη ἀπό τήν περιοχή τῆς Ἄρτας.[175] Ἡ περιοχή τῆς Βόνιτσας ἐπιλέχτηκε σάν ἕδρα τῆς ἐπιχείρησης, γιατί ἐκεῖ μποροῦσε πιό εὔκολα νά προμηθευτεῖ ὁ Badin τά καυσόξυλα πού ἦταν ἀπαραίτητα γιά τήν παρασκευή τοῦ προϊόντος του.[176]

Δέν γνωρίζομε οὔτε τή διάρκεια τῆς παραμονῆς τοῦ Badin στήν περιοχή οὔτε τόν κύκλο τῶν ἐργασιῶν του. Ἡ περίπτωσή του ὅμως ἐνδιαφέρει ἰδιαίτερα. Ἄν βέβαια δέν ἀποτελεῖ ἕνα μεμονωμένο καί τυχαῖο περιστατικό, δίνει μιά ἐντελῶς νέα διάσταση στήν οἰκονομική παρουσία τῶν Γάλλων στήν περιοχή μας, κατά τό δεύτερο μισό τοῦ 18ου αἰ. Ὁ Γάλλος ἔμπορος τώρα ἀρχίζει νά γίνεται συνθετότερος ἐπιχειρηματίας· δέν ἀρκεῖται μόνο στό κέρδος πού ἀποκόμιζε ἀπό τή διακίνηση τῆς ἐγχώριας παραγωγῆς, ἀλλά βλέπει περιθώρια οἰκονομικῆς δράσης στόν μετασχηματισμό καί τήν παραπέρα ἐκμετάλλευση τῶν ἐγχώριων πόρων. Καί τό περιστατικό αὐτό νομίζομε ὅτι δέν εἶναι τυχαῖο. Στό πρόβλημα θά χρειαστεῖ νά ἐπανέλθουμε λίγο παρακάτω, ὅταν θά ἐξετάζουμε τήν περίπτωση Mongirod.

Κατά τήν τελευταία εἰκοσαετία τῆς περιόδου πού μᾶς ἐνδιαφέρει, φαίνεται ὅτι εἶχε στήν Ἄρτα ἰδιαίτερα οἰκονομικά συμφέροντα ὁ Jean François Lasalle.[177] Δέν γνωρίζομε ἄν αὐτός ἦταν προσωπικά ἐγκαταστημένος στήν Ἄρτα. Τό πιθανότερο, ἦταν μέτο-

χος στόν έμπορικό οΐκο τοῦ προξένου Ἄρτας Julien. Ἔτσι στά 1773, ἔπειτα ἀπό αἴτηση τοῦ Lasalle, τό ΕΕΜ ἀποφάσισε νά χορηγήσει ἄδεια παραμονῆς στήν Ἄρτα στόν Est.Boyle Maisre, πού θά πήγαινε ἐκεῖ ὡς ἀντιπρόσωπος (commis) τοῦ οἴκου Julien.[178] Ὁ Lasalle ὑπέβαλε ἐπίσης, στά 1780, ὑπόμνημα πρός τό ΕΕΜ, μέ τό ὁποῖο ζητοῦσε νά δοθεῖ ἄδεια διευθυντῆ (certificat de regisseur) τοῦ ἐμπορικοῦ οἴκου τῆς Ἄρτας στόν N.Roque,[179] ὁ ὁποῖος ἤδη βρισκόταν ἐκεῖ ἀπό καιρό. Ἀκόμη παρακάλεσε τό ΕΕΜ νά ὑποβάλει τό παραπάνω ὑπόμνημα στόν ὑπουργό τῶν Ναυτικῶν, μαζί μέ εὐνοϊκή εἰσήγηση. Τό ΕΕΜ πραγματικά ἀποφάσισε νά ἱκανοποιήσει καί τά δύο σκέλη τῆς αἴτησης τοῦ Lasalle.[180] Τό παραπάνω ὑπόμνημα τοῦ Lasalle δέν μᾶς εἶναι γνωστό στίς λεπτομέρειές του. Μᾶλλον ἐπρόκειτο γιά αἴτηση ἀπαλλαγῆς ἀπό τήν ὑποχρέωση τῆς ἐγγυοδοσίας. Αὐτό προκύπτει ἀπό σχετική ἐπιστολή τοῦ ὑπουργοῦ de Sartine, ὁ ὁποῖος ἔδωσε τήν ἔγκρισή του γιά τή χορήγηση τῆς ἄδειας διευθυντῆ στόν Roque, μέ τόν ὅρο ὅμως ὅτι θά τηρηθοῦν οἱ νόμιμες διαδικασίες.[181] Τελικά ἡ ἄδεια δόθηκε στόν Roque, ἀφοῦ τό ΕΕΜ δέχτηκε τή σχετική ἐγγύηση ἀπό τόν Lasalle.[182]

Σοβαρότερη προσπάθεια γιά ἐγκατάσταση ἐμπορικοῦ οἴκου στήν Ἄρτα, μέ φιλόδοξα σχέδια καί εὐοίωνες προοπτικές, ἀναλήφτηκε ἀπό τόν François Mongirod, ἔμπορο ἀπό τή Λυόν. Παρόλο πού ἡ περίπτωση ἀναφέρεται στό χρονικό διάστημα 1754-1758, θεώρησα καλό νά τήν κατατάξω ξεχωριστά καί ἔξω ἀπό τή χρονική της σειρά, ἐξαιτίας τῆς ἰδιαιτερότητας πού παρουσιάζει.

Βασική ἐπιδίωξη τοῦ Mongirod ἦταν νά διοχετεύσει στήν ἀγορά τῆς Ἄρτας δαμασκηνά ὑφάσματα, πού εἶχαν μεγάλη ζήτηση καί ἄφηναν σημαντικό κέρδος. Τά πιό γνωστά δαμασκηνά ἦταν τῆς Βενετίας. Στή Λυόν ὅμως εἶχαν βρεῖ τρόπο νά κατασκευάζουν ἀπομιμήσεις τῶν βενετικῶν, καί ἔτσι τό ὄφελος ἀπό τήν προώθηση τῶν ὑφασμάτων αὐτῶν θά ἦταν διπλό: τό σημαντικό κέρδος καί τό σπάσιμο τοῦ μονοπώλιου τοῦ βενετικοῦ ἐμπορεύματος.[183]

Ὁ Mongirod καί ὁ συνεταῖρος του Léonard Deliege ἔφτασαν στήν Ἄρτα τό φθινόπωρο τοῦ 1754. Ἀσφαλῶς ὁ ἔμπορος ἀπό τή Λυόν συναντήθηκε στήν Ἄρτα μέ τόν πρόξενο Boulle, στόν ὁποῖο καί ἐξέθεσε τά σχέδιά του. Ὁ τελευταῖος αὐτός ὑποσχέθηκε ὅτι θά χρησιμοποιήσει ὅλη τήν ἐπιρροή καί τό κύρος του, γιά νά προτιμήσουν οἱ ντόπιοι τά νέα γαλλικά δαμασκηνά. Παράλληλα ὁ Boulle σύστησε τόν Mongirod στόν ἀντιπρόσωπό του στά Τιάννενα, μέ τή ρητή ἐντολή νά προωθήσει στή γιαννιώτικη ἀγορά τά νέα ὑφάσματα.[184]

Οἱ ἐνέργειες αὐτές τοῦ προξένου τῆς Ἄρτας δέν ἦταν ἀντίθετες μέ τό προνόμιο τῆς ἀποκλειστικότητας πού εἶχε γιά τήν περιοχή. Ὁ Boulle εἶχε ἔλθει σέ συμφωνία μέ τόν Mongirod, κατά τήν ὁποία ὁ πρῶτος ἐκχωροῦσε στόν δεύτερο τά ἐμπορικά του προνόμια γιά μιά ἐξαετία. Ὁ Γάλλος πρόξενος πείστηκε, ὅπως ἀναφέρει, ὅτι ὁ συμπατριώτης του ἔμπορος ἦταν σέ θέση νά ἀξιοποιήσει καλύτερα τίς δυνατότητες πού προσέφερε ἡ περιοχή, γιατί ὁ Mongirod ἀνῆκε σέ γνωστή ἑταιρεία τῆς Λυόν καί ἐπιπλέον εἶχε ἰσχυρούς φίλους στή Μασσαλία.[185] Ἀπό τήν ἄλλη μεριά, ἡ προώθηση τῶν γαλλικῶν δαμασκηνῶν καί ἄλλων πολυτελῶν ὑφασμάτων ἀπό τίς βιομηχανίες τῆς Λυόν θά ἐξυπηρετοῦσε καί γενικότερα ἐθνικά συμφέροντα, ἀφοῦ τήν ἐποχή αὐτή, ὅπως εἶναι γνωστό, ἡ ὑφαντουργία ἦταν ἡ κυριότερη ἐξαγωγική βιομηχανία τῆς Γαλλίας. Ἀκόμη, γιά τή μεγαλύτερη κατανάλωση τῶν γαλλικῶν ὑφασμάτων, ὁ Boulle θεώρησε καλό νά ἐκχωρήσει τά ἐμπορικά του προνόμια στό σύνο-

λό τους,καί ὄχι μόνο στόν τομέα τῶν ὑφασμάτων, γιά μιά ἐξαετία. Ἐπιπλέον, ὁ πρόξενος τῆς Ἄρτας παραχώρησε στόν Mongirod τό μισό προξενικό γιά τά ἐμπορεύματα πού ἔφερναν ἀπό τή Μεσσήνη τά γαλλικά καράβια ἤ γιά ἐκεῖνα πού προορίζονταν γιά Γάλλους ἐμπόρους. Ἐπίσης μείωσε τό προξενικό γιά τά ὑφάσματα, ὁρίζοντάς το σέ 1/4% γιά τά μεταξωτά καί σέ 1/8% γιά τά χρυσοποίκιλτα καί ἀργυροποίκιλτα.[186] Δέν γνωρίζομε μέ ἀκρίβεια τί εἴδους καί πόσα ὀφέλη θά εἶχε ὁ Boulle ἀπό τή συμφωνία του μέ τόν Mongirod γιά νά προβεῖ ὅμως σέ τόσες παραχωρήσεις θά πρέπει νά ἦταν σημαντικά.[187]

Ἡ ἐμπορική δράση τοῦ Mongirod στήν περιοχή τοῦ προξενείου τῆς Ἄρτας ἄρχισε τήν ἴδια κιόλας χρονιά (1754). Ὁ ἔμπορος αὐτός ἔφερε στά Γιάννενα, ὅταν ἦλθε ἀπό τή Γαλλία, πέντε μεγάλα κιβώτια μέ μεταξωτά καί ἄλλα πολυτελῆ ὑφάσματα.[188] Ὡς τήν 19.12.1754 εἶχε πουληθεῖ ἕνα μέρος ἀπό τά ἐμπορεύματα αὐτά, ἀξίας 35.000 φράγκων. Τό κέρδος στήν ἀρχή ἦταν μικρό, γιατί δίνονταν σέ χαμηλή τιμή καί μέ μεγάλη προθεσμία, πράγμα πού δείχνει σωστή ὀργάνωση καί μακρόπνοα σχέδια στήν ἐπιχείρηση διείσδυσης τῶν γαλλικῶν δαμασκηνῶν στήν ἠπειρωτική ἀγορά.

Βέβαια τά σχέδια τοῦ Mongirod ἦταν περισσότερο φιλόδοξα καί δέν περιορίζονταν μόνο στή μικρή ἀγορά Ἄρτας-Γιαννίνων. Ὁ Γάλλος ἔμπορος εἶχε πάει καί στήν Κωνσταντινούπολη δείγματα, τά ὁποῖα φαίνεται ὅτι ἱκανοποίησαν τούς ἐκεῖ ἐμπόρους. Δέν περιοριζόταν ἐξάλλου στήν προώθηση μόνο τῶν γαλλικῶν ὑφασμάτων πολυτελείας. Ἀπέβλεπε καί στήν ἀφαίρεση τῆς ἀποκλειστικότητας πού εἶχαν οἱ Βενετοί. Ὅπως εἶναι γνωστό, αὐτοί ἀγόραζαν ὅλα τά κόκκινα βαμβακερά νήματα τῆς περιοχῆς τοῦ Τυρνάβου. Πράγματι ὁ Mongirod, τό φθινόπωρο τοῦ 1755, πῆγε στόν Τύρναβο καί πέτυχε νά ἀγοράσει μία ἀξιόλογη παρτίδα ἀπό τά νήματα αὐτά, πού τά προόριζε γιά τούς ὑφαντουργούς τῆς Λυόν.[189] Ἔτσι οἱ προοπτικές τῆς νέας ἑταιρείας διαγράφονταν ἐλπιδοφόρες.

Τό ὑπουργεῖο Ναυτικῶν ἐνέκρινε τή συμφωνία Mongirod-Boulle, μέ ἐπιστολή του τῆς 16.6.1755, ἐπισημαίνοντας ὅμως ὅτι ἡ σχετική ἄδεια γιά τήν παραμονή τοῦ Mongirod στήν Ἄρτα ἀνῆκε στήν ἁρμοδιότητα τοῦ ΕΕΜ.[190] Τήν ἄδεια αὐτή θά τή ζητοῦσε προσωπικά ὁ Γάλλος ἔμπορος ἀπό τό ΕΕΜ, ὅταν θά πήγαινε στή Γαλλία.[191] Στό μεταξύ ὁ Boulle, μέ ἐπιστολή του πρός τό ΕΕΜ,[192] ἐξέθετε τά τῆς συμφωνίας του μέ τόν Mongirod καί εἰσηγοῦνταν νά χορηγηθεῖ στόν ἐνδιαφερόμενο ἡ ἀπαιτούμενη ἄδεια. Βέβαια ὁ πρόξενος τῆς Ἄρτας δέν παρέλειπε νά τονίσει ὅτι ἡ ἄδεια αὐτή θά ἔπρεπε νά ἰσχύει μόνο γιά ἕξι χρόνια, ὅσο δηλ.διαρκοῦσε ἡ συμφωνία, μέ δικαίωμα ἀνανέωσης ἐφόσον θά παρατεινόταν ἡ συνεργασία του μέ τόν Mongirod. Τό ΕΕΜ, τό ὁποῖο ἔβλεπε ὅτι οἱ ἐπιχειρήσεις τοῦ ἐμπόρου ἀπό τή Λυόν θά εἶχαν γενικότερες θετικές ἐπιπτώσεις, ἤ τουλάχιστο δέν θά ἔβλαπταν τά δικά του συμφέροντα, δέν εἶχε ἀντίρρηση νά χορηγηθεῖ ἡ σχετική ἄδεια παραμονῆς. Ὑπέβαλε λοιπόν εὐνοϊκή εἰσήγηση στόν ὑπουργό Machault, ὁ ὁποῖος καί τήν ἐνέκρινε.[193]

Ὡστόσο ὁ ἐπερχόμενος ἑπταετής πόλεμος (1756-1763) καί πρίν ἀπό αὐτόν οἱ διάφορες φῆμες γιά ἐπικείμενη ἔναρξή του ἀνέκοψαν τή δραστηριότητα τῆς ἑταιρείας τοῦ Mongirod, τῆς ὁποίας οἱ ὑποθέσεις δέν πήγαιναν καλά ἀπό τά τέλη κιόλας τοῦ 1755.[194] Ἡ νέα αὐτή κατάσταση καί οἱ ὄχι καί τόσο αἰσιόδοξες προοπτικές τῆς ἑταιρείας του ἔκαναν τόν Mongirod νά μή βιάζεται νά πάρει τήν ἄδεια ἐγκατάστασης στήν Ἄρτα, ἐνῶ βρισκόταν στή Μασσαλία, ἴσως στίς ἀρχές τοῦ 1756.[195] Ὁ Boulle πληροφορήθηκε ὅτι ὁ

συνεταῖρος του βρισκόταν στό Παρίσι καί ἔκανε προσπάθεια νά τόν ἐξαναγκάσει νά τηρήσει τή συμφωνία τους.[196] Ἀπό τίς ἀρχές ὅμως τοῦ 1757 οἱ ἐλπίδες τοῦ Γάλλου προξένου ἄρχισαν νά λιγοστεύουν. Λίγα πράγματα περίμενε πιά ἀπό τή συμφωνία του μέ τόν Mongirod.[197]

Οἱ ἐλπίδες αὐτές ὅμως ἀναπτερώθηκαν στά τέλη τοῦ 1757. Ὁ Mongirod εἶχε ἀναπτύξει στόν Boulle ἕνα νέο μεγαλεπήβολο σχέδιο, τό ὁποῖο θά μετέβαλλε τήν ὄψη τῆς περιοχῆς τοῦ προξενείου τῆς Ἄρτας. Συγκεκριμένα, ἡ περιοχή αὐτή εἶχε ἐπιλεγεῖ ἀπό τόν Mongirod γιά τή δημιουργία μεγάλης ἐπιχείρησης μεταξοκαλλιέργειας. Σύμφωνα μέ τά σχέδια, θά δημιουργοῦνταν μιά μεγάλη μετοχική ἑταιρεία· οἱ μέτοχοι εἶχαν κιόλας βρεθεῖ καί ἦταν ἕτοιμοι νά χρηματοδοτήσουν τήν ἐπιχείρηση. Προεξοφλοῦνταν ἀκόμη καί ἡ συγκατάθεση τῆς Πύλης, γιατό τό κέρδος της θά ἦταν σημαντικό. Ὁ Mongirod σκόπευε νά γεμίσει τήν περιοχή τῆς Ἄρτας μέ μουριές ("plantation générale de mouriers dans les campagnes qui leur sont propres"), οἱ ὁποῖες σέ 6-7 χρόνια θά εἶχαν ἀναπτυχθεῖ ἀρκετά, ὥστε νά μποροῦν νά διαθρέψουν σημαντική ποσότητα ἀπό μεταξοσκώληκες. Ἡ ἑταιρεία θά χορηγοῦσε τόν μεταξόσπορο καί θά συγκέντρωνε τά κουκούλια σέ καλή τιμή, μέ τήν ὑποχρέωση τῶν παραγωγῶν νά τά πουλοῦν μόνο σ'αὐτή. Θά γινόταν παράλληλα συμφωνία μέ τήν Πύλη γιά πενήντα ἤ καί πιό πολλά χρόνια· στό χρονικό αὐτό διάστημα ἡ ἑταιρεία θά πλήρωνε στήν Πύλη καί στούς ἰδιοκτῆτες τῆς περιοχῆς ὅ,τι εἰσέπρατταν μέχρι τότε ἀπό κάθε εἴδους τέλη καί δασμούς. Μέ τόν τρόπο αὐτό, ἡ ἑταιρεία θά εἶχε τήν περιοχή στήν ἀπόλυτη δικαιοδοσία της· θά διόριζε ἐκείνη τόν βοεβόδα καί θά φρόντιζε ἡ ἴδια γιά τήν ἐπιβολή τῆς τάξης στήν περιοχή.

Μέ ἕνα τέτοιο σχέδιο, ἄν πραγματοποιοῦνταν, θά ἔλειπαν οἱ καταπιέσεις τῶν Τούρκων. Ἔτσι οἱ κάτοικοι, οἱ ὁποῖοι εἶχαν ἀναγκαστεῖ νά ἐκπατριστοῦν, θά ἐπέστρεφαν στά χωριά τους καί θά μετέβαλλαν τήν περιοχή, ἀπό ἀκατοίκητη σχεδόν καί ἔρημη, σέ "un jardin d'abondance, un petit tresor de production, une population nombreuse vivant heureusement...". Μέ τόν τρόπο αὐτόν ἡ νέα ἑταιρεία θά ἐξασφάλιζε ἄφθονα καί φτηνά ἐργατικά χέρια. Γιά τήν πραγματοποίηση μάλιστα τοῦ μέρους τῶν σχεδίων, πού ἀφοροῦσε τήν ἐπιστροφή τῶν κατοίκων στίς ἑστίες τους, ὁ Boulle εἶχε ἐπαφές μέ διάφορους ντόπιους παράγοντες. Ὁ Γάλλος πρόξενος τούς ἀνέπτυξε κάποιο σχέδιο, τό ὁποῖο κατά τή γνώμη του θά διευκόλυνε τά πράγματα: νά ἀναλάβουν οἱ ἴδιοι τή διοίκηση τῆς ἐπαρχίας καί τήν εἴσπραξη τοῦ χαρατσιοῦ. Ἡ πρόταση ὅμως αὐτή τοῦ Boulle δέν βρῆκε πρόσφορο ἔδαφος, γιατί οἱ ντόπιοι ἦταν διασπασμένοι σέ διάφορες ὁμάδες, μέ κακοψυχία ὁ ἕνας γιά τόν ἄλλο.

Ἡ ἐπιτυχία πάλι τῶν σχεδίων τοῦ Mongirod θά ἔδινε στούς Γάλλους τήν ἀποκλειστικότητα στήν ἐξαγωγή σιταριοῦ καί ἄλλων προϊόντων καί θά καθιστοῦσε εὔκολη τή συστηματική ἐκμετάλλευση τῆς ναυπηγήσιμης ξυλείας τοῦ Λούρου, κατά τό πρότυπο τῶν Βενετῶν στό Βουθρωτό καί τήν Κέρκυρα. Ὁ Boulle θεωροῦσε πραγματοποιήσιμα τά σχέδια τοῦ Mongirod, μέ τίς ἑξῆς προϋποθέσεις: α) νά ληφθοῦν προληπτικά μέτρα γιά τήν ἀποφυγή τῶν κινδύνων ἀπό τό ἀνθυγιεινό κλίμα, β) νά ταχτοποιηθοῦν ὁρισμένα τοπικά προβλήματα, γ) νά τελειοποιηθεῖ τό ὅλο σχέδιο στίς λεπτομέρειές του, μέ βάση τίς πληροφορίες πού θά συλλέγονταν γιά τίς δυνατότητες τῆς περιοχῆς. Ἀπέμενε τώρα ἡ ἔγκριση τοῦ Γάλλου βασιλιᾶ, καθώς καί ἡ υἱοθέτηση τῶν σχεδίων ἀπό τήν Πύλη, μέ τήν ὁποία ὑπήρ-

χαν περιθώρια γιά διαπραγματεύσεις ὡς πρός τήν διάρκεια τῆς συμφωνίας.[198]

Ὅπως βλέπουμε, ἐπρόκειτο γιά σχέδια μεγαλεπήβολα, τά ὁποῖα θά ἄλλαζαν τήν ὄψη τῆς περιοχῆς. Ἄν πραγματοποιοῦνταν, θά ἦταν ἡ πρώτη συστηματική προσπάθεια τῶν Γάλλων στήν Ἄρτα νά κατευθύνουν τίς τοπικές καλλιέργειες, νά μονοπωλοῦν τήν παραγωγή, νά ἀσκοῦν καί αὐτή τή διοίκηση στήν περιφέρεια τῆς Ἄρτας, ἡ ὁποία θά μεταβαλλόταν ἔτσι σέ ἡμιανεξάρτητη περιοχή φόρου ὑποτελή στόν σουλτάνο. Θά ἦταν, τέλος, χαρακτηριστική περίπτωση μετατροπῆς περιθωριακῆς τοπικῆς οἰκονομίας σέ κανονική γαλλική ἀποικία.

Ὡστόσο, ὡς τήν ἄνοιξη τοῦ 1758, ὁ Mongirod δέν εἶχε ἐμφανιστεῖ νά ζητήσει ἀπό τό ΕΕΜ τήν ἄδεια ἐγκατάστασης στήν Ἄρτα.[199] Ἀλλά οὔτε καί στήν περιοχή αὐτή ἐμφανίστηκε.[200] Ἡ παράξενη αὐτή ἀπουσία τοῦ Γάλλου ἐμπόρου θά δικαιολογοῦσε τή σκέψη ὅτι τά περίφημα σχέδιά του εἶχαν σάν ἀποκλειστικό σκοπό νά καθησυχάσουν τόν πρόξενο Ἄρτας γιά τήν ἀθέτηση τῆς συμφωνίας τοῦ 1754. Ὅπως καί ἄν ἔχει τό πράγμα, εἶναι σίγουρο ὅτι τά σχέδια τοῦ Mongirod ὄχι μόνο δέν πραγματοποιήθηκαν, ἀλλά οὔτε κάν ἄρχισαν νά μπαίνουν σέ ἐφαρμογή. Ἔστω καί σάν ἀπόπειρα, θά ἄφηναν ὁπωσδήποτε τά ἴχνη τους στήν ἀλληλογραφία τοῦ Boulle ἤ τῶν διαδόχων του.

Ὁπωσδήποτε ὅμως ἡ ἀποδοχή τῆς πρότασης Mongirod ἀπό τόν Boulle, πού χάρη στήν μακρόχρονη παρουσία του στήν Ἀνατολή ἐξυπακούεται ὅτι γνώριζε τίς δυνατότητες τῆς περιοχῆς, δέν πρέπει νά περάσει ἀπαρατήρητη. Ἄν ἡ υἱοθέτηση τῶν σχεδίων ἀπό τόν Boulle δέν ὀφειλόταν μόνο στήν ἄγνωση, στήν ὁποία εἶχε φτάσει ὁ πρόξενος τῆς Ἄρτας, μπορεῖ νά ἑρμηνευτεῖ σάν ἔνδειξη γιά τή στροφή τοῦ γαλλικοῦ ἐπιχειρηματικοῦ κεφαλαίου στήν πλήρη καί συστηματική ἐκμετάλλευση τῶν ἐγχώριων πόρων τῆς περιοχῆς. Ἀλλωστε, τήν ἴδια ἐποχή περίπου, στά 1760, πραγματοποιεῖται καί ἡ ἐγκατάσταση τῆς ἐπιχείρησης τοῦ Badin, πού μνημονεύσαμε. Ἄν λοιπόν συμβαίνει αὐτό, τότε οἱ ἱστορικές συνέπειες καί γιά τό γαλλικό κεφάλαιο καί γιά τόν ἀντίκτυπο στό ἤδη σωρευμένο καί σέ ἐπενδυτικό ἀδιέξοδο ἑλληνικό θά ἦταν τεράστιες. Βέβαια μιά ἀρκετά τυχαία ἐπιχείρηση (τοῦ Badin) καί ἕνα γεμάτο τυχοδιωκτισμό σχέδιο (τοῦ Mongirod) δέν μᾶς ἐπιτρέπουν νά προχωρήσουμε στήν ἀξιοποίηση ἑνός τέτοιου συλλογισμοῦ.

Ἐπισημάνθηκαν λοιπόν στήν παράγραφο αὐτή τῆς ἐργασίας μας οἱ Γάλλοι ἔμποροι, οἱ ὁποῖοι ἔδρασαν ἤ ἔδειξαν ἐνδιαφέρον γιά τήν περιοχή τοῦ προξενείου Ἄρτας. Μέ ὅσα θά ἐκτεθοῦν καί στήν ἑπόμενη παράγραφο, θά ἔχουμε μιά ὁλοκληρωμένη εἰκόνα τῶν φορέων τοῦ γαλλικοῦ ἐμπορίου στήν Ἄρτα κατά τόν 18ον αἰ.

δ) Οἱ πρόξενοι ὡς ἔμποροι

Ἕνας ἄλλος σημαντικός φορέας στήν ἄσκηση τοῦ γαλλικοῦ ἐμπορίου στήν Ἄρτα ἦταν οἱ ἴδιοι οἱ πρόξενοι. Ὁ ρόλος τους στόν τομέα αὐτόν ἦταν διπλός: νά φροντίζουν γιά τά συμφέροντα τῶν συμπατριωτῶν τους ἐμπόρων καί γενικότερα νά διευκολύνουν τό γαλλικό ἐμπόριο στήν περιοχή τους ἀπό τή μιά μεριά, καί ἀπό τήν ἄλλη νά ἐμπορεύονται οἱ ἴδιοι ἤ νά ἐκπροσωποῦν τά συμφέροντα ὁρισμένων γαλλικῶν ἐμπορικῶν οἴκων. Βέβαια τό ἐμπόριο ἀπαγορευόταν ρητά στούς προξένους, μέ ποινή ἀπομάκρυνσης ἀπό τή θέση τους καί ἐπιβολῆς προστίμου.[201] Ὡστόσο, ἡ γενική αὐτή ἀπαγόρευση φαίνεται πώς σύντομα ἀτόνησε ἤ καί δέν ἴσχυσε ποτέ γιά τούς προξένους τῆς Ἄρτας.

Γιά τούς δύο πρώτους προξένους, τόν B.Garnier καί τόν H.Pellissier, δέν γνωρίζομε τίποτε σχετικό. Γιά τόν τρίτο, τόν G.Dubroca, μόνο μιά μαρτυρία μᾶς ἐπιτρέπει νά ὑποθέσουμε ὅτι ἀσχολοῦνταν, ἄν/καί συστηματικά, μέ προσωπικές του ἐπιχειρήσεις. Ὁ πρόξενος αὐτός εἶχε ναυπηγήσει μιά φελούκα,[202] τήν ὁποία ἀσφαλῶς θά χρησιμοποιοῦσε γιά τή μεταφορά ἐμπορευμάτων γιά προσωπικό του ὄφελος.[203]

Ἐκεῖνος ὅμως, ὁ ὁποῖος ἐπιδόθηκε συστηματικά σέ προσωπικές ἐμπορικές ἐπιχειρήσεις ἦταν ὁ πρόξενος J.Dubroca. Ἀπό τά πρῶτα χρόνια τῆς ἐγκατάστασής του στήν Ἄρτα (1725), ὁ πρόξενος αὐτός εἶχε δεχτεῖ προτάσεις ἀπό ἐμπόρους τῆς Μασσαλίας καί τῆς Γένοβας νά ἐκπροσωπεῖ στήν Ἄρτα τά συμφέροντά τους. Ὁ J.Dubroca, παρόλο πού θεωροῦσε ὅτι ἡ ἀπαγόρευση στούς προξένους νά ἐμπορεύονται γιά τυπικούς λόγους δέν ἴσχυε, ὡστόσο δέν ἀποφασίζει νά ἀποδεχτεῖ τίς παραπάνω προτάσεις, πρίν πάρει τήν ἔγκριση τοῦ ὑπουργείου. Τήν αἴτησή του τή στηρίζει στό γεγονός ὅτι στήν Ἄρτα δέν ὑπῆρχαν τήν ἐποχή αὐτή (1727) Γάλλοι ἐγκαταστημένοι, οἱ ὁποῖοι θά ζημιώνονταν ἀπό μιά τέτοια δραστηριότητα τοῦ προξένου.[204]

Παρά τό γεγονός ὅτι ἡ αἴτηση τοῦ J.Dubroca διαβιβάστηκε ἀπό τό ὑπουργεῖο στό ΕΕΜ γιά νά γνωματεύσει σχετικά,[205] δέν ἔχουμε καμιά μαρτυρία πού νά δείχνει ὅτι αὐτό συζήτησε τήν αἴτηση καί ἀποφάσισε νά τήν ἱκανοποιήσει ἤ νά τήν ἀπορρίψει. Ἀλλά καί ἡ ἀλληλογραφία τοῦ προξένου τῆς Ἄρτας δέν ἀναφέρει πουθενά ἄν ἔλαβε παρόμοια ἄδεια· οὔτε ὅμως καί ἐπανέρχεται στό θέμα. Τό γεγονός αὐτό ἀπό τή μιά, καί ἀπό τήν ἄλλη ἡ συνεχιζόμενη ἐμπορική δραστηριότητα τοῦ J.Dubroca ὁδηγεῖ στήν ὑπόθεση ὅτι ὁ πρόξενος αὐτός εἶχε ὁπωσδήποτε τή συγκατάθεση τοῦ ὑπουργείου καί τή σύμφωνη, ἔστω καί ἀνεπίσημη, γνώμη τοῦ ΕΕΜ, ὥστε νά τολμᾶ νά παραβαίνει τίς σχετικές διατάξεις. Τήν ὑπόθεση αὐτή ἐνισχύει τό γεγονός ὅτι οἱ Γάλλοι πού ἐγκαταστάθηκαν στήν Ἄρτα μετά τό 1727 δέν προκαλοῦν ἐμπόδια στήν ἐμπορική δραστηριότητα τοῦ προξένου· αὐτό δέν θά συνέβαινε βέβαια, ἄν ὁ Dubroca δέν εἶχε ἐξασφαλίσει τουλάχιστο τήν ἀνοχή τῶν προϊσταμένων του. Τό πιθανότερο λοιπόν εἶναι ὅτι τό ΕΕΜ ἔκαμε γνωστή, μέ κάποιον ἄγνωστο σέ μᾶς τρόπο, τή σιωπηρή συγκατάθεσή του ὡς πρός τίς ἐμπορικές δραστηριότητες τοῦ προξένου Ἄρτας. Ἀσφαλῶς τό ΕΕΜ δέν θά ἤθελε νά παραβεῖ φανερά τίς παραπάνω ἀπαγορευτικές διατάξεις, καί γιά λόγους δεοντολογικούς, ἀλλά καί γιατί θά ὑπῆρχε ἕνα δεσμευτικό προηγούμενο γιά τό ΕΕΜ στίς ἀνάλογες αἰτήσεις ἄλλων προξένων, ὅσο κι ἄν ἡ σκοπιμότητα δικαιολογοῦσε μιά ἀπόφαση εὐνοϊκή στίς περιπτώσεις σάν τοῦ προξενείου Ἄρτας. Ἡ σκέψη αὐτή ἐξηγεῖ γιατί τό ΕΕΜ δέν εἰσήγαγε κάν στίς συνεδρίες του γιά συζήτηση τήν αἴτηση τοῦ Dubroca· ἀκόμη καί ἡ ἀναγραφή τοῦ θέματος στήν ἡμερήσια διάταξη θά ὁδηγοῦσε σέ μιά ἀπορριπτική ἀπόφαση.

Ὅπως ὅμως κι ἄν ἔχει τό πράγμα, εἶναι σίγουρο πώς ὁ J.Dubroca ἀσχολήθηκε μέ προσωπικές ἐμπορικές ἐπιχειρήσεις. Ἡ σχετική δραστηριότητά του περιοριζόταν σχεδόν ἀποκλειστικά στή συνεργασία τοῦ προξένου αὐτοῦ μέ τόν γνωστό ἐμπορικό οἶκο τῶν Roux, γιά τό χρονικό διάστημα 1730-1733. Στούς Roux ὁ Dubroca ἔστελνε σιτάρι· δέν ἐνεργοῦσε ὅμως σάν ἁπλός ἀντιπρόσωπος, ἀλλά φόρτωνε τό σιτάρι γιά λογαριασμό του. Μέ τόν τρόπο αὐτόν εἶχε προσωπικά τήν εὐθύνη γιά τήν τύχη τοῦ φορτίου, ἀλλά καί ὁλόκληρο τό κέρδος δικό του. Αὐτό φαίνεται ἀπό τήν ἀνησυχία τοῦ Dubroca, ὅταν ἀργεῖ νά λάβει εἰδήσεις γιά ἕνα φορτίο σιταριοῦ, τό ὁποῖο ἔστειλε στούς Roux μέ τόν καπ. Chapus.[206] Ἐπίσης,

ἄλλα δύο φορτία ἔστειλε ὁ Dubroca τό 1731, μέ τούς καπ.Pomel καί Rustie,[207] καί ἕνα τρίτο,τόν Φεβρουάριο τοῦ 1733,μέ τό καράβι τοῦ καπ.J.-B.Goudran.[208] Οἱ Roux σέ ἀντάλλαγμα εἶχαν ἀναλάβει τήν ὑποχρέωση νά στέλνουν στόν Dubroca τά ἀπαραίτητα κεφάλαια γιά τή συγκέντρωση τοῦ σιταριοῦ καί νά τόν ἐξυπηρετοῦν τόσο σέ ἐμπορικές ὅσο καί σέ προσωπικές καί οἰκογενειακές του ὑποθέσεις.[209]

Ὡστόσο, ὁ πρόξενος τῆς Ἄρτας πάντα ἀνησυχοῦσε γιά τίς ἐπιπτώσεις πού θά μποροῦσε νά ἔχει στή σταδιοδρομία του ἡ δραστηριότητά του αὐτή καί κυρίως φρόντιζε νά μή δυσαρεστήσει μέ τή διαγωγή του τόν ὑπουργό τῶν Ναυτικῶν.Ἔτσι, πολές φορές στά φορτία πού ἔστελνε στούς Roux φερόταν σάν ἀποστολέας ὁ γνωστός μας καπ.Icard, παρόλη τή ζημιά πού εἶχε ὁ Dubroca μέ τόν τρόπο αὐτόν. Ἀλλά καί ἕνας ἄλλος λόγος ὑποχρέωνε τόν πρόξενο τῆς Ἄρτας νά ἐνεργεῖ ἔτσι: δέν ἤθελε νά γνωρίζουν οἱ πιστωτές του τό πραγματικό ὕψος τῶν κερδῶν του. Ἴσως ὁ λόγος αὐτός νά ἦταν καί ὁ σπουδαιότερος, γιατί μετά τό 1732, ὅταν εἶχε πιά ἀπαλλαγεῖ ἀπό τά χρέη του, ὁ Dubroca ἀποφασίζει νά στέλνει τά φορτία τοῦ σιταριοῦ φανερά γιά λογαριασμό του.[210]

Ἡ ἐπιχειρηματική δραστηριότητα τοῦ J.Dubroca δέν περιοριζόταν μόνο στό ἐμπόριο τοῦ σιταριοῦ. Στά τέλη τοῦ 1731, ὁ Γάλλος πρόξενος ἐκμεταλλεύτηκε μιά εὐκαιρία καί ἀγόρασε, μαζί μέ τόν καπ.Icard, ἕνα καράβι, χωρητικότητας 4.000 κανταριῶν. Στό καράβι αὐτό δόθηκε τό ὄνομα "St Jean-Baptiste-le-Postillon-d'Epire". Μέ ἐπιστολή του πρός τούς Roux, στά 1732, ὁ Dubroca ἀνακοίνωσε τήν ἀγορά τοῦ καραβιοῦ καί ζήτησε κατάλληλο πλήρωμα ἀπό τή Μασσαλία. Ὡστόσο, πρίν ἀκόμη τό καράβι αὐτό συμπληρώσει τό πρῶτο του ταξίδι, ὁ Dubroca ἀναγκάστηκε νά πουλήσει τό μερίδιό του στόν Icard, γιατί δέν ἐπιτρεπόταν στούς προξένους νά ἔχουν δικά τους καράβια. Ἐξέφραζε μάλιστα τήν ἐλπίδα ὅτι τό ἐπεισόδιο δέν θά προκαλοῦσε τήν ὀργή τοῦ ὑπουργοῦ, γιατί ἡ ἀπόφαση νά συμμετάσχει στήν ἀγορά τοῦ καραβιοῦ ἀπέβλεπε κυρίως στό νά διευκολύνει τό ἐμπόριο τῶν συμπατριωτῶν του στήν περιοχή.[212]

Οἱ ἐπιχειρήσεις τοῦ J.Dubroca φαίνεται νά σταματοῦν ξαφνικά στά 1733-1734. Ὡς τόν θάνατό του, στά 1738, δέν ἔχουμε καμιά σχετική μαρτυρία. Δέν γνωρίζομε ἄν στό μεταξύ εἶχε πετύχει τούς σκοπούς του ἤ εἶχε ἐκπληρώσει τίς ὑποχρεώσεις του, πού ἀνάγκασαν τόν πρόξενο αὐτόν νά ἐπιδοθεῖ σέ προσωπικές ἐπιχειρήσεις. Δέν ἀποκλείεται ἀκόμη οἱ μακροχρόνιες ἀρρώστιες, γιά τίς ὁποῖες ἔγινε λόγος, νά μή τοῦ ἄφηναν καί πολλά περιθώρια. Ἀπό τήν ἄλλη μεριά, ἡ ἐγκατάσταση στήν Ἄρτα ἄλλων συμπατριωτῶν του ἐμπόρων ἀσφαλῶς θά προκαλοῦσε ἀναστολή στά σχέδιά του. Τό γεγονός ὅμως παραμένει. Ὁ πρόξενος J.Dubroca ἀσχολήθηκε, καί μάλιστα μέ ἐπιτυχία, μέ τό ἐμπόριο, κυρίως τοῦ σιταριοῦ. Ἡ δραστηριότητά του αὐτή, ἄν ληφθεῖ ὑπόψη ἡ προσωπικότητα καί τό κύρος του, καθώς καί ἡ γνώση τῆς περιοχῆς ἐκ μέρους του, νομίζομε ὅτι τελικά ἀποτέλεσε ἕνα θετικό παράγοντα γιά τό γαλλικό ἐμπόριο στήν Ἤπειρο τήν ἐποχή αὐτή.

Περισσότερο συστηματικά μέ τό ἐμπόριο ἀσχολήθηκε ὁ πρόξενος L.Boulle. Ὅπως ἤδη ἐπισημάνθηκε, ὁ πρόξενος αὐτός ἐπιλέχτηκε ἀπό τό ὑπουργεῖο τῶν Ναυτικῶν, ἐπειδή ἀκριβῶς ἦταν ἔμπορος καί παρεῖχε τίς ἐγγυήσεις ὅτι θά συντελοῦσε στήν ἄνοδο τοῦ γαλλικοῦ ἐμπορίου στήν περιοχή τοῦ προξενείου Ἄρτας.Οἱ ἐγγυήσεις αὐτές ἐνισχύονταν καί ἀπό τό γεγονός ὅτι ὁ Boulle ἦταν συνεταῖρος σέ ἐμπορικό οἶκο τῆς Θεσσαλονίκης καί

κυρίως ἀπό τήν παρουσία στή Μασσαλία τοῦ ἀδελφοῦ του Antoine Boulle.

Πρίν ὁ L.Boulle τοποθετηθεῖ πρόξενος στήν Ἄρτα, ὅταν δηλ. βρισκόταν ἀκόμη στή Θεσσαλονίκη, ὁ ἐμπορικός του οἶκος[213] εἶχε ἐκδηλώσει ἐνδιαφέρον γιά τήν περιοχή τοῦ προξενείου Ἄρτας. Ἀπό τούς Bouttier καί Boulle εἶχε ὑποβληθεῖ αἴτημα πρός τό ΕΕΜ γιά τήν ἵδρυση ἐμπορικοῦ οἴκου στήν Αὐλώνα· ἡ ἐπιχείρηση αὐτή ἀπέβλεπε στίς εἰσαγωγές ὑφασμάτων καί ἄλλων εἰδῶν ἀπευθείας ἀπό τή Μασσαλία καί ὄχι ἀπό τό Λιβόρνο, ὅπως γινόταν μέχρι τότε. Διευθυντές τῆς ἐπιχείρησης στήν Αὐλώνα προτείνονταν οἱ J. Aillaud,ὡς τότε ἐμπορικός ἀντιπρόσωπος στή Σμύρνη, Tournezy καί Fleschon. Τό ΕΕΜ ἐνέκρινε τό αἴτημα τῶν ἐμπόρων τῆς Θεσσαλονίκης Bouttier καί Boulle καί ὑπέβαλε εὐνοϊκή εἰσήγηση στόν γενικό ἐπιθεωρητή τοῦ ἐμπορίου Icard, ὁ ὁποῖος καί υἱοθέτησε τήν ἄποψη τοῦ ΕΕΜ. Τέλος, ὁ ὑπουργός de Maurepas ἔδωσε τήν ἔγκρισή του γιά τήν ἵδρυση τῆς ἐμπορικῆς ἐπιχείρησης στήν Αὐλώνα, καθώς καί γιά τή χορήγηση τῆς σχετικῆς ἄδειας στούς Aillaud,Tournezy καί Fleschon. Ἐπιπλέον ὁ Aillaud, ὅπως ἀναφέρθηκε, διορίστηκε ἄμισθος ὑποπρόξενος στήν Αὐλώνα, ὑπαγόμενος στόν πρόξενο Ἄρτας J.Dubroca. Ἀκόμη, στόν οἶκο Bouttier καί Boulle παραχωρήθηκε τό προνόμιο τῆς ἀποκλειστικότητας τοῦ ἐμπορίου στήν περιοχή τῆς Αὐλώνας.[214]

Ἡ συμμετοχή τοῦ μετέπειτα προξένου Ἄρτας L.Boulle, παρόλο πού δέν εἶναι φανερή, εἶναι ὡστόσο σίγουρη. Ὁ πρόξενος αὐτός, μόλις ἀνέλαβε τά καθήκοντα του στήν Ἄρτα (Ἰούνιος 1739), σχεφτόταν νά πάει γιά μερικές μέρες στά Γιάννενα, μέ σκοπό νά ἐπεκτείνει καί ἐκεῖ τίς ἐπιχειρήσεις του,τοποθετώντας κάποιον ἐκπρόσωπο καί ἀρχίζοντας τίς ἐπαφές μέ τούς Γιαννιῶτες ἐμπόρους. Τίς σκέψεις καί τά σχέδια αὐτά ὁ Boulle δέν παρέλειψε νά τά ἀνακοινώσει στόν ὑπουργό τῶν Ναυτικῶν καί νά ζητήσει τή σχετική ἔγκριση.[215]

Ἡ ζωηρή αὐτή ἐμπορική δραστηριότητα τοῦ προξένου Ἄρτας συνάντησε ὅμως ἀντιδράσεις ἀπό τήν πρώτη στιγμή τῆς ἐκδήλωσής της. Ὁ ὑποπρόξενος τοῦ Μεσολογγίου Jullien, τοῦ ὁποίου οἱ σχέσεις μέ τόν πρόξενο Ἄρτας δέν ἦταν ἁρμονικές, ἐξέφραζε τίς σοβαρές ἀνησυχίες του πρός τούς Roux. Αὐτές ὀφείλονταν στίς πληροφορίες ὅτι ὁ Boulle εἶχε ἔλθει στήν Ἄρτα "avec un appetie demezurē" καί ὅτι ἤθελε νά μονοπωλήσει τό ἐμπόριο ἀκόμη καί τοῦ Μεσολογγίου. Ἄλλωστε, οἱ ἀπαιτήσεις τοῦ προξένου Ἄρτας, οἱ ὁποῖες διατυπώθηκαν στίς πρῶτες κιόλας ἐπιστολές του πρός τόν Jullien, ἐπιβεβαίωναν τίς παραπάνω πληροφορίες.[216]

Ὁ Boulle, πιθανῶς γιά νά ἐξουδετερώσει ἤ νά ἀμβλύνει τίς ἀντιδράσεις, ἀνέφερε στόν ὑπουργό ὅτι οἱ ἐμπορικές ἐγκαταστάσεις στά Γιάννενα, ὅπου εἶχε τοποθετηθεῖ ἀντιπρόσωπος ἀπό τόν Ὀκτώβριο τοῦ 1739, στήν Αὐλώνα, στό Μεσολόγγι καί στήν Ἄρτα ἀπορρόφησαν σημαντικές δαπάνες, τῶν ὁποίων ἡ ἀπόσβεση θά ἀπαιτοῦσε μεγάλο χρονικό διάστημα.Πρόβαλλε ἀκόμη τό γεγονός, ὅτι ἡ κατανάλωση τῶν γαλλικῶν εἰδῶν στήν περιοχή αὐξανόταν μέ μικρά βήματα, πράγμα πού ἀνάγκαζε νά μεταφέρονται συνεχῶς κεφάλαια ἀπό τόν οἶκο τῆς Θεσσαλονίκης, γιά νά στηρίξουν τίς νέες ἐπιχειρήσεις στό προξενεῖο Ἄρτας.[217]

Ἡ παραπάνω ἀναφορά τοῦ προξένου Boulle ἀπέβλεπε ὅμως καί σέ κάποιον ἄλλο σκοπό. Νά ἐπιτραπεῖ δηλ. ἡ σύνδεση τῶν ἐμπορικῶν ἐπιχειρήσεων τῆς Θεσσαλονίκης μέ ἐκεῖνες τοῦ προξενείου Ἄρτας, ἐπιδίωξη, ἡ ὁποία φαίνεται καθαρότερα σέ ἐπιστολή τοῦ

Antoine Boulle πρός τόν ὑπουργό.[218] Συγκεκριμένα, προτεινόταν νά παρασχεθεῖ ἡ δυνατότητα στίς ἐπιχειρήσεις τῶν Boulle νά μετακινοῦν μέ ἄνεση κεφάλαια ἀπό τή Θεσσαλονίκη στήν Ἄρτα καί ἀντίστροφα. Τό ἐπιχείρημα γιά τήν πρόταση-αἴτημα ἦταν τό ἑξῆς: τό γαλλικό ἐμπόριο στήν περιοχή τοῦ προξενείου Ἄρτας ἀντιμετώπιζε δυσχέρειες, γιατί οἱ Ἰταλοί (Μεσσήνιοι, Ναπολιτάνοι, Βενετοί κ.ἄ.), ἀκόμη καί οἱ ντόπιοι Ἕλληνες ἔμποροι, ἀγόραζαν ὅλοι δέρματα, κερί, μετάξι, μαλλιά κ.ἄ. Ἀποτέλεσμα τῆς μεγάλης αὐτῆς ζήτησης ἦταν ἡ ἄνοδος στήν τιμή τῶν παραπάνω προϊόντων, ὥστε νά μή μποροῦν οἱ Γάλλοι νά παρέμβουν καί νά περιορίζονται ἀναγκαστικά στό σιτάρι καί στό λάδι. Τό ἐμπόριο ὅμως τῶν δύο αὐτῶν προϊόντων ἐξαρτιόταν βασικά ἀπό τό ἄν ἡ συγκομιδή ἦταν καλή ἤ ὄχι. Σέ περίπτωση λοιπόν πού ἡ παραγωγή ἦταν μειωμένη καί ἡ προσφορά ἀνάλογη, τότε ἡ τιμή καί τῶν προϊόντων αὐτῶν ἀνέβαινε, ὁπότε ἡ ἐξαγωγή τους κρινόταν ἀσύμφορη. Ἦταν λοιπόν ἀπαραίτητο νά στηρίζονται οἱ ἐπιχειρήσεις στήν περιοχή τοῦ προξενείου Ἄρτας ἀπό ἐκείνη τῆς Θεσσαλονίκης, ἡ ὁποία δέν ἀντιμετώπιζε παρόμοιες καταστάσεις, γιατί δημιουργοῦνταν ἐκεῖ καί ἄλλες ἐναλλακτικές λύσεις ἐξαιτίας τοῦ μεγάλου ἀριθμοῦ τῶν ἐξαγόμενων προϊόντων. Ἔτσι ἦταν βασική προϋπόθεση ἡ δυνατότητα ροῆς κεφαλαίων ἀπό τή Θεσσαλονίκη στήν Ἄρτα, ὅταν ἡ συγκομιδή τοῦ σιταριοῦ καί τοῦ λαδιοῦ θά ἦταν καλή, καί ἀπό ἐκεῖ στή Θεσσαλονίκη σέ ἀντίθετη περίπτωση.

Ἐπιπλέον, ἦταν ἀπαραίτητη ἡ προστασία καί ἡ ἰδιαίτερη εὔνοια τοῦ ὑπουργείου πρός τούς δύο ἐμπορικούς οἴκους, τῆς Θεσσαλονίκης δηλ. καί τῆς Ἄρτας, ἀλλά καί πρός τήν ἐπιχείρηση στήν Αὐλώνα, ἀπαραίτητη γιά τό ἐμπόριο τοῦ λαδιοῦ. Τέλος, ὁ A.Boulle ζητοῦσε νά ὑποδειχτεῖ στόν Castellane, ὁ ὁποῖος θα ἀντικαθιστοῦσε τόν Villeneuve στή γαλλική πρεσβεία τῆς Κωνσταντινουπόλης,[219] νά δείχνει τήν ἴδια μέ τόν προκάτοχό του εὔνοια πρός τίς ἐπιχειρήσεις τῶν Boulle, καθώς καί πρός τόν πρόξενο τῆς Ἄρτας. Δέν γνωρίζομε ἄν ἡ πρόταση-αἴτημα τοῦ Ant.Boulle ἔγινε ἀποδεκτή, ὡς πρός τό σημεῖο τῆς ροῆς κεφαλαίων ἀπό τή Θεσσαλονίκη πρός τήν Ἄρτα καί ἀντίστροφα. Ὅμως ἡ εὔνοια τοῦ ὑπουργείου πρός τόν πρόξενο τῆς Ἄρτας καί τίς ἐπιχειρήσεις του εἶναι δοσμένη. Ὁ πρόξενος Boulle, ἀπό τήν ἐγκατάστασή του στήν Ἄρτα, τό 1739, μέχρι τήν ἀποστασία του, τό 1763, σχεδόν ἐπί μία εἰκοσιπενταετία, εἶχε τό προνόμιο τῆς ἀποκλειστικότητας τοῦ γαλλικοῦ ἐμπορίου στήν περιοχή τοῦ προξενείου του.[220]

Ἀλλά καί τό ΕΕΜ ἔσπευδε νά ἱκανοποιήσει τά αἰτήματα τοῦ προξένου αὐτοῦ, ὅσα τουλάχιστο εἶχαν σχέση μέ τίς ἐμπορικές του ἐπιχειρήσεις. Ἔτσι, στά 1745, ἔπειτα ἀπό αἴτηση τοῦ Boulle, ἐνέκρινε νά παραταθεῖ ἡ διάρκεια τῆς παραμονῆς στήν Ἄρτα τοῦ ἐμπορικοῦ ἀντιπροσώπου Fr.Carbonnel, ὑπό τόν ὅρο ὅτι ὁ ἐργοδότης του, δηλ.ὁ Boulle, θά ἦταν ἱκανοποιημένος ἀπό τή διαγωγή τοῦ ὑπαλλήλου αὐτοῦ.[221] Ἀκόμη, στό ΕΕΜ κατέφευγε ὁ πρόξενος Ἄρτας, ὅταν οἱ συνεργάτες του στή Μασσαλία δέν τόν ἐξυπηρετοῦσαν σωστά.[222]

Ἡ συνεργασία τοῦ προξένου Boulle μέ ἕναν ἤ περισσότερους γνωστούς ἐμπορικούς οἴκους τῆς Μασσαλίας ἦταν ἀποφασιστικῆς σημασίας γιά τίς ἐπιχειρήσεις του. Δυστυχῶς μᾶς λείπουν τά στοιχεῖα, τά ὁποῖα θά μᾶς ἐπέτρεπαν νά ἐπισημάνουμε τούς ἐμπορικούς αὐτούς οἴκους. Ἄλλωστε, ἡ εὐρύτερη ἔρευνα τοῦ προβλήματος βρίσκεται πέρα ἀπό τούς στόχους τῆς μελέτης μας. Γνωρίζομε πάντως ὅτι στά 1748 ὁ Boulle εἶχε κάποια μορφή συνερ-

γασίας μέ τούς Roux, ἡ ὁποία περιοριζόταν στή μεταβίβαση ἀπό τόν πρόξενο πληροφοριῶν σχετικά μέ τίς δυνατότητες ἐξαγωγῆς ἤ τήν ἱκανότητα τῆς ντόπιας ἀγορᾶς γιά τήν κατανάλωση τῶν γαλλικῶν ὑφασμάτων. Φυσικά κύριος στόχος τῆς πληροφόρησης ἦταν ἡ αὔξηση τοῦ κύκλου τῶν ἐργασιῶν τῶν ἐπιχειρήσεων τοῦ Boulle ἤ ἡ ἐξασφάλιση ἀγοραστῆ γιά τό σιτάρι ἀπό τήν Ἄρτα ἤ τό λάδι ἀπό τήν Αὐλώνα.[223]

Λίγο ἀργότερα, τόν Ἰανουάριο τοῦ 1749, ὁ πρόξενος τῆς Ἄρτας ἔκανε συγκεκριμένες προτάσεις στούς Roux. Τήν ἐποχή αὐτή, ἐπειδή εἶχε σημειωθεῖ πτώση τῶν ἐργασιῶν τοῦ οἴκου τῆς Αὐλώνας, ὁ Boulle ἀποφάσισε νά ἀσκεῖ μόνος του τό ἐμπόριο καί στήν περιοχή αὐτή. Ἀκόμη, ὁ πεθερός τοῦ Boulle, ὁ Jean André Feraud, πού τόν ἐκπροσωποῦσε στή Μασσαλία, ἦταν ἡλικιωμένος καί δέν μποροῦσε νά ἀνταποκριθεῖ στά καθήκοντά του. Ἔτσι ὁ Boulle πρότεινε συνεργασία στούς Roux,μέ τούς ἑξῆς ὅρους: α) Νά εἰσπράττουν προμήθεια (δέν καθορίζεται τό ὕψος της) στά ἐμπορεύματα πού θά ἔστελναν στήν Ἄρτα, ἔπειτα ἀπό παραγγελία τοῦ προξένου, καθώς καί στά προϊόντα πού θά ἐξάγονταν ἀπό τήν Ἄρτα γιά λογαριασμό τῶν Roux. Ἐπιπλέον, οἱ ναυλώσεις καί οἱ ἀσφάλειες πού θά ἔκανε ὁ Boulle θά ἦταν ἐλεύθερες ἀπό προμήθεια. β)Ὁ Boulle θά πλήρωνε τοῖς μετρητοῖς γιά τό λουλάκι, τή ζάχαρη καί τόν καφέ πού θά ἀγόραζε· γιά τά ὑφάσματα, θά κατέβαλλε τά μισά τοῖς μετρητοῖς καί τά ὑπόλοιπα μέ προθεσμία ἑνός ἔτους, μετά τήν παρέλευση τῆς ὁποίας ὁ Boulle ἦταν ὑποχρεωμένος νά ἐξοφλήσει τήν ὀφειλή ἤ μέ σιτάρι ἤ μέ ὁποιοδήποτε πρόσφορο τρόπο. Ποινική ρήτρα ὁριζόταν ἡ ἐπιβάρυνση τοῦ ποσοῦ μέ 1/2% γιά κάθε μήνα πέρα ἀπό τήν παραπάνω προθεσμία.[224] Οἱ Roux φαίνεται πώς δέν δέχτηκαν τίς προτάσεις αὐτές· δέν ἐπισημάναμε καμιά συνέχεια στήν ὑπόθεση.

Στά 1755, ὅπως ἀναφέρθηκε, ἀντιπρόσωποι τοῦ Boulle στή Μασσαλία ἦταν ὁ οἶκος Poulhariès fils et Cie. Ἐναντίον τους ὁ πρόξενος Ἄρτας ἐξέφραζε παράπονα στό ΕΕΜ. Ὁ λόγος, ὅτι ὁ παραπάνω οἶκος δέν ἐξετέλεσε ἔγκαιρα τίς ὁδηγίες τοῦ Boulle, μέ ἀποτέλεσμα νά ὑποστεῖ αὐτός σημαντική ζημιά.[225] Ἔτσι ὁ πρόξενος τῆς Ἄρτας ἀνέθεσε τήν ἐκπροσώπηση τῶν συμφερόντων του στή Μασσαλία στόν οἶκο Famin frères et Montagne.[226]

—

Ἐξετάσαμε διεξοδικότερα τήν ἐμπορική δραστηριότητα τοῦ προξένου Boulle, γιά δύο κυρίως λόγους: 1)Ἀποτελεῖ χαρακτηριστική περίπτωση προνομιακῆς, μονοπωλιακῆς θά λέγαμε, ἐκμετάλλευσης τοῦ γαλλικοῦ ἐμπορίου στήν Ἄρτα, καί 2) δίνει τό μέτρο τῶν ἐμπορικῶν δυνατοτήτων τῆς περιοχῆς αὐτῆς, καί μάλιστα σέ μιά περίοδο ὄχι ἰδιαίτερα εὐνοϊκή γιά τό γαλλικό ἐμπόριο.

Γιά τήν ἐμπορική δραστηριότητα τῶν μετέπειτα προξένων δέν γνωρίζομε σχεδόν τίποτε. Ἐμμεσα γίνεται κάποιος λόγος γιά τίς δραστηριότητες τοῦ προξένου Julien, ὅταν αὐτός ἀναφέρει ὅτι τό ἐμπόριο στήν περιοχή τοῦ προξενείου του δέν ἔχει πολλά περιθώρια κέρδους. Δέν γνωρίζομε ὅμως τίποτε γιά τή μορφή καί τά μεγέθη τῆς ἐπιχειρηματικῆς δραστηριότητας τοῦ προξένου αὐτοῦ.[227] Ὁ Julien μᾶλλον διατηροῦσε ἐμπορικό οἶκο στήν Ἄρτα, ἄν εἶναι τό ἴδιο πρόσωπο μέ τόν Jullien πού ἀναφέρεται σέ ἀπόφαση τοῦ ΕΕΜ.[228] Οἱ μετά τόν Julien προξενικοί πράκτορες Ἄρτας Galleigne καί Grimaldi ἀσχολήθηκαν ὁπωσδήποτε μέ τό ἐμπόριο, πράγμα πού ἦταν καί ὁ βασικός λόγος γιά νά ἀποδεχτοῦν τόν διορισμό τους ἐκεῖ. Ὡστόσο, παραμένει τό γεγονός ὅτι οἱ πρόξενοι τῆς

Ἄρτας, καί ἰδιαίτερα οἱ J.Dubroca καί L.Boulle, ἀσχολήθηκαν συστηματικά μέ προσωπικές ἐμπορικές ἤ γενικότερα ἐπιχειρηματικές δραστηριότητες, συμβάλλοντας στήν ἀνάπτυξη τοῦ γαλλικοῦ ἐμπορίου στήν περιοχή τοῦ προξενείου τους.

ε) Οἱ ἀνταγωνισμοί

Κατά τήν ἐξέταση τῶν ἀρνητικῶν παραγόντων γιά τήν ἀνάπτυξη τοῦ γαλλικοῦ ἐμπορίου, δέν ἀναλύσαμε τή σημασία τοῦ ἀνταγωνισμοῦ ἀνάμεσα στούς Γάλλους καί τούς ἄλλους, ντόπιους καί ξένους, ἐμπόρους. Θεωρήσαμε σκόπιμο νά ἐρευνήσουμε τόν παράγοντα αὐτόν σέ ἰδιαίτερη παράγραφο, γιά τούς ἑξῆς δύο λόγους, ἕναν οὐσιαστικό καί ἕναν μεθοδολογικό: ὁ πρῶτος ἀναφέρεται στήν ἰδιαίτερη σημασία πού ἔχει τό θέμα, τόσο γιά τό γαλλικό ἐμπόριο ὅσο καί γιά τή γενικότερη ἱστορία τῆς περιοχῆς. Ὁ δεύτερος λόγος ἔγκειται στό ὅτι οἱ ἀνταγωνισμοί αὐτοί παρουσιάζουν ἰδιαίτερα προβλήματα στήν κατάταξή τους, ἀφοῦ ζημίωναν ὄχι μόνο τούς Γάλλους, μά καί τούς ἄλλους ἐμπόρους· δέν ἀποτελοῦσαν λοιπόν οὔτε καθαρά θετικό οὔτε καί καθαρά ἀρνητικό παράγοντα γιά τό γαλλικό ἐμπόριο. Ἀπό τήν ἀνάλυση τοῦ προβλήματός θά φανεῖ, νομίζω, ποιούς ἔβλαπταν περισσότερο οἱ ἀνταγωνισμοί καί ὡς ποιό βαθμό.

Θά ἦταν ἐπίσης χρήσιμο νά ἀναφερθοῦν ἐδῶ ὁρισμένες διαπιστώσεις σχετικές μέ τό γενικό πλαίσιο τοῦ γαλλικοῦ ἐμπορίου τῆς Ἀνατολῆς. Κατά τό πρῶτο μισό τοῦ 18ου αἰ. τό ἐμπόριο αὐτό ἦταν ἀρκετά δυναμικό, ὥστε νά μή ὑπολογίζει πολύ στή συνεργασία ἄλλων. Ἐπίσης, εἶχε ἐπίγνωση τῆς ὑπεροχῆς του, τήν ὁποία προσπαθοῦσε βέβαια νά διατηρήσει.[229] Ὅσο πλησιάζουμε πρός τά μισά τοῦ αἰώνα, ἡ κατάσταση ἀλλάζει. Στά 1744 τό ΕΕΜ διατύπωνε τήν ἄποψη ὅτι δέν συνέφερε νά ἀποκλειστοῦν ἀπό τό γαλλικό ἐμπόριο οἱ Ἀνατολίτες (κυρίως Σύροι καί Αἰγύπτιοι), μέ τόν περιορισμό μόνον ὅτι τά ἐμπορεύματα θά στέλνονταν στούς Γάλλους ἐμπόρους στά διάφορα προξενεῖα.[230] Λίγα χρόνια ἀργότερα, τό ΕΕΜ πάλι χαιρέτιζε σάν κατάκτηση τή δυνατότητα τῶν Γάλλων ἐμπόρων τῆς Ἀνατολῆς νά ἐκπροσωποῦν καί ξένους, εἰσπράττοντας κάποια προμήθεια.[231] Πρός τό τελευταῖο τέταρτο τοῦ αἰώνα, τό γαλλικό ἐμπόριο στήν Ἀνατολή ἀντιμετώπιζε τόσες δυσκολίες, ὥστε ἡ τακτική τοῦ δανεισμοῦ τοῦ ὀνόματος τῶν Γάλλων σέ ξένους ἐμπόρους ἔπαιρνε ἀνησυχητικές διαστάσεις·[232] ἀκόμη πλήθαιναν ἀπειλητικά τά περιστατικά παραβίασης τῶν διατάξεων, οἱ ὁποῖες ἀπαγόρευαν αὐστηρά στούς ἐμπόρους τῆς Μασσαλίας (καί γενικά τῆς Γαλλίας) νά στέλνουν ἐμπορεύματα ἀπευθείας σέ ξένους ἐμπόρους, χωρίς τή μεσολάβηση Γάλλων.[233] Ὡστόσο, στά 1781,[234] οἱ ξένοι ἔμποροι εἶχαν ἀποκτήσει ἀρκετή ἰσχύ, ὥστε νά μή ἔχουν πλέον ἀνάγκη νά χρησιμοποιοῦν ὀνόματα Γάλλων στίς ἐπιχειρήσεις τους· μποροῦσαν ἄνετα νά μπαίνουν στό γαλλικό ἐμπόριο μέ τό δικό τους ὄνομα.[235]

1. Οἱ Ἕλληνες

Τό γαλλικό ἐμπόριο στήν περιοχή τοῦ προξενείου Ἄρτας, ὅπως καί στίς ἄλλες περιοχές τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας,[236] συνάντησε σοβαρό ἀνταγωνισμό ἀπό τούς ντόπιους ἐμπόρους, καί ἰδιαίτερα ἀπό τούς Ἕλληνες. Ἡ ἵδρυση βέβαια τοῦ προξενείου στήν Ἄρτα, στά 1702, ἔγινε δεκτή μέ ἐνθουσιασμό ἀπό τούς Ἕλληνες ἐμπόρους, καί πιό πολύ τῶν Γιαννιωτῶν. Ὅπως ἤδη ἀναφέρθηκε, ἡ παρουσία τοῦ Γάλλου προξένου Garnier στά Γιάννενα, τά ὁποῖα ἐπισκέφτηκε ἀμέσως μετά τήν ἐγκατάστασή του στή Σαγιάδα, χαι-

ρετίστηκε μέ ἐνθουσιασμό ἀπό τούς Ἕλληνες ἐμπόρους τῆς πόλης αὐτῆς, οἱ ὁποῖοι, ἄς σημειωθεῖ, κέρδισαν γρήγορα τήν ἐμπιστοσύνη καί ἀπέσπασαν τίς κολακευτικές κρίσεις τοῦ πρώτου αὐτοῦ προξένου. Βέβαια καί πρίν ἀπό τήν ἵδρυση τοῦ προξενείου, οἱ Ἕλληνες εἶχαν ἐμπορικές σχέσεις μέ Γάλλους· ὅμως οἱ συναλλαγές γίνονταν μέ ἐνεχυριασμό, ἐπειδή ὑπῆρχε δυσπιστία ἀνάμεσά τους καί ἐπειδή ἔλειπε τό πρόσωπο πού θά παρεῖχε τίς σχετικές ἐγγυήσεις, δηλ. ὁ πρόξενος.[237] Ἀκόμη, οἱ Ἕλληνες ἔμποροι τῆς Ἄρτας ὑπολόγιζαν πολύ στήν προστασία πού θά μποροῦσε νά τούς προσφέρει ὁ πρόξενος τοῦ Γάλλου βασιλιᾶ στήν πόλη τους.[238]

Σαφῶς ἀνταγωνιστικές ὡστόσο, ἀπό τήν πρώτη σχεδόν στιγμή τῆς ἵδρυσης τοῦ γαλλικοῦ προξενείου στήν Ἄρτα, ἦταν οἱ σχέσεις τῶν Γάλλων μέ τούς Ἕλληνες ὑπηκόους τῆς Βενετίας, τούς κατοίκους δηλ. τῶν γειτονικῶν νησιῶν καί ἰδιαίτερα τῆς Λευκάδας. Οἱ τελευταῖοι αὐτοί ἐνεργοῦσαν βέβαια πρός τό συμφέρον καί μέ τήν ὑπόδειξη ἤ τήν πίεση τῶν Βενετῶν καί διέδιδαν πώς οἱ ἀκτές τοῦ προξενείου Ἄρτας δέν παρεῖχαν καμιά ἀσφάλεια, ἐξαιτίας τῶν πειρατῶν. Γενικά οἱ γείτονες νησιῶτες ὄχι μόνο δέν συνεργάζονταν μέ τούς Γάλλους, ἀλλά καί ἔκαναν τό πᾶν γιά νά ἐμποδίσουν τήν ἐδραίωση καί τήν ἀνάπτυξη τοῦ γαλλικοῦ ἐμπορίου στήν περιοχή.[239] Ἰδιαίτερο ρόλο στόν ἀνταγωνισμό αὐτόν, πρός ὄφελος τῶν Βενετῶν, φαίνεται ὅτι ἔπαιξε ὁ ἔμπορος τῆς Ἄρτας Δῆμος Ράφτης, ὁ ὁποῖος διέδιδε φῆμες γιά ἥττες τῶν Γάλλων καί τῶν Ἱσπανῶν κατά τόν πόλεμο γιά τήν ἱσπανική διαδοχή (1702-1713/4).[240] Οἱ παραπάνω φῆμες ἐπηρέαζαν ὁπωσδήποτε ἀρνητικά τό γαλλικό ἐμπόριο στήν περιοχή· ἀπόδειξη ὅτι οἱ ἐργασίες τῶν Γάλλων εἶχαν μειωθεῖ τόσο στήν Ἄρτα καί στά Γιάννενα, ὥστε ὁ πρόξενος Β.Dubroca ἀναγκάστηκε νά ζητήσει ἀπό τόν Γάλλο πρεσβευτή de Ferriol τήν παρέμβασή του, ὥστε νά τιμωροῦνται ἀπό τούς Τούρκους ὅσοι διέδιδαν τίς φῆμες αὐτές.[241]

Ἀπό τή δεύτερη κιόλας δεκαετία τοῦ αἰώνα, οἱ Ἕλληνες ἔμποροι τῶν Γιαννίνων καί τῆς Ἄρτας ἀνταγωνίζονταν μέ ἐπιτυχία τό γαλλικό ἐμπόριο. Ἡ περίπτωση τοῦ Κων. Παΐσίου, ὁ ὁποῖος πῆρε ἀπό τούς Γάλλους σημαντικό μέρος ἀπό τό ἐμπόριο τῶν καπνῶν (βλ. πιό κάτω, σ. 186), εἶναι χαρακτηριστική καί ἀνησυχεῖ σοβαρά τόν πρόξενο τῆς Ἄρτας.[242] Ὁ ἀνταγωνισμός αὐτός ἔπαιρνε εὐρύτερες διαστάσεις ὅσο προχωροῦσε ὁ αἰώνας. Οἱ Ἕλληνες ἀποκτοῦσαν διασυνδέσεις καί στήν ἴδια τή Μασσαλία καί κατόρθωναν ἀκόμη νά εἰσχωρήσουν σέ τομεῖς, οἱ ὁποῖοι θεωροῦνταν ἀποκλειστικό προνόμιο τῶν Γάλλων. Μιά μαρτυρία τοῦ 1734 εἶναι ἀποκαλυπτική στό σημεῖο αὐτό. Συγκεκριμένα, φορτώθηκαν στή Μασσαλία ἀπό τόν Ἀναστάσιο Μπαρκούρη (Barcoury), στό καράβι "L'Hirondelle" τοῦ καπ. Ant. Icard, πέντε μπάλες γουναρικά, γιά λογαριασμό τῶν ἐμπόρων ἀπό τήν Ἄρτα Γ. Θεμελῆ καί Γεωργάκη. Ἡ σημασία τῆς μαρτυρίας δέν ἔγκειται βέβαια στόν ὄγκο τοῦ φορτίου, ὅσο πολύτιμο καί ἄν ἦταν· τό σημαντικό εἶναι ὅτι Ἕλληνας τῆς Μασσαλίας στέλνει ἀπευθείας ἐμπορεύματα σέ συμπατριῶτες του στήν Ἄρτα.[243]

Περισσότερο ἀκόμη ἀξιόλογη ἀπό τήν παραπάνω μαρτυρία εἶναι ἡ ἀλληλογραφία τῶν Roux μέ τούς Μαρούτσηδες. Παρά τό γεγονός ὅτι σώθηκαν μόνο δύο ἐπιστολές,[244] εἶναι ὡστόσο ἀρκετές γιά νά ἀποδείξουν τήν ὑπάρχουσα ἐμπορική συνεργασία, ἡ ὁποία μάλιστα ἀφοροῦσε σημαντικό ὄγκο συναλλαγῶν, ἀφοῦ οἱ Roux δέν δίσταζαν νά ἐξυπηρετήσουν μέλη τῆς οἰκογένειας τῶν Μαρούτσηδων πού πήγαιναν στή Μασσαλία· ἄλλωστε οἱ δύο παραπάνω ἐπιστολές φτάνουν γιά νά διαπιστώσει κανείς μιά σχέση ἐγκαρδιότητας

καὶ φιλίας καὶ πέρα ἀπ'αὐτό,μιά συναλλαγή ἴσων πρός ἴσους.

Οἱ Ἕλληνες τῆς περιοχῆς τοῦ προξενείου Ἄρτας εἶχαν ἕνα ἰσχυρό ὅπλο στόν ἀνταγωνισμό τους μέ τούς Γάλλους, καί φυσικά καί μέ κάθε ἄλλης ἐθνικότητας, ἐμπόρους. Ἐκτός δηλ. ἀπό τίς ἱκανότητές τους, τίς ὁποῖες χωρίς ἐπιφυλάξεις ἀναγνώριζε ὁ πρόξενος G.Dubroca, εἶχαν ἐμπορικές σχέσεις καί ἀντιπροσώπους σέ ὅλα σχεδόν τά ἰταλικά λιμάνια, καθώς καί στίς κυριότερες σκάλες τῆς Ἀνατολῆς. Τό γεγονός αὐτό τούς ἐξασφάλιζε τίς ἀπαραίτητες ἀγορές, ὅπου μποροῦσαν νά διοχετεύσουν μέ σημαντικό κέρδος τά προϊόντα πού συγκέντρωναν. Ἔτσι εἶχαν τή δυνατότητα νά παρεμβαίνουν στίς γαλλικές ἀγορές, ἰδιαίτερα τοῦ σιταριοῦ, νά ὑψώνουν τίς τιμές καί νά καθιστοῦν πολλές φορές ἀσύμφορη τή συγκέντρωση τοῦ προϊόντος ἀπό τούς Γάλλους. Τόν κίνδυνο τόν εἶχε ἤδη ἐπισημάνει ὁ J.Dubroca, ἀπό τά 1734.[245]

Οἱ φόβοι τοῦ Dubroca ἐπαληθεύτηκαν πέντε χρόνια ἀργότερα, στήν ἀρχή τῆς προξενείας τοῦ Boulle. Συγκεκριμένα, μερικοί Ἕλληνες ἔμποροι εἶχαν κατασκευάσει ἀποθῆκες σιταριοῦ στήν Πρέβεζα, τίς ὁποῖες φρόντισαν νά τίς διατηροῦν πάντα γεμάτες. Παράλληλα εἶχαν στή διάθεσή τους 3-4 καράβια μέ τουρκική σημαία, ἑλληνικῆς ὅμως πλοιοκτησίας, γιά νά μεταφέρουν τό σιτάρι στούς ἀγοραστές.Μέ τόν τρόπο αὐτό δημιούργησαν τίς προϋποθέσεις γιά σοβαρό καί σκληρό ἀνταγωνισμό καί ἐπέφεραν σημαντική ζημιά στό γαλλικό ἐμπόριο, καί μάλιστα στόν βασικό τομέα τῆς ἐξαγωγῆς σιταριοῦ. Γιά νά ἀντιμετωπίσει τήν κατάσταση, ὁ πρόξενος τῆς Ἄρτας πρότεινε στόν Γάλλο πρεσβευτή στήν Πύλη νά προβεῖ στίς ἀπαραίτητες ἐνέργειες, ὥστε νά συλληφθοῦν τά ἑλληνικά καράβια, μέ τό αἰτιολογικό ὅτι μεταφέρουν σιτάρι στούς Γενοβέζους καί σέ ἄλλους ἐχθρούς τῆς Πύλης.[246]

Ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον παρουσιάζει ἄλλη πρόταση τοῦ ἴδιου προξένου. Ὁ Boulle ἐκτιμοῦσε σωστά ὅτι ὅλα ὀφείλονταν στήν παρουσία, ἀκόμη μικρή, τῆς ἑλληνικῆς ναυτιλίας στήν περιοχή καί στήν εὔλογη προτίμηση τῶν Ἑλλήνων ἐμπόρων πρός αὐτή. Ἔτσι δέν δίστασε νά προτείνει νά ἐπιτραπεῖ στούς Ἕλληνες ἡ συμμετοχή στήν ἰδιοκτησία γαλλικῶν καραβιῶν, πράγμα πού θά ἀποτελοῦσε, κατά τή γνώμη του, ἰσχυρό πλῆγμα γιά τή ντόπια ναυτιλία. Ἀλόμη πρότεινε νά καταργηθεῖ καί τό κότιμο.[247] Δέν εἶναι γνωστή ἡ τύχη τῆς πρώτης αὐτῆς πρότασης τοῦ Γάλλου προξένου· τό πιθανότερο εἶναι ὅτι δέν ἔγινε δεκτή, ὅσο κι ἄν ἦταν λογική, κάτω ἀπό τήν πίεση τῶν ἰσχυρῶν ναυτιλιακῶν κύκλων τῆς Μασσαλίας. Ἡ πρόταση ὅμως γιά ἀπαλλαγή ἀπό τό κότιμο τῶν γαλλικῶν καραβιῶν, τά ὁποῖα μετέφεραν στήν Ἰταλία ἐμπορεύματα Ἑλλήνων, ἔγινε δεκτή ἀπό τόν Maurepas, ὅπως ἀναφέρθηκε πιό πάνω. Ἡ ἀπόφαση μάλιστα δέν ἄφηνε στό ΕΕΜ περιθώρια γιά ἀντιδράσεις, γιατί ὁ ὑπουργός εἶχε φροντίσει νά τήν κατοχυρώσει μέ βασιλικό διάταγμα.[248]

Ὁ ἀνταγωνισμός τῶν ντόπιων Ἑλλήνων μέ τούς Γάλλους ἐμπόρους στήν περιοχή τοῦ προξενείου Ἄρτας ὀξυνόταν συνεχῶς, ὅσο μεγάλωνε ὁ κύκλος τῶν ἐργασιῶν τῶν πρώτων. Οἱ Γιαννιῶτες ἔμποροι εἶχαν κατορθώσει νά ἀγοράζουν τό μετάξι ἀπό τήν περιοχή τῆς Ναυπάκτου καί νά τό στέλνουν στή Βενετία μέ δικά τους ἤ μέ βενετικά καράβια. Ἔτσι ἡ ζημιά γιά τούς Γάλλους ἦταν διπλή, τόσο γιά τό ἐμπόριο τοῦ συγκεκριμένου προϊόντος ὅσο καί γιά τή ναυτιλία τους.[249] Γιά τόν λόγο αὐτόν ὁ Boulle, ὅταν τό 1742 ταξίδεψε στή Γαλλία, δέν πῆγε ἀπό τή Βενετία, ὅπως τό εἶχε προγραμματίσει, ἀλλά ἀπό τή Μεσσήνη· ὁ Γάλλος πρόξενος ἤθελε νά γνωρίσει τούς Ἕλληνες ἐμπόρους τῆς πόλης αὐτῆς, οἱ ὁποῖοι διεξήγαγαν τό μεγαλύτερο μέρος τοῦ ἐμπορίου τῆς Ἄρτας.[250]

Ὡστόσο, παρόλη τήν ὀξύτητα τοῦ ἀνταγωνισμοῦ τῶν Ἑλλήνων ἐμπόρων, οἱ Γάλλοι ἐξακολουθοῦσαν στά 1743 νά μονοπωλοῦν τό εἰσαγωγικό κυρίως ἐμπόριο τῆς περιοχῆς. Ἰδιαίτερα δυναμική ἦταν ἡ παρουσία τους στόν τομέα τῶν ὑφασμάτων. Τό βασικό αὐτό γαλλικό βιομηχανικό εἶδος δέν ἔδειχνε νά φοβᾶται τόν ἀνταγωνισμό. Δέν ὑπῆρχε στήν Ἄρτα τήν ἐποχή αὐτή ἄλλη παροικία, ἐκτός ἀπό τή γαλλική· οἱ ἄλλοι Εὐρωπαῖοι (Ἄγγλοι, Ὁλλανδοί, Βενετοί) ἀκόμη καί γιά προξένους χρησιμοποιοῦσαν Ἕλληνες. Ἀπό τήν ἄλλη μεριά, τά λίγα βενετικά ὑφάσματα πού ἔφερναν οἱ Ἕλληνες δέν μποροῦσαν νά ἀπειλήσουν σοβαρά τά γαλλικά. Ἕνα περισσότερο, πού αὐτά τά ὑφάσματα, τά βενετικά, ἐπιβαρύνονταν μέ μεγαλύτερο κόστος μεταφορᾶς, ἀφοῦ ξεφορτώνονταν στήν Κέρκυρα, μεταφέρονταν μέ πλοιάρια στή Σαγιάδα καί ἀπό/διά ξηρᾶς στά Τιάννενα. Ἀπό τόν ἴδιο δρόμο ἐξάγονταν στή Βενετία κερί ἤ καί λίγα καπνά.[251]

Φαίνεται ὅτι ἡ κατάσταση μεταβλήθηκε ὑπέρ τῶν Γάλλων μετά τή μεγάλη πανώλη πού ἔπληξε τή Μεσσήνη (1742). Ἀπό τόν φόβο νέας ἐπιδημίας, τά ἰταλικά λιμάνια ἔκλεισαν γιά τά καράβια τῆς Ἀνατολῆς, τά ὁποῖα ἀναγκάζονταν νά κάνουν πρῶτα καραντίνα στή Μάλτα. Αὐτό ἐπιβάρυνε μέ πολλά ἔξοδα τά ἐμπορεύματα πού ἔστελναν οἱ Ἕλληνες στή Μεσσήνη, μέ καράβια μεσολογγίτικα, σουηδέζικα, ὁλλανδέζικα, ναπολιτάνικα ἤ ραγουζέικα.[252] Παρατηρήθηκε ἔτσι μιά κάμψη στό ἑλληνικό ἐμπόριο τῆς περιοχῆς τοῦ προξενείου Ἄρτας καί μιά ἀνάλογη στροφή πρός τή γαλλική ναυτιλία, παρά τή νέα ἐπιβολή τοῦ κότιμο.[253] Γρήγορα ὅμως οἱ Ἕλληνες ἔμποροι ξεπέρασαν καί αὐτό τό ἐμπόδιο, φορτώνοντας τά ἐμπορεύματά τους σέ μικρά ναπολιτάνικα καράβια, τά ὁποῖα ἐφοδιάζονταν μέ πιστοποιητικά ὑγειονομικοῦ ἐλέγχου ἀπό τίς βενετικές ἀρχές τῆς Πρέβεζας ἤ τῆς Κέρκυρας.[254] Ἡ τακτική μάλιστα αὐτή εἶχε υἱοθετηθεῖ καί ἀπό κάποιον προστατευόμενο τῆς Γαλλίας.[255] Στά 1755 ὁ πρόξενος Boulle ἀναγκάζεται νά ὁμολογήσει ὅτι οἱ Ἕλληνες ἔμποροι εἶχαν πιά στά χέρια τους ὅλο τό ἐμπόριο μέ τή Μεσσήνη, τό Λιβόρνο, τή Μάλτα κ.ἄ.[256] Προφανῶς σ' αὐτό βοήθησαν καί οἱ φῆμες γιά ἐπικείμενο πόλεμο Γαλλίας-Ἀγγλίας. Ὁ πόλεμος αὐτός πράγματι δέν ἄργησε νά ξεσπάσει (ἑπταετής: 1756-1763), ὁπότε οἱ συνθῆκες εὐνοοῦν πιά τό ἑλληνικό ἐμπόριο. Ἦταν ἀπό τό 1755 σταματοῦν καί οἱ σχετικές ἀναφορές τοῦ Boulle.

Ἐνῶ τό τελευταῖο τέταρτο τοῦ αἰώνα πλησίαζε, οἱ ὅροι εἶχαν ἀντιστραφεῖ. Δέν μποροῦμε πιά νά κάνουμε λόγο γιά ἀνταγωνισμό τοῦ ἑλληνικοῦ ἐμπορίου πρός τό γαλλικό στήν περιοχή τῆς Ἄρτας, ἀλλά τοῦ δεύτερου πρός τό πρῶτο. Ἀποκαλυπτική εἶναι ἡ μαρτυρία τοῦ προξένου Julien, στά 1773. Συγκεκριμένα, πρίν μερικά χρόνια, ὁ πλούσιος Τιαννιώτης ἔμπορος καί προστατευόμενος τῆς Γαλλίας Ἀναστάσιος Δρόσος δοκίμασε νά ἐξαγοράσει ἀπό τό ΕΕΜ τό προνόμιο νά ἐμπορεύεται στή Μασσαλία, προσφέροντας 24.000 λίρες. Ὁ Julien ἐπίσης ἐκφράζει βάσιμες ὑποψίες, ὅτι ὁ ἴδιος αὐτός ἔμπορος ἦταν μέτοχος στήν ἐμπορική ἑταιρεία τῆς Μασσαλίας Bonnet et Majastre.[257] Τό ΕΕΜ, μετά ἀπό τήν καταγγελία τοῦ προξένου Ἄρτας, ἀναγκάστηκε νά ἐρευνήσει τήν ὑπόθεση. Ἀπό τήν ἔρευνα προέκυψε ὅτι πραγματικά οἱ Bonnet et Majastre ἔστελναν ἐμπορεύματα στόν Δρόσο· δικαιολογήθηκαν ὅμως ὅτι δέν ἐγνώριζαν τήν ὕπαρξη γαλλικοῦ ἐμπορικοῦ οἴκου στήν Ἄρτα.[258]

Ἐκτός ἀπό τόν Δρόσο, καί ἄλλοι Ἕλληνες ἔμποροι εἶχαν ἐγκαταστήσει στή Μασσαλία ἐμποροµεσίτες (facteurs) καί γέμισαν τήν ἀγορά μέ διάφορα ἐμπορεύματα, ὅπως

κοχενίλλη (είδική κόκκινη βαφή), λουλάκι, ζάχαρη καί είδη κιγκαλλερίας. Αύτό ζημίωνε πολύ τόν έμπορικό οίκο τῆς Άρτας τοῦ J.-F.Lasalle, καθώς καί τούς ἄλλους Γάλλους έμπόρους καί καπετάνιους πού ἔφερναν τά ἴδια έμπορεύματα, γιατί οἱ Ἕλληνες τά πουλοῦσαν φτηνότερα. Ἄν λοιπόν δέν λαμβάνονταν έπείγοντα καί ἀποτελεσματικά μέτρα, ἡ Ἄρτα, κατά τή γνώμη τοῦ Julien, θά ἔκλεινε έντελῶς γιά τούς Γάλλους.[258] Δέν ἦταν ἀκόμη ὑπερβολική ἡ γνώμη τοῦ προξένου αὐτοῦ, ὅτι δηλ. οἱ Ἕλληνες εἶχαν έγκαταστήσει στή Μασσαλία ἕνα εἶδος παροικίας.[260] Ἐκεῖ, χάρη στίς γενναιόδωρες προμήθειες πού πλήρωναν, ἔβρισκαν Γάλλους πρόθυμους νά καλύψουν μέ τό ὄνομά τους τίς έλληνικές έπιχειρήσεις. Ἔτσι οἱ Ἕλληνες μποροῦσαν νά φέρνουν ἀπευθείας ἀπό τή Μασσαλία κάθε εἶδους έμπορεύματα, ἀκόμη καί ὑφάσματα, γιά τά ὁποῖα ὑπῆρχαν αὐστηρότατες ἀπαγορεύσεις.[261] Ἡ καταγγελία ἦταν σοβαρή καί τό ΕΕΜ ὑποχρεώθηκε νά κάνει νέα ἔρευνα. Ἀλλά καί πάλι ἡ ἀπάντηση τῶν Μαρσεγιέζων έμπόρων, τούς ὁποίους κατονόμαζε ὁ Julien, ἦταν ὅτι ἀγνοοῦσαν τήν ὕπαρξη γαλλικοῦ έμπορικοῦ οἴκου στήν Ἄρτα. Τή φορά αὐτή ὅμως οἱ ἔμποροι τῆς Μασσαλίας πρόσθεταν ὅτι δέν ἔκαναν κάτι τό ἀξιόμεμπτο· συνηθισμένοι σέ ἕνα ἀξιόλογο έμπόριο μέ τήν Ἄρτα, ἐξακολουθοῦσαν νά κάνουν ὅ,τι ἔκαναν καί στό παρελθόν. Τό στοιχεῖο αὐτό δείχνει σοβαρό ρῆγμα στόν κλοιό τοῦ προστατευτισμοῦ τοῦ γαλλικοῦ έμπορίου. Ἀξίζει νά προσεχτεῖ ἰδιαίτερα, ὅτι τήν ἄποψη αὐτή φαίνεται νά υἱοθετεῖ καί τό ΕΕΜ, παρόλο πού δέν παίρνει σαφή θέση.[262] Καί ὁ Julien ὅμως φαίνεται ἱκανοποιημένος μέ τήν ἀπάντηση τοῦ ΕΕΜ καί δέν ἀμφιβάλλει ὅτι θά τεθεῖ τέρμα στόν ἀνταγωνισμό τῶν Ἑλλήνων έμπόρων.[263] Ὡστόσο, ἄν λήφθηκαν κάποια μέτρα, ἀκόμη καί ἄν τά ἐπέβαλε τό ΕΕΜ, δέν ἔφεραν κανένα ἀποτέλεσμα. Οἱ Ἕλληνες ἔμποροι ἐξακολουθοῦσαν νά φέρνουν ἀπό τή Μασσαλία διάφορα εἴδη καί νά τά διαθέτουν στήν περιοχή τοῦ προξενείου σέ καλύτερες τιμές ἀπό τούς Γάλλους.

Μετά τόν Julien, καί ὁ προσωρινός τότε/προξενικός πράκτορας Grimaldi ἐπισημαίνει τήν κατάσταση, καί ἐκφράζει σοβαρές ἀνησυχίες γιά τό μέλλον τοῦ γαλλικοῦ έμπορίου στήν περιοχή καί ζητᾶ νά ληφθοῦν μέτρα.[264] Προτείνει μάλιστα στόν ὑπουργό de Sartine νά παρέμβει προσωπικά ὁ La Tour· ἀλλά καί πάλι οἱ προτάσεις δέν εἶχαν καλύτερη τύχη ἀπό τίς προηγούμενες.[265] Ὁ ὑπουργός διέταξε βέβαια τόν διάδοχο τοῦ Grimaldi, τόν Galleigne, νά ἐρευνήσει τό θέμα τοῦ δανεισμοῦ ἀπό τούς Γάλλους τοῦ ὀνόματός τους σέ Ἕλληνες, ὅπως συμπεραίνουμε ἀπό σχετική ἀναφορά τοῦ Galleigne.[266] Στήν ἀναφορά αὐτή μάλιστα ἀποκαλύπτεται ὅτι οἱ Ἕλληνες καυχῶνται δημόσια πῶς μποροῦν νά ἀγοράσουν στή Γαλλία ὁποιοδήποτε έμπόρευμα μέ τά χρήματα πού ἔπαιρναν ἀπό τήν ξυλεία, τήν ὁποία ἔστελναν στά ναυπηγεῖα τῆς Τουλόν. Οἱ Ἕλληνες τῆς περιοχῆς τοῦ προξενείου μας ἀπασχολοῦν τώρα καί αὐτή τήν ὑπουργική ἀλληλογραφία· δέν διστάζουν ἀκόμη καί νά ἀθετοῦν ὑποχρεώσεις τους πρός τούς Γάλλους έμπόρους καί βιομήχανους. Οἱ ὑποχρεώσεις αὐτές βέβαια θά ἦταν σημαντικές γιά νά ἀπαιτοῦν τήν ὑπουργική παρέμβαση, ἐνῶ, ἀπό τήν ἄλλη, ἀποτελοῦν σαφή ἔνδειξη γιά τό ὕψος τῶν συναλλαγῶν τῶν Ἑλλήνων έμπόρων τῆς Ἄρτας.[267]

Συμπεραίνουμε λοιπόν ὅτι ὁ ἀνταγωνισμός τῶν Ἑλήνων πρός τό γαλλικό έμπόριο στήν Ἄρτα ἦταν σκληρός. Μετά τά μισά τοῦ 18ου αἰ., καί ἰδιαίτερα μετά τόν ἑπταετή πόλεμο, διαπιστώνεται ὁλοένα καί πιό σαφής ὑπεροχή τοῦ ἑλληνικοῦ έμπορίου, πού κορυφώνεται μέ τή δυνατότητα τῆς ἀπευθείας εἰσαγωγῆς έμπορευμάτων ἀπό τή Γαλλία καί φτάνει ὡς τήν ἐκτόπιση τοῦ γαλλικοῦ έμπορίου ἀπό τήν περιοχή τῆς Ἄρτας. Στό ἀποτέλεσμα

αὐτό συνετέλεσαν, ἐκτός ἀπό τήν ἱκανότητα τῶν Ἑλλήνων ἐμπόρων, καί ἄλλοι παράγοντες: ἡ παρουσία τῶν Ἑλλήνων προξένων διαφόρων εὐρωπαϊκῶν αὐλῶν· ἡ ἀνοχή καί ἴσως ἡ συνεργασία τοῦ Τούρκου κυρίαρχου, ὁ ὁποῖος ἔβλεπε πώς εἶχε νά κερδίσει ἀπό τήν οἰκονομική ἄνοδο τῶν ραγιάδων· ἡ σωστή ἐκμετάλλευση τῶν δυσμενῶν γιά τό γαλλικό ἐμπόριο συγκυριῶν καί τῶν ἄλλων ἀρνητικῶν παραγόντων πού ἀναφέρθηκαν. Πρόκειται στήν οὐσία γιά σύγκρουση μιᾶς φθίνουσας οἰκονομικῆς παρουσίας μέ μιά ἀνερχόμενη καί γεμάτη ζωτικότητα καί ἀποφασιστικότητα νέα δύναμη, ἡ ὁποία ἐπιπλέον, μέσα ἀπό τήν οἰκονομική ἐπιτυχία, ἐπιδιώκει τήν καταξίωση τῆς ὕπαρξής της.

2.Οἱ Ἰταλοί καί οἱ Ραγουζαῖοι

Σημαντικός ἀνταγωνιστής τοῦ γαλλικοῦ ἐμπορίου στήν περιοχή τοῦ προξενείου Ἄρτας ἦταν οἱ Ἰταλοί (Βενετοί,Ναπολιτάνοι,Μεσσήνιοι,Γενοβέζοι,Λιβορνέζοι) καθώς καί οἱ Ραγουζαῖοι ἔμποροι καί ναυτικοί. Ὅλοι αὐτοί, ὅπως καί οἱ ἄλλοι Εὐρωπαῖοι, ἔβλαφαν τό γαλλικό ἐμπόριο, κυρίως γιατί εὐνόησαν σημαντικά τούς βασικούς ἀνταγωνιστές τῶν Γάλλων, τούς ντόπιους Ἕλληνες ἐμπόρους. Οἱ πόλεις πού ἀναφέρθηκαν εἶχαν βέβαια ἀρκετά ἰσχυρό ἐμπορικό ναυτικό, ὀργανωμένο κυρίως γιά τό ἐμπόριο τῆς Μεσογείου. Τούς ἐμπόρους ἀπό τίς πόλεις αὐτές τούς εὐνοοῦσε ἀκόμη ἡ μικρή σχετικά ἀπόσταση ἀπό τήν περιοχή τοῦ προξενείου μας, καθώς καί οἱ οἰκονομικοί δεσμοί πού εἶχαν μέ τούς ντόπιους. Ὅλα αὐτά, καθώς καί οἱ μακροχρόνιοι πόλεμοι τῆς Γαλλίας σ'ὅλη τή διάρκεια τοῦ αἰώνα, ἔκαναν τούς Ἰταλούς καί τούς Ραγουζαίους ὑπολογίσιμους ἀντίπαλους τοῦ γαλλικοῦ ἐμπορίου τῆς Ἄρτας.

Ἀνάμεσα στούς Ἰταλούς, ὁ πιό ἰσχυρός ἀντίπαλος τῶν Γάλλων ἦταν οἱ Βενετοί. Παρόλη τήν παρακμή τῆς Γαληνότατης Δημοκρατίας τοῦ Ἁγίου Μάρκου, πού μεγάλωνε ὅσο προχωροῦσε ὁ αἰώνας,[268] οἱ Βενετοί ἔμποροι ἦταν ἀκόμη ἀρκετά δυνατοί γιά νά ἀπειλήσουν τό γαλλικό ἐμπόριο τῆς Ἄρτας.[269] Ἰδιαίτερα σέ τοπικό ἐπίπεδο, πού μᾶς ἐνδιαφέρει ἐδῶ, οἱ βενετικές κτήσεις στό Ἰόνιο καί τήν Ἀδριατική, καί πιό πολύ τῆς Πρέβεζας καί τῆς Βόνιτσας πού ἤλεγχαν τήν εἴσοδο τοῦ Ἀμβρακικοῦ, μετέβαλλαν τούς Βενετούς, σέ ὁρισμένες στιγμές, σέ ρυθμιστές τῆς γαλλικῆς οἰκονομικῆς παρουσίας στήν περιοχή. Ἀκόμη, ἡ ἐκτόπιση τῶν Βενετῶν ἀπό τό ὑπερπόντιο ἐμπόριο, συντελοῦσε ὥστε οἱ πρώην θαλασσοκράτορες νά εἶναι ἰδιαίτερα εὐαίσθητοι στίς περιοχές πού ἦταν ἀκόμη κάτω ἀπό τόν ἄμεσο ἔλεγχό τους.

Ἀναλύοντας στό δεύτερο μέρος τῆς ἐργασίας τίς σχέσεις τῶν Γάλλων μέ τούς Βενετούς στήν περιοχή τοῦ προξενείου Ἄρτας, ἐπισημάναμε τούς στόχους τῶν Βενετῶν καί τά μέσα γιά τήν ἐπίτευξή τους. Γενικά θά μποροῦσε κανείς νά συμφωνήσει μέ τή γνώμη τοῦ προξένου Garnier, ὅτι οἱ Βενετοί ἐπεδίωκαν νά ἀναγκάσουν τούς Γάλλους νά ἐγκαταλείψουν τό ἐμπόριο στήν περιοχή τῆς Ἄρτας.[271] Ὁ βασικός αὐτός σκοπός τῶν Βενετῶν δέν πραγματοποιήθηκε βέβαια· οἱ Γάλλοι ἐδραίωσαν καί ἐπέβαλαν τήν παρουσία τους στήν περιοχή. Ὡστόσο καί ἡ παράλληλη ἐμπορική δράση τῶν Βενετῶν δέν σταμάτησε, ἐνῶ σέ ὁρισμένες περιστάσεις ξεπέρασε κατά πολύ τήν ἀντίστοιχη γαλλική. Χαρακτηριστική στό σημεῖο αὐτό εἶναι ἡ μαρτυρία τοῦ προξένου G.Dubroca. Ἐνῶ δηλ. ἀπό τόν Μάιο τοῦ 1707 ὡς τόν Μάρτιο τοῦ 1709 δέν εἶχε φανεῖ στήν περιοχή κανένα γαλλικό καράβι, στό ἴδιο διάστημα Βενετοί καί Γενοβέζοι εἶχαν πάρει ἀπό ἐκεῖ πάνω ἀπό 50.000 φορτώματα καλα-

μπόλι, καθώς καί σημαντικές ποσότητες σίκαλης καί βρώμης.[272] Βέβαια παρόμοιες καταστάσεις ἦταν προσωρινές, ἐνῶ δέν ἔλειπαν ἀκόμη καί οἱ περιπτώσεις ἐμπορικῆς συνεργασίας.[273] Γενικά ὅμως οἱ σχέσεις Γάλλων καί Βενετῶν ἦταν ἀνταγωνιστικές καί στό ἐμπόριο. Δέν θεωροῦμε σκόπιμο νά ἐπιμείνουμε καί ἐδῶ στήν ἀνάλυσή τους, ἀφοῦ ἀποτελοῦν μέρος, ἀσφαλῶς τό σημαντικότερο, ἀπό τίς γενικότερες σχέσεις τῶν Γάλλων καί τῶν Βενετῶν πού ἤδη ἀναλύθηκαν.

Ναπολιτάνοι. Ἡ παρουσία τῶν ἐμπόρων ἀπό τήν ἰταλική αὐτή πόλη στήν περιοχή τῆς Ἄρτας περιορίζεται στό χρονικό διάστημα τοῦ δεύτερου τέταρτου τοῦ αἰώνα πού μᾶς ἐνδιαφέρει. Τήν ἐποχή αὐτή τά ναπολιτάνικα καράβια κατακλύζουν τά λιμάνια τοῦ προξενείου τῆς Ἄρτας. Παράλληλα Ἕλληνες ἔμποροι ζητοῦν ἀπό τόν πασά τῶν Γιαννίνων νά τούς ἐπιτρέψει νά φορτώνουν τά ἐμπορεύματά τους στά ναπολιτάνικα καί ὄχι στά γαλλικά καράβια, γιατί θά πλήρωναν χαμηλότερους ναύλους καί μικρότερα δικαιώματα.[275] Τό διάβημα αὐτό τῶν Ἑλλήνων δέν ἔγινε δεκτό ἀπό τόν Τοῦρκο ἀξιωματοῦχο, ὁ ὁποῖος ἦταν φίλος τῶν Dubroca.[276]

Τήν ἀνταγωνιστικότητα τῶν Ναπολιτάνων μείωναν πολύ οἱ συχνοί πόλεμοι μέ τά κράτη τῆς Β. Ἀφρικῆς.[277] Στούς πολέμους αὐτούς στήριζε τίς ἐλπίδες του ὁ πρόξενος Boulle γιά τήν ἐξουδετέρωση τῶν ἐμπόρων καί τῶν ναυτικῶν ἀπό τήν πόλη αὐτή τῆς Ἰταλίας. Χαρακτηριστικά ἀνέφερε, στά 1741, ὅτι ἄν ἔλειπε τό ἐμπόδιο αὐτό, τότε θά ἔβλεπαν τή θάλασσα σκεπασμένη ἀπό ναπολιτάνικα καί γενοβέζικα καράβια.[278]

Ἰδιαίτερη ἐπιτυχία σημείωσε τό ἐμπόριο τῆς Νεάπολης στήν περιοχή τοῦ προξενείου Ἄρτας, ὅταν διορίστηκε πρόξενος ἐκεῖ τῶν Δύο Σικελιῶν ὁ γνωστός μας Balano di Girolamo. Αὐτός, ἀφοῦ ἀπέτυχε νά προσεταιριστεῖ τόν πασά τῶν Γιαννίνων, στά 1742,[279] διέδωσε ὅτι θά πετύχαινε διάταγμα τοῦ βασιλιᾶ του, ὥστε οἱ ἔμποροι ἀπό τό βασίλειο τῶν Δύο Σικελιῶν νά μή φορτώνουν παρά σέ ναπολιτάνικα καράβια. Οἱ διαδόσεις τοῦ di Girolamo ἔφεραν ἀποτέλεσμα. Ναπολιτάνικο καράβι ἔφτασε στήν Ἄρτα φέρνοντας ἀπό τή Μεσσήνη 70 κάσσες μεταξωτά, ἐνῶ ἕνα γαλλικό, παρόλο πού ἔμεινε στήν πόλη αὐτή καιρό, δέν πῆρε παρά μόνο 12.[280] Τήν ἴδια ἐπιτυχία σημείωσε καί ἕνα ἄλλο καράβι ἀπό τή Νεάπολη, τό ὁποῖο φόρτωσε στήν Ἄρτα γιά τή Μεσσήνη, ἐνῶ ὑπῆρχαν ἐκεῖ δύο γαλλικά.[281]

Ὁ κίνδυνος διαγραφόταν ἀπειλητικός γιά τό γαλλικό ἐμπόριο, καί ὄχι μόνο τῆς Ἄρτας, κυρίως ἀπό τό 1740, ὅταν ἡ Πύλη ὑπέγραψε διομολογήσεις καί μέ τό βασίλειο τῶν Δύο Σικελιῶν, τό ὁποῖο μάλιστα εἶχε μείνει οὐδέτερο στήν εὐρωπαϊκή σύρραξη γιά τήν αὐστριακή διαδοχή (1740-1748). Εἶναι χαρακτηριστικό ὅτι τό ΕΕΜ ἀποφάσισε νά ἀνακαλέσει ἀπό τούς Ναπολιτάνους, στά 1747, τήν ἄδεια ἐξαγωγῆς ὑφασμάτων ἀπό τή Languedoc, παρόλο πού τό δικαίωμα αὐτό εἶχε δοθεῖ ἀπό τή γαλλική κυβέρνηση σέ ὅλους τούς οὐδέτερους.[282]

Ἰδιαίτερη βαρύτητα στήν παρουσία τῶν Ναπολιτάνων ἔδινε τό γεγονός ὅτι οἱ Ἕλληνες ἔμποροι ἀπό τά Γιάννενα καί τήν Ἄρτα εἶχαν συναλλαγές κυρίως μέ τή Μεσσήνη, παρόλες τίς ἀρνητικές ἐπιπτώσεις πού εἶχε ἡ πανώλης στήν πόλη αὐτή, στά 1742. Ἡ ἵδρυση στή Μεσσήνη τῆς Βασιλικῆς Ἐμπορικῆς Ἑταιρείας (1752) δημιούργησε νέους κινδύνους γιά τά γαλλικά συμφέροντα στήν περιοχή τῆς Ἄρτας.[283] Ὁ πρόξενος Boulle ἐξέφραζε τούς φόβους του, ὅτι ἡ ἑταιρεία αὐτή θά εὐνοήσει ἰδιαίτερα τούς Ναπολιτάνους, ἐνῶ παράλληλα ἀλληλογραφοῦσε μέ τόν διευθυντή της προτείνοντας συνεργασία καί παίρνοντ

τας ἐνθαρρυντικές διαβεβαιώσεις.[284] Οἱ φόβοι τοῦ προξένου Ἄρτας ἀποδείχτηκαν ὑπερβολικοί. Οἱ Ναπολιτάνοι δέν ἀπασχολοῦν τό γαλλικό ἐμπόριο τῆς Ἄρτας μετά τά μέσα τοῦ 18ου αἰ., ὁπότε ἡ προτίμησή τους στρέφεται πρός ἄλλες κατευθύνσεις, καί ἰδιαίτερα πρός τό λιμάνι τῆς Τεργέστης.

Οὐσιαστικότερος ὑπῆρξε ὁ κίνδυνος γιά τό γαλλικό ἐμπόριο τῆς Ἄρτας ἀπό τόν ἀνταγωνισμό τῶν Γενοβέζων.[285] Ἤδη ἀπό τό 1712, ὅσο διαρκοῦσε ἀκόμη ὁ πόλεμος τῆς ἱσπανικῆς διαδοχῆς, γενοβέζικα καράβια εἶχαν κάνει τήν ἐμφάνισή τους στήν περιοχή τοῦ προξενείου. Τόν Μάιο μάλιστα τοῦ ἔτους αὐτοῦ, ὁ G.Dubroca ἀνέφερε τήν παρουσία εἴκοσι περίπου γενοβέζικων καραβιῶν ἀπό τή Λευκάδα ὡς τή Ναύπακτο, τά ὁποῖα εἶχαν ἔλθει γιά νά φορτώσουν σιτάρι. Οἱ προσπάθειες τοῦ Γάλλου προξένου νά ἐμποδίσει τούς Γενοβέζους μέ τή μεσολάβηση τῶν Τούρκων δέν ἀπέδωσαν, γιατί, ὅπως ἀνέφερε χαρακτηριστικά, "leurs sevilles ont eu auprès du Turc plus de puissance que mes representations". Ἔτσι ὁ Dubroca, ἀφοῦ εἰδοποίησε τόν πρεσβυτή Desalleurs γιά τή δραστηριότητα τῶν Γενοβέζων, ἐπικοινώνησε μέ τούς συναδέλφους του στή Μεσσήνη καί τή Μάλτα νά ζητήσουν τήν ἐπέμβαση τῶν γαλλικῶν πολεμικῶν. Κατά τίς πληροφορίες τοῦ Dubroca, τά γενοβέζικα καράβια, ἀφοῦ συμπλήρωναν τό φορτίο τους, θά συγκεντρώνονταν στή Ζάκυνθο, ἀπό ὅπου θά ἔφευγαν,μέ τή συνοδεία δύο μεγάλων ἐγγλέζικων πολεμικῶν, γιά τή Βαρκελώνη. Ὁ Γάλλος πρόξενος μάλιστα εἰσηγεῖται νά χτυπηθοῦν τά γενοβέζικα καράβια στούς τόπους πού φορτώνουν.[286]

Καί ἀργότερα ὅμως, μετά τήν συνθήκη τῆς Οὐτρέχτης (1713), ὅταν πιά ἡ σημαία τους δέν ἐξασφάλιζε εἰδικά προνόμια, οἱ Γενοβέζοι ἐμπορεύονταν στήν περιοχή τῆς Ἄρτας μέ τή σημαία τῆς Νεάπολης.[287] Ἀκόμη καί ὁ ἴδιος ὁ πρόξενος J.Dubroca κατηγορεῖται, στά 1737, ὅτι εὐνοεῖ τούς Γενοβέζους, δίνοντάς τους τήν ἄδεια νά χρησιμοποιοῦν τή γαλλική σημαία. Ὁ Dubroca βέβαια ἀρνεῖται τήν κατηγορία. Σύμφωνα μ'αὐτόν, τά γενοβέζικα καράβια φόρτωναν εἰκονικά στά λιμάνια τῆς δικαιοδοσίας τῶν Βενετῶν, ἐνῶ στήν οὐσία τά προϊόντα πού ἔπαιρναν προέρχονταν ἀπό τουρκικά ἐδάφη καί μεταφέρονταν ὡς τά καράβια μέ βάρκες. Ἄλλωστε, ἀπολογεῖται ὁ Dubroca, τά γενοβέζικα καράβια πού ἔφερναν ἐμπορεύματα γιά τούς Ἕλληνες, ξεφόρτωναν στή Σαγιάδα, ὅπου ὁ Γάλλος πρόξενος δέν εἰσέπραττε προξενικό.[288] Δέν νομίζω ὅτι οἱ κατηγορίες σέ βάρος τοῦ προξένου Ἄρτας ἦταν βάσιμες. Μᾶλλον πρόκειται γιά ἔργο τοῦ Γάλλου ὑποπρόξενου τῆς Πάτρας, πού ἐντάσσεται στά πλαίσια τῆς γνωστῆς διένεξης γιά τή δικαιοδοσία στό Μεσολόγγι.

Ὡστόσο, ἡ συχνή ἀλλαγή σημαίας στά καράβια τους φαίνεται πώς ἦταν προσφιλής τακτική τῶν Γενοβέζων. Στά 1750-1752 χρησιμοποιοῦσαν τή σημαία τῆς Ἱερουσαλήμ καί ἔπαιρναν τήν προστασία τῆς Γαλλίας· ἔται φόρτωναν ἀνενόχλητα στήν περιοχή τοῦ προξενείου Ἄρτας, ἰδίως σιτάρι, πληρώνοντας τά ἀνάλογα δικαιώματα στούς Γάλλους προξένους καί ὑποπροξένους. Αὐτό ὅμως δέν διήρκεσε πολύ. Μετά ἀπό ἐντολή τοῦ ὑπουργείου, ὁ Boulle ἀναγκάστηκε νά ἀρνηθεῖ τήν προστασία του σέ γενοβέζικο καράβι, μέ ἀποτέλεσμα νά ἐπέμβουν οἱ Τοῦρκοι. Ἡ ἄρνηση τοῦ προξένου Ἄρτας, ὅπως ἀναφέρθηκε, σχολιάστηκε δυσμενῶς ἀπό τούς Ἕλληνες ἐμπόρους, ἐνῶ οἱ ἀντίπαλοί του πρόξενοι τόν κατηγόρησαν ὅτι ἀρνήθηκε προστασία σέ χριστιανικό καράβι. Τό γεγονός αὐτό, καθώς καί τό ὅτι ὁ Γάλλος πρόξενος ζημιωνόταν προσωπικά ἀπό τήν ἀπώλεια τοῦ προξενικοῦ, ὁδήγησε τόν Boulle νά ἀμφισβητήσει, μέ ἐπιστολές του πρός τόν πρεσβευτή Desalleurs καί τόν ὑπουρ-

γό Rouillé τή σκοπιμότητα τοῦ μέτρου καί νά ἐπισημάνει τούς κινδύνους πού περιέκλειε γιά τό κύρος καί τή φήμη τῶν Γάλλων στήν περιοχή. Ἄλλωστε, εἰδικό ἄρθρο τῶν διομολογήσεων παρεῖχε μόνο στή Γαλλία τό δικαίωμα τῆς προστασίας πρός τούς ὑπηκόους χριστιανῶν ἡγεμόνων, οἱ ὁποῖοι δέν εἶχαν δικούς τους προξένους.[289]

Οἱ Λιβορνέζοι, τέλος, πολύ λίγο ἀπείλησαν τά γαλλικά συμφέροντα στήν περιοχή τῆς Ἄρτας.[290] Διαθέτουμε τή μαρτυρία τοῦ προξένου J.Dubroca, ὅτι ὡς τά 1732 ἡ Ἄρτα δέν εἶχε ἐμπορικές σχέσεις μέ τήν ἰταλική αὐτή πόλη.[291] Μόνο στά 1751 ἐμφανίστηκε στήν Ἄρτα κάποιος Λιβορνέζος, ὁ Cosimo Conti, μέ τήν προοπτική νά ἱδρύσει ἐμπορικό οἶκο. Ὅπως ὅμως διαπίστωσε ὁ Boulle, ἀπώτερος σκοπός τοῦ Conti ἦταν νά τοῦ ἀνατεθεῖ τό προξενεῖο τῆς Τοσκάνης, τό ὁποῖο εἶχε κάποιος Ἕλληνας. Ἔτσι ὁ Γάλλος πρόξενος, στά πλαίσια τῶν προσπαθειῶν του νά περιορίσει τή δύναμη τῶν ντόπιων προξένων, θεώρησε σωστό νά βοηθήσει τόν Λιβορνέζο ἔμπορο. Ἔγραφε μάλιστα καί πρός τόν Γάλλο πρεσβευτή στήν Πύλη. Ὁ Boulle ἦταν ἐξάλλου σίγουρος, ὅτι ἡ τοπική ἀγορά παρουσίαζε ἐλάχιστες προοπτικές γιά κατανάλωση ἀγγλικῶν ἢ ὁλλανδικῶν προϊόντων, τά ὁποῖα θά μποροῦσαν νά φτάσουν ἐκεῖ ἀπό τό Λιβόρνο.[292]

Περισσότερο ἀπείλησαν τά γαλλικά συμφέροντα στήν Ἄρτα οἱ Λιβορνέζοι, ὅσες φορές, μετά τά μέσα τοῦ αἰώνα, συνεταιρίστηκαν μέ τούς Ραγουζαίους. Ἡ ἀπειλή στρεφόταν κυρίως πρός τή γαλλική ναυτιλία, ἡ ὁποία θά ζημιωνόταν, ἄν οἱ Ἕλληνες ἔμποροι χρησιμοποιοῦσαν καράβια τῆς Ραγούζας στό ἐμπόριό τους μέ τή Μεσσήνη.[293] Πραγματικά ἡ παρουσία τῶν ἐμπόρων καί τῶν ναυτικῶν ἀπό τήν πόλη αὐτή τῆς Δαλματίας ἀποδείχτηκε δυναμική, γιατί εὐνοήθηκε ἀπό τούς ἑξῆς παράγοντες: α) Ἡ Ραγούζα εἶχε πάντα εἰρήνη μέ τά κράτη τῆς Β. Ἀφρικῆς (Barbarie) καί ποτέ ἡ σημαία της δέν ἀπειλήθηκε ἀπό ὑπόνοιες πολέμου μέ κάποιον χριστιανό πρίγκιπα. β) Εἶχε στήν Ἄρτα προξένους Ἕλληνες, οἱ ὁποῖοι, μέ τίς γνωριμίες καί τήν ἱκανότητά τους, ἔστρεφαν τήν προτίμηση τῶν συμπατριωτῶν τους ἐμπόρων πρός τά καράβια τῆς Ραγούζας.[294] γ) Μετά τό 1755, οἱ φῆμες γιά ἐπικείμενο πόλεμο Ἀγγλίας-Γαλλίας ἔδωσαν ἕνα σοβαρό πλεονέκτημα στή ναυτιλία τῆς Ραγούζας, σέ βάρος τῆς γαλλικῆς.[295]

Μέ τήν ἔναρξη τοῦ ἑπταετοῦς πολέμου βέβαια εἶναι αὐτονόητη ἡ ἀλματώδης ἄνοδος τῶν Ραγουζαίων στήν περιοχή. Ἡ πληροφορία τοῦ Boulle, ὅτι στά 1757 δροῦσαν στήν περιοχή τοῦ προξενείου του 72 μεγάλα καί μικρά καράβια ἀπό τή Ραγούζα εἶναι χαρακτηριστική, παρόλη τήν πιθανή ὑπερβολή της.[296] Κατά τή διάρκεια τοῦ πολέμου αὐτοῦ καί μετά τήν ἀποστασία τοῦ Boulle, οἱ Ραγουζαῖοι εἶχαν πάρει στά χέρια τους ὅλες τίς μεταφορές ἀπό τό προξενεῖο Ἄρτας πρός τήν Ἰταλία. Μόλις στά 1768 ὁ πρόξενος Julien κατόρθωσε νά βρεῖ φορτίο γιά τέσσερα γαλλικά καράβια, συναντώντας μάλιστα σοβαρά ἐμπόδια ἀπό τόν πρόξενο τῆς Ραγούζας.[297] Ἀλλά καί λίγα χρόνια ἀργότερα, ὁ ἴδιος πρόξενος ἀνέφερε ὅτι φόρτωναν στήν περιοχή του 24 ξένα καράβια.[298]

Ἀπό τό 1776, κατά μαρτυρία τοῦ Grimaldi, οἱ Ραγουζαῖοι ἄρχισαν νά ἀπομακρύνονται ἀπό τήν περιοχή τοῦ προξενείου Ἄρτας. Ὁ προξενικός αὐτός πράκτορας ἀποδίδει βέβαια τό γεγονός στίς δικές του ἀποκλειστικά ἐνέργειες.[299] Ὡστόσο, ἡ δυναμική παρουσία τῆς ἑλληνικῆς ναυτιλίας (μέ τουρκική σημαία) καί ἡ τεράστια διεύρυνση τοῦ κύκλου ἐργασιῶν τῶν Ἑλλήνων ἐμπόρων, καθώς καί ὁ ρωσοτουρκικός πόλεμος τοῦ 1768-1774,[300] νομίζομε πώς ἀποτέλεσαν πολύ σπουδαιότερους παράγοντες ἀπό τήν παρέμβαση

τοῦ Grimaldi.

Ἀνακεφαλαιώνοντας μποροῦμε νά ποῦμε ὅτι οἱ Ἰταλοί (ἐκτός ἀπό τούς Βενετούς) καί οἱ Ραγουζαῖοι ἔμποροι, αὐτοί μόνοι τους, δέν ἀπείλησαν σοβαρά τό γαλλικό ἐμπόριο στήν περιοχή τοῦ προξενείου τῆς Ἄρτας.[301] Πολύ περισσότερα προβλήματα βέβαια δημιούργησαν στή γαλλική ναυτιλία στήν περιοχή, ἐπωφελούμενοι καί ἀπό τίς γενικότερες δυσμενεῖς γιά τούς Γάλλους συνθῆκες. Ἡ συγκεκριμένη ζημία πού προξένησαν στό γαλλικό ἐμπόριο ἦταν ὅτι εὐνόησαν τούς Ἕλληνες ἐμπόρους, εἴτε θέτοντας στή διάθεση τῶν ντόπιων τά καράβια τους εἴτε χρησιμοποιώντας ντόπιους ὡς προξένους.

3. Οἱ Ἄγγλοι

Σφοδρότερος καί ἀπειλητικότερος γιά τούς Γάλλους ἦταν ὁ ἀγγλικός ἀνταγωνισμός. Οἱ καθαρά ἐχθρικές σχέσεις τῶν δύο μεγάλων αὐτῶν ναυτικῶν καί οἰκονομικῶν δυνάμεων τῆς ἐποχῆς ἐπεκτείνονταν σέ ὅλο τό πολιτικό καί οἰκονομικό πλέγμα σέ παγκόσμια, θά λέγαμε, κλίμακα καί ἀφοροῦσαν τό μεσογειακό ὅσο καί τό ὑπερπόντιο ἐμπόριο.[302] Οἱ σχέσεις τῶν δύο μεγάλων εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων ἐξελίχτηκαν σέ ὀξύ ἀνταγωνισμό, ὁ ὁποῖος μέ τίς διάφορες φάσεις του κάλυψε ὁλόκληρον τόν 18ον αἰ. Ὁ σκοπός μας βέβαια ἐδῶ δέν εἶναι νά ἐξετάσουμε, οὔτε κἄν μέ μεγάλη συντομία, τίς ἀγγλο-γαλλικές σχέσεις. Πρόθεσή μας εἶναι νά ἐπισημάνουμε τό ποιόν καί τήν ἔνταση τοῦ ἀνταγωνισμοῦ αὐτοῦ στό ἐμπόριο τοῦ συγκεκριμένου χώρου, τοῦ προξενείου Ἄρτας, καθώς καί τήν ἐξέλιξη τοῦ ἀνταγωνισμοῦ σέ τοπικό ἐπίπεδο.

Ἤδη ἀπό τήν ἐποχή τῆς ἵδρυσης τοῦ γαλλικοῦ προξενείου τῆς Ἄρτας (1702), ὅταν πιά εἶχε ἀρχίσει ὁ πόλεμος γιά τήν ἱσπανική διαδοχή πού ἔφερε καί πάλι ἀντιμέτωπους τούς δύο ἰσχυρούς τῆς Εὐρώπης, ὁ πρόξενος Garnier ἐπισημαίνει τόν κίνδυνο γιά τό γαλλικό ἐμπόριο στό προξενεῖο του. Γι' αὐτόν, ὁ κίνδυνος προερχόταν ἀπό τήν ἄνοδο τῆς τιμῆς τῶν προϊόντων, γιά τά ὁποῖα ἐνδιαφερόταν τό γαλλικό ἐξαγωγικό ἐμπόριο τῆς περιοχῆς, ἄν οἱ Ἄγγλοι καί οἱ Ὁλλανδοί εἰσχωροῦσαν στίς τοπικές ἀγορές. Ἡ προοπτική αὐτή δέν ἦταν καθόλου μακρινή οὔτε καί ἀπραγματοποίητη. Ἐνισχυόταν μάλιστα καί ἀπό τήν ὕπαρξη ἀγγλικῶν καί ὁλλανδικῶν ἀποθηκῶν στήν Κεφαλλονιά καί τή Λευκάδα. Στά νησιά αὐτά θά μποροῦσαν νά μεταφέρονται μέ μικρά καράβια τά προϊόντα τῆς περιοχῆς· καί ἀπό ἐκεῖ, μέ βενετικά καράβια, θά κατέληγαν στήν Ἀγγλία ἤ τήν Ὁλλανδία.[303]

Στό εἰσαγωγικό ἐμπόριο τῆς περιοχῆς πού μᾶς ἐνδιαφέρει εἶχαν κιόλας, ἀπό τήν ἀρχή τοῦ αἰώνα, εἰσχωρήσει τά ἀγγλικά συμφέροντα. Διάφορα ἐμπορεύματα, ὅπως κασσίτερος, μολύβι καί ἀτσάλι, μεταφέρονταν ἀπό τή Σμύρνη στή Λάρισα, ὅπου ὑπῆρχε Ἄγγλος πρόξενος, καί ἀπό ἐκεῖ προωθοῦνταν στίς γειτονικές ἀγορές.[304] Στό ἐξαγωγικό ἐμπόριο ὅμως οἱ Ἄγγλοι ἔκαναν τήν ἐμφάνισή τους πολύ ἀργότερα, στά 1734. Τότε ἀνέλαβε τό ἀγγλικό προξενεῖο στήν Ἄρτα ὁ γνωστός μας Θεοδόσιος Πάνου. Ὁ κίνδυνος γιά τά γαλλικά συμφέροντα εἶναι τώρα ἄμεσος. Ὁ Πάνου, ὅπως ἀναφέρθηκε, ἦταν ἱκανός ἔμπορος καί ἐπιπλέον εἶχε τήν ὑποστήριξη τοῦ Ἀλῆ μπέη τῶν Γιαννίνων, τόν ὁποῖο εἶχε βοηθήσει νά πάρει τό πασαλίκι ἀπό τόν ἀδελφό του Μεχμέτ. Οἱ ἐνέργειες τοῦ Πάνου ἔτειναν νά ἐξουδετερώσουν δυό βασικά πλεονεκτήματα τῶν Γάλλων: τήν ἔλλειψη ἐμπιστοσύνης τῶν ντόπιων πρός τούς Ἄγγλους καί τό διπλό τελωνεῖο τῆς Πρέβεζας, ἀπό τό ὁποῖο ἀπαλλάσσονταν τότε μόνο οἱ Γάλλοι. Ἄλλωστε, ἡ Πύλη εἶχε παραχωρήσει καί στούς

Ἄγγλους τό δικαίωμα τῆς προστασίας τῶν χριστιανῶν, τό ὁποῖο ὡς τότε μονοπωλοῦσαν οἱ Γάλλοι. Μέ βάση τό δικαίωμα αὐτό, οἱ Ἄγγλοι ἀνέθεταν τά προξενεῖα τους σέ Ἕλληνες, πράγμα πού ζημίωνε σημαντικά τά γαλλικά συμφέροντα.[305]

Μέσα στήν πενταετία πού μεσολάβησε ἀπό τόν διορισμό τοῦ Πάνου (1734) μέχρι τόν θάνατο τοῦ J.Dubroca (Ὀκτ.1738), οἱ Ἄγγλοι, μέ τόν δραστήριο πρόξενό τους εἶχαν κατορθώσει νά μονοπωλοῦν σχεδόν τό ἐμπόριο τῆς Ἄρτας[306] μόνο ἡ παρουσία τοῦ Dubroca συγκρατοῦσε ἀκόμη μερικούς ἀφοσιωμένους σ'αὐτόν Ἕλληνες ἐμπόρους.[307] Τόση ἦταν ἡ ζημιά πού εἶχε ὑποστεῖ τό γαλλικό ἐμπόριο καί ἀνάλογη ἡ μείωση τοῦ προξενικοῦ εἰσοδήματος, ὥστε ὁ Γάλλος πρόξενος, ἕνα χρόνο πρίν πεθάνει, εἶχε ἀναγκαστεῖ νά ἔλθει σέ μυστική συνεννόηση μέ τόν θ.Πάνου. Σύμφωνα μ'αὐτή, τά γαλλικά καράβια θά συνέχιζαν τίς μεταφορές τους ἀπό τή Μεσσήνη καί οἱ δύο πρόξενοι, ὁ Dubroca καί ὁ Πάνου, θά μοιράζονταν τό προξενικό, τόσο γιά τά γαλλικά ὅσο καί γιά τά ἀγγλικά καράβια· ὁ Dubroca θά ἔπαιρνε τά 2/3 καί ὁ Πάνου τό ὑπόλοιπο. Ἡ συμφωνία βέβαια αὐτή καταργήθηκε μέ τόν θάνατο τοῦ Γάλλου προξένου.[308] Ὡστόσο, παρόλη τή βραχύβια ὕπαρξή της, ἡ συνεργασία Dubroca-Πάνου, ἀκόμη καί ἀναγκαστική γιά τόν πρῶτο καί παρά τούς διαφορετικούς λόγους πού εἶχε ὁ καθένας ἀπό τούς συμβαλλόμενους, ἀποτελεῖ χαρακτηριστική περίπτωση. Εἶναι δυνατό δηλ. σέ τοπικό ἐπίπεδο νά μή ἰσχύουν γενικότερες πολιτικές κατευθύνσεις καί κεντρικοί προγραμματισμοί.

Καί ὁ διάδοχος τοῦ Dubroca, ὁ Boulle, ἀμέσως μετά τήν ἄφιξή του στήν Ἄρτα, ἐπισημαίνει τήν παρουσία τῶν Ἄγγλων[309] καί ἀποδίδει τή ζημιά πού ὑφίστανται τά γαλλικά συμφέροντα στή δράση τοῦ Ἕλληνα προξένου τῆς Ἀγγλίας θ.Πάνου.[310] Εἶναι φανερό λοιπόν ὅτι ὁ ἀγγλο-γαλλικός ἀνταγωνισμός στήν περιοχή τοῦ προξενείου τῆς Ἄρτας ἔχει σάν κύριο ἄξονα τή χρησιμοποίηση ἀπό τούς Ἄγγλους ὡς προξένου τοῦ Γιαννιώτη ἐμπόρου θεοδοσίου Πάνου.[311] Ὡς πρός τό ἐμπόριο εἰδικά, οἱ Ἄγγλοι λίγο ἐνδιαφέρθηκαν γιά τήν περιοχή. Ἡ ζημιά γιά τούς Γάλλους στόν τομέα αὐτόν προερχόταν βασικά ἀπό τήν ἐπιβοήθηση τοῦ ἑλληνικοῦ ἐμπορικοῦ παράγοντα.[312]

4. Οἱ Ὁλλανδοί

Ἡ δράση τῶν Ὁλλανδῶν ἐμπόρων καί ναυτικῶν δέν ἀπασχόλησε σχεδόν καθόλου τά γαλλικά συμφέροντα στήν περιοχή τῆς Ἄρτας,[313] παρά σάν συνεργασία μέ τούς Ἄγγλους. Ἄλλωστε, ἡ παρακμή τοῦ ὁλλανδικοῦ ἐμπορίου στόν 18ον αἰ. ἦταν γεγονός ἀναμφισβήτητο.[314] Ἡ ἀπειλή πού διαγραφόταν γιά τά γαλλικά συμφέροντα, σέ εὐρύτερη κλίμακα καί ὄχι εἰδικά στό προξενεῖο Ἄρτας, προερχόταν ἀπό λόγους τακτικῆς τῶν Ὁλλανδῶν. Συγκεκριμένα, τό ἄρθρο IX τῆς συνθήκης τῆς Οὐτρέχτης (Ἀπρ.1713), ἀνάμεσα στή Γαλλία καί τήν Ὁλλανδία, προέβλεπε ἐξαίρεση τῶν Ὁλλανδῶν ἀπό τό 20% πού πλήρωναν οἱ ξένοι ἔμποροι στά γαλλικά λιμάνια. Τό προνόμιο αὐτό τό παραχωροῦσαν οἱ Ὁλλανδοί, "νοικιάζοντας" τό ὄνομά τους, σέ ἄλλους ἐμπόρους, Ἰταλούς, Ἀρμένιους καί Ἑβραίους. Μέ τόν τρόπο αὐτόν προξενοῦσαν σημαντική ζημιά στούς Γάλλους.[315] Ἀκόμη ἡ Ὁλλανδία ἦταν τό μοναδικό κράτος τῶν εὐρωπαϊκῶν ἀκτῶν τοῦ Ἀτλαντικοῦ, ὅπου οἱ ὑπήκοοι τοῦ σουλτάνου μποροῦσαν νά ἐμπορεύονται ἐλεύθερα. Γιά τούς Ἕλληνες ἦταν εὔκολο νά ἐγκατασταθοῦν στό Ἀμστερνταμ καί νά πάρουν τήν ὁλλανδική ὑπηκοότητα.[316] Ὡστόσο τό πρόβλημα δέν φαίνεται νά ἀπασχόλησε τούς Γάλλους προξένους ἤ ἐμπόρους στήν Ἄρτα. Ἴσως ἡ τακτική αὐτή τῶν Ὁλλανδῶν νά μή ἐφαρμόστηκε ἐκεῖ· εἶναι ἀκόμη

πιθανό νά ἐφαρμόστηκε σέ μικρή κλίμακα καί νά πέρασε ἀπαρατήρητη.

5. Συμπέρασμα

Οἱ βασικοί ἀνταγωνιστές λοιπόν τοῦ γαλλικοῦ ἐμπορίου τῆς Ἄρτας παρέμειναν οἱ ντόπιοι Ἕλληνες ἔμποροι καί λιγότερο οἱ Βενετοί. Οἱ ἄλλοι Ἰταλοί (Ναπολιτάνοι, Γενοβέζοι, Λιβορνέζοι), οἱ Ραγουζαῖοι καί οἱ Ἄγγλοι ζημίωναν ἔμμεσα τό γαλλικό ἐμπόριο τῆς Ἄρτας, προσφέροντας στούς Ἕλληνες καλύτερες συνθῆκες καί πλεονεκτικότερη ἀνταγωνιστική θέση. Ἡ δράση ὅλων τῶν παραπάνω ἔβλαφε κυρίως τή γαλλική ναυτιλία, ὅπως θά δοῦμε πιό κάτω.

Ὡστόσο, ὀφείλουμε ἀκόμη ἐδῶ νά τονίσουμε ὅτι ἡ κατάσταση τοῦ γαλλικοῦ ἐμπορίου πού ἀναλύθηκε ἀφορᾶ ἀποκλειστικά τήν περιοχή τοῦ προξενείου Ἄρτας. Ἄλλωστε, τό γαλλικό ἐμπόριο δεσπόζει στήν Ἀνατολή σ' ὅλη τή διάρκεια τοῦ 18ου αἰ.[317] Πρός τό τέλος μάλιστα τοῦ αἰώνα αὐτοῦ, τό ἐμπόριο τῆς Μασσαλίας στρέφεται πιό πολύ πρός τούς ὠκεανούς.[318] Ἀκριβῶς ἡ βαθμιαία μετατροπή τῆς Μασσαλίας ἀπό λιμάνι μεσογειακό σέ λιμάνι παγκόσμιο ἀποτελεῖ τή μεγάλη καινοτομία τοῦ 18ου αἰ. στήν οἰκονομική ἱστορία τῆς Γαλλίας, μέ ἀντίκτυπο γενικότερα στήν εὐρωπαϊκή.[319]

στ) Οἱ εἰσαγωγές

1. Τά πλαίσια

Ἡ γαλλική, ὅπως καί κάθε ἄλλη προηγμένη οἰκονομία τῆς ἐποχῆς, ἀναζητοῦσε ἀγορές γιά τά βιομηχανικά της προϊόντα ἤ τά εἴδη τῶν ἀποικιῶν.[320] Ἀπό τήν ἄλλη μεριά, ἡ δομή τῆς ὀθωμανικῆς οἰκονομίας καί ὁ περιφερειακός της χαρακτήρας εὐνοοῦσαν ἀσφαλῶς τήν εἰσαγωγή τῶν προϊόντων αὐτῶν. Μέσα στά γενικά αὐτά πλαίσια πρέπει νά τοποθετηθοῦν οἱ γαλλικές εἰσαγωγές στήν περιοχή τοῦ προξενείου τῆς Ἄρτας.

Βέβαια, οἱ ἀγορές τῆς περιοχῆς σέ καμιά περίπτωση δέν θά μποροῦσαν νά συγκριθοῦν, ὡς πρός τή δυνατότητα ἀπορρόφησης τῶν παραπάνω εἰδῶν, μέ τίς σκάλες τῆς Σμύρνης, τῆς Κωνσταντινούπολης ἤ τῆς Θεσσαλονίκης. Ὡστόσο, ἡ ἐκμετάλλευση τῶν δυνατοτήτων τους[321] δέν μποροῦσε νά ἀφήσει ἀδιάφορους τούς Γάλλους ἐμπόρους καί βιομήχανους. Ὅσο κι ἄν οἱ μεγάλες ἀγορές ἀπορροφοῦσαν τόν κύριο ὄγκο τῆς γαλλικῆς παραγωγῆς, ἡ καταναλωτική τους δύναμη δέν ἦταν ἀπεριόριστη. Ἀπό τήν ἄλλη μεριά, ἡ αὐξανόμενη βιομηχανική παραγωγή καί ὁ ἀνταγωνισμός δημιουργοῦσαν ἀδιάθετα ἀποθέματα βιομηχανικῶν προϊόντων. Ὁ ρυθμός μάλιστα τῆς παραγωγῆς τῆς γαλλικῆς βιομηχανίας ἐντεινόταν καί ἀπό τήν ἀνάγκη κάλυψης τῶν τεράστιων δαπανῶν πού ἀπαιτοῦσαν οἱ συνεχεῖς πολεμικές συγκρούσεις, οἱ ὁποῖες καλύπτουν, μέ τή διεξαγωγή ἤ τήν προπαρασκευή τους, ὁλόκληρον τόν 18ον αἰ. Ἡ σημασία λοιπόν τῶν μικρῶν ἀγορῶν γιά τήν ἀπορρόφηση τῶν ἀποθεμάτων εἶναι προφανής. Ἀκόμη, οἱ ἀγορές αὐτές λειτουργοῦσαν καί σάν ἀσφαλιστικές δικλεῖδες γιά τήν τόνωση ἤ τήν ἐκτόνωση τῶν μεγάλων ἀγορῶν, μέσα στό σύστημα τοῦ γαλλικοῦ εἰσαγωγικοῦ ἐμπορίου τῆς Ἀνατολῆς. Ἡ δυνατότητα παροχέτευσης τῶν ἀποθεμάτων τῶν ἐμπορικῶν οἴκων πού ἔδρευαν στά μεγάλα ἐμπορικά κέντρα τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας ἐπέτρεπε τή διατήρηση μιᾶς ἐπιθυμητῆς ἰσορροπίας ἀνάμεσα στήν προσφορά καί τή ζήτηση· ἔτσι ἐπιτυγχανόταν ἡ διατήρηση τῶν τιμῶν στά ἐπίπεδα πού ἄφηναν τό μέγιστο δυνατό κέρδος.[322]

Ἡ Ἄρτα λοιπόν ἀποτελοῦσε δορυφορική ἀγορά τῆς Θεσσαλονίκης ἤ τῶν ἰταλικῶν πόλεων. Μέσα στό ἴδιο αὐτό πλέγμα διατήρησης τῶν τιμῶν στά ἐπιθυμητά ἐπίπεδα, ἡ ἀγορά τοῦ προξενείου μας παρουσίαζε κάποια ἰδιαιτερότητα, ἡ ὁποία πρέπει νά τονιστεῖ. Ἐξαιτίας δηλ. τῆς μικρότερης ἀπόστασης ἀπό τή Μασσαλία, σέ σύγκριση μέ τή Θεσσαλονίκη ἤ τήν Κωνσταντινούπολη, τά εἰσαγόμενα ἐμπορεύματα εἶχαν μικρότερο κόστος ὡς πρός τή μεταφορά καί τίς ἄλλες εἰδικές ἐπιβαρύνσεις. Δημιουργοῦσε λοιπόν κίνδυνο γιά τίς μεγαλύτερες ἀγορές, ἀπό τή δυνατότητα πού εἶχαν οἱ Γάλλοι ἔμποροι ἐκεῖ νά πουλοῦν φτηνότερα. Σέ κάποιες στιγμές μάλιστα ἀπαιτήθηκε ἡ λήψη μέτρων γιά νά ἀποσοβηθεῖ ὁ κίνδυνος αὐτός. Τέλος, στίς μικρότερες ἀγορές, ὅπως τῆς Ἄρτας, μποροῦσαν εὐκολότερα νά διοχετευτοῦν βιομηχανικά προϊόντα μέ μειωμένες προδιαγραφές. Ἀκόμη καί στά ὑφάσματα, παρά τήν ὕπαρξη αὐστηρῶν καί λεπτομερειακῶν εἰδικῶν ρυθμίσεων, ἐπισημαίνονται, ὅπως θά δοῦμε, παρόμοιες περιπτώσεις.

Ὡς πρός τίς καταναλωτικές δυνατότητες τοῦ προξενείου Ἄρτας γιά τό γαλλικό εἰσαγωγικό ἐμπόριο τῆς περιοχῆς, χαρακτηριστική εἶναι μία ἀπό τίς πρῶτες ἀναφορές τοῦ προξένου G.Dubroca, παρόλο τόν σκόπιμο ὑπερτονισμό τῶν σχετικῶν δυνατοτήτων.[323] Ὁ πρόξενος αὐτός καθόριζε τήν ἐτήσια ἀπορροφητικότητα τῆς περιοχῆς σέ: 150 μπάλες λοντρίνια (40-50 μπ. πρῶτα καί 80-100 μπ.δεύτερα), 20 μπ.λόντρες, 40 δέματα πιπέρι, 25 καντάρια γαρούφαλλο, μοσχοκάρυδο καί κανέλλα (τά μισά γαρούφαλλο καί ἀπό 1/4 γιά τά ἄλλα), 100 καντάρια σκάγια, 100 καντ.μολύβι σέ ράβδους, 100 καντ.κασσίτερο. Ἡ προσφορότερη ἐποχή γιά τήν κατανάλωση τῶν προϊόντων αὐτῶν ἦταν τό ἑξάμηνο Ἀπριλίου-Σεπτεμβρίου· τότε οἱ ἔμποροι τῆς Ἄρτας καί τῶν Γιαννίνων ὀργάνωναν ἐμποροπανηγύρεις σέ διάφορες περιοχές.[324] Ἔτσι τά κεφάλαια ἀπό τίς πωλήσεις θά μποροῦσαν νά διατεθοῦν γιά τήν ἀγορά γεωργικῶν προϊόντων, πού ἡ συγκομιδή τους τελείωνε τήν ἐποχή αὐτή (τέλη Σεπτεμβρίου). Ἀλλά καί στούς ὑπόλοιπους ἕξι μῆνες ὑπῆρχε ἡ δυνατότητα τά εἰσαγόμενα εἴδη νά ἐξασφαλίζουν μέρος τῶν ἐξαγωγῶν.[325]

Θεωροῦμε ἀκόμη σκόπιμο νά σημειώσουμε ἐδῶ τή μοναδική μαρτυρία σχετικά μέ τό σύνολο τῶν ἐτήσιων εἰσαγωγῶν στήν Ἄρτα ἀπό τή Γαλλία ἤ ἀλλοῦ. Ἔτσι θά δοθεῖ μιά ἄμεση καί συνολική εἰκόνα, ἔστω καί γιά μιά χρονιά, τοῦ γαλλικοῦ εἰσαγωγικοῦ ἐμπορίου τῆς Ἄρτας, πρίν προχωρήσουμε στήν ἀνάλυση τῶν μηχανισμῶν διάθεσης κάθε προϊόντος. Ἡ μαρτυρία εἶναι τοῦ 1754 καί ἀπαριθμεῖ τά διάφορα εἴδη πού εἶχαν εἰσαχθεῖ ἀπό τή Γαλλία τή χρονιά αὐτή (ὁ ἀριθμός σέ παρένθεση δηλώνει τήν ποσότητα πού ἔμεινε ἀπούλητη): 16 μικρά δέματα (ballots) λοντρίνια δεύτερα, δηλ.160 κομμάτια=4.647 καί 1/4 πῆχες, ἀξίας 8.906 πιάστρων καί 118 ἄσπρων. -10 ballots λόντρες πλατιές, 100 κομμάτια=2.815 1/2 πῆχες, ἀξίας 4.758 π. 65 ἄ. -23 βαρέλια καφέ (10), συνολικοῦ βάρους 1549 ὀκάδες, ἀξίας 1290 π. 100 ἄ. -5 βαρέλια λουλάκι, 313 ὀκ.,2.895 π.30 ἄ. -17 βαρέλια ἤ κάσσες ζάχαρη (5), 737 ὀκ.,552 π. 90 ἄ. -87 σάκκοι ἤ πακέτα σκάγια ἤ μολύβι (23), 3.262 ὀκ.,815 π. 60 ἄ.. -3 βαρέλια ριζάρι (3), 191 ὀκ.,143 π. 30 ἄ. Ἡ συνολική ἀξία τῶν παραπάνω εἰδῶν ἦταν 19.363 π. καί 13 ἄ. Τήν ἴδια χρονιά εἶχαν εἰσαχθεῖ ἀπό τή Μεσσήνη: 18 κάσσες μεταξωτά (tabis), πού περιεῖχαν 339 κομμάτια, δηλ. 8.475 πῆχες, ἀξίας 15.537 π. 60 ἄ. -2 σάκκοι κοράλλι, ἀξίας 1.000 π. -110 μπάλες ἀρνίσια δέρματα, δηλ.495.000 κομμάτια,ἀξίας 4.125 π. -4 κάσσες ζάχαρη,266 ὀ.,119 π. 60 ἄ. -100 σάκκοι καί πακέτα σκάγια καί μολύβι, 2.375 ὀκ.,593 π. 90 ἄ. -18 κομμάτια

ἀγγλικά ὑφάσματα,ἀξίας 1.350 π. Ἡ συνολική ἀξία τῶν παραπάνω ἐμπορευμάτων ἦταν 22.805 πιάστρα καί 90 ἄσπρα.[326] Βέβαια τά ἐμπορεύματα πού εἶχαν ἔλθει ἀπό τή Μεσσήνη δέν προέρχονταν ὅλα ἀπό τή Γαλλία· τά παραθέτομε, γιά νά δώσουμε συνολική εἰκόνα τῆς καταναλωτικῆς ἱκανότητας τῆς ἀγορᾶς. Ἀξιοσημείωτη ἐπίσης εἶναι καί μία ἄλλη μαρτυρία τοῦ ἔτους 1774. Σύμφωνα μ'αὐτή, τό κύριο εἰσαγωγικό ἐμπόριο τῶν Γάλλων τῆς Ἄρτας ἀφοροῦσε τά προϊόντα: καφέ, ζάχαρη, λουλάκι καί κοχενίλλη.[327]

Ἀπό τίς λίγες παραπάνω μαρτυρίες, γίνεται φανερό ὅτι τό κύριο μέρος ἀπό τίς γαλλικές εἰσαγωγές στήν Ἄρτα κρατοῦσαν τά ὑφάσματα. Ἀκολουθοῦσαν τά προϊόντα τῶν ἀποικιῶν (λουλάκι, καφές, ζάχαρη, μπαχαρικά), καθώς καί τό μολύβι (σέ σκάγια ἤ ράβδους) καί ὁ κασσίτερος.

2. Τά ὑφάσματα

Τό σημαντικότερο εἶδος τοῦ γαλλικοῦ εἰσαγωγικοῦ ἐμπορίου τῆς Ἄρτας, ὅπως καί γενικά τῆς Ἀνατολῆς,[328] ἦταν ἀσφαλῶς τά ὑφάσματα. Ἡ ὑφαντουργία ἦταν ἄλλωστε ἡ πιό ἀνθηρή ἐξαγωγική βιομηχανία τῆς Γαλλίας, καί ἰδιαίτερα τῶν περιοχῶν πού ἐμπορεύονταν μέ τήν Ἀνατολή: τῆς Προβηγκίας καί τῆς Languedoc.[329] Ἐνδεικτική γιά τή σημασία τοῦ προϊόντος αὐτοῦ εἶναι καί ἡ ἐπιστολή, τήν ὁποία ὁ G.Dubroca ἀπηύθυνε στό γαλλικό ὑπουργεῖο Ναυτικῶν, πρίν ἀκόμη ἀναχωρήσει ἀπό τή Μασσαλία γιά τήν Ἄρτα. Στήν ἐπιστολή αὐτή διαβεβαιώνει τό ὑπουργεῖο ὅτι θά κάνει τό πᾶν γιά τήν εὐρύτερη κατανάλωση τῶν ὑφασμάτων. Γιά τόν σκοπό αὐτό,ὁ Dubroca θά ἔπαιρνε μαζί του δείγματα ἀπό κάθε ποιότητα καί χρῶμα, γιά νά διαπιστώσει τό συντομότερο τίς προτιμήσεις στήν ἀγορά τοῦ προξενείου του.[330] Ἀμέσως σχεδόν μετά τήν ἄφιξή του στήν Ἄρτα, ὁ ἴδιος πρόξενος πληροφόρησε τούς ἐμπόρους τῆς Μασσαλίας καί τῆς Τουλόν γιά τίς τιμές, στίς ὁποῖες θά μποροῦσαν νά πουληθοῦν τά γαλλικά ὑφάσματα· ἀπό αὐτά, τήν προτίμηση τῶν ντόπιων τραβοῦσαν τά λοντρίνια, πρῶτα καί δεύτερα. Σημείωνε ἀκόμη ὁ Dubroca, ὅτι τά ὑφάσματα πού θά στέλνονταν ἔπρεπε νά εἶναι καλῆς ποιότητας, γιατί οἱ ντόπιοι τά γνώριζαν πολύ καλά, ἀφοῦ δέν ξόδευαν παρά μόνο γι'αὐτά· ἐπίσης τά χρώματά τους θά ἦταν τά ἴδια μέ τῶν ὑφασμάτων πού πήγαιναν στήν Κωνσταντινούπολη καί τή Σμύρνη. Τά πρῶτα λοντρίνια πουλιῶνταν 360 ἄ. τό μπράτσο (:0,68 μ.) καί τά δεύτερα 290-300 ἄ. Ἐπιπλέον, οἱ λόντρες καταναλώνονταν εὔκολα στήν τιμή τῶν 85-90 πιάστρων τό τόπι.[331] Οἱ προοπτικές λοιπόν πού διαγράφονταν γιά τήν κατανάλωση τῶν ὑφασμάτων στίς ἀγορές τοῦ προξενείου Ἄρτας ἦταν εὐοίωνες καί ἀξιόλογες. Τό προϊόν αὐτό θά μποροῦσε νά δημιουργήσει καί νά συντηρήσει ἕνα προσοδοφόρο ἐμπόριο καί γιά ἕνα ἀκόμη λόγο: στήν περιοχή ἦταν ἄγνωστα τά ἐγγλέζικα ὑφάσματα.[332]

Οἱ τιμές τῶν ὑφασμάτων βέβαια δέν ἔμεναν σταθερές. Καθορίζονταν βασικά ἀπό τή ζήτηση, ἀλλά καί ἀπό τή συνεχή προσπάθεια τῶν Γάλλων γιά μεγαλύτερο κέρδος. Τήν ἐπόμενη κιόλας χρονιά ἀπό τήν ἄφιξη τοῦ G.Dubroca στήν Ἄρτα, τά πρῶτα λοντρίνια εἶχαν φτάσει τά 420 ἄ. τό μπράτσο, τά δεύτερα στά 380 ἄ. καί οἱ λόντρες στά 100 πιάστρα τό τόπι, σημειώθηκε δηλ. μία αὔξηση γύρω στά 20%.[333] Ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον παρουσιάζει ἡ ἀνάλυση πού ἐπιχειρεῖ ὁ ἴδιος πρόξενος, γιά νά καθορίσει τό καθαρό κέρδος στά ὑφάσματα. Ἔτσι, ὑπολογίζοντας σέ 50 λίρες τουρνουά τή χονδρική τιμή στή Μασσαλία γιά 5 πῆχες πρῶτα λοντρίνια καί προσθέτοντας καί τίς ἄλλες ἐπιβαρύνσεις

(6% ἀσφάλιστρα,3% τελωνεῖο,3% προξενικό, 2% προμήθειες καί 1% μεταφορικά ἀπό τόν τόπο ἐκφόρτωσης στήν πόλη τῆς Ἄρτας, καθώς καί ἄλλα μικροέξοδα, συνολικά δηλ.16%[334]), βρίσκει ὅτι οἱ 5 πῆχες κοστίζουν στόν ἔμπορο 57,5 λ.τ. Οἱ 5 αὐτοί πῆχες ἀντιστοιχοῦν σέ 3 cannes de Marseille, δηλ.9 μπράτσα (τοπικό μέτρο), πρός 340 ἄσπρα τό μπράτσο (μέση τιμή), πουλιῶνται 8 1/2 λ.τ. τό μπράτσο (120 ἄ.=1 π.=3 λ.τ.). Οἱ 5 πῆχες λοιπόν δίνουν στό ἔμπορο 76 1/2 λ.τ., πράγμα πού σημαίνει καθαρό κέρδος 19 λ.τ. ἤ 38% περίπου. Τό κέρδος αὐτό αὐξάνει, γιατί τά ὑφάσματα δίνονται στή Μασσαλία μέ προθεσμία ἑνός ἔτους· πρίν ἀπό τή λήξη τῆς προθεσμίας αὐτῆς, ὁ ἔμπορος μπορεῖ νά ἀγοράσει ἄλλα προϊόντα στήν Ἄρτα καί νά τά πουλήσει ὅταν ἐπιστρέψει στή Μασσαλία. Τό ἴδιο ποσοστό κέρδους ὑπολογίζει ὁ Dubroca καί γιά τά δεύτερα λοντρίνια, ἐνῶ γιά τίς λόντρες τό ἀνεβάζει πάνω ἀπό 50%.[335]

Εἶναι λοιπόν φανερό ὅτι τό ἐμπόριο τῶν ὑφασμάτων ἀποτελοῦσε γιά τούς Γάλλους ἕναν ἀρκετά προσοδοφόρο τομέα. Ἄν ὑπολογίσουμε ἀκόμη ὅτι γιά νά ξεκινήσει κανείς δέν ἀπαιτοῦνταν σχεδόν καθόλου κεφάλαια, ἀντιλαμβανόμαστε ὅτι δημιουργοῦνταν ἕνα εὐρύ πεδίο δράσης γιά κάθε φιλόδοξο καί ἱκανό ἔμπορο. Βέβαια ἔπρεπε νά ἐξασφαλιστεῖ ἡ ζήτηση τοῦ προϊόντος στίς ἀγορές τῆς Ἀνατολῆς, καθώς καί ἡ διατήρηση τῆς τιμῆς του σέ ἐπιθυμητά ἐπίπεδα. Τό μόνο μέσο γι'αὐτό ἦταν ἡ διαφύλαξη τῆς φήμης τοῦ προϊόντος καί ἡ αὐστηρή τήρηση ὁρισμένων προδιαγραφῶν στήν ὕφανση καί τόν χρωματισμό, καθώς καί τήν ποιότητα τῶν νημάτων (πρώτη ὕλη,κατασκευή νήματος).Αὐτά ὅλα καθορίζονταν μέ βασιλικά διατάγματα, πού πρόβλεπαν μέ κάθε λεπτομέρεια τούς τρόπους κατασκευῆς καί ὁριζαν καθετί σχετικό μέ τή μέτρηση τῶν ὑφασμάτων.[336]

Ἀλλά καί παρά τίς αὐστηρές διαταγές, δέν ἦταν σπάνιες οἱ περιπτώσεις, πού οἱ ἔμποροι τῆς Μασσαλίας προσπαθοῦσαν νά προωθήσουν ὑφάσματα κατώτερης ποιότητας. Αὐτά προέρχονταν ἀπό κακές παρτίδες τῶν γαλλικῶν βιομηχανιῶν, οἱ ὁποῖες διέφευγαν ἀπό τόν ἔλεγχο τῶν ἁρμόδιων ὀργάνων καί διοχετεύονταν στό ἐμπόριο. Προωθοῦνταν ἔτσι στίς ἀγορές τῆς Ἀνατολῆς, μέ τή συνεργασία τῶν ντόπιων ἐμπόρων, στούς ὁποίους παρέχονταν ἰδιαίτερα κίνητρα, ὅπως μικρότερη τιμή, εὐκολίες στήν ἐξόφληση,κ.ἄ.[337]

Ὡστόσο, τό ζωηρό ἐνδιαφέρον τῶν Γάλλων ἐμπόρων νά καλύπτουν τή ζήτηση δέν ἔφτανε πάντα. Στίς ἀρχές τοῦ 1733, γιά παράδειγμα, δέν ὑπῆρχε οὔτε στήν Ἄρτα οὔτε στά Γιάννενα κανένα εἶδος ὑφάσματος καί ἡ τιμή τοῦ προϊόντος εἶχε αὐξηθεῖ πολύ. Μιά ποσότητα πού εἶχε φτάσει τήν ἄνοιξη ἤ τό καλοκαίρι τῆς χρονιᾶς αὐτῆς μέ τό καράβι τοῦ καπ. Olivier δέν ἦταν ἀρκετή νά καλύψει τή ζήτηση. Ἔτσι ὁ πρόξενος J.Dubroca ἔγραφε στούς Roux νά τοῦ στείλουν ἐπειγόντως ἄλλες 5-6 μπάλες.[338]

Ἡ ὀργάνωση τῆς ἀγορᾶς τῶν ὑφασμάτων στήν περιοχή τοῦ προξενείου Ἄρτας διαμορφώθηκε συστηματικότερα ἀπό τόν πρόξενο-ἔμπορο Boulle, μέ τή βοήθεια ἀπό τή Μασσαλία τοῦ ἀδελφοῦ του. Σέ διάστημα ἑνός μόλις χρόνου ἀπό τήν ἄφιξη τοῦ προξένου αὐτοῦ στήν Ἄρτα, πουλήθηκαν πολύ γρήγορα ὅσες παρτίδες εἶχαν σταλεῖ ἀπό τή Μασσαλία μέ 225 ἄσπρα τόν πήχη, τή στιγμή πού στήν Πελοπόννησο ἡ τιμή τῶν ὑφασμάτων εἶχε πέσει. Ἡ συστηματική αὐτή ὀργάνωση βασιζόταν κυρίως στίς συνεχεῖς περιοδεῖες τοῦ προξένου καί στίς πιό μικρές ἀγορές τῆς περιοχῆς του, παρά τούς κινδύνους πού περιέκλειαν καί τά ἔξοδα πού ἀπαιτοῦνταν. Ἀκόμη ὁ Boulle φρόντιζε νά ἔχει πάντα στίς ἀποθῆκες τοῦ

προξενείου διαθέσιμα ὑφάσματα, ὥστε νά καλύπτει τή ζήτηση καί νά ἔχει ἔτσι τήν προτίμηση τῶν ντόπιων ἐμπόρων-λιανοπωλητῶν, δημιουργώντας τους τή βεβαιότητα ὅτι εἶναι σέ θέση νά ἱκανοποιήσει σέ ὁποιαδήποτε στιγμή τίς ἀνάγκες τῆς ἀγορᾶς. Μέ τόν τρόπο αὐτόν ἡ ἐτήσια κατανάλωση εἶχε φτάσει τά 60-80 ballots δεύτερα λοντρίνια καί λόντρες. Ἀκόμη, εἶχε ἀρχίσει νά ὡριμάζει ἡ ἰδέα γιά τήν κατασκευή καί διοχέτευση στήν τοπική ἀγορά μιᾶς ποσότητας ὑφασμάτων πού νά μοιάζουν μέ τά βενετικά.[339]

Ὡστόσο, ἡ πώληση τῶν ὑφασμάτων παρουσίαζε καί πολλούς κινδύνους, πού ἀπειλοῦσαν μέ σημαντική ζημιά τόν Boulle. Ἕνας ἀπό αὐτούς ἦταν ἡ ἔλλειψη κατάλληλων ἀποθηκευτικῶν χώρων, οἱ ὁποῖοι θά ἐπέτρεπαν τήν ἄνετη, ἀπό ἄποψη χρόνου, διακίνηση τοῦ προϊόντος. Ἔπρεπε λοιπόν οἱ ἔμποροι νά ἐκμεταλλεύονται κάθε εὐκαιρία πού τούς προσέφεραν οἱ τοπικές συνθῆκες, ἀκόμη καί νά πουλοῦν σέ χαμηλότερη τιμή. Ἄν ἄφηναν τήν εὐκαιρία ἀνεκμετάλλευτη, ὑπῆρχε ὁ κίνδυνος τά ὑφάσματα νά καταστραφοῦν στίς ἀποθῆκες.[340]

Ἄλλος κίνδυνος προερχόταν ἀπό τόν ἀθέμιτο συναγωνισμό τῶν Γάλλων ἐμπόρων.[341] Ποσότητες ὑφασμάτων δηλ. ἔφταναν στίς ἀγορές τῆς Ἄρτας ἀπό τήν Πελοπόννησο καί τή Λάρισα, ὅπου τά μετέφεραν Γάλλοι καπετάνιοι, οἱ ὁποῖοι χρησιμοποιοῦσαν τά καράβια τους γιά προσωπικό ἐμπόριο. Αὐτοί εἶχαν τή δυνατότητα νά πουλοῦν σέ μικρότερη τιμή, νά παίρνουν σέ ἀντάλλαγμα σιτάρι ἤ ἄλλα εἴδη καί ἀκόμη νά παρέχουν εὐκολίες στήν ἐξόφληση. Ἕνας μάλιστα, τοῦ ὁποίου ὁ Boulle δέν εἶχε κατορθώσει νά πληροφορηθεῖ τό ὄνομα, ἔφερε στή Λάρισα μιά σημαντική παρτίδα ὑφασμάτων καί τά πούλησε στήν πόλη αὐτή καί στά Τρίκαλα σέ μικρή τιμή καί μέ προθεσμία τριῶν μηνῶν. Στό τρίμηνο αὐτό ὁ Γάλλος καπετάνιος μποροῦσε νά ναυλώσει τό καράβι του γιά κοντινές μεταφορές· μετά θά εἰσέπραττε τά χρήματα, μέ τά ὁποῖα θά ἀγόραζε σιτάρι ἀπό τόν Βόλο. Τήν ἴδια τακτική ἐφάρμοσε καί ὁ καπ. Mathieu David· αὐτός ξεφόρτωσε στό Μεσολόγγι μερικά ballots[342] δεύτερα λοντρίνια καί τά πούλησε ἄλλα μέ ἀνταλλαγή, παίρνοντας σιτάρι, καί ἄλλα μέ τρίμηνη προθεσμία στήν ἐξόφληση.[343]

Σημαντικό γιά τίς πληροφορίες πού μᾶς προσφέρει σχετικά μέ τό ἐμπόριο τῶν γαλλικῶν ὑφασμάτων στήν Ἄρτα εἶναι καί τό ἐπεισόδιο πού σημειώθηκε μέ τούς Γάλλους ἐμπόρους τῆς Θεσσαλονίκης. Συγκεκριμένα, οἱ ἔμποροι τῆς πόλης αὐτῆς εἶχαν κάνει παραστάσεις στόν Γάλλο πρεσβευτή στήν Πύλη, στό ὑπουργεῖο καί στό ΕΕΜ, μέ αἴτημα νά περιοριστεῖ ἡ δυνατότητα τῶν συμπατριωτῶν τους ἐμπόρων καί καπετάνιων νά στέλνουν ἤ νά φέρνουν οἱ ἴδιοι ὑφάσματα στή Χαλκίδα, στήν Ἄρτα καί στήν Πελοπόννησο. Στίς ἀγορές αὐτές τά ὑφάσματα πουλιῶνταν σέ πολύ χαμηλότερες τιμές ἀπό τή Θεσσαλονίκη. Ἔτσι οἱ ντόπιοι ἔμποροι μποροῦσαν νά μεταπουλοῦν στή Θεσσαλονίκη γαλλικά ὑφάσματα φτηνότερα ἀπό τούς Γάλλους ἐμπόρους τῆς ἴδιας πόλης. Ἀποτέλεσμα τοῦ διαβήματος, μέ τό ὁποῖο συμφωνοῦσαν ὁ πρόξενος τῆς Θεσσαλονίκης Thomas, ὁ πρεσβευτής Villeneuve καί τό ΕΕΜ, ἦταν νά ἐκδοθεῖ διάταγμα τοῦ Συμβουλίου τοῦ Κράτους, μέ ἡμερομηνία 17.10.1741. Τό διάταγμα αὐτό ρύθμιζε τά σχετικά μέ τό ἐμπόριο τῶν ὑφασμάτων πού διεξῆγαν οἱ Γάλλοι στίς σκάλες τῆς Πελοποννήσου καί τῆς "Ἀλβανίας". Ἀπαγορευόταν λοιπόν ἡ ἀποστολή ὑφασμάτων στή Χαλκίδα, μέ ποινή κατάσχεσης καί πρόστιμο 1.000 λιρῶν (ἄρθ.1). Ἀπαγορευόταν ἐπίσης ἡ ἀποστολή ὑφασμάτων στίς σκάλες τῆς Πελοποννήσου

καί τῆς 'Αλβανίας, ἐκτός ἀπό τά μέρη ὅπου ὑπῆρχαν πρόξενοι ἤ ὑποπρόξενοι· στά μέρη αὐτά οἱ ἔμποροι ἦταν ὑποχρεωμένοι νά παρουσιάζουν, ἀμέσως μετά τήν ἄφιξή τους, τά ὑφάσματα καί τά συνοδευτικά ἔγγραφα. Τά ὑφάσματα αὐτά θά ἔπρεπε νά πουληθοῦν σέ τιμή ἀνάλογη μέ τῆς Θεσσαλονίκης, ἀλλιῶς οἱ πρόξενοι καί ὑποπρόξενοι κινδύνευαν νά ἀνακληθοῦν (ἄρθρο 2). Τέλος, τό τρίτο ἄρθρο τοῦ διατάγματος ἀπαγόρευε στά πληρώματα τῶν γαλλικῶν καραβιῶν νά μεταφέρουν (μικρές) ποσότητες ὑφασμάτων, ἐκτός ἄν ἡ πώλησή τους ἀνετίθετο στούς ἐξουσιοδοτημένους Γάλλους ἐμπόρους πού ἔμεναν στίς σκάλες αὐτές.[344]

Τό γαλλικό ἐμπόριο τῶν ὑφασμάτων στήν Ἄρτα θιγόταν ἀπό τό δεύτερο ἄρθρο τοῦ διατάγματος, καί ἰδιαίτερα ἀπό τόν ὅρο τῆς ἀναλογίας στίς τιμές τῶν ὑφασμάτων μέ ἐκεῖνες τῆς Θεσσαλονίκης. Ὁ πρόξενος Boulle/ἔγραψε στόν συνάδελφό του Thomas καί ἔκαμε τήν ἑξῆς πρόταση: ἡ τιμή τῶν ὑφασμάτων στήν Ἄρτα νά εἶναι ὄχι ἴση, ἀλλά ἀνάλογη μέ τήν τιμή τους στή Θεσσαλονίκη. Ἡ διαφορά τους ἔπρεπε νά εἶναι, κατά τόν Boulle, τουλάχιστο 5 ἄσπρα στόν πήχη (δηλ.220 ἄ.στήν Ἄρτα καί 225 ἄ.στή Θεσ/νίκη), καί φυσικά νά μείνει σταθερή ἄν σημειώνονταν διακυμάνσεις. Οἱ λόγοι πού ἐπικαλεῖται ὁ πρόξενος Ἄρτας γιά νά στηρίξει τήν πρότασή του ἦταν ἡ διαφορά στούς ναύλους, ἀφοῦ ἡ ἀπόσταση τῆς Ἄρτας ἀπό τή Μασσαλία ἦταν μικρότερη, καθώς καί ἡ διαφορά τοῦ τελωνείου, γιατί στήν Ἄρτα ἦταν τό μισό ἀπό ἐκεῖνο τῆς Θεσσαλονίκης (δεύτερα λοντρίνια: 15 πιάστρα ἡ μπάλα [=560 πῆχες] στήν Ἄρτα, 30 π.στή Θεσ.· πλατιές λόντρες: 12 π. στήν Ἄρτα, 24 π. στή Θεσ.). Ἀκόμη δέν μποροῦσε, κατά τόν Boulle, νά σταθεῖ τό ἐπιχείρημα πού πρόβαλλαν οἱ ἔμποροι τῆς Θεσσαλονίκης, ὅτι δηλ.οἱ Ἀρτινοί καί οἱ Γιαννιῶτες ἔμποροι θά ἦταν σέ θέση νά συναγωνιστοῦν τούς Γάλλους στήν ἀγορά τῆς Θεσσαλονίκης, μέ μόνο τό πλεονέκτημα τῆς διαφορᾶς κατά 5 ἄ. τόν πήχη. Κι αὐτό, γιατί τά ἔξοδα μεταφορᾶς ὡς τή Θεσσαλονίκη, καθώς καί ἡ ἐπιβάρυνση τοῦ τελωνείου, ὑπερκάλυπταν τή διαφορά αὐτή, πού ἔπρεπε νά ὑπάρχει σάν κίνητρο γιά τήν κατάκτηση τῆς ντόπιας ἀγορᾶς καί τήν παράλληλη ἐξουδετέρωση τῶν βενετικῶν ὑφασμάτων.[345]

Ἡ τιμή τῶν 220 ἄ./πήχη βέβαια, τήν ὁποία πρότεινε ὁ Boulle γιά τήν Ἄρτα, εἶχε διαμορφωθεῖ στίς τοπικές ἀγορές τοῦ προξενείου του πολλούς μῆνες πρίν φτάσει ἐκεῖ ἡ διαταγή τοῦ ὑπουργείου σχετικά μέ τή διατήρηση τῶν τιμῶν τῶν ὑφασμάτων σέ ὁρισμένα ἐπίπεδα. Συγκεκριμένα, ἐπειδή ὁ πρόξενος Ἄρτας εἶχε πληροφορίες ὅτι τά ὑφάσματα δέν κάλυπταν τή ζήτηση στή Λάρισα καί στήν Πελοπόννησο, εἶχε δώσει ἐντολή στούς ἀντιπροσώπους του τῆς Ἄρτας καί τῶν Γιαννίνων νά αὐξήσουν προοδευτικά τίς τιμές. Ἔτσι, καί χωρίς νά ὑπάρξουν ἀντιδράσεις τῆς ἀγορᾶς, ἡ τιμή τῶν ὑφασμάτων εἶχε διαμορφωθεῖ στά 220 ἄ./πήχη. Ὁ Boulle ἐξάλλου θεωροῦσε ὅτι αὐτό ἦταν καί τό τελευταῖο ὅριο ἀντοχῆς τῆς τοπικῆς ἀγορᾶς, ἡ ὁποία πρόσφατα εἶχε γνωρίσει τά γαλλικά ὑφάσματα καί δέν θά ἔπρεπε νά ὑποτεθεῖ ἀπό μιά ξαφνική ἄνοδο τῶν τιμῶν.[346]

Ὡστόσο, στή Θεσσαλονίκη οἱ Γάλλοι ἔμποροι δέν συμφωνοῦσαν μέ τίς προτάσεις τοῦ προξένου Ἄρτας. Ἐπέμεναν ὄχι στήν ἀναλογία, ἀλλά στήν ἰσότητα τῶν τιμῶν τῶν ὑφασμάτων, παρά τό ὅτι ὁ πρόξενος Thomas εἶχε καταρχή συμφωνήσει μέ τίς προτάσεις τοῦ συναδέλφου του τῆς Ἄρτας, ἐφόσον βέβαια οἱ τιμές δέν θά εἶχαν μεγάλη διαφορά στά δυό προξενεῖα. Ἀλλά καί ὁ Boulle ἐπέμενε στήν ἄποψή του, τήν ὁποία ἐξέθεσε

καὶ πάλι στόν Thomas. Ἔτσι, ὁ πρόξενος τῆς Ἄρτας, πρίν φύγει μέ ἄδεια γιά τή Μασσαλία τό καλοκαίρι τοῦ 1742, εἶχε δώσει ἐντολή στούς ἀντιπροσώπους του νά μή πουλήσουν κάτω ἀπό 220 ἄ./πήχη τά δεύτερα λοντρίνια καί κάτω ἀπό 180 ἄ./πχ. τίς πλατιές λόντρες.[347] Μέ τίς τιμές πού πρότεινε ὁ Boulle συμφωνοῦσε καί ὁ γενικός πρόξενος Πελοποννήσου Clairambault, παρόλο πού ὁρισμένοι ὑποπρόξενοι καί Γάλλοι ἔμποροι ἀντιπρότειναν νά κατεβεῖ ἡ τιμή στά 215 ἄ./πχ.[348]

Στά τέλη τοῦ 1742 παρατηρήθηκε στή Μασσαλία σημαντική ἔλλειψη ὑφασμάτων, ἰδιαίτερα σέ δεύτερα λοντρίνια καί λόντρες, τά ὁποῖα εἶχαν ζήτηση στήν Ἀνατολή. Κατά τόν πρόξενο τῆς Ἄρτας, πού βρισκόταν τότε στή Μασσαλία, ἡ ἔλλειψη ὀφειλόταν στήν πρόθεση τῶν βιομηχάνων νά προωθήσουν στίς ἀγορές τῆς Ἀνατολῆς μιά ἄλλη ποιότητα ὑφασμάτων, τά λεγόμενα nims. Γιά τά ὑφάσματα αὐτά οἱ κατασκευαστές ζητοῦσαν τιμή λίγο μικρότερη ἀπό τά δεύτερα λοντρίνια, ἐνῶ οἱ ἔμποροι τῆς Ἀνατολῆς (Τοῦρκοι, Ἕλληνες ἤ Ἑβραῖοι) δέν ἔδιναν παρά 10 ἄ. περισσότερα ἀπό τίς πλατιές λόντρες. Τά σχέδια αὐτά τῶν βιομηχάνων, καθώς καί ἡ ἀπόφασή τους νά ἀντικαταστήσουν ὁρισμένους ζωηρούς χρωματισμούς, μέ ἄλλους ἡπιότερους, οἱ ὁποῖοι στοίχιζαν λιγότερο, ἀναστάτωσαν τήν ἀγορά τοῦ προϊόντος. Γιά τίς ἐμπορικές ἐπιχειρήσεις τοῦ Boulle στήν περιοχή τῆς Ἄρτας ἡ ἔλλειψη ὑφασμάτων ἀποτέλεσε βαρύ πλῆγμα,[349] παρόλο τόν προσωρινό της χαρακτήρα· τήν ἐπόμενη χρονιά βέβαια (1743) καταναλώθηκαν μόνο στό πρῶτο ἑξάμηνο 50 ballots καί θά ξοδεύονταν ἀκόμη περισσότερα, ἄν ἡ παραγωγή μποροῦσε νά καλύψει τή ζήτηση.[350] Ἀπό τήν ἄλλη μεριά, ἡ ἀδυναμία τῶν γαλλικῶν ὑφαντουργείων εὐνόησε τό λαθρεμπόριο τοῦ προϊόντος. Οἱ σχετικές πληροφορίες του Boulle ὁδηγοῦν στήν ὑπόθεση ὅτι ὑπῆρχε, λίγο πρίν ἀπό τά μέσα τοῦ αἰώνα, ὀργανωμένο δίκτυο λαθρεμπορίου ὑφασμάτων, τό ὁποῖο δροῦσε ἀνάμεσα στήν Πελοπόννησο, τή Χαλκίδα, τήν Ἄρτα, τά Γιάννενα, τή Λάρισα καί τή Θεσσαλονίκη. Ἀκόμη φαίνεται πώς τό δίκτυο αὐτό περιλάμβανε ἀρκετούς Ἕλληνες ἐμπόρους ἀπό τά Γιάννενα, ὁρισμένοι ἀπό τούς ὁποίους εἶχαν μεταφέρει τήν ἕδρα τῶν ἐπιχειρήσεών τους στήν Πελοπόννησο, ὅπου ἔμεναν τόν περισσότερο καιρό. Ὁ πιθανότερος τόπος ἐκφόρτωσης τῶν λαθραίων ὑφασμάτων, τά ὁποῖα δέν ἀνταποκρίνονταν στίς προδιαγραφές καί δέν ἔφεραν ὄνομα κατασκευαστῆ οὔτε σφραγίδα ἐλέγχου, ἦταν ἡ Χαλκίδα, παρόλο πού ὁ Boulle διατηροῦσε ὁρισμένες ἐπιφυλάξεις. Ἡ ὕπαρξη καί ἡ δράση τοῦ παράνομου δικτύου ἐπέφερε διπλή ζημιά ατό ἐμπόριο τῶν ὑφασμάτων: ἀπό τή μιά μείωνε τή φήμη τους καί ἀπό τήν ἄλλη προκαλοῦσε πτώση τῆς τιμῆς, ἀφοῦ οἱ λαθρέμποροι εἶχαν τή δυνατότητα νά πουλοῦν 20-30 ἄ./πχ. λιγότερο.[351] Ἀκόμη, ἡ κατάσταση αὐτή εὐνόησε τά βενετικά ὑφάσματα, τά ὁποῖα πρίν εἶχαν σχεδόν ἐκτοπιστεῖ ἀπό τά γαλλικά.[352]

Ἰδιαίτερο κίνδυνο γιά τά συμφέροντα τοῦ γαλλικοῦ εἰσαγωγικοῦ ἐμπορίου τῆς Ἄρτας στόν τομέα τῶν ὑφασμάτων ἀποτέλεσε τό σχέδιο τοῦ Γάλλου προξένου στή Βενετία Le Blond. Συγκεκριμένα, ὁ Le Blond πρότεινε στό EEM νά μεταφέρονται τά γαλλικά ὑφάσματα στή Βενετία καί ἀπό κεῖ διά ξηρᾶς νά φτάνουν στίς ἀγορές τῆς Δαλματίας, τῆς Βοσνίας καί τῆς Σερβίας. Τό EEM ὅμως ἀπέρριψε τήν πρόταση, γιατί ἡ ἀλλαγή στά δρομολόγια τοῦ ἐμπορίου τῶν ὑφασμάτων θά προκαλοῦσε σημαντική ζημιά στίς σκάλες: τῆς Ἀδριανούπολης (ἐκεῖ ἀποθηκεύονταν τά γαλλικά ὑφάσματα πού ξεφορτώνονταν στήν Κων/λη καί τή Σμύρνη καί ἀπό ἐκεῖ διοχετεύονταν στίς εὐρωπαϊκές ἐπαρχίες τοῦ σουλτάνου)· τῆς

Θεσσαλονίκης, ἄλλου ἐνδιάμεσου σταθμοῦ-ἀποθήκης τοῦ προϊόντος· τῆς Λάρισας, ἀπό ὅπου διοχετεύονταν τά ὑφάσματα στίς ἀγορές τῆς Πελοποννήσου· τῶν Γιαννίνων, τέλος, ἀπό ὅπου στέλλονταν στίς ἀγορές τοῦ προξενείου τῆς Ἄρτας.[353] Τό ΕΕΜ ἐπίσης ἀπέρριψε καί νέα πρόταση τοῦ Le Blond γιά τήν εἰσαγωγή γαλλικῶν ὑφασμάτων στή Δαλματία, Βοσνία καί Σερβία μέσω τῶν βενετικῶν κτήσεων.[354] Ὡστόσο τό ΕΕΜ δεχόταν, ἔπειτα ἀπό παρέμβαση τοῦ ὑπουργοῦ de Maurepas, νά προωθοῦνται σύμφωνα μέ τό σχέδιο τοῦ Le Blond στίς παραπάνω ἀγορές ἀπομιμήσεις τῶν ἀγγλικῶν ὑφασμάτων, παρόλο πού καί σ'αὐτό εἶχε ἀντίθετη γνώμη. Δεχόταν ἀκόμη νά παράσχει κάθε διευκόλυνση, γιατί θεωροῦσε ὅτι οἱ προτάσεις τοῦ Le Blond ἀποσκοποῦσαν στό γενικό καλό.[355] Τελικά δέν φαίνεται νά ἐφαρμόστηκε τό σχέδιο τοῦ Γάλλου προξένου στή Βενετία. Ἡ ἀντιπρόταση τοῦ ΕΕΜ, πού προέβλεπε τή διακίνηση μέσω τῶν βενετικῶν κτήσεων τῆς Ἀδριατικῆς μόνο τῶν ὑφασμάτων τά ὁποῖα κατασκευάζονταν στή Γαλλία κατ'ἀπομίμηση τῶν ἀγγλικῶν, μᾶλλον δέν κρίθηκε συμφέρουσα ἀπό τόν Le Blond, ὁ ὁποῖος ἴσως ἀπέβλεπε περισσότερο σέ προσωπικό ὄφελος.

Πρός τά μέσα τοῦ αἰώνα, οἱ προσπάθειες τοῦ προξένου Boulle στόν τομέα τῶν ὑφασμάτων ἀποβλέπουν κυρίως νά ἐκτοπίσουν τά βενετικά σάγια (saye).[356] Στά πλαίσια τῶν προσπαθειῶν αὐτῶν, πού δέν σημείωσαν ἐπιτυχία, νά μειωθεῖ δηλ.ἡ φήμη τῶν βενετικῶν ὑφασμάτων ἤ νά ἐκμεταλλευτοῦν καί οἱ Γάλλοι τήν προτίμηση τῶν ντόπιων πρός αὐτά, ἐντάσσεται καί ἡ ἐμφάνιση καί δράση στήν περιοχή τοῦ προνενείου τοῦ γνωστοῦ μας François Mongirod.[357] Ἡ συμφωνία Boulle-Mongirod μᾶς ἀπασχόλησε πιό πάνω. Εἰδικά στό ἐμπόριο τῶν γαλλικῶν ὑφασμάτων, ἡ συμφωνία αὐτή δέν φαίνεται νά δικαίωσε τίς προσδοκίες τοῦ Γάλλου προξένου. Ἀντίθετα μάλιστα, ἡ μείωση τοῦ ἄμεσου ἐνδιαφέροντός του, μετά τήν ἐκχώρηση τῶν δικαιωμάτων του στόν Mongirod, καθώς καί ὁ τυχοδιωκτισμός τοῦτελευταίου αὐτοῦ ζημίωσαν τό γαλλικό εἰσαγωγικό ἐμπόριο τῆς Ἄρτας.

Ἀπό τήν ἄλλη μεριά, ὁ ἑπταετής πόλεμος καί ὁ ἀνταγωνισμός τῶν ἀγγλικῶν[368] ὑφασμάτων, πού ἄρχισε πρίν ἀπό τήν ἔναρξη τοῦ πολέμου καί ἐξακολούθησε καί μετά τή λήξη του, σημέβαλαν στήν προοδευτική μείωση μέχρι καί τήν ἐκμηδένιση καί τοῦ κλάδου αὐτοῦ τοῦ γαλλικοῦ εἰσαγωγικοῦ ἐμπορίου τῆς Ἄρτας.[359] Ἡ ἀποστολή τοῦ Γάλλου προξένου περιοριζόταν τώρα στό νά ἀναφέρει γιά τήν ποιότητα καί τήν ποσότητα τῶν ὑφασμάτων πού ξεφορτώνονταν στό προξενεῖο του ἀπό τά ξένα καράβια, ὕστερα ἀπό τήν ἄδεια πού δόθηκε σ'αὐτά νά μεταφέρουν γαλλικά ὑφάσματα.[360] Κατά τή διάρκεια τοῦ ἑπταετῆ πολέμου, τά γαλλικά ὑφάσματα τά ἐμπορεύονταν πιά στήν Ἄρτα Ἕλληνες ἔμποροι. Σ'αὐτούς παρέδιδαν οἱ Γάλλοι καπετάνιοι τά φορτία τους μέ ἀπευθείας συμφωνίες, καί συχνά χωρίς νά καταβάλλουν προξενικό.[361]

Ἡ ἴδια τακτική ἐφαρμοζόταν καί δέκα χρόνια ἀργότερα, ὅταν πρόξενος ἦταν ὁ Julien. Τή φορά αὐτή τά γαλλικά ὑφάσματα φορτώνονταν γιά λογαριασμό Ἑλλήνων ἐμπόρων σέ ἰταλικά (κυρίως γενοβέζικα) καράβια, ἀπό τό Λιβόρνο ἤ ἄλλα ἰταλικά λιμάνια. Τά ὑφάσματα ξεφορτώνονταν στήν Πρέβεζα ἤ τή Σαγιάδα καί μεταφέρονταν ἀπό ἐκεῖ στά Γιάννενα· ξεφορτώνονταν ἀκόμη transit στήν Κέρκυρα, ἀπό ὅπου μέ καΐκια μεταφέρονταν στή Σαγιάδα ἤ στούς Ἁγίους Σαράντα. Μόνο γιά τό 1772, ὁ πρόξενος Julien ἀνέφερε ὅτι ἔφτασαν ἀπό τό Λιβόρνο 86 τόπια δεύτερα λοντρίνια (περ.2.580 πχ.) μέ ξένα καράβια. Ὁ Γάλλος πρόξενος δίσταζε νά ἐπέμβει δραστικά, γιατί οἱ τουρκικές ἀρχές εὐνοοῦσαν

τούς Ἕλληνες ἐμπόρους.[362]

Ἄν τώρα ὑπολογίσουμε ὅτι πολύ μεγαλύτερες ἦταν οἱ ποσότητες τῶν ὑφασμάτων πού δέν ἔπεφταν στήν ἀντίληψη τοῦ προξένου τῆς Ἄρτας, φτάνουμε στό συμπέρασμα ὅτι οἱ Ἕλληνες ἔμποροι ἀπό τά Γιάννενα καί τήν Ἄρτα διακινοῦσαν σημαντικές ποσότητες γαλλικῶν ὑφασμάτων καί ἀποκόμιζαν ἀπό τό ἐμπόριο αὐτό μεγάλα κέρδη. Τό γεγονός πάντως εἶναι ὅτι, κατά τό δεύτερο μισό τοῦ 18ου αἰ. καί ἰδιαίτερα κατά τή διάρκεια τοῦ ἑπταετῆ πολέμου (1756-1763)καί μετά ἀπό αὐτόν, τό ἐμπόριο τῶν ὑφασμάτων στό προξενεῖο τῆς Ἄρτας πέρασε στούς Ἕλληνες. Ἡ ἀποτελεσματική παρέμβαση τῶν Ἑλλήνων ἐμπόρων καί στόν τομέα αὐτόν, ὁ ὁποῖος ἀποτελοῦσε ἀποκλειστικό προνόμιο τῶν Γάλλων συναδέλφων τους, ἔχει γενικότερη σημασία. Δίνει τό μέτρο τόσο τῆς συρρίκνωσης τῆς γαλλικῆς οἰκονομικῆς παρουσίας στήν περιοχή, ὅσο καί τῆς ἀνόδου τοῦ ἑλληνικοῦ ἐμπορικοῦ στοιχείου.

3. Ὁ καφές καί ἡ ζάχαρη

Τά δύο αὐτά προϊόντα κάλυπταν, ὅπως ἀναφέρθηκε, ἀξιόλογο μέρος τῶν γαλλικῶν εἰσαγωγῶν στήν Ἄρτα.[363] Δυστυχῶς δέν ἔχουμε στή διάθεσή μας τίς ἐτήσιες καταστάσεις τοῦ ἐμπορίου, τίς ὁποῖες ὑπέβαλλαν οἱ πρόξενοι τῆς Ἄρτας στό ὑπουργεῖο καί στό ΕΕΜ, γιά νά παρακολουθήσουμε τήν ἐξέλιξη τοῦ ἐμπορίου τῶν προϊόντων αὐτῶν. Ὡστόσο, ἡ γνωστή κατάσταση τοῦ 1754 εἶναι καί ἐδῶ ἀρκετά ἀποκαλυπτική. Τή χρονιά αὐτή εἶχαν εἰσαχθεῖ ἀπό τή Γαλλία 23 βαρέλια καφές, συνολικοῦ βάρους 1.549 ὀκ., καί 17 βαρέλια ἤ κάσσες ζάχαρη, βάρους 737 ὀκ. Ἀκόμη εἶχαν εἰσαχθεῖ ἀπό τή Μεσσήνη ἄλλες 266 ὀκ. (4 κάσσες) ζάχαρη.

Ἡ τιμή τοῦ καφέ καί τῆς ζάχαρης ἦταν,τό παραπάνω ἔτος, 100 καί 90 ἄσπρα ἡ ὀκά, ἀντίστοιχα.[364] Βέβαια οἱ τιμές αὐτές, καί ἰδιαίτερα τοῦ καφέ, παρουσίαζαν σημαντικές αὐξομειώσεις. Γιά παράδειγμα, στά 1732 ὁ καφές θά μποροῦσε νά πουληθεῖ στήν Ἄρτα 230-240 ἄ./ὀκ. Ὁ πιθανότερος λόγος γιά μιά τέτοια ἄνοδο στίς τιμές ἦταν ὅτι τά καραβάνια πού ἔφερναν τόν καφέ ἀπό τή Μέκκα στό Κάιρο δέν ἔφταναν στόν προορισμό τους, μέ ἀποτέλεσμα ἔλλειψη τοῦ προϊόντος στίς διάφορες ἀγορές. Ἡ συνηθισμένη αἰτία γι'αὐτές τίς καθυστερήσεις τῶν καραβανιῶν τοῦ καφέ ἦταν ἡ δράση τοῦ περσικοῦ στρατοῦ, πού συχνά βρισκόταν σέ πόλεμο μέ τήν Πύλη.[365]

Ἀξίζει ἀκόμη νά προσεχτεῖ ἰδιαίτερα ἡ πληροφορία τοῦ προξένου Boulle, ὅτι, χάρη στίς ἐνέργειές του, ὁ πασάς τῶν Γιαννίνων ἐνέκρινε τήν εἰσαγωγή καφέ ἀπό τήν Ἀμερική. Μέχρι τότε (1740 περ.), στίς τοπικές τουλάχιστο ἀγορές, ἐπιτρεπόταν ἡ πώληση μόνο τοῦ καφέ τῆς Ἀραβίας. Μέ τήν εἰσαγωγή τοῦ καφέ τῆς Ἀμερικῆς, ὁ ἐφοδιασμός τῆς ντόπιας ἀγορᾶς θά ἦταν ὁμαλότερος, πράγμα πού ὠφελοῦσε κυρίως τούς ντόπιους ἐμπόρους. Αὐτούς ἐξάλλου ἤθελε νά ἐξυπηρετήσει ὁ Boulle, ὑπολογίζοντας ὅτι ἔτσι θά κέρδιζε τήν προτίμησή τους πρός τή γαλλική ναυτιλία.[366]

Μποροῦμε λοιπόν νά συμπεράνουμε ὅτι τό ἐμπόριο τοῦ καφέ λειτουργοῦσε διπλά γιά τούς Γάλλους τῆς Ἄρτας: καί σάν μιά προσοδοφόρα ἐπιχείρηση, ἀλλά καί σάν μέσο προσέλκυσης τῶν ντόπιων ἐμπόρων πρός τή γαλλική ἐμπορική ναυτιλία. Τό δεύτερο αὐτό ὁδηγεῖ στή σκέψη, ὅτι τό ἐμπόριο τοῦ καφέ ἄφηνε μεγάλα περιθώρια κέρδους καί στούς ντόπιους ἐμπόρους· ἔτσι αὐτοί ἐνδιαφέρονταν ζωηρά γιά τόν ἀνελλιπή ἐφοδιασμό τῆς ἀγορᾶς.

4. Τό λουλάκι

Σημαντικό τομέα τοῦ γαλλικοῦ εἰσαγωγικοῦ ἐμπορίου τῆς Ἄρτας ἐκάλυπτε καί τό λουλάκι (indigo), πού τό χρησιμοποιοῦσαν γιά νά χρωματίζουν κυρίως τά βαμβακερά νήματα μέ τό ὡραῖο θαλασσί χρῶμα.[367] Τή σημασία τοῦ προϊόντος αὐτοῦ γιά τό ἐμπόριο τῶν Γάλλων τῆς Ἄρτας τήν ἐπισημαίνει, στά 1705 κιόλας, ὁ πρόξενος G.Dubroca, ὁ ὁποῖος μάλιστα ἀναφέρει ὅτι ἡ τιμή του, ἄν ἦταν καλῆς ποιότητας, ἔφτανε τά 15-16 πιάστρα τήν ὀκά.[368]

Ἡ ἐξέλιξη τοῦ ἐμπορίου τοῦ προϊόντος αὐτοῦ ἦταν παράλληλη μέ τῶν ὑφασμάτων, γι'αὐτό καί δέν θά μᾶς ἀπασχολήσει πολύ ἐδῶ. Γιά παράδειγμα, στά 1733 σημειώθηκε ἔλλειψη λουλακιοῦ στίς ἀγορές τῆς Ἄρτας καί τῶν Γιαννίνων, ὅπως εἶχε σημειωθεῖ καί ἔλλειψη ὑφασμάτων.[369] Πρός τά μέσα τοῦ αἰώνα ἡ τιμή τοῦ προϊόντος εἶχε διαμορφωθεῖ γύρω στά 10 πιάστρα τήν ὀκά καί ἀποτελοῦσε τό δεύτερο, μετά ὑφάσματα, ἐμπόρευμα μέ τή μεγαλύτερη ἀξία στό σύνολο τῶν γαλλικῶν εἰσαγωγῶν τῆς Ἄρτας.[370] Ὁ ἑπταετής πόλεμος ζημίωσε καί τό ἐμπόριο τοῦ λουλακιοῦ, ὅπως καί ὅλων τῶν ἄλλων εἰσαγόμενων ἀπό τή Γαλλία εἰδῶν. Μετά τόν πόλεμο αὐτόν καί ὅσο πλησιάζουμε πρός τό τέλος τοῦ αἰώνα, ὅλο καί συχνότερα ἦταν τά παράπονα τῶν ἐμπόρων τῆς Ἀνατολῆς γιά τήν κακή ποιότητα τοῦ λουλακιοῦ πού πουλιῶνταν ἐκεῖ.[371] Γιά νά ἀντιμετωπιστεῖ ἡ κατάσταση, τέθηκε σέ ἰσχύ παλαιότερο βασιλικό διάταγμα, τῆς 29.1.1735, τό ὁποῖο πρόβλεπε αὐστηρές ποινές γιά ὅσους ἐμπορεύονταν λουλάκι πού δέν ἦταν σύμφωνο μέ τίς σχετικές διατάξεις.[372]

5. Ἄλλα εἴδη

Ἀκόμη εἰσάγονταν στήν Ἄρτα ἀπό τή Γαλλία χαρτί,[373] μολύβι (σέ ράβδους ἤ σκάγια), καθώς καί διάφορα προϊόντα τῶν ἀποικιῶν,[374] ὅπως πιπέρι, κανέλλα, γαρούφαλλο καί μοσχοκάρυδο. Στίς ἀρχές τοῦ αἰώνα, τό πιπέρι κόστιζε στήν Ἄρτα 20 λίρες ἡ λίβρα. Τά ἄλλα ἀποικιακά (κανέλλα, γαρούφαλλο, μοσχοκάρυδο) πουλιῶνταν 9 λίρες ἡ λίβρα, τό ἕνα μέ τό ἄλλο, ἐνῶ στή Μασσαλία στοίχιζαν 6 λίρες.[375] Τά σκάγια πουλιῶνταν 25 λ. τό καντάρι, ἐνῶ στοίχιζαν 14. Τέλος, εἰσάγονταν στήν Ἄρτα ριζάρι (στά 1754 ἄξιζε 95 ἄσπρα ἡ ὀκά), καθώς καί ἄλλα λιγότερο σημαντικά ἐμπορεύματα. Ἐδῶ ὁκόμη μποροῦμε νά κατατάξουμε τίς εἰσαγωγές χρήματος. Ἡ λειτουργία τῆς χρηματαγορᾶς καί τά προβλήματά της ξεφεύγει ἀσφαλῶς ἀπό τά ὅρια καί τίς δυνατότητες τῆς ἐργασίας μας· ἄλλωστε ἦταν προνόμιο τῶν μεγάλων ἐμπορικῶν παροικιῶν τῆς Κωνσταντινούπολης καί τῆς Σμύρνης.[376]

Κλείνοντας τά σχετικά μέ τό γαλλικό εἰσαγωγικό ἐμπόριο τῆς Ἄρτας, μποροῦμε σίγουρα νά ποῦμε ὅτι τόν κύριο ὄγκο του κάλυπτε ὁ τομέας τῶν ὑφασμάτων. Τό προϊόν αὐτό ἐνδιέφερε ζωηρά τή γαλλική οἰκονομία, γιατί ἀφοροῦσε βασικούς τομεῖς της: τό ἐμπόριο, τή βιομηχανία καί τή ναυτιλία. Ἀκόμη, ἐξαιτίας τῆς μεγάλης ζήτησης πού εἶχε, μποροῦσε εὔκολα νά πουληθεῖ καί τά κεφάλαια νά χρησιμοποιηθοῦν γιά τήν ἀγορά ἀγροτικῶν προϊόντων καί ἰδιαίτερα σιταριοῦ. Ἔτσι ἐξασφαλίζονταν οἱ ναῦλοι γιά τήν ἐπιστροφή τῶν γαλλικῶν καραβιῶν, ἀλλά καί καλύπτονταν βασικές ἐπισιτιστικές ἀνάγκες, πού ὀξύνονταν μέ τούς συνεχεῖς πολέμους. Τά ὑπόλοιπα εἴδη εἰσαγωγῆς[377] λειτουργοῦσαν περισσότερο σάν ἐπιβοηθητικά τοῦ ἐμπορίου τῶν ὑφασμάτων καί σάν μέσο προσέλκυσης τῶν ντόπιων πρός τή γαλλική ναυτιλία. Τέλος, ἀπό τά μισά τοῦ αἰώνα, καί ἰδιαίτερα μετά

τόν ἑπταετή πόλεμο, τό γαλλικό εἰσαγωγικό ἐμπόριο τῆς Ἄρτας περνᾶ σταδιακά στά χέρια τῶν ντόπιων ἐμπόρων, κυρίως τῶν Ἑλλήνων.

ζ) Οἱ ἐξαγωγές

1. Γενικά

Ὅσο κι ἄν ὁ χαρακτήρας τοῦ γαλλικοῦ εἰσαγωγικοῦ ἐμπορίου τῆς Ἄρτας ἦταν δορυφορικός, ὅπως ἀναλύθηκε στήν προηγούμενη παράγραφο τοῦ κεφαλαίου αὐτοῦ, τό ἐξαγωγικό ἐμπόριο τῶν Γάλλων ἀπό τήν ἴδια περιοχή ἦταν ἀσφαλῶς αὐτόνομο καί γι'αὐτό πιό σημαντικό. Ἕνας ἀπό τούς βασικούς στόχους ἄλλωστε τῶν γαλλικῶν εἰσαγωγῶν ἐκεῖ ἦταν ἀκριβῶς ἡ χρησιμοποίηση τῶν κεφαλαίων ἀπό τίς πωλήσεις τῶν ἐμπορευμάτων πού ἔφταναν ἀπό τή Γαλλία γιά τήν ἀγορά γεωργικῶν ἤ κτηνοτροφικῶν προϊόντων.

Ἡ περιοχή τοῦ προξενείου τῆς Ἄρτας, ὅπου ἐναλλάσσονται τά πεδινά μέ τά ἡμιορεινά ἐδάφη καί τίς δασώδεις ἐκτάσεις, παρουσίαζε ἕνα σημαντικό ὄγκο γεωργικῆς καί κτηνοτροφικῆς παραγωγῆς, καθώς καί ἀξιόλογες δυνατότητες δασικῆς ἐκμετάλλευσης. Ἀπό τήν ἄλλη μεριά, τό ὀθωμανικό φεουδαρχικό σύστημα καί ἡ ὑποκατανάλωση στήν ὁποία ἀνάγκαζε τούς γεωργικούς πληθυσμούς,[378] καθώς καί ἡ δημογραφική στασιμότητα, δημιουργοῦσαν σημαντικά πλεονάσματα γιά ἐξαγωγή,[379] σέ συμφέρουσες τιμές.[380] Ἀκόμη, οἱ Τοῦρκοι ἀξιωματοῦχοι, στούς ὁποίους ἀνῆκε τό μεγαλύτερο μέρος τῆς παραγωγῆς, εἶχαν πάντα ἀνάγκη ἀπό χρῆμα· μ'αὐτό ἐξαγόραζαν τίς θέσεις τους κι ἐξασφάλιζαν τήν κυριαρχία ἤ καί τή ζωή τους. Ὑπῆρχαν λοιπόν ὅλες οἱ προϋποθέσεις γιά μιά σαφή ἐμπορευματοποίηση τῆς παραγωγῆς καί δημιουργοῦνταν οἱ συνθῆκες τῆς προσφορᾶς ἤ καί τῆς ὑπερπροσφορᾶς ἀκόμη.

Ἀλλά καί ἡ ζήτηση ἦταν ἀνάλογη. Ἡ εὐρωπαϊκή βιομηχανία ἤθελε ὅλο καί περισσότερες πρῶτες ὕλες· οἱ ἐπισιτιστικές ἀνάγκες γίνονταν πιεστικές ἀπό τήν ἀνάπτυξη τῶν πόλεων στή Δύση καί ἀπό τούς συνεχεῖς πολέμους·[381] τό θαλάσσιο ἐμπόριο καί ὁ ἀνταγωνισμός στούς ναυτικούς ἐξοπλισμούς ὁδηγοῦσαν τίς μεγάλες εὐρωπαϊκές δυνάμεις τῆς ἐποχῆς σέ ἕναν συνεχῶς αὐξανόμενο ρυθμό ναυπήγησης ἐμπορικῶν καί πολεμικῶν καραβιῶν καί συνεπῶς στήν ἐπισήμανση καί ἐκμετάλλευση τῶν κατάλληλων δασικῶν πόρων. Συνέπιπταν ἑπομένως στήν περιοχή τῆς Ἄρτας ἡ προσφορά μέ τή ζήτηση καί δημιουργοῦνταν ἔτσι ἐκεῖ οἱ βασικές προϋποθέσεις γιά ἕνα ἀκμαῖο καί προσοδοφόρο ἐξαγωγικό ἐμπόριο τῶν Γάλλων.

Ἐπιπλέον, ὑπῆρχαν προοπτικές γιά ἐξαγωγή γεωργικῶν, κτηνοτροφικῶν ἤ μελισσοκομικῶν προϊόντων καί ἀπό περιοχές ἔξω ἀπό τό προξενεῖο. Στά Γιάννενα κατέληγαν χερσαῖοι ἐμπορικοί δρόμοι, πού ἔφερναν ἐκεῖ προϊόντα τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας ἤ ἀκόμη καί τῶν παραδουνάβιων ἡγεμονιῶν. Τέλος, ἡ παρουσία ἀκμαίου καί ἱκανοῦ ἐγχώριου ἐμπορικοῦ στοιχείου πρόσφερε στούς Γάλλους ἐμπόρους, τουλάχιστο στό πρῶτο μισό τοῦ 18ου αἰ., τόσο μιά πρόθυμη συνεργασία ὅσο καί μιά καλή ὀργανωτική ὑποδομή. Γιά ὅλους τούς παραπάνω λόγους, δημιουργήθηκε στήν Ἄρτα ἕνα ἀνθηρό καί σημαντικό σέ ὄγκο γαλλικό ἐξαγωγικό ἐμπόριο.[382]

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

2. Τό σιτάρι

Τό προϊόν αὐτό ἀποτελοῦσε τή βάση τοῦ ἐξαγωγικοῦ ἐμπορίου τῶν Γάλλων τῆς Ἄρτας, καθώς καί τό σημαντικότερο φορτίο τῶν γαλλικῶν καραβιῶν. Σ'ὅλη σχεδόν τή διάρκεια τοῦ αἰώνα, οἱ Γάλλοι πρόξενοι, ἔμποροι καί καπετάνιοι, πού ζοῦσαν ἤ ἐμπορεύονταν στήν περιοχή τοῦ προξενείου, ἔδειχναν ζωηρό ἐνδιαφέρον γιά τήν ἐξαγωγή σιταριοῦ, γιατί κάλυπτε βασικές ἐπισιτιστικές ἀνάγκες, κυρίως τῆς Προβηγκίας, οἱ ὁποῖες, ὅπως ἐπισημάνθηκε ἤδη, γίνονταν πιεστικές ἐξαιτίας τῶν πολέμων καί τῆς ἀνάπτυξης τῶν πόλεων.

Πρίν προχωρήσω, θεωρῶ σκόπιμο νά δηλώσω ὅτι ἐπέλεξα ὡς μέθοδο μελέτης τοῦ συγκεκριμένου θέματος τή χρονολογική παρακολούθηση τῆς λειτουργίας ὅλων τῶν παραγόντων πού συνέθεταν τό ἐμπόριο τοῦ σιταριοῦ, μέ σημεῖο ἀναφορᾶς τήν τιμή τοῦ προϊόντος, ἡ ὁποία ἄλλωστε ἀποτελεῖ τή συνισταμένη τῆς δράσης τῶν παραγόντων αὐτῶν καί τήν τελική ἔκφρασή τους.[383] Θά μποροῦσα βέβαια νά ἐξετάσω χωριστά κάθε παράγοντα, κατατάσσοντάς τους σέ μικρότερες ἑνότητες. Ἔτσι θά γινόταν λόγος γιά τούς τόπους καλλιέργειας, τή δυναμικότητα τῆς παραγωγῆς, τά εἴδη τοῦ προϊόντος, τίς τεχνικές συλλογῆς, ἀποθήκευσης καί φόρτωσης, τά μέτρα καί τά σταθμά, τά νομίσματα, τούς ἀρνητικούς παράγοντες (ἀνταγωνισμοί, ἀπαγορεύσεις ἐξαγωγῆς, προβλήματα τοπικά, πόλεμοι, κουρσάροι καί πειρατές), τίς τιμές. Στήν περίπτωση αὐτή, θά ἔπρεπε νά κατακερματίσουμε τό ὑλικό μας καί νά κάνουμε συχνά μνεία πληροφοριῶν πού θά εἶχαν ἤδη χρησιμοποιηθεῖ. Κυρίως ὅμως θά χανόταν τό πλεονέκτημα τῆς συνολικῆς θεώρησης, ἀφοῦ οἱ στόχοι καί οἱ ἄξονες μελέτης θά πολλαπλασιάζονταν. Τό πλεονέκτημα αὐτό τό ἐξασφαλίζει, κατά τή γνώμη μας, ἡ διαχρονική ἐξέταση καί παρουσίαση τῶν δεδομένων πού μᾶς προσφέρουν οἱ πηγές. Ἐπίσης, μέ τόν τρόπο αὐτό δίνεται ἔμφαση στίς εἰδήσεις ἐκεῖνες πού συνιστοῦν τήν ἰδιαιτερότητα τοῦ ἐμπορίου τοῦ σιταριοῦ στή συγκεκριμένη περιοχή. Ἄλλωστε, οἱ νόμοι τῆς λειτουργίας στίς ἐξαγωγές σιταριοῦ ἀπό τήν Ὀθωμανική Αὐτοκρατορία, καθώς καί ἡ τεχνική καί τά ἐπιμέρους προβλήματα, ἀποτέλεσαν τό θέμα τῶν μελετῶν εἰδικῶν ἐρευνητῶν, τῶν ὁποίων τά πορίσματα ἰσχύουν βέβαια καί γιά τήν περιοχή τοῦ προξενείου τῆς Ἄρτας.[384]

Ὁ πρῶτος πρόξενος Garnier, στήν πρώτη του κιόλας ἐπιστολή πρός τό ΕΕΜ, τονίζει ὅτι τό ἐμπόριο τοῦ σιταριοῦ πρόσφερε πολλά πλεονεκτήματα· τό προϊόν αὐτό ὑπῆρχε ἄφθονο σ'ὅλο τό μῆκος τῶν ἀκτῶν τοῦ προξενείου,[385] σέ πολύ καλή ποιότητα καί σέ πιό συμφέρουσες τιμές ἀπό τόν Βόλο ἤ τή Θεσσαλονίκη. Ἀκόμη, τά γαλλικά καράβια θά εἶχαν νά διανύσουν ἀπό τή Μασσαλία τή μισή ἀπόσταση, παρά ἄν πήγαιναν στίς δυό παραπάνω πόλεις, πρᾶγμα πού πρόσφερε ἕνα ἐπιπλέον σημαντικό πλεονέκτημα.[386]

Περισσότερο συγκεκριμένες καί θετικές ἦταν οἱ πληροφορίες πού ἔδωσε ὁ γραμματέας τοῦ προξενείου καί προσωρινός πρόξενος Pierre Granier. Σύμφωνα μ'αὐτές, οἱ Γάλλοι θά μποροῦσαν νά φορτώσουν σιτάρι στή Σαγιάδα, στούς Ἁγίους Σαράντα, στόν κόλπο τῆς Πρέβεζας καί τῆς Ἄρτας (δηλ.στόν Ἀμβρακικό) καί σέ ὅλα τά λιμάνια τοῦ "κόλπου τῆς Ναυπάκτου",[387] ὅπως στό Αἰτωλικό, Πεταλᾶ,[388] Καντήλα,[389] Δραγαμέστο,[390] Σάλονα[391] καί Μεσολόγγι. Ὅλη αὐτή ἡ περιοχή εἶναι σέ θέση νά δώσει 80-100.000[392] φορτώματα σιτάρι τόν χρόνο (δηλ.περίπου 10-11.000 τόννους), πού θά τό ἀγόραζαν γιά

5-6 λίρες τουρνουά τό μόδι.[393] Όσο γιά τήν ποιότητα τοῦ σιταριοῦ, ἦταν ἀπό "ὑποφερτή" (γιά τό σιτάρι τῆς περιοχῆς τοῦ Ἀμβρακικοῦ καί βορειότερα) μέχρι τήν καλύτερη ἀπό ὅσα ἔπαιρναν οἱ Γάλλοι (τό σιτάρι τοῦ κόλπου τῆς Ναυπάκτου).[394]

Οἱ πρῶτες αὐτές πληροφορίες ἀσφαλῶς προκάλεσαν ζωηρό ἐνδιαφέρον στή Μασσαλία. Ὁ πρόξενος G.Dubroca παίρνει ἐντολή νά πληροφορεῖ τούς ἐμπόρους τῆς Μασσαλίας σχετικά μέ τήν ἐξαγωγή σιταριοῦ ἀπό τό προξενεῖο του. Τό καλοκαίρι λοιπόν τοῦ 1705, ὁ πρόξενος αὐτός τονίζει ὅτι ἡ σοδειά ἦταν ἡ καλύτερη καί ἀφθονότερη στήν περιοχή στά τελευταῖα τριάντα χρόνια. Ξεχωρίζει ἀκόμη τό σιτάρι σέ μαλακό καί σκληρό, χωρίς ξένες προσμίξεις. Τό πρῶτο, πού ἔμοιαζε μέ ἐκεῖνο τῆς Arles, ἔδινε ἡ περιοχή ἀπό τόν Ἀμβρακικό ὡς τή Σαγιάδα· τό δεύτερο τό ἔβρισκε κανείς στά λιμάνια Δραγαμέστο, Σάλονα, Ἄσπρα Σπίτια,[395] Lividia, Μεσολόγγι καί Πεζούλια.[396] Οἱ ἐξαγωγικές δυνατότητες τῆς περιοχῆς φτάνουν τίς 35-40.000 φορτώματα (κάθε φόρτωμα 300 λίβρες τουλάχιστο) μαλακό σιτάρι ἀπό τόν Ἀμβρακικό ὡς τή Σαγιάδα, καί πολύ περισσότερα στά ἄλλα λιμάνια. Ἡ τιμή ἦταν 6 λίρες τό μόδι.[397]

Ἀλλά γιά τό σιτάρι τῆς περιοχῆς τοῦ προξενείου τῆς Ἄρτας ἐνδιαφέρονταν ἐπίσης ζωηρά καί οἱ Ἰταλοί ἔμποροι (Γενοβέζοι, Ναπολιτάνοι καί Σικελοί), οἱ ὁποῖοι χρησιμοποιοῦσαν Λευκαδίτες ἐνδιάμεσους. Οἱ τελευταῖοι αὐτοί μέ τά καΐκια τους[398] ἔπαιρναν σημαντικές ποσότητες καί συντελοῦσαν στήν αὔξηση τῆς τιμῆς τοῦ σιταριοῦ. Ἔτσι, στά 1706, οἱ σιτοπαραγωγοί τῆς περιοχῆς ἀρνήθηκαν νά πουλήσουν σέ Γάλλο καπετάνιο κάτω ἀπό 10 λ./μόδι, παρόλο πού εἶχαν ἀπούλητη τή μισή προηγούμενη σοδειά. Ὡστόσο ὁ Dubroca ἐλπίζει ὅτι ἡ τιμή θά πέσει στίς 7 1/2 λ., γιατί κανείς δέν θά ἀγόραζε τόσο ἀκριβά.[399]

Βέβαια ἡ τιμή τοῦ προϊόντος δέν ἔμενε σταθερή.[400] Βασικός παράγοντας πού ἐπιδροῦσε στή διαμόρφωσή της ἦταν ἡ ἀφθονία ἤ ὄχι τῆς σοδειᾶς. Ἕνα ἀπό τά καθήκοντα λοιπόν τῶν προξένων Ἄρτας ἦταν νά πληροφοροῦν ἔγκαιρα τούς ἐμπόρους τῆς Μασσαλίας γιά τίς προοπτικές πού παρουσίαζε ἡ συγκομιδή τοῦ σιταριοῦ κάθε χρόνο. Σέ περίπτωση πού προβλεπόταν καλή, ὁ Γάλλος πρόξενος ὄφειλε νά σπεύσει γιά νά κλείσει, δηλ. νά προαγοράσει, ὅση ποσότητα μποροῦσε, γιατί ἔτσι πετύχαινε συμφέρουσες τιμές. Ἀκόμη περισσότερο, θά ἔπρεπε νά ἐκμεταλλεύεται ὁρισμένες ἐποχιακές ἀνάγκες τῶν παραγωγῶν. Στό σημεῖο αὐτό εἶναι χαρακτηριστική ἡ πληροφορία τοῦ 1706, σύμφωνα μέ τήν ὁποία ὁ G.Dubroca θά μποροῦσε νά κλείσει μεγάλες ποσότητες σιταριοῦ σέ πολύ συμφέρουσα τιμή, γιατί οἱ παραγωγοί εἶχαν ἀνάγκη ἀπό χρήματα γιά νά πληρώσουν φόρους.[401]

Σημαντική ἐπίσης γιά τό ἐμπόριο τοῦ σιταριοῦ ἦταν ἡ γνώση ὁρισμένων τοπικῶν συνθηκῶν καί συνηθειῶν, τίς ὁποῖες δέν ἄργησαν νά ἐπισημάνουν οἱ Γάλλοι πρόξενοι. Ὁ G.Dubroca, ἀπό τά 1706 κιόλας, παρατηρεῖ ὅτι τό 90% τοῦ σιταριοῦ πού παραγόταν στήν περιοχή τοῦ προξενείου προοριζόταν γιά τό ἐμπόριο καί μόνο 10% γιά τήν ἐγχώρια κατανάλωση. Αὐτό τό 10% καταναλωνόταν ἀπό τούς Τούρκους ἀξιωματούχους καί τούς Ἕλληνες προύχοντες, ἐνῶ τή βάση τῆς διατροφῆς τοῦ πληθυσμοῦ ἀποτελοῦσε τό κεχρί καί τό καλαμπόκι.[402]

Ἡ διαφορά στήν ἰσοτιμία τῶν νομισμάτων ἀποτελοῦσε ἕνα ἀκόμη σημαντικό πλεονέκτημα γιά τό ἐμπόριο τοῦ σιταριοῦ στήν περιοχή τοῦ προξενείου μας, τουλάχιστο στίς ἀρχές τοῦ 18ου αἰ. Ἀκόμη καί στήν τιμή τῶν 6 λ. τό φόρτωμα, ὅπου κατά τούς ὑπολογι-

σμούς τοῦ Dubroca μποροῦσε νά φτάσει σέ ἐξαιρετικές περιπτώσεις τό σιτάρι, πάλι συνέφερε, σέ σχέση μέ τά σιτάρια τῆς Β.Ἀφρικῆς (Barbarie). Στήν Ἄρτα, τήν ἐποχή αὐτή, τό πιάστρο ἰσοδυναμοῦσε μέ 4 λ.τ. 2 σολδία καί 6 δηνάρια,[403] ἐνῶ στίς παλιές σκάλες τῆς Β.Ἀφρικῆς ἄξιζε μόνο 3 λίρες· ἡ διαφορά αὐτή τοῦ 36,5% περίπου κάλυπτε τίς τυχόν ἀνατιμήσεις τοῦ σιταριοῦ. Ἔτσι ἡ Μασσαλία θά μποροῦσε νά ὑπολογίζει, σέ περίπτωση ἀνάγκης, στά 100.000 φορτώματα σιτάρι, πού ἦταν σέ θέση νά βροῦν τά γαλλικά καράβια στήν περιοχή ἀπό τούς Ἁγίους Σαράντα ὡς τή Ναύπακτο.[404]

Παρόλη ὅμως τή μικρή κατανάλωση σιταριοῦ ἀπό τούς ντόπιους πού σημειώσαμε, ἡ ἐξαγωγή τοῦ προϊόντος δέν ἦταν πάντα εὔκολη. Συχνές ἦταν οἱ ἀπαγορεύσεις τῆς Πύλης γιά τήν ἐξαγωγή σιταριοῦ,[405] ὅταν, γιά ποικίλες αἰτίες (πόλεμοι,σιτοδεῖες κ.ἄ.) οἱ σουλτάνοι φρόντιζαν νά ἐφοδιάσουν μέ σιτάρι τά πολυάνθρωπα κέντρα τῆς αὐτοκρατορίας τους (κυρίως τήν Κωνσταντινούπολη) ἤ τόν στρατό τους.[406] Ὡστόσο, καί στήν περίπτωση αὐτή ὁ πρόξενος μποροῦσε νά πετύχει ἀπό τίς τοπικές ἀρχές ἄδεια ἐξαγωγῆς, παρέχοντας ὁρισμένα ἀνταλλάγματα.[407] Ὁπωσδήποτε ὅμως οἱ ἀπαγορεύσεις ἐξαγωγῆς διαμόρφωναν πρός τά ἄνω τήν τιμή τοῦ προϊόντος καί περιόριζαν τόν ὄγκο τῶν γαλλικῶν ἐξαγωγῶν.[408]

Τήν ἑπόμενη χρονιά (1707) δέν ἴσχυε ἡ ἀπαγόρευση ἐξαγωγῆς σιταριοῦ, τήν ὁποία σημειώσαμε γιά τόν χειμώνα τοῦ 1706. Ἀκόμη, ἡ συγκομιδή τοῦ σιταριοῦ ἦταν ἄφθονη. Παρόλα αὐτά,ἡ τιμή του παρέμενε στά 360 ἀ./μόδι, ἐξαιτίας τοῦ ἀνταγωνισμοῦ τῶν Γενοβέζων πού ἀγόραζαν τό σιτάρι ἀπό τούς Λευκαδίτες.[409] Ὁ ἀνταγωνισμός αὐτός καί ἡ συνακόλουθη ὕψωση τῆς τιμῆς τοῦ σιταριοῦ ἀποτελοῦσε ἀνασταλτικό παράγοντα γιά τό γαλλικό ἐξαγωγικό ἐμπόριο τῆς Ἄρτας. Τό καλοκαίρι τοῦ 1708 δέν εἶχε φανεῖ στήν περιοχή κανένα γαλλικό καράβι, παρόλο πού καί τή χρονιά αὐτή ἡ συγκομιδή ὑποσχόταν πολλά.Ἀντίθετα, πάνω ἀπό 30 γενοβέζικα καράβια εἶχαν φορτώσει μέ τή βοήθεια τῶν Ἑλλήνων ἀπό τή Λευκάδα.[410] Ἀπό τήν ἄλλη μεριά, ὁ ἀνταγωνισμός τῶν Γενοβέζων ὕψωσε τίς τιμές μέχρι τά 560 ἀ./μόδι, μέ ἀποτέλεσμα τή μεταβολή στίς καλλιέργειες. Ἔτσι, στά 1708-1709, τό σιτάρι κάλυφε ἐκτάσεις πού πρίν καλλιεργοῦνταν μέ καπνό.Ἐπιπλέον, ἐπισκευαζόταν μιά καταστραμμένη γέφυρα σέ ἀπόσταση δυό ἡμερῶν ἀπό τήν Ἄρτα, γιά νά διευκολύνεται ἡ μεταφορά σιταριοῦ ἀπό τά Τρίκαλα καί τή Λάρισα.[411]

Ἡ μεγαλύτερη τιμή τοῦ σιταριοῦ σημειώθηκε τόν χειμώνα τοῦ 1709-1710· ἔφτασε καί ξεπέρασε τά 700 ἀ./μόδι. Τό γεγονός ἀποθάρρυνε ἀκόμη καί τούς Λευκαδίτες, μέ ἀποτέλεσμα μεγάλο μέρος τῆς παραγωγῆς τοῦ 1709 νά μείνει στά χέρια τῶν παραγωγῶν. Ἔτσι τό καλοκαίρι τοῦ 1710, ὅταν ἦταν σχεδόν σίγουρο ὅτι καί πάλι ἡ συγκομιδή θά εἶναι ἄφθονη, ἡ τιμή τοῦ σιταριοῦ τῆς προηγούμενης σοδειᾶς ἔπεσε στά 360 ἀ./μόδι,μέ προοπτική καί παραπέρα μείωσης κατά 60 ἀκόμη ἀ.[412] Ἡ σημαντική αὔξηση τῆς τιμῆς τοῦ σιταριοῦ στά 1709-1710 δέν ἦταν λοιπόν παρά ἕνα προσωρινό φαινόμενο, πού ὀφειλόταν βασικά στόν ἀνταγωνισμό τῶν Ἑλλήνων ἀπό τή Λευκάδα καί τῶν Γενοβέζων ἐμπόρων. Στά ἑπόμενα τρία-τέσσερα χρόνια, οἱ τιμές ἐπανέρχονται καί πάλι σέ ἐπίπεδα πού ἄφηναν ἀξιόλογο κέρδος. Ἔτσι τό γαλλικό ἐμπόριο ἐπωφελεῖται, σέ σημεῖο μάλιστα ὥστε τά καράβια πού φόρτωναν σιτάρι στήν Ἄρτα νά μή πληρώνουν κόστιμο στή Μασσαλία.[413]

Στά 1714, ἐκτός ἀπό τόν συνεχιζόμενο ἀνταγωνισμό τῶν Γενοβέζων, τήν αὔξηση τῆς τιμῆς προκάλεσαν καί ὁρισμένες φῆμες. Συγκεκριμένα, εἶχε διαδοθεῖ ὅτι ἐπικρατοῦσε μεγάλη ξηρασία στίς περιοχές Ναυπάκτου,Χαλκίδας,Βόλου καί Θεσσαλονίκης, ὥστε οἱ

κάτοικοι εἶχαν ἀναγκαστεῖ νά χρησιμοποιήσουν ὅλες τίς καλλιέργειες γιά κτηνοτροφές. Παρόλα αὐτά, στίς ἀρχές τοῦ φθινοπώρου τοῦ 1714 εἶχαν φορτώσει κιόλας σιτάρι γιά τή Μασσαλία τέσσερα γαλλικά καράβια, καί τόν Νοέμβριο τῆς ἴδιας χρονιᾶς τά καράβια εἶχαν φτάσει τά δώδεκα.[414]

Οἱ ἀπαγορεύσεις ἐξαγωγῆς σιταριοῦ ἦταν στήν οὐσία αὐστηρότερες ἐφαρμογές τοῦ γενικοῦ μέτρου πού ἴσχυε θεωρητικά, σύμφωνα μέ τό ὁποῖο ἀπαγορευόταν πάντα ἡ ἐξαγωγή σιταριοῦ ἀπό τά ἐδάφη τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας.[415] Τό γενικό αὐτό μέτρο, παρά τίς παραβιάσεις ἀπό μέρους τῶν ξένων ἤ τῶν ντόπιων ἐμπόρων καί τίς σκόπιμες παραλείψεις τῶν τουρκικῶν ἀρχῶν, ἀποτελοῦσε οὐσιαστικό ἐμπόδιο στήν πλήρη ἐμπορευματοποίηση τοῦ σιταριοῦ. Ἔπειτα ὅμως ἀπό ἐνέργειες τοῦ Γάλλου πρεσβευτῆ στήν Πύλη de Bonnac (τό πιθανότερο σέ συνεργασία μέ τούς πρεσβευτές καί ἄλλων δυνάμεων), ἐκδόθηκε, στά 1722-23, σουλτανικό φιρμάνι, τό ὁποῖο ἐπέτρεπε τήν ἐξαγωγή τοῦ προϊόντος αὐτοῦ μέ τήν καταβολή ἑνός εἰδικοῦ δασμοῦ, τοῦ μπιντάτ.[416] Ὁ νέος .. δασμός ὁρίστηκε στήν περιοχή πού μᾶς ἐνδιαφέρει σέ 10 σολδία τό καντάρι (βάρους Μασσαλίας).[417] Μέ τή νέα αὐτή ἐπιβάρυνση, ἡ τιμή τοῦ σιταριοῦ δέν ξεπερνοῦσε, στά 1723, τίς 3 λ.τ. τό καντάρι. Καί τή χρονιά αὐτή ὑπῆρχε ἀφθονία στήν περιοχή, τό σιτάρι τῆς ὁποίας θά μποροῦσε νά φανεῖ πολύ χρήσιμο σέ περίπτωση ἀνάγκης καί νά φτάσει τίς 200.000 καντάρια τό χρόνο.[418] Τήν ἴδια ἐποχή, μετά δηλ. τή μεγάλη πανώλη τῆς Μασσαλίας (1720), τό ΕΕΜ ἐπιβάλλει τήν ἄποψή του καί τό ἐμπόριο τοῦ σιταριοῦ δέν ὑπόκειται σέ κανένα περιορισμό (ὡς πρός τόν ἀριθμό τῶν καραβιῶν, τήν ἐποχή κλ.).[419] Τήν ἑπόμενη χρονιά (1724), ἡ τιμή τοῦ σιταριοῦ ἐλαττώθηκε κατά 20%, ἐνῶ παράλληλα οἱ καλυμμένες ἀπό τή σιτοκαλλιέργεια ἐκτάσεις εἶχαν αὐξηθεῖ κατά τό 1/3 καί ἡ παραγωγή φαινόταν ὅτι θά εἶναι ἡ καλύτερη τῶν τελευταίων 20 χρόνων.[420]

Παρά τό σουλτανικό φιρμάνι τοῦ 1722-23, ἡ ἀπαγόρευση ἐξαγωγῆς σιταριοῦ ἐπαναλήφτηκε στά 1728-29. Ὡστόσο ὁ πρόξενος J.Dubroca κατόρθωσε καί τή φορά αὐτή νά φορτώσει ὅλα τά γαλλικά καράβια πού πῆγαν στήν περιοχή τόν χειμώνα τοῦ 1728-29. Ἐπιπλέον, χάρη στίς φιλικές σχέσεις πού διατηροῦσε μέ τόν Τοῦρκο διοικητή τῆς Ἄρτας, ὁ Γάλλος πρόξενος πέτυχε νά δοθεῖ στούς συμπατριῶτες του ἡ ἀποκλειστικότητα στήν ἐξαγωγή τοῦ σιταριοῦ. Βέβαια, πέρα ἀπό τή φιλία, χρειάστηκε νά καταβληθοῦν στόν Τοῦρκο διοικητή καί τόν κατή 10 παράδες τό φόρτωμα παραπάνω. Ὅλες αὐτές οἱ ἐπιβαρύνσεις ἀνέβασαν τήν τιμή τοῦ σιταριοῦ στά 600 ἀ./φόρτωμα. Ἀλλά καί πάλι συνέφερε, γιατί σέ ἄλλες περιοχές (Θεσσαλονίκη ἤ Κωνσταντινούπολη) ἡ τιμή ἦταν κατά πολύ ἀνώτερη.[421] Ἀπό τήν κατάσταση ἔσπευσαν βέβαια νά ἐπωφεληθοῦν οἱ Γάλλοι ἔμποροι καί καπετάνιοι, πολλοί ἀπό τούς ὁποίους πουλοῦσαν τό σιτάρι μέ μεγαλύτερο κέρδος στά ἰταλικά λιμάνια ἀπό ὅσο στήν Προβηγκία.[422] Ἡ τακτική αὐτή ὅμως προκάλεσε τήν ἄμεση ἀντίδραση τοῦ προξένου Ἄρτας, ὁ ὁποῖος εἰσηγήθηκε στόν Γάλλο πρεσβευτή στήν Πύλη νά ὑποχρεωθοῦν τά γαλλικά καράβια νά πηγαίνουν τό φορτίο τους στήν Προβηγκία. Ὁ Villeneuve δέν ἀπέρριψε τήν εἰσήγηση τοῦ Dubroca, ἀλλά οὔτε καί τήν ἐφάρμοσε, γιατί δέν εἶχε σχετικές διαταγές. Ἔτσι ὁ τελευταῖος αὐτός ἀπευθύνθηκε στόν Lebret, ἀπό τόν ὁποῖο καί πῆρε ἐντολή νά ὑποχρεώνει τούς καπετάνιους νά φορτώνουν σιτάρι στήν Ἄρτα μόνο γιά τή Μασσαλία ἤ τήν Τουλόν.[423]

Οἱ συνθῆκες τῆς τοπικῆς ἀγορᾶς σιταριοῦ βελτιώθηκαν κατά πολύ γιά τούς Γάλλους στά 1730. Οἱ τιμές εἶχαν πέσει ἐξαιτίας τῆς ἀφθονίας τοῦ προϊόντος, παρόλο πού ἡ συγκομιδή στά μέρη τοῦ Βόλου, τῶν Τρικάλων καί τῆς Λάρισας ἦταν πολύ φτωχή. Τό σιτάρι κόστιζε τώρα 1 πιάστρο τό σάγι,[424] ἐνῶ ἡ τιμή τοῦ βενέτικου τσεκινιοῦ εἶχε ἀνέβει στά 455 ἄσπρα (ἀπό 390 πού κόστιζε ἀλλοῦ), καί τῶν ἄλλων νομισμάτων ἀνάλογα. Ἀκόμη, τό σιτάρι ἦταν πολύ καθαρό, χωρίς ξένες προσμίξεις.[424] Ἡ ἀφθονία τοῦ προϊόντος ἐξάλλου καί ἡ ἔλλειψη Ἰταλῶν ἀγοραστῶν εἶχαν ἀναγκάσει τόν Τοῦρκο διοικητή νά περιορίσει στό μισό τό μπιντάτ, σέ σύγκριση μέ τό προηγούμενο ἔτος. Ἔτσι ἡ τελική τιμή τοῦ προϊόντος, μέ ὅλες τίς ἐπιβαρύνσεις[426] (τελωνεῖο καί μπιντάτ) εἶχε διαμορφωθεῖ στά 140 ἄ./σάγι.[427]

Ἐκτός ἀπό τίς ἀπαγορεύσεις ἐξαγωγῆς, τούς ἀνταγωνισμούς καί τίς συνεχεῖς διακυμάνσεις τῆς τιμῆς τοῦ σιταριοῦ, καί ἕνας ἄλλος σοβαρός κίνδυνος ἀπειλοῦσε τούς Γάλλους ἐμπόρους. Ἡ ζημιά δηλ. τοῦ φορτίου κατά τή διάρκεια τοῦ ταξιδιοῦ, πού ἔφτανε καί μέχρι τήν πλήρη καταστροφή του. Ὁ κίνδυνος αὔξανε ὅσο περισσότερο διαρκοῦσε τό ταξίδι, ἰδιαίτερα ὅταν τά κάραβια εἶχαν συχνούς καί πολυήμερους σταθμούς στά ἰταλικά λιμάνια. Οἱ σχετικές περιπτώσεις δέν πρέπει νά ἦταν σπάνιες· δέν τίς ἀναφέρουν βέβαια οἱ πρόξενοι, γιατί δέν τούς ἀφοροῦσαν ἄμεσα. Χαρακτηριστική ὡστόσο παραμένει ἡ περίπτωση τῆς ζημιᾶς πού εἶχε ὑποστεῖ προσωπικά ὁ πρόξενος J.Dubroca, στίς ἀρχές τοῦ 1732. Γιά νά ἀποφύγουν τόν κίνδυνο, οἱ Γάλλοι ἔμποροι προτιμοῦσαν τά σκληρά σιτάρια ἀπό τό Κομπότι, ἀπό ὅσο τά μαλακά τῆς περιοχῆς τοῦ Λούρου.[428]

Μετά τό 1732, ἡ γενικότερη πολιτική τοῦ ΕΕΜ σχετικά μέ τό σιτάρι τῆς Ἀνατολῆς φαίνεται νά μεταβάλλεται.[429] Τό προϊόν αὐτό ἔρχεται τώρα σέ δευτερότερη μοίρα, γιατί ἡ Compagnie d'Afrique ἐξασφάλιζε τίς ἀναγκαῖες ποσότητες σιταριοῦ ἀπό τή Βόρεια Ἀφρική. Τά φορτία σιταριοῦ ἀπό τήν Ἀνατολή, κατά τή γνώμη τοῦ ΕΕΜ, ἔπρεπε νά διοχετεύονται πρός τά ἰταλικά καί τά ἱσπανικά λιμάνια.[430] Τά ἀποτελέσματα τῆς πολιτικῆς αὐτῆς δέν ἔγιναν ἀμέσως φανερά γιά τό γαλλικό ἐμπόριο τοῦ σιταριοῦ τῆς Ἄρτας. Ἴσως νά ἐπῆλθε κάποια κάμψη στό σχετικό ἐνδιαφέρον, ἀπό τήν ὁποία ἔσπευσαν νά ἐπωφεληθοῦν οἱ Ναπολιτάνοι ἔμποροι.[431] Ἡ παρέμβαση τῶν Ναπολιτάνων ὕψωσε τόσο τίς τιμές, ὥστε οἱ Γάλλοι στράφηκαν πρός ἄλλα δημητριακά, κυρίως ἀραβόσιτο. Τό σιτάρι, τό καλοκαίρι τοῦ 1734, πουλιόταν στόν τόπο παραγωγῆς 300 ἄ./σάγι.[432]

Τήν ἴδια χρονιά, ἡ διένεξη τῶν ἀδελφῶν Μεχμέτ καί Ἀλῆ μπέηδων γιά τό πασαλίκι τῶν Γιαννίνων ζημίωσε πολύ τό ἐξαγωγικό ἐμπόριο τῶν Γάλλων, ἐξαιτίας τῆς αὐστηρῆς ἐφαρμογῆς τῶν διατάξεων γιά τήν ἀπαγόρευση ἐξαγωγῆς. Κι αὐτό, σέ μιά ἐποχή (πόλεμος γιά τήν πολωνική διαδοχή), πού τά γαλλικά στρατεύματα στήν Ἰταλία εἶχαν μεγάλη ἀνάγκη ἀπό σιτάρι καί ἄλλα τρόφιμα. Ὁ J.Dubroca εἶχε στείλει σχετική ἀναφορά στόν πρεσβευτή Villeneuve, μέ τήν παράκληση νά χορηγηθεῖ ἄδεια ἐξαγωγῆς ἀπό τήν περιοχή τοῦ προξενείου του 30.000 κοιλῶν σιταριοῦ· ἐξάλλου ἡ παραγωγή ξεπερνοῦσε τίς 200.000 κοιλά. Γιά τήν ὑπόθεση αὐτή ἐνδιαφέρονταν ἐπίσης ζωηρά καί οἱ Τοῦρκοι γαιοκτήμονες[433] καί ὁ ἴδιος ὁ βοεβόδας, οἱ ὁποῖοι εἶχαν στίς ἀποθῆκες ἀπύλητη τήν παραγωγή.[434] Πραγματικά ὁ Villeneuve κατόρθωσε νά ἐπιτραπεῖ ἡ ἐξαγωγή ἀπό τήν περιοχή τῆς Ἄρτας 60.000 κοιλῶν σιταριοῦ. Γιά νά εἶναι μάλιστα σίγουρος ὅτι τό φιρμάνι θά ἐκτελεστεῖ, ὁ Γάλλος πρεσβευτής ἐνήργησε νά σταλεῖ εἰδικός βεζίρ-ἀγάς. Εἶχε ἀκόμη ἀ-

πόφασιστεῖ νά ἔλθουν γαλλικά καράβια ἀπό τήν Κωνσταντινούπολη, τή Θεσσαλονίκη καί τή Σμύρνη, μέ τή συνοδεία πολεμικῶν, γιά νά φορτώσουν τό σιτάρι. Παράλληλα ὁ Dubroca ἐξασφάλισε, μέ τή βοήθεια τοῦ γενικοῦ προξένου Πελοποννήσου Clairambault, τήν προστασία ἄλλου γαλλικοῦ πολεμικοῦ. Ἀκόμη, μέ ὑπόδειξη τοῦ Γάλλου προξένου, ὁ Τοῦρκος διοικητής τῆς Ἄρτας ἔγραψε στόν Βενετό ἔκτακτο προνοητή τῆς Λευκάδας καί τόν κατέστησε ὑπεύθυνο, ἄν ὁ προνοητής τῆς Πρέβεζας ἐπέτρεπε τήν εἴσοδο στόν κόλπο, κατά παράβαση τῆς συνθήκης τοῦ Πασσάροβιτς, ἡ ὁποία ἀνέθετε στούς Βενετούς τήν ἐγγύηση τῆς ἀσφάλειας τοῦ Ἀμβρακικοῦ,σέ κουρσάρικο ὁποιουδήποτε ἀπό τούς ἐμπόλεμους.[435]

Στό μεταξύ, οἱ ἀπαιτήσεις τῶν Βενετῶν γιά καταβολή καί ἄλλων τελωνειακῶν δασμῶν στήν Πρέβεζα δημιούργησαν ἕνα ἐπιπλέον σημαντικό ἐμπόδιο στίς γαλλικές ἐξαγωγές σιταριοῦ ἀπό τήν Ἄρτα. Ἐκτός ἀπό τίς ἐνέργειες τοῦ Dubroca πού ἀναφέρθηκαν σέ προηγούμενα κεφάλαια σχετικά μέ τό θέμα αὐτό, ὁ Γάλλος πρόξενος πρότεινε ἀκόμη νά ἔρχονται στήν περιοχή μικρά καράβια, τά ὁποῖα θά μποροῦν εὔκολα νά προσεγγίζουν στά διάφορα λιμάνια μέσα στόν κόλπο καί δέν θά εἶναι ὑποχρεωμένα νά ἀγκυροβολοῦν στήν Πρέβεζα· τά καράβια αὐτά θά εἶχαν χωρητικότητα 1.000-1.500 φορτωμάτων.[436] Μέ τόν παραπάνω τρόπο,ἐκτός ἀπό τό διπλό τελωνεῖο, θά ἀποφεύγονταν καί τά ὑπολογίσιμα ἔξοδα τῆς μεταφορᾶς τοῦ σιταριοῦ στήν Πρέβεζα μέ ντόπια καΐκια.[437]

Στά 1737, ἡ πρώτη τιμή τοῦ σιταριοῦ προηγούμενης σοδειᾶς εἶχε φτάσει στήν Ἄρτα τά 340 ἄ./σάγι, μέ τάσεις νά αὐξηθεῖ ἀκόμη. Στήν τιμή αὐτή ἔπρεπε νά προστεθοῦν 3% γιά τελωνεῖο καί 20 ἄ./σάγι μπιντάτ. Παρόλα αὐτά, τό γαλλικό ὑπουργεῖο Ναυτικῶν ἐνδιαφερόταν ζωηρά γιά τό σιτάρι τῆς Ἄρτας καί ζητοῦσε ἀπό τόν ἐκεῖ πρόξενο κάθε σχετική πληροφορία. Ὁ Dubroca λοιπόν ὑπολόγιζε ὅτι θά μποροῦσαν νά ἐξαχθοῦν ἀπό τήν περιοχή τοῦ Ἀμβρακικοῦ τουλάχιστο 300.000 κοιλά σιτάρι, παρά τό γεγονός ὅτι οἱ Τοῦρκοι βρίσκονταν σέ πολεμική κινητοποίηση. Ὁ ἴδιος ἀκόμη ἔδινε τήν ὑπόσχεση ὅτι θά μποροῦσε νά ἐξασφαλίσει ἱκανοποιητικές ποσότητες ἀπό τό σιτάρι αὐτό, τό ὁποῖο μάλιστα ἦταν πολύ καλῆς ποιότητας· σχετικές πληροφορίες εἶχε ἀπό τή Μασσαλία καί τήν Τουλόν, ὅπου εἶχαν φτάσει κιόλας, τό καλοκαίρι τοῦ 1737, μερικά φορτία.[438]

Τό ζωηρό αὐτό ἐνδιαφέρον τοῦ γαλλικοῦ ὑπουργείου συνεχίζει νά ἐκδηλώνεται καί στά 1740. Ὁ ὑπουργός μάλιστα διέταξε καί τόν πρεσβευτή Villeneuve νά φροντίσει κι ἐκεῖνος γιά τήν ἀπρόσκοπτη ἐξαγωγή τοῦ σιταριοῦ τῆς Ἄρτας.[439] Τό ΕΕΜ, ἀπό τήν πελυρά του, ἐξέφραζε ἱκανοποίηση γιά τίς πρῶτες πληροφορίες τοῦ προξένου Boulle, ὁ ὁποῖος προέβλεπε καλή συγκομιδή καί περίμενε συγκεκριμένα στοιχεῖα γιά νά τά γνωστοποιήσει στούς ἐμπόρους τῆς Μασσαλίας.[440] Πραγματικά, ὁ Γάλλος πρόξενος δέν παρέλειψε νά ἀναφέρει τίς τιμές τοῦ σιταριοῦ, ἀρκετά ὑψηλές παρά τήν πλούσια συγκομιδή: 40-41 παράδες τό κοιλό (δηλ.330-340 ἄ./σάγι). Τό ΕΕΜ, ἄν καί θεωροῦσε τίς τιμές αὐτές ἀρκετά ὑψηλές, εἶχε ὡστόσο τή γνώμη πώς οἱ ἔμποροι πού θά ἀσχολοῦνταν μέ τήν ἐξαγωγή τοῦ σιταριοῦ τῆς Ἄρτας θά εἶχαν ἀσφαλῶς σημαντικό κέρδος.[441]

Μέ τό ἐμπόριο τοῦ σιταριοῦ, ὅπως ἄλλωστε καί τῶν ἄλλων προϊόντων, ἀσχολήθηκε ἰδιαίτερα ὁ πρόξενος Boulle, ὁ ὁποῖος σχεδίαζε νά τόν ὀργανώσει συστηματικά. Γιά τόν σκοπό αὐτό, θεωροῦσε ἀπαραίτητη τήν ἵδρυση ἐμπορικῶν οἴκων στά πιό σημαντικά κέντρα τοῦ προξενείου του, μέ τήν κατάλληλη ὑποδομή σέ ἐγκαταστάσεις. Ἔτσι οἱ Γάλλοι

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

θά ἦταν σέ θέση νά ἀγοράζουν καί νά ἀποθηκεύουν μεγάλες ποσότητες σιταριοῦ, ὅταν οἱ τιμές θά ἐπέτρεπαν τό μεγαλύτερο δυνατό κέρδος. Ἀπαραίτητη προϋπόθεση γιά τήν πραγματοποίηση τῶν σχεδίων αὐτῶν ἦταν ἡ ἄδεια τῆς Πύλης γιά τήν ἀνέγερση τῶν ἐγκαταστάσεων· τό σχετικό αἴτημα βέβαια δέν θά ἀνέφερε τόν πραγματικό σκοπό, ἀφοῦ οἱ ἐξαγωγές σιταριοῦ ἦταν γενικά ἀπαγορευμένες. Θά κατασκευάζονταν ὅμως κατά τέτοιον τρόπο, ὥστε νά μποροῦν οἱ ἐγκαταστάσεις αὐτές νά χρησιμοποιηθοῦν καί, ἤ μᾶλλον βασικά, ὡς σιταποθῆκες. Χρειάζονταν λοιπόν οἱ σύντονες προσπάθειες τοῦ πρεσβευτῆ Villeneuve, ὁ ὁποῖος ὅμως, ὅπως σημειώθηκε, πρόβαλε ἀντιρρήσεις στά σχέδια τοῦ προξένου τῆς Ἄρτας. Δέν γνωρίζομε ποιές ἦταν ἀκριβῶς καί ποῦ στηρίζονταν οἱ ἀντιρρήσεις αὐτές. Ὑποθέτουμε μέ ἀρκετή σιγουριά, πώς ὁ Γάλλος πρεσβευτής δέν ἤθελε νά περιέλθει στούς Boulle τό μονοπώλιο τοῦ σιταριοῦ τῆς περιοχῆς. Βέβαια οἱ Boulle, ὁ πρόξενος δηλ. τῆς Ἄρτας καί ὁ ἀδελφός του στή Μασσαλία Antoine, ἔγραφαν καί πρός τόν πρεσβευτή καί πρός τό ὑπουργεῖο, γιά νά πειστεῖ ὁ Villeneuve καί νά ἄρει τίς ἀντιρρήσεις του.[442] Παράλληλα, θά ἔπρεπε νά ἐξασφαλιστεῖ καί ἡ συνεργασία τῶν ντόπιων, παραγωγῶν καί ἐμπόρων, καθώς καί ἡ ἀπρόσκοπτη ἐξαγωγή σιταριοῦ. Καί τά δυό αὐτά προβλήματα θά μποροῦσαν νά λυθοῦν μέ σουλτανικό φιρμάνι. Ἡ Πύλη, κατά τήν ἄποψη τοῦ ἔμπειρου καί ἱκανοῦ ἐμπόρου Ant.Boulle, θά σκεφτόταν πολύ νά τό ἀρνηθεῖ, γιατί ἄνετσι διευκόλυνε τήν πώληση τοῦ σιταριοῦ τῆς Ἄρτας, θά ἔδινε στούς κατοίκους τῆς περιοχῆς τό μέσο νά ἀνταποκριθοῦν στίς φορολογικές τους ὑποχρεώσεις. Ἄλλωστε, ὑπῆρχε τό προηγούμενο τοῦ φιρμανιοῦ τοῦ 1722-23, πού παραμέριζε καί τά τυχόν τυπικά κωλύματα γιά τήν ἔκδοση νέου.[443]

Οἱ παραπάνω προσπάθειες τῶν Boulle φαίνεται πώς εἶχαν ἀποτέλεσμα καί ἔτσι αὐτοί ἀρχίζουν στήν Ἄρτα τίς ἀξιόλογες ἐπιχειρήσεις τους. Ὁ πρόξενος, στίς ἀναφορές του πρός τό ὑπουργεῖο καί τό ΕΕΜ, δέν παραλείπει νά σημειώνει καθετί σχετικό μέ τή συγκομιδή καί τίς τιμές τοῦ σιταριοῦ. Ἐκτός ἀπό τό 1741, πού ἡ συγκομιδή ἦταν ἄσχημη[444] καί ἡ τιμή τοῦ σιταριοῦ εἶχε ἀνέβει στούς 55 παρ./κοιλό (περ.455 ἀ./σάγι),[445] στή μισή δεκαετία τοῦ 1740 οἱ ἀναφορές τοῦ προξένου Ἄρτας κάνουν λόγο γιά καλή συγκομιδή.[446] Στό ἴδιο διάστημα, οἱ τιμές παρουσίαζαν σημαντική μείωση. Ἐνῶ δηλ.στά 1743 τό σιτάρι στοίχιζε 35 παρ.τό κοιλό Κων/λης (δηλ.290 ἀ./σάγι περ.),[447] τήν ἐπόμενη χρονιά (1744) κόστιζε 2- πιάστρα τό σάγι (δηλ.240 ἀ.), μαζί μέ τό τελωνεῖο καί τό μπιντάτ.[448]

Ὡστόσο, ὁ πόλεμος γιά τήν αὐστριακή διαδοχή (1740-1748) ἐπηρέασε ἀρνητικά καί τό ἐξαγωγικό ἐμπόριο τῶν Γάλλων τῆς Ἄρτας.[449] Τό ΕΕΜ, ἀπό τό φθινόπωρο τοῦ 1744, παρόλο πού ἐξέφραζε τή χαρά του γιά τήν καλή συγκομιδή σιταριοῦ στήν Ἄρτα, διατύπωνε ἐπιφυλάξεις ἄν ὁ πόλεμος θά ἐπέτρεπε τήν πραγματοποίηση τῶν σχεδίων τῶν ἐμπόρων τῆς Μασσαλίας, οἱ ὁποῖοι εἶχαν ἐκδηλώσει σχετικό ἐνδιαφέρον.[450] Στό τέλος τοῦ χειμώνα τοῦ 1744-45, οἱ ἐπιφυλάξεις αὐτές μετατράπηκαν σέ βεβαιότητα, δυσάρεστη γιά τόν πρόξενο Ἄρτας. Τά κουρσάρικα καράβια τῶν Ἄγγλων καί τῶν Ὁλλανδῶν, ἄν δέν εἶχαν καταστήσει πολύ ἐπικίνδυνα τά ταξίδια πρός τήν Ἀνατολή, ὁπωσδήποτε συντελοῦσαν στή σημαντική ἀνατίμηση τῶν ναύλων καί τῶν ἀσφάλιστρων, ὥστε καθιστοῦσαν τό ἐμπόριο τοῦ σιταριοῦ ἀσύμφορο.[451] Ἔτσι, τόν φεβρουάριο τοῦ 1746 εἶχαν περάσει κιόλας

ἀρκετοί μῆνες χωρίς νά φανεῖ στήν Ἄρτα γαλλικό καράβι, παρόλη τήν ἀφθονία καί τή χαμηλή τιμή τοῦ σιταριοῦ.[452]

Λίγο πρίν ἀπό τό τέλος τοῦ πολέμου (συνθήκη τῆς Aix-la-Chapelle: 18.10.1748), ἡ δράση τῶν κουρσάρων εἶχε κοπάσει καί ἡ συγκομιδή ἐπέτρεπε στόν πρόξενο τῆς Ἄρτας καλές ἐλπίδες γιά τό σιτάρι τῆς περιοχῆς του. Τόν Νοέμβριο τοῦ 1748 ὁ Boulle βρισκόταν στήν Πρέβεζα, ὅπου φόρτωσε γιά τή Μασσαλία σιτάρι στό καράβι τοῦ καπ.J.Silvy.[453] Οἱ ἐλπίδες ὅμως αὐτές δέν ἔγιναν πραγματικότητα. Ἡ συγκομιδή δέν ἦταν τόσο καλή ὅσο περίμεναν· οἱ συνεχεῖς βροχές δέν ἄφησαν τό σιτάρι νά μεστώσει καί τόν γέμισαν μέ ξένες προσμίξεις.[454] Ἀπό τήν ἄλλη, οἱ εἰδήσεις τοῦ ΕΕΜ μιλοῦσαν γιά ὑπερεπάρκεια σιταριοῦ στή Μασσαλία, ὅπου οἱ ἀποθῆκες ἦταν ἐντελῶς γεμάτες.[455] Στά ἑπόμενα δυό-τρία χρόνια καί ἡ συγκομιδή ἦταν καλή, μέ ἄφθονο, μεστωμένο καί καθαρό σιτάρι, καί οἱ τιμές ἀρκετά συμφέρουσες. Ἰδιαίτερα τό 1750, ἡ περιοχή εἶχε τήν πλουσιότερη παραγωγή ἀπό ὅσες εἶχε δεῖ ὁ Boulle στά 11 χρόνια τῆς παραμονῆς του στήν Ἄρτα· ἡ τιμή εἶχε πέσει στούς 38 παρ./κοιλό (περ.315 ἀ./σάγι), μέ παράδοση στό πλοῖο. Καλή ἦταν ἐπίσης ἡ συγκομιδή καί λογικές οἱ τιμές καί τό 1751.[456] Ἀπό τή χρονιά αὐτή καί μετά ἡ τιμή τοῦ σιταριοῦ ἀνεβαίνει σταθερά. Τό 1754 στοίχιζε 330 ἀ./σάγι,[457] ἐνῶ στά 1755 ἦταν ἀκριβότερο ἀπό ὅσο στή Ναύπακτο καί τή Θεσσαλονίκη. Συγκεκριμένα, στήν Ἄρτα κόστιζε 60 παρ./κοιλό (δηλ.495 ἀ./σάγι), ἐνῶ στίς ἄλλες δύο περιοχές μόνο 50 παρ. τό κοιλό.[458]

Ἀπό τή χρονιά αὐτή (1755) ἄρχισαν νά κυκλοφοροῦν στήν Ἄρτα φῆμες γιά ἐπικείμενο πόλεμο Γαλλίας-Ἀγγλίας, ὅπως ἤδη ἐπισημάνθηκε. Ὁ Boulle, πού βλέπει ὅτι ἡ συγκομιδή προμηνύεται καλή τήν ἄνοιξη τοῦ 1755, δέν παραλείπει νά πληροφορήσει σχετικά τό ΕΕΜ· ἔτσι, σέ περίπτωση πολέμου καί ἄν θά ὑπάρξει ἀνάγκη, θά μποροῦν νά ὑπολογίζουν στή Μασσαλία σέ κάποια βοήθεια ἀπό τό προξενεῖο του, ὅπου οἱ κίνδυνοι ἀπό τούς κουρσάρους ἦταν μικρότεροι σέ σύγκριση μέ τό Ἀρχιπέλαγος.[459] Παρά τίς προβλέψεις ὅμως τοῦ προξένου, ἡ συγκομιδή τελικά δέν ἦταν καθόλου καλή στά 1756, ὅπως καί κατά τά δύο προηγούμενα χρόνια. Μόνο στά 1757 ὑπάρχει στήν Ἄρτα ἀφθονία σιταριοῦ καί οἱ τιμές εἶναι σέ λογικά ἐπίπεδα.[460]

Στό μεταξύ, ἡ ἐμφάνιση στήν Ἄρτα τοῦ ἐμπόρου ἀπό τή Λυόν François Mongirod καί ἡ γνωστή συμφωνία του μέ τόν Boulle ἐπηρεάζει καί τό ἐμπόριο τοῦ σιταριοῦ. Ὁ Γάλλος πρόξενος προσδοκᾶ καί ἀπό τόν τομέα αὐτόν σημαντικά ὀφέλη, ἄν πετύχουν τά σχέδια τοῦ Mongirod, γιατί οἱ Γάλλοι θά εἶχαν τήν ἀποκλειστικότητα στήν ἐξαγωγή τοῦ σιταριοῦ, ὅπως καί τῶν ἄλλων προϊόντων.[461] Ὁ πόλεμος ὅμως, ὅπως ἀναφέρθηκε, εἶχε νεκρώσει ὅλους τούς τομεῖς τοῦ γαλλικοῦ ἐμπορίου τῆς Ἄρτας καί εἶχε ματαιώσει τά σχέδια τοῦ Mongirod. Ἡ ζήτηση στό σιτάρι ἔπεσε κατακόρυφα, μέ ἀνάλογη ἐπίδραση στή διαμόρφωση τῆς τιμῆς τοῦ προϊόντος. Ἔτσι στά 1762, καί παρά τή μέτρια συγκομιδή, τό σιτάρι τό ἔπαιρνε κανείς "σχεδόν δωρεάν", κατά τήν ἔκφραση τοῦ Boulle, ὁ ὁποῖος ἀποροῦσε πού δέν εἶχε φανεῖ κανένα γαλλικό καράβι.[462]

Τά γνωστά γεγονότα ὅμως τοῦ ἑπταετῆ πολέμου καί τοῦ ἐξισλαμισμοῦ τοῦ προξένου Boulle, σέ συνδυασμό μέ τή γενικότερη κάμψη τῆς γαλλικῆς οἰκονομικῆς παρουσίας στήν Ἀνατολή, ἔδωσαν στούς ντόπιους Ἕλληνες ἐμπόρους τό προβάδισμα καί στόν τομέα

τοῦ σιταριοῦ.[463] Οἱ σχετικές ἀναφορές τοῦ προξένου Julien, πού μιλοῦσαν γιά καλή συγκομιδή, γιά λογικές τιμές, γιά εὔνοια τοῦ Τούρκου διοικητῆ, τίμιο ζύγισμα, αὔξηση κατά 1/3 τῆς σιτοκαλλιέργειας, ἀκόμη καί γιά κατάργηση τοῦ μπιντάτ, δέν φαίνεται νά ἐνίσχυσαν τή γαλλική παρουσία στό ἐμπόριο τοῦ σιταριοῦ τῆς Ἄρτας.[464] Μόνο στήν τριετία 1772-1774 παρουσιάζεται μιά ζωηρότερη κίνηση, κι αὐτό γιά νά καλυφτοῦν ἔκτακτες ἀνάγκες τῆς Μασσαλίας.[465] Ἀπό τότε, τό σιτάρι τῆς Ἄρτας πολύ λίγο ἤ καθόλου δέν κινεῖ τό ἐνδιαφέρον τῶν Γάλλων ἐμπόρων.[466] Ἀπό τή μιά μεριά ἡ δράση τῶν Δουλτσινιωτῶν πειρατῶν καί ἀπό τήν ἄλλη οἱ καλύτερες συνθῆκες στήν Πελοπόννησο καί στόν κόλπο τῆς Ναυπάκτου συντελοῦν ὥστε οἱ Γάλλοι νά μή ἐνδιαφέρονται πιά γιά τό σιτάρι τῆς Ἄρτας.[467]

Ἀναλύσαμε μέ πολλές λεπτομέρειες τό γαλλικό ἐμπόριο τοῦ σιταριοῦ τῆς Ἄρτας, γιατί τό προϊόν αὐτό ἀποτελοῦσε τό κύριο ἐξαγωγικό εἶδος τῆς περιοχῆς. Ἀκόμη, οἱ ἰδιαίτερες συνθῆκες τῆς ἐποχῆς, καθώς καί τό γεγονός ὅτι τό σιτάρι παρεῖχε πλῆρες φορτίο στά γαλλικά καράβια, προκάλεσαν τό ζωηρό ἐνδιαφέρον τῶν Γάλλων γιά τό ἐμπόριο τοῦ προϊόντος αὐτοῦ. Ἔτσι, ἡ μελέτη τοῦ παραπάνω τομέα τοῦ γαλλικοῦ ἐξαγωγικοῦ ἐμπορίου τῆς Ἄρτας μᾶς ἔδωσε τή λαμπρή εὐκαιρία γιά μιά συνολική θεώρηση τῆς οἰκονομικῆς δραστηριότητας τῶν Γάλλων στήν περιοχή, σ' ὅλη σχεδόν τήν ἐξεταζόμενη ἐδῶ περίοδο.

3. Ἡ ξυλεία

Μετά τό σιτάρι, δεύτερο στή σειρά - ὄχι καί στή σημασία - ἐξαγόμενο προϊόν ἦταν ἡ ξυλεία, κυρίως ἡ ναυπηγήσιμη.[468] Τά ναυπηγεῖα τῆς Τουλόν, τῶν ὁποίων ὁ κύκλος καί ὁ ρυθμός τῶν ἐργασιῶν αὔξανε ἀνάλογα μέ τόν ἀνταγωνισμό στίς θαλάσσιες μεταφορές καί στούς ναυτικούς ἐξοπλισμούς, χρειάζονταν συνεχῶς περισσότερη ξυλεία. Ἔτσι, ἡ ἐπισήμανση ἀπό τούς Γάλλους κάθε κατάλληλου καί ἐκμεταλλεύσιμου δάσους χαιρετιζόταν πάντα μέ ἱκανοποίηση.

Στήν Ἄρτα, πρῶτος ἐπισήμανε τήν προοπτική γιά ἐξαγωγή ναυπηγήσιμης ξυλείας ὁ πρόξενος G.Dubroca. Ἀφορμή στάθηκε ἡ κατασκευή μιᾶς φελούκας γιά λογαριασμό τοῦ ἴδιου. Ὁ τεχνίτης Jacques Taureu, πού εἶχε ἀναλάβει νά βρεῖ τήν ξυλεία, διέγνωσε τίς δυνατότητες νά ἐξαχθεῖ χρήσιμη ναυπηγική ξυλεία (κατάρτια κάθε εἴδους ἄριστης ποιότητας, δρῦς γιά καρίνες καί ξυλεία γιά πολεμικά καράβια) ἀπό δάση κοντά στήν Ἄρτα. Ὁ Dubroca θά πήγαινε ὁ ἴδιος νά διαπιστώσει σχετικά· πάντως, ἀπό ὅσο ἤξερε, πίστευε ὅτι μέ μικρή δαπάνη θά γινόταν ἀκόμη καί δρόμος.[469]

Ἡ πρώτη αὐτή νύξη τοῦ G.Dubroca δέν φαίνεται νά εἶχε κάποιο ἀποτέλεσμα. Χρειάστηκε νά περάσουν ἄλλα εἴκοσι χρόνια, γιά νά ἐπανέλθει τό θέμα. Συγκεκριμένα, στά 1729 ὁ J.Dubroca ἀναφέρει στόν ὑπουργό Ναυτικῶν κόμη de Maurepas, ὅτι θά μποροῦσε νά βρεθεῖ στήν περιοχή ἀξιόλογη ποσότητα ξυλείας, τήν ὁποία Γάλλοι ναυτικοί θεωροῦσαν τῆς ἴδιας ποιότητας μέ τήν ξυλεία τοῦ Βορρᾶ. Ὁ ὑπουργός ἐνδιαφέρθηκε ζωηρά γιά τήν ἐπιχείρηση, μέ ἀποτέλεσμα νά σταλοῦν ἀπό τήν Τουλόν εἰδικοί, γιά νά ἐκτιμήσουν τήν ποιότητα τῆς ξυλείας, καθώς καί τήν ποσότητα πού θά μποροῦσε νά ἐξαχθεῖ.

Τελικά ὅμως, οἱ προσπάθειες τοῦ J.Dubroca πολύ λίγους καρπούς ἀπέφεραν. Οἱ λόγοι τῆς ἀποτυχίας αὐτῆς ἦταν οἱ ἑξῆς: α) Ἡ ἀντίδραση τῶν Βενετῶν, οἱ ὁποῖοι μέχρι τότε ἐκμεταλλεύονταν τήν ξυλεία τῆς περιοχῆς.[470] β) Ἡ ἀπροθυμία τῶν Τούρκων ἀγάδων νά συνεργαστοῦν μέ τούς Γάλλους. γ) Οἱ τοπικές συνθῆκες δέν παρεῖχαν ἐγγυήσεις γιά

τήν ἀσφάλεια, μέ ἀποτέλεσμα νά αὐξάνουν οἱ δυσχέρειες στήν ἐξεύρεση κατάλληλων ἐργατῶν. δ) Οἱ διαφωνίες τῶν ἴδιων τῶν Γάλλων τεχνικῶν, σχετικά μέ τίς δυνατότητες γιά ἐξαγωγή ξυλείας ἀπό τά δάση τῆς περιοχῆς. ε)Ὁ πόλεμος γιά τήν πολωνική διαδοχή καί ἡ δράση τῶν κουρσάρων στήν περιοχή. στ)Ἡ ἄρνηση τῆς Πύλης νά ἐπιτρέψει τήν ἐλεύθερη ἐξαγωγή τῆς ξυλείας.[471]

Τό θέμα τῆς ἐκμετάλλευσης τῆς ξυλείας ἀπό τήν περιοχή τοῦ προξενείου Ἄρτας ἐπανέρχεται δεκατέσσερα ὁλόκληρα χρόνια ἀργότερα, στά 1749. Τό ζήτημα εἶχε τώρα μεγαλύτερη σημασία γιά τούς Γάλλους, πού τό ναυτικό τους εἶχε ὑποστεῖ σημαντικές ζημιές κατά τόν πόλεμο τῆς αὐστριακῆς διαδοχῆς (1740-1748) καί πρόβαλλε ἐπιτακτικά ἡ ἀνάγκη τῆς συμπλήρωσης τῶν κενῶν, τόσο στόν πολεμικό ὅσο καί στόν ἐμπορικό στόλο τῆς Γαλλίας. Παρόλο τόν χρόνο πού εἶχε περάσει ὡστόσο, οἱ δυσκολίες δέν φαίνεται νά εἶχαν ξεπεραστεῖ. Ἡ Πύλη καί πάλι ἀρνήθηκε νά χορηγήσει σχετικό φιρμάνι, μέ ἀποτέλεσμα νά ἀποτύχουν καί τή φορά αὐτή τά σχέδια τῶν Γάλλων.[472]

Οἱ προσπάθειες τῶν Γάλλων γιά τήν ἐκμετάλλευση τῆς ξυλείας ἀπό τήν περιοχή τοῦ προξενείου Ἄρτας ἔφεραν ἀποτέλεσμα ἐπί προξενείας τοῦ Julien, σχεδόν εἴκοσι χρόνια ἀργότερα. Συγκεκριμένα, ὁ πρόξενος αὐτός κατόρθωσε, στά 1768, νά συνάψει συμφωνία μέ τόν Τοῦρκο διοικητή τῆς Ἄρτας, στόν ὁποῖο εἶχε παραχωρηθεῖ τό δικαίωμα γιά τήν ἐκμετάλλευση τῆς ξυλείας. Κατά τή συμφωνία, δινόταν στούς Γάλλους ἄδεια ἐξαγωγῆς ξυλείας γιά τό διάστημα 1768-1770. Τόν Ἰούλιο λοιπόν τοῦ 1769 τέσσερα γαλλικά καράβια εἶχαν κιόλας φύγει γιά τήν Τουλόν καί ἄλλα τρία φόρτωναν· καί τά ἑφτά μαζί θά ἔπαιρναν 30.000 κυβικά πόδια ξυλείας. Τόν Ὀκτώβριο τῆς ἴδιας χρονιᾶς, κατά τίς πληροφορίες τοῦ Julien, τά φορτία εἶχαν φτάσει στήν Τουλόν. Ἡ ἐξαγωγή συνεχίστηκε καί τό 1770, παρόλες τίς ταραχές καί τίς στρατιωτικές κινητοποιήσεις τῶν Τούρκων ἀπό τά γνωστά γεγονότα τῆς Πελοποννήσου. Τόν Δεκέμβριο τοῦ 1770 ἦταν ἕτοιμα τέσσερα φορτία ξυλείας, μέ προορισμό τά ναυπηγεῖα τῆς Τουλόν. Ἡ συμφωνία τοῦ Γάλλου προξένου μέ τόν Τοῦρκο διοικητή φαίνεται πώς ἀνανεώθηκε, ἄγνωστο γιά πόσον καιρό ἀκόμη. Πάντως, τό 1771, ὁ Julien ἀνέφερε στόν ὑπουργό de Boynes, ὅτι κάθε χρόνο 10-12 καράβια ἔπαιρναν ἀπό τήν Ἄρτα ξυλεία γιά τά ναυπηγεῖα τῆς Τουλόν.

Στήν τελευταία τριακοντεατία τοῦ αἰώνα λοιπόν, εἶναι φανερό ὅτι ἡ ἐξαγωγή τῆς ξυλείας δέν παρουσιάζει πιά τούς ἴδιους κινδύνους καί τίς δυσκολίες. Οἱ Τοῦρκοι δέν φαίνεται νά τηροῦν μέ αὐστηρότητα τίς σουλτανικές ἐντολές καί οἱ Βενετοί, στή δύση τους, δέν παρεμβάλλουν τά ποικίλα προσκόμματά τους. Ἔτσι καί στόν τομέα αὐτόν παρεμβαίνει τώρα τό ἑλληνικό ἐμπορικό κεφάλαιο. Ἤδη ἀπό τό 1768, ἔχουμε τήν πρώτη σχετική μνεία. Στό τέλος τῆς χρονιᾶς αὐτῆς ἐμφανίστηκε στήν Ἄρτα κάποιος Κρητικός ἔμπορος Σιδωνάκης (Sidonachy, nēgociant candiote), ἐφοδιασμένος μέ συστατική ἐπιστολή τοῦ Γάλλου πρώην πρεσβευτῆ στήν Πύλη De Choiseul πρός τόν τότε πρεσβευτή de Vergennes. Μέ τή βοήθεια τοῦ Γάλλου πρεσβευτῆ, ὁ Σιδωνάκης ἔλπιζε ὅτι θά πάρει ἄδεια ἐξαγωγῆς ξυλείας ἀπό τήν Ἄρτα γιά τήν Τουλόν. Ἡ προσπάθεια ὅμως τοῦ Κρητικοῦ ἐμπόρου ἀπέτυχε, κυρίως γιατί ἀντέδρασε ὁ Τοῦρκος διοικητής τῆς Ἄρτας, ὁ ὁποῖος ἤθελε γιά τόν ἑαυτό του τή σχετική ἄδεια, γιά νά στείλει ξυλεία στήν Τύνιδα.[473]

Λίγα χρόνια ἀργότερα ὅμως, στά 1776, ἔχουμε σαφή μαρτυρία τοῦ προξενικοῦ

πράκτορα Galleigne, ὅτι Ἕλληνες τῆς Ἄρτας ἔστειλαν φορτία ξυλείας στήν Τουλόν. Ἐπιπλέον, ὅπως ἀναφέρθηκε καί πιό πάνω, Ἕλληνες ἔμποροι εἶχαν κατορθώσει νά πάρουν στή Γαλλία ἄδεια, ὥστε μέ τά χρήματα ἀπό τήν ξυλεία νά ἀγοράζουν ἐκεῖ ἐμπορεύματα, τά ὁποῖα θά μετέφεραν καί θά πουλοῦσαν στήν Ἄρτα καί στά Γιάννενα.[474]

Ἡ παρέμβαση αὐτή τῶν Ἑλλήνων στέρησε ἀπό ἕνα σημαντικό ἔσοδο τόν προξενικό πράκτορα Ἄρτας Grimaldi.[475] Ὡστόσο,στά 1785 ὁ Grimaldi ἀναγκάζεται νά διευκολύνει ὅσο μπορεῖ τόν Ἕλληνα ἐπιχειρηματία Ἰωάννη Παπαχρῆστο,[476] ὁ ὁποῖος εἶχε ἔλθει ἀτύς ἀρχές τῆς ἴδιας χρονιᾶς ἀπό τή Γαλλία, ὅπου εἶχε κλείσει συμφωνία νά προμηθεύει, γιά τέσσερα χρόνια, μέ ξυλεία τῆς Ἄρτας τά ναυπηγεῖα τῆς Τουλόν. Μετά ἀπό αὐτό, ὁ Grimaldi ἔλαβε σχετικές ἐντολές τοῦ ὑπουργείου νά δώσει στόν Ἕλληνα ἐπιχειρηματία κάθε δυνατή βοήθεια, χρησιμοποιώντας ὅλη τήν ἐπιρροή του καί τίς ἀγαθές σχέσεις του μέ τίς τοπικές ἀρχές. Ἔτσι, φαινόταν πώς ὁ Παπαχρῆστος θά ἦταν σέ θέση νά ἐκπληρώσει τίς συμβατικές ὑποχρεώσεις του. Ἡ ὑπόθεση κινδύνεψε ὡστόσο νά ματαιωθεῖ, τό 1786, ἀπό τήν ἄφιξη στήν Ἄρτα καί τή δράση τῶν Duprē καί Fauchier, ἀντιπροσώπων καί προμηθευτῶν τοῦ γνωστοῦ οἴκου Lasalle. Σκοπός τους ἦταν ἡ ἐκτόπιση τοῦ Παπαχρήστου καί ἡ ἐκμετάλλευση τῆς ξυλείας τοῦ Λούρου. Ὕστερα ὅμως ἀπό τήν ἐπέμβαση τοῦ γαλλικοῦ ὑπουργείου, ὁ Lasalle ἀναγκάστηκε νά σταματήσει τήν πολεμική ἐνάντια στόν Παπαχρῆστο καί νά περιοριστεῖ στίς παράλληλες ἐπιχειρήσεις του. Ὁ Grimaldi, καί εἶναι χαρακτηριστικό, ἐξακολουθοῦσε νά ἐργάζεται γιά τόν Ἕλληνα ἐπιχειρηματία, εἴτε ὡς ἐγγυητής γιά τήν ἐξεύρεση κεφαλαίων εἴτε φροντίζοντας προσωπικά τίς λεπτομέρειες τῆς ἐπιχείρησης· παράλληλα, ὁ προξενικός αὐτός πράκτορας παρεῖχε κάθε διευκόλυνση καί στόν Lasalle.

Ἡ ἐπιχείρηση τοῦ Παπαχρήστου συνεχίστηκε ὁμαλά μέχρι τό φθινόπωρο τοῦ 1788, καί σημαντικές ποσότητες τῆς ξυλείας τοῦ Λούρου στάλθηκαν στήν Τουλόν. Τήν ἐποχή αὐτή ὅμως διορίστηκε γενικός διοικητής τῆς Ἀλβανίας ὁ Ἀλῆ πασάς, ὁ ὁποῖος ἐπέβαλε καί στήν ξυλεία δυσβάστακτες εἰσφορές. Ὁ Παπαχρῆστος εἶχε ἤδη ἑτοιμάσει γιά ἀποστολή περίπου 55.000 κυβ.πόδια ξυλείας. Ὅλη αὐτή ἡ ποσότητα κατασχέθηκε ἀπό τούς Τούρκους, καί ὁ ἴδιος ὁ Ἕλληνας προμηθευτής συνελήφθηκε καί φυλακίστηκε μέ πρόφαση παλαιά του χρέη. Ὁ Παπαχρῆστος ἀποφυλακίστηκε μέ ἐπέμβαση τοῦ Grimaldi, ὁ ὁποῖος συνάντησε προσωπικά τόν Ἀλῆ πασά καί κατόρθωσε ἀκόμη νά πάρει καί νέα ἄδεια γιά ἐξαγωγή ξυλείας. Ὅλα αὐτά ὅμως στοίχισαν πολλά χρήματα καί ὁ προξενικός πράκτορας τῆς Ἄρτας ἀναγκάστηκε νά ἐπιβαρυνθεῖ ὁ ἴδιος μέ μεγάλο μέρος τους· ἔτσι, ἀνέφερε ὅτι ἀπό τήν ὅλη ἐπιχείρηση δέν τοῦ ἔμενε ἄλλο κέρδος, παρά ἡ ἱκανοποίηση ὅτι εἶχε ὑπηρετήσει τόν βασιλιά του. Μετά τόν Ὀκτώβριο τοῦ 1788, ὁ Παπαχρῆστος πέθανε στήν Πρέβεζα καί ἡ ἐπιχείρησή του χρεωκόπησε. Ὁ Grimaldi πρότεινε στό ὑπουργεῖο νά ἀνατεθεῖ σέ ἄλλους Ἕλληνες ἡ συνέχιση τῶν ἐργασιῶν, ἀλλά δέν γίνεται πιά κανένας λόγος γιά κάτι τέτοιο.[477]

Μεγαλύτερη καί πιό ἀποδοτική δραστηριότητα στήν ἐξαγωγή τῆς ξυλείας ἀνέπτυξε στήν περιοχή τοῦ προξενείου Ἄρτας ὁ ἐμπορικός οἶκος τοῦ J.-B.Lasalle. Ὁ ἀδελφός του Jean-François μᾶς εἶναι γνωστός ἀπό τό 1773. Γιά τόν Jena-Baptiste Lasalle οἱ πηγές μας ἀναφέρουν μόνο ὅτι ἡ ἀποστολή τῶν ἀντιπροσώπων του (Duprē καί Fauchier)

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

καί ἡ δράση τους στήν Ἄρτα, στά 1786, προκάλεσε δυσκολίες στόν Ἕλληνα ἔμπορο Παπαχρῆστο. Ὡστόσο, ὁ δραστήριος καί ἱκανός αὐτός Γάλλος ἔμπορος εἶχε ἱδρύσει στήν περιοχή ἐμπορικό οἶκο ἀπό τό 1784, μέ σκοπό τήν ἐκμετάλλευση τῆς ξυλείας. Ἀκόμη εἶχε κατασκευάσει ναυπηγεῖα στό Βαθύ τῆς Πρέβεζας καί, ἀπό τό 1788, ὅταν τό πασαλίκι τῶν Γιαννίνων καταλήφτηκε ἀπό τόν Ἀλῆ πασά, ἐκμεταλλευόταν μονοπωλιακά τήν ξυλεία τῆς περιοχῆς, μέχρι τό 1792. Τόν Αὔγουστο τοῦ ἔτους αὐτοῦ ὁ J.-B.Lasalle δολοφονήθηκε στήν Πρέβεζα.[478]

Στηριζόμενοι στίς λεπτομερεῖς ἀναφορές τῶν προξένων Ἄρτας σχετικά μέ τήν ἐκμετάλλευση τῆς ξυλείας ἀπό τήν περιοχή τους, μποροῦμε νά καταλήξουμε στά ἀκόλουθα συμπεράσματα: α) Στήν περιοχή τοῦ προξενείου ὑπῆρχαν ἀξιόλογες δασικές ἐκτάσεις: τοῦ Ξηρομέρου, τοῦ Λούρου, τοῦ Μαργαριτιοῦ, τοῦ Δραγαμέστου.[479] Ἀπ'αὐτές, ἡ πιό σημαντική ἦταν τοῦ Λούρου,[480] μέ κύριο συστατικό τίς δρῦς. Ἡ ξυλεία ἦταν κατάλληλη γιά τή ναυπηγική καί γιά ἄλλες χρήσεις. β)Ἀπαραίτητος παράγοντας γιά τήν ἐκμετάλλευση τῆς ξυλείας ἦταν ἡ ἐξεύρεση κατάλληλων ἐργατῶν. Ἀπό τίς σαφεῖς ἀναφορές σ'αὐτούς, συμπεραίνουμε ὅτι ἦταν κάτοικοι τῶν ὀρεινῶν περιοχῶν τῆς Ἠπείρου, μικροκαλλιεργητές. Αὐτοί, ἀφοῦ τελείωναν τίς ἀγροτικές ἐργασίες στά χωριά τους, κατέβαιναν στήν Πρέβεζα, στίς ἀρχές τοῦ Ὀκτωβρίου, καί μεταβάλλονταν σέ ἐργάτες γῆς. Ἀπό τήν Πρέβεζα, πού φαίνεται πώς ἦταν τό κέντρο τῆς τοπικῆς ἀγορᾶς ἐργασίας, μισθώνονταν στίς γύρω περιοχές ἤ ἀναζητοῦσαν ἐργασία στίς γειτονικές ἐπαρχίες καί στήν Πελοπόννησο. γ) Οἱ Γάλλοι τῆς Ἄρτας, παρά τίς σύντονες προσπάθειές τους, δέν εἶχαν σημαντικές ἐπιτυχίες ὡς τό 1768. Βασικός λόγος, ἡ πάγια ἀπαγόρευση τῆς Πύλης νά ἐξάγονται ἀπό τά ἐδάφη τῆς αὐτοκρατορίας ὑλικά; τά ὁποῖα θά μποροῦσαν νά χρησιμεύσουν στόν τουρκικό στρατό· μέ τή βασική αὐτή ἀπαγόρευση συνδυάζονταν καί οἱ τοπικές συνθῆκες, πού δέν ἐπέτρεπαν στούς διοικητές τῆς Ἄρτας νά παραβλέψουν τίς σουλτανικές διαταγές. Ἔτσι, ὅσες φορές κατορθώθηκε νά ἐξαχθεῖ ξυλεία, πάντα ἐξαρτήθηκε ἀπό τίς διαθέσεις καί τήν ἰσχύ τῶν τοπικῶν διοικητῶν. δ)Ἐπιτυχία σημείωσαν τά σχέδια τῶν Γάλλων γιά τήν ἐκμετάλλευση τῆς ξυλείας τῆς περιοχῆς τοῦ προξενείου Ἄρτας μόνο στήν τελευταία τριακοντετία τοῦ αἰώνα, ὁπότε γίνεται φανερή καί στόν τομέα αὐτόν ἡ παρέμβαση τοῦ ἑλληνικοῦ ἐμπορικοῦ κεφαλαίου.

4. Καπνά

Οἱ Γάλλοι τῆς Ἄρτας ἐνδιαφέρθηκαν ἐπίσης ζωηρά γιά τά καπνά.[481] Ὁ γραμματέας τοῦ προξενείου P.Granier, στή γνωστή ἐπιστολή του τῆς 26.6.1704, ξεχωρίζει τρεῖς καλές ποιότητες καπνοῦ,[482] κατάλληλες γιά κάπνισμα καί γιά πρεζάρισμα. Ἀναφέρει ἀκόμη ὅτι τά καπνά ἀφθονοῦσαν στήν περιοχή τῆς Ἄρτας, ἀπό ὅπου θά μποροῦσαν νά ἐξαχθοῦν 16-18.000 καντάρια τόν χρόνο,[483] μέ μέση τιμή 12 λίρες τό καντάρι (παραδοτέο στή Μασσαλία). Μέ τήν παραπάνω τιμή συμφωνεῖ καί ὁ G.Dubroca, ὑπολογίζοντας σέ 8 λίρες τό καντάρι στόν τόπο ἀγορᾶς.[484] Ὁ ἴδιος πρόξενος, στή γνωστή ἀναφορά του πρός τό ὑπουργεῖο τῆς 13.7.1705, κάνει λόγο καί γιά τό προϊόν αὐτό. Σύμφωνα μέ τίς πληροφορίες του, στήν περιοχή τῆς Ἄρτας πραγματοποιοῦνταν δυό σοδειές τό χρόνο: στά τέλη Ἰουνίου, ἡ καλύτερη, καί στίς ἀρχές Ὀκτωβρίου, οἱ τρεῖς ποιότητες στοίχιζαν 1 πιάστρο οἱ 10-12 ὀκάδες ἀπό τήν πρώτη, οἱ 14-16 ὀκ. ἀπό τή δεύτερη καί οἱ 18-20 ὀκ. ἀπό τήν τρίτη. Συνολικά, συλλέγονταν στήν περιοχή πάνω ἀπό 15.000 καντάρια.

Μέ τό ἐμπόριο τοῦ καπνοῦ ἀσχολοῦνταν κυρίως οἱ Βενετοί. Ἦταν ὅμως εὔκολο νά τούς συναγωνιστοῦν οἱ Γάλλοι ἔμποροι, γιατί οἱ τελευταῖοι αὐτοί πλήρωναν στούς Τούρκους 1% λιγότερο τελωνεῖο (4% οἱ Βενετοί, 3% οἱ Γάλλοι)· ἀκόμη, οἱ Γάλλοι εἶχαν τήν προτίμηση καί τή συμπάθεια τῶν Τούρκων, ἐνῶ οἱ Βενετοί δέν βρίσκονταν σέ ἀγαθές σχέσεις μαζί τους. Ἐπιπλέον, οἱ ὑπήκοοι τῆς Γαληνότατης δέν εἶχαν στήν περιοχή ἐμπορικές ἐγκαταστάσεις καί ἔτσι ἡ ἐμπορική τους δραστηριότητα εἶχε εὐκαιριακό χαρακτήρα.[485]

Ὡστόσο οἱ Βενετοί συνεργάζονταν συχνά μέ τούς ντόπιους ἐκμισθωτές τῶν φόρων, πράγμα πού δείχνει ὅτι τό ἐμπόριο τοῦ καπνοῦ ἦταν σημαντικό. Ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον στό σημεῖο αὐτό παρουσιάζει ἡ περίπτωση τοῦ 1706. Συγκεκριμένα, ὁ βάϊλος τῆς Βενετίας στήν Πύλη εἶχε προσπαθήσει νά δοθεῖ ἀπό τόν μεγάλο βεζίρη ἡ ἀποκλειστικότητα γιά τό ἐμπόριο τοῦ καπνοῦ τῶν περιοχῶν Ἄρτας καί Δυρραχίου στούς συμπατριῶτες του ἐμπόρους. Ὅταν ἡ προσπάθεια αὐτή ἀπέτυχε, οἱ Βενετοί, σέ συνεργασία μέ τή ντόπια οἰκογένεια Κοθώνη,[486] ἐπιχείρησαν νά ὑπενοικιάσουν τόν φόρο τοῦ καπνοῦ στήν περιοχή τοῦ Ἀμβρακικοῦ ἀπό τόν γενικό διαχειριστή τῶν φόρων τῆς Θεσσαλονίκης.[487] Μέ τόν τρόπο αὐτό θά μποροῦσαν νά αὐξήσουν τόν φόρο ἀπό 1 ἄσπρο τήν ὀκά σέ 1 ζολώτα (: 3/4 τοῦ πιάστρου, δηλ.80 ἄσπρα). Καί ἡ νέα προσπάθεια τῶν Βενετῶν ἀπέτυχε, παρόλο πού ζητήθηκε ἀπό τόν καπ.Audibert νά καταβάλει γιά φόρο στίς 12.000 ὀκ.καπνοῦ πού εἶχε ἀγοράσει 2.000 πιάστρα, δηλ.20 ἄσπρα τήν ὀκά. Οἱ σχέσεις τοῦ προξένου G.Dubroca μέ τόν πρώην βοεβόδα Μαμούτ ἀγά, οἱ ἀπειλές ὅτι θά διαμαρτυρηθεῖ στήν Πύλη καί οἱ δωροδοκίες ἔπεισαν τούς ἐνοικιαστές τοῦ φόρου νά περιοριστοῦν στήν προηγούμενη συμφωνία τους, δηλ. σέ 1 ἄσπρο τήν ὀκά. Ἔτσι οἱ Γάλλοι συνέχισαν ἀκώλυτα τό προσοδοφόρο αὐτό ἐμπόριο. Τόν Ἰούνιο τοῦ 1706 εἶχαν πάρει κιόλας τρία φορτία, πού τά πούλησαν στή Μεσσήνη καί στή Γένοβα μέ κέρδος,κατά τίς πληροφορίες τοῦ Dubroca, πάνω ἀπό 15.000 πιάστρα.[488] Καί τό 1708, οἱ ἐπιβαρύνσεις στόν καπνό ἦταν ὁ φόρος (1 ἄσπρο τήν ὀκά) καί τό προξενικό (3%).[489]

Οἱ προσπάθειες τῶν ντόπιων ἐνοικιαστῶν τοῦ φόρου καπνοῦ γιά τήν αὔξησή του πάνω ἀπό 1 ἀ./ὀκά ἐπαναλήφτηκαν καί στά 1713. Τή φορά αὐτή, ὁ ἐνοικιαστής τοῦ φόρου Ἰωάννης Παΐσιος (ὁ ἴδιος εἶχε νοικιάσει καί τόν φόρο τῆς περιοχῆς τοῦ Δυρραχίου) πέτυχε αὔξηση, ἴσως στά 2 ἀ./ὀκά, μέ σουλτανικό φιρμάνι. Σύμφωνα μέ τό σκεπτικό τοῦ φιρμανιοῦ αὐτοῦ, ὁ καπνός δέν μνημονευόταν στίς διομολογήσεις καί ἐπομένως δέν περιλαμβανόταν στά εἴδη πού πλήρωναν μόνο 3%.[490] Στά 1724, ὅταν ὁ G.Dubroca εἶχε πεθάνει καί ὁ J.Dubroca δέν εἶχε ἀναλάβει ἀκόμη τά καθήκοντά του, οἱ ἐνοικιαστές τοῦ φόρου καπνοῦ ζητοῦσαν καί ἔπαιρναν καί ἀπό τούς Γάλλους, ὅπως ἀπό τούς ντόπιους, 3 ἀ. τήν ὀκά. Μετά τήν ἄφιξη τοῦ J.Dubroca, ἐπιτεύχθηκε συμφωνία γιά 1 1/2 ἀ./ὀκά.[491]

Ἀλλά οἱ συμφωνίες αὐτές διαρκοῦσαν, τίς περισσότερες φορές,ὅσο καί ἡ θητεία τοῦ ἐνοικιαστῆ τοῦ φόρου. Στά 1728, οἱ δύο νέοι ἐνοικιαστές προσπάθησαν νά καθιερώσουν ἄλλη πρακτική: νά εἰσπράττουν δηλ. τόν φόρο στήν ἀποθήκη καί ὄχι κατά τή φόρτωση. Μέ τόν τρόπο αὐτόν θά ἔπαιρναν μεγαλύτερα ποσά, γιατί καί τό βάρος τοῦ καπνοῦ στήν ἀποθήκη ἦταν μεγαλύτερο, ἀφοῦ δέν ἦταν ἀκόμη ἀρκετά στεγνός, ἀλλά καί δέν εἶχε ἀφαιρεθεῖ ἡ φύρα πού γινόταν κατά τή φόρτωση.Ὁ Γάλλος πρόξενος ματαίωσε καί τή φορά αὐτή τά σχέδια τῶν ἐνοικιαστῶν τοῦ φόρου καπνοῦ, παίρνοντας ἀπό τόν κατή εὐνοϊκή

ἀπόφαση (ιλάμι), ἡ ὁποία στοίχισε 10 τσεκίνια.[492] Ὁ μετέπειτα πρόξενος Boulle δέν φαίνεται νά ἐνδιαφέρθηκε γιά τό ἐμπόριο τοῦ καπνοῦ, πού τό θεωροῦσε ἀσήμαντο. Ἔτσι τό ἐμπόριο τοῦ προϊόντος αὐτοῦ πέρασε στά χέρια τῶν Ἑλλήνων ἐμπόρων ἐνωρίτερα ἀπό τῶν ἄλλων προϊόντων.[493] Πρίν ἀπό τό 1743, ὁπότε ἔχουμε καί τήν τελευταία μαρτυρία γιά τό ἐμπόριο τοῦ καπνοῦ τῆς Ἄρτας, οἱ Ἕλληνες ἔμποροι ἔστελναν τά καπνά τῆς περιοχῆς στή Βενετία καί τά ἄλλα ἰταλικά λιμάνια, ἀπό τόν γνωστό δρόμο Σαγιάδας-Κέρκυρας.[494]

5. Δέρματα

Περισσότερο ἐνδιαφέρον παρουσίαζε γιά τούς Γάλλους τῆς Ἄρτας τό ἐμπόριο τῶν δερμάτων.[495] Ἤδη ἀπό τό 1704, ὁ γραμματέας τοῦ προξενείου P.Granier ἐπισήμανε ὅτι τά βουβαλοδέρματα τῶν 18, τῶν 20 καί τῶν 22 ὀκάδων πουλιῶνταν στήν Ἄρτα σέ λογικές τιμές καί ὅτι θά μποροῦσε νά βρεῖ κανείς ἐκεῖ ἀρκετές ποσότητες. Ὁ πρόξενος G.Dubroca δίνει πιό συγκεκριμένες πληροφορίες. Σύμφωνα μ'αὐτές, οἱ ἐξαγωγικές δυνατότητες τοῦ προξενείου του ἔφταναν στίς 3-4.000 βουβαλοδέρματα· τό καθένα εἶχε βάρος 75-80 λίβρες καί στοίχιζε 4-4 1/2 πιάστρα. Τά δέρματα αὐτά μεταφέρονταν στή Ραγούζα καί τήν Ἀγκώνα, ὅπου πουλιῶνταν 3 τσεκίνια τό καθένα.

Βέβαια ἡ εἰσαγωγή κατεργασμένων δερμάτων ἀπό τήν Ἀνατολή ἤ ἀπό ἀλλοῦ στή Μασσαλία ἦταν ἀπαγορευμένη,μέ τό διάταγμα τῆς 7.5.1703, τό ὁποῖο εἶχε ἀνανεωθεῖ στίς 10.7.1735.[496] Ἡ ἀπαγόρευση αὐτή εἶχε στόχο τήν προστασία τῆς γαλλικῆς βιομηχανίας κατεργασίας δερμάτων. Ὡστόσο, σ' ὅλη τή διάρκεια τοῦ 18ου αἰ., τά γαλλικά καράβια δέν ἔπαυαν νά φορτώνουν στήν Ἄρτα ποσότητες δερμάτων ἀπό βόδια, κατσίκια, λαγούς, ἀλεποῦδες, καθώς καί τό εἶδος ἐκεῖνο πού ἔμοιαζε μέ τά φημισμένα δέρματα τῆς Κόρντοβας, τά γνωστά cordouans.[497] Τά δέρματα αὐτά, πού ἀποτελοῦσαν μικρό μέρος ἀπό τά φορτία τῶν γαλλικῶν καραβιῶν, φορτώνονταν στήν Ἄρτα γιά λογαριασμό Γάλλων ἤ Ἑλλήνων ἐμπόρων, μέ προορισμό τή Μασσαλία ἤ ἰταλικά λιμάνια.[498]

6. Μαλλιά

Ἀρκετή ποσότητα μαλλιοῦ φορτώνεται ἐπίσης στά γαλλικά καράβια σ'ὅλη τή διάρκεια τοῦ αἰώνα, μέ τούς ἴδιους φορτωτές καί τόν ἴδιο προορισμό, ὅπως τά δέρματα.[499] Βασικές καί γιά τό ἐμπόριο τοῦ προϊόντος αὐτοῦ παραμένουν οἱ πληροφορίες τοῦ γραμματέα τοῦ προξενείου P.Granier, στά 1704, καί τοῦ προξένου G.Dubroca, τόν ἑπόμενο χρόνο. Σύμφωνα μέ τόν πρῶτον, τά μαλλιά πού μποροῦσε νά βρεῖ κανείς στήν περιοχή τῆς Ναυπάκτου ἔφταναν ἐκεῖ ἀπό τά Τρίκαλα καί τήν Καστοριά· ἡ ποιότητά τους ἦταν ὁμοια μέ τῆς Θεσσαλονίκης[500] καί συνεπῶς ἦταν κατάλληλα γιά διάφορα μάλλινα ὑφάσματα.[501] Κατά τίς πληροφορίες τοῦ ἴδιου, τά μαλλιά τῆς Ἄρτας θά μποροῦσαν νά χρησιμοποιηθοῦν γιά στρώματα ἤ γιά τήν κατασκευή χοντρῶν ὑφασμάτων χρήσιμων στά καράβια.[502] Σύμφωνα μέ τόν G.Dubroca, τό χοντρό μαλλί κόστιζε 7-10 λίρες τό καντάρι καί ἡ ἐτήσια ποσότητα γιά ἐξαγωγή ἔφτανε τίς 8.000 καντ. Τό φίνο μαλλί, πού χρησίμευε γιά τήν κατασκευή τῶν παδοβάνικων μάλλινων ὑφασμάτων τῆς Βενετίας, κόστιζε 18 λίρες τό καντ. καί κάθε χρόνο ἔβρισκε κανείς πάνω ἀπό 5-6.000 καντ.[503]

7. Κερί

Σημαντικό ἐπίσης ἦταν γιά τούς Γάλλους τῆς Ἄρτας τό ἐμπόριο τοῦ κεριοῦ.[504] Οἱ ποσότητες ἀπό τό προϊόν αὐτό πού ἔβρισκε κανείς στήν Ἄρτα καί ἰδιαίτερα στά

Γιάννενα ἦταν σημαντικές, ἄν ἀκολουθοῦσε τή συνηθισμένη τακτική: νά προαγοράσει δηλ. τίς παρτίδες πού θά ἔφταναν ἐκεῖ. Ἡ καλύτερη ἐποχή γιά τήν ἀγορά τοῦ κεριοῦ ἦταν ὁ Νοέμβριος· κατά τόν μήνα αὐτόν προσφέρονταν περί τίς 10.000 καντάρια, μέ 90 περίπου ἄσπρα τήν ὀκά. Βέβαια τό κερί πού παραγόταν στήν περιοχή τοῦ προξενείου ἦταν λιγοστό· στά Γιάννενα ὅμως ἔφταναν μεγάλες ποσότητες μέ τά καραβάνια πού ἔρχονταν ἀπό τή Βλαχία, τή Βοσνία καί τή Μολδαβία, στά μέσα Δεκεμβρίου.[505]

Τό ἐμπόριο τοῦ κεριοῦ συνεχίστηκε ἀπό τούς Γάλλους τῆς Ἄρτας σ' ὅλο σχεδόν τό πρῶτο μισό τοῦ 18ου αἰ., ἄν καί ὄχι πάντα σέ ἰδιαίτερα σημαντικές ποσότητες. Κάποια ἀνωμαλία παρουσιάστηκε στά 1728, ὅταν ἡ Πύλη ἐπέβαλε ἕνα νέο φόρο στό προϊόν αὐτό. Μόλις ὁ πρόξενος J.Dubroca πληροφορήθηκε τήν ἐπιβολή τοῦ νέου φόρου, εἰδοποίησε ἀμέσως τούς ἐμπόρους νά πάρουν ὅση ποσότητα μποροῦσαν, πρίν φτάσει στήν Ἄρτα ὁ εἰσπράκτορας τοῦ φόρου. Μετά τήν ἄφιξη τοῦ τελευταίου, οἱ Γάλλοι ἔμποροι τῆς Ἄρτας σταμάτησαν, μέ ἐντολή τοῦ προξένου τους, κάθε δραστηριότητα σχετική μέ τό κερί, περιμένοντας τά ἀποτελέσματα ἀπό τίς ἐνέργειες τοῦ Γάλλου πρεσβευτῆ στήν Πύλη γιά τήν κατάργηση τοῦ νέου φόρου.[506] Τελικά φαίνεται πώς ἡ Πύλη ἀναγκάστηκε νά καταργήσει τόν φόρο αὐτό, γιά τόν ὁποῖο δέν γίνεται πιά λόγος, ὅταν στά 1732 ἕνα γαλλικό καράβι φόρτωσε στήν Ἄρτα 32 μπάλες κεριοῦ.[507]

8. Καλαμπόκι

Γιά τό προϊόν αὐτό ἐκδηλώθηκε ἐνδιαφέρον ἀπό τόν ἴδιο τόν πρόξενο J.Dubroca, στά 1732-1733. Ὁ Dubroca σκόπευε νά ἀγοράσει ἀπό τούς ἀγάδες τῆς περιοχῆς ὅλη τή δεκάτη καί ὑπολόγιζε ὅτι θά μποροῦσε νά φορτώσει περίπου 50 καράβια. Βέβαια, σέ σύγκριση μέ τό σιτάρι, οἱ ποσότητες τοῦ καλαμποκιοῦ γιά ἐξαγωγή ἀπό τήν Ἄρτα ἦταν πολή μικρότερες. Αὐτό δέν σημαίνει ὅμως ὅτι ἡ καλλιέργεια τοῦ προϊόντος αὐτοῦ ἦταν λιγότερο διαδομένη στήν περιοχή τοῦ προξενείου. Πρέπει νά ληφθεῖ ὑπόψη ἐδῶ, ὅτι τό καλαμπόκι ἀποτελοῦσε τή βάση τῆς διατροφῆς τοῦ πληθυσμοῦ[508] καί γι' αὐτό ἡ ἐξαγωγή του ἀπαγορευόταν. Ὁ Γάλλος πρόξενος ὡστόσο, ἔλπιζε ὅτι θά μποροῦσε νά ἀποκομίσει σημαντικό κέρδος διακινώντας τίς πλεονάζουσες ποσότητες, κυρίως τή δεκάτη.

Οἱ πιό συμφέρουσες ἀγορές γιά τό καλαμπόκι ἦταν ἡ Ἱσπανία καί ἡ Πορτογαλία, ὅπου οἱ τιμές τοῦ προϊόντος ξεπερνοῦσαν κατά πολύ ἐκεῖνες τῆς Προβηγκίας. Ἔτσι ὁ J.Dubroca ἀπευθύνθηκε στούς Roux καί ζητοῦσε νά τοῦ ὑποδείξουν κάποιον συνεργάτη τους στή Λισσαβώνα. Ἀλλά τά σχέδια τοῦ προξένου Ἄρτας δέν πραγματοποιήθηκαν τελικά. Αἰτία, ἡ ὑψηλή τιμή τοῦ καλαμποκιοῦ, ἡ ὁποία εἶχε φτάσει, τό 1733, στά 270 ἄσπρα τό σάγι.[509]

9. Βαμβάκι

Ὁ γαμματέας τοῦ προξενείου P.Granier, στή γνωστή ἀναφορά του τοῦ 1704, σχετικά μέ τίς ἐξαγωγικές δυνατότητες τῆς περιοχῆς, ἐπισήμανε καί τό προϊόν αὐτό. Τό βαμβάκι ἐρχόταν στήν Ἄρτα ἀπό τήν περιοχή τῆς Λάρισας[510] καί ἔφτανε στά 300-400 καντάρια τό χρόνο. Ἡ ποιότητά του ἦταν ἱκανοποιητική, γιατί, ἄν καί λιγότερο μακρύ ἀπό ἐκεῖνο τοῦ Ἁγίου Ἰωάννη τῆς Ἄκρας (Συρίας), ἦταν πιό καθαρό, μέ λιγότερο βαμβακόσπορο. Οἱ Ἕλληνες ἔμποροι μάλιστα ἀναλάμβαναν νά τό παραδώσουν στούς τόπους φόρτωσης.[511] Ὁ G.Dubroca ἀνέβαζε τήν ποσότητα τοῦ βαμβακιοῦ πού μποροῦσε νά βρεῖ κανείς

στήν Ἄρτα, ἄν καί δέν γνώριζε τήν προέλευσή του, σέ 2.000 καντάρια τό χρόνο, μέ μέση τιμή 20 λίρες τό καντάρι.[512]

10. Μετάξι

Ἀπό τήν περιοχή τῆς Λάρισας ἐπίσης ἔφταναν στήν Ἄρτα καί ἀρκετές ποσότητες ἀπό μετάξι.[513] Ἀπό τίς πιό καλές ποιότητες ἦταν ἐκεῖνο τῆς Ζαγορᾶς, ἀπό τό ὁποῖο οἱ Βενετοί ἔπαιρναν τό μεγαλύτερο μέρος.[514] Κατά τήν ἐκτίμηση τοῦ Γάλλου προξένου, τό μετάξι τῆς Ζαγορᾶς ἦταν ὅμοιο μέ τῆς Προβηγκίας[515] καί κόστιζε 4 1/2-5 πιάστρα τήν ὀκά. Ἡ ὑπόλοιπη κατώτερη ποιότητα τῆς περιοχῆς τοῦ Βόλου καί τῆς Πέτρας (δηλ. τοῦ Πηλίου) εἶχε 2 1/2 - 3 πιάστρα ἡ ὀκά. Οἱ τιμές αὐτές μποροῦσαν νά μειωθοῦν, ἄν ὁ ἀγοραστής ἦταν καί καλός διαπραγματευτής.[516]

11. Λάδι

Ζωηρό ἐνδιαφέρον ἔδειχναν οἱ Γάλλοι ἔμποροι, σ' ὅλη τή διάρκεια τοῦ αἰώνα, γιά τίς ἐλιές καί κυρίως τό λάδι. Τό προϊόν αὐτό ἀποτελοῦσε πρώτη ὕλη γιά τίς γαλλικές σαπουνοποιΐες, πού τήν παραγωγή τους τήν ἀπορροφοῦσαν οἱ ὑφαντουργίες τῆς Πρόβηγκίας καί τῆς Languedoc.[517] Ἤδη ὁ πρόξενος B.Garnier,στά 1703, ἐπισημαίνει τίς δυνατότητες γιά τό ἐμπόριο αὐτό.[518]

Μέ τό ἐμπόριο καί τήν ἐπεξεργασία τῆς ἐλιᾶς γιά τήν ἐξαγωγή λαδιοῦ ἀσχολήθηκε συστηματικά, ὅπως ἀναφέρθηκε, ὁ πρόξενος Boulle. Ὁ ἐμπορικός οἶκος τῶν Bouttier καί Boulle εἶχε ἐγκαταστήσει ἐλαιοτριβεῖο στήν Αὐλώνα, πού ἦταν ἡ κατεξοχήν ἐλαιοπαραγωγός περιοχή τοῦ προξενείου Ἄρτας.[519] Ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον παρουσιάζει μιά κατάσταση ἀγορᾶς ἐλαιῶν, τοῦ 1739. Σύμφωνα μ' αὐτή, ὁ οἶκος Bouttier καί Boulle εἶχε ἀγοράσει στήν Αὐλώνα 2.526 1/2 estars[520] πρός 223 ἄσπρα, 680 estars πρός 220 ἄ. καί ἄλλα 265 1/2 estars πρός 217 ἄ., συνολικά δηλ. 3.472 estars, γιά τά ὁποῖα πλήρωσαν 6.421 πιάστρα καί 102 ἄσπρα. Ἐκτός ἀπό τήν παραπάνω ἀξία, καταβλήθηκαν γιά δασμούς καί διάφορες ἐπιβαρύνσεις (μεσιτικά,προμήθειες καί μικροέξοδα) ἄλλα 1.720 π. καί 66 ἄ.[521] Οἱ ἐπιβαρύνσεις αὐτές ἀνταποκρίνονταν σέ ἕνα μέσο ποσοστό 27% περίπου.

Ἐκτός ἀπό τήν περιοχή τῆς Αὐλώνας, ὁ Boulle προσπαθοῦσε νά πάρει ἀπό τούς Παξούς 1-2 φορτία τόν χρόνο ἐλιές ἄριστης ποιότητας. Γιά τόν σκοπό αὐτό, ὁ πρόξενος Ἄρτας διατηροῦσε ἀγαθές σχέσεις μέ τόν γενικό προνοητή τῆς Κέρκυρας καί τούς προνοητές τῶν ἄλλων νησιῶν. Εἶναι ἀμφίβολο ἄν τελικά δόθηκε παρόμοια ἄδεια στόν Boulle καί ἄν ἀκόμη χορηγήθηκε, θά πρέπει νά ἀφοροῦσε μικρές ποσότητες. Εἶναι ἄλλωστε γνωστό, καί τό τονίζει ὁ Γάλλος πρόξενος, ὅτι τό λάδι ἀπό τίς βενετικές κτήσεις προοριζόταν ἀποκλειστικά γιά τή Βενετία.[522] Μετά τή χρεωκοπία τῶν ἐμπορικῶν ἐπιχειρήσεων τοῦ Boulle, οἱ μετέπειτα πρόξενοι τῆς Ἄρτας δέν κάνουν καθόλου λόγο γιά τό ἐμπόριο τῆς ἐλιᾶς ἤ τοῦ λαδιοῦ. Τό πιθανότερο εἶναι ὅτι τά προϊόντα αὐτά τά μετέφεραν Ἕλληνες ἔμποροι στήν Κέρκυρα, ἀπό ὅπου κατευθύνονταν στή Βενετία.[523]

12. Διάφορα ἄλλα προϊόντα

Ἀκόμη οἱ Γάλλοι ἔμποροι μποροῦσαν νά βροῦν στήν Ἄρτα βαμβακερά ὑφάσματα τοῦ Τυρνάβου, ρύζι ἤ κινναβάρη. Στή γνωστή ἀναφορά του τῆς 13.7.1705, ὁ G.Dubroca ὑπολογίζει τήν ποσότητα τοῦ ρυζιοῦ σέ 4.000 καντάρια καί τήν τιμή του σέ 4-5 λίρες γιά τήν κινναβάρη ἀναφέρει ποσόστητα 200 καντ. καί τιμή 1 ζολώτα μέχρι 3 λίρες τήν

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ὁκά.[524] Ἀπό τά προϊόντα αὐτά συναντοῦμε ἀραιά καί πού μικρές ποσότητες στά φορτία τῶν γαλλικῶν καραβιῶν, τά ὁποῖα φόρτωναν στήν περιοχή τοῦ προξενείου Ἄρτας γιά τή Μασσαλία ἤ τά ἰταλικά λιμάνια.

13. Ἀρχαιότητες

Τέλος, στίς ἐξαγωγές ἀπό τό προξενεῖο τῆς Ἄρτας μποροῦμε νά συναριθμήσουμε καί μιά ἄλλη δραστηριότητα τῶν Γάλλων, παρόλο πού δέν ἀποτελοῦσε ἐμπόριο ἑνός προϊόντος σάν τά προηγούμενα. Πρόκειται γιά τήν ἐξαγωγή ἀρχαιοτήτων, πού τόσο πολύ ἐκτιμῶνταν ἀπό τούς Γάλλους ἐπίσημους καί γι'αὐτό εἶχε καταστεῖ ἀντικείμενο τῆς δραστηριότητας εἰδικῶν ἔμπειρων ἀπεσταλμένων,[525] στούς ὁποίους οἱ Γάλλοι πρόξενοι τῆς Ἀνατολῆς ἦταν ὑποχρεωμένοι νά προσφέρουν κάθε βοήθεια.

Στήν περιοχή τοῦ προξενείου τῆς Ἄρτας ἡ δραστηριότητα αὐτή, τουλάχιστο ἀπό μέρους τῶν προξένων καί ὑποπροξένων, ἦταν περιορισμένη.[526] Ἡ προξενική ἀλληλογραφία προσφέρει μόνο δύο τέτοιες μαρτυρίες.[527] Ἡ πρώτη ἀπό αὐτές εἶναι τοῦ προξένου G.Dubroca· αὐτός στέλνει, στά 1723, στόν ὑπουργό Maurepas τρεῖς "ἀρχαῖες πέτρες", οἱ ὁποῖες θά εἶχαν μικρό ὄγκο γιά νά χωρέσουν σέ ἕνα συνηθισμένο ταχυδρομικό δέμα. Ἐπίσης ὁ ἴδιος πρόξενος εἶχε στείλει, μέσω τῶν Roux, ἕνα μικρό μπρούτζινο ἄγαλμα, πού εἶχε βρεθεῖ στά ἐρείπια τοῦ παλαιοῦ φρουρίου τῆς Ἄρτας.[528] Ἡ δεύτερη μαρτυρία προέρχεται ἀπό τόν ὑποπρόξενο Μεσολογγίου Ambr.Jullien, ὁ ὁποῖος ἔστειλε, τό 1741, δώδεκα medailles στούς Roux, γιά νά δοθοῦν ὡς δῶρο στόν γαμβρό τους ἀντιστράτηγο Gérin.[529] Καί οἱ δυό παραπάνω προξενικοί ὑπάλληλοι ὑπόσχονται ὅτι θά συνεχίσουν τήν προσπάθεια γιά τήν ἀνεύρεση παρόμοιων ἀντικειμένων καί ἀναφέρουν ὅτι ἔχουν ἤδη ἀναθέσει σέ διαφόρους νά τά ἐντοπίζουν καί νά τούς εἰδοποιοῦν. Οἱ μαρτυρίες αὐτές φυσικά ὑποδηλώνουν τήν ὕπαρξη ἐπίσημων ἐγκυκλίων τοῦ ὑπουργείου ἤ τοῦ ΕΕΜ.[530]

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β΄ —

Η ΝΑΥΤΙΛΙΑ

α) Γενικά

Στό προηγούμενο κεφάλαιο, ἐξετάζοντας τό γαλλικό ἐμπόριο τῆς Ἄρτας, ἀναγκαστήκαμε συχνά νά ἀναφερθοῦμε καί στή γαλλική ναυτιλία τῆς περιοχῆς. Ἄν λάβουμε ὑπόψη ὅτι τό συντριπτικά μεγαλύτερο, ἄν ὄχι ὁλόκληρο, μέρος τοῦ ἐμπορίου αὐτοῦ διεξαγόταν ἀπό τή θάλασσα, τότε μποροῦμε σίγουρα νά ὑποστηρίξουμε ὅτι οἱ δύο αὐτές οἰκονομικές δραστηριότητες - ἐμπόριο καί ναυτιλία - εἶναι ἀλληλένδετες. Μόνο λόγοι μεθοδολογικοί ἐπιβάλλουν τήν τεχνητή διάκρισή τους. Προτάχτηκε ἐδῶ ἡ μελέτη τοῦ ἐμπορίου, γιατί μέ τόν τρόπο αὐτόν γνωρίζομε τό μεγαλύτερο μέρος ἀπό τά φορτία τῶν γαλλικῶν καραβιῶν.

Οἱ Γάλλοι πρόξενοι τῆς Ἄρτας εἶχαν καθῆκον νά παρέχουν κάθε διευκόλυνση στά γαλλικά καράβια καί τά πληρώματά τους· ἄλλωστε, ὅπως ἐπισημάνθηκε, ἀπό τήν πυκνότητα στίς ἀφίξεις καί τίς ἀναχωρήσεις τῶν καραβιῶν αὐτῶν ἐξαρτιόταν τό βασικό ἔσοδο τῶν προξένων. Ἔπρεπε ἀκόμη νά φροντίζουν γιά τήν ἐφαρμογή ἀπό τούς Γάλλους καπετάνιους τῶν κανόνων ἐκείνων πού ἐξασφάλιζαν τήν καλή φήμη τῆς ναυτιλίας καί ἀπέτρεπαν τόν μεταξύ τους ἀθέμιτο συναγωνισμό. Προπαντός, οἱ πρόξενοι τῆς Ἄρτας ὄφειλαν νά ἐξασφαλίζουν φορτία γιά τά γαλλικά καράβια πού θά ἔρχονταν στήν περιοχή τους· τά φορτία αὐτά μποροῦσαν νά ἀνήκουν σέ Γάλλους ἤ σέ ξένους ἐμπόρους ἤ καί στούς δυό ἀπό κοινοῦ.

Πρίν προχωρήσουμε στήν ἐξέταση τῶν ἐπιμέρους προβλημάτων πού παρουσιάζει ἡ σπουδή τῆς γαλλικῆς ναυτιλίας στήν περιοχή τοῦ προνενείου τῆς Ἄρτας, θεωροῦμε σκόπιμο νά ἀναφερθοῦμε σέ ὁρισμένες γενικές ρυθμίσεις, οἱ ὁποῖες ταυτόχρονα θίγουν καί τά βασικά προβλήματα: α) Τό βασιλικό διάταγμα τῆς 5.4.1713, τό ὁποῖο πρόβλεπε δήμευση τῶν ἐμπορευμάτων τῶν Γάλλων ὑπηκόων τῆς Ἀνατολῆς ἤ τῆς Ἰταλίας, ἄν τά ἐμπορεύματα αὐτά φορτώνονταν σέ καράβια πού δέν ἔφεραν γαλλική σημαία.[531] β) Οἱ ἀποφάσεις τοῦ ΕΕΜ, οἱ ὁποῖες λήφθηκαν στή συνεδρία τῆς 30.1.1714.[532] Πρόκειται στήν οὐσία γιά μιάν ἐπανεκτίμηση τῆς κατάστασης μετά τή λήξη τοῦ πολέμου γιά τήν Ἱσπανική διαδοχή (1702-1713/14). Στόχος, ἡ λήψη μέτρων, πού θά ἐξασφάλιζαν τήν ὑπεροχή τῆς γαλλικῆς ἐμπορικῆς ναυτιλίας ἀπέναντι στήν ἀγγλική καί ὁλλανδική, στόν τομέα τῆς προτίμησης τῶν ξένων φορτωτῶν. Ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον παρουσιάζουν τά ἐπιχειρήματα τοῦ ΕΕΜ· σύμφωνα μέ αὐτά, διατηροῦνται στά πρίν ἀπό τόν πόλεμο ὕψη οἱ βασικές ἐπιβαρύνσεις: τό κόστιμο, τό προξενικό καί τό τέλος χωρητικότητας τοῦ καραβιοῦ (tonelage). γ) Τό βασιλικό διάταγμα τῆς 8.2.1724, σχετικό μέ τά μέλη τῶν γαλλικῶν πληρωμάτων, τά ὁποῖα ἀποβιβάζονταν καί διέμεναν στά ξένα λιμάνια. Οἱ ναυτικοί αὐτοί, ἄν σ' ἕνα χρόνο δέν ἐπέστρεφαν στή Γαλλία, κηρύσσονταν λιποτάκτες.[533] δ) Ἡ γνωστή ἀπόφαση τοῦ ΕΕΜ στήν πρόταση τοῦ Γάλλου προξένου στή Βενετία Le Blond, ὁ ὁποῖος εἶχε προτείνει νά εἰσάγονται τά γαλλικά ὑφάσματα στή Βοσνία, τή Δαλματία καί τή Σερβία ἀπό τούς χερσαίους δρόμους.[534] ε) Τό βασιλικό διάταγμα τοῦ Μαρτίου 1781. Ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον παρου-

σιάζει ὑπόμνημα τῶν ἐμπόρων τῆς Μασσαλίας πρός τό ὑπουργεῖο, ὅπου ἐκφράζονται οἱ σοβαρές ἐπιφυλάξεις τους γιά τό διάταγμα αὐτό. Οἱ ἔμποροι τῆς Μασσαλίας ἀπέβλεπαν κυρίως στήν κατάργηση τῶν διατάξεων, οἱ ὁποῖες θεωροῦσαν σάν προσωπική εὐθύνη τοῦ ἰδιοκτήτη τοῦ καραβιοῦ κάθε παράπτωμα τῶν μελῶν τοῦ πληρώματος. Ἀκόμη, οἱ συντάκτες τοῦ ὑπομνήματος φτάνουν στό σημεῖο νά διατυπώνουν καθαρά τήν ἄποψη, ὅτι ἡ ὁποιαδήποτε ἄνοδος τῆς ναυτιλίας δέν ὀφειλόταν στίς νομοθετικές ρυθμίσεις, ἀλλά στήν παράλληλη ἄνοδο τοῦ ἐμπορίου.[535] στ) Τέλος, ἡ ἐπιστολή τοῦ ὑπουργοῦ de Castries, μέ ἡμερομηνία 12.8.1786, ἡ ὁποία ἀνέθετε στούς προξένους καί ὑποπροξένους νά παρακολουθοῦν τόσο τή συμπεριφορά τῶν καπετάνιων πρός τά πληρώματά τους (μισθός, διατροφή, συνθῆκες ἐργασίας), ὅσο καί τή διαγωγή τῶν πληρωμάτων πρός τούς καπετάνιους.[536]

β) Θετικοί καί ἀρνητικοί παράγοντες

Σέ ἰδιαίτερη παράγραφο τοῦ προηγούμενου κεφαλαίου ἔγινε λόγος γιά τούς παράγοντες, οἱ ὁποῖοι ἐπιδροῦσαν θετικά ἤ ἀρνητικά στό γαλλικό ἐμπόριο τῆς Ἄρτας. Ἡ ἐπίδραση τῶν παραγόντων αὐτῶν καί στή ναυτιλία ἦταν ἀνάλογη, στό μέτρο πού οἱ δυό αὐτές οἰκονομικές δραστηριότητες ἦταν συνδεμένες. Ὡστόσο, θεωροῦμε σκόπιμο νά κάνουμε καί ἐδῶ λόγο γιά θετικούς καί ἀρνητικούς παράγοντες, γιατί, ἀπό τή μιά μεριά, ἡ ναυτιλία ἀποτελοῦσε εὐρύτερη οἰκονομική δραστηριότητα καί ἀπό τήν ἄλλη ἦταν διαφορετικός ὁ τρόπος λειτουργίας τῶν παραγόντων αὐτῶν.

Στούς θετικούς παράγοντες μποροῦμε νά κατατάξουμε καί πάλι τή γενικότερη ὀργάνωση τοῦ γαλλικοῦ οἰκονομικοῦ δικτύου στήν Ἀνατολή, καθώς καί τήν ὕπαρξη προξένου στήν Ἄρτα. Ἐπίσης, στούς παράγοντες αὐτούς θά συναριθμήσουμε τή σαφή οἰκονομική ὑπεροχή τῶν Γάλλων στήν Ἀνατολή καί τίς ἰδιαίτερα εὐνοϊκές σχέσεις τους μέ τήν Ὀθωμανική Αὐτοκρατορία στό πρῶτο μισό τοῦ 18ου αἰ. Αὐτά ὅμως ἰσχύουν γιά ὅλες τίς σκάλες τῆς Ἀνατολῆς καί εἶναι ἀσφαλῶς γνωστά. Ἀπομένει λοιπόν νά ἐξεταστοῦν ἐδῶ οἱ παράγοντες ἐκεῖνοι πού ἐπέδρασαν θετικά ἤ ἀρνητικά στή γαλλική ναυτιλία τοῦ προξενείου Ἄρτας.

Ὁ μοναδικός καθαρά θετικός παράγοντας τῆς κατηγορίας αὐτῆς ἦταν ἡ ἀπόσταση ἀπό τή Μασσαλία, κατά πολύ μικρότερη σέ σύγκριση μέ τά λιμάνια τοῦ Ἀρχιπελάγους ἤ τῆς Θεσσαλονίκης. Συχνές εἶναι οἱ ἀναφορές τῶν προξένων στό σημεῖο αὐτό, ὅταν θέλουν νά τονίσουν τά πλεονεκτήματα τῆς περιοχῆς τους σέ σύγκριση μέ ἄλλες.[537] Ἡ μικρή ἀπόσταση ἀνάμεσα στά λιμάνια τῆς Προβηγκίας καί τοῦ προξενείου μας, ἐκτός ἀπό τό γεγονός ὅτι μείωνε τούς ναύλους, ἐπέτρεπε στά γαλλικά καράβια νά πραγματοποιοῦν δυό, τρία ἤ καί περισσότερα ἀκόμη ταξίδια τό χρόνο.[538] Ἄν τώρα ληφθεῖ ὑπόψη ὅτι μεγάλο μέρος τῶν Γάλλων καπετάνιων ἦταν καί ἔμποροι[539] καί ὅτι τά κέρδη τους αὐξάνονταν μέ ἀριθμητική πρόοδο σέ σχέση μέ τά ταξίδια πού πραγματοποιοῦσαν, τότε ἀντιλαμβάνεται κανείς τή σημαντική θετική ἐπίδραση τοῦ παράγοντα αὐτοῦ στή γαλλική ναυτιλία τῆς Ἄρτας.

Ἀπό τήν ἄλλη μεριά, ὁ μόνος καθαρά ἀρνητικός παράγοντας ἦταν οἱ συχνές σύγκρουσεις, καί ἰδιαίτερα ὅσες εἶχαν θέατρό τους τήν ἀνατολική λεκάνη τῆς Μεσογείου ἤ τή γειτονική Ἰταλία. Παρόλο πού ἡ ἐπίδραση τῶν πολέμων στή γαλλική ναυτιλία εἶναι ἀνάλογη μέ ἐκείνη στό ἐμπόριο τῆς περιοχῆς πού ἐξετάζομε, ὡστόσο θά ἄξιζε νά σημειω-

θοῦν καί ἐδῶ ὁρισμένες χαρακτηριστικές ἀναφορές τῶν Γάλλων προξένων. Ἔτσι στά 1709, ἐποχή πού μαινόταν στήν Εὐρώπη ὁ πόλεμος γιά τήν ἱσπανική διαδοχή, ὁ G.Dubroca ἀναφέρει στό ὑπουργεῖο Ναυτικῶν ὅτι σέ διάστημα δύο περίπου ἐτῶν (Μάϊος 1707-Μάρτιος 1709) δέν φάνηκε κανένα γαλλικό ἐμπορικό καράβι στήν Ἄρτα.[540] Ἀνάλογη ἦταν ἡ κίνηση τῶν γαλλικῶν καραβιῶν στήν ἴδια περιοχή τόσο κατά τόν πόλεμο γιά τήν αὐστριακή διαδοχή (1740-1748), ὅσο καί κατά τόν ἑπταετή πόλεμο (1756-1763). Ὁ πρόξενος Boulle ἀναφέρει ὅτι τό πρῶτο γαλλικό καράβι μετά τό 1744 ἦλθε στήν Ἄρτα τόν Σεπτέμβριο τοῦ 1749.[541] Ὁ ἴδιος πρόξενος, καταστραμμένος οἰκονομικά ἀπό τόν ἑπταετή πόλεμο, στά 1763 γίνεται μουσουλμάνος.

Ἡ ἐπίδραση τῶν ὑπόλοιπων παραγόντων πού θά ἐξεταστοῦν στήν παράγραφο αὐτή δέν εἶναι σαφῶς θετική ἤ ἀρνητική γιά τή γαλλική ναυτιλία τῆς Ἄρτας. Ἐξαρτιέται ἀπό τίς ἰδιαίτερες συνθῆκες πού ἐπικρατοῦν κάθε φορά, καθώς καί ἀπό τήν ἱκανότητα τῶν προξένων καί τίς σχέσεις τους μέ τούς ντόπιους, Τούρκους ἤ Ἕλληνες.

Ἀρνητική ἐπίδραση εἶχε ὁπωσδήποτε τό γεγονός ὅτι ἡ ἕδρα τοῦ προξενείου δέν βρισκόταν σέ λιμάνι. Ἔτσι ἀπαιτοῦνταν ἐπιπλέον ἔξοδα γιά τή μεταφορά τῶν ἐμπορευμάτων ἀπό τήν Ἄρτα ὡς τά λιμάνια τῆς Κόπραινας καί τῆς Σαλαώρας,[542] ὅπου συνήθως φόρτωναν ἤ ξεφόρτωναν τά γαλλικά καράβια μέσα στόν Ἀμβρακικό, ἤ τῆς Πρέβεζας.[543] Ἐξάλλου ἡ ἀπόσταση τῆς Ἄρτας ἀπό τή θάλασσα, 15 περίπου μίλια, δημιουργοῦσε δυσκολίες στόν πρόξενο ὡς πρός τόν ἔλεγχο τῶν ἐγγράφων τῶν γαλλικῶν καραβιῶν. Ἦταν ὑποχρεωμένος ὁ πρόξενος νά μεταβαίνει στούς τόπους φόρτωσης ἤ οἱ Γάλλοι καπετάνιοι νά ἔρχονται στήν Ἄρτα. Ἡ κατάσταση αὐτή δημιουργοῦσε συχνά προστριβές ἀνάμεσα στούς προξενικούς ὑπαλλήλους καί τούς καπετάνιους, καί δέν φαίνεται νά λύθηκε τό πρόβλημα ὁριστικά σ'ὅλη τήν ἐξεταζόμενη ἐδῶ περίοδο. Οἱ προτάσεις πού ἔγιναν κατά καιρούς ἀπό τούς Γάλλους καπετάνιους, νά ἐγκατασταθεῖ στήν Κόπραινα ἕνας ἁρμόδιος ὑπάλληλος, συνάντησαν πάντα τήν ἀντίθετη γνώμη τῶν προξένων. Ἡ λύση θεωροῦνταν καί οἰκονομικά ἀσύμφορη καί τεχνικά ἀνεφάρμοστη, γιατί δέν ὑπῆρχαν ἐκεῖ οὔτε κατάλυμα γιά τόν ὑπάλληλο οὔτε κατάλληλοι χῶροι γιά τήν ἀποθήκευση τῶν ἐμπορευμάτων, τά ὁποῖα μεταφέρονταν ἀναγκαστικά στίς ἀποθῆκες τῆς προξενικῆς κατοικίας στήν Ἄρτα.[544] Ἄλλωστε, ἦταν τόσα πολλά τά μεγαλύτερα ἤ μικρότερα λιμάνια τῆς περιοχῆς τοῦ προξενείου, ἀπό τούς Ἁγίους Σαράντα ὡς τή Ναύπακτο, πού ἔτσι κι ἀλλιῶς ἦταν ἀδύνατο νά ὑπάρχουν προξενικοί ὑπάλληλοι στό καθένα ἀπ'αὐτά.[545] Ὡστόσο, τό παραπάνω μειονέκτημα ἀντισταθμιζόταν ἀπό τό γεγονός ὅτι ἡ Ἄρτα καί τά Γιάννενα, χάρη στίς ζωηρές ἐμπορικές σχέσεις μέ τή γειτονική Ἰταλία, πρόσφεραν πολλές εὐκαιρίες γιά ναύλωση τῶν γαλλικῶν καραβιῶν ἀπό τούς ντόπιους ἐμπόρους.

Ἕνα ἄλλο ἐμπόδιο πού ἀντιμετώπιζαν τά γαλλικά καράβια ἦταν τό μικρό βάθος τῶν νερῶν στήν εἴσοδο τοῦ Ἀμβρακικοῦ.[546] Ὁ κίνδυνος γιά προσάραξη ὑπῆρχε πάντα, πιό μεγάλος γιά τά καράβια μέ μεγαλύτερο ἐκτόπισμα καί γιά ὅσα δέν γνώριζαν καλά τήν περιοχή. Μιά λύση στό πρόβλημα ἦταν ἡ ἐγκατάσταση πιλότου στήν Πρέβεζα· αὐτός θά ἔπρεπε νά περιπολεῖ μέ τή φελούκα του καί νά ὁδηγεῖ ἀπό τά κατάλληλα περάσματα τά καράβια πού ἤθελαν νά μποῦν στόν Ἀμβρακικό ἤ νά βγοῦν ἀπό αὐτόν. Ἔτσι, στά 1727, ὕστερα ἀπό σχετική πρόταση Γάλλων καπετάνιων καί ἀπό ἀπόφαση τῆς συνέλευσης τῆς πα-

ροικίας, ὁ πρόξενος J.Dubroca εἰσηγήθηκε στό γαλλικό ὑπουργεῖο Ναυτικῶν καί στό ΕΕΜ νά ἐγκατασταθεῖ στήν Πρέβεζα πιλότος, στόν ὁποῖο κάθε καράβι θά πλήρωνε 2 ἀσημένια δουκάτα. Θά μποροῦσε ἀκόμη, κατά τή γνώμη τοῦ προξένου, νά χρησιμοποιεῖται ὁ πιλότος πού εἶχαν οἱ Βενετοί γιά τίς γαλέρες τους, ἐφόσον κλειδνόταν κάποια συμφωνία.[547] Οἱ σχέσεις ὅμως τῶν Γάλλων τῆς Ἄρτας μέ τούς γείτονές τους Βενετούς ἐπέβαλλαν τήν ἀντιμετώπιση τοῦ προβλήματος ἀνεξάρτητα ἀπό τή θέληση τῶν τελευταίων αὐτῶν. Ἔτσι, τά καράβια πού ἔρχονταν στόν Ἀμβρακικό ἔπρεπε νά εἶναι μικρά, κυρίως ταρτάνες,[548] πού ἡ χωρητικότητά τους κρίθηκε περισσότερο συμφέρουσα.[549] Ἀκόμη, ταξίδια στήν περιοχή ἐπιχειροῦσαν, τίς περισσότερες φορές, καπετάνιοι πού τήν εἶχαν μάθει καλά.[550] Τό μικρό βάθος λοιπόν στήν εἴσοδο τοῦ Ἀμβρακικοῦ, ἄν συνδυαστεῖ καί μέ τή δυνατότητα τῶν Βενετῶν νά τήν ἐλέγχουν, ἀποτελοῦσε σημαντικό ἐμπόδιο στήν κίνηση τῶν γαλλικῶν καραβιῶν. Καί πάλι ὅμως τό μειονέκτημα ἐξουδετερωνόταν ἀπό τό γεγονός ὅτι ὁ Ἀμβρακικός παρουσίαζε μεγαλύτερη ἀσφάλεια ἀπό τούς κουρσάρους καί τούς πειρατές, οἱ ὁποῖοι συνήθιζαν νά ἐπιλέγουν τή λεία τους κατά τή φόρτωση.[551]

Ἕνας ἄλλος παράγοντας πού ἐπέδρασε θετικά ἤ ἀρνητικά στή γαλλική ναυτιλία τῆς Ἄρτας ἦταν οἱ διάφοροι δασμοί. Ἡ λειτουργία καί ἡ ἐξέλιξη τοῦ κυριότερου ἀπό αὐτούς, τοῦ κότιμο, ἀναλύθηκαν στό προηγούμενο κεφάλαιο. Ἐπισημάνθηκε ἐκεῖ ὅτι ἀπασχόλησε τούς προξένους τῆς Ἄρτας ἀπό τό 1728 ὡς τό 1750, ὁπότε τό ΕΕΜ δέχτηκε τελικά νά ἀπαλλαγοῦν ἀπό τό κότιμο τά γαλλικά καράβια πού μετέφεραν ἐμπορεύματα ἀπό τήν Ἄρτα στά ἰταλικά λιμάνια. Πρίν ἀπό τό 1728, οἱ πρόξενοι τῆς Ἄρτας, καί ἰδιαίτερα ὁ G.Dubroca, εἶχαν βρεῖ τρόπο νά ἐξαιροῦνται τά καράβια στή γραμμή Ἄρτα-Μεσσήνη (καί τά ἄλλα ἰταλικά λιμάνια) ἀπό τό κότιμο, μέ ἀποτέλεσμα ἡ γαλλική ναυτιλία νά μονοπωλεῖ τίς μεταφορές τῶν Ἑλλήνων ἐμπόρων τῆς περιοχῆς.[552] Ἡ γραμμή αὐτή δηλ. θεωροῦνταν ὡς ἐσωτερική ἀκτοπλοΐα (caravanne),[553] μέ τή συγκατάθεση τοῦ ΕΕΜ. Μετά τό 1728 ὅμως, τό ΕΕΜ θεώρησε σκόπιμο νά ἐπανέλθει στό θέμα τοῦ δασμοῦ, ἔχοντας πιθανῶς τή γνώμη ὅτι ἡ ναυτιλία τῆς Ἄρτας ἦταν πιά σέ θέση νά τόν ἀντιμετωπίσει. Ἡ ἐκτίμηση τοῦ ΕΕΜ, ἄν ἡ ὑπόθεσή μας ἀληθεύει, δέν ἀνταποκρινόταν στά πράγματα. Γιά τή γαλλική ναυτιλία τῆς Ἄρτας, πού στηριζόταν στίς μεταφορές τῶν Ἑλλήνων ἐμπόρων, τό κότιμο ἀποτελοῦσε δυσβάστακτη ἐπιβάρυνση.[554] Μποροῦμε λοιπόν νά ποῦμε μέ σιγουριά ὅτι τά γαλλικά καράβια πού ναυλώνονταν στήν Ἄρτα γιά τά λιμάνια τῆς Ἰταλίας ἤ τή Μάλτα, ἀκόμη καί γιά τά κοντινότερα νησιά τοῦ Ἰονίου, δέν πλήρωναν κότιμο ὡς τά 1728 καί μετά τό 1750. Ἀλλά καί στό διάστημα 1728-1750, πολύ λίγα ἀναγκάστηκαν νά καταβάλουν τόν παραπάνω δασμό. Τό εἰδικό αὐτό καθεστώς ὁπωσδήποτε ἐπέδρασε θετικά στή γαλλική ναυτιλία τῆς Ἄρτας, καί μάλιστα στόν καθαρά ναυτιλιακό τομέα τῆς ναύλωσης γαλλικῶν καραβιῶν ἀπό ξένους ἐμπόρους.

Ἄλλοι δασμοί, πού ἀφοροῦσαν ἀποκλειστικά τή ναυτιλία, φαίνεται πώς μόνο γιά μικρό χρονικό διάστημα ἐπιβλήθηκαν. Οἱ πληροφορίες πού ἔχουμε ἀναφέρονται σέ τρεῖς τέτοιους δασμούς, ὀφειλόμενους ἀποκλειστικά στήν αὐθαιρεσία τῶν τοπικῶν τουρκικῶν ἀρχῶν. Ἡ πρώτη περίπτωση ἐκδηλώθηκε στά 1724-1725, στό διάστημα τῆς προσωρινῆς προξενείας τοῦ Μαρούτση. Ὁ Τοῦρκος διοικητής βρῆκε τότε τήν εὐκαιρία νά εἰσπράττει τελωνειακό δασμό καί μπιντάτ ἀκόμη καί στίς προμήθειες πού ἔκαναν τά γαλλικά καράβια γιά τή συντήρηση τῶν πληρωμάτων τους. Βέβαια ἡ ἀντίδραση τοῦ προξένου J.Du-

broca ὑπῆρξε ἄμεση καί ἀποτελεσματική.[555] Ὡστόσο οἱ ἀξιώσεις αὐτές τῶν Τούρκων διοικητῶν τῆς Ἄρτας δέν σταμάτησαν ὁριστικά παρά τό 1740, ὅταν ἐκδόθηκε, μέ τίς ἐνέργειες τοῦ πρεσβευτῆ Villeneuve, καί στάλθηκε στόν πρόξενο Ἄρτας σουλτανικό φιρμάνι.[556]

Τήν ἴδια ἐποχή μέ τήν ἐπιβολή τοῦ παραπάνω δασμοῦ (1724-1725), ὁ Τοῦρκος διοικητής ζητοῦσε ἀπό τά γαλλικά καράβια ἕνα τσεκίνι ὡς ἀγκυροβόλιο (droit d'ancrage). Ὁ J.Dubroca ἀντέδρασε καί στή νέα αὐτή ἀξίωση, μέ τό ἐπιχείρημα ὅτι ἐκεῖ πού φόρτωναν τά γαλλικά καράβια (ἐννοεῖται ἡ Κόπραινα) δέν ἦταν παρά ἕνας ὅρμος χωρίς καμιά ἰδιαίτερη ὑποδομή, πού νά δικαιολογεῖ τήν ἐπιβολή εἰδικοῦ δασμοῦ. Ἄλλωστε, τά γαλλικά καράβια πλήρωναν παρόμοιο δικαίωμα στούς Βενετούς, ὅταν περνοῦσαν τήν εἴσοδο τοῦ κόλπου, γιατί οἱ Βενετοί πραγματικά ἀγρυπνοῦσαν γιά τήν ἀσφάλεια στή θαλάσσια αὐτή περιοχή.[557] Οἱ διαμαρτυρίες τοῦ Γάλλου προξένου καί τά ἐπιχειρήματά του, ἄν μάλιστα συνοδεύονταν καί ἀπό κάποιο "δῶρο", φαίνεται πώς ἔπεισαν τόν Τοῦρκο διοικητή. Ὁπωσδήποτε ὅμως δέν ξαναγίνεται λόγος γιά παρόμοιο δασμό.

Τέλος, μιά ἄλλη ἀξίωση τοῦ ἴδιου διοικητῆ ἔθιγε ἄμεσα τή γαλλική ναυτιλία. Συγκεκριμένα, ὁ βοεβόδας Ἄρτας σκόπευε νά ἐπεκτείνει καί στούς Γάλλους αὐτό πού ἴσχυε γιά τούς ντόπιους: νά πληρώνουν δηλ. 5 ἄσπρα στό φόρτωμα σέ ὅ,τι μεταφερόταν ἀπό τή θάλασσα. Τό ἴδιο εἶχε συμβεῖ καί παλαιότερα, ὅπως συμπεραίνουμε ἀπό τό γεγονός ὅτι ὁ G.Dubroca εἶχε ἐπιδιώξει μέ ἐπιτυχία τήν ἔκδοση σουλτανικοῦ φιρμανιοῦ πού ἀπάλλασσε τούς Γάλλους ἀπό τήν ὑποχρέωση αὐτή· τό ἴδιο φιρμάνι ἐπικαλέστηκε στά 1725 καί ὁ J.Dubroca, ἐμποδίζοντας τόν Τοῦρκο διοικητή νά πραγματοποιήσει τήν πρόθεσή του.[558]

Ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον γιά τή γαλλική ναυτιλία τῆς Ἄρτας παρουσιάζει τό θέμα τῆς ὑγειονομικῆς ἐπιθεώρησης τῶν καραβιῶν, καθώς καί τῆς ὑγείας τῶν πληρωμάτων. Πρίν ἀπό τήν ἐγκατάσταση Γάλλου προξένου στήν Ἄρτα (1702), τά γαλλικά καράβια ἦταν ἀναγκασμένα νά καταφεύγουν στίς ὑγειονομικές ὑπηρεσίες τῶν Βενετῶν, στήν Πρέβεζα, τήν Κέρκυρα ἤ τή Λευκάδα. Οἱ βενετικές ἀρχές εἰσέπρατταν ἕνα τσεκίνι καί χορηγοῦσαν στό καράβι πιστοποιητικό ὑγειονομικοῦ ἐλέγχου, τό ὁποῖο ἦταν ἀπαραίτητο γιά νά γίνει δεκτό τό καράβι σέ ὁποιοδήποτε λιμάνι τῆς Δύσης. Οἱ Γάλλοι καπετάνιοι ἐξακολούθησαν νά ἀπευθύνονται στούς Βενετούς καί μετά τήν ἐγκατάσταση συμπατριώτη τους προξένου στήν Ἄρτα. Μέ τόν τρόπο αὐτόν δέν πλήρωναν καί τό προξενικό, μιά καί ἦταν ἀδύνατο ὁ Γάλλος πρόξενος νά ἐλέγχει ὅλα τά λιμάνια τοῦ προξενείου του. Ἡ τακτική τῶν Γάλλων καπετάνιων φαινομενικά καί προσωρινά ὠφελοῦσε τή γαλλική ναυτιλία, δίνοντάς της μεγαλύτερα περιθώρια καί περισσότερη ἄνεση στήν ἀντιμετώπιση τοῦ ἀνταγωνισμοῦ τῶν ξένων καραβιῶν. Μακροπρόθεσμα ὅμως τήν ἔβλαπτε, στόν βαθμό πού μειώνονταν ἡ φήμη καί ἡ ἀξιοπιστία της.

Τήν κατάσταση ἐπισήμανε ὁ πρόξενος B.Garnier, σχεδόν ἀμέσως μετά τήν ἐγκατάστασή του στή Σαγιάδα. Σέ ἀναφορές του πρός τό ECM, ὁ πρόξενος αὐτός ἀποκαλύπτει τήν τακτική τῶν συμπατριωτῶν του καπετάνιων, ἐπισημαίνει τήν προσωπική του ζημιά καί, κυρίως, ὑπογραμμίζει τόν κίνδυνο γιά τή δημόσια ὑγεία. Ὁ κίνδυνος αὐτός ἦταν ἄμεσος καί προερχόταν ἀπό τούς ἑξῆς πραγματικούς λόγους: Πρῶτα-πρῶτα οἱ ὑγειονομικές ἀρχές τῶν Βενετῶν, καί ἄν ἀκόμη καλόπιστα ἐνεργοῦσαν, δέν μποροῦσαν νά γνωρίζουν μέ

ακρίβεια τήν κατάσταση τῆς ὑγείας στίς ἀπέναντι τουρκικές περιοχές, ὅπου φόρτωναν τά γαλλικά καράβια. Ἐπιπλέον, κατά τή γνώμη τοῦ Garnier, ἡ Κέρκυρα καί ἡ Λευκάδα ἦταν οἱ πιό ὕποπτοι τόποι ἀπό τήν ἄποψη ἐπιδημιῶν· οἱ κάτοικοί τους μετέβαιναν καθημερινά σέ διάφορα μέρη, γιά νά ἐμπορευτοῦν σιτάρι, κρέατα, ξυλεία κ.ἄ., καί ἔρχονταν σέ ἐπικοινωνία μέ ἄτομα πού ἔφερναν ἐμπορεύματα ἀκόμη καί ἀπό τήν Κωνσταντινούπολη, χωρίς νά παίρνουν καμιά ἰδιαίτερη προφύλαξη. Ἀλλά ὁ Garnier εἶχε βάσιμες ἐπιφυλάξεις γιά τήν καλοπιστία καί τήν εὐσυνειδησία τῶν βενετικῶν ὑγειονομικῶν ὑπηρεσιῶν. Θεωροῦσε ὅτι δέν ἐνδιαφέρονταν παρά γιά τά χρήματα πού εἰσέπρατταν ἀπό τά γαλλικά καράβια, καθώς καί γιά τή ζημιά πού θά προκαλοῦσαν στόν Γάλλο πρόξενο, τόν ὁποῖον οἱ Βενετοί ἤθελαν νά τόν ἀναγκάσουν νά ἐγκαταλείψει τή θέση του, στερώντας τον ἀπό τό μοναδικό του ἔσοδο, τό προξενικό. Τίς ἐπιφυλάξεις του ὁ Garnier τίς στήριζε σέ ἐξακριβωμένες πληροφορίες, ὅτι ἡ ἴδια ἡ Βενετία, καθώς καί ἡ Μεσσήνη, ἔβαζαν σέ καραντίνα τά καράβια πού ἔφταναν ἀπό τήν Κέρκυρα καί τή Λευκάδα. Δέν δίστασε λοιπόν ὁ πρόξενος τῆς Ἄρτας, παρόλο πού ζημίωνε ἔτσι τούς συμπατριῶτες του, νά ἀποκαλύψει τήν ὑπόθεση καί στίς ἀρχές τῆς Μάλτας, οἱ ὁποῖες καί ἀπαγόρεψαν τόν ἐλλιμενισμό στό νησί σέ καράβια μέ ὑγειονομικά ἔγγραφα ἀπό τήν Κέρκυρα, τή Λευκάδα καί τή Ζάκυνθο.[559]

Πολλοί καπετάνιοι, ὡστόσο, παρόλο πού πλήρωναν στήν Ἄρτα τό προξενικό καί ἐφοδιάζονταν ἐκεῖ μέ τά σχετικά πιστοποιητικά ὑγειονομικοῦ ἐλέγχου, ἔπαιρναν καί ἄλλα ἀπό τίς ὑγειονομικές ἀρχές τῆς Πρέβεζας. Ἔτσι ἀπέφευγαν τήν καραντίνα στά λιμάνια τῆς Δύσης, ὑποχρεωτική γιά κάθε καράβι προερχόμενο ἀπό τά μέρη τοῦ σουλτάνου,[560] γιατί ἡ Πρέβεζα θεωροῦνταν ὡς βενετικό λιμάνι. Τά πιστοποιητικά ἀπό τίς ὑγειονομικές ἀρχές τῆς Πρέβεζας ἔγιναν πιό ἀναγκαῖα γιά τά γαλλικά καράβια, μετά τή μεγάλη ἐπιδημία πανώλης τῆς Μεσσήνης, στά 1742. Οἱ προφυλάξεις πού λαμβάνονταν τώρα στά ἰταλικά λιμάνια ἦταν αὐστηρότατες· κανένα καράβι δέν γινόταν δεκτό ἀπό τίς περιοχές τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, ἄν προηγούμενα δέν εἶχε κάνει καραντίνα στή Μάλτα. Ἡ διαδικασία καί ἡ καθυστέρηση τῆς καραντίνας ἀποτελοῦσε ὁπωσδήποτε σημαντική ἐπιβάρυνση γιά τή ναυτιλία. Ἰδιαίτερα γιά τή γαλλική ναυτιλία τῆς Ἄρτας, στά μέσα τοῦ 18ου αἰ., ἡ ἐπιβάρυνση ἦταν δυσβάστακτη, ἀφοῦ οἱ ἀνταγωνιστές της, κυρίως οἱ Ραγουζαῖοι, εἶχαν καταφέρει νά ἀπαλλαγοῦν. Τά καράβια τῆς Ραγούζας ἐφοδιάζονταν μέ πιστοποιητικά τῶν ὑγειονομικῶν ὑπηρεσιῶν τῆς Πρέβεζας. Σ' αὐτά ἀναγραφόταν ὡς τόπος φόρτωσης ὁ κόλπος τῆς Πρέβεζας, πού στή Μεσσήνη δέν θεωροῦνταν μέρος τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, ἀφοῦ ἀνῆκε στούς Βενετούς. Εἶχε συμβεῖ μάλιστα τήν ἴδια στιγμή νά γίνει δεκτό στή Μεσσήνη ἕνα ραγουζαῖικο καράβι, πού φερόταν ὅτι φόρτωσε στόν κόλπο τῆς Πρέβεζας, ἐνῶ ἕνα γαλλικό, πού εἶχε φορτώσει στήν ἴδια περιοχή, νά ὑποχρεωθεῖ νά πάει γιά καραντίνα στή Μάλτα, γιατί ἡ σχετική βεβαίωση ἀνέφερε ὡς τόπο φόρτωσης τόν κόλπο τῆς Ἄρτας.

Μέ τόν τρόπο αὐτόν ἡ γαλλική ναυτιλία ζημιωνόταν διπλά: ἀπό τούς Βενετούς, πού στήριζαν ἔτσι τίς ἀξιώσεις τους γιά τήν κυριαρχία στόν Ἀμβρακικό, καί ἀπό τούς ἰσχυρούς ἀνταγωνιστές της, τούς Ἕλληνες προξένους εὐρωπαϊκῶν αὐλῶν, οἱ ὁποῖοι κατάφεραν νά προσελκύσουν τούς Γιαννιῶτες ἐμπόρους. Ὁ πρόξενος Boulle ἀποκάλυψε, ὅπως ἀναφέρθηκε, τό τέχνασμα τῶν Βενετῶν. Ἡ ἀποκάλυψη αὐτή, ὅσο ὠφελοῦσε τή γαλλική

ναυτιλία, ἄλλο τόσο ἔβλαπτε τά συμφέροντα τῶν ντόπιων ἐμπόρων, οἱ ὁποῖοι ἔχαναν ἕνα φτηνότερο καί ταχύτερο μέσο μεταφορᾶς τῶν ἐμπορευμάτων τους πρός τά ἰταλικά λιμάνια, καί ἰδιαίτερα τῆς Μεσσήνης. Γιά τόν λόγο αὐτόν, ὁ Boulle φρόντιζε νά μή ἀποκαλυφτεῖ ἡ πηγή τῆς πληροφορίας, γιά νά μή δυσαρεστηθοῦν ἔτσι οἱ Ἕλληνες ἔμποροι.[561]

Τό θέμα ἐξάλλου τῆς ἰατρικῆς περίθαλψης τῶν πληρωμάτων τῶν γαλλικῶν καραβιῶν συνδέεται ἄμεσα μέ τό γενικότερο πρόβλημα πού ἀντιμετώπιζαν οἱ Γάλλοι τῆς Ἄρτας, τό ὁποῖο ἐπισημάνθηκε καί ἐρευνήθηκε στό πρῶτο μέρος τῆς ἐργασίας μας. θεωροῦμε ὡστόσο σκόπιμο νά ἀναφέρουμε καί ἐδῶ δυό χαρακτηριστικές περιπτώσεις, πού ὑπογραμμίζουν τά ἰδιαίτερα προβλήματα καί τίς δυσκολίες τῆς γαλλικῆς ναυτιλίας σ'ἕνα μικρό προξενεῖο, ὅπως τῆς Ἄρτας. Συγκεκριμένα, στά 1730 χάθηκαν ἀπό ἐπιδημία (μάλλον πανώλης) σχεδόν ὁλόκληρα τά πληρώματα τῶν καπ. Ricaud καί Revest.[562] Ἐπίσης στά 1743 (Ἰούνιος), ἐκδηλώθηκε πανώλης στό καράβι τοῦ καπ. Fr. Eyssalenne, πού ἐρχόταν στήν Ἄρτα ἀπό τή Μεσσήνη. Ἀπό τήν ἐπιδημία πέθαναν 5-6 ἀπό τά μέλη τοῦ πληρώματος.[563] Καί στίς δυό παραπάνω περιπτώσεις δέν παρασχέθηκε καμιά ἰατρική βοήθεια στούς Γάλλους ναυτικούς.

Παρόλες τίς δυσκολίες πού ἡ γαλλική ναυτιλία ἀντιμετώπιζε στήν περιοχή τῆς Ἄρτας, ἔχουμε σαφεῖς μαρτυρίες ὅτι, τουλάχιστο στό πρῶτο μισό τοῦ 18ου αἰ., ἦταν ἡ πιό ἰσχυρή τῆς περιοχῆς, ὅπως θά δοῦμε στήν ἑπόμενη παράγραφο τοῦ κεφαλαίου αὐτοῦ.

γ) Ἡ ἀκτοπλοΐα (caravanne)

Ἡ ἀκτοπλοΐα ἀποτέλεσε τόν σημαντικότερο τομέα τῆς γαλλικῆς ἐμπορικῆς ναυτιλίας στήν περιοχή τῆς Ἄρτας. Ἡ δραστηριότητα αὐτή προσδιορίζει τό μέτρο τῆς ἀνταγωνιστικῆς δύναμης τῶν Γάλλων στήν ἐξεταζόμενη περιοχή· ὁ ἄλλος τομέας τῆς γαλλικῆς ναυτιλίας, ἡ μεταφορά δηλ. ἐμπορευμάτων ἀπό καί πρός τή Γαλλία (navigation à droiture), ἔτσι κι ἀλλιῶς δέν μποροῦσε νά ἔχει σοβαρό ἀνταγωνισμό, ἐξαιτίας τῶν αὐστηρῶν ἀπαγορεύσεων γιά τή ναύλωση ξένων καραβιῶν ἀπό τούς Γάλλους ἐμπόρους. Ἐξάλλου, ὁ τομέας τῆς ἀκτοπλοΐας εἶχε σχέση ἀποκλειστικά μέ τή ναυτιλία·[564] οἱ καπετάνιοι ναύλωναν τά καράβια τους γιά μεταφορά ἐμπορευμάτων ξένων ἐμπόρων καί δέν ταξίδευαν γιά δικό τους λογαριασμό.[565]

Πρίν προχωρήσω στήν ἐξέταση τοῦ τομέα αὐτοῦ τῆς γαλλικῆς οἰκονομικῆς παρουσίας στήν περιοχή τῆς Ἄρτας, θεωρῶ σκόπιμο νά ἀναφερθῶ σέ δυό βασικούς ὅρους, οἱ ὁποῖοι ἀπαντοῦν στίς πηγές: cabotage καί caravanne. Εἶναι γνωστό ὅτι ὁ πρῶτος σημαίνει γενικά τήν ἀκτοπλοΐα, ἐνῶ ὁ δεύτερος δηλώνει τίς θαλάσσιες μεταφορές ἀνάμεσα σέ λιμάνια τοῦ ἴδιου κράτους, τήν ἐσωτερική ἀκτοπλοΐα, ὅπως θά λέγαμε.[566] Εἰδικά γιά τό προξενεῖο τῆς Ἄρτας, ὁ ὅρος caravanne θά ἔπρεπε νά περιλαμβάνει τίς θαλάσσιες μεταφορές πού ἀναλάμβαναν τά γαλλικά καράβια ἀπό τήν περιοχή τοῦ προξενείου πρός τά διάφορα λιμάνια τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας καί ἀντίστροφα. Ὡστόσο, μέ τόν ἴδιον ὅρο δηλώνονται καί οἱ ναυλώσεις γαλλικῶν καραβιῶν μέ προορισμό τά ἰταλικά λιμάνια ἤ ἀπό αὐτά πρός τήν Ἄρτα. Ἀναφέρθηκαν ἤδη περιπτώσεις, κατά τίς ὁποῖες θεωρήθηκε ὡς caravanne ἡ γραμμή Ἄρτας-Μεσσήνης, κυρίως γιά νά ἐξαιρεθεῖ ἀπό τήν ὑποχρέωση καταβολῆς τοῦ κότιμο. Γενικά οἱ Γάλλοι πρόξενοι τῆς Ἄρτας δέν φαίνεται νά δίνουν ξεχωριστή σημασία στόν ἕναν ἤ στόν ἄλλο ὅρο. Καί οἱ δύο χρησιμοποιοῦνται σ'ὅλη τή διάρκεια τοῦ αἰώνα καί δηλώνουν τό ἴδιο: τίς μεταφορές δηλ. τῶν

έμπορευμάτων,τῶν Ἑλλήνων ἐμπόρων ἰδιαίτερα, ἀπό τήν Ἄρτα πρός τή Μεσσήνη,καί τά ἄλλα ἰταλικά λιμάνια, καί ἀντίστροφα.[567]

Ἀκριβῶς ἡ προσέλκυση τῶν ἐμπόρων αὐτῶν στή γαλλική ναυτιλία ἀποτέλεσε μία ἀπό τίς βασικές φροντίδες τῶν Γάλλων προξένων τῆς Ἄρτας.[568] Στά πρῶτα τριανταπέντε περίπου χρόνια τοῦ 18ου αἰ., ἡ ἀποκλειστικότητα τῆς γαλλικῆς ναυτιλίας στίς μεταφορές τῶν ντόπιων ἐμπόρων ἦταν ἀδιαφιλονίκητη.[569] Αἰτία τῆς μονοπώλησης αὐτῆς ἦταν οἱ ἐγγυήσεις πού παρεῖχε ἡ γαλλική ναυτιλία ἀπέναντι στή δράση τῶν πειρατῶν καί τῶν κουρσάρων, ἡ ὁποία εἶχεν ἐνταθεῖ μέ τόν μακρόχρονο πόλεμο γιά τήν ἱσπανική διαδοχή.[570]

Ὁ πρόξενος G.Dubroca ὑπέγραφε, στά 1719, καί μάλιστα ἐνώπιον τοῦ Τούρκου κατῆ, συμφωνία μέ τούς Ἕλληνες ἐμπόρους τῆς Ἄρτας καί τῶν Γιαννίνων. Κατά τή συμφωνία αὐτή, οἱ ντόπιοι ἔμποροι ἦταν ὑποχρεωμένοι νά καταβάλλουν στόν Γάλλο πρόξενο ἕνα εἶδος δικαιώματος γιά τό ἐμπόριό τους μέ τήν Ἰταλία, καί μάλιστα ἄσχετα ἀπό τήν ἐθνικότητα τοῦ πλοίου, σέ ἀναγνώριση τῶν ὑπηρεσιῶν πού τούς εἶχε προσφέρει κατά τή διάρκεια τοῦ πολέμου (μᾶλλον ἐννοεῖται ἐδῶ ὁ τουρκοβενετικός πόλεμος τοῦ 1714-1718). Δέν γνωρίζομε τό ὕψος τοῦ δικαιώματος αὐτοῦ οὔτε καί ποιές ἀκριβῶς ὑπηρεσίες εἶχε προσφέρει ὁ Γάλλος πρόξενος στούς ντόπιους ἐμπόρους. Παραμένει ὡστόσο ἰδιαίτερα σημαντικό τό γεγονός. Οἱ ἔμποροι τῶν Γιαννίνων καί τῆς Ἄρτας βέβαια, ἐφόσον ἔλειψαν οἱ λόγοι πού εἶχαν ἐπιβάλει τή συμφωνία, δέν ἦταν δυνατό νά ὑποβάλλονται ἀδιαμαρτύρητα στήν ἐπιπλέον αὐτή δαπάνη. Ἤδη στά 1725, μετά τόν θάνατο τοῦ G.Dubroca, προσπαθοῦν νά ἀποδεσμευτοῦν. Ζητοῦν, σέ πρώτη φάση, τήν ὑπογραφή νέας συμφωνίας πού θά προβλέπει τή μείωση τοῦ δικαιώματος τοῦ Γάλλου προξένου καί τῶν ναύλων, ἀπειλώντας ἔμμεσα ὅτι θά στραφοῦν πρός τά καράβια ἄλλων ἐθνικοτήτων.[571]

Ἡ πρώτη αὐτή ἀντίδραση τῶν Ἑλλήνων ἐμπόρων στήν ἀποκλειστικότητα τῆς γαλλικῆς ναυτιλίας δέν ἄλλαξε καί πολύ τά πράγματα, τουλάχιστο στά ἑπόμενα 5-10 χρόνια. Ὁ πρόξενος J.Dubroca ἐξακολουθοῦσε νά ἐφαρμόζει τή συμφωνία πού εἶχε ὑπογράψει ὁ πατέρας του μέ τούς ντόπιους ἐμπόρους καί τά γαλλικά καράβια συνέχιζαν νά διατηροῦν τήν ἀποκλειστικότητα στήν ἀκτοπλοΐα τῆς Ἄρτας. Τά ἐμπορεύματα τῶν Ἑλλήνων ἐμπόρων φυλάσσονταν στίς ἀποθῆκες τοῦ γαλλικοῦ προξενείου μέχρι νά φορτωθοῦν, ὅπως καί ἐκεῖνα πού ἔφταναν ἀπό τήν Ἰταλία. Μέ τόν τρόπο αὐτόν ἐξασφαλίζονταν βέβαια οἱ φορτωτές, ἀφοῦ στούς τόπους φόρτωσης δέν ὑπῆρχαν οὔτε οἱ κατάλληλες ἀποθῆκες οὔτε τό προσωπικό πού θά ἀναλάμβανε τή φύλαξη τῶν ἐμπορευμάτων. Παράλληλα ὅμως, καί αὐτό ἐνδιέφερε πιό πολύ τούς προξένους, διασφαλίζονταν καί τά συμφέροντα τῶν Γάλλων καπετάνιων ἀπό τόν κίνδυνο τῆς ἀθέτησης τῶν συμφωνιῶν ἀπό τή μεριά τῶν φορτωτῶν· οἱ τελευταῖοι αὐτοί δέν μποροῦσαν νά παραλάβουν τά ἐμπορεύματά τους, ἄν δέν εἶχαν πληρώσει τούς ναύλους καί τά ἄλλα ἔξοδα.

Τό γεγονός αὐτό ἔχει ξεχωριστή σημασία· ὁ πρόξενος ἐμφανίζεται ὡς ἐγγυητής τῶν συμφερόντων ναυλωτῆ καί πλοιοκτήτη, ἰδιότητα πού τοῦ προσδίδει ἰδιαίτερο κύρος. Δέν γνωρίζομε πότε ἀκριβῶς ἐφαρμόστηκε ἡ παραπάνω πρακτική.Σίγουρα πάντως πρίν ἀπό τή συμφωνία τοῦ 1719 ἀνάμεσα στόν G.Dubroca καί τούς Ἕλληνες ἐμπόρους. Τό πιό πιθανό εἶναι ὅτι ἐγκαινιάστηκε ἀπό τόν πρόξενο αὐτόν μόλις ἀνέλαβε τά καθήκοντά του στήν Ἄρτα (1705) ἤ τόν ἑπόμενο χρόνο. Ὁπωσδήποτε ὅμως ἡ ἐφαρμογή της ἔπρεπε νά ἔχει τή

συγκατάθεση, ἄν ὄχι τή σύμπραξη, τοῦ Τούρκου διοικητῆ Ἄρτας. Ἔτσι μποροῦμε νά δεχτοῦμε, μέ ἀρκετή σιγουριά, ὅτι οἱ Ἕλληνες ἔμποροι δέν χρησιμοποιοῦν τίς ἀποθῆκες τοῦ γαλλικοῦ προξενείου ἀπό τό 1727, ὅταν οἱ σχέσεις τοῦ J.Dubroca μέ τόν νέο βοεβόδα Ἄρτας εἶχαν ὀξυνθεῖ σοβαρά.[572]

Τό ἔτος 1730 μπορεῖ νά θεωρηθεῖ ὡς σταθμός στήν ἱστορία τῆς γαλλικῆς ναυτιλίας τῆς Ἄρτας. Ἤδη ὁ ἀνταγωνισμός τῶν ἄλλων Εὐρωπαίων, ἰδιαίτερα τῶν Ἄγγλων, ἦταν τόσο πιεστικός, ὥστε τό ΕΕΜ εἶχε ἀναγκαστεῖ νά ἀπαλλάξει τά γαλλικά καράβια πού ἐπιδίδονταν στήν ἀκτοπλοΐα τῆς Ἀνατολῆς ἀπό τό μισό τῶν ἐπιβαρύνσεων, δηλ.τοῦ προξενικοῦ καί τῶν ἔκτακτων εἰσφορῶν πού ὡς τότε πλήρωναν. Τό μέτρο ἀπέβλεπε στή μείωση τῶν ἐξόδων καί ἐπομένως στήν εὐχερέστερη ἀντιμετώπιση τοῦ ἀνταγωνισμοῦ στόν τομέα αὐτόν τῶν θαλάσσιων μεταφορῶν.[573] Τό ἴδιο ἔτος κυκλοφόρησε καί ἐγκύκλιος τοῦ διοικητῆ τῆς Προβηγκίας Lebret, πού ἔθετε ὅρους στή ναύλωση γαλλικῶν καραβιῶν ἀπό ξένους ἐμπόρους.[574] Στό μεταξύ, ὁ πόλεμος τῆς Τρίπολης πού εἶχε προηγηθεῖ εἶχε στρέψει τήν προτίμηση τῶν ντόπιων ἐμπόρων πρός τήν αὐστριακή σημαία. Ἔτσι ὁ J.Dubroca ἀναγκάστηκε νά ἀπαιτήσει τήν καταβολή τοῦ προξενικοῦ, ἔστω καί ἄν οἱ ντόπιοι ἔμποροι δέν φόρτωναν σέ γαλλικά καράβια, μέ βάση τή γνωστή συμφωνία τοῦ 1719. Μέ τόν τρόπο αὐτό θά ἀφαιροῦσε ἀπό τά αὐστριακά καράβια ἕνα σημαντικό πλεονέκτημα, ἀφοῦ οἱ ντόπιοι ἔμποροι δέν θά ἀπαλλάσσονταν, ὅπως πίστευαν, ἀπό τή σχετική ἐπιβάρυνση.

Οἱ ἐνέργειες τοῦ προξένου Ἄρτας προκάλεσαν τή διαμαρτυρία τοῦ Αὐστριακοῦ ἐπιτετραμμένου στήν Πύλη de Taleman, πρός τόν ὁποῖον εἶχαν ἀπευθυνθεῖ οἱ Ἕλληνες ἔμποροι. Ὁ Αὐστριακός διπλωμάτης, ἀφοῦ ἐξέφρασε τήν ἔκπληξή του γιά τήν τακτική τοῦ Dubroca, τοῦ ἀμφισβήτησε τό δικαίωμα γιά τήν εἴσπραξη τοῦ προξενικοῦ, παρόλο πού δέν εἶχε κάνει τό ἴδιο ὅταν πρότεινε στόν ἴδιο πρόξενο, ὅπως ἀναφέρθηκε, νά ἀναλάβει καί τό αὐστριακό προξενεῖο στήν Ἄρτα. Ὁ Γάλλος πρόξενος,μέ τή σειρά τοῦ, ἀπάντησε στόν de Taleman ὅτι τοῦ λοιποῦ δέν θεωρεῖ τόν ἑαυτό του ἐπιφορτισμένο μέ τήν ἐκπροσώπηση τῶν Αὐστριακῶν ὑπηκόων στήν Ἄρτα, ἐνέργεια πού ἐπιδοκιμάστηκε καί ἀπό τόν Γάλλο πρεσβευτή στήν Πύλη. Παράλληλα ὁ Dubroca ὑπενθύμιζε στόν ἐπιτετραμμένο τῆς Αὐστρίας τό ἄρθρο 13 τῶν διομολογήσεων (τοῦ 1673), τό ὁποῖο παρεῖχε στούς Γάλλους διπλωματικούς ὑπαλλήλους τό ἀποκλειστικό δικαίωμα τῆς προστασίας τῶν χριστιανῶν ὑπηκόων πού δέν διέθεταν δικούς τους προξένους. Ἀκόμη, ὑπογράμμιζε τό γεγονός ὅτι οἱ Ἕλληνες ἔμποροι ἦταν ὑπήκοοι τοῦ σουλτάνου καί ὄχι τοῦ Αὐστριακοῦ αὐτοκράτορα. Ἡ στάση αὐτή τοῦ Γάλλου προξένου καί ἡ ὑπεροχή του στό διπλωματικό πεδίο ἀπέναντι στούς Αὐστριακούς εἶχαν σάν ἀποτέλεσμα τήν ἐπανάκτηση τῆς ἐμπιστοσύνης τῶν ντόπιων ἐμπόρων ἀπό τή γαλλική ναυτιλία. Ἔτσι δικαιολογεῖται ἡ γνώμη τοῦ Dubroca, ἄν καί διατυπωμένη μέ ἀρκετή ὑπερβολή, ὅτι τό ἐμπόριο τῶν Γιαννιωτῶν μέ τήν Ἰταλία διεξαγόταν ἀποκλειστικά κάτω ἀπό τή σημαία τοῦ βασιλιᾶ τῆς Γαλλίας. Ἡ αἰσιοδοξία τοῦ προξένου αὐτοῦ στηριζόταν καί στήν ὑποστήριξη μιᾶς σημαντικῆς μερίδας τῶν ντόπιων ἐμπόρων· ἔφτανε μάλιστα ἡ αἰσιοδοξία του ὡς τό σημεῖο νά ἀψηφᾶ ὁποιονδήποτε ἀνταγωνισμό.[575] Τά δυό-τρία ἑπόμενα χρόνια δικαίωσαν τήν ἐκτίμηση τοῦ Dubroca.[576]

Ὡστόσο, ἡ αἰσιοδοξία τοῦ Γάλλου προξένου δέν διάρκεσε γιά πολύ. Στά 1734 ἐκφράζει βάσιμους φόβους ὅτι οἱ Γιαννιῶτες ἔμποροι δέν θά ἀργοῦσαν νά χρησιμοποιή-

σουν ξένα καράβια, ἄν σ'αὐτό ἔβρισκαν καί τό παραμικρό συμφέρον. Ἡ προοπτική παρουσιαζόταν ἰδιαίτερα ἀνησυχητική γιά τόν πρόξενο τῆς Ἄρτας, ὄχι μόνο στόν τομέα τῶν θαλάσσιων μεταφορῶν, ἀλλά καί στόν γενικότερο, τοῦ ἐμπορίου τοῦ σιταριοῦ. Γιά τήν ἀντιμετώπιση τοῦ κινδύνου, ὁ Dubroca πρότεινε νά περιληφθεῖ εἰδικός ὅρος στήν ἀναμενόμενη συνθήκη ἀνάμεσα στή Γαλλία καί τόν βασιλιά τῆς Νεάπολης. Σύμφωνα μέ τόν ὅρο αὐτόν, δέν θά ἐπιτρεπόταν ἡ ἐλεύθερη διεξαγωγή τοῦ ἐμπορίου τῶν Ἑλλήνων στά λιμάνια τῶν Δύο Σικελιῶν, παρά μόνο μέ γαλλικά καράβια. Ὁ πρόξενος τῆς Ἄρτας πίστευε ὅτι ἕνας τέτοιος ὅρος δέν ἦταν δύσκολο νά συμπεριληφθεῖ στή συμφωνία, ἀφοῦ ὁ βασιλιάς τῆς Νεάπολης θά ἔπαιρνε τό στέμμα ἀπό τά χέρια τοῦ Λουδοβίκου ΙΕ΄.[577]

Ἡ πρόταση τοῦ Dubroca βέβαια δέν ἐφαρμόστηκε· τό βασίλειο τῆς Νεάπολης πέρασε στήν ἐπιρροή τῆς Ἱσπανίας (συνθήκη Βιέννης, 3.10.1735). Ἔτσι ὁ πρόξενος Boulle, ἀμέσως μόλις ἀνέλαβε τά καθήκοντά του στήν Ἄρτα, γιά νά ἐξασφαλίσει μάλιστα φορτίο στό καράβι πού τόν ἔφερε ἐκεῖ, βρέθηκε στήν ἀνάγκη νά γράψει στούς Γιαννιῶτες ἐμπόρους καί νά τούς παρακαλέσει σχετικά. Ὁ ἴδιος πρόξενος, μέ τήν πρώτη του ἐπιστολή πρός τό ὑπουργεῖο Ναυτικῶν, παρέχει τή διαβεβαίωση ὅτι θά κάνει τό πᾶν γιά νά ξανακερδίσει ἡ γαλλική ναυτιλία τήν προτίμηση τῶν ντόπιων ἐμπόρων καί παράλληλα νά ἐκτοπιστοῦν ἀπό ἐκεῖ οἱ Ἄγγλοι.[578] Οἱ πρῶτες αὐτές προσπάθειες τοῦ Boulle δέν εἶχαν βέβαια θεαματικά ἀποτελέσματα. Τό καράβι πού τόν εἶχε φέρει (τό "St Jean-Baptiste" τοῦ καπ. Ant. Carbonnel), κατόρθωσε τελικά νά βρεῖ φορτίο γιά τή Μεσσήνη, ἀφοῦ ἔμεινε στήν Ἄρτα πάνω ἀπό τρεῖς μῆνες. Ὡστόσο, καί δυό ἐγγλέζικα καράβια δέν κατάφεραν νά πάρουν πλῆρες φορτίο.[579]

Τά πρῶτα μέτρα τοῦ προξένου Boulle, γιά τήν ἐπιβοήθηση τῆς γαλλικῆς ναυτιλίας στήν περιοχή του, εἶχαν δυό βασικούς στόχους: τή μείωση τῶν γενικῶν ἐξόδων καί τήν ἐξασφάλιση ταχύτητας καί ἀμεσότητας στήν ἱκανοποίηση τῆς ζήτησης. Στά πλαίσια τῶν μέτρων αὐτῶν, ὁ Γάλλος πρόξενος ἀπέλυσε ἕναν Ἕλληνα ὑπάλληλο, ὁ ὁποῖος εἶχε προσληφθεῖ ἀπό τόν J. Dubroca μέ τό ἀξίωμα τοῦ γραμματέα τῆς Σαγιάδας καί ἁρμοδιότητα νά μεσιτεύει γιά τούς ναύλους. Ἐπίσης, ἔδωσε ἐντολή στόν καπ. Carbonnel νά ἐπιστρέψει πάλι στήν Ἄρτα, ὅπου ἡ παρουσία γαλλικοῦ καραβιοῦ εἶχε καταντήσει κάτι τό σπάνιο.[580] Οἱ ἐνέργειες τοῦ Boulle δέν ἄργησαν νά καρποφορήσουν. Ὁ πρόξενος αὐτός, ἔμπειρος ἔμπορος, γρήγορα δημιούργησε δεσμούς μέ τούς ντόπιους ἐμπόρους. Ἡ πρωτοβουλία του ἐπίσης νά μειώσει τά ναῦλα κατά τό 1/4 ἀποδείχτηκε ἀποτελεσματική γιά τήν προσέλκυση ντόπιων φορτωτῶν. Ἀπό τήν ἄλλη μεριά, ἡ μείωση αὐτή προσφέρθηκε, ὅπως θά λέγαμε σήμερα, σάν τιμή γνωριμίας καί δέν δημιούργησε προηγούμενο γιά μιά μόνιμη κατάσταση. Μέ τά μέτρα αὐτά καί μέ τήν ἐμπιστοσύνη πού ὁ νέος πρόξενος ἄρχισε νά ἐμπνέει στούς ντόπιους, ἡ γαλλική ναυτιλία ἐπανέκτησε τό χαμένο ἔδαφος στήν Ἄρτα. Δυό γαλλικές ταρτάνες εἶχαν δρομολογηθεῖ σχεδόν μόνιμα στή γραμμή Ἄρτας-Μεσσήνης κατά τέτοιον τρόπο, ὥστε νά ἀναχωροῦν ταυτόχρονα ἡ μία ἀπό τήν Ἄρτα καί ἡ ἄλλη ἀπό τή Μεσσήνη. Χάρη στήν ὀργάνωση αὐτή, στό διάστημα 1740-1742 τά ἀγγλικά καράβια δύσκολα ἀποφάσιζαν νά ἀναζητήσουν φορτίο στήν Ἄρτα, παρά τίς προσπάθειες τοῦ γνωστοῦ μας προξένου τῆς Ἀγγλίας Θ. Πάνου.[581]

Ἡ ἐπιτυχία ὅμως αὐτή τῆς γαλλικῆς ναυτιλίας δέν διάρκεσε γιά πολύ. Στά τέ-

λη τοῦ 1742 μέ ἀρχές τοῦ 1743, δέχτηκε καίριο πλῆγμα ἀπό τήν πανώλη πού σημειώθηκε στή Μεσσήνη. Τό ἄμεσο ἀποτέλεσμα ἀπό τήν ἐπιδημία ἦταν νά μειωθεῖ σημαντικά τό ἐμπόριο τῶν Ἑλλήνων μέ τήν πόλη αὐτή τῆς Σικελίας, μέ ἀνάλογες ἐπιπτώσεις στήν ἀκτοπλοΐα τῆς Ἄρτας.[582] Ἀλλά καί ὅταν ἀκόμη ἡ ἐπιδημία εἶχε ὑποχωρήσει, τά καράβια πού ἔρχονταν ἀπό τά λιμάνια τοῦ σουλτάνου μέ προορισμό τή Μεσσήνη ἦταν ὑποχρεωμένα, ὅπως σημειώθηκε, νά κάνουν πρῶτα καραντίνα στή Μάλτα. Ἔτσι ὁ χρόνος καί τά ἔξοδα τοῦ ταξιδιοῦ αὔξαιναν σημαντικά, ἐνῶ παράλληλα μειωνόταν ἡ ἀνταγωνιστικότητα τῆς γαλλικῆς σημαίας, ἡ ὁποία εἶναι γνωστό ὅτι ἀντιμετώπιζε ἤδη δυσχέρειες ἐξαιτίας τοῦ ὑψηλοῦ κόστους συντήρησης καί δρομολόγησης τῶν καραβιῶν της.[583]

Ἀπό τήν ἄλλη μεριά, τά μεσολογγίτικα καράβια ἦταν πλέον, στή δεκαετία τοῦ 1740, σέ θέση νά συναγωνιστοῦν μέ ἐπιτυχία τά γαλλικά στίς γραμμές πρός τά ἰταλικά λιμάνια.[584] Τήν ἴδια ἐπίσης ἐποχή, ὁ γνωστός μας Ἀναστάσιος Πάνου εἶχε ἀναλάβει τό προξενεῖο τῆς Ραγούζας καί ἐπενέβαινε ἀποφασιστικά καί στόν τομέα αὐτόν τῆς οἰκονομικῆς δραστηριότητας· ὁ Πάνου εἶχε πάντα στή διάθεση τῶν συμπατριωτῶν του ἐμπόρων δύο καράβια ἕτοιμα νά φορτώσουν ἀπό τήν Ἄρτα γιά τή Μεσσήνη ἤ τά ἄλλα ἰταλικά λιμάνια.[585] Ὁ Boulle ἔπρεπε λοιπόν νά καταβάλει ἐπίπονες προσπάθειες, γιά νά ἀντιμετωπίσει τήν κατάσταση πού εἶχε δημιουργηθεῖ.[586] Ἐπίσης ὁ Γάλλος πρόξενος ὄφειλε νά φροντίζει, ὥστε νά ὑπάρχουν συνεχῶς στή διάθεση τῶν ντόπιων ἐμπόρων γαλλικά καράβια. Πραγματικά, ἡ ταρτάνα τοῦ καπ.Jacques Rousset καί τό μπάρκο τοῦ καπ. Jean Billou, στά 1750-1751, εἶχαν δρομολογηθεῖ στή γραμμή Ἄρτας-Μεσσήνης.[587] Ἐπιπλέον, τά καράβια αὐτά θά ἔπρεπε νά εἶναι ἐπανδρωμένα μέ ἱκανά καί ἔμπειρα πληρώματα, ἀποφασισμένα νά ἀψηφήσουν τό ἄσχημο κλίμα τῆς Ἄρτας.[588]

Παρόλες ὅμως τίς προσπάθειες τοῦ Boulle, ἡ γαλλική ναυτιλία ἔχανε συνεχῶς ἔδαφος, ἀπό τό 1751 καί ἔπειτα, στήν ἀκτοπλοΐα τῆς Ἄρτας. Τό μέτρο τῆς πτώσης αὐτῆς μᾶς τό δίνουν δυό κυρίως μαρτυρίες τοῦ Γάλλου προξένου. Ἡ πρώτη ἀναφέρεται σέ προστατευόμενους τῆς Γαλλίας ἀπό τά Γιάννενα, οἱ ὁποῖοι εἶχαν φορτώσει ἐμπορεύματα γιά τή Μεσσήνη σέ λιβορνέζικα καράβια, τή στιγμή πού μιά γαλλική ταρτάνα φόρτωνε μέ τόν ἴδιο προορισμό. Ἔτσι ὁ Boulle ἀναγκάστηκε νά τούς ἀπειλήσει ὅτι θά τούς ἀφαιρεθεῖ ἡ προστασία· οἱ ἀπειλές ὑποχρέωσαν κάποιον τρίτον προστατευόμενο νά φορτώσει σέ γαλλικό καράβι, ἀκυρώνοντας τή συμφωνία του μέ λιβορνέζικο. Ὡστόσο τό γεγονός παραμένει. Οἱ ἴδιοι οἱ προστατευόμενοι τῆς Γαλλίας, μέ κίνδυνο νά χάσουν ἕνα τόσο εὐνοϊκό προνόμιο, προτιμοῦσαν νά ναυλώνουν ξένα καράβια.[589] Ἡ ἄλλη μαρτυρία παρουσιάζει μέ ἀριθμούς, καί γι' αὐτό πιό παραστατικά, τή δυσμενή κατάσταση γιά τή γαλλική ναυτιλία. Συγκεκριμένα, στά 1750 εἶχαν μεταφερθεῖ ἀπό γαλλικά καράβια ἀπό τή Μεσσήνη καί τό Λιβόρνο στήν Ἄρτα ἐμπορεύματα ἀξίας 21.237 πιάστρων, καί ἀπό τήν Ἄρτα στίς δυό αὐτές πόλεις προϊόντα ἀξίας 25.623 π. Στά 1751, τά πρῶτα ἔπεσαν στίς 8.866 π. καί τά δεύτερα στίς 17.812 π.[590]

Ἡ πτώση τῆς γαλλικῆς ναυτιλίας στήν ἐξεταζόμενη ἐδῶ περιοχή συνεχίστηκε καί στά 1752 καί 1753. Οἱ ναυλώσεις γαλλικῶν καραβιῶν ἀπό τήν Ἄρτα πρός τή Μεσσήνη καί τό Λιβόρνο γίνονταν ὅλο καί πιό σπάνιες καί τά σχετικά κέρδη συνεχῶς καί πιό ἀσήμαντα. Τά ραγουζαΐικα καράβια εἶχαν ρίξει τούς ναύλους τόσο, ὥστε ὁ Boulle δέν βλέπει τί τελικά εἶχαν νά κερδίσουν. Τήν κατάσταση χειροτερεύει γιά τούς Γάλλους

ὁ σκληρός ἀνταγωνισμός τῶν Ἑλλήνων προξένων, καί ἰδιαίτερα τοῦ Ἀναστ.Πάνου.[591] Τελικά, στίς παραμονές τοῦ ἑπταετῆ πολέμου, τά ραγουζαίικα καράβια εἶχαν ἐκτοπίσει ἐντελῶς τά γαλλικά ἀπό τήν ἀκτοπλοΐα τῆς Ἄρτας. Οἱ Γάλλοι καπετάνιοι εἶναι ἀπρόθυμοι νά πᾶνε στήν Ἄρτα, ἀκόμη καί ὅταν ὁ πρόξενός τους ἐκεῖ τούς βεβαιώνει ὅτι θά ἐξασφαλίσουν ναύλους.[592] Κατά τή διάρκεια λοιπόν τοῦ πολέμου (1756-1763), ἡ γαλλική ναυτιλία δέν εἶχε τίποτε πιά νά χάσει σχετικά μέ τήν ἀκτοπλοΐα τῆς Ἄρτας. Ὁ Boulle περιορίζεται τώρα νά ἀναφέρει στερεότυπα ὅτι κανένα γαλλικό καράβι δέν φάνηκε στήν περιοχή τοῦ προξενείου του.

Ὁ θεληματικός ἐξισλαμισμός τοῦ Boulle καί τό διάστημα τῆς προσωρινῆς προξενείας τοῦ Julien (1764-1767) δέν ἦταν ἀσφαλῶς οἱ καλύτερες προϋποθέσεις, στίς ὁποῖες θά μποροῦσε νά στηριχτεῖ ἡ γαλλική ναυτιλία καί νά ξαναπάρει τή θέση της στήν ἀκτοπλοΐα τῆς περιοχῆς. Ὡστόσο ὁ Julien κατόρθωσε, ὡς τό 1768, νά προσελκύσει στήν περιοχή μερικά γαλλικά καράβια, παρόλες τίς ἀντιδράσεις τοῦ προξένου τῆς Ραγούζας.[593] Ἀκόμη καί τό 1770, παρά τήν ἔκρυθμη κατάσταση πού εἶχε προκαλέσει στήν περιοχή ὁ τουρκικός στρατός στό πέρασμά του γιά τήν Πελοπόννησο, δύο γαλλικά καράβια ἐξακολουθοῦσαν τά ταξίδια τους· κατά τόν Julien, τό γόητρο τῆς γαλλικῆς σημαίας δέν εἶχε καθόλου μειωθεῖ.[594] Στά 1771 ὅμως, τό προξενεῖο τῆς Ἄρτας εἶχε οὐσιαστικά περιοριστεῖ στήν περιοχή τοῦ Ἀμβρακικοῦ. Τό μόνο πού ἀπέμενε στούς Γάλλους, κατά τόν ἴδιο πρόξενο, δέν ἦταν παρά τό κέρδος ἀπό τίς μεταφορές ἐμπορευμάτων πρός τό Λιβόρνο, τή Μεσσήνη, τήν Καλαβρία καί τή Μάλτα, οἱ ὁποῖες μποροῦσαν νά ἀπασχολοῦν σέ μόνιμη βάση δυό γαλλικά καράβια. Οἱ ναῦλοι, κατά τήν ἐκτίμηση τοῦ Julien, ἄφηναν ἀξιόλογο κέρδος, ἐνῶ ἡ ἱκανότητα καί ἡ φήμη τῶν Γάλλων καπετάνιων ἐξασφάλιζαν τήν προτίμηση τῶν ντόπιων ἐμπόρων. Σ'αὐτό συνέβαλλε ἀποφασιστικά καί τό γεγονός ὅτι μόνο τά γαλλικά καράβια δέν πλήρωναν τόν εἰδικό τελωνειακό δασμό, πού οἱ Βενετοί εἶχαν ἐπιβάλει στήν Πρέβεζα, ὡς κύριοι καί φύλακες τοῦ κόλπου.[595]

Κατά τά ἑπόμενα χρόνια, φαίνεται πώς γιά λίγο διάστημα ἡ κίνηση τῶν γαλλικῶν καραβιῶν στήν ἀκτοπλοΐα τῆς Ἄρτας εἶχε αὐξηθεῖ σημαντικά. Τήν ὑπόθεση αὐτή δικαιολογεῖ ἡ μαρτυρία τοῦ Julien, ὅτι δηλ. ἡ βασική οἰκονομική δραστηριότητα τῶν Γάλλων τῆς Ἄρτας ἦταν οἱ μεταφορές πρός τά ἰταλικά λιμάνια,[596] καθώς καί οἱ σημαντικές ἐξαγωγές σιταριοῦ μέ προορισμό τήν Προβηγκία, ἰδίως στή διετία 1773-1774.[597]

Ὁλοκληρώνοντας τήν ἐξέταση τῆς γαλλικῆς παρουσίας στήν ἀκτοπλοΐα τῆς Ἄρτας, θεωροῦμε σκόπιμο νά θίξουμε καί τό πρόβλημα τῶν ναύλων. Βέβαια πρόθεσή μας δέν εἶναι νά ἐξαντλήσουμε τά σχετικά πολύπλοκα προβλήματα.[598] Οἱ λίγες πληροφορίες ἄλλωστε τῆς προξενικῆς ἀλληλογραφίας δέν θά τό ἐπέτρεπαν. Ὡστόσο θά ἦταν χρήσιμο νά παρατεθοῦν οἱ λίγες αὐτές μαρτυρίες. Ἡ σπουδαιότερη εἶναι τοῦ 1725.[599] Ἡ σημασία της ὀφείλεται σέ δυό κυρίως σημεῖα: πρῶτα-πρῶτα στή ρητή μνεία ὅτι ἕνα καράβι μέσης χωρητικότητας πληρωνόταν μέ 500 τσεκίνια γιά ἕνα ταξίδι ἀπό τήν Ἄρτα στή Μεσσήνη. Εἰδικότερα, τό καράβι εἰσέπραττε 3 πιάστρα γιά κάθε χιλιάδα δερμάτων cordouans καί 2 tarins[600] γιά κάθε μπάλα ἐμπορευμάτων. Ἡ μαρτυρία αὐτή ἐνδιαφέρει ἐπίσης ἰδιαίτερα, γιατί ἀναφέρεται καί στόν ἀνταγωνισμό ἀνάμεσα στούς Γάλλους καπετάνιους. Σέ μιά ἐποχή πού ἡ κυριαρχία τῆς γαλλικῆς ναυτιλίας στήν ἀκτοπλοΐα τῆς Ἄρτας ἦταν

ἀδιαμφισβήτητη, μερικοί καπετάνιοι δέν συμμορφώνονταν μέ τίς τιμές τῶν ναύλων πού εἶχαν καθοριστεῖ ἀπό τόν πρόξενο, ἀλλά φόρτωναν μέ μικρότερες. Ἡ τακτική αὐτή ἀνάγκασε τόν J.Dubroca νά πάρει τά ἑξῆς μέτρα: α) Κανένας καπετάνιος δέν θά πήγαινε στά Γιάννενα νά διαπραγματευτεῖ μέ Ἕλληνες ἐμπόρους, χωρίς τήν ἄδεια τοῦ προξένου καί χωρίς νά φροντίσει νά πληροφορηθεῖ ἀπό τή γραμματεία τοῦ προξενείου τίς τιμές τῶν ναύλων.[601] β) Οἱ Γάλλοι καπετάνιοι δέν μποροῦσαν νά κλείσουν παρά μόνο ἕνα φορτίο κάθε φορά.

Στά 1740, οἱ τιμές τῶν ναύλων εἶχαν πέσει αἰσθητά στήν Ἄρτα, ἐξαιτίας τοῦ ἀνταγωνισμοῦ τῶν ἰταλικῶν καί τῶν ραγουζαίικων καραβιῶν.[602] Χαμηλές ἦταν ἐπίσης οἱ τιμές καί στά 1749, καί πάλι ἀπό τήν ἴδια αἰτία: ἕνα σκοῦδο Μεσσήνης γιά κάθε χίλια δέρματα cordouans καί ἕνα tarin γιά κάθε σάκκο μέ κερί (πάντα γιά τό δρομολόγιο Ἄρτας-Μεσσήνης).[603] Στά 1757, ἡ μικρή ταρτάνα (τῶν 30 τόννων) "Ste Anne-du-Port" τοῦ καπ.Jean Ricord ἀπό τή Μασσαλία εἶχε ναυλωθεῖ στήν Τρίπολη τῆς Λιβύης, γιά νά μεταφέρει σκλάβους. Ὁ χρόνος τοῦ συμβολαίου ἦταν δυό χρόνια καί τό καράβι θά εἰσέπραττε 50 τσεκίνια τόν μήνα.[604] Τέλος, κατά τόν ρωσοτουρκικό πόλεμο (1768-1774), ἡ κατάσταση εἶχε μεταβληθεῖ πρός ὄφελος τῆς γαλλικῆς ναυτιλίας, ὅπως σημειώθηκε καί πιό πάνω. Ἡ παρουσία τῶν γαλλικῶν καραβιῶν γίνεται ὅλο καί πιό πυκνή στήν Ἄρτα. Οἱ Γάλλοι καπετάνιοι ἀψηφοῦν καί αὐτόν τόν κίνδυνο τῶν πειρατῶν καί τῶν κουρσάρων. Ὁ λόγος βέβαια δέν ἦταν ἄλλος ἀπό τό σημαντικό κέρδος, τό ὁποῖο ὀφειλόταν τόσο στήν ἐμπιστοσύνη τῶν ντόπιων φορτωτῶν ὅσο καί στήν ἀξιόλογη ἄνοδο τῶν ναύλων.[605]

δ) Οἱ ἀνταγωνισμοί

Στήν προηγούμενη παράγραφο, θίξαμε συχνά τό πρόβλημα τοῦ ἀνταγωνισμοῦ στήν ἀκτοπλοΐα τῆς Ἄρτας, ἰδιαίτερα μετά τό 1740, ἀνάμεσα στά γαλλικά ἐμπορικά καράβια καί σ'ἐκεῖνα ἄλλων εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων, καθώς καί τῶν Ἑλλήνων. Ἐπίσης, στά οἰκεῖα κεφάλαια τοῦ Β΄ μέρους τῆς ἐργασίας ἐρευνήθηκαν οἱ γενικότερες σχέσεις τῶν Γάλλων τῆς Ἄρτας μέ τούς ντόπιους καί μέ τούς ἄλλους Εὐρωπαίους πού δροῦσαν στήν περιοχή. Ἐδῶ θά μᾶς ἀπασχολήσουν οἱ ἀνταγωνιστικές, βασικά, σχέσεις τῶν Γάλλων τῆς Ἄρτας μέ τούς ὑπόδουλους Ἕλληνες τῆς περιοχῆς καί μέ Εὐρωπαίους, ὅπως αὐτές λειτουργοῦν εἰδικά στόν τομέα τῆς ναυτιλίας.

1. Ἕλληνες

Ὅπως καί στούς ἄλλους τομεῖς τῆς οἰκονομικῆς δραστηριότητας, ἔτσι καί στή ναυτιλία ὁ ἀνταγωνισμός τῶν Ἑλλήνων ὑπῆρξε σφοδρός. Ἀρχίζει νά ἐκδηλώνεται μέ τήν εἴσοδο τῆς δεκαετίας τοῦ 1740, κορυφώνεται εἴκοσι χρόνια ἀργότερα καί καταλήγει μέ τήν ἐκτόπιση τῆς γαλλικῆς ναυτιλίας ἀπό τήν ἐξεταζόμενη ἐδῶ περιοχή.

Στίς πρῶτες δεκαετίες τοῦ αἰώνα, δέν μπορεῖ φυσικά νά γίνει λόγος γιά σοβαρό ἀνταγωνισμό, καί πολύ περισσότερο γιά ἀπειλή τῶν συμφερόντων τῆς γαλλικῆς ναυτιλίας στήν Ἄρτα ἀπό τούς ντόπιους. Τήν ἐποχή αὐτή οἱ ὑπόδουλοι Ἕλληνες δέν εἶχαν ἀρχίσει ἀκόμη νά δημιουργοῦν ἐμπορικό στόλο. Τά λίγα ἐμπόδια πού μποροῦσαν νά περεμβληθοῦν στή δραστηριότητα τῆς γαλλικῆς ναυτιλίας προέρχονταν ἀποκλειστικά ἀπό τά πλοιάρια τῶν Ἑπτανήσιων,[606] τά ὁποῖα, ὅπως ἀναφέρθηκε, διευκόλυναν τή φόρτωση τῶν

ἰταλικῶν καραβιῶν σέ βάρος τῶν γαλλικῶν. Σημειωνόταν ἀκόμη ἡ γαλλική ναυτιλία ἀπό τήν, ἔστω καί μικρή, προτίμηση τῶν Ἑλλήνων πρός ἄλλα καράβια ἤ ἀπό τήν προστασία πού παρεῖχαν οἱ νησιῶτες στούς ἐχθρούς τῶν Γάλλων κουρσάρους καί πειρατές.

Ἡ πρώτη, χρονολογικά, μνεία γιά σοβαρή ἀπειλή τῶν γαλλικῶν ναυτιλιακῶν συμφερόντων εἶναι τοῦ ἔτους 1739.[607] Τότε γιά πρώτη φορά πληροφορούμαστε ὅτι δροῦσαν στήν περιοχή τρία-τέσσερα καράβια Ἑλλήνων, μέ τουρκική σημαία. Καί πάλι ὅμως, ἡ ὕπαρξη τῶν καραβιῶν αὐτῶν δέν ἀπειλοῦσε τόσο τά καθαρά ναυτιλιακά συμφέροντα τῶν Γάλλων, ὅσο τά ἐμπορικά, καί ἰδιαίτερα στόν τομέα τοῦ σιταριοῦ. Συγκεκριμένα, μερικοί Ἕλληνες ἔμποροι τῆς Ἄρτας εἶχαν κατασκευάσει στήν Πρέβεζα ἀποθῆκες σιταριοῦ. Τά τρία-τέσσερα καράβια πού μνημονεύτηκαν, ὁπωσδήποτε μικρῆς χωρητικότητας,[608] χρησίμευαν ἀποκλειστικά γιά νά διατηροῦνται πάντα γεμάτες οἱ ἀποθῆκες τῆς Πρέβεζας. Τήν ἴδια ἐποχή, ὡστόσο, ἐντείνεται ἡ δράση τῶν μικρῶν ἑλληνικῶν σκαφῶν, τά ὁποῖα δέν περιορίζονται στό νά ἐξασφαλίζουν φορτίο στά ἰταλικά καράβια. Ὁ πρόξενος Boulle, προφανῶς ὄχι χωρίς κάποια ὑπερβολή, ἀναφέρει ὅτι τά πλοιάρια τῶν Ἑλλήνων μαζί μέ τίς βενετσιάνικες φελοῦκες, εἶχαν κατακτήσει τό ἐμπόριο τῆς Κεφαλλονιᾶς, τῆς Ζακύνθου, τῆς Κέρκυρας, τοῦ Ὄτραντο καί τῆς Barleta. Ὡς μοναδική λύση ὁ Γάλλος πρόξενος προτείνει τήν παρουσία στήν περιοχή γαλλικῶν καραβιῶν (ταρτάνες) 1.000-1.200 κανταριῶν. Στίς ταρτάνες αὐτές θά ἔπρεπε νά ἐπιτραπεῖ ἡ συμμετοχή ὡς συνιδιοκτητῶν καί σέ Ἕλληνες πλούσιους ἐμπόρους τῆς περιοχῆς.[609]

Δέν εἶναι γνωστό ἄν οἱ παραπάνω προτάσεις τοῦ προξένου Ἄρτας ἔγιναν ἔπειτα ἀπό σχετικά διαβήματα τῶν Ἑλλήνων ἐμπόρων ἤ τουλάχιστο τῶν προστατευόμενων τῆς Γαλλίας. Ἀναμφίβολα ὅμως, θά μποροῦσαν νά ἔχουν εὐεργετικές ἐπιπτώσεις γιά τή γαλλική ναυτιλία, γιατί θά ἔστρεφαν πρός αὐτήν τόν κύριο ὄγκο τῶν ἑλληνικῶν φορτώσεων. Πέρα ἀπό αὐτό, ἡ εἰσήγηση τοῦ Boulle, εἴτε ὀφειλόταν στή δική του ἀποκλειστικά πρωτοβουλία εἴτε ὑπαγορεύτηκε ἀπό τούς ἐνδιαφερόμενους Ἕλληνες ἐμπόρους, φανερώνει σαφῶς τήν ὕπαρξη σημαντικῶν ἑλληνικῶν κεφαλαίων σέ ἐπενδυτικό ἀδιέξοδο.[610] Ἄν λοιπόν τό γαλλικό ὑπουργεῖο τῶν Ναυτικῶν ἐπέτρεπε τή συμπλοιοκτησία τῶν Ἑλλήνων κεφαλαιούχων σέ γαλλικά καράβια, μέ εὐνοϊκούς ὅρους, τά κεφάλαια αὐτά δέν θά στρέφονταν, ἤ τουλάχιστο θά ἀργοῦσαν ἀκόμη νά στραφοῦν, στή ναυπήγηση καραβιῶν καί τή δημιουργία ἑλληνικοῦ ἐμπορικοῦ στόλου στήν ἐξεταζόμενη περιοχή.

Ἡ εἰσήγηση τοῦ προξένου τῆς Ἄρτας θεωρήθηκε σωστή καί ἔγινε ἀποδεκτή ἀπό τό γαλλικό ὑπουργεῖο καί τόν βασιλιά. Ὁ τελευταῖος αὐτός, μέ τήν ἐπιστολή του τῆς 22.7.1740 (ἀπό Compiegne), γνωστοποιοῦσε στόν πρόξενο τῆς Ἄρτας ὅτι ἐπιτρεπόταν στούς "Ἀλβανούς" ἐμπόρους νά συμμετέχουν κατά τό 1/4, τό ἀνώτερο, στήν πλοιοκτησία γαλλικῶν καραβῶν χωρητικότητας κάτω τῶν 1.200 κανταριῶν. Ἡ ἀποδοχή τῆς εἰσήγησης τοῦ προξένου Boulle, στά 1740, καί ἡ σχετική ἀπόφαση τοῦ γαλλικοῦ ὑπουργείου τῶν Ναυτικῶν, ἡ ὁποία, ἄς σημειωθεῖ, παραβίαζε τή ρητή διάταξη τοῦ 1727,[611] δίνουν τό μέτρο τῆς σημασίας πού εἶχε ἡ περιοχή τῆς Ἄρτας γιά τή γαλλική ναυτιλία, καθώς καί τῆς δυναμικότητας τοῦ ντόπιου ἐμπορικοῦ στοιχείου. Ὡστόσο, ὁ πόλεμος γιά τήν αὐστριακή διαδοχή πού ξέσπασε στό μεταξύ φαίνεται πώς ἀποθάρρυνε τούς Ἕλληνες ἐμπόρους τῆς Ἄρτας καί τῶν Γιαννίνων νά ἀξιοποιήσουν τήν εὐκαιρία πού τούς προσφερόταν.

Στά 1742, τά πλοιάρια τῶν Βενετῶν καί τῶν Ἑλλήνων ἐξακολουθοῦσαν νά μεταφέ-

ρουν στή Βενετία τό μετάξι καί ἄλλα ἐμπορεύματα ἀπό τήν περιοχή τῆς Ναυπάκτου, ὅπου, κατά τόν Γάλλο πρόξενο, ἡ σημαία τῆς πατρίδας του ἦταν ἐντελῶς ἄγνωστη.[612] Κατά τή διάρκεια τοῦ πολέμου γιά τήν αὐστριακή διαδοχή (1740-1748), τά ἑλληνικά καράβια εὐνοήθηκαν, σέ σχέση μέ τά γαλλικά, στίς μεταφορές τοῦ προξενείου τῆς Ἄρτας.[613] Τώρα ὅμως δέν πρόκειται γιά πλοιάρια ἤ γιά μεμονωμένες περιπτώσεις· ἡ γαλλική ναυτιλία ἔχει πιά νά ἀντιμετωπίσει ἕναν δυναμικό καί ὑπολογίσιμο ἐμπορικό στόλο: τοῦ Μεσολογγίου.[614] Πρίν ἀκόμη τελειώσει ὁ πόλεμος, ἀπό τό 1746 κιόλας, ὁ πρόξενος τῆς Ἄρτας θεωροῦσε ἀπαραίτητη τή λήψη δραστικῶν μέτρων, γιά νά ξανακερδίσει ἡ ναυτιλία τῆς πατρίδας του τό χαμένο ἔδαφος.[615] Καί γι'αὐτό δέν ἦταν ἀρκετή ἡ εἰρήνη μόνο. Οἱ Ἕλληνες ἔμποροι τῆς Μεσσήνης, τῆς Ἄρτας καί τῶν Γιαννίνων, γιά νά πειστοῦν νά φορτώνουν καί πάλι στά γαλλικά καράβια μέ τό τέλος τοῦ πολέμου, ἔπρεπε φυσικά νά ἔχουν καί τά ἀνάλογα κίνητρα. Τή φορά αὐτή ὡστόσο ἡ γαλλική ναυτιλία εἶχε νά ἀντιμετωπίσει ἕναν πιό σημαντικό ἀντίπαλο. Οἱ Γιαννιῶτες καί οἱ Ἀρτινοί ἔμποροι, ἐκτός ἀπό καθαρά ἐθνικούς λόγους, εἶχαν κάθε συμφέρον νά χρησιμοποιοῦν τά μεσολογγίτικα καράβια, γιατί πλήρωναν χαμηλότερα ναῦλα καί δέν ἐπιβαρύνονταν μέ προξενικό.[616]

Ἐκτός ἀπό τά μεσολογγίτικα, τή γαλλική ναυτιλία ἀνταγωνίζονταν καί τά καράβια πού οἱ Ἕλληνες ἔμποροι εἶχαν ἀρχίσει νά ναυπηγοῦν στά βενετικά ναυπηγεῖα τῆς Πρέβεζας. Τά καράβια αὐτά εἶχαν μικρή χωρητικότητα,ἀλλά ἦταν κατάλληλα γιά τήν ἀκτοπλοΐα τῆς περιοχῆς.[617] Γιά νά ἀντιμετωπίσει τήν κατάσταση πού εἶχε δημιουργηθεῖ, ὁ πρόξενος Boulle ἔφερε ἀπό τή Μασσαλία δύο ταρτάνες καί παράλληλα μείωσε στό κατώτερο δυνατό τίς τιμές τῶν ναύλων. Στόχος τῶν μέτρων ἦταν νά προσελκυστοῦν καί πάλι οἱ Ἕλληνες φορτωτές, ὅπως καί πρίν ἀπό τόν πόλεμο.[618] Παρόλα αὐτά, ὁ Γάλλος καπ. Rouy ἔμεινε τρεῖς ὁλόκληρους μῆνες στήν Ἄρτα, μέχρι νά βρεῖ φορτίο.[619]

Ὅπως ἀναφέρθηκε καί πιό πάνω (στό Β΄μέρος), βασικό πλεονέκτημα τῶν Ἑλλήνων ἐμπόρων στόν ἀνταγωνισμό τους μέ τούς Γάλλους ἦταν οἱ συμπατριῶτες τους πρόξενοι διαφόρων εὐρωπαϊκῶν αὐλῶν. Οἱ Ἕλληνες αὐτοί πρόξενοι, ἐκτός ἀπό τό ὅτι ἦταν οἱ ἴδιοι ἱκανοί καί πλούσιοι ἔμποροι καί ἐπηρέαζαν, μέ διάφορους τρόπους, ἕναν εὐρύ κύκλο συμπατριωτῶν τους ἐμπόρων, συχνά ἐμφανίζονται καί ὡς ἰδιοκτῆτες ἤ συνιδιοκτῆτες καραβιῶν· τά καράβια αὐτά ἔπλεαν μέ τουρκική ἤ αὐστριακή σημαία, καθώς καί μέ σημαῖες διαφόρων ἰταλικῶν πόλεων-κρατῶν.[620]

Κάτω ἀπό τήν πίεση τῶν πραγμάτων, ὁ πρόξενος Boulle ἀναγκάστηκε[621] νά ἐπανέλθει, δέκα χρόνια ἀργότερα, στίς γνωστές προτάσεις του τοῦ 1740 γιά συμπλοιοκτησία τῶν Ἑλλήνων. Τή φορά αὐτή εἰσηγοῦνταν ἐπιπλέον νά διευρυνθεῖ τόσο τό ὅριο τῆς χωρητικότητας τῶν καραβιῶν ὅσο καί τό ποσοστό συνιδιοκτησίας, πού θά ἐπιτρεπόταν στούς ντόπιους ἐμπόρους. Κατά τήν ἄποψη τοῦ Γάλλου προξένου, τά ὅρια αὐτά ἔπρεπε τουλάχιστο νά διπλασιαστοῦν. Οἱ νέες εἰσηγήσεις τοῦ Boulle διαμορφώθηκαν, ὅπως ὁμολογεῖ ὁ ἴδιος, ἔπειτα ἀπό τίς ἐπαφές πού εἶχε μέ ἀρκετούς ἐμπόρους ἀπό τά Γιάννενα καί τήν Ἄρτα, οἱ ὁποῖοι ἀπέρριψαν πρόταση τοῦ Γάλλου προξένου νά ἀγοράσουν τό 1/4 ἀπό δυό γαλλικά καράβια, ἕτοιμα νά ναυλωθοῦν γιά τή Μεσσήνη. Ὁ λόγος τῆς ἄρνησης ἦταν ἀκριβῶς τά περιορισμένα περιθώρια τῆς χωρητικότητας τῶν καραβιῶν καί τοῦ ποσοστοῦ συνιδιοκτησίας, πού δέν ἀποτελοῦσαν σημαντικά κίνητρα.[622] Ἡ νέα εἰσήγηση δέν φαίνεται

νά ἔγινε δεκτή. Οἱ ντόπιοι κεφαλαιοῦχοι συνέχισαν νά ἀγοράζουν καράβια μέ σημαία διαφόρων ἰταλικῶν πόλεων καί νά τά δρομολογοῦν κυρίως στή γραμμή Ἄρτας-Μεσσήνης.[623]

Μέ τή λήξη τῆς δεκαετίας τοῦ 1750, τά μεσολογγίτικα καράβια δέσποζαν σχεδόν ἐξ ὁλοκλήρου στή ναυσιπλοΐα τῆς περιοχῆς. Ὁ Boulle, στά δυό τελευταῖα χρόνια τῆς προξενείας του (1762-1763), φαίνεται πώς εἶχε ἐγκαταλείψει κάθε προσπάθεια γιά τήν ἀναβίωση τῆς γαλλικῆς ναυτικῆς παρουσίας στήν περιοχή τῆς Ἄρτας. Ἀποβλέπει τώρα στό νά ἀποκομίσει κάποιο προσωπικό ὄφελος, μεσολαβώντας γιά τή μεταφορά φορτίων ξυλείας στή Γαλλία μέ καράβια τοῦ Μεσολογγίου. Πάντως εἶναι σίγουρο, ὅτι ὡς τό καλοκαίρι τοῦ 1762 δέν εἶχαν χρησιμοποιηθεῖ ἀκόμη τά μεσολογγίτικα καράβια στή μεταφορά ξυλείας ἀπό τήν Ἄρτα στήν Τουλόν. Ἄν ὡστόσο κρινόταν σκόπιμο νά χρησιμοποιηθοῦν, ὁ Γάλλος πρόξενος ἦταν πρόθυμος νά μεσολαβήσει.[624] Τήν ἑπόμενη χρονιά (1763), ὁ Boulle ἀναγκάζεται πλέον νά ὁμολογήσει ὅτι ἡ ἑλληνική ναυτιλία ἔλεγχε τήν ἀκτοπλοΐα τῆς περιοχῆς τοῦ προξενείου του. Οἱ Ἕλληνες ἔμποροι, οἱ ὁποῖοι διακινοῦσαν τόν μεγαλύτερο ὄγκο τῶν ἐμπορευμάτων στήν περιοχή, τά προτιμοῦσαν ἀπό τά καράβια κάθε ἄλλης ἐθνικότητας. Κατά τή γνώμη τοῦ προξένου τῆς Ἄρτας, ἡ κατάσταση αὐτή ἦταν δύσκολο νά ἀλλάξει, παρόλο πού τά παραπάνω καράβια ἐγκυμονοῦσαν σοβαρούς κινδύνους γιά τή δημόσια ὑγεία, ἐξαιτίας τοῦ πλημμελῆ ὑγειονομικοῦ ἐλέγχου καί τῶν ἀντίστοιχων πιστοποιητικῶν πού χορηγοῦσαν εὔκολα οἱ βενετικές ἀρχές τῆς Λευκάδας.[625]

Ὁ ἑπταετής πόλεμος εἶχε εὐνοήσει σημαντικά τή ναυτιλία τοῦ Μεσολογγίου.[626] Οἱ κουρσάροι τῶν ἐμπόλεμων δέν τῆς προξένησαν σοβαρές ζημιές, γιατί τήν προστάτευαν οἱ πολεμικοί στόλοι τῶν χριστιανῶν πριγκίπων πού εἶχαν φιλικές σχέσεις μέ τήν Πύλη.[627] Ἔτσι τά μεσολογγίτικα καράβια, καί γενικά ὅσα εἶχαν τουρκική σημαία, εὔκολα ἀσφαλίζονταν στή Βενετία μέ 1,5-2%, προσφέροντας μέ τόν τρόπο αὐτό τίς περισσότερες ἐγγυήσεις στούς φορτωτές. Ἀκόμη, ὅσοι ναύλωναν καράβια μέ τουρκική σημαία πλήρωναν μόνο μιά φορά προξενικό, ἐνῶ τά γαλλικά πλήρωναν διπλό: στόν πρόξενο καί στόν πασά. Ἄν σ' ὅλα αὐτά προστεθοῦν καί τά φηνότερα ναῦλα, εὔκολα ἀντιλαμβάνεται κανείς γιατί τά μεσολογγίτικα καράβια εἶχαν γίνει ἀσυναγώνιστα.[628]

Θεωρῶ περιττό νά ἐπεκταθῶ στήν ἐξέταση τοῦ γαλλο-ελληνικοῦ ναυτικοῦ ἀνταγωνισμοῦ στήν ἐξεταζόμενη ἐδῶ περιοχή πέρα ἀπό τήν δεκαετία τοῦ 1760. Ὁ ρόλος τῶν μετέπειτα διεθνῶν γεγονότων καί κυρίως ἡ σημασία τῆς συνθήκης τοῦ Κιουτσούκ Καϊναρτζῆ (1774)[629] ἔχουν τονιστεῖ. Ἡ ἑλληνική ναυτιλία στήν περιοχή τοῦ προξενείου Ἄρτας ἀκολουθεῖ βέβαια τή γενικότερη ἀνάπτυξη.

2. Ἄγγλοι

Ἐκτός ἀπό τά καράβια τῶν ντόπιων ἐμπόρων, τά ὁποῖα ταξίδευαν μέ τουρκική ἤ μέ ἄλλες σημαίες, ἡ γαλλική ναυτιλία δέν εἶχε νά ἀντιμετωπίσει ἄλλον σοβαρόν ἀνταγωνιστή στήν περιοχή τῆς Ἄρτας. Οἱ Ἄγγλοι δέν φαίνεται νά ἐνδιαφέρθηκαν ἄμεσα[630] γιά τή ναυτιλία τῆς περιοχῆς.[631] Σέ πολλές περιπτώσεις βέβαια, οἱ Γάλλοι ἔμποροι στίς διάφορες σκάλες τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας προτιμοῦσαν νά φορτώνουν τό σιτάρι, πού προοριζόταν γιά τήν πατρίδα τους, σέ ἐγγλέζικα καράβια, τά ὁποῖα πρόσφεραν χαμηλότερους ναύλους.[632] Στόν τομέα πού μᾶς ἐνδιαφέρει ἐδῶ, δηλ. τήν ἀκτοπλοΐα τῆς Ἄρτας, δέν κάνουν καθόλου τήν ἐμφάνισή τους ἐγγλέζικα καράβια. Ἐξαίρεση ἀποτελεῖ ἡ

περίπτωση πού μνημονεύει ὁ πρόξενος J.Dubroca, στά 1734. Τήν ἐποχή αὐτή, ὅταν πιά τό βασίλειο τῆς Νεάπολης εἶχε ὑπαχθεῖ στούς Ἱσπανούς καί ἡ αὐστριακή σημαία συναντιόταν ὅλα καί πιό σπάνια στά ἰταλικά καράβια, εἶχαν ἐμφανιστεῖ στήν περιοχή τοῦ προξενείου Ἄρτας καράβια τῶν Γενοβέζων, τῶν Καταλανῶν καί τῶν Μαγιορκίνων μέ ἀγγλική σημαία. Οἱ Ἄγγλοι χορηγοῦσαν εὔκολα τά ἀπαραίτητα ναυτιλιακά ἔγγραφα στά καράβια αὐτά, τά ὁποῖα ναυλώνονταν ἔτσι εὔκολα στό Γιβραλτάρ καί στό Μαόν. Πολλοί Γενοβέζοι μάλιστα ὕψωναν τήν ἀγγλική σημαία, ἡ ὁποία τούς ἐπέτρεπε νά προσεγγίζουν στά ἰταλικά λιμάνια, χωρίς κάν νά εἶναι ἐφοδιασμένοι μέ τά ἀπαραίτητα ἔγγραφα.[633] Ἡ περίπτωση πού ἀναφέρει ὁ Dubroca φαίνεται πώς δέν εἶχε συνέχεια. Δέν ἐπρόκειτο παρά γιά μιά ἐντελῶς προσωρινή εὐκαιρία, τήν ὁποία ἔσπευσαν νά ἐκμεταλλευτοῦν κυρίως οἱ Γενοβέζοι.

3. Βενετοί καί ἄλλοι Ἰταλοί-Ραγουζαῖοι

Ἀπό τήν ἄλλη μεριά, οἱ Βενετοί δέν εἶναι πιά σέ θέση νά προβάλουν σοβαρά ἐμπόδια στή γαλλική ναυτιλία τῆς Ἄρτας.[634] Ὁ ἀνταγωνισμός τους ἐκδηλώνεται βασικά μέ τήν προστασία πού προσέφεραν στούς ἐχθρούς τῶν Γάλλων κουρσάρους καί πειρατές. Ἐπίσης οἱ Βενετοί δέν ἔχαναν εὐκαιρία νά ζημιώσουν τά γαλλικά καράβια, νά φερθοῦν μέ σκληρό τρόπο στά πληρώματά τους ἤ ἀκόμη καί νά διαδώσουν ὅτι τά γαλλικά καράβια "ἦταν ἄχρηστα, γιά τή φωτιά".[635] Οἱ ἐνέργειες αὐτές τῶν ὑπηκόων τῆς Γαληνότατης ἐντάσσονται στά γενικότερα σχέδιά τους, νά ἐξαναγκάσουν δηλ. τούς Γάλλους νά ἐγκαταλείψουν τήν Ἄρτα, ὁπότε οἱ Βενετοί ἔλπιζαν ὅτι θά ἔπαιρναν πάλι τόν ἔλεγχο τοῦ ἐμπορίου στήν περιοχή. Ὅπως ὅμως σημειώσαμε, ἡ Βενετία δέν ἦταν πιά σέ θέση νά ἐπιβάλει τή θέλησή της. Ἡ ἀδυναμία της αὐτή μεγαλώνει ὅσο προχωρεῖ ὁ 18ος αἰ.[636] Στό τελευταῖο τέταρτο τοῦ αἰώνα αὐτοῦ ἡ Βενετία δέν εἶχε πιά τή δύναμη νά διεκδικήσει μέ ἐπιτυχία καί τό πιό ζωτικά της συμφέροντα. Στά 1778, ἡ βενετική Γερουσία μέ διάταγμά της ἀπαγόρευε στούς ὑπηκόους της νά ἀγοράζουν ξένα καράβια καί νά ὑφώνουν σ' αὐτά τή βενετική σημαία.[637]

Κάπως περισσότερο ἀπειλήθηκαν τά γαλλικά ναυτιλιακά συμφέροντα στήν Ἄρτα ἀπό τήν παρουσία καραβιῶν τοῦ Λιβόρνου καί τῆς Ραγούζας, ἰδιαίτερα μετά τό πρῶτο μισό τοῦ 18ου αἰ.[638] Ἡ προτίμηση πού ἔδειχναν οἱ Ἕλληνες ἔμποροι πρός τά καράβια αὐτά ἦταν σαφής, κυρίως μετά τήν ἄρνηση τοῦ προξένου Boulle νά ἐπιτρέψει στά καράβια τῆς χώρας του νά ἐφοδιάζονται μέ πιστοποιητικά ὑγείας ἀπό τήν Πρέβεζα.[639] Ἰδιαίτερα τά ραγουζαίικα καράβια ἀκολουθοῦσαν τήν ἑξῆς τακτική: Κατά τό ταξίδι ἀπό ἤ πρός τή Ραγούζα, ἀγκυροβολοῦσαν στήν Κέρκυρα, ἀπό ὅπου ἔστελναν μήνυμα στούς Γιαννιῶτες ἐμπόρους μέσω τῆς Σαγιάδας. Ἄν λοιπόν ὑπῆρχε φορτίο, ἔστω καί μικρό, ἀμέσως κάποιο ραγουζαίικο καράβι θά ἔκανε τήν ἐμφάνισή του στήν περιοχή τῆς Ἄρτας. Ἔτσι, τά δυό-τρία γαλλικά καράβια πού ἀσχολοῦνταν μέ τήν ἀκτοπλοΐα τῆς περιοχῆς πάντα συναντοῦσαν κάποιο καράβι τῆς Ραγούζας νά φορτώνει γιά τή Μεσσήνη ἤ ἀλλοῦ.[640] Οἱ ἐπιτυχίες τῶν ναυτικῶν ἀπό τή δαλματική αὐτή πόλη ὀφείλονταν κυρίως στό γεγονός ὅτι οἱ πρόξενοί της ἦταν Ἕλληνες ἔμποροι. Γιά τόν λόγο αὐτόν, θά μπορούσαμε νά ἐντάξουμε τή δράση τους στόν ἀνταγωνισμό τῶν Ἑλλήνων ἐμπόρων ἀπό τά Γιάννενα καί τήν Ἄρτα πρός τά γαλλικά συμφέροντα.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

4. Συμπέρασμα

Εἶναι λοιπόν βέβαιο, ὅτι ὁ σοβαρότερος ἀνταγωνιστής τῆς γαλλικῆς ναυτιλίας στήν ἐξεταζόμενη περιοχή ἦταν τά ἑλληνικά καράβια. Οἱ ἔμποροι ἀπό τήν Ἄρτα καί τά Γιάννενα κατόρθωσαν τελικά, ἰδίως κατά τήν περίοδο τοῦ ἑπταετῆ πολέμου (1756-1763), νά ἐκτοπίσουν τή γαλλική ναυτιλία ἀπό τήν ἀκτοπλοΐα τῆς Ἄρτας. Τή θέση τῶν γαλλικῶν καραβιῶν κατέλαβαν, ἀπό τήν ἀρχή κιόλας τοῦ δεύτερου μισοῦ τοῦ 18ου αἰ., τά ἑλληνικῆς πλοιοκτησίας ἤ συμπλοιοκτησίας καράβια μέ τουρκική σημαία (ὅπως τά μεσολογγίτικα) ἤ μέ σημαία διαφόρων ἰταλικῶν πόλεων-κρατῶν.

ε) Τά ναυάγια -Ἡ περίθαλψη τῶν πληρωμάτων-Τά ἔκτακτα περιστατικά

Ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον παρουσιάζουν τά διάφορα ἔκτακτα περιστατικά, ὅπως τά ναυάγια γαλλικῶν καραβιῶν, θάνατοι καπετάνιων, ἀσθένειες καί ὑγειονομική περίθαλψη τῶν πληρωμάτων, καθώς καί περιπτώσεις παράβασης τῆς σχετικῆς νομοθεσίας. Ἡ σημασία τῶν περιστατικῶν αὐτῶν ἔγκειται στόν τρόπο τῆς ἀντιμετώπισής τους ἀπό τόν πρόξενο, καθώς καί στό ὅτι παρέχουν στόν μελετητή τήν εὐκαιρία νά γνωρίσει ὁρισμένες ἰδιαίτερες συνθῆκες τῆς περιοχῆς. Τό πρῶτο συμβάλλει στή διακρίβωση τῆς ἔκτασης τῶν ἁρμοδιοτήτων καί τῆς φύσης τῶν καθηκόντων τῶν Γάλλων προξένων Ἄρτας· τό δεύτερο βοηθᾶ στήν ἐπισήμανση τῆς ἰδιαιτερότητας τῆς περιοχῆς τοῦ προξενείου πού μελετοῦμε.

Τά ναυάγια γαλλικῶν καραβιῶν στήν ἐξεταζόμενη περιοχή δέν ἦταν συχνά. Τό πλῆθος τῶν μικρῶν ἤ μεγαλύτερων λιμανιῶν κατά μῆκος τῶν ἀκτῶν τοῦ προξενείου Ἄρτας, ἀπό τή Ναύπακτο ὡς τούς Ἁγίους Σαράντα, πρόσφερε στά καράβια τῶν Γάλλων ἀσφαλῆ καταφύγια σέ περίπτωση ἀνάγκης. Ἄλλωστε, οἱ Γάλλοι καπετάνιοι στό μεγαλύτερο μέρος τους ἦταν καλοί γνῶστες τῆς τοπογραφίας τῆς περιοχῆς. Ἡ πρώτη περίπτωση γαλλικοῦ ναυαγίου ἀναφέρεται στά 1706. Πρόκειται γιά τό μπάρκο[641] τοῦ καπ. Pierre Escot ἀπό τή Μασσαλία. Τό γαλλικό αὐτό μπάρκο βρισκόταν στό λιμάνι τῆς Κόπραινας, μαζί μέ ἄλλα ἕξι μικρά κεφαλλονίτικα καράβια, ὁπότε, τή νύχτα τῆς 8 πρός 9 Μαρτίου 1706, ξέσπασε σφοδρή θαλασσοταραχή, πού ὀφειλόταν σέ πρωτοφανή γιά τήν περιοχή βορειοανατολικό ἄνεμο. Τά πέντε ἀπό τά ἕξι κεφαλλονίτικα βυθίστηκαν, ἐνῶ τό ἕκτο, μαζί μέ τό γαλλικό μπάρκο, προσάραξαν. Οἱ Τοῦρκοι, πού πάντα καραδοκοῦσαν γιά ἕνα τέτοιο ἀνέλπιστο κέρδος, κατάσχεσαν τά δυό καράβια, τό κεφαλλονίτικο καί τό γαλλικό, ἰσχυριζόμενοι ὅτι τούς ἀνῆκαν. Ὁ πρόξενος G.Dubroca κατόρθωσε νά ξαναπάρει τό γαλλικό μπάρκο, τό ὁποῖο δέν εἶχε πάθει σοβαρές ζημιές καί ἔφυγε μέ φορτίο καπνοῦ. Τό κεφαλλονίτικο κατάφερε νά ἀποπλεύσει ἀπό τήν Κόπραινα ἑνάμιση μήνα ἀργότερα.[642]

Ἄλλη περίπτωση ναυαγίου γαλλικοῦ καραβιοῦ εἶναι γνωστή χάρη στίς ἐνέργειες τοῦ J.Dubroca νά εἰσπράξει 200 πιάστρα, πού εἶχαν ξοδευτεῖ γιά τό ναυάγιο τοῦ καπ. Lion στήν περιοχή τῆς Αὐλώνας. Γιά τό ναυάγιο αὐτό δέν γνωρίζουμε πολλές λεπτομέρειες, παρά μόνο ὅτι ἔγινε στά 1729 καί ὅτι ἐπρόκειτο γιά τόν πίγκο[643] "St Joseph". Τό ΕΕΜ μέ διάφορες προφάσεις προσπαθοῦσε νά ἀποφύγει τήν καταβολή τοῦ παραπάνω ποσοῦ στόν πρόξενο, καί ἀπαιτήθηκε ἡ προσωπική παρέμβαση τοῦ ὑπουργοῦ de Maurepas.[644]

Τό φθινόπωρο τοῦ 1768, χάθηκε κοντά στήν Ἰθάκη τό καράβι τοῦ καπ.J.-B.Morel ἀπό τό St Tropez. Τό καράβι εἶχε ναυλωθεῖ στό Λιβόρνο ἀπό Ἕλληνες ἐμπόρους τῆς Ἄρτας, ὅπου μετέφερε πλούσιο φορτίο, σέ ἐμπορεύματα καί σέ μετρητά, πού εἶχε πάρει

στό Λιβόρνο, στή Μεσσήνη καί στή Μάλτα· στήν Ἄρτα θά φόρτωνε καπότα μέ προορισμό ἰταλικά λιμάνια. Ἡ ζημιά ἀπό τό ναυάγιο ἦταν σημαντική, τόσο γιά τούς ἐνδιαφερόμενους ἐμπόρους τῆς Ἄρτας ὅσο καί γιά τή φήμη τῆς γαλλικῆς ναυτιλίας. Ὁ πρόξενος Julien ἐκφράζει τή λύπη του γιά τό γεγονός καί, τόν Δεκέμβριο τοῦ 1768, διατηρεῖ ἀκόμη ἐλπίδες γιά τήν ἀνέλκυση τοῦ ναυαγίου. Μιά τέτοια ἐπιτυχία θά ἀνόρθωνε τό γόητρο τῆς γαλλικῆς ναυτιλίας.Οἱ ἐλπίδες ὅμως τοῦ Γάλλου προξένου διαψεύστηκαν· ὄχι μόνο δέν ἀνελκύστηκε τό ναυάγιο, ἀλλά καί ὅσο ἀπό τό φορτίο του διασώθηκε λεηλατήθηκε ἀπό τούς κατοίκους τῆς Ἰθάκης.[645]

Τέλος, τόν χειμώνα τοῦ 1769 ὁ Julien ἀναφέρει τό ναυάγιο τοῦ καπ. Jean-François Audias, ἀπό τήν πόλη Hieres (περιοχή Toulon). Τό γαλλικό καράβι εἶχε φορτώσει τυριά στό Ναύπλιο γιά λογαριασμό Μαλτέζων ἐμπόρων καί εἶχε ναυαγήσει κοντά στή Λευκάδα. Ὁ πρόξενος Ἄρτας φρόντισε νά περισυλλεγεῖ τό πλήρωμα καί ἤδη τόν Νοέμβριο τοῦ 1769 εἶχε κατορθώσει νά ἐπαναπατρίσει μερικά ἀπό τά μέλη του.[649]

Περισσότερο πολύπλοκα καί ὑπεύθυνα ἦταν τά καθήκοντα τοῦ Γάλλου προξένου σέ περίπτωση θανάτου κάποιου συμπατριώτη του καπετάνιου. Ὁ πρόξενος ἔπρεπε νά φροντίσει ὄχι μόνο γιά τήν καταγραφή, τή φύλαξη καί τήν ἀποστολή στούς κληρονόμους τῶν ὑπαρχόντων τοῦ καπετάνιου, ἀλλά ἀκόμη καί νά ἐπιστρέψει τό καράβι στή Γαλλία, ὁρίζοντας κάποιον ἀπό τούς ἀξιωματικούς τοῦ καραβιοῦ ὡς προσωρινό καπετάνιο. Τήν τακτική αὐτή ἀκολούθησε ὁ πρόξενος Boulle στά 1740, ὅταν πέθανε στήν Κόπραινα ὁ καπ. André Guerre. Στήν περίπτωση μάλιστα αὐτή ὁ Boulle ἀναγκάστηκε νά προβεῖ σέ ἔντονες παραστάσεις πρός τό ΕΕΜ, γιά νά πειστοῦν οἱ ἰδιοκτῆτες τοῦ καραβιοῦ νά καταβάλουν ὁρισμένα ἔξοδα.[647]

Πολύ περισσότερες φροντίδες ἀπαιτήθηκαν ἀπό τόν ἴδιο πρόξενο γιά τήν ὑπόθεση τῆς μικρῆς ταρτάνας "St Gaetan". Ὁ καπετάνιος τοῦ καραβιοῦ, ὁ Pierre Denans ἀπό τή Seine, εἶχε πεθάνει στήν Ἄρτα στίς 15 Ὀκτ.1747. Ἀξίζει νά ἀναφερθοῦν οἱ περιπέτειες τοῦ καραβιοῦ, χαρακτηριστικές γιά τίς δυσκολίες πού ἀντιμετώπιζαν τά καράβια τῆς ἐποχῆς, καί μάλιστα σέ καιρό πολέμου. Τό "St Gaetan" εἶχε ἔλθει στήν Ἄρτα ἀπό τήν Τρίπολη τῆς Barbarie (Λιβύης), φορτωμένο μέ σκλάβους. Πρίν ἀπό τό ταξίδι, εἶχε σταλεῖ στήν Τουλόν, στίς 5.3.1743, ἀλλά δέν εἶχε κατορθώσει τό φτάσει στόν προορισμό του, γιατί δέν ἔβρισκε κατάλληλο πλήρωμα ἐξαιτίας τοῦ πολέμου (τῆς αὐστριακῆς διαδοχῆς, 1740-1748). Ἔτσι ἔφτασε τελικά στήν Κόπραινα μέ πλήρωμα πέντε ξένους. Μετά τόν θάνατο τοῦ καπ.Denans, τό καράβι ἐγκαταλείφτηκε στήν τύχη του καί, παλαιό καθώς ἦταν, ἔμενε μισοβυθισμένο στήν Κόπραινα. Ὁ Boulle ὑποχρεώθηκε νά τό ρυμουλκήσει καί νά τό ὁδηγήσει κάτω ἀπό τό φρούριο τῆς Πρέβεζας, στό λιμανάκι τοῦ Βαθύ, γιά περισσότερη ἀσφάλεια. Ἐκεῖ τό γαλλικό καράβι σύρθηκε στήν ξηρά καί ὁ πρόξενος Boulle προσπαθοῦσε μάταια νά βρεῖ ἀγοραστή. Δυό χρόνια ἀργότερα τό καράβι παρασύρθηκε ἀπό τά νερά καί βούλιαξε στά ρηχά. Ὁ Boulle καί πάλι προσπάθησε νά διασώσει ὅ,τι μποροῦσε ἀπό τόν σκελετό τοῦ καραβιοῦ. Γιά ὅλες τίς παραπάνω ἐνέργειές του ὁ πρόξενος τῆς Ἄρτας ἐπαινέθηκε ἀπό τό ΕΕΜ, τό ὁποῖο μόλις στά 1750 κατόρθωσε νά ἐπισημάνει τούς ἐνδιαφερόμενους κληρονόμους καί νά ἀπαλλάξει τόν πρόξενο ἀπό τήν εὐθύνη.[648]

Στίς 18.7.1772 εἶχε πεθάνει στήν Ἄρτα ὁ Γάλλος καπ.Daniel. Ὁ Julien ὅρισε

κυβερνήτη τόν δεύτερο πλοίαρχο, μέ τήν έντολή νά όδηγήσει τό καράβι καί τό φορτίο στήν Μεσσήνη, όπου θά μποροῦσε νά βρεῖ ἄλλο φορτίο γιά τή Μασσαλία.[649] Ὁ ἴδιος πρόξενος ἀντιμετώπισε δύο χρόνια ἀργότερα, στά 1774, μιά ἄλλη ἀνάλογη περίπτωση. Συγκεκριμένα, στίς 27 Νοεμβρίου, εἶχε πνιγεῖ, καθώς ἐρχόταν μέ βάρκα ἀπό τήν Πρέβεζα στήν Κόπραινα, ὁ Espanet ἀπό τή La Ciotat, καπετάνιος τῆς πολάκας[650] "La Fortune". Ὁ θάνατος τοῦ καπετάνιου δημιούργησε στόν πρόξενο Ἄρτας πολλά προβλήματα μέ τόν ναυλωτή τοῦ καραβιοῦ, ἕναν Ἑβραῖο ἔμπορο τοῦ Λιβόρνου, ὁ ὁποῖος κατέστησε τόν Julien ὑπεύθυνο γιά κάθε ἐνδεχόμενη ζημία του. Ὁ Γάλλος πρόξενος ἀναγκάστηκε νά συγκαλέσει συνέλευση τῆς παροικίας, γιά νά ἀντιμετωπίσει τό θέμα πού ἀνέκυψε.[651] Ἀκόμη, ἕνας ἄλλο καπετάνιος ἀπό τή La Ciotat, τῆς ταρτάνας "Ste Genevieve", εἶχε σκοτωθεῖ σέ συμπλοκή στό Μεσολόγγι. Ἡ γαλλική ταρτάνα εἶχε ναυλωθεῖ στή Μασσαλία, γιά νά πάρει σιτάρι ἀπό τήν Πάτρα. Ὁ πρόξενος Julien ἐπιφόρτισε τόν ἀντιπρόσωπό του στό Μεσολόγγι νά διεξαγάγει τίς σχετικές ἀνακρίσεις καί, παράλληλα, ἀνέθεσε στόν δεύτερο πλοίαρχο τή διακυβέρνηση τοῦ σκάφους.[652]

Ἐκτός ἀπό τίς περιπτώσεις πού σημειώσαμε πιό πάνω, οἱ πρόξενοι τῆς Ἄρτας εἶχαν νά ἀντιμετωπίσουν τό δύσκολο πρόβλημα τῆς <u>ὑγειονομικῆς περίθαλψης</u> τῶν συμπατριωτῶν τους ναυτικῶν. Ἀναφέραμε ἤδη σέ προηγούμενα κεφάλαια τίς δυσκολίες πού δημιουργοῦσαν στούς Γάλλους τῆς Ἄρτας τό ἀνθυγιεινό κλίμα τῆς περιοχῆς καί οἱ συχνές ἐπιδημίες. Τά προβλήματα αὐτά παρουσιάζονταν ὀξύτερα γιά τά πληρώματα τῶν γαλλικῶν καραβιῶν, ἐξαιτίας καί τῶν ἰδιαίτερων συνθηκῶν διαβίωσης καί ἐργασίας. Ἡ μαρτυρία τοῦ προξένου J.Dubroca εἶναι στό σημεῖο αὐτό ἀποκαλυπτική, ὅσο καί τραγική. Τά γαλλικά καράβια πού ἔφταναν στό προξενεῖο Ἄρτας, συνήθως μικρῆς χωρητικότητας καί μέ ὀλιγομελῆ πληρώματα, δέν εἶχαν γιατρούς. Ἔτσι, τό παραμικρό κροῦσμα ἐπιδημίας ἔπαιρνε γρήγορα μεγάλες διαστάσεις καί ἀπειλοῦσε τή ζωή ὁλόκληρου τοῦ πληρώματος. Ἰδιαίτερα στήν περιοχή τοῦ προξενείου Ἄρτας, οἱ πιθανότητες ἐπιδημίας μεγάλωναν κατά τή διάρκεια τοῦ χειμώνα. Ἀπό τήν ἄλλη μεριά, σπάνια ὑπῆρχαν ἐκεῖ γιατροί, ἱκανοί νά ἀντιμετωπίσουν σοβαρά περιστατικά.

Ἔτσι οἱ πρόξενοι τῆς Ἄρτας βρέθηκαν πολλές φορές στήν ἀνάγκη νά περιθάλψουν στήν προξενική κατοικία συμπατριῶτες τους ναυτικούς, καί μάλιστα γιά μεγάλο χρονικό διάστημα. Γιά παράδειγμα, ὁ καπ. Andrē Denis Jauffrēs ἀπό τή La Ciotat ἔμεινε ἄρρωστος στήν Ἄρτα πέντε ὁλόκληρους μῆνες, στά 1765-1766.[653] Παρόμοια ἦταν καί ἡ περίπτωση τοῦ καπ. Xavier Olivier fils ἀπό τό St Tropez, ὁ ὁποῖος παρέμεινε ἄρρωστος στήν Ἄρτα, ἐνῶ τό καράβι του συνέχισε τό ταξίδι. Στόν καπετάνιο αὐτόν ὁ πρόξενος Julien δάνεισε καί χρήματα (54 πιάστρα), γιά νά ἀντιμετωπίσει τά ἔξοδα τῆς νοσηλείας του.[654]

Ἀνάμεσα ὅμως στά καθήκοντα τῶν Γάλλων προξένων δέν ἦταν μόνο ἡ παροχή ὁποιασδήποτε συνδρομῆς στούς συμπατριῶτες τους ναυτικούς. Συχνά οἱ ἴδιοι πρόξενοι καλοῦνταν νά ἐπιβάλουν ποινές ἤ καί νά συλλάβουν καπετάνιους καί μέλη τῶν πληρωμάτων γαλλικῶν καραβιῶν, ὅταν οἱ τελευταῖοι <u>παρέβαιναν τούς κανονισμούς</u>. Τέτοιες παραβάσεις ἦταν πιό συχνές στά πρῶτα χρόνια τῆς λειτουργίας τοῦ προξενείου καί ἀφοροῦσαν κυρίως ἀφίξεις καραβιῶν πού δέν ἦταν ἐφοδιασμένα μέ τά ἀπαραίτητα ἔγγραφα ἤ δέν εἶχαν

φροντίσει νά ἀνανεώσουν ἔγκαιρα τίς ἄδειές τους. Στίς περιπτώσεις αὐτές, ἔπρεπε νά συλληφθοῦν οἱ παραβάτες καί νά ἀντικατασταθοῦν μέ ἀνθρώπους τῆς ἐμπιστοσύνης τοῦ προξένου, οἱ ὁποῖοι καί θά ὁδηγοῦσαν τό καράβι στόν προορισμό του.[655]

Ὡστόσο ὁ πρόξενος εἶχε τήν εὐχέρεια νά μή ἐφαρμόσει αὐστηρά τίς σχετικές διαταγές, ὅταν διαπίστωνε ὅτι ἡ παράβαση ἦταν ἀνεξάρτητη ἀπό τή θέληση τοῦ παραβάτη.[656] Ἀκόμη εἶχε τήν ἐξουσία νά ἐφοδιάζει τούς συμπατριῶτες του καπετάνιους μέ προσωρινά ναυτιλιακά ἔγγραφα σέ ἔκτακτες περιστάσεις, ὅταν δηλ. τό γενικότερο συμφέρον τοῦ προξενείου ἀπαιτοῦσε νά παραταθεῖ ἡ παρουσία τοῦ καραβιοῦ ἐκεῖ, καί πέρα ἀπό τίς ἡμερομηνίες πού ὅριζε ἡ ἐπίσημη ἄδεια τῶν ἁρμόδιων ἀρχῶν τῆς Μασσαλίας. Τέτοια προσωρινά ναυτιλιακά ἔγγραφα χορήγησε π.χ. ὁ πρόξενος J.Dubroca στόν γνωστό μας καπ. Icard,[657] καθώς καί ὁ Boulle στόν καπ.Carbonnel.[658]

Οἱ πρόξενοι τῆς Ἄρτας, ὅπως φυσικά καί οἱ ἄλλοι συνάδελφοί τους, ὄφειλαν ἀκόμη νά ἐπαγρυπνοῦν κάθε φορά πού θά λάβαιναν ἀπό τόν προϊστάμενό τους ὑπουργό ἐντολή γιά τή σύλληψη κάποιου γαλλικοῦ καραβιοῦ. Στήν περίπτωση αὐτή εἶχαν ὑποχρέωση νά εἰδοποιήσουν σχετικά τούς ὑποπροξένους τους καί γενικά καθέναν πού θά μποροῦσε νά συμβάλει στήν ἐπιτυχία μιᾶς τέτοιας ἀποστολῆς.[659]

Τέλος, θεωροῦμε σκόπιμο νά παραθέσουμε ἐδῶ μιά μοναδική μαρτυρία, ἡ ὁποία ἀποδείχνει τό ἐνδιαφέρον τῶν Γάλλων τῆς Ἄρτας γιά τήν καλή λειτουργία τῶν βασικῶν τεχνικῶν ἔργων, πού θά ἐπέτρεπαν τήν ἄνετη καί ἀσφαλή προσέγγιση τῶν καραβιῶν τους στήν περιοχή τοῦ προξενείου. Ἡ μαρτυρία ἔχει ἰδιαίτερη σημασία, γιατί προέρχεται ἀπό τίς ἀρχές τοῦ τελευταίου τετάρτου τοῦ 18ου αἰ., ἐποχή δηλ. κατά τήν ὁποία εἶχε ἐξασθενήσει σημαντικά ἡ γαλλική παρουσία στήν περιοχή. Συγκεκριμένα, ὁ πρόξενος Julien, στά 1775, ἐνδιαφέρθηκε νά ἐπισκευαστοῦν οἱ ἀποβάθρες στούς δύο ὅρμους, ὅπου συνήθως προσέγγιζαν τά γαλλικά καράβια (προφανῶς ἐννοεῖ τό λιμάνι τῆς Κόπραινας). Οἱ ἀποβάθρες αὐτές εἶχαν φθαρεῖ τόσο, ὥστε τά καράβια δέν μποροῦσαν νά πλησιάσουν στή στεριά καί τό πλήρωμα ἦταν ὑποχρεωμένο νά βαδίζει μέσα στά νερά γιά τήν ἐκφόρτωση ἤ τήν φόρτωση τοῦ καραβιοῦ. Ὁ Julien λοιπόν παρακάλεσε τόν Τοῦρκο διοικητή νά φροντίσει γιά τίς ἀπαραίτητες ἐπισκευές. Ὁ διοικητής συμφώνησε, μέ τόν ὅρο νά συμμετάσχουν καί οἱ Γάλλοι στή σχετική δαπάνη, πράγμα τό ὁποῖο δέχτηκε καί ὁ Γάλλος πρόξενος.[660]

στ) Οἱ κουρσάροι καί οἱ πειρατές

Ἕνα ἀπό τά σοβαρότερα προβλήματα πού εἶχε νά ἀντιμετωπίσει ἡ γαλλική ναυτιλία τῆς Ἄρτας ἦταν ἡ δράση στήν περιοχή τῶν πειρατῶν καί τῶν κουρσάρων.[661] Σ'ὅλη τή διάρκεια τοῦ 18ου αἰ. δέν ἔλειψε ὁ κίνδυνος αὐτός.[662] Τόν τροφοδοτοῦσαν καί τόν συντηροῦσαν πάντα τόσο ἀσφοδρός ἀνταγωνισμός τῶν δύο μεγάλων ναυτικῶν δυνάμεων τῆς ἐποχῆς, τῆς Γαλλίας καί τῆς Ἀγγλίας, ὅσο καί οἱ συχνοί καί μακροχρόνιοι πόλεμοι. Κατά τή διάρκεια μάλιστα τῶν πολέμων ἐντείνεται ἡ δράση τῶν κουρσάρων, πού ὑπηρετοῦν κάποιον ἀπό τούς ἐμπόλεμους.

Πρόθεσή μας ἐδῶ δέν εἶναι νά μελετήσουμε τή δράση τῶν πειρατῶν καί τῶν κουρσάρων γενικότερα στή Μεσόγειο καί εἰδικότερα στήν Ἀνατολή. Οὔτε κἄν στήν Ἀδριατι-

λή καί στό Ἰόνιο. Σκοπός μας εἶναι νά ἐπισημάνουμε συγκεκριμένα γεγονότα, τά ὁποῖα σχετίζονται μέ τή γαλλική ναυτιλία τῆς Ἄρτας μέ βάση τίς σχετικές πληροφορίες, θά καταστεῖ δυνατή ἡ ἀνάλυση καί ἡ ἔρευνα τῶν ἰδιαίτερων προβλημάτων πού δημιούργησαν στούς Γάλλους τοῦ προξενείου, στίς προξενικές ἀρχές καί τούς ἐμπόρους ἢ ναυτικούς, οἱ πειρατές καί οἱ κουρσάροι. Εἰδικότερα, θά προσδιορίσουμε τήν ἐθνικότητα τῶν κουρσάρων καί τῶν πειρατῶν πού ἔδρασαν στήν περιοχή τοῦ προξενείου Ἄρτας· θά διακρίνουμε τίς περιόδους ἔξαρσης ἢ ἀντίθετα ὑποτονισμοῦ τοῦ φαινομένου καί θά ἐξηγήσουμε τούς λόγους τῶν διακυμάνσεων αὐτῶν· θά ἐρευνήσουμε τή σχέση πού ὑπάρχει ἀνάμεσα στή δράση τῶν πειρατῶν καί τῶν κουρσάρων καί στή γεωγραφική θέση τοῦ προξενείου· θά ἐξετάσουμε,τέλος, τό πλέγμα τῶν μέσων ἄμυνας τῶν Γάλλων τῆς Ἄρτας καί θά προσδιορίσουμε τήν ἀποτελεσματικότητα τῶν μέσων αὐτῶν.

Πρίν ἀπό τήν ἐγκατάσταση Γάλλου προξένου στήν Ἄρτα, φαίνεται πώς ὁ κίνδυνος ἀπό τούς πειρατές καί τούς κουρσάρους ἦταν πιό συχνός καί πιό ἄμεσος γιά τούς Γάλλους ναυτικούς, πού ταξίδευαν στήν περιοχή. Ἡ ἵδρυση τοῦ γαλλικοῦ προξενείου στή Σαγιάδα,τό 1702, σύμφωνα μέ τήν ἀναφορά τοῦ προξένου B.Garnier, ἀπομάκρυνε τόν κίνδυνο αὐτόν, σέ σημεῖο, κατά τήν ὑπερβολική ἐκτίμηση τοῦ προξένου, πού ἡ Σαγιάδα νά ἀποτελεῖ τήν πιό ἀσφαλή σκάλα τῆς Ἀνατολῆς.[663] Ὁ Garnier δυστυχῶς δέν κάνει λόγο γιά τά μέσα πού χρησιμοποίησε, ὥστε νά ἐπιτευχθεῖ τό παραπάνω θεαματικό ἀποτέλεσμα. Ὡστόσο, ἄν δέν θεωρήσουμε πολύ ὑπερβολική τή μαρτυρία του, μποροῦμε νά ὑποθέσουμε ὅτι ἡ ἀνάγκη προστασίας τῆς ναυτιλίας ἦταν ἕνας ἀπό τούς λόγους τῆς ἵδρυσης τοῦ προξενείου στήν περιοχή. Τό πρόβλημα δέν εἶναι οὔτε ἁπλό οὔτε χωρίς σημασία. Ἡ πιθανότερη ἐξήγηση μπορεῖ νά ἀναζητηθεῖ σέ μιά προσωρινή ἐλάττωση τῆς δράσης τῶν κουρσάρων, σέ μιά ἀναδίπλωσή τους, θά λέγαμε, ἐνόψει τοῦ σημαντικοῦ γεγονότος τῆς ἵδρυσης προξενείου. Ἄλλωστε, δέν ἄργησαν νά ἐπαναλάβουν τίς ἐπιχειρήσεις τους, μέ ἀποτέλεσμα τή σημαντική μείωση, ἄν ὄχι τήν παντελή ἐξαφάνιση, τῆς γαλλικῆς ἐμπορικῆς κίνησης.[664]

Οἱ σχετικές μαρτυρίες τοῦ προσωρινοῦ προξένου Pellissier δέν προσδιορίζουν τήν ἐθνικότητα τῶν κουρσάρων οὔτε περιλαμβάνουν ἄλλες λεπτομέρειες. Ἀναφέρονται ὅμως μέ σαφήνεια στό γεγονός, ὅτι,ἀπό τόν Αὔγουστο τοῦ 1704, οἱ κουρσάροι εἶχαν σταματήσει τίς ἐπιδρομές τους καί ὅτι ἔπρεπε τά γαλλικά καράβια νά ξαναρχίσουν τό ἐμπόριό τους. Ἀκόμη ὁ Pellissier κάνει λόγο γιά ξαρμάτωμα τῶν κουρσάρων, χωρίς παράλληλα νά ἀποκαλύπτει τήν πηγή τῆς πληροφόρησής του οὔτε νά μνημονεύει τούς λόγους.[665] Ἀπό τίς πρῶτες αὐτές μαρτυρίες ἀντιλαμβάνεται κανείς τίς δυσκολίες πού ἀνακύπτουν γιά τή μελέτη τοῦ προβλήματος. Ὡστόσο αὐτές δέν εἶναι ἀξεπέραστες καί ἡ ἔρευνα τοῦ θέματος δέν καταντᾶ ματαιοπονία.

1. Ἕλληνες

Σέ προηγούμενες ἑνότητες ἐξετάστηκε ὁ ἀνταγωνισμός τῶν Γάλλων τῆς Ἄρτας μέ τούς Ἕλληνες, τόσο τούς ντόπιους ὑπηκόους τοῦ σουλτάνου, ὅσο καί τούς κατοίκους τῶν γειτονικῶν νησιῶν, ὑπηκόους τῆς Βενετίας. Στά πλαίσια τοῦ ἀνταγωνισμοῦ αὐτοῦ μποροῦμε νά ἐντάξουμε τόσο τή συνδρομή τῶν Ἑλλήνων πρός τούς ἐχθρούς τῆς Γαλλίας κουρσάρους καί πειρατές, ὅσο καί τήν πειρατική δράση τῶν ἴδιων τῶν Ἑλλήνων.

Εἶναι χαρακτηριστικό, ὅτι κατά τήν πρώτη τριακονταετία τοῦ αἰώνα δέν ἀναφέρονται παρόμοιες ἐνέργειες τῶν Ἑλλήνων.[666] Κατά τήν ἐποχή αὐτή, ἡ γαλλική ναυτιλία, καί γενικότερα ἡ γαλλική οἰκονομική παρουσία, εἶχε τόν ἀπόλυτο σχεδόν ἔλεγχο τῆς περιοχῆς. Ἀπό τήν ἄλλη μεριά, οἱ Ἕλληνες δέν εἶχαν ἀποκτήσει ἀκόμη τά μέσα, πού θά τούς ἐπέτρεπαν νά ὀρθώσουν τό ἀνάστημά τους ἐνάντια σέ μιά τόσο ἰσχυρή ναυτική καί οἰκονομική δύναμη, ὅπως ἦταν ἡ Γαλλία. Ἀπεναντίας, οἱ ἔμποροι ἀπό τήν Ἄρτα καί τά Γιάννενα εἶχαν κάθε συμφέρον νά ταξιδεύουν ἀνενόχλητα τά γαλλικά καράβια, γιατί αὐτά κυρίως χρησιμοποιοῦσαν γιά τό ἐμπόριό τους μέ τά γειτονικά ἰταλικά λιμάνια. Στά 1714 μάλιστα, ὅταν ἀκόμη δέν εἶχε καλά-καλά τελειώσει ὁ πόλεμος γιά τήν ἰσπανική διαδοχή, οἱ Ἕλληνες ἔμποροι τοῦ προξενείου Ἄρτας χρησιμοποιοῦσαν σχεδόν ἀποκλειστικά καράβια μέ γαλλική σημαία, τή μόνη πού ἦταν σέ θέση νά τούς ἐγγυηθεῖ ἀπέναντι στούς Ἱσπανούς κουρσάρους ἤ σ' ἐκείνους μέ ἱσπανική σημαία. Τήν ἐποχή αὐτή, δέκα τέτοια κουρσάρικα καράβια λεηλατοῦσαν κάθε μή γαλλικό μέ ἐμπορεύματα τῶν ὑπηκόων τοῦ σουλτάνου.[667]

Μετά τό τέλος τῆς πρώτης αὐτῆς τριακονταετίας, καί συγκεκριμένα ἀπό τό 1734, εἶναι συχνές οἱ ἀναφορές τῶν Γάλλων προξένων Ἄρτας σχετικά μέ τήν ἐχθρική δραστηριότητα τῶν Ἑλλήνων ὑπηκόων τῆς Βενετίας. Στήν ἀρχή ἡ δραστηριότητα αὐτή περιοριζόταν στήν κάλυψη καί τήν παροχή βοήθειας πρός τούς πειρατές, οἱ ὁποῖοι, ἄσχετα ἀπό τήν ἐθνικότητά τους, ἔβρισκαν καταφύγιο καί προστασία στή Ζάκυνθο, τήν Κεφαλλονιά καί τή Λευκάδα.[668] Τήν ἴδια ἐποχή ἐπίσης οἱ Ἕλληνες τῶν νησιῶν προσφέρουν τή βοήθειά τους στούς κουρσάρους τῶν ἐχθρῶν τῆς Γαλλίας, κατά τόν πόλεμο γιά τή διαδοχή τῆς Πολωνίας (1733-1738). Ἡ περίπτωση συνιστᾶ σαφῶς ἐχθρική ἐνέργεια πρός τή Γαλλία καί ἀναγκάζει τόν πρόξενο J.Dubroca νά ὑποβάλει παράπονα πρός τόν γενικό προνοητή τῆς Κέρκυρας. Ἡ ἀπάντηση τοῦ τελευταίου αὐτοῦ καί οἱ ὑποσχέσεις του γιά τιμωρία τῶν ὑπεύθυνων δέν ἄλλαξαν καθόλου τήν κατάσταση.[669]

Ἀνακύπτει λοιπόν ἐδῶ τό ζήτημα τῆς στάσης τῶν βενετικῶν ἀρχῶν ἀπέναντι στή δραστηριότητα αὐτή τῶν Ἑλλήνων ὑπηκόων τους. Γνώριζαν δηλ. οἱ Βενετοί τήν κατάσταση καί ἄν ναί, εἶχε τήν ἀνοχή ἤ τήν ὑποστήριξή τους καί ὡς ποιό βαθμό; Κατ' ἀρχή, δέν μπορεῖ κανείς νά ἀρνηθεῖ πώς οἱ Βενετοί γνώριζαν ὅτι οἱ Ἕλληνες ὑπήκοοί τους βοηθοῦσαν τούς πειρατές καί τούς κουρσάρους τῶν ἐχθρῶν τῆς Γαλλίας. Δέ μποροῦμε σέ καμιά περίπτωση νά ὑποστηρίξομε ὅτι οἱ Βενετοί προνοητές τῶν νησιῶν ἀγνοοῦσαν ἕνα τόσο σημαντικό ὅσο καί φανερό γεγονός. Ἀλλά καί ἄν ἀκόμη αὐτό συνέβαινε στήν ἀρχή, οἱ παραστάσεις τοῦ Γάλλου προξένου Ἄρτας πού ἀναφέραμε δέν μᾶς ἀφήνουν περιθώρια ἀμφιβολίας. Σίγουρα λοιπόν οἱ βενετικές ἀρχές τῶν νησιῶν τοῦ Ἰονίου γνώριζαν τίς ἐνέργειες τῶν κατοίκων πρός ὄφελος τῶν ἀντιπάλων τῆς Γαλλίας. Παρόλα αὐτά, δέν φαίνεται νά ἔλαβαν συγκεκριμένα μέτρα γιά νά τίς ἐμποδίσουν. Θά μποροῦσε ἴσως νά ὑποστηρίξει κανείς ὅτι δέν ἦταν σέ θέση νά ἀντιμετωπίσουν τήν κατάσταση. Μιά τέτοια ὑπόθεση ὅμως προσκρούει στό γεγονός τῆς μακρόχρονης βενετικῆς παρουσίας στά νησιά, τῶν ἰσχυρῶν φρουρίων καί τῶν ἄλλων ὀχυρωματικῶν ἔργων, τῶν φρουρῶν, τῶν καλά ἐξοπλισμένων γαλερῶν πού δέν εἶχαν πάψει νά ναυλοχοῦν στήν Κέρκυρα καί τά ἄλλα νησιά. Ἡ μόνη λογική ἐξήγηση εἶναι ὅτι οἱ Βενετοί δέν ἤθελαν νά ἐπέμβουν καί νά ἀλλάξουν τήν κα-

τάσταση πού εἶχε δημιουργήσει ἡ δραστηριότητα τῶν Ἑλλήνων ὑπηκόων τους.

Ὅπως διαπιστώσαμε καί πιό πάνω, οἱ Βενετοί ἔβλεπαν τούς Γάλλους σάν παρεισακτους ἐκεῖ ὅπου οἱ ἴδιοι ἦταν οἱ ἀδιαφιλονίκητοι κυρίαρχοι. Οἱ προσπάθειές τους πάντα εἶχαν στόχο νά ἀναγκάσουν τούς Γάλλους νά ἐγκαταλείψουν τήν περιοχή, ἰδιαίτερα μετά τή συνθήκη τοῦ Πασσάροβιτς (1718), ὁπότε τό Ἰόνιο ἀπέκτησε μεγαλύτερη σημασία γιά τούς Βενετούς. Στά πλαίσια αὐτά πρέπει νά ἐνταχθεῖ καί ἡ στάση τῆς Βενετίας ἀπέναντι στήν ἐχθρική πρός τή Γαλλία δραστηριότητα τῶν Ἑλλήνων ὑπηκόων της. Ὅσο γιά τίς ὑποσχέσεις τοῦ γενικοῦ προνοητῆ τῆς Κέρκυρας πρός τόν πρόξενο τῆς Ἄρτας, στόχο εἶχαν νά συγκαλύψουν τίς πραγματικές προθέσεις τῆς Βενετίας. Ἀπό ὅσα ἀναφέρθηκαν, γίνεται φανερό ὅτι ἡ ἐχθρική στάση τῶν Ἑπτανήσιων ἀπέναντι στούς Γάλλους τῆς Ἄρτας εἶχε ὁπωσδήποτε τήν ἀνοχή καί τή σιωπηρή ὑποστήριξη τῶν Βενετῶν. Ἄλλωστε αὐτό θά φανεῖ πιό καθαρά λίγο ἀργότερα, ὅταν θά ἐκδηλωθοῦν οἱ πειρατικές ἐνέργειες τῶν ἴδιων τῶν νησιωτῶν ἐνάντια στά γαλλικά καράβια.[670]

Ἡ πρώτη παρόμοια ἐνέργεια συνέβη, τήν ἄνοιξη τοῦ 1737 (πιθανότατα τόν Ἀπρίλιο), κοντά στή Ζάκυνθο. Τότε, μιά φελούκα μέ καπετάνιο τόν Γιάννη Νερολίτη (Jean Nerolita) ἀπό τήν Κέρκυρα, μέ πληρωμα καμιά τριανταριά ἄντρες ἀπό τή Ζάκυνθο, τήν Κεφαλλονιά καί τή Λευκάδα, ἐπιτέθηκε αἰφνιδιαστικά στόν πίγκο "St Joseph" τοῦ καπ. L.Audibert ἀπό τή Μασσαλία. Ἄς σημειωθεῖ ἀκόμη, ὅτι ὁ Κερκυραῖος πειρατής εἶχεν ἤδη καταδικαστεῖ στό παρελθόν γιά παρόμοιες ἐνέργειες. Οἱ ἔμπειροι λοιπόν Ἑπτανήσιοι πειρατές λεηλάτησαν τό γαλλικό καράβι καί τό ἐγκατέλειψαν στήν Ἰθάκη μέ τόν καπετάνιο του πληγωμένο.[671] Οἱ διαμαρτυρίες τοῦ Dubroca πρός τόν γενικό προνοητή τῆς Κέρκυρας δέν ἔφεραν κανένα ἀποτέλεσμα, παρόλες τίς ὑποσχέσεις ὅτι οἱ πειρατές θά καταδιωχτοῦν καί θά ἀποδοθεῖ δικαιοσύνη.

Τρία χρόνια ἀργότερα, στά 1740, μιά γαλλική κορβέττα[672] λεηλατήθηκε ἀπό τούς Ἕλληνες τοῦ Ἰονίου. Τή φορά αὐτή οἱ πειρατές ἦταν ἀπό τήν Ἰθάκη (Petite Cephalonie) καί τό γαλλικό καράβι εἶχε καπετάνιο τόν Jean Patot ἀπό τή Μασσαλία. Αὐτός, ἀμέσως μετά τό ἐπεισόδιο κατευθύνθηκε στό Μεσολόγγι, ὅπου ἔδωσε κατάθεση στόν ἐκεῖ ὑποπρόξενο A.Jullien. Ὁ Patot ἔφτασε στήν Ἄρτα τόν Ἰούλιο τοῦ 1740 καί σκόπευε νά μεταβεῖ στήν Κέρκυρα, γιά νά ζητήσει δικαιοσύνη ἀπό τούς Βενετούς· ἦταν ἀποφασισμένος μάλιστα νά φτάσει ὡς τήν ἴδια τή Βενετία. Πάντως, οὔτε καί τή φορά αὐτή δέν φαίνεται νά ἱκανοποιήθηκαν οἱ Γάλλοι.[673]

Τά παραπάνω δύο περιστατικά, παρόλο πού μόνο αὐτά ἀναφέρουν οἱ πρόξενοι τῆς Ἄρτας, δέν πρέπει νά εἶναι καί τά μοναδικά. Τίποτε δέν πείθει ὅτι μεταβλήθηκε ἡ πολιτική τῶν Βενετῶν καί ἐπομένως καί ἡ στάση τῶν Ἑλλήνων ὑπηκόων τους πρός τούς Γάλλους. Ἀπεναντίας, ὅσο προχωρεῖ ὁ αἰώνας καί μεγαλώνει ἡ ναυτική δύναμη τῶν Ἑλλήνων (ὑπηκόων τῶν Βενετῶν ἤ τοῦ σουλτάνου), τόσο ἡ στάση αὐτή γίνεται περισσότερο ἐχθρική. Κατά τόν ἑπταετή πόλεμο, γιά παράδειγμα, τά νερά τοῦ Ἰονίου εἶχαν γεμίσει κυριολεκτικά ἀπό κουρσάρους καί πειρατές, πού καθιστοῦσαν ἀδύνατη κάθε δραστηριότητα, ἐμπορική ἤ ναυτική, τῶν Γάλλων τῆς Ἄρτας.[674] Ἀλλά καί μετά τόν πόλεμο αὐτόν, οἱ Ἕλληνες νησιῶτες δέν ἔπαψαν τίς πειρατικές τους ἐνέργειες. Ζακυνθινοί καί Κεφαλλονίτες λήστεψαν, στά 1770, τό καράβι τοῦ καπ. G.Bertrand, τό ὁποῖο μετέφερε τούς Γάλ-

λους ἐμπόρους τῆς Πάτρας μέ τά ὑπάρχοντά τους, ὅταν οἱ τελευταῖοι αὐτοί ἔσπευδαν νά ἀπομακρυνθοῦν ἀπό τό ἐπίκεντρο τῆς ἐπανάστασης.[675] Τήν ἴδια χρονιά (1770), Ἕλληνες κουρσάροι χτύπησαν ἕνα γαλλικό καράβι κοντά στήν Κέρκυρα καί σκότωσαν ὅλο τό πλήρωμα ἐκτός ἀπό ἕναν ἄρρωστο ναύτη. Τή φορά αὐτή οἱ Βενετοί ἔστειλαν βοήθεια καί κατόρθωσαν νά διασώσουν τό καράβι καί τό φορτίο του.[676]

Εἶναι λοιπόν φανερό πώς ἡ πειρατεία ἤ ἡ κούρσα ἦταν, τήν ἐποχή αὐτή, γιά τούς Ἕλληνες μιά πολύ προσοδοφόρα ἐπιχείρηση.[677] Ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον, στό σημεῖο αὐτό, παρουσιάζει ἡ μαρτυρία τοῦ Γάλλου προξένου στή Βενετία Le Blond de la Motte. Αὐτός, μέ ἐπιστολή του πρός τό ΕΕΜ στή 1.8.1778, ἀνέφερε ὅτι ἀρκετοί Ἕλληνες ἔμποροι τῆς Τεργέστης εἶχαν ἀγοράσει ἕνα μεγάλο αὐστριακό καράβι, μέ σκοπό νά τό ἁρματώσουν κρυφά καί νά τό μετατρέψουν σέ κουρσάρικο, μέ πεδίο δράσης τά παράλια τῆς Πελοποννήσου καί τά νησιά τοῦ Ἀρχιπελάγους. Στό καράβι θά ὑψωνόταν ἡ ἀγγλική σημαία, ἄν τό ἐπέτρεπε ὁ Ἄγγλος βασιλιάς· ἄν ὄχι, τό καράβι εὔκολα θά μποροῦσε νά μετατραπεῖ σέ πειρατικό.[678]

Ὡστόσο, ἡ δραστηριότητα τῶν Ἑλλήνων ὑπηκόων της ἀρχίζει νά ἀνησυχεῖ καί τήν ἴδια τή Γαληνότατη, ἡ ὁποία διαπίστωνε ὅτι ἡ κατάσταση ξέφευγε ἀπό τόν ἔλεγχό της. Ἀπό τήν ἄλλη μεριά, οἱ ἐνέργειες τῶν προξένων τῆς Γαλλίας στή Βενετία καί στή Ζάκυνθο πείθουν τούς Βενετούς ὅτι δέν εἶχαν πιά συμφέρον νά ὑποστηρίζουν τούς κουρσάρους καί τούς πειρατές, οἱ ὁποῖοι δέν θά ἀργοῦσαν νά στραφοῦν καί ἐναντίον τους. Ἔτσι ἡ στάση τῆς Βενετίας μεταβάλλεται πρός ὄφελος τῶν Γάλλων. Μιά πρώτη ἔνδειξη τῆς μεταβολῆς αὐτῆς ὑπῆρξε ἡ ἐπέμβαση τῶν Βενετῶν ὑπέρ τοῦ γαλλικοῦ καραβιοῦ πού σημειώσαμε πιό πάνω.

Τήν ἴδια ἐποχή οἱ ρωσοτουρκικοί πόλεμοι τείνουν νά μεταβάλουν τήν ἰσορροπία δυνάμεων στήν περιοχή καί νά ἐνισχύσουν σημαντικά τή θέση τῶν Ἑλλήνων.[679] Ἡ κατάσταση αὐτή, ὅπως ἦταν φυσικό, ἀνησυχεῖ τόσο τούς Γάλλους ὅσο καί τούς Βενετούς καί διευρύνει τά περιθώρια γιά μιά προσέγγιση καί συνεργασία τῶν δύο παραδοσιακῶν ἀντίπαλων αὐτῶν δυνάμεων, τουλάχιστο στόν τομέα τῆς ἀντιμετώπισης ἀπό κοινοῦ ἑνός νέου ἀπειλητικοῦ ἐχθροῦ: τῆς ναυτικῆς παρουσίας τῶν Ἑλλήνων στό Ἰόνιο καί τῆς ἐνίσχυσής της ἀπό τόν ἰσχυρό ρωσικό παράγοντα. Στά πλαίσια τῆς συνεργασίας αὐτῆς μποροῦμε νά ἐντάξουμε καί τήν ἐπιτυχία πού σημείωσε ὁ γνωστός Γάλλος πρόξενος Ζακύνθου André Grasset de Saint Sauveur, στά 1782, ὅταν ἔπεισε τίς βενετικές ἀρχές τοῦ νησιοῦ νά μή ἐπιτρέψουν τήν προσόρμιση ἑνός κουρσάρικου μέ ἀγγλική σημαία. Ὁ St Sauveur μάλιστα κατόρθωσε νά ἀποδείξει ὅτι ἐπρόκειτο γιά καθαρά πειρατικό καράβι, ἐφοδιασμένο καί μέ ἐγγλέζικο καί μέ μαλτέζικο πασαπόρτι.[680] Ἀπό τήν πλευρά του τό ΕΕΜ δέν ἄργησε νά ἐπισημάνει τόν κίνδυνο γιά τή γαλλική ναυτιλία τῆς Μεσογείου ἀπό τά κουρσάρικα μέ ρωσική σημαία. Ἔβλεπε σάν πολύ πιθανό τό ἐνδεχόμενο νά ἐπωφεληθοῦν ἀπό τήν εὐκαιρία οἱ Ζακυνθινοί, οἱ Ἀλβανοί καί οἱ Σκλαβοῦνοι πειρατές, γι' αὐτό καί εἰσηγήθηκε τήν ἄμεση λήψη μέτρων γιά τήν προστασία τῆς γαλλικῆς ναυτιλίας.[681]

2. Ἄγγλοι

Παρόλο πού ὁλόκληρος ὁ 18ος αἰ. καλύπτεται ἀπό τόν ἀνταγωνισμό τῶν Ἄγγλων καί τῶν Γάλλων καί στήν περιοχή τῆς Μεσογείου, ὡστόσο ἡ παρουσία Ἄγγλων κουρσάρων στό Ἰόνιο ὑπῆρξε πολύ περιορισμένη καί μόνο σέ περιόδους κρίσης. Τό φαινόμενο βέβαια

δέν εἶναι ἀνεξήγητο. Ἡ ἀγγλική πολιτική ἐνδιαφερόταν βασικά γιά τήν ἐξασφάλιση τοῦ θαλάσσιου δρόμου πρός τίς Ἰνδίες, πού βέβαια δέν ἀπειλοῦνταν ἰδιαίτερα ἀπό τή γαλλική παρουσία στό Ἰόνιο. Ἄλλωστε, ὅπως μᾶς δόθηκε ἡ εὐκαιρία νά ἐπισημάνουμε καί στά προηγούμενα, τά ἀγγλικά συμφέροντα στήν περιοχή τοῦ προξενείου τῆς Ἄρτας οὔτε ἄμεσα οὔτε ζωτικά ἦταν. Στό πεδίο τῆς παρενόχλησης καί τῆς συνεχοῦς φθορᾶς τοῦ γαλλικοῦ ἐμπορίου καί τῆς ναυτιλίας, οἱ Ἄγγλοι περιορίζονταν νά ἐνισχύουν τούς ἀνταγωνιστές τῆς Γαλλίας σέ τοπικό ἐπίπεδο (κυρίως τοῦ Ἕλληνες).[682]

Ἀγγλικά κουρσάρικα, χωρίς νά εἶναι σίγουρο πώς κι αὐτά/δέν ἦταν ἄλλης ἐθνικότητας μέ ἀγγλική σημαία, ἐμφανίζονται στό Ἰόνιο γιά πρώτη φορά, ἀπ'ὅσο τουλάχιστο μᾶς πληροφοροῦν οἱ Γάλλοι πρόξενοι τῆς Ἄρτας, τήν ἐποχή τοῦ πολέμου γιά τήν αὐστριακή διαδοχή (1740-1748). Φαίνεται μάλιστα πώς ἡ δράση τους ἦταν ἀρκετά ἐπιζήμια γιά τή γαλλική ναυτιλία τῆς Ἄρτας, τουλάχιστο στά πρῶτα χρόνια τοῦ πολέμου. Αὐτό μᾶς ἀφήνει νά ὑποθέσουμε ἐπιστολή τοῦ Boulle,[683] μέ τήν ὁποία ὁ Γάλλος πρόξενος ἐκφράζει ἰδιαίτερη χαρά, γιατί δέν ὑπάρχει στήν περιοχή του κανένας Ἄγγλος κουρσάρος.

Φυσικά τά γαλλικά καράβια πού ἔφευγαν φορτωμένα ἀπό τήν περιοχή τοῦ προξενείου Ἄρτας δέν εἶχαν νά ἀντιμετωπίσουν μόνο τόν κίνδυνο ἀπό τούς κουρσάρους καί πειρατές πού δροῦσαν στό Ἰόνιο. Οἱ Ἄγγλοι ἤλεγχαν, τήν ἐποχή αὐτή, τούς θαλάσσιους δρόμους καί πρέπει νά ἦταν πολύ συχνές οἱ ἁρπαγές γαλλικῶν καραβιῶν, τά ὁποῖα ἔφευγαν ἀπό τήν Ἄρτα γιά τή Μασσαλία ἤ τά ἰταλικά λιμάνια. Μιά ἔρευνα στήν ἀλληλογραφία τῶν Γάλλων προξένων τῆς Ἰταλίας θά ἀποκάλυπτε πολλά τέτοια περιστατικά. Γιά παράδειγμα, ἀναφέρουμε τήν κατάσταση γαλλικῶν πλοίων πού εἶχαν συλληφθεῖ ἀπό τούς Ἄγγλους κατά τούς πρώτους ἑπτά μῆνες τοῦ 1744, τήν ὁποία συνέταξε ὁ Γάλλος πρόξενος στό Cagliari τῆς Σαρδηνίας Pierre Paget, τήν 1.8.1744.[684] Στήν κατάσταση αὐτή καταχωρίζεται ὅτι στίς 13.5.1744 συνελήφθη ἀπό τούς Ἄγγλους ὁ πίγκος "St Honnorē-le-Vainqueur" τοῦ καπ.Pierre Grasset ἀπό τό Cassis, πού εἶχε φορτώσει στήν Ἄρτα γιά τή Μασσαλία. Τό ἐπεισόδιο συνέβη στό ὕψος τῆς Bastia στήν Κορσική.

Ἡ δράση τῶν Ἄγγλων ἐντείνεται μετά τό 1746. Τή φορά αὐτή ὅμως πρόκειται γιά καθαρά πολεμικές ἐνέργειες, στίς ὁποῖες παίρνουν μέρος μονάδες τοῦ ἀγγλικοῦ ναυτικοῦ. Δυό τέτοιες φρεγάτες εἶχαν συλλάβει τά καράβια τῶν Γάλλων καπετάνιων Beranger καί Pascal, τό 1746.[685] Καί τήν ἑπόμενη χρονιά (1747), μᾶλλον ἀγγλικό πολεμικό θά εἶχε συλλάβει τό καράβι τοῦ καπ.Pierre Monnier, πού εἶχε φορτώσει στήν Ἄρτα σιτάρι γιά τή Μασσαλία, καί τό ὁδήγησε στό Port Mahon.[686]

Καθαρά κουρσάρικη δράση τῶν Ἄγγλων παρατηρεῖται κατά τά πρῶτα χρόνια τοῦ ἑπταετῆ πολέμου (1756-1763). Τό κύριο πεδίο τῆς δράσης αὐτῆς ἦταν τό Αἰγαῖο· ὡστόσο οἱ φῆμες γιά τήν παρουσία ἐγγλέζικων κουρσάρικων εἶχαν ἀρνητικά ἀποτελέσματα καί γιά τή γαλλική ναυτιλία τῆς Ἄρτας.[687] Συχνά ὅμως οἱ περιπολίες τῶν Ἄγγλων ἔφταναν καί μέχρι τά δυτικά παράλια τῆς Πελοποννήσου, ὅπου συναντοῦσαν γαλλικά ἐμπορικά σκάφη, τά ὁποῖα εἶχαν ἀποπλεύσει ἀπό τήν περιοχή τοῦ προξενείου μας. Στήν περίπτωση αὐτή τά γαλλικά καράβια δύσκολα ξέφευγαν ἀπό τούς ἔμπειρους καί καλά ὁπλισμένους Ἄγγλους κουρσάρους.[688] Οἱ περιπολίες τῶν ἐγγλέζικων κουρσάρικων ἔφταναν μάλιστα καί μέχρι τίς ἀκτές τῆς Ζακύνθου, ὅπου εἶχαν τήν ἀνοχή, ἄν ὄχι καί τή συμπαράσταση τῶν

βενετικῶν ἀρχῶν.[689]

Ἀπό τό 1758 μέχρι τό τέλος τοῦ πολέμου (1763) δέν ἀναφέρεται ἀπό τόν πρόξενο Ἄρτας ἡ παρουσία καί ἡ δράση ἐγγλέζικων κουρσάρικων καραβιῶν στήν περιοχή του. Θά ἦταν ἄλλωστε περιττή, ἀφοῦ κανένα γαλλικό καράβι δέν φαινόταν ἐκεῖ.[690] Καί μέχρι τό τέλος τῆς ἐποχῆς πού μᾶς ἐνδιαφέρει (1789), δέν ἔχομε μαρτυρίες γιά ἐγγλέζικα κουρσάρικα στήν περιοχή τοῦ προξενείου Ἄρτας. Σποραδικές προσπάθειες γιά ἐξοπλισμούς ἐγγλέζικων καραβιῶν στήν Ἀγκόνα καί στήν Τεργέστη, πολύ ἀργότερα, στά 1778, μέ σκοπό τήν κούρσα στήν Ἀδριατική, φαίνεται ὅτι ναυάγησαν πρίν ἀκόμη καλά-καλά ἐκδηλωθοῦν.[691] Ἄλλωστε, ἡ Ἀγγλία ἀντιμετώπιζε σοβαρότερα προβλήματα σέ ἄλλα μέτωπα, ὅπου ἦταν ὑποχρεωμένη νά σπεύσει, γιά νά προστατεύσει ζωτικά της συμφέροντα.

3. Ἀπό τό Δουλτσίνο

Περισσότερο ἐνδιαφέρον, σέ τοπικό ἐπίπεδο, παρουσιάζει ἡ δράση τῶν πειρατῶν ἀπό τήν πόλη αὐτή,[692] οἱ ὁποῖοι ἀπασχόλησαν τούς προξένους τῆς Ἄρτας σχεδόν ὁλόκληρον τόν 18ον αἰ.[693] Ἡ δράση τῶν μουσουλμάνων αὐτῶν πειρατῶν δέν περιοριζόταν ἐνάντια στά γαλλικά καράβια· στόχος τους ἦταν ὁποιοδήποτε ἐμπορικό καράβι. Ἔτσι γίνονται ἀφορμή γιά μιά κοινή ἀντιμετώπιση τοῦ προβλήματος ἀπό τούς Γάλλους καί τούς Βενετούς.[694] Πρίν ἀπό τό Δεκέμβριο κιόλας τοῦ 1712, Δουλτσινιῶτες πειρατές εἶχαν ἐπιτεθεῖ στή φελούκα "τοῦ προξένου τῆς Ἀλβαβίας"[695] καί συνέλαβαν τό πλήρωμά της, τό ὁποῖο ὁδήγησαν στό Δουλτσίνο. Ἡ ἀπελευθέρωση τοῦ πληρώματος αὐτοῦ στοίχισε στούς Γάλλους 1.207 πιάστρα.[696]

Ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον γιά τή δράση τῶν πειρατῶν ἀπό τό Δουλτσίνο παρουσιάζει ἡ ἔκθεση τοῦ G.Dubroca τοῦ 1720.[697] Σύμφωνα μέ θετικές καί ἐξακριβωμένες πληροφορίες τοῦ Γάλλου προξένου, οἱ Δουλτσινιῶτες πειρατές διέθεταν πέντε μεγάλα μπάρκα, καμουφλαρισμένα σέ ἐμπορικά, ἀλλά ἐξοπλισμένα μέ πυροβόλα καί ἐπανδρωμένα καί 60-80 ὄντρες τό καθένα. Σκοπός τους ἦταν νά συλλαμβάνουν χριστιανικά καράβια φιλικά στόν σουλτάνο, νά ἁρπάζουν τό φορτίο, νά ἐξοντώνουν τά πληρώματα καί νά καῖνε τά πλοῖα, ὥστε νά ἐμποδίζουν τήν ἀναγνώριση καί τήν καταδίωξή τους. Ὁ Dubroca μάλιστα ἔβλεπε σάν μόνη λύση νά καταδιωχτοῦν τά δουλτσινιώτικα πειρατικά ἀπό τέσσερεις πίγκους τῶν 10 κανονιῶν καί 150 ἀνδρῶν. Ἔτσι θά ἐπαναλαμβανόταν ἡ ἐπιτυχία τοῦ πρεσβευτῆ στήν Πύλη de Bonnac, ὁ ὁποῖος στό παρελθόν, μέ τή βοήθεια τῶν Τούρκων, εἶχε κρεμάσει δυό ὀνομαστούς πειρατές ἀπό τό Δουλτσίνο καί ὑποχρέωσε τούς ὑπόλοιπους νά καταβάλουν στόν πρόξενο τοῦ Δυρραχίου 5.000 τσεκίνια ὡς ἀποζημίωση. Φαίνεται ὅμως πώς τελικά δέν υἱοθετήθηκε ἡ εἰσήγηση τοῦ προξένου Ἄρτας, γιατί ἡ δράση τῶν Δουλτσινιωτῶν συνεχίστηκε ἀμείωτη. Στίς ἀρχές τοῦ 1724, οἱ πειρατές αὐτοί χτύπησαν ἕνα ἐγγλέζικο πλοῖο, ἀνάμεσα στά Κύθηρα καί στόν Ματαπά, ἔσφαξαν τά 12 μέλη τοῦ πληρώματος καί βύθισαν τό σκάφος. Μετά ἐπιτέθηκαν στήν Κεφαλλονιά, ὅπου πῆραν πολλούς σκλάβους.[698]

Μετά τό 1724 καί γιά μιά δεκαπενταετία, οἱ Δουλτσινιῶτες δέν ἀπασχόλησαν τούς προξένους τῆς Ἄρτας. Εἶναι ἡ ἐποχή πού ἡ γαλλική ναυτιλία κυριαρχεῖ στήν περιοχή, ἱκανή νά ἀντιμετωπίσει ἀποτελεσματικά τούς πειρατές αὐτούς. Ἄλλωστε οἱ σύντονες ἐνέργειες τοῦ Γάλλου πρεσβευτῆ καί τοῦ προξένου Ἄρτας πρός τίς τουρκικές ἀρχές καί ἡ ἐνεργοποίηση τῶν τελευταίων αὐτῶν περιόρισαν τή δράση τῶν πειρατῶν ἀπό τό Δουλτσίνο καί τούς ἀνάγκασαν νά μεταβληθοῦν σέ εἰρηνικούς ἐμπόρους. Ἡ πειρατική τους δράση

ξανάρχισε,ὡστόσο, μόλις βρῆκαν τήν κατάλληλη εὐκαιρία. Τήν πρώτη κιόλας χρονιά τοῦ πολέμου τῆς αὐστριακῆς διαδοχῆς (1740), ἡ κορβέττα τοῦ Μασσαλιώτη καπετάνιου Jean Patot, πού πήγαινε ἀπό τήν Τεργέστη στήν Πάτρα, χτυπήθηκε ἀπό Δουλτσινιῶτες ἀνοιχτά τῆς Ζακύνθου, στίς 7.4.1740. Ὁ πρόξενος Boulle ἐπενέβη ἀποτελεσματικά· μέ τή βοήθεια τῶν τουρκικῶν ἀρχῶν καί τοῦ Βενετοῦ προνοητῆ τῆς Πρέβεζας, συνέλαβε μερικούς Δουλτσινιῶτες καί ὑποχρέωσε τούς ἄλλους νά ἀνταλλάξουν τό πλήρωμα τοῦ γαλλικοῦ καραβιοῦ μέ τούς συμπατριῶτες τους.[699] Παράλληλα, ὁ πρόξενος Ἄρτας εἰσηγήθηκε στόν πρεσβευτή τῆς Γαλλίας στήν Πύλη νά πετύχει μέ κάθε τρόπο σουλτανικό φιρμάνι, πού νά ἀπαγορεύει τήν εἴσοδο τῶν Δουλτσινιωτῶν στόν Ἀμβρακικό. Τό θέμα ἦταν σημαντικό γιά τά γαλλικά συμφέροντα στήν περιοχή. Ἄν οἱ πειρατές εἶχαν τήν εὐκαιρία νά φτάσουν ὡς τήν Κόπραινα, ὅπου κυρίως ἀγκυροβολοῦσαν τά γαλλικά καράβια, θά μποροῦσαν ἄνετα νά πλήττουν τούς Γάλλους ἐκεῖ, γιατί τό λιμάνι δέν διέθετε καμιά προστασία. Ἀπό τήν ἄλλη, οὔτε οἱ Γάλλοι εἶχαν τή δύναμη νά ἀντιμετωπίσουν τούς πειρατές, γιατί τά καράβια τους ἦταν μικρά, μέ ὀλιγομελῆ πληρώματα καί πολύ ἐλαφρό ὁπλισμό. Ἄν λοιπόν οἱ Δουλτσινιῶτες ἀπομάκρυναν τά μικρά αὐτά καράβια ἀπό τό ἐμπόριο τῆς περιοχῆς, τότε πλήττονταν καίρια τά γαλλικά συμφέροντα, ἀφοῦ τά μεγαλύτερα καράβια, πού θά ἦταν σέ θέση νά ἀντιμετωπίσουν τούς πειρατές, δέν μποροῦσαν νά μποῦν στόν Ἀμβρακικό ἐξαιτίας τοῦ μικροῦ βάθους στήν εἴσοδο τοῦ κόλπου.[700]

Οἱ φόβοι τοῦ προξένου Boulle δέν ἦταν καθόλου ἀβάσιμοι. Εἶχε ἐκδηλωθεῖ ἤδη, στίς 24.6.1740, ἐπίθεση τῶν Δουλτσινιωτῶν σέ γαλλικό πλοῖο πού ναυλοχοῦσε στήν Κόπραινα.[701] Ἐπρόκειτο γιά τή γαλλική ταρτάνα "Vierge de Misericorde" τοῦ καπ.Honorê Mus. Οἱ πειρατές, παρά τήν ἀντίσταση τῶν Γάλλων, αἰχμαλώτισαν πέντε μέλη τοῦ πληρώματος τῆς γαλλικῆς ταρτάνας, τά ὁποῖα ἀπελευθέρωσε ὁ Boulle μέ πολύ κόπο καί ἀρκετά χρήματα.[702] Ἡ ἐπιτυχία αὐτή τοῦ προξένου τῆς Ἄρτας δέν φαίνεται νά ἀναχαίτισε τή δράση τῶν Δουλτσινιωτῶν καί ὁ Boulle δέν παραλείπει νά καθιστᾶ προσεκτικούς τούς Γάλλους καπετάνιους ἀπέναντι στόν κίνδυνο ἀπό τούς πειρατές αὐτούς, τόσο στήν ἀνοιχτή θάλασσα ὅσο καί στά λιμάνια.[703] Τήν ἴδια ἐποχή, ἡ δράση τῶν πειρατῶν ἀπό τό Δουλτσίνο δέν περιοριζόταν μόνο ἐνάντια στά γαλλικά καράβια. Ἀρκετά ἐπικερδής γι'αὐτούς ἦταν ἀκόμη ἡ σύλληψη Γάλλων ἐμπόρων καί ναυτικῶν, μέ σκοπό τήν καταβολή λύτρων.[704]

Γενικά ἡ δράση τῶν Δουλτσινιωτῶν πειρατῶν δέν σταμάτησε σ'ὅλη τή διάρκεια τοῦ 18ου αἰ. καί οὔτε περιορίστηκε, βέβαια, στήν περιοχή τοῦ προξενείου Ἄρτας ἤ μόνο στούς Γάλλους. Καί τά παράλια τῆς Πελοποννήσου, ἰδιαίτερα τό λιμάνι τῶν Πατρῶν, δοκιμάστηκαν ἀπό τή δράση τους, ἰδιαίτερα στήν ἐποχή τῶν Ὀρλωφικῶν,ἀλλά καί οἱ Βενετοί πολλές φορές ὑπῆρξαν θύματά τους.[705] Ὁ ἴδιος ὁ προξενικός πράκτορας Ἄρτας Gallcigne εἶχε ὑποστεῖ ἐπίθεση ἀπό δουλτσινιώτικο πειρατικό, ὅταν ἐρχόταν, στά 1776, ἀπό τήν Πάτρα στήν Ἄρτα, γιά νά ἀναλάβει τά καθήκοντά του. Τό καράβι πού τόν μετέφερε, γιά νά ἀποφύγει τόν κίνδυνο, ἀναγκάστηκε νά καταφύγει στή Λευκάδα.[706]

4. Ἀπό τή Σένια

Ἀνάλογη μέ τῶν Δουλτσινιωτῶν, ἀλλά σέ μικρότερη κλίμακα, ἦταν καί ἡ δράση τῶν πειρατῶν ἑνός ἄλλου μεγάλου ληστοπειρατικοῦ κέντρου τῆς ἐποχῆς, τῆς παραλιακῆς δαλματικῆς πόλης τῆς Σένιας.[707] Ἀπό τήν ἀρχή σχεδόν τῆς ἐγκατάστασής τους στήν Ἄρτα,

οἱ Γάλλοι δέχτηκαν τίς ἐπιθέσεις τῶν πειρατῶν αὐτῶν. Συγκεκριμένα, στίς 16.5.1704, πειρατές τῆς Σένιας, μέ σημαία τοῦ αὐτοκράτορα τῆς Αὐστρίας, χτύπησαν στό λιμάνι τῆς Κόπραινας τά μπάρκα "St Joseph" καί "St Antoine" τῶν Γάλλων καπ.Mathieu Ricard καί Louis Lieutaud.[708] Τά πρῶτα χρόνια μάλιστα ἀπό τήν ἐγκατάστασή τους στήν Ἄρτα, φαίνεται πώς οἱ Γάλλοι εἶχαν νά ἀντιμετωπίσουν κυρίως τούς πειρατές ἀπό τήν πόλη αὐτή. Ἔτσι ὁ πρόξενος G.Dubroca μέ μεγάλη ἀνακούφιση ἀναφέρει, στά 1705, ὅτι ὁ κόλπος τῆς Ἄρτας δέν ἔχει πιά πειρατές ἀπό τή Σένια ἤ ἄλλους. Παρά τή διαπίστωσή του αὐτή, ὁ Γάλλος πρόξενος θεωρεῖ φρόνιμο νά τούς ἀποφεύγει κανείς περνώντας ἀπό τό Μπονιφάτσιο καί τόν φάρο τῆς Μεσσήνης.[709] Πραγματικά, οἱ πειρατές τῆς Σένιας δέν ἀπασχόλησαν ἀπό τότε καί γιά μιά τριακονταετία τή γαλλική ναυτιλία τῆς Ἄρτας. Ὁ λόγος, αὐτός πού ἀναφέρθηκε καί γιά τήν περιστολή τῆς δράσης τῶν Δουλτσινιωτῶν τήν ἴδια ἐποχή.

Ἡ δράση τους ἐπαναλήφθηκε ἐντονότατη στά 1734. Τόν Ἀπρίλιο τοῦ ἔτους αὐτοῦ, δυό κουρσάρικα μπριγκαντίνια[710] τῆς Σένιας, μέ 60 ἄντρες τό καθένα, εἶχαν φανεῖ στήν Πρέβεζα· ἐκεῖ κῆραν προμήθειες καί τράβηξαν γιά τήν Πελοπόννησο. Ὁ πράκτορας μάλιστα τοῦ J.Dubroca στήν Πρέβεζα ἔμαθε πώς θά ἔρχονταν καί ἄλλα ὀκτώ κουρσάρικα. Ὁ Γάλλος πρόξενος βλέπει πολύ πιθανό ἕναν τέτοιο κίνδυνο καί ζητᾶ τήν ἀποστολή πολεμικῶν πλοίων στήν περιοχή. Παράλληλα, εἰδοποιεῖ σχετικά τούς συναδέλφους του στήν Πελοπόννησο καί τή Θεσσαλονίκη.[711] Ὡστόσο, τό ὑπουργεῖο Ναυτικῶν δέν ὑλοποιεῖ τίς ὑποδείξεις τοῦ προξένου τῆς Ἄρτας καί τό ΕΕΜ θεωρεῖ ὑπερβολικούς τούς φόβους καί τίς πληροφορίες του.[712] Ἄλλωστε οἱ πειρατές αὐτοί δέν φαίνονται νά ἐνδιαφέρονται γιά τά γαλλικά καράβια, ἀλλά περνοῦν ἀπό τήν περιοχή τοῦ προξενείου τῆς Ἄρτας μέ κατεύθυνση τήν Πελοπόννησο.

Ἡ μόνη εἴδηση γιά ἐχθρική ἐνέργεια τῶν πειρατῶν τῆς Σένιας ἀφορᾶ τή Ζάκυνθο. Τίς ἀκτές τοῦ νησιοῦ λεηλατοῦσαν, τό καλοκαίρι τοῦ 1734, μερικά τέτοια πειρατικά, ἕνα ἀπό τά ὁποῖα μάλιστα συνέλαβε κάποιο καράβι μέ τουρκική σημαία, πού εἶχε φορτώσει στήν Πάτρα μέ προορισμό τή Μπαρμπαριά.[713] Αὐτή εἶναι καί ἡ τελευταία εἴδηση τῶν προξένων τῆς Ἄρτας σχετικά μέ τούς πειρατές ἀπό τή Σένια. Μετά τό 1734, δέν ξαναγίνεται πιά λόγος γι᾽αὐτούς.

5. Ὁλλανδοί καί ἄλλοι

Πολύ μικρότερος ἦταν ὁ κίνδυνος ἀπό Ὁλλανδούς πειρατές, ἰδιαίτερα στά πρῶτα χρόνια τῆς ζωῆς τοῦ προξενείου μας. Πρόκειται βέβαια γιά μεμονωμένες περιπτώσεις πειρατικῶν καραβιῶν πού δροῦσαν γιά λογαριασμό τους ἤ κουρσάρικων στήν ὑπηρεσία τοῦ αὐτοκράτορα τῆς Αὐστρίας. Στήν πρώτη κατηγορία ἀνήκουν οἱ Ὁλλανδοί πού καταδίωξαν, χωρίς ἐπιτυχία, τήν ταρτάνα τοῦ καπ.Dubois, στά τέλη τοῦ 1702.[714] Παρόμοια εἶναι καί ἡ περίπτωση τοῦ γαλλικοῦ καραβιοῦ (navire[715]) "St Joseph et St Dominique" τοῦ καπ.Lazare François Davin ἀπό τή Μασσαλία. Τό γαλλικό καράβι συνελήφθη ἀπό ὁλλανδικό πειρατικό μέσα στό λιμάνι τῆς Πάργας, χωρίς οἱ Βενετοί νά τό προστατέψουν,[716] καί ὁ καπετάνιος του ἀναγκάστηκε νά καταβάλει λύτρα.[717] Στή δεύτερη κατηγορία, δηλ. τῶν Ὁλλανδῶν κουρσάρων μέ αὐστριακή σημαία, μποροῦμε νά κατατάξουμε τό ὁλλανδικό καράβι τῶν 18 κανονιῶν καί 63 ἀντρῶν, τό ὁποῖο ἐμφανίστηκε στή Ζάκυνθο στίς 22.11.1734. Ὁ πρόξενος J.Dubroca ἐκφράζει καί πάλι τή βεβαιότητα, ὅπως καί μέ τούς κουρ-

θάρους ἀπό τή Σένια, ὅτι τό ὁλλανδικό κουρσάρικο δέν θά ἀργήσει νά χτυπήσει τούς Γάλλους καί εἰδοποιεῖ σχετικά τούς προξένους τῆς Πελοποννήσου καί τῆς Θεσσαλονίκης.[718]

Ἡ προξενική ἀλληλογραφία ἀπό τήν Ἄρτα κάνει ἀκόμη λόγο γιά τήν ἐμφάνιση στίς ἀκτές τοῦ προξενείου ἤ τῶν γειτονικῶν νησιῶν πειρατῶν καί κουρσάρων τῆς Σαβοΐας καί τοῦ Μονακό,[719] τῆς Ἱσπανίας,[720] ἤ ἀπό τή Μπαρμπαριά.[721] Πρόκειται ὅμως γιά ἐντελῶς μεμονωμένα ἐπεισόδια, τά ὁποῖα ἐντάσσονται στή δράση διαφόρων πειρατῶν καί ὄχι σέ εὐρύτερες ἐπιχειρήσεις, πού θά στρέφονταν ἐνάντια στό ἐμπόριο καί τή ναυτιλία τῶν Γάλλων τῆς Ἄρτας.

Ἀπό τά παραπάνω ἔγινε φανερό, ὅτι ἡ δράση τῶν πειρατῶν καί τῶν κουρσάρων, ἰδιαίτερα τῶν δεύτερων, ἐντείνεται στά 1734 καί 1735. Τήν ἐποχή αὐτή ἡ Εὐρώπη συνταράσσεται ἀπό τόν πόλεμο γιά τήν πολωνική διαδοχή (1730-1738)· ἰδιαίτερα ἡ περιοχή τοῦ προξενείου Ἄρτας ὑποφέρει ἀπό τίς ἐπιχειρήσεις τοῦ γαλλο-αὐστριακοῦ πολέμου (1733-1738) ἀπό τούς κουρσάρους μέ αὐστριακή σημαία.

6. Ὁ Μανέτας

Τήν ἴδια ἐποχή (1734-35) τή γαλλική ναυτιλία τῆς Ἄρτας ἀπειλεῖ ὁ κουρσάρος Μανέτας. Δέν γνωρίζομε πολλά πράγματα γι' αὐτόν καί γιά τήν πιθανή δράση του σέ ἄλλες περιοχές. Φαίνεται πώς ἦταν ἑλληνικῆς καταγωγῆς, ἀπό τήν Τῆνο, καί κυβερνοῦσε μιά γαλιότα τῶν 22 bancs,[722] μέ αὐστριακή σημαία. Τό πλήρωμα τῆς κουρσάρικης γαλιότας ἀποτελοῦσαν Ἕλληνες ἀπό τή Ζάκυνθο, τήν Κεφαλλονιά καί τή Λευκάδα, ὑπήκοοι τῆς Βενετίας.[723] Γνωρίζομε ἀκόμη πώς ἡ οἰκογένεια τοῦ Μανέτα βρισκόταν στή Βενετία καί πώς ὁ ἴδιος ἦταν Βενετός ὑπήκοος,[724] παρόλο πού ὁ γενικός προνοητής τῆς Κέρκυρας ἀρνιόταν τό τελευταῖο αὐτό.[725]

Οἱ ἐπιχειρήσεις τοῦ Μανέτα ἐνάντια στά γαλλικά καράβια ἦταν ἀρκετά ἐπιτυχεῖς. Τόν φθινόπωρο ἤ τόν χειμώνα τοῦ 1734 ὁ κουρσάρος αὐτός εἶχε συλλάβει στόν golfe de Paillory[726] τρία γαλλικά καράβια: τήν πολάκα τοῦ καπ.Claudel ἀπό τήν Τουλόν, τόν πίγκο τοῦ καπ.Joseph Gremet ἀπό τήν πόλη Semary καί τό βαισώ[727] τοῦ καπ. Joseph Gache ἀπό τή Μασσαλία. Πρίν ἀπό τά μέσα Δεκεμβρίου 1734, ὁ Μανέτας ἔφτασε στήν Κεφαλλονιά μέ τά τρία γαλλικά καράβια. Ὁ ἴδιος ἔμεινε στό νησί γιά τόν χειμώνα, κρατώντας τά δύο πρῶτα, ἐνῶ τό τρίτο καράβι τό ἔστειλε στή Ζάκυνθο.[728] Τήν ἄνοιξη τοῦ 1735 ὁ Μανέτας ἐπανέλαβε τή δράση του· τή φορά αὐτή συνέλαβε τήν πολάκα τοῦ καπ.Clavely, στό ἴδιο σημεῖο ὅπου εἶχε συλλάβει τά ἄλλα τρία γαλλικά καράβια.[729]

Εἶναι φανερό ὅτι ἡ δράση τοῦ Μανέτα ἐνάντια στή γαλλική ναυτιλία κατευθυνόταν ἀπό τούς Βενετούς, οἱ ὁποῖοι παρεῖχαν στόν Ἕλληνα κουρσάρο κάθε διευκόλυνση. Ὁ Μανέτας δηλ. μποροῦσε ἄνετα νά καταφύγει, σέ περίπτωση κινδύνου, σ' ἕνα ἀπό τά νησιά τοῦ Ἰονίου. Τοῦ ἐπιτρεπόταν ἐπίσης νά πουλᾶ ἐκεῖ τή λεία του, πλοῖα καί φορτία, ἐνῶ οἱ Βενετοί τῆς Πρέβεζας εἶχαν ἀπαγορέψει σέ Γάλλο καπετάνιο νά κάνει τό ἴδιο, μέ τήν πρόφαση τῆς οὐδετερότητας. Ἡ στάση τῶν Βενετῶν ὑποχρέωσε τόν πρόξενο J.Dubroca νά διαμαρτυρηθεῖ ἔντονα στόν γενικό προνοητή τῆς Κέρκυρας P.Vendramin, τόν ὁποῖο κατηγόρησε γιά σαφή μεροληπτική στάση ὑπέρ τῆς Αὐστρίας. Ὁ γενικός προνοητής, βέβαια, ἀντέκρουσε τίς κατηγορίες καί διαβεβαίωσε τόν Γάλλο πρόξενο ὅτι δέν γνώριζε τίς διευκολύνσεις πού παρεῖχαν στόν Μανέτα οἱ προνοητές τῶν νησιῶν. Ἀκόμη ὁ Vendramin ἀρνήθηκε κατηγορηματικά ὅτι ὁ Μανέτας ἦταν Βενετός ὑπήκοος, παρόλο ὅτι

παραδέχτηκε τό γεγονός τῆς διαμονῆς στή Βενετία τῆς οἰκογένειας τοῦ Μανέτα, διαβεβαιώνοντας παράλληλα ὅτι ὁ κουρσάρος αὐτός ἦταν Ὀθωμανός ὑπήκοος. Ὁ γενικός προνοητής ὑποσχόταν ἐπίσης ὅτι θά διατάξει τούς προνοητές τῶν νησιῶν καί τῆς Πρέβεζας νά τηροῦν αὐστηρή οὐδετερότητα.[730]

Φυσικά ὁ Dubroca δέν ἐφησύχασε μέ τίς ὑποσχέσεις τοῦ Vendramin. Εἰσηγήθηκε στό ΕΕΜ νά ἐξοπλιστοῦν δυό μεγάλα καράβια (vaisseaux), πού θά περιπολοῦσαν ἀπό τή Σαπιέντσα μέχρι τήν Κέρκυρα καί θά προστάτευαν ἀποτελεσματικά τά γαλλικά καράβια τῆς περιοχῆς.[731] Ἀκόμη, ὁ πρόξενος τῆς Ἄρτας θεωροῦσε σκόπιμο, οἱ καπετάνιοι τῶν δύο αὐτῶν καραβιῶν νά εἶναι ἔμποροι, οἱ ὁποῖοι θά γνώριζαν καλά τήν περιοχή. Τήν εἰσήγησή του ὁ Dubroca τήν ἀνακοίνωσε καί στούς Roux, τούς ὁποίους καί παρακάλεσε νά τήν ὑποστηρίξουν.[732] Τό ΕΕΜ ἀρμάτωσε πραγματικά μία ταρτάνα, μέ καπετάνιο τόν d'Astour, ἡ ὁποία περιπολοῦσε στήν περιοχή· ἡ γαλλική αὐτή ταρτάνα φαίνεται πώς εἶχε καί μία ἐπιτυχία, νά κάψει δηλ. τό καράβι τοῦ καπ.Gache, τό ὁποῖο εἶχε συλληφθεῖ καί ἐξοπλιστεῖ ἀπό τόν Μανέτα.[733]

Δέν γνωρίζομε ἄλλες λεπτομέρειες ἀπό τή δράση τοῦ κουρσάρου αὐτοῦ. Οἱ Βενετοί τελικά, γιά κάποιον ἄγνωστο λόγο, τόν συνέλαβαν μαζί μέ τόν ἀδελφό του στήν Κέρκυρα, πρίν ἀπό τίς 28.6.1735, καί μέ ἐντολή τοῦ γενικοῦ προνοητῆ τόν φυλάκισαν στό λοιμοκαθαρτήριο τοῦ νησιοῦ, μέ φρουρά 80 ἀντρῶν.[734] Πάντως δέν ξαναγίνεται λόγος γι'αὐτόν, μετά τό 1735.[735]

7. Μέτρα προστασίας

Οἱ πειρατές καί ἰδιαίτερα οἱ κουρσάροι ἦταν μιά μόνιμη ἀπειλή γιά τή γαλλική ναυτιλία στήν Ἀνατολή, καί πιό πολύ στίς μεγάλες καί πλούσιες σκάλες. Ἡ ἀντιμετώπιση τοῦ κινδύνου αὐτοῦ ἀπασχόλησε, ὁλόκληρον τόν 18ον αἰ., τόσο τό γαλλικό ὑπουργεῖο Ναυτικῶν ὅσο καί τό ΕΕΜ. Ἔταν λήφθηκαν ὁρισμένα μέτρα προστασίας, τά ὁποῖα ἐντείνονταν σέ περιόδους κρίσης. Θεωροῦμε περιττό νά κάνουμε λόγο γιά τά μέτρα αὐτά, ὅσα ἀφοροῦσαν γενικά τό γαλλικό ἐμπόριο στήν Ἀνατολή, ὅπως γιά ἐξοπλισμούς πλοίων, γιά τήν αὐτοπροστασία τῶν ἐμπορικῶν καραβιῶν, γιά τό δίκτυο παρακολούθησης τῶν κινήσεων τῶν κουρσάρων καί γιά τήν ἔγκαιρη εἰδοποίηση τῶν ἐνδιαφερόμενων.[736] Νομίζομε ὡστόσο ὅτι ἐπιβάλλεται νά ἀναφερθοῦν ἐδῶ τά σχετικά μέτρα, τά ὁποῖα λήφθηκαν εἴτε μέ τήν εἰσήγηση τῶν προξένων τῆς Ἄρτας εἴτε σέ καθαρά τοπικό ἐπίπεδο.

Συχνές ἦταν οἱ προτάσεις τῶν προξένων μας γιά ἐξοπλισμό καί ἀποστολή στήν περιοχή καραβιῶν, πού θά καταδίωκαν τούς πειρατές καί τούς κουρσάρους.[737] Ἀπό τίς σχετικές εἰδήσεις, ἀξίζει νά μνημονευτεῖ ἐκείνη τοῦ 1734,[738] ἡ ὁποία ἀναφέρεται γενικότερα στήν γαλλο-αὐστριακή ρήξη χωρίς νά περιορίζεται μόνο στό πρόβλημα τῶν κουρσάρων. Προτείνει λοιπόν ὁ J.Dubroca νά σταλοῦν στήν περιοχή δύο πολεμικά καράβια (φρεγάτες), τά ὁποῖα θά ἔκοβαν τίς αὐστριακές ἐπικοινωνίες Τεργέστης-Νεάπολης. Παράλληλα, τά καράβια αὐτά θά κατέστρεφαν τά κουρσάρικα ἀπό τή Σένια, τά ὁποῖα τήν ἴδια ἐποχή, ὅπως τονίστηκε, ἔβλαπταν ἰδιαίτερα τό γαλλικό ἐμπόριο τῆς Ἀδριατικῆς καί τοῦ Ἰονίου.[739]

Περισσότερο ἀκόμη ἐνδιαφέρουν οἱ προσπάθειες τῶν προξένων τῆς Ἄρτας, οἱ ὁποῖες ἀπέβλεπαν νά ὑποχρεώσουν τούς Βενετούς τῶν νησιῶν καί τῆς Πρέβεζας νά σέβονται τίς συνθῆκες τοῦ Κάρλοβιτς (1699) καί ἀργότερα τοῦ Πασσάροβιτς (1718). Σύμφωνα μέ

τίς συνθῆκες αὐτές, ἡ Βενετία, ὡς ἐγγυήτρια δύναμη γιά τήν ἐλευθεροπλοΐα στόν Ἀμβρακικό, ἀναλάμβανε τήν ὑποχρέωση νά μή ἐπιτρέπει τήν εἴσοδο στόν κόλπο στούς κουρσάρους τῶν ἐμπόλεμων. Στά 1705, οἱ σχετικές προσπάθειες τοῦ G.Dubroca ἀνάγκασαν τούς Βενετούς τῆς Πρέβεζας νά συλλάβουν κάποιο κουρσάρικο ἀπό τή Σένια.[740] Ὡστόσο, στά 1734, μέ τήν γαλλο-αὐστριακή ρήξη στά πλαίσια τοῦ πολέμου γιά τήν πολωνική διαδοχή, ἡ Βενετία ἀπέφευγε νά ἐκτελέσει τίς συμβατικές της ὑποχρεώσεις. Ἔτσι ὁ J.Dubroca ἐνεργεῖ, ὥστε νά πιεστοῦν οἱ Βενετοί ἀπό τούς Τούρκους, χωρίς καί νά φαίνεται ὁ ἴδιος.[741] Ἄξιο ἰδιαίτερης προσοχῆς εἶναι, ὅτι ὁ Γάλλος πρόξενος δέν διστάζει νά προτείνει στόν ἔκτακτο προνοητή Λευκάδας νά μή ἐπιτρέπεται ἡ εἴσοδος στόν κόλπο ἀκόμη καί στούς Γάλλους κουρσάρους· παράλληλα, μέ ἐνέργειες τοῦ Dubroca, παρόμοιο αἴτημα ὑποβλήθηκε στόν ἴδιο Βενετό ἀξιωματοῦχο καί ἀπό τόν πρόξενο τῆς Αὐστρίας καί Ὁλλανδίας γιά τούς κουρσάρους τῶν χωρῶν πού ἐκπροσωποῦσε.[742]

Ὁ J.Dubroca, ὁ ὁποῖος γνώριζε τή στάση καί τήν πολιτική τῆς Βενετίας, καθώς καί τίς διαθέσεις τῶν προνοητῶν -καί τῶν νησιωτῶν, πρότεινε ἀκόμη νά διοριστεῖ κάποιο ἔμπιστο πρόσωπο ὡς ἐκπρόσωπος τῆς Γαλλίας κοντά στόν γενικό προνοητή τῆς Κέρκυρας. Ἔτσι, πίστευε ὁ Γάλλος πρόξενος, θά ἐμποδίζονταν οἱ κουρσάροι νά ναυτολογοῦν πληρώματα στά νησιά· ἀκόμη οἱ Βενετοί προνοητές δέν θά παρεῖχαν εὔκολα ἄσυλο στούς κουρσάρους, ὅταν γνώριζαν ὅτι ἡ στάση τους θά ἀποκαλυπτόταν ἐπίσημα.[743] Ὅμως καί ἡ εἰσήγηση αὐτή τοῦ J.Dubroca δέν ἔγινε ἀποδεκτή ἀπό τόν Maurepas, παρόλο πού, ὅπως φαίνεται, εἶχε τήν εὐνοϊκή πρόταση τοῦ ΕΕΜ.[744]

Ἀρκετά ἀποτελεσματικό μέτρο προστασίας ἦταν ἐπίσης ἡ ἔγκαιρη προειδοποίηση τῶν γαλλικῶν καραβιῶν γιά τήν παρουσία καί τά πιθανά σημεῖα δράσης τῶν πειρατῶν ἤ τῶν κουρσάρων. Βέβαια τά τεχνικά μέσα τῆς ἐποχῆς δέν βοηθοῦσαν καί πολύ στόν τομέα αὐτόν. Ὡστόσο, χάρη στό πυκνό δίκτυο τῶν προξενικῶν ἀρχῶν καί τῶν πρακτόρων τῆς Γαλλίας (κυρίως προστατευόμενων), τό παραπάνω μέτρο ἀποδείχτηκε ἱκανοποιητικό.[745]

Τέλος, ἡ αὐτοπροστασία τῶν γαλλικῶν καραβιῶν ἀποδεικνυόταν πολλές φορές τό ἀποτελεσματικότερο μέτρο. Ὁ J.Dubroca εἰσηγήθηκε στό ΕΕΜ, νά γίνουν συστάσεις πρός τούς Γάλλους καπετάνιους ὥστε νά ἐπιτίθενται πρῶτοι[746] καί νά αἰφνιδιάζουν τούς πειρατές, κυρίως ὅταν τούς συναντοῦσαν σέ ἀνοχύρωτα βενετικά λιμάνια, ὅπως τῆς Κεφαλλονιᾶς ἤ τῶν Παξῶν.[747]

Ἡ ἀποτελεσματικότητα τῶν μέτρων πού ἐκτέθηκαν ἐδῶ μόνο ἔμμεσα μπορεῖ νά σταθμιστεῖ. Ἄν κρίνουμε ἀπό τή γενικότερη κίνηση τοῦ ἐμπορίου καί τῆς ναυτιλίας τῶν Γάλλων τῆς Ἄρτας, μποροῦμε μέ ἀρκετή σιγουριά νά ποῦμε, ὅτι τά παραπάνω μέτρα ἀπέδωσαν, ἐκτός ἀπό τήν περίοδο τοῦ ἑπταετῆ πολέμου, ὁπότε μηδενίζεται ἡ σχετική κίνηση.

Ἀνακεφαλαιώνοντας, διαπιστώνουμε πώς οἱ Γάλλοι τῆς Ἄρτας ἐπλήγησαν κυρίως ἀπό τούς Αὐστριακούς κουρσάρους, καθώς καί τούς κουρσάρους διαφόρων ἐθνικοτήτων μέ αὐστριακή σημαία, κατά τόν πόλεμο Γαλλίας-Αὐστρίας (1733-1738) καί ἀκόμη περισσότερο κατά τόν ἑπταετή πόλεμο. Οἱ πειρατές δέν ἀπασχόλησαν τό ἐμπόριο καί τή ναυτιλία τῶν Γάλλων στήν ἐξεταζόμενη περιοχή. Οἱ τελευταῖοι αὐτοί ἀντιμετωπίζονταν μέ μεγαλύτερη εὐκολία. Ὅλοι μαζί οἱ Εὐρωπαῖοι, ἀκόμη καί οἱ παραδοσιακοί ἐχθροί, ὅπως οἱ Γάλλοι

καί οἱ Ἄγγλοι, ἔνωναν τίς προσπάθειές τους ἐνάντια στούς πειρατές, ἀπό τούς ὁποίους κινδύνευαν ἐξίσου. Χαρακτηριστική εἶναι ἡ περίπτωση Ἑλλήνων πειρατῶν, πού κατέλαβαν στίς 20.2.1784 ἕνα ἐγγλέζικο μπριγκαντίνι. Γάλλοι καί Βενετοί ρίχτηκαν στήν καταδίωξή τους, μέ ἀποτέλεσμα οἱ πειρατές νά συλληφτοῦν σύντομα στή Ζάκυνθο καί νά τιμωρηθοῦν χάρη καί στίς ἐνέργειες τοῦ ἐκεῖ Γάλλου προξένου Saint-Sauveur.[748]

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ'

ΟΙ ΛΟΙΠΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

α) Εἰσαγωγικά

Τό ἐμπόριο καί ἡ ναυτιλία συναποτελοῦσαν βέβαια τόν κορμό τῶν δραστηριοτήτων τῶν Γάλλων στό προξενεῖο τῆς Ἄρτας καί συνιστοῦσαν τήν οἰκονομική τους παρουσία στόν δυτικοελλαδικό χῶρο. Ὡστόσο, δέν ἐκάλυπταν καί ὅλο τό φάσμα τῆς γαλλικῆς παρουσίας στήν περιοχή. Ἀπομένει λοιπόν νά ἐρευνηθοῦν καί οἱ ἄλλες δραστηριότητες τῶν Γάλλων τῆς Ἄρτας καί νά προσδιορισθεῖ ἡ σημασία τους, ὥστε νά δοθεῖ μιά ὁριστική, κατά τό δυνατό, ἀπάντηση στό ἐρώτημα πού θέσαμε ἀπό τήν ἀρχή ἀκόμη τῆς ἐργασίας μας: ἄν δηλ. μόνο οἰκονομικοί λόγοι ὁδήγησαν στήν ἵδρυση τοῦ γαλλικοῦ προξενείου τῆς Ἄρτας ἤ ἄν καί ἄλλες ἐπιδιώξεις τῆς Γαλλίας συνέτειναν σ' αὐτή, ἐπιδιώξεις μέ πολιτική καί στρατηγική προοπτική. Ἄν λοιπόν ἀποδειχτεῖ ὅτι καί οἱ ἐπιδιώξεις αὐτές ἔπαιξαν τόν ρόλο τους στήν ἵδρυση καί τή διατήρηση τοῦ προξενείου, ἡ ἀνάλυση τῶν λοιπῶν δραστηριοτήτων τῶν Γάλλων τῆς Ἄρτας, καί ἰδιαίτερα τῶν προξένων, θά δώσει, πιστεύομε, τά στοιχεῖα πού ἀπαιτοῦνται γιά τή στάθμιση τῆς σημασίας καθενός ἀπό τούς παράγοντες αὐτούς.

Ὀφείλω ἀκόμη ἐδῶ νά προσθέσω, ὅτι μέ τόν ὅρο "λοιπές δραστηριότητες" δέν γίνεται καμιά προσπάθεια ὑποβιβασμοῦ τῆς σημασίας τους. Λόγοι μεθοδολογικοί ὁδήγησαν στήν ἐπιλογή τοῦ τίτλου, καθώς καί ἡ ἀντιδιαστολή τῶν δραστηριοτήτων αὐτῶν ἀπό τίς καθαρά οἰκονομικές.

Στό κεφάλαιο λοιπόν μέ τόν συμβατικό τίτλο "λοιπές δραστηριότητες" ἐρευνοῦνται: α) Οἱ προσπάθειες τῶν προξένων γιά τήν περίθαλψη καί τόν ἐπαναπατρισμό κυρίως τῶν Γάλλων λιποτακτῶν, στήν ἐνότητα μέ τόν τίτλο "λιποτάκτες". β) Τά προβλήματα πού θέτει ἡ διαβίβαση πρός τό κέντρο τῶν πάσης φύσεως πληροφοριῶν, καθώς καί ἡ λήψη τῶν ἐντολῶν τοῦ κέντρου, στήν ἐνότητα μέ τόν τίτλο "ταχυδρομεῖο". γ) Τέλος, σέ μιά τρίτη ἐνότητα μέ τίτλο "μετάδοση πληροφοριῶν τοπικοῦ καί γενικοῦ ἐνδιαφέροντος" σταχυολογοῦνται ἀπό τήν προξενική ἀλληλογραφία καί ταξινομοῦνται οἱ κάθε εἴδους πληροφορίες, ἐκτός ἀπό τίς οἰκονομικές, τίς ὁποῖες οἱ Γάλλοι πρόξενοι τῆς Ἄρτας συνέλεγαν καί διαβίβαζαν πρός τό γαλλικό ὑπουργεῖο τῶν Ναυτικῶν (ἤ τῶν Ἐξωτερικῶν γιά μικρό διάστημα: 1761-1766) καί πρός τό ΕΕΜ.

β) Οἱ λιποτάκτες

Μεγάλο μέρος ἀπό τήν ἀλληλογραφία τῶν Γάλλων προξένων τῆς Ἄρτας καλύπτουν τά σχετικά μέ τήν ἐπισήμανση, τήν περισυλλογή, τήν περίθαλψη καί τόν ἐπαναπατρισμό τῶν συμπατριωτῶν τους πού λιποτακτοῦσαν ἀπό τόν στρατό τῶν Βενετῶν. Ἀκόμη γίνεται λόγος, σέ πολύ μικρότερη κλίμακα, γιά τή σύλληψη καί ἀποστολή στή Γαλλία γιά ὅσους λιποτακτοῦσαν ἀπό τίς τάξεις τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ.

Καί πρῶτα-πρῶτα θά πρέπει νά προσδιορισθεῖ κατά τό δυνατό ὁ ἀριθμός τῶν λιποτακτῶν αὐτῶν. Ὁ γραμματέας τοῦ προξενείου καί προσωρινός πρόξενος P.Granier

κάνει λόγο, στά 1704, γιά τή δυνατότητα τοῦ προξενείου νά έπαναπατρίζει κάθε χρόνο 700-800 στρατιῶτες, οἱ ὁποῖοι διέφευγαν ἀπό τούς Βενετούς.[749] Κατά τή γνώμη μας, ὁ ἀριθμός αὐτός εἶναι ὑπερβολικός· ὀφείλεται εἴτε σέ ἐσφαλμένη ἐκτίμηση τοῦ Granier εἴτε σέ σκόπιμο ὑπερτονισμό, μέ εὐνόητους σκοπούς, τῶν σχετικῶν δυνατοτήτων τοῦ προξενείου. Νομίζομε ὅτι περισσότερο πλησιάζει στήν πραγματικότητα ἡ ἀναφορά τοῦ προσωρινοῦ προξένου Pellissier, πού κάνει λόγο γιά 125 λιποτάκτες κατά τό ἔτος 1703.[750] Πιό συγκεκριμένη εἶναι μιά ἀναφορά τοῦ ἴδιου προξένου, στίς 25.9.1704, σύμφωνα μέ τήν ὁποία, στό διάστημα ἀπό 1.8.1703 μέχρι 18.8.1704, ἐπαναπατρίστηκαν 100 Γάλλοι στρατιῶτες, οἱ ὁποῖοι εἶχαν διαφύγει ἀπό τόν στρατό τῆς Γαληνότατης.[751] Ὁ πρόξενος G.Dubroca ἀνέφερε ἐπίσης, στά 1714, ὅτι ἀπό τήν ἄφιξή του στήν Ἄρτα (1705) μέχρι τότε εἶχε βοηθήσει περισσότερους ἀπό 1.000 λιποτάκτες.[752] Ἄν ὁ ἀριθμός αὐτός ἀφοροῦσε ἀποκλειστικά Γάλλους, μᾶλλον θά ἦταν ὑπερβολικός. Νομίζομε ὅμως ὅτι ἀνταποκρίνεται στά πράγματα, γιατί ὁ G.Dubroca συναριθμεῖ ἐδῶ καί τούς ξένους πού περιέθαλψε, γιατί ἦταν χριστιανοί.

Μέ βάση τίς σχετικές ἀναφορές τῶν προξένων καί τίς εἰδικές καταστάσεις, μποροῦμε μέ σιγουριά νά ποῦμε ὅτι κατά τήν πρώτη δεκαετία τοῦ 18ου αἰ. ἐπαναπατρίστηκαν ἀπό τήν Ἄρτα 369 Γάλλοι, πού εἶχαν λιποτακτήσει ἀπό τόν στρατό ἤ τίς γαλέρες τῶν Βενετῶν. Τά ἑπόμενα τριάντα περίπου χρόνια δέν γίνεται καθόλου λόγος γιά ἀποστολή λιποτακτῶν, ἐκτός ἀπό τό 1714.[753] Στή δεκαπενταετία 1739-1755 ὁ πρόξενος Boulle εἶχε ἐπιβιβάσει σέ διάφορα γαλλικά καράβια 115 λιποτάκτες συνολικά. Τέλος, γίνεται λόγος γιά ἕναν λιποτάκτη στά 1763,[754] ἕναν στά 1768,[755] καί ἄλλους 39 στά χρόνια 1770-1777.[756]

Στό διάστημα λοιπόν τῆς λειτουργίας τοῦ προξενείου, οἱ Γάλλοι πρόξενοι τῆς Ἄρτας ἐπαναπάτρισαν συνολικά 555 συμπατριῶτες του στρατιῶτες, οἱ ὁποῖοι εἶχαν διαφύγει ἀπό τούς Βενετούς. Νομίζομε, ὡστόσο, ὅτι πολύ περισσότεροι χριστιανοί διαφόρων ἐθνικοτήτων ἔφταναν στό προξενεῖο τῆς Ἄρτας γυμνοί καί πεινασμένοι, ταλαιπωρημένοι καί ἄρρωστοι, γιά νά ζητήσουν καταφύγιο καί προστασία ἀπό τόν ἐκπρόσωπο τοῦ "χριστιανικότατου" Γάλλου βασιλιᾶ. Ἡ πολιτική ὅμως τῆς Γαλλίας συχνά ἄλλαζε στό θέμα αὐτό. Ὅπως θά δοῦμε, τά συμφέροντά της ἄλλοτε ἐπέβαλλαν τή χρησιμοποίηση τῶν ἀτυχῶν αὐτῶν, Γάλλων καί ξένων, ἄλλοτε μόνο τῶν Γάλλων ἤ οὔτε καί αὐτῶν, γιατί τά ἔξοδα ὑπερέβαιναν τό ὄφελος καί ἡ ἐπιχείρηση κρινόταν ἀσύμφορη. Αὐτός ἄλλωστε εἶναι καί ὁ λόγος πού παρατηροῦνται τόσο μεγάλες διαφορές στόν ἀριθμό τῶν λιποτακτῶν, οἱ ὁποῖοι στέλλονταν στή Γαλλία κατά διάφορες χρονικές περιόδους, ὅπως σημειώσαμε πιό πάνω.

Ὅπως κι ἄν ἔχει τό πράγμα, τουλάχιστο στήν πρώτη δεκαετία τοῦ αἰώνα παρατηρεῖται ἕνας ἀρκετά σημαντικός ἀριθμός Γάλλων, στήν πλειοψηφία τους νεαρῶν καί ἑπομένως κατάλληλων γιά στρατιωτική ὑπηρεσία, οἱ ὁποῖοι λιποτακτοῦσαν ἀπό τούς Βενετούς καί ζητοῦσαν καταφύγιο στήν Ἄρτα. Μποροῦμε λοιπόν μέ ἀρκετή σιγουριά νά ὑποστηρίξουμε, ὅτι ἡ περίθαλψη καί ὁ ἐπαναπατρισμός τῶν λιποτακτῶν αὐτῶν δέν ἦταν ἀσήμαντος λόγος γιά τήν ἵδρυση τοῦ προξενείου στήν Ἄρτα, τό ὁποῖο γειτόνευε μέ τίς βενετικές κτήσεις. Εἶναι ἀκόμη βέβαιο, πώς οἱ πρῶτοι πρόξενοι τῆς Ἄρτας εἶχαν σαφεῖς ὁδηγίες

καί ἐντολές σχετικά μέ τό θέμα αὐτό.[757] Ἤδη ὁ B.Garnier ἀνέφερε, τόν Ἰούνιο τοῦ 1703, λίγο περισσότερο δηλ. ἀπό ἕνα ἑξάμηνο μετά τήν ἄφιξή του στήν Ἄρτα, ὅτι εἶχε νικόλας προβεῖ σέ πολλά ἔξοδα γιά τήν περίθαλψη λιποτακτῶν· οἱ δυστυχεῖς αὐτοί, κατά τόν Γάλλο πρόξενο, πρίν ἀπό τήν ἵδρυση τοῦ προξενείου, δέν εἶχαν ἄλλη λύση: ἤ νά πεθάνουν ἀπό τήν πείνα ἤ νά ἀλλαξοπιστήσουν καί νά μποῦν στήν ὑπηρεσία τῶν Τούρκων.[758]

Πρίν ὅμως προχωρήσουμε στήν ἐξέταση τῶν ἐπιμέρους προβλημάτων, θεωροῦμε σκόπιμο νά ἀναφερθοῦμε στή στρατολόγηση ἀπό τούς Βενετούς Γάλλων - καί ἄλλων, βέβαια, ἐθνικοτήτων -, ὅπως τουλάχιστο τήν παρουσιάζουν οἱ Γάλλοι πρόξενοι τῆς Ἄρτας. Σημαντικό μέρος τῶν στρατιωτῶν αὐτῶν πού ὑπηρετοῦσαν στούς Βενετούς προερχόταν ἀπό τούς αἰχμαλώτους πολέμου, οἱ ὁποῖοι ἐξαγοράζονταν ἀπό τούς Βενετούς γιά νά ὑπηρετήσουν στίς δικές τους δυνάμεις.[759] Μεγάλο ἐπίσης μέρος τῶν Γάλλων πού στρατολογοῦσαν οἱ Βενετοί ὀφειλόταν στή βενετική προπαγάνδα, πού κατόρθωνε νά τούς πείσει νά ἐγκαταλείψουν τίς τάξεις τοῦ στρατοῦ τῆς πατρίδας τους. Τό βασικότερο βέβαια ἐπιχείρημα τῶν Βενετῶν ἦταν οἱ ὑποσχέσεις γιά πλουσιοπάροχες ἀμοιβές.[760] Ἀκόμη ὑπόσχονταν βαθμούς καί ἀξιώματα στούς ξένους πού κατατάσσονταν στόν στρατό ἤ τίς γαλέρες τους, καθώς καί σίγουρη ἀποκατάσταση ὡς ἐμπόρων στό Lido.[761] Οἱ Βενετοί,ὡστόσο,πολύ λίγες ἀπό τίς ὑποσχέσεις τους πραγματοποιοῦσαν. Γιά τόν λόγο αὐτόν, ἦταν συχνές οἱ λιποταξίες ξένων ἀπό τίς τάξεις τοῦ στρατοῦ καί τοῦ ναυτικοῦ τῆς Γαληνότατης. Παρόλες τίς προφυλάξεις τῶν Βενετῶν, οἱ λιποτάκτες αὐτοί ἔβρισκαν τόν τρόπο νά περάσουν στό προξενεῖο τῆς Ἄρτας ἀπό τήν Κέρκυρα[762] καί τή Λευκάδα.[763]

Ἡ πιό συνηθισμένη τύχη τῶν φυγάδων αὐτῶν ἦταν νά συλληφθοῦν ἀπό τούς Τούρκους καί νά πουληθοῦν σκλάβοι.[764] Πολλοί μάλιστα, γιά νά ἐπιβιώσουν, προτιμοῦσαν νά ἀλλαξοπιστήσουν καί νά μποῦν μέ καλύτερους ὅρους στήν ὑπηρεσία τῶν Τούρκων. Αὐτό συνέβαινε κυρίως πρίν ἀπό τήν ἵδρυση τοῦ προξενείου τῆς Ἄρτας, ὅταν δηλ. οἱ λιποτάκτες ἀπό τούς Βενετούς δέν ἔβρισκαν κάποιο καταφύγιο καί τό μέσο νά ἐπιστρέψουν στήν πατρίδα τους.[765]

Ὡστόσο, ἡ παροχή βοήθειας πρός τούς λιποτάκτους, Γάλλους ἤ ἄλλους Εὐρωπαίους, δέν εἶχε σχέση μόνο μέ τήν ὕπαρξη ἤ ὄχι Γάλλου προξένου στήν Ἄρτα. Ἡ λειτουργία ὅλου τοῦ μηχανισμοῦ γιά τήν ἐπισήμανση, τήν περισυλλογή, τήν περίθαλψη καί τόν ἐπαναπατρισμό τῶν λιποτακτῶν ἐξαρτιόταν βασικά καί ἄμεσα ἀπό τήν πολιτική τῆς γαλλικῆς αὐλῆς στό θέμα αὐτό. Ἄλλοτε δηλ. ὁ μηχανισμός ἐτίθετο σέ λειτουργία, περισσότερο ἤ λιγότερο ἐντατική, καί ἄλλοτε ἀδρανοῦσε γιά μεγαλύτερα ἤ μικρότερα χρονικά διαστήματα, ἀνάλογα μέ τίς ἀνάγκες τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ σέ ἔμψυχο ὑλικό. Οἱ ἀνάγκες αὐτές ἦταν τό βασικό κριτήριο στή διαμόρφωση τῆς γαλλικῆς πολιτικῆς στό θέμα τῶν λιποτακτῶν.[766]

Ἡ γαλλική πολιτική ἐπηρεαζόταν ἐπίσης ἀπό τήν ἀντίληψη ὅτι ὁ "χριστιανικότατος" βασιλιάς τῆς Γαλλίας πάντα ἀγρυπνοῦσε, γιά νά σώσει τούς χριστιανούς ἀπό τόν κίνδυνο τῆς ἐξωμοσίας. Ὁ λόγος αὐτός, πού ὡραιοποιοῦσε τήν ὅλη ἐπιχείρηση, τονιζόταν φυσικά σάν ὁ ἀποκλειστικός σκοπός.[767] Ἀπό τήν ἵδρυση τοῦ προξενείου Ἄρτας, οἱ διαταγές τοῦ βασιλιᾶ ἦταν νά παρέχεται κάθε βοήθεια στούς λιποτάκτες, ἀρκεῖ νά ἦταν Γάλλοι, Φλαμανδοί ἤ Ἱσπανοί.[768] Γιά τούς ἄλλους Εὐρωπαίους δέν γίνεται λό-

γος, παρόλο πού οἱ πρῶτοι πρόξενοι, μέ δική τους πρωτοβουλία, τούς βοηθοῦσαν καί αὐτούς.[769]

Ἀπό τήν ἀρχή κιόλας τῆς δεύτερης δεκαετίας τοῦ αἰώνα, ἡ παροχή τῆς γαλλικῆς προστασίας πρός τούς λιποτάκτες ἀπό τούς Βενετούς μειώνεται σημαντικά· ἀρχικά περιορίζεται μόνο στούς Γάλλους, μέ τρόπο ὅμως πολύ φειδωλό.[770] Στό τέλος τῆς ἴδιας δεκαετίας ἡ προστασία αὐτή μηδενίζεται.[771] Οἱ λιποτάκτες ἐγκαταλείπονται στήν τύχη τους. Παρόλα αὐτά, δέν παύουν νά φτάνουν στήν περιοχή τοῦ προξενείου τῆς Ἄρτας· σχεδόν ὅλοι μπαίνουν στήν ὑπηρεσία τῶν Τούρκων καί οἱ περισσότεροι ἀλλαξοπιστοῦν.[772] Τό γεγονός ὅτι ὁ ἀριθμός τῶν λιποτακτῶν δέν μειώνεται - κατά τόν G.Dubroca αὐξάνεται- τή στιγμή πού γνωρίζουν ὅτι δέν θά βροῦν καμιά ὑποστήριξη στήν Ἄρτα, μᾶς ὑποχρεώνει νά συμφωνήσουμε μέ τήν ἄποψη τοῦ Γάλλου προξένου γιά τήν ἄθλια μεταχείρισή τους ἀπό τούς Βενετούς.[773] Ὅσοι ἀπ'αὐτούς μάλιστα δέν ἐπέλεγαν τή λύση τῆς ἐξωμοσίας ;μεταβάλλονταν σέ ἀληθινή μάστιγα γιά τούς τόπους ὅπου κατέφευγαν· γιά νά μπορέσουν νά ζήσουν, σκότωναν καί λήστευαν τούς ναυαγούς.[774] Ἄλλοι πάλι συλλαμβάνονταν ἀπό τούς Ἀλβανούς καί πουλιῶνταν σκλάβοι[775] ἤ νυμφεύονταν καί ἐγκαθίσταντο σέ διάφορους τόπους.[776] Τέλος, ἕνα μέρος ἀπό τούς λιποτάκτες κέρδιζαν τή ζωή τους δουλεύοντας ὡς ἐργάτες γῆς, μέχρι νά βροῦν τήν εὐκαιρία νά φύγουν γιά τή Γαλλία ἤ τήν'Ιταλία.[777]

Τό 1725 τό ΕΕΜ ἀνέλαβε νά καταβάλλει καί στόν πρόξενο τῆς Ἄρτας τά ἔξοδα γιά τόν ἐπαναπατρισμό τῶν Γάλλων λιποτακτῶν. Ὡστόσο, τά σχετικά κονδύλια ἦταν πενιχρά καί κάλυπταν μόνο τά ναῦλα. Ἀπό τό 1725 ὡς τό 1739 ὑπάρχει ἕνα κενό στήν ἀλληλογραφία τῶν προξένων μας σχετικά μέ τό θέμα τῶν λιποτακτῶν.[778] Κατά τό διάστημα αὐτό, δέν γνωρίζομε ποιά ἀκριβῶς ἦταν ἡ πολιτική τῆς γαλλικῆς αὐλῆς. Οἱ πρόξενοι τῆς Ἄρτας δέν εἶχαν σαφεῖς διαταγές καί ἐνεργοῦσαν σύμφωνα μέ τίς οἰκονομικές δυνατότητες καί τίς προσωπικές τους διαθέσεις. Πάντως στό διάστημα αὐτό, καί ἀκόμη ἀπό τό 1715, ὅπως ἐπισημάνθηκε καί πιό πάνω, δέν ἀναφέρεται ἀποστολή λιποτακτῶν. Κι ἄν ἔγινε, δέν ὑπῆρχε λόγος νά ἀναφερθεῖ, ἀφοῦ τά ἔξοδα δέν καλύπτονταν ἀπό τό ὑπουργεῖο ἤ τό ΕΕΜ.

Ὡστόσο, δέν γίνεται λόγος οὔτε γιά ἀπαγόρευση ἐπαναπατρισμοῦ τῶν λιποτακτῶν οὔτε σημειώνεται εἰσήγηση τῶν προξένων Ἄρτας γιά παροχή ἀμνηστίας. Ὑποθέτουμε ὅτι οἱ λιποτάκτες γίνονταν σιωπηρά δεκτοί στήν πατρίδα τους, ἄν βέβαια κατόρθωναν νά ἐπιζήσουν καί νά φτάσουν ἐκεῖ. Ἡ ὑπόθεση στηρίζεται σέ ἐπιστολή τοῦ προξένου Boulle, τοῦ 1739,[779] μέ τήν ὁποία ζητεῖται ἀπό τό γαλλικό ὑπουργεῖο κάποια ἐντολή σχετικά μέ τό θέμα τῶν λιποτακτῶν. Ὁ ἴδιος ὁ πρόξενος πάντως πιστεύει ὅτι ὁ προϊστάμενός του ὑπουργός δέν θά ἀρνηθεῖ νά ἐγκρίνει ἕνα μικρό ποσό γιά τόν ἐπαναπατρισμό τῶν Γάλλων λιποτακτῶν. Ὅσο γιά τούς ξένους, παρόλο πού ὁ κίνδυνος τοῦ ἐξισλαμισμοῦ διαγράφεται σαφής, ὁ Boulle διστάζει νά προβεῖ στίς ἀπαιτούμενες δαπάνες. Τήν ἐπόμενη χρονιά, στά 1740, ὁ Γάλλος πρόξενος βρῆκε πρόσφορη τή λύση τῆς στρατολόγησης τῶν ξένων αὐτῶν γιά λογαριασμό τοῦ βασιλιᾶ τῶν Δύο Σικελιῶν, πού θά ἀναλάμβανε καί τή σχετική δαπάνη.[780]

Πραγματικά τό ΕΕΜ δέν ἀρνήθηκε νά καταβάλει στόν Boulle, στά 1740, ποσό 473 λιρῶν καί 6 σολδίων γιά τόν ἐπαναπατρισμό πέντε Γάλλων λιποτακτῶν.[781] Στά 1744, ὅταν ἡ Γαλλία μπαίνει στόν πόλεμο γιά τήν αὐστριακή διαδοχή, οἱ ἀνάγκες τοῦ γαλλικοῦ

ναυτικοῦ ἐπέβαλλαν τήν ἐπίσπευση τοῦ ἐπαναπατρισμοῦ τῶν Γάλλων, οἱ ὁποῖοι εἶχαν λιποτακτήσει ἀπό τό βενετικό ναυτικό, ὅπου ὑπηρετοῦσαν ὡς ἀξιωματικοί ἤ ναῦτες. Τή χρονιά αὐτή, μέ βασιλικό διάταγμα, χορηγήθηκε ἀμνηστία σέ ὅλους αὐτοῦς καί παράλληλα δόθηκε ἐντολή στούς Γάλλους προξένους νά φροντίσουν γιά τόν σύντομο ἐπαναπατρισμό τους.[782] Παρόμοιο διάταγμα ἐκδόθηκε καί στίς 29.12.1757, ὅταν οἱ ἀνάγκες ἀπό τόν ἑπταετή πόλεμο ἐπέβαλλαν τήν ἀμνήστευση τῶν λιποτακτῶν ἀπό τό γαλλικό ναυτικό.[783] Στίς 22.11.1762 ἐπίσης, ἐκδόθηκε καί ἄλλο διάταγμα, τό ὁποῖο χορηγοῦσε ἀμνηστία στούς Γάλλους λιποτάκτες ναυτικούς· αὐτοί τώρα καλοῦνταν νά συμπληρώσουν τά κενά πού δημιούργησε ὁ πόλεμος.[784] Ἡ ἰσχύς τῶν παραπάνω διαταγμάτων φαίνεται πώς διαρκοῦσε ὅσο καί οἱ ἀνάγκες πού εἶχαν ἐπιβάλει τήν ἔκδοσή τους. Στά 1772, ὁ πρόξενος Julien ζητᾶ καί πάλι ὁδηγίες γιά τή στάση του ἀπέναντι στούς λιποτάκτες.[785] Ὁ ἴδιος πρόξενος ἀναγκάζεται, τό ἑπόμενο ἔτος, νά ὑποβάλει στό ὑπουργεῖο Ναυτικῶν μακροσκελές ὑπόμνημα, γιά νά δικαιολογήσει τήν ἀπόφασή του νά περιθάλψει συμπατριῶτες του λιποτάκτες καί νά στηρίξει ἔτσι τήν ἀπαίτησή του γιά τήν καταβολή τῶν σχετικῶν ἐξόδων.[786]

Γιά τήν ἐπισήμανση καί προώθηση τῶν λιποτακτῶν πρός τήν Ἄρτα, ἀπό ὅπου ἐπιβιβάζονταν σέ γαλλικά ἤ καί ξένα καράβια, λειτουργοῦσε στήν ἐξεταζόμενη περιοχή ἕνα δίκτυο πρακτόρων τοῦ Γάλλου προξένου. Τό ἀποτελοῦσαν οἱ ὑποπρόξενοι, οἱ ἐμπορικοί πράκτορες, προστατευόμενοι τῆς Γαλλίας, ἀκόμη καί Τοῦρκοι. Δυστυχῶς δέν γνωρίζομε τά ὀνόματα καί τήν ἰδιότητα τῶν προσώπων πού συμμετεῖχαν στό δίκτυο αὐτό. Ὑποθέτουμε τήν ὕπαρξή του ἀπό ἔμμεσες ἀναφορές τῶν προξένων Ἄρτας καί ἀπό τό γεγονός τῆς προώθησης τῶν λιποτακτῶν πρός τήν ἕδρα τοῦ προξενείου. Ὁπωσδήποτε, ἄνθρωποι τοῦ προξένου, ἐπιφορτισμένοι μέ τήν παρακολούθηση τῆς κίνησης τῶν λιποτακτῶν, πρέπει νά ὑπῆρχαν στήν Κέρκυρα καί τή Λευκάδα,[787] καθώς καί στά κυριότερα λιμάνια τῆς περιοχῆς τοῦ προξενείου.[788]

Ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον παρουσιάζουν οἱ πληροφορίες τοῦ G.Dubroca, στά 1706, γιά συνεργασία Τούρκων ἀξιωματούχων. Ὁ ἀγάς τῆς Σαγιάδας, γιά παράδειγμα, εἶχε ἐντολή νά φροντίζει γιά τούς Γάλλους λιποτάκτες πού ἀποβιβάζονταν στήν περιοχή του.[789] Ὁ ἴδιος πρόξενος εἶχε ἀναθέσει ἐπίσης σέ Τούρκους νά ὁδηγοῦν τούς λιποτάκτες στήν Ἄρτα μέ ἀμοιβή ἕνα σκοῦδο γιά κάθε ἕναν. Μέ τόν τρόπο αὐτόν, ὁ Dubroca ἔλπιζε ὅτι οἱ συμπατριῶτες του πού διέφευγαν ἀπό τούς Βενετούς θά ὁδηγοῦνταν μέ ἀσφάλεια στήν Ἄρτα καί θά ἀπέφευγαν τόν κίνδυνο νά συλληφθοῦν ἀπό τούς Ἕλληνες ἤ τούς ἀνθρώπους τοῦ πασᾶ τῶν Γιαννίνων, ὁ ὁποῖος τούς ἤθελε στήν ὑπηρεσία του.[790]

Ἀσφαλῶς πολλοί Γάλλοι ἤ ἄλλης ἐθνικότητας λιποτάκτες ἔφταναν στήν Ἄρτα ἀπό διάφορους δρόμους, χωρίς τή μεσολάβηση τῶν ἀνθρώπων τοῦ προξένου. Ὅπως ὅμως καί ἄν ἔφταναν ἐκεῖ, οἱ Γάλλοι λιποτάκτες γίνονταν δεκτοί στήν προξενική κατοικία, ὅπου τούς παρέχονταν τροφή καί στέγη, καθώς καί ἐνδύματα καί ὑποδήματα, ἀφοῦ οἱ περισσότεροι ἦταν ρακένδυτοι καί ξυπόλητοι. Ἡ διάρκεια τῆς παραμονῆς τους στήν Ἄρτα κυμαινόταν ἀπό 8 μέχρι 40 ἡμέρες, ἀνάλογα μέ τίς εὐκαιρίες πού παρουσιάζονταν γιά τόν ἐπαναπατρισμό τους.[791]

Ὡστόσο ἡ παραμονή τῶν λιποτακτῶν στήν Ἄρτα παρουσίαζε ἀρκετά προβλήματα. Πολλοί ἔφταναν ἐκεῖ ἄρρωστοι,[792] ἄλλοι γυρνοῦσαν μεθυσμένοι στούς δρόμους τῆς πόλης καί δημιουργοῦσαν μικροεπεισόδια.[793] Δέν ἦταν ἀκόμη σπάνιες οἱ περιπτώσεις, πού

Γάλλοι λιποτάκτες προτιμοῦσαν, ἀφοῦ δέχονταν πρίν τίς περιποιήσεις τῶν συμπατριωτῶν τους προξένων, νά δραπετεύουν ἀπό τήν Ἄρτα καί νά μή ἐπιστρέφουν στήν πατρίδα τους.[794] Ἰδιαίτερα, ἡ παραμονή τῶν ἀρρώστων στήν προξενική κατοικία ἐγκυμονοῦσε κινδύνους γιά μολύνσεις. Γιά τόν λόγο αὐτόν ὁ πρόξενος Boulle νοίκιασε καί ἐπιδιόρθωσε ἕνα μικρό οἴκημα κοντά στήν προξενική κατοικία, γιά νά τό χρησιμοποιήσει σάν κατάλυμα ἤ ἀναρρωτήριο τῶν λιποτακτῶν.[795]

Περισσότερο πολύπλοκα ἦταν τά προβλήματα πού ἀντιμετώπιζαν οἱ Γάλλοι πρόξενοι τῆς Ἄρτας ἀπό τήν ἀντίδραση τῶν Βενετῶν στό θέμα τῶν λιποτακτῶν. Στά 1706 κιόλας, ὁ ἔκτακτος προνοητής Λευκάδας ἔγραφε στόν G.Dubroca καί παραπονέθηκε γιά τό ἄσυλο πού ἔβρισκαν στήν Ἄρτα οἱ λιποτάκτες ἀπό τίς τάξεις τοῦ στρατοῦ τῆς Γαληνότατης.[796] Ὁ Γάλλος πρόξενος, μέ τή σειρά του, ἀπάντησε στόν Βενετό προνοητή ὅτι λόγοι πατριωτικοί καί χριστιανικοί τοῦ ὑπαγόρευαν τή στάση αὐτή· θεωροῦσε καθῆκον του νά βοηθᾶ χριστιανούς, γιά νά μή ἀναγκάζονται νά ἀλλαξοπιστήσουν.[797] Ἀκόμη οἱ Βενετοί προνοητές, γιά νά ἀποτρέπουν τίς λιποταξίες, δωροδόκησαν τόν Ρεσούλ ἀγά τῆς Σαγιάδας, ὥστε νά φέρεται μέ ἄσχημο τρόπο στούς λιποτάκτες πού ἔφταναν στήν περιοχή του.[798] Σέ περιόδους μάλιστα πού οἱ σχέσεις Γάλλων καί Βενετῶν ὀξύνονταν, οἱ τελευταῖοι αὐτοί δέν δίσταζαν νά ἐρευνοῦν στήν Πρέβεζα τά γαλλικά καράβια καί νά ἀπαιτοῦν ἀπό τούς καπετάνιους τήν παράδοση τῶν λιποτακτῶν, ὅταν διαπίστωναν τήν ὕπαρξή τους.[799]

Γιά τόν ἐπαναπατρισμό τῶν Γάλλων λιποτακτῶν, τό πιό συνηθισμένο μέσο ἦταν τά γαλλικά καράβια πού φόρτωναν στήν περιοχή τοῦ προξενείου. Οἱ Γάλλοι καπετάνιοι, καθώς καί ὅσοι ταξίδευαν μέ γαλλική σημαία ἤ κάτω ἀπό τήν προστασία τῆς Γαλλίας, ἦταν ὑποχρεωμένοι νά δέχονται στό καράβι τους τούς λιποτάκτες, πού οἱ πρόξενοι θά τούς ὑποδείκνυαν, καί νά τούς ἀποβιβάζουν στά γαλλικά ἤ τά ἰταλικά λιμάνια ἤ καί στή Μάλτα. Ἀπό τά ἰταλικά λιμάνια καί τή Μάλτα, μέ τή φροντίδα τῶν ἐκεῖ Γάλλων προξένων, οἱ λιποτάκτες στέλλονταν στή Γαλλία.[800]

Δέν ἦταν ὅμως σπάνιες οἱ περιπτώσεις πού ἀργοῦσε νά φανεῖ στήν Ἄρτα κάποιο γαλλικό καράβι, ὁπότε ἡ συντήρηση τῶν λιποτακτῶν προκαλοῦσε στόν πρόξενο σοβαρά οἰκονομικά προβλήματα. Τότε αὐτοί μεταφέρονταν σέ ἄλλα λιμάνια, ἰδιαίτερα τῆς Θεσσαλονίκης, ὅπου ἡ κίνηση τῶν γαλλικῶν καραβιῶν ἦταν πιό πυκνή,[801] ἤ ἀκόμη στήν Πάτρα.[802] Κατά τή διάρκεια τῶν πολέμων, ὁπότε οἱ ἀφίξεις γαλλικῶν καραβιῶν στήν περιοχή τοῦ προξενείου Ἄρτας γίνονταν σπανιότερες, ὁ πρόξενος Boulle ἐπιβίβασε Γάλλους λιποτάκτες σέ οὐδέτερα καράβια, ὕστερα ἀπό ἔγκριση τοῦ ΕΕΜ.[803]

Τό σημαντικότερο ὅμως πρόβλημα γιά τήν περίθαλψη καί τόν ἐπαναπατρισμό τῶν λιποτακτῶν ἦταν τό οἰκονομικό. Ὅσο καί ἄν τά ἡμερήσια ἔξοδα γιά τόν καθένα ἀπό αὐτούς εἶχαν μειωθεῖ στό ἐλάχιστο καί κάλυπταν τίς στοιχειώδεις μόνο ἀνάγκες, ὁ ἀριθμός τῶν λιποτακτῶν καί ἡ διάρκεια τῆς παραμονῆς τους στήν Ἄρτα ἀπαιτοῦσαν ἔξοδα δυσανάλογα πρός τά ἔσοδα τῶν προξένων. Ἤδη ὁ γραμματέας P.Granier, στά 1704, ἐπισήμαινε πώς ὁ πρόξενος Pellissier αἰσθανόταν τρόμο μπροστά στό πρόβλημα πού τοῦ δημιουργοῦσε ἡ παραμονή 22 λιποτακτῶν γιά διάστημα πάνω ἀπό τρεῖς μῆνες, ἐνῶ δέν εἶχε εἰσπράξει ἀπό προξενικό περισσότερα ἀπό 40 πιάστρα.[804] Γιά νά ἀντιμετωπίζουν

τὶς δαπάνες αὐτές, οἱ πρόξενοι ἀναγκάζονταν συχνά νά δανείζονται ἀπό τούς ντόπιους Ἕλληνες ἤ Ἑβραίους μέ μεγάλο τόκο.[805]

Ἡ ἡμερήσια δαπάνη γιά τή συντήρηση τοῦ κάθε λιποτάκτη ἀνερχόταν, στά 1704, σέ 10 σολδία (δηλ.μισή λίρα).[806] Μέ τά χρήματα αὐτά καλύπτονταν οἱ στοιχειώδεις ἀνάγκες διαμονῆς (νοίκι γιά στρώματα καί κουβέρτες) καί διατροφῆς. Ἐπιπλέον ἀπαιτοῦνταν ἄλλες δύο περίπου λίρες γιά τόν καθένα γιά ἐνδυμασία. Σ'αὐτά ἔπρεπε νά προστεθοῦν τά μεταφορικά καί οἱ ἀμοιβές τῶν ἀνθρώπων πού ἔφερναν τούς λιποτάκτες ἀπό τά διάφορα μέρη τοῦ προξενείου στήν Ἄρτα, τά ἔξοδα νοσηλείας γιά τούς ἀσθενεῖς,[807] τά ἔξοδα κηδείας γιά ὅσους πέθαιναν ἐκεῖ, ἀκόμη καί τά ἔκτακτα ἔξοδα γιά τήν πληρωμή τῶν ζημιῶν πού προξενοῦσαν οἱ λιποτάκτες ὅταν μεθοῦσαν ἤ γιά τήν ἀποφυλάκισή τους ἀπό τίς τουρκικές φυλακές ὅταν δημιουργοῦσαν ἐπεισόδια.[808] Γενικά, ὁ πρόξενος G.Dubroca ὑπολόγισε ὅτι, ἀπό τήν ἄφιξή του στήν Ἄρτα (1705) μέχρι τό 1714, περιέθαλψε περισσότερους ἀπό 1.000 λιποτάκτες ξοδεύοντας 1.200 πιάστρα τόν χρόνο.[809] Ἀργότερα, τό ἡμερήσιο σιτηρέσιο κάθε λιποτάκτη μειώθηκε στά 6 σολδία. Ἄν ὑπολογίσουμε καί τήν ἄνοδο τοῦ τιμαρίθμου, μποροῦμε μέ βεβαιότητα νά ποῦμε ὅτι τό ποσό αὐτό δέν ἔφτανε νά καλύψει οὔτε τὶς πιό στοιχειώδεις ἀνάγκες.[810] Στά 1765 μάλιστα, ὁ πρόξενος Julien ἀναγκάστηκε νά ξοδέψει περισσότερα ἀπό ὅσα πρόβλεπε ὁ κανονισμός, παρά τό ἐνδεχόμενο νά μή μπορέσει νά τά εἰσπράξει.[811] Ἡ ἴδια δαπάνη (τῶν 10 σολδίων ἀρχικά καί ἔπειτα τῶν 6 σ.τήν ἡμέρα) εἶχε ὁριστεῖ νά καταβάλλεται καί στούς καπετάνιους γιά τή διατροφή τοῦ κάθε λιποτάκτη. Παρά τίς διαμαρτυρίες τῶν καπετάνιων, τό ποσό αὐτό δέν αὐξήθηκε.[812] Τέλος, θά πρέπει νά προστεθοῦν ἀκόμη οἱ δαπάνες γιά τήν ἐξαγορά τῶν λιποτακτῶν ἀπό τούς Δουλτσινιῶτες ἤ τούς Τούρκους, καθώς καί τά ἔκτακτα δῶρα πού ἀπαιτοῦνταν γιά τόν σκοπό αὐτόν.

Τά ἔξοδα γιά τήν περίθαλψη καί τόν ἐπαναπατρισμό τῶν λιποτακτῶν βάρυναν τόν προϋπολογισμό τοῦ ΕΕΜ, τουλάχιστο ὡς τά 1773.[813] Εἰδικά ὅμως γιά τό προξενεῖο τῆς Ἄρτας, ἐπειδή τό ΕΕΜ δέν εἰσέπραττε προξενικό, συχνά ἀρνοῦνταν νά καταβάλει τίς σχετικές δαπάνες ἤ χρονοτριβοῦσε, ἐπικαλούμενο λόγους γραφειοκρατικούς. Ἀποτέλεσμα τῆς τακτικῆς αὐτῆς ἦταν νά ἀναγκάζονται οἱ πρόξενοι τῆς Ἄρτας νά καταφεύγουν στόν δανεισμό, ὅπως σημειώσαμε, καί νά πληρώνουν τόκους γιά μεγάλα χρονικά διαστήματα. Ἡ ἀλληλογραφία τῶν προξένων εἶναι γεμάτη ἀπό ὑπομνήσεις γιά χρέη τοῦ ΕΕΜ τοῦ εἴδους αὐτοῦ, ἀπό παράπονα καί παραστάσεις, ἀπό διαμαρτυρίες καί παρακλήσεις.[814] Δέν θεωροῦμε σκόπιμο νά παραθέσουμε ἐδῶ τίς σχετικές λεπτομέρειες, οὔτε κἄν τίς ἀρχειακές ἐνδείξεις τῶν πολυάριθμων αὐτῶν ἐπιστολῶν. Ἐνδεικτικά ἀναφέρουμε μόνο, ὅτι ὁ πρόξενος J.Dubroca δέν εἶχε εἰσπράξει ἀκόμη, στά 1728, ἕνα ποσό πού εἶχε ξοδέψει ὁ πατέρας του γιά τούς λιποτάκτες εἴκοσι χρόνια νωρίτερα.[815]

Ἀπό ὅσα ἀναφέρθηκαν σχετικά μέ τό ζήτημα τῶν λιποτακτῶν ἀπό τίς τάξεις τοῦ βενετικοῦ στρατοῦ, μποροῦμε νά συμπεράνουμε ὅτι ἡ δραστηριότητα αὐτή τῶν Γάλλων προξένων τῆς Ἄρτας δέν ἦταν ἀσήμαντη. Ἄν τώρα συνυπολογίσουμε καί τό γεγονός ὅτι τό προξενεῖο γειτόνευε μέ τίς βενετικές κτήσεις περισσότερο ἀπό κάθε ἄλλο, δικαιούμαστε νά ὑποθέσουμε μέ ἀσφάλεια ὅτι ἡ ἐπισήμανση, ἡ περισυλλογή, ἡ περίθαλψη καί ὁ ἐπαναπατρισμός τῶν λιποτακτῶν ἀποτέλεσε σημαντικό λόγο γιά τήν ἵδρυση καί τή διατήρηση τοῦ γαλλικοῦ προξενείου τῆς Ἄρτας.[816]

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

γ) Τό ταχυδρομεῖο

Σημαντικό πρόβλημα ὅλων τῶν γαλλικῶν προξενείων τῆς Ἀνατολῆς ἦταν ἡ ἐπικοινωνία τους μέ τό Παρίσι ἤ τή Μασσαλία. Ἡ σημασία τῆς ἀσφαλοῦς καί γρήγορης ἐπικοινωνίας, ὅσο βέβαια τό ἐπέτρεπαν τά μέσα τῆς ἐποχῆς, εἶναι αὐτονόητη γιά τό ἐμπόριο καί τή ναυτιλία. Πρόθεσή μας δέν εἶναι νά μελετήσουμε ἐδῶ τά ἐπιμέρους θέματα πού σχετίζονται μέ τίς ἐπικοινωνίες τῶν γαλλικῶν προξενείων στήν Ἀνατολή. Θά προσπαθήσουμε μόνο νά ἐπισημάνουμε καί νά ἐρευνήσουμε τά ἰδιαίτερα χαρακτηριστικά τοῦ προβλήματος αὐτοῦ γιά τό γαλλικό προξενεῖο τῆς Ἄρτας. Θά μᾶς ἀπασχολήσουν ὁ χρόνος πού ἀπαιτοῦνταν γιά νά φτάσουν οἱ ἐπιστολές ἀπό τό Παρίσι στήν Ἄρτα, τό δρομολόγιο πού ἀκολουθοῦσαν, οἱ δυσκολίες πού ἀντιμετώπιζαν, καθώς καί ἡ θέση τοῦ προξενείου σχετικά μέ τή διακίνηση τῆς ἀλληλογραφίας τῆς γαλλικῆς πρεσβείας στήν Κωνσταντινούπολη.

Ὡς πρός τήν τεχνική καί τά γενικότερα μέτρα πού λαμβάνονταν, αὐτά εἶναι λίγο-πολύ γνωστά. Τό πιό συνηθισμένο ἦταν νά στέλλονται συγχρόνως δυό, τρία ἤ καί τέσσερα ἀντίγραφα τῶν ἐπιστολῶν, ἀπό διαφορετικούς δρόμους. Ἔτσι οἱ πιθανότητες νά φτάσει κάποιο ἀπ'αὐτά στόν προορισμό του πολλαπλασιάζονταν. Μέ τόν τρόπο αὐτόν ἐξασφαλιζόταν ἀκόμη ἡ ταχύτερη διεκπεραίωση τῆς ἀλληλογραφίας.[817] Οἱ πρόξενοι ἐπίσης δέν παρέλειπαν νά ἀναφέρουν τίς ἡμερομηνίες προηγούμενων ἐπιστολῶν ἤ νά βεβαιώνουν τή λήψη γιά ὅσες ἔφταναν στά χέρια τους.[818] Τήν ἴδια τακτική ἀκολουθοῦσε καί τό ΕΕΜ, τό ὁποῖο πάντα πληροφοροῦσε τούς προξένους τῆς Ἄρτας γιά τίς ἐπιστολές τους πού ἔφταναν στή Μασσαλία.[819] Ὅταν μάλιστα τό ΕΕΜ διαβίβαζε καί ἄλλα ἔγγραφα τοῦ ὑπουργείου,[820] ἔκανε ἰδιαίτερη ὑπόμνηση στόν πρόξενο, νά μή παραλείψει νά βεβαιώσει τή λήψη τους.[821]

Ὁ χρόνος πού ἀπαιτοῦνταν γιά νά φτάσει μία ἐπιστολή τοῦ γαλλικοῦ ὑπουργείου Ναυτικῶν στήν Ἄρτα ποίκιλλε ἀπό 45 ἡμέρες ὡς 10-11 μῆνες. Συγκεκριμένα, ἀπό τίς 53 ἐπιστολές τοῦ ὑπουργείου, γιά τίς ὁποῖες γνωρίζουμε μέ ἀκρίβεια πότε τίς ἔλαβαν οἱ πρόξενοι τῆς Ἄρτας, μόνο τρεῖς ἔφτασαν σέ 45-60 ἡμέρες καί ἄλλες τρεῖς σέ 2-3 μῆνες. Ἀπό τίς ὑπόλοιπες 47 ἐπιστολές, οἱ ἐννιά (περ.20%) χρειάστηκαν 3-4 μῆνες νά φτάσουν στήν Ἄρτα, ἄλλες 13 (περ.25%) χρειάστηκαν 4-5 μῆνες, 10 ἐπιστολές (περ. 20%) ἔκαναν 5-6 μῆνες, 5 ἐπιστολές ἔφτασαν σέ 6-7 μῆνες καί ἄλλες 5 σέ 7-8 μῆνες, μία ἐπιστολή σέ 8 μῆνες καί 3 ἡμέρες, ἄλλες δύο ἐπιστολές σέ 9-10 μῆνες καί, τέλος, δύο ἐπιστολές χρειάστηκαν 10-11 μῆνες νά φτάσουν στά χέρια τοῦ προξένου Ἄρτας. Ἀπό τά παραπάνω διαπιστώνουμε, ὅτι μία ἐπιστολή τοῦ γαλλικοῦ ὑπουργείου, γιά νά φτάσει στήν Ἄρτα χρειαζόταν συνήθως 4-6 μῆνες. Ὁ χρόνος αὐτός ἦταν ἀρκετά μεγάλος καί πολλές φορές οἱ συνέπειες τῆς ἀργοπορίας σημαντικές.[822]

Ὡστόσο, ὁ χρόνος πού ἔκαναν νά φτάσουν στήν Ἄρτα οἱ ἐπιστολές ἀπό τή Γαλλία, ὅσο μακρύς κι ἄν ἦταν, δέν ἀποτελοῦσε τό σημαντικότερο πρόβλημα τῶν Γάλλων προξένων. Δέν ἦταν καθόλου σπάνιες οἱ περιπτώσεις πού ἡ ἀλληλογραφία δέν ἔφτανε στόν προορισμό της, παρόλες τίς προφυλάξεις πού ἀναφέραμε. Πολύ συχνά οἱ πρόξενοι παραπονοῦνταν γιά παντελή ἔλλειψη εἰδήσεων.[823]

Ἀπό τήν ἄλλη μεριά, οἱ δυσκολίες πού ἀντιμετώπιζαν οἱ πρόξενοι τῆς Ἄρτας στήν ἐπικοινωνία τους μέ τό ὑπουργεῖο ἤ τό ΕΕΜ, ἦταν πολλές καί ποικίλες, μέ ἀποτέ-

λεσμα ἡ ἀλληλογραφία τους νά φτάνει στόν προορισμό της πολύ ἀργά ἤ καί καθόλου. Συχνά περνοῦσαν μεγάλα χρονικά διαστήματα ὅσο νά φανεῖ γαλλικό καράβι στά νερά τοῦ προξενείου.[824] Σέ καιρό πολέμου μάλιστα οἱ σχετικές εὐκαιρίες γιά τούς προξένους τῆς Ἄρτας γίνονταν πιό σπάνιες.[825] Καί ἄν ἀκόμη βρισκόταν κάποιο καράβι, μέ τό ὁποῖο ὁ πρόξενος Ἄρτας ἔστελνε τήν ἀναφορά του, δέν ἦταν καθόλου σίγουρο ὅτι θά ἔφτανε στόν προορισμό του· ὁ κίνδυνος τῶν κουρσάρων ὑπῆρχε πάντα.[826] Ἄλλος λόγος γιά τήν ἀργοπορία τοῦ ταχυδρομείου ἦταν ὅτι πολλά γαλλικά καράβια ἔφευγαν ἀπό τήν Ἄρτα μέ προορισμό τά ἰταλικά λιμάνια· ἀπό ἐκεῖ ἔπρεπε νά βρεθεῖ ἄλλος τρόπος γιά τήν ἀποστολή τῆς ἀλληλογραφίας, πράγμα πού δημιουργοῦσε νέες δυσχέρειες καί πρόσθετη καθυστέρηση.[827] Μερικές φορές ἡ ἀργοπορία ὀφειλόταν στήν ἀδιαφορία τῶν ἁρμόδιων ὑπαλλήλων ἤ προξένων, οἱ ὁποῖοι δέν φρόντιζαν νά προωθήσουν ἔγκαιρα τήν ἀλληλογραφία[828] ἤ καί σκόπιμα δέν παρέδιδαν τίς ἐπιστολές πού ἀναλάμβαναν νά μεταφέρουν.[829] Τέλος, δέν ἦταν σπάνιες οἱ περιπτώσεις πού οἱ ἐπιστολές δέν ἔφταναν ποτέ στόν προορισμό τους[830] ἤ πού μόνο τυχαῖα καί μετά ἀπό πολλές περιπέτειες ἔρχονταν στά χέρια τοῦ ἀποδέκτη.[831]

Ἡ πορεία πού ἀκολουθοῦσε ἡ ἀλληλογραφία τοῦ προξενείου Ἄρτας ἦταν ἡ ἑξῆς:

α) Πρῶτος σέ συχνότητα ἦταν ὁ δρόμος τῆς Πελοποννήσου, κυρίως γιά τίς ἐπιστολές πού στέλνονταν ἀπό τή Γαλλία (ὑπουργεῖο ἤ ΕΕΜ) πρός τούς προξένους Ἄρτας. Οἱ ἐπιστολές αὐτές, μαζί καί μέ ἄλλες πού ἀπευθύνονταν στούς προξένους τῆς Πελοποννήσου, ἔφταναν στόν γενικό πρόξενο, ὁ ὁποῖος φρόντιζε νά τίς στείλει στόν ὑποπρόξενο τῆς Πάτρας. Ἀπ' κεῖ περνοῦσαν στό Μεσολόγγι, καί ὁ ὑποπρόξενος τῆς πόλης αὐτῆς φρόντιζε νά τίς στείλει στήν Ἄρτα ἀπό τό Βραχώρι (:Ἀφρύνιο), τήν Πρέβεζα ἤ τήν Κέρκυρα.[832] Οἱ εὐκαιρίες ὅμως γιά ἀσφαλή ἐπικοινωνία τῆς Πάτρας μέ τήν Ἄρτα δέν ἦταν συχνές καί ἔτσι συνέβαινε νά φτάνουν συγχρόνως στόν ἀποδέκτη τους ἐπιστολές, μέ ἡμερομηνίες πού ἀπεῖχαν τρεῖς καί περισσότερους μῆνες μεταξύ τους.[833]

β) Ἄλλες ἐπιστολές μέ ἀποδέκτη τόν πρόξενο Ἄρτας ἔφταναν ἐκεῖ ἀπό τή Θεσσαλονίκη.[834] Ὁ Boulle μάλιστα εἶχε ἐκφράσει τή σαφή προτίμησή του γιά τόν δρόμο αὐτόν, μέ τό ἐπιχείρημα ὅτι ἡ ἀπόσταση τῆς Ἄρτας ἀπό τή Θεσσαλονίκη ἤ τήν Πελοπόννησο ἦταν ἴδια.[835]

γ) Ὁ δρόμος τῆς Βενετίας, τόν ὁποῖο χρησιμοποιοῦσαν συχνά οἱ πρόξενοι τῆς Ἄρτας, ἰδιαίτερα σάν ἐναλλακτική λύση[836] ἤ γιά τήν ἀποστολή τοῦ δεύτερου ἤ τοῦ τρίτου ἀντίγραφου τῶν ἐπιστολῶν τους.[837]

δ) Ὁ δρόμος τοῦ Δυρραχίου, ἀπό ὅπου οἱ ἐπιστολές μποροῦσαν, μέ τή φροντίδα τοῦ ἐκεῖ προξένου, νά περάσουν στήν Ἀγκόνα.[838]

ε) Ὁ δρόμος τῆς Νεάπολης. Ἀπό κεῖ σέ τέσσερεις ἡμέρες τό ταχυδρομεῖο ἔφτανε στό Ὄτραντο, ἀπό ὅπου κάθε ὀκτώ μέρες περνοῦσε εἰδικό πλοιάριο, τό ὁποῖο ἔφερνε τά ταχυδρομεῖο ἀπό τή Βενετία στήν Κέρκυρα. Ἀπό τό νησί αὐτό ἦταν εὔκολο νά περάσει στή Σαγιάδα.[839]

στ) Ὁ δρόμος τῆς Μεσσήνης δέν χρησιμοποιοῦνταν συχνά, παρόλο πού οἱ εὐκαιρίες γιά τό λιμάνι αὐτό δέν ἔλειπαν. Ὁ λόγος, οἱ ἰδιαίτερες ὑγειονομικές προφυλάξεις πού ἔπαιρναν οἱ ἀρχές τῆς πόλης, οἱ ὁποῖες ἄνοιγαν ἀκόμη καί τίς ἐπιστολές

γιά ἀπολύμανση. Ἔτσι ἦταν εὔκολο νά πληροφορηθοῦν τό περιεχόμενο τῶν ἐπιστολῶν οἱ καπετάνιοι καί ἀπό αὐτούς καί οἱ Βενετοί, οἱ ὁποῖοι πάντα προσπαθοῦσαν νά ὑποκλέψουν τίς εἰδήσεις τῶν γειτόνων τους προξένων τῆς Ἄρτας.[840]

ζ) Τέλος, στέλνονταν ἐπιστολές ἀπό τήν Ἄρτα μέσω τοῦ Λιβόρνου ἤ τῆς Γένοβας· αὐτό ὅμως συνέναινε σπάνια.

Ἀπό τήν ἐξέταση τῆς ἐπικοινωνίας τοῦ προξενείου τῆς Ἄρτας μέ τό γαλλικό ὑπουργεῖο Ναυτικῶν καί τό ΕΕΜ, μποροῦμε νά συμπεράνουμε ὅτι τό πρόβλημα αὐτό ἦταν ἰδιαίτερα ὀξύ σ'ὅλη τή διάρκεια τοῦ αἰώνα. Ὄχι μόνο σέ περιόδους πολέμου, ἀλλά καί σέ εἰρηνικές, οἱ Γάλλοι πρόξενοι δύσκολα ἐπικοινωνοῦσαν μέ τήν πατρίδα τους. Τό συμπέρασμα αὐτό ἐπιβεβαιώνεται ἔμμεσα καί ἀπό τό γεγονός, ὅτι τό προξενεῖο τῆς Ἄρτας σπανιότατα χρησιμοποιεῖται ὡς σταθμός ἐπικοινωνίας ἀνάμεσα στό Παρίσι ἤ τή Μασσαλία καί τή γαλλική πρεσβεία τῆς Κωνσταντινούπολης.[841] Κι αὐτό, παρόλο πού στά πρῶτα χρόνια ἀπό τήν ἵδρυση τοῦ προξενείου ἡ Ἄρτα εἶχε προκριθεῖ ἀπέναντι στό Δυρράχιο[842] γιά τόν σκοπό αὐτό, ἀφοῦ μάλιστα ἀπεῖχε ἀπό τήν Κωνσταντινούπολη 11 ἡμέρες, ἐνῶ τό Δυρράχιο 14.[843]

Ἀξίζει, ἀκόμη, νά σημειωθεῖ μιά προσπάθεια τοῦ πρεσβευτῆ Villeneuve γιά τή χρησιμοποίηση τῆς Ἄρτας, καί συγκεκριμένα τῆς Σαγιάδας, ὡς ταχυδρομικοῦ ἐνδιάμεσου σταθμοῦ. Ὁ πρεσβευτής αὐτός εἶχε εἰσηγηθεῖ νά κατασκευαστοῦν δυό φελοῦκες, πού θά ἔκαναν σέ τακτικά χρονικά διαστήματα δρομολόγια ἀπό τή Σαγιάδα στό Ὄτραντο, ἀποκλειστικά καί μόνο γιά τή μεταφορά τοῦ ταχυδρομείου. Ὁ Villeneuve εἶχε τή γνώμη ὅτι ἡ διεύθυνση τῆς ὅλης ἐπιχείρησης ἔπρεπε νά ἀνατεθεῖ στόν J.Dubroca. Ὁ πρόξενος αὐτός μάλιστα, ὕστερα ἀπό ἐντολή τοῦ πρεσβευτῆ, εἶχε συντάξει ὑπόμνημα σχετικά μέ τά ἔξοδα κατασκευῆς καί συντήρησης τῶν δύο πλοιαρίων.[844] Ἡ εἰσήγηση ὅμως αὐτή δέν φαίνεται νά ἔγινε δεκτή.

δ) Μετάδοση πληροφοριῶν τοπικοῦ καί γενικοῦ ἐνδιαφέροντος

1. Ἡ σημασία

Εἶναι γνωστό ὅτι ἐπίσημα ἀπαγορευόταν στούς Γάλλους προξενικούς ὑπαλλήλους κάθε πολιτική δραστηριότητα. Ὡστόσο, ἀνάμεσα στά καθήκοντά τους, ὅπως αὐτά διαγράφονταν ἀπό τά βασικά νομοθετήματα τοῦ 1681 καί 1781, συμπεριλαμβανόταν ἡ συγκέντρωση καί ἀποστολή πληροφοριῶν στρατιωτικῆς ἤ πολιτικῆς φύσης.[845] Ἔτσι, οἱ πρόξενοι τῆς Ἄρτας πάντα φροντίζουν νά ἀνακοινώνουν στόν προϊστάμενό τους ὑπουργό τῶν Ναυτικῶν κάθε εἴδηση, ὅσο ἀσήμαντη κι ἄν φαίνεται, πού δέν ἔχει ἄμεση σχέση μέ τό ἐμπόριο καί τή ναυτιλία, οὔτε μέ τή ζωή καί τή δράση τῶν συμπατριωτῶν τους στήν περιοχή τῆς δικαιοδοσίας τους. Ἰδιαίτερα οἱ Dubroca δέν παραλείπουν νά τονίζουν, σχεδόν σέ ὅλες τους τίς ἀναφορές, ὅτι θά κάνουν τό πᾶν γιά νά στείλουν κάθε πληροφορία πού θά μποροῦσε νά ἐνδιαφέρει τό ὑπουργεῖο.

Πρίν προχωρήσουμε στήν κατάταξη τῶν ἀποστελλόμενων πληροφοριῶν, ὀφείλουμε νά τονίσουμε ὅτι οἱ δύο παραπάνω πρόξενοι, οἱ Dubroca, ἦταν ἐκεῖνοι πού πάντα φρόντιζαν νά γνωστοποιοῦν καθετί πού θά εἶχε κάποιο ἐνδιαφέρον γιά τή γαλλική αὐλή. Μετά ἀπό αὐτούς, οἱ διάδοχοί τους ἐλάχιστα ἤ καί καθόλου δέν ἀσχολοῦνται μέ τόν τομέα

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

αὐτόν.[846] Θά ἦταν δύσκολο νά παραδεχτεῖ κανείς ὅτι ξαφνικά τό γαλλικό ὑπουργεῖο, μετά τούς Dubroca, ἔπαψε νά ἐνδιαφέρεται γιά τή στρατιωτική καί πολιτική κατάσταση τῆς περιοχῆς. Ἀκόμη πιό δύσκολα θά σκεφτόταν, ὅτι οἱ Γάλλοι πρόξενοι ἀποφάσισαν νά περιοριστοῦν στά ἐπίσημα καθήκοντά τους. Δυστυχῶς οἱ πηγές δέν μᾶς διαφωτίζουν ἀρκετά στό σημεῖο αὐτό, ὥστε νά ἑρμηνεύσουμε τό γεγονός μέ ἀσφάλεια. Μποροῦμε ὡστόσο νά διατυπώσουμε ὁρισμένες ὑποθέσεις, πού ἐξηγοῦν τήν αἰφνίδια σιγή τῶν προξένων τῆς Ἄρτας σέ θέματα πέρα ἀπό τά καθαρά οἰκονομικά.

Στό πρῶτο μισό τοῦ 18ου αἰ. ἡ οἰκονομική ὑπεροχή τῶν Γάλλων στήν Ἀνατολή ἦταν σαφής καί ἀδιαφιλονίκητη. Ἔτσι μέρος τῆς δραστηριότητας τῶν προξένων ἦταν δυνατό νά ἀφιερωθεῖ καί σέ τομεῖς πού δέν εἶχαν ἄμεση σχέση μέ τό ἐμπόριο καί τή ναυτιλία. Ἰδιαίτερα τό προξενεῖο τῆς Ἄρτας, στά πρῶτα χρόνια τῆς ζωῆς του, εἶχε νά ἀντιμετωπίσει τούς Βενετούς, οἱ ὁποῖοι μονοπωλοῦσαν τό ἐμπόριο στήν περιοχή· κάθε λοιπόν πληροφορία γι' αὐτούς ἦταν ἀπαραίτητη, γιατί συντελοῦσε στή σωστότερη καί ἀποτελεσματικότερη ἀντιμετώπισή τους. Ἀπό τήν ἄλλη μεριά, ἀνάλογη ἦταν ἡ χρησιμότητα τῶν πληροφοριῶν πού ἀφοροῦσάν τούς Τούρκους καί τίς σχέσεις τους μέ τήν Εὐρώπη. Παρόλο πού ἡ Γαλλία εἶχε ἀπό παράδοση φιλικές σχέσεις μέ τήν Ὑψηλή Πύλη, ὡστόσο μόλις τό 1740 ὑπογράφτηκαν οἱ τελευταῖες διομολογήσεις, οἱ ὁποῖες ἔδιναν στή Γαλλία τό προβάδισμα ἀπέναντι στά ἄλλα εὐρωπαϊκά κράτη ὡς πρός τά ἐμπορικά προνόμια.

Στό δεύτερο μισό τοῦ αἰώνα, ἡ Βενετία παύει ὁριστικά νά διαδραματίζει κάποιο ρόλο στά εὐρωπαϊκά πράγματα· ἀκόμη καί ἡ παρουσία της στήν Ἀδριατική δέν εἶναι πιά καθόλου ἔντονη. Ἡ παρακολούθηση ἐπομένως τῶν κινήσεων τῶν Βενετῶν στά γειτονικά μέ τήν Ἄρτα μέρη δέν ἦταν πλέον τόσο σημαντική. Ὅσο γιά τούς Τούρκους, οἱ ἀναφορές τοῦ προξένου Ἄρτας στό ἴδιο διάστημα, στόν β΄ μισό δηλ. τοῦ 18ου αἰ., δέν θά πρόσθεταν τίποτε οὐσιαστικό· οἱ Γάλλοι πρεσβευτές στήν Πύλη γνώριζαν καλά καί σέ βάθος τήν κατάσταση τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, πού ὡς ἕνα σημεῖο διαμόρφωναν οἱ ἴδιοι. Τέλος, οἱ εὐρωπαϊκές συγκρούσεις στό δεύτερο μισό τοῦ αἰώνα μετατοπίζονται ἀπό τήν Ἀδριατική καί τήν Ἰταλία πρός τήν Κεντρική Εὐρώπη καί πέρα ἀπό αὐτήν, πρός τίς ἀποικίες τῆς Ἀμερικῆς.

Στό πρῶτο μισό τοῦ 18ου αἰ. λοιπόν καί πιό συγκεκριμένα ἀπό τό 1705 ὡς τό 1739, οἱ ἀναφορές τῶν Dubroca πρός τό ὑπουργεῖο περιεῖχαν σχεδόν πάντα εἰδήσεις σχετικές μέ τίς κινήσεις, τά σχέδια καί τίς προοπτικές τῶν Τούρκων καί τῶν Βενετῶν στόν στρατιωτικό καί τόν πολιτικό τομέα. Δέν θά ἀναφερθοῦμε μέ λεπτομέρειες στίς εἰδήσεις αὐτές, ἀφοῦ ἄλλωστε δέν προάγουν τή γνώση τῆς ἐποχῆς. Θά τίς συστηματοποιήσουμε καί θά τίς κατατάξουμε μόνο, γιά νά φανεῖ τό φάσμα τῶν ἐνδιαφερόντων καί τῆς δραστηριότητας τῶν Γάλλων τῆς Ἄρτας, ὑποσημειώνοντας συγχρόνως, γιά εὐνόητους λόγους, καί τίς σχετικές ἀρχειακές ἐνδείξεις.

2. Εἰδήσεις γιά τούς Τούρκους

Οἱ πηγές τῶν πληροφοριῶν τῶν Γάλλων προξένων Ἄρτας ἦταν ποικίλες. Ἡ ἐπισήμανσή τους δέν εἶναι εὔκολη, γιατί οἱ πληροφοριοδότες συνήθως δέν ἀναφέρονταν. Ὡστόσο εἴμαστε βέβαιοι ὅτι ἡ ἀπουδαιότερη πηγή πληροφοριῶν ἦταν ὁ διερμηνέας τοῦ προξενείου στά Γιάννενα, ὁ γνωστός μας Μαρούτσης.[847] Ὁ Γιαννιώτης μεγαλέμπορος, ἐξαιτίας τῶν σχέσεών του μέ τούς Τούρκους ἀξιωματούχους καί τῆς ἐπιρροῆς του, εἶχε τή

δυνατότητα νά συγκεντρώνει παρόμοιες πληροφορίες. Ἀκόμη, οἱ πρόξενοι τῆς Ἄρτας διατηροῦσαν καί οἱ ἴδιοι φιλικές σχέσεις μέ Τούρκους ἀξιωματούχους, οἱ ὁποῖοι, σκόπιμα ἤ ὄχι, ἐνημέρωναν σχετικά τούς φίλους τους Γάλλους.[848] Ἀξιοσημείωτη ἐπίσης πηγή πληροφοριῶν ἦταν οἱ ἄνθρωποι τῶν Γάλλων στήν Κέρκυρα, οἱ ὁποῖοι εἶχαν τήν εὐκαιρία νά πληροφοροῦνται ἀπό τούς Βενετούς τοῦ νησιοῦ γιά τίς κινήσεις τῶν Τούρκων,[849] καθώς καί ἀξιωματικοί τοῦ βενετικοῦ στρατοῦ.[850]

Οἱ πληροφορίες πού διαβιβάζονταν ἀπό τήν Ἄρτα στό γαλλικό ὑπουργεῖο Ναυτικῶν, σχετικά μέ τούς Τούρκους, ἀφοροῦσαν:

α) Δέ θέματα καθαρά τοπικά. Τέτοια ἦταν ἡ ἄφιξη στήν Ἄρτα τοῦ πασᾶ τῶν Γιαννίνων γιά ἐπιθεώρηση στρατιωτικῶν θέσεων·[851] ἡ δράση Ἑλλήνων κλεφτῶν, πού ἐξορμοῦσαν ἀπό βενετοκρατούμενες περιοχές καί χτυποῦσαν τούς Τούρκους·[852] οἱ σχέσεις Τούρκων καί Βενετῶν στήν περιοχή τοῦ προξενείου.[853] Ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον παρουσιάζει ἡ πληροφορία τοῦ J.Dubroca, σύμφωνα μέ τήν ὁποία οἱ Βενετοί σχεδίαζαν νά ἀνταλλάξουν μέ τούς Τούρκους τίς περιοχές τῆς Πρέβεζας καί τῆς Βόνιτσας μέ τά Κύθηρα.[854]

β) Στίς πολεμικές προπαρασκευές τῶν Τούρκων. Οἱ πληροφορίες τῶν προξένων Ἄρτας ἔκαναν λόγο γιά κατασκευή ἤ ἐπισκευή ὀχυρωματικῶν ἔργων,[855] γιά στρατολογίες ἀπό τούς Τούρκους,[856] γιά κινήσεις στρατιωτικῶν τμημάτων.[857] Στήν ἴδια κατηγορία μποροῦν ἀκόμη νά ἐνταχθοῦν οἱ πληροφορίες γιά τήν κατάσταση καί τήν ἑτοιμότητα τῶν τουρκικῶν δυνάμεων,[858] γιά τήν τακτική τους,[859] καθώς καί γιά τίς ἀπαγορεύσεις ἐξαγωγῶν στά σιτηρά ἤ τή συγκέντρωση ἀπό τούς Τούρκους μεγάλων ποσοτήτων ἀπό αὐτά.[860]

γ) Στά σχέδια τῶν Τούρκων γιά κατάληψη περιοχῶν πού ἀνῆκαν στούς Βενετούς, ὅπως τῆς Πρέβεζας,[861] ἤ τῆς Πάργας.[862] Σέ πολυσέλιδη ἀναφορά τοῦ G.Dubroca πρός τό γαλλικό ὑπουργεῖο Ναυτικῶν, μέ ἡμερομηνία 18.10.1715,[863] γίνεται ἐκτενής λόγος γιά τή γνωστή πολιορκία καί τήν κατάληψη τῆς Λευκάδας ἀπό τούς Τούρκους. Ὁ Γάλλος πρόξενος εἶχεν ἐπισκεφτεῖ τό τουρκικό στρατόπεδο καί πληροφορεῖ τούς προϊσταμένους του γιά τούς ἀρχηγούς τῶν τουρκικῶν δυνάμεων, τόν ἀριθμό καί τήν κατάστασή τους. Οἱ Γάλλοι μάλιστα εἶχαν συμφωνήσει νά βοηθήσουν τούς Τούρκους στήν ἐπιχείρηση αὐτή· γαλλικά καράβια ἀναλάμβαναν νά μεταφέρουν τό τουρκικό πυροβολικό ἀπό τό βάθος τοῦ Ἀμβρακικοῦ στή Βόνιτσα, γιατί ἦταν δύσκολο νά μεταφερθεῖ ἀπό τήν ξηρά, ἐξαιτίας τῶν δύσβατων ὀρεινῶν δρόμων. Σέ ἀντάλλαγμα, οἱ Τοῦρκοι θά ἐπέτρεπαν στόν Dubroca νά ἱδρύσει προξενικό ὑποκατάστημα στό νησί, ὅπου θά τοῦ δώριζαν καί κατάλληλο οἴκημα.

δ) Στά σχέδια γιά πλήρη ὑποταγή τῶν περιοχῶν τῆς Χιμάρας,[864] τοῦ Μαυροβουνίου,[865] τοῦ Μαργαριτιοῦ.[866]

ε) Σέ πληροφορίες ἀπό τήν Κωνσταντινούπολη γιά τή σύναψη συνθηκῶν,[867] σιτοδεῖες ἤ γιά ἄλλα ἀξιοσημείωτα γεγονότα.[868] Ἀκόμη οἱ εἰδήσεις τῶν προξένων Ἄρτας κάνουν λόγο γιά ἀνώτατους ἀξιωματούχους τῆς Πύλης,[869] γιά κινήματα ἐνάντια στόν σουλτάνο,[870] καθώς καί γιά ξένους διπλωμάτες.[871]

στ) Πουάριθμες εἶναι οἱ πληροφορίες πού ἀναφέρονται στούς πολέμους τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας ἤ στίς φῆμες γιά τήν κήρυξη πολέμου, ἀκόμη καί σέ προσωπικές ἐκτιμήσεις τῶν προξένων. Συγκεκριμένα, οἱ ἀναφορές ἀπό τήν Ἄρτα ἔκαναν λόγο γιά ἐπικείμενη σύρραξη τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας μέ τούς Βενετούς,[872] μέ τήν Περσία,[873] τήν Αὐστρία[874] καί τή Ρωσία.[875]

3. Εἰδήσεις γιά τούς Βενετούς

Ἡ γενικότερη πολιτική καί οἰκονομική κατάσταση τῆς Βενετίας κατά τόν 18ον αἰ., καθώς καί ἡ θέση της στήν Εὐρώπη καί στήν Ἀνατολή, εἶναι βέβαιᾶ γνωστές. Ἡ Γαληνότατη φαινόταν ὅτι βάδιζε πρός τή δύση της. Τό ἐνδιαφέρον λοιπόν τῆς Γαλλίας - ὅπως καί κάθε ἄλλης εὐρωπαϊκῆς δύναμης τῆς ἐποχῆς - γιά τή θέση πού ἐγκατέλειπε ἡ παλαιά θαλασσοκράτειρα, εἶναι καί εὔλογο καί φανερό. Ἀπό τήν ἄλλη μεριά, οἱ Γάλλοι πρόξενοι στήν Ἄρτα εἶχαν πολλές εὐκαιρίες, ἀφοῦ ἡ περιοχή τους γειτόνευε μέ τίς βενετικές θέσεις τῆς Πρέβεζας καί τῆς Βόνιτσας, καθώς καί μέ τά νησιά τοῦ Ἰονίου, νά συγκεντρώνουν πληροφορίες γιά τούς Βενετούς καί ἰδιαίτερα νά μαθαίνουν ὅ,τι συνέβαινε στήν Κέρκυρα καί τά ἄλλα νησιά, στήν Πρέβεζα καί στή Βόνιτσα.

Βασική πηγή γιά τίς πληροφορίες τῶν Γάλλων προξένων ἦταν οἱ ξένοι ἀξιωματικοί τοῦ βενετικοῦ στρατοῦ, ἀπό τούς ὁποίους, κατά τήν ὁμολογία τοῦ J.Dubroca, ἦταν εὔκολο νά μάθει κανείς ὅ,τι τόν ἐνδιέφερε.[876] Ἀλλά καί οἱ ἴδιοι οἱ Βενετοί προνοητές συχνά γνωστοποιοῦσαν στούς Γάλλους προξένους τίς κινήσεις τους, ζητώντας κάποιᾳ πληροφορία ἤ κάποια ἐξυπηρέτηση.[877]

Οἱ εἰδήσεις τῶν προξένων Ἄρτας σχετικά μέ ταύς Βενετούς μποροῦν νά ἐνταχθοῦν στίς ἑξῆς κατηγορίες:

α) Τοπικές. Ἐδῶ ἀνήκουν οἱ πληροφορίες γιά τίς ἐπισκέψεις Βενετῶν ἀξιωματούχων,[878] γιά τίς σχέσεις τῶν Βενετῶν μέ τούς Τούρκους[879] καί μέ τούς Ἕλληνες.[880]

β) Εἰδήσεις γιά τίς πολεμικές ἑτοιμασίες τῶν Βενετῶν. Οἱ πρόξενοι τῆς Ἄρτας συγκεντρώνουν καί διαβιβάζουν στό ὑπουργεῖο Ναυτικῶν κάθε πληροφορία σχετική μέ τά ὀχυρωματικά ἔργα τῶν Βενετῶν,[881] τή στρατολογία Ἑλλήνων ἀπό τήν περιοχή τοῦ προξενείου,[882] τήν ἀγορά ἀλόγων,[883] ξυλείας[884] καί ἄλλων προμηθειῶν·[885] ἀκόμη ἀναφέρουν τή χαρτογράφηση τῆς περιοχῆς ἀπό τούς Βενετούς,[886] καθώς καί τήν ἐπινόηση νέων ὅπλων.[887]

γ) Πληροφορίες γιά τίς δυνάμεις τῶν Βενετῶν. Εἰδικότερα οἱ μαρτυρίες ἀναφέρονται στόν ἀριθμό τῶν βενετικῶν δυνάμεων τῆς Κέρκυρας[888] ἤ καί ὁλόκληρου τοῦ βενετικοῦ στρατοῦ,[889] στίς μετακινήσεις στρατευμάτων ἀπό τά Ἰόνια νησιά πρός τήν Ἰταλία καί ἀντίστροφα,[890] στήν κατάσταση ἑτοιμότητας τῶν βενετικῶν φρουρῶν τῶν νησιῶν καί τῆς ἀπέναντι στεριᾶς.[891]

δ) Εἰδήσεις γιά τούς Βενετούς προνοητές.[892]

ε) Κρίσεις καί προτάσεις τοῦ J.Dubroca. Ὁ πρόξενος αὐτός, μέ βάση τίς ὀχυρώσεις στά Ἰόνια νησιά καί τίς ἐκεῖ φρουρές, κρίνει ὅτι οἱ Βενετοί ἦταν ἱκανότατοι κατασκευαστές ὀχυρωματικῶν ἔργων· τούς ἔλειπε ὅμως τό ὀργανωτικό πνεῦμα καί οἱ δυνάμεις πού θά τούς ἐπέτρεπαν νά διατηροῦν τά κάστρα τους σέ ἄριστη κατάσταση καί καλά ἐπανδρωμένα. Κατά τόν Γάλλο πρόξενο, μόνο ἡ Κέρκυρα ἀπαιτοῦσε συνεχῆ παρουσία 15.000 ἀντρῶν.[893]

Ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον παρουσιάζουν οἱ προτάσεις τοῦ J.Dubroca σχετικά μέ τήν Κέρκυρα, τίς ὁποῖες ὑπέβαλε στόν ὑπουργό Maurepas τό 1734,[894] ὅταν εἶχεν ἤδη ἐπέλθει ἡ γαλλο-αὐστριακή ρήξη καί δέν εἶχαν ἀκόμη καταστεῖ σαφεῖς οἱ προθέσεις τῆς Βενετίας. Ὁ πρόξενος τῆς Ἄρτας παρουσίαζε μέ σαφήνεια καί καλή γνώση τῶν πραγμά-

των δύο δυνατές λύσεις: ἤ νά ἀφαιρεθεῖ ἀπό τούς Βενετούς ἡ Κέρκυρα καί νά δοθεῖ στόν βασιλιά τῶν Δύο Σικελιῶν ἤ νά παραμείνει ὅπως εἶχε, τονίζοντας τά πλεονεκτήματα καί τά μειονεκτήματα καθεμιᾶς ἀπό τίς λύσεις αὐτές. Πάντως σημασία ἔχει ὅτι ὁ Dubroca θεωροῦσε μεγάλο πλῆγμα γιά τή Βενετία τήν ἀπώλεια τῆς Κέρκυρας, πράγμα πού θά ἀπέκλειε ἐντελῶς τό βενετικό ἐμπόριο ἀπό τήν Ἀνατολή.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΔΙΑΠΙΣΤΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Τό προξενεῖο τῆς Ἄρτας ἱδρύθηκε τό 1702. Ὁ πρῶτος Γάλλος πρόξενος ἐγκαταστάθηκε στή Σαγιάδα, λίγο νωρίτερα ἀπό τόν Νοέμβριο τοῦ ἔτους αὐτοῦ. Σύντομα ὅμως, πρίν ἀπό τά μέσα τοῦ 1703, ἡ ἕδρα τοῦ προξενείου μεταφέρθηκε στήν Ἄρτα, ἡ ὁποία πρόσφερε καλύτερες συνθῆκες διαβίωσης καί παρουσίαζε ἀξιόλογες ἐμπορικές δυνατότητες. Ἐπιπλέον, ἡ πόλη αὐτή ἦταν πιό κοντά στή θάλασσα ἀπό ὅσο τά Γιάννενα, γεγονός πού βάρυνε στήν ἐπιλογή της ὡς ἕδρας τοῦ γαλλικοῦ προξενείου.

Οἱ Γάλλοι πρόξενοι τῆς Ἄρτας, σ'ὅλη σχεδόν τήν ἐξεταζόμενη περίοδο, εἶχαν στή δικαιοδοσία τους, σέ γενικές γραμμές, τίς περιοχές τῆς σημερινῆς Νότιας Ἀλβανίας, τῆς Ἠπείρου καί τῆς Αἰτωλοακαρνανίας, ἀπό τούς Ἁγίους Σαράντα ὡς τή Ναύπακτο, περιοχή πού ἦταν γνωστή στούς Γάλλους μέ τόν ὅρο "Albanie". Ἔτσι οἱ Γάλλοι πρόξενοι τῆς Ἄρτας ὀνομάζονταν "Consuls (ἤ Consuls Générales) de France au Royaume d'Albanie", ἐνῶ τό ὄνομα τῆς Ἄρτας ἐμφανίζεται στόν τίτλο τοῦ προξενείου ἀπό τό 1739 καί ἔπειτα. Ὁ ρόλος τῶν προξένων αὐτῶν καθοριζόταν ἀπό τίς ὑπηρεσίες τους πρός τόν βασιλιά καί πρός τό ἐμπόριο. Πρόκειται δηλ. γιά κρατικούς ὑπαλλήλους, ἀλλά καί γιά ἐμπορικούς πράκτορες. Εἰδικότερα, ἔπρεπε νά πληροφοροῦν τό γαλλικό ὑπουργεῖο Ναυτικῶν τόσο γιά τίς οἰκονομικές δυνατότητες τῆς περιοχῆς, ὅσο καί γιά τίς κινήσεις τῶν Τούρκων καί τῶν γειτόνων Βενετῶν. Ἀκόμη, οἱ πρόξενοι τῆς Ἄρτας εἶχαν καθῆκον νά φροντίζουν γιά τόν ἐπαναπατρισμό τῶν Γάλλων λιποτακτῶν ἀπό τίς βενετικές δυνάμεις, ἐνῶ παράλληλα ἔπρεπε νά διαβιβάζουν στό ΕΕΜ κάθε οἰκονομική πληροφορία καί νά προσφέρουν τή συνδρομή τους στούς συμπατριῶτες τους ἐμπόρους καί ναυτικούς. Ἡ ἐπισήμανση τῶν παραπάνω καθηκόντων δίνει καί τό μέτρο τῆς ἐξάρτησης τῶν πρόξενων καί τοῦ προξενείου τῆς Ἄρτας ἀπό τό γαλλικό ὑπουργεῖο Ναυτικῶν καί ἀπό τό ΕΕΜ.

Γιά τούς προξένους τῆς Ἄρτας, ἐκτός ἀπό τόν τελευταῖο, ἴσχυε εἰδικό καθεστώς. Δέν μισθοδοτοῦνταν δηλ. οὔτε ἀπό τό ὑπουργεῖο οὔτε ἀπό τό ΕΕΜ. Τό ἐπίσημο εἰσόδημά τους προερχόταν ἀπό τό προξενικό, μέ τό ὁποῖο ἔπρεπε νά καλύπτουν ὅλα τά ἔξοδα τοῦ προξενείου (μισθοδοσία καί συντήρηση ὑπαλλήλων, ἐνοίκιο, δῶρα στίς τουρκικές ἀρχές κλ.).

Στήν περιοχή τῆς δικαιοδοσίας τοῦ προξενείου τῆς Ἄρτας, ὅπως καθορίστηκε, ὑπάγονταν κατά καιρούς ὁρισμένοι ὑποπρόξενοι, τήν ὕπαρξη τῶν ὁποίων ἐπέβαλλε τόσο ἡ γεωγραφική ἔκταση ὅσο καί ἡ εἴσπραξη τοῦ προξενικοῦ καί τῶν ἄλλων δικαιωμάτων. Ἕδρες Γάλλων ὑποπροξένων ἐξαρτημένων ἀπό τήν Ἄρτα ἐπισημαίνονται: ἡ Σαγιάδα (1703-1704 καί 1705-1706), ἡ Ναύπακτος (ἀπό τίς ἀρχές τοῦ 18ου αἰ. ὡς τό 1770 περίπου, κατά διαστήματα), ἡ Λευκάδα (τό 1705), τό Μεσολόγγι (ἀπό τό 1735, παρά τήν ἀντίδραση τοῦ ΕΕΜ καί τοῦ ὑποπροξενείου Πατρῶν), ἡ Αὐλώνα (1737-1743, ὁπότε δέν ὑπῆρχε Γάλλος πρόξενος στό Δυρράχιο) καί ἡ Πρέβεζα (ἀπό τό 1768· τό 1785 ὑπάγεται στό γενικό προξενεῖο Ζακύνθου).

Ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον παρουσιάζουν οἱ Γάλλοι πρόξενοι, πού κατά καιρούς ὑπηρέτησαν στήν Ἄρτα. Κι αὐτό, γιατί ἀπό τήν προσωπικότητα καί τίς ἱκανότητές τους

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ἐξαρτιόταν σέ μεγάλο βαθμό τόσο ἡ χάραξη τῆς γαλλικῆς πολιτικῆς στόν συγκεκριμένο χῶρο ὅσο καί ἡ ὑλοποίηση τῆς πολιτικῆς αὐτῆς. Μέ βάση ἀρχειακές πηγές, ἐπισημαίνονται οἱ πρόξενοι τῆς Ἄρτας, καθώς καί τά στοιχεῖα ἐκεῖνα, τά ὁποῖα συμβάλλουν στή γνώση τῆς προσωπικότητάς τους καί στήν κατανόηση τῶν ἰδιαίτερων συνθηκῶν πού ἀντιμετώπιζαν. Παράλληλα συμπληρώνονται, στό σημεῖο αὐτό, οἱ ἐλλείψεις καί οἱ ἀνακρίβειες τῆς σχετικῆς βιβλιογραφίας γιά ὅσους ἀπό τούς προξένους ἦταν γνωστοί ὡς τώρα. Τούς προξένους βοηθοῦσαν οἱ Γάλλοι γραμματεῖς, τακτικοί ἤ προσωρινοί, καί οἱ Ἕλληνες διερμηνεῖς.

Τήν ὕπαρξη τῶν γαλλικῶν προξενείων τῆς Ἀνατολῆς προσδιόριζε ἡ ὕπαρξη γαλλικῆς παροικίας (nation), ἡ ὁποία, στίς μεγαλύτερες σκάλες, ἦταν ὀργανωμένη σέ σῶμα καί ἐξέλεγε κάθε χρόνο τούς ἐκπροσώπους της. Στήν Ἄρτα, παρά τό γεγονός ὅτι συνήθως ὑπῆρχαν ἐκεῖ ἐγκαταστημένοι Γάλλοι, δέν μαρτυρεῖται ἡ παραπάνω ὀργάνωση τῆς παροικίας. Ὡστόσο, γίνονται συχνές συνελεύσεις γιά διάφορα θέματα, ὕστερα ἀπό πρόσκληση καί ὑπό τήν προεδρία τοῦ προξένου. Στίς συνελεύσεις αὐτές, οἱ ὁποῖες μποροῦν νά χαρακτηριστοῦν ὡς ἄτυπες συγκεντρώσεις μέ τήν πρωτοβουλία τοῦ προξένου, παίρνουν μέρος οἱ ἐγκαταστημένοι στήν Ἄρτα καί οἱ περαστικοί ἀπό ἐκεῖ Γάλλοι, ἀκόμη καί Ἕλληνες προστατευόμενοι.

Κέντρο τῆς ζωῆς τῶν Γάλλων τῆς Ἄρτας ἦταν ἡ προξενική κατοικία. Ἐκτός ἀπό τίς λειτουργίες καί τίς ἄλλες θρησκευτικές τελετές πού τελοῦνταν στό παρεκκλήσι της, σ'αὐτή διέμεναν καί ἐργάζονταν οἱ πρόξενοι καί οἱ γραμματεῖς, συγκαλοῦνταν οἱ συνελεύσεις τῆς παροικίας, γίνονταν οἱ γιορταστικές ἐκδηλώσεις ἤ φιλοξενοῦνταν οἱ περαστικοί Γάλλοι. Ἀκόμη, ἐκεῖ ἀποθηκεύονταν τά ἐμπορεύματα τῶν Γάλλων. Ὁ πρόξενος J.Dubroca ἔκτισε, μέ δικά του χρήματα, γύρω στά 1730, ἕνα εὐρύχωρο οἴκημα κάπου στίς παρυφές τῆς πόλης, τό ὁποῖο ἀνταποκρινόταν στίς ἀπαιτήσεις τῆς ἄνετης καί ἀσφαλοῦς διαμονῆς καί προσέδιδε τό ἀπαραίτητο κύρος στόν ἐκπρόσωπο τοῦ Γάλλου βασιλιᾶ. Στόν περίβολό του, ὁ ἴδιος πρόξενος ἔκτισε ναό, τόν ὁποῖο κόσμησε μέ ἰδιαίτερη φροντίδα. Ἄλλωστε, βασικό μέλημα ὅλων τῶν προξένων τῆς Ἄρτας, καί ἰδιαίτερα τοῦ J.Dubroca, ἦταν ἡ παρουσία λατίνου ἱερέα, καθώς καί ἡ ἄσκηση φιλανθρωπίας καί ἡ ἀποτροπή τῆς ἐξωμοσίας ἀπό τούς Γάλλους λιποτάκτες. Ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον παρουσιάζουν τά σχέδια τοῦ J.Dubroca γιά τή δημιουργία ἱεραποστολῆς, μέ προσηλυτιστικούς σκοπούς, παρόλο πού τελικά δέν πραγματοποιήθηκαν.

Διαρκεῖς κινδύνους δημιουργοῦσε στούς Γάλλους τῆς Ἄρτας, καί τῶν ἄλλων περιοχῶν τοῦ προξενείου, τό ἀνθυγιεινό κλίμα καί οἱ τοπικοί πυρετοί, καθώς καί οἱ συχνές ἐπιδημίες πανώλης. Οἱ δυσκολίες ἐπιτείνονταν ἀπό τήν ἔλλειψη γιατρῶν καί φαρμάκων. Οἱ ντόπιοι γιατροί δέν ἦταν σέ θέση νά ἀντιμετωπίσουν σοβαρά περιστατικά, ἐνῶ οἱ Γάλλοι γιατροί δύσκολα ἀποφάσιζαν νά ἐργαστοῦν σέ μιά περιοχή μέ περιορισμένα οἰκονομικά κίνητρα.

Ὡστόσο, παρόλες τίς δυσκολίες, οἱ πρόξενοι τῆς Ἄρτας δέν ἄφηναν καμιά εὐκαιρία ἀνεκμετάλλευτη γιά τή διοργάνωση γιορταστικῶν ἐκδηλώσεων καί τελετῶν. Γνώριζαν καλά ὅτι μέ τόν τρόπο αὐτό ἀποκτοῦσαν κύρος ἀνάμεσα στούς ντόπιους, ἀλλά καί προωθοῦσαν τά σχέδιά τους. Ἐξάλλου, γιά τόν ἴδιο σκοπό οἱ πρόξενοι τῆς Ἄρτας φρόντιζαν ἰδιαίτερα τήν ἐμφάνισή τους, χρησιμοποιώντας πολυτελῆ καί ἐντυπωσιακά

ἐνδύματα καί κοσμήματα.

Καθοριστικό παράγοντα γιά τήν ἄσκηση τῆς πολιτικῆς καί τήν ἐξυπηρέτηση τῶν γαλλικῶν συμφερόντων ἀποτελοῦσε τό εἶδος τῶν σχέσεων πού εἶχαν οἱ Γάλλοι τῆς Ἄρτας μέ τούς Τούρκους. Θεωρητικά, οἱ σχέσεις αὐτές ὁριοθετοῦνταν ἀπό τίς διομολογήσεις. Στήν πράξη ὅμως, οἱ διομολογήσεις ἐπηρέαζαν τήν πολιτική καί τίς διαθέσεις τῶν Τούρκων τῆς Ἄρτας στό μέτρο πού τό ἐπέβαλλαν οἱ συγκεκριμένες συνθῆκες καί ἡ δύναμη τοῦ κάθε τοπικοῦ διοικητῆ. Οἱ σχέσεις λοιπόν τῶν Γάλλων τῆς Ἄρτας μέ τούς Τούρκους βασίζονταν περισσότερο στήν προσωπική ἐπικοινωνία καί γνωριμία, στήν προσωπικότητα τοῦ Γάλλου προξένου καί τοῦ Τούρκου διοικητῆ, στό παντοδύναμο "μπαξίσι" καί γενικότερα στήν ταυτότητα τῶν συμφερόντων, ὅπως αὐτά γίνονταν ἀντιληπτά ἀπό τίς δύο πλευρές στή δοσμένη χρονική στιγμή. Δέν πρέπει ἑπομένως νά ἀναζητήσει κανείς σταθερότητα καί διάρκεια στίς "φιλικές" σχέσεις Γάλλων καί Τούρκων στήν Ἄρτα, ἀλλά οὔτε καί ἰδιαίτερη ὀξύτητα στίς διαφορές τους. Ἀπό τήν ἄλλη μεριά, οἱ πρόξενοι τῆς Ἄρτας, καί ἰδιαίτερα ὁ Beulle, φρόντιζαν πάντα νά ἔχουν μέ τό μέρος τους ὅλους τούς Τούρκους, οἱ ὁποῖοι ἦταν κάποτε πιθανό νά ἀναλάβουν κάποια ὑπεύθυνη θέση. Ἐπίσης, μέ κανένα τρόπο οἱ Γάλλοι πρόξενοι δέν ἤθελαν νά φαίνονται ὅτι ἐπεμβαίνουν στίς ἐσωτερικές διαμάχες τῶν Τούρκων.

Ὡστόσο, οἱ πρόξενοι τῆς Ἄρτας εἶχαν συμφέρον νά ὑπερτονίζουν τίς ὅποιες καλές σχέσεις τους μέ τούς Τούρκους. Κι αὐτό, γιατί οἱ Γάλλοι ἔμποροι καί ναυτικοί ἀποφάσιζαν εὐκολότερα νά ἀρχίσουν ἤ νά διευρύνουν τήν ἐπιχειρηματική τους δραστηριότητα στήν περιοχή, μέ ἀνάλογο ἀποτέλεσμα στά ἔσοδα τῶν προξένων. Οἱ ἀναφορές λοιπόν σέ περιπτώσεις συνεργασίας δημιουργοῦν πολλές ἐπιφυλάξεις γιά τήν εἰλικρίνεια καί τή σταθερότητά τους, καί ὄχι μόνο ἀπό τήν πλευρά τῶν Τούρκων.

Περισσότερο συχνές εἶναι οἱ ἀναφορές τῶν προξένων τῆς Ἄρτας στίς διαφορές τους μέ τούς Τούρκους, οἱ ὁποῖες ἔπαιρναν συνήθως τήν ἔκταση διπλωματικοῦ ἐπεισοδίου καί ἀπαιτοῦσαν τήν παρέμβαση τῆς γαλλικῆς πρεσβείας στήν Πύλη ἤ καί τοῦ γαλλικοῦ ὑπουργείου. Δέν λείπουν ἀκόμη καί οἱ περιπτώσεις, πού οἱ Γάλλοι πρόξενοι καί ὑποπρόξενοι ὑποχρεώθηκαν νά ἀγωνιστοῦν γιά τή σωματική τους ἀκεραιότητα καί τή ζωή τους. Οἱ σχέσεις Γάλλων καί Τούρκων στήν Ἄρτα καλυτέρεψαν αἰσθητά μετά τό 1740 καί πιό πολύ μετά τόν πρῶτο ρωσοτουρκικό πόλεμο.

Ἀποκαλυπτικές ἐπίσης γιά τήν ποιότητα τῆς γαλλικῆς παρουσίας στήν ἐξεταζόμενη περιοχή ἦταν οἱ προθέσεις τῶν Γάλλων ἀπέναντι στούς ὑπόδουλους Ἕλληνες. Ἀπό τίς ἀναφορές τῶν προξένων τῆς Ἄρτας ἀπουσιάζουν ἐντελῶς σχεδόν οἱ εἰδήσεις γιά τόν ὑπόδουλο πληθυσμό. Καί οἱ λίγες πού ὑπάρχουν, εἴτε ἀφοροῦν ἐνέργειες τῶν προκρίτων εἴτε ἔχουν σκοπό νά τονίσουν τίς δυσκολίες πού ἀντιμετώπιζαν οἱ ἴδοι οἱ Γάλλοι. Ὡστόσο, οἱ λίγες καί ἔμμεσες αὐτές μαρτυρίες εἶναι πολύτιμες γιά τήν ἱστορία τῆς περιοχῆς. Τίς προθέσεις τῶν Γάλλων ἀπέναντι στόν ὑπόδουλο πληθυσμό τίς κάνουν ἀπόλυτα σαφεῖς τόσο ὁ χαρακτηρισμός ἀπό τόν J.Dubroca τῶν Ἑλλήνων πατριωτῶν ὡς ἐχθρῶν τῆς δημόσιας τάξης ὅσο καί ὁ ἐνεργός ρόλος τοῦ προξένου Julien στήν ἀντιμετώπιση ἀπό τούς Τούρκους πιθανῆς ἐξέγερσης τῶν κατοίκων τῆς Ἄρτας κατά τό 1770. Εἶναι φανερό ὅτι οἱ Γάλλοι τῆς Ἄρτας ἐνδιαφέρονταν βασικά γιά τή διατήρηση τῆς "τάξης καί τῆς ἡσυχίας", γιατί μόνο ἔτσι μποροῦσαν νά ὠφεληθοῦν τό γαλλικό ἐμπόριο

καί ἡ ναυτιλία στήν περιοχή. Ἡ διαπίστωση αὐτή καθορίζει τό εἶδος τοῦ γαλλικοῦ ἐνδιαφέροντος γιά τήν περιοχή καί τούς κατοίκους της. Ὅσο γι'αὐτούς πού εἶχαν ἔργο τή διαφύλαξη τῆς τάξης, τούς ἁρματολούς, οἱ Γάλλοι δέν ἐνδιαφέρονταν ἄν ἦταν Ἕλληνες, Τοῦρκοι ἤ Ἀλβανοί, παρά μόνο πῶς θά τούς χρησιμοποιήσουν πρός τό συμφέρον τους. Ἡ συνεργασία ἤ ἡ ἀνοχή τῶν ἁρματολῶν ἦταν ἀπαραίτητη στούς Γάλλους, ἰδιαίτερα γιά τήν ἐξαγωγή τῆς ξυλείας. Φαίνεται πάντως ὅτι ἡ δράση τῶν Ἑλλήνων ἁρματολῶν, τουλάχιστο ὡς τό 1732, δέν δημιούργησε κανένα πρόβλημα στούς Γάλλους τῆς Ἄρτας.

Ἀπό τήν ἄλλη μεριά, ἡ γαλλική παρουσία εἶχε ἀνάγκη ἀπό τή συνεργασία τῶν ἰσχυρῶν Ἑλλήνων ἐμπόρων τῆς περιοχῆς. Ἡ συνεργασία αὐτή προσφερόταν μέ ἀντάλλαγμα τή γαλλική προστασία. Ἕλληνες προστατευόμενους συναντοῦμε πολλούς ἀπό τήν ἵδρυση τοῦ προξενείου. Οἱ περισσότεροι ὑπηρετοῦσαν παράλληλα ὡς διερμηνεῖς, γραφεῖς ἤ καί γραμματεῖς τοῦ γαλλικοῦ προξενείου. Οἱ σχέσεις ὡστόσο τῶν Γάλλων τῆς Ἄρτας μέ τούς Ἕλληνες προστατευόμενούς τους στηρίζονταν ἀποκλειστικά στό ἀμοιβαῖο συμφέρον. Οἱ ἐπιδιώξεις τῶν δύο πλευρῶν συνέπιπταν ὡς μιά ὁρισμένη χρονική στιγμή, πού τοποθετεῖται στά μέσα τοῦ 18ου αἰ. Ἡ διαπίστωση αὐτή ἀποκαλύπτει τήν ποιότητα τῶν παραπάνω σχέσεων. Ἡ βάση τους δέν μετακινήθηκε ἀπό τό καθαρά οἰκονομικό συμφέρον σέ κοινές πολιτικές ἤ πολιτιστικές ἐπιδιώξεις. Πρόκειται γιά σχέσεις πού τίς γέννησε ἡ ἀμοιβαία ἀνάγκη, τίς συντήρησε ὡς ἕνα σημεῖο ἡ ἀμοιβαία ἀνοχή, γιά νά καταλήξουν, μέ τήν ἰσχυροποίηση τῆς ἑλληνικῆς οἰκονομικῆς παρουσίας, σέ ἀνταγωνισμό καί σαφή ἐχθρότητα.

Καθαρά ἐχθρικές ἦταν οἱ σχέσεις τῶν Γάλλων τῆς Ἄρτας μέ μιά ἄλλη ὁμάδα ἰσχυρῶν Ἑλλήνων ἐμπόρων: τούς προξένους διαφόρων εὐρωπαϊκῶν αὐλῶν στήν Ἄρτα ἤ τά Γιάννενα. Ἡ δράση τους ἀπειλοῦσε σοβαρά τή γαλλική οἰκονομική παρουσία στήν περιοχή, γιατί οἱ Ἕλληνες πρόξενοι εἶχαν ἐκεῖ στενούς συγγενικούς καί οἰκονομικούς δεσμούς, πρόσφεραν εὐνοϊκότερους ὅρους στίς θαλάσσιες μεταφορές, εἶχαν τή συνεργασία τῶν Βενετῶν καί, μέ τίς δωροδοκίες, τήν ἀνοχή τῶν τουρκικῶν ἀρχῶν. Ὁ πρόξενος Boulle μέ διορατικότητα καί σαφήνεια προσδιορίζει τά κίνητρα τοῦ ἀνταγωνισμοῦ τῶν Ἑλλήνων προξένων. Ἀξιολογώντας ἐλάχιστα τό οἰκονομικό συμφέρον, ὁ Γάλλος πρόξενος διέβλεπε κυρίως τήν προσπάθεια τῶν Ἑλλήνων συναδέλφων του νά ξεφύγουν, κατά κάποιον τρόπο, ἀπό τή μοίρα τοῦ ὑπόδουλου. Ἔκφραση τοῦ μύχιου αὐτοῦ πόθου ἦταν ἡ ἔλξη πού ἀσκοῦσε στούς παραπάνω Ἕλληνες ἡ ἱκανότητα νά ἀνταγωνίζονται τούς Γάλλους καί νά στέκονται ὡς ἴσοι ἀπέναντι στούς ἐλεύθερους Εὐρωπαίους. Ἡ διαπίστωση τοῦ Boulle εἶναι σημαντική ὅσο καί ἀποκαλυπτική. Ἄν ἡ προσπάθεια αὐτή τῶν ἰσχυρῶν Ἑλλήνων ἐμπόρων, ἀνάμεσα στούς ὁποίους ἐπιλέγονταν οἱ πρόξενοι, δέν θεωρηθεῖ μόνο σάν βούληση γιά ἐγωιστική προσωπική προβολή, τότε ἔχουμε μιά σημαντική ἔνδειξη, ἀπό τά μέσα κιόλας τοῦ 18ου αἰ. καί νωρίτερα, ὅτι ἡ ἰδέα τῆς πολιτικῆς ἀνεξαρτησίας διατηρεῖται ἔντονα στούς Ἕλληνες ἀστούς, ὥστε νά ἐξωτερικεύεται καί νά γίνεται δρατή.

Οἱ πρόξενοι τῆς Ἄρτας προσπάθησαν μέ κάθε τρόπο νά ἐξουδετερώσουν τούς Ἕλληνες συναδέλφους τους. Στόχος τῶν Γάλλων ἦταν ἡ ἀνάθεση τῶν ξένων προξενείων στούς ἰδιους ἤ τουλάχιστο σέ Εὐρωπαίους. Οἱ σχετικές ὅμως προσπάθειες τῶν προξένων τῆς Ἄρτας τόσο γιά τήν ἔκδοση ἀπαγορευτικοῦ φιρμανιοῦ ὅσο καί γιά τήν κατασυκοφάντηση

τῶν Ἑλλήνων προξένων στίς εὐρωπαϊκές αὐλές, τελικά δέν ἀπέδωσαν. Ἕλληνες ἔμποροι συνεχίζουν, ὡς τό τέλος τῆς ἐξεταζόμενης ἐδῶ περιόδου, νά ἐκπροσωπροῦν χριστιανούς ἡγεμόνες στήν Ἄρτα καί στά Γιάννενα.

Περιπτώσεις συνεργασίας καί ἀλληλοεξυπηρέτησης ἀνάμεσα στούς Γάλλους καί στούς Ἕλληνες βέβαια δέν λείπουν, κυρίως σέ προσωπικό ἐπίπεδο. Ὡστόσο, τό εἶδος τῆς συνεργασίας αὐτῆς δέν διαφοροποιεῖ καθόλου τό γενικότερο κλίμα τοῦ ἀνταγωνισμοῦ. Μᾶλλον ἀποτελεῖ πρόσθετη ἐπιβεβαίωσή του. Ἄλλωστε, δέν λείπουν καί ἄλλες περιπτώσεις συμπαράταξης Ἑλλήνων καί Τούρκων ἐνάντια στούς Γάλλους ἤ Τούρκων καί Γάλλων ἐνάντια στούς Ἕλληνες.

Γενικά οἱ σχέσεις τῶν Γάλλων τῆς Ἄρτας μέ τούς ἐπώνυμους Ἕλληνες τῆς περιοχῆς ρυθμίζονται κάθε φορά ἀπό τά συμφέροντα τῶν δύο πλευρῶν. Δέν ἐπισημαίνεται σταθερότερο ὑπόβαθρο, ὅπως θά ἦταν ἡ πολιτιστική καί πολιτική προσέγγιση. Ἡ πρώτη δέν συνέφερε βέβαια τήν καθαρά ἀποικιακή πολιτική τῶν Γάλλων, ἐνῶ ἡ δεύτερη ἦταν δύσκολο, ἄν ὄχι ἀδύνατο, νά ἀναπτυχτεῖ. Ἡ προσήλωση τῶν Ἑλλήνων πρός τήν ὁμόδοξη Ρωσία ἦταν στέρεη καί φανερή.

Ἐχθρικές ἦταν ἐπίσης οἱ γαλλο-βενετικές σχέσεις στήν περιοχή τοῦ προξενείου μας. Οἱ λόγοι τῆς ἐχθρότητας, ὅπως ἐπισημαίνονται ἀπό τούς πρώτους προξένους τῆς Ἄρτας, ἦταν δύο: ἡ βοήθεια τῶν Γάλλων πρός τούς λιποτάκτες ἀπό τίς βενετικές δυνάμεις καί ἡ ἐμπορική ἀντιζηλία. Στόν ἀνταγωνισμό τους μέ τούς Γάλλους οἱ Βενετοί χρησιμοποιοῦν τούς Τούρκους καί τούς Ἕλληνες. Παράλληλα, παρέχουν βοήθεια στούς ἐχθρούς τῶν Γάλλων καί προσπαθοῦν νά μειώσουν τό γόητρο τῆς γαλλικῆς ναυτιλίας. Ἀπό πρακτική ἄποψη, βασικό πρόβλημα ἀποτελεῖ ἡ ἀπαίτηση τῶν Βενετῶν νά εἰσπράττουν στήν Πρέβεζα φόρους γιά τά ἐμπορεύματα, τά ὁποῖα οἱ Γάλλοι φόρτωναν στίς τουρκικές περιοχές. Ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον στό σημεῖο αὐτό παρουσιάζουν τόσο τά ἐπιχειρήματα τῶν Βενετῶν γιά τήν κυριαρχία στή θαλάσσια περιοχή τοῦ Ἀμβρακικοῦ ὅσο καί τά ἀντεπιχειρήματα τῶν Γάλλων.

Οἱ γαλλο-βενετικές σχέσεις στήν περιοχή τοῦ προξενείου Ἄρτας παραμένουν πάντα ἀνταγωνιστικές. Μετά τό 1730 ὅμως δέν παρουσιάζουν τήν προηγούμενη ὀξύτητα καί τά σχετικά ἐπεισόδια ρυθμίζονται τώρα μέ τή διπλωματική ὁδό. Οἱ Βενετοί, ὅσο προχωρεῖ ὁ τελευταῖος αἰώνας τῆς ἱστορίας τους, δέν ἔχουν πιά τή δύναμη νά ἐπιβάλουν τίς ἀπόψεις τους.

Ὡστόσο, παρά τόν ἀνταγωνισμό, οἱ σχέσεις τῶν Γάλλων προξένων μέ τούς Βενετούς συναδέλφους τους στήν Ἄρτα δέν εἶναι τόσο ἄσχημες. Ἡ ἀντίφαση αὐτή ἐξηγεῖται, ἄν σκεφτεῖ κανείς ὅτι ὅλοι οἱ ξένοι στήν Ἄρτα εἶχαν νά ἀντιμετωπίσουν τίς αὐθαιρεσίες τῶν Τούρκων καί ἔπρεπε νά δείχνουν, τουλάχιστο, ἑνωμένοι. Ἰδιαίτερα σέ προσωπικό ἐπίπεδο, οἱ σχέσεις ἀνάμεσα στούς προξένους τῶν δύο δυνάμεων στήν Ἄρτα ἐπηρεάζονται περισσότερο ἀπό τίς τοπικές συνθῆκες ζωῆς καί λιγότερο ἀπό τίς γενικότερες γαλλοβενετικές διαφορές. Σημειώνονται μάλιστα καί περιπτώσεις ἀποτελεσματικῆς συνεργασίας Γάλλων καί Βενετῶν στήν Ἄρτα.

Γενικά λοιπόν οἱ γαλλο-βενετικές σχέσεις στήν ἐξεταζόμενη περιοχή ἦταν βασικά ἀνταγωνιστικές στό οἰκονομικό πεδίο, μέ ἰδιαίτερη ἔμφαση στό πρῶτο μισό καί πιό πολύ στήν πρώτη τριακονταετία τοῦ 18ου αἰ. Φυσικά στή διαμόρφωση τῶν σχέσεων αὐτῶν κύριο

λόγο εἶχαν ἡ γενικότερη τοποθέτηση καί κατάσταση τῆς Βενετίας καί τῆς Γαλλίας, ὅπως αὐτές ἐκφράζονταν κάθε φορά μέσα ἀπό τίς συγκεκριμένες πολιτικοοικονομικές συνθῆκες καί ὅπως διαμορφώνονταν ἀπό τή συμμετοχή καθενός ἀπό τά δύο κράτη στούς διάφορους εὐρωπαϊκούς σχηματισμούς. Ὡστόσο, σέ καθαρά τοπικό ἐπίπεδο, οἱ παραπάνω σχέσεις ἦταν δυνατό νά παρεκκλίνουν ἀπό τή γενικότερη γραμμή, κάτω ἀπό τήν ἐπίδραση δύο παραγόντων: ἀπό τήν ἀνάγκη τῆς ἄμυνας ἀπέναντι στήν ἀπειλή τῶν Τούρκων ἀξιωματούχων καί ἀπό τήν προσωπική ἐπαφή, τήν ὁποία ὑποβοηθοῦσαν καί καθιστοῦσαν ἀναγκαία οἱ συνθῆκες τῆς ζωῆς. Τίς σχέσεις αὐτές τίς διεῖπε ἀκόμη ἡ εὐρωπαϊκή διπλωματική πρακτική, πού τίς διαφοροποιοῦσε αἰσθητά ἀπό τίς ἀνάλογες σχέσεις μέ τούς Τούρκους.

Οἱ σχέσεις τῶν Γάλλων τῆς Ἄρτας μέ τούς ἄλλους Εὐρωπαίους τῆς περιοχῆς καθορίζονται ἀπό τή μακρόχρονη παρουσία Γάλλων διπλωματικῶν ἐκπροσώπων καί ἀπό τή συνεχή σχεδόν ἀπουσία ἄλλων Εὐρωπαίων διπλωματῶν. Τό γεγονός αὐτό δίνει μιά ἄλλη διάσταση στή θέση τῶν προξένων τῆς Γαλλίας: ἦταν οἱ φυσικοί προστάτες ὅσων Εὐρωπαίων δέν εἶχαν στήν Ἄρτα δικούς τους διπλωματικούς ἐκπροσώπους, πράγμα πού τό ἐπέτρεπαν ἄλλωστε καί οἱ διομολογήσεις. Ἀλλά καί ὅταν ὑπάρχουν στήν Ἄρτα Εὐρωπαῖοι πρόξενοι, οἱ Γάλλοι εἶναι πάντα οἱ περισσότερο ὑπολογίσιμοι. Ἡ γαλλική προστασία κάλυπτε ἀκόμη καί τούς ἐχθρούς τῆς Γαλλίας, ἀρκεῖ, σέ τοπικό ἐπίπεδο, νά μή παραβλάπτονταν τά γαλλικά συμφέροντα. Ἡ σημασία τῆς προστασίας αὐτῆς εἶναι φανερή γιά τήν ἰσχυροποίηση τῆς γαλλικῆς παρουσίας στήν περιοχή. Ἀκόμη, οἱ Γάλλοι πρόξενοι τῆς Ἄρτας ἐπιζητοῦσαν συχνά, καί περισσότερο σέ περιόδους κάμψης τοῦ γαλλικοῦ ἐμπορίου, νά ἀναλάβουν ἐπίσημα τή διπλωματική ἐκπροσώπηση καί ἄλλων εὐρωπαϊκῶν κρατῶν, πράγμα πού θά αὔξανε τόσο τό κύρος ὅσο καί τίς ἀποδοχές τους.

Πρέπει νά ὑπῆρξαν ἐπίσης καί στήν Ἄρτα περιπτώσεις χορήγησης τῆς γαλλικῆς προστασίας σέ Ἑβραίους. Αὐτοί, ἐξαιτίας εἴτε τοῦ μικροῦ ἀριθμοῦ εἴτε τῆς περιορισμένης οἰκονομικῆς τους δύναμης, δέν φαίνεται νά ἀπείλησαν τά γαλλικά συμφέροντα. Ὁπωσδήποτε, οἱ Ἑβραῖοι προστατευόμενοι ἦταν πολύ λιγότεροι καί λιγότερο ἰσχυροί ἀπό τούς Ἕλληνες.

Ὡς πρός τίς σχέσεις τῶν Γάλλων προξένων τῆς Ἄρτας μέ τούς συμπατριῶτες τους στήν περιοχή, αὐτές καθορίζονται βασικά ἀπό τό εἶδος τῶν καθηκόντων καί τήν ἔκταση τῶν ἁρμοδιοτήτων τῶν προξένων, οἱ ὁποῖοι ἔπρεπε νά παρέχουν κάθε δυνατή βοήθεια στούς συμπατριῶτες τους, ἀλλά καί νά ἐποπτεύουν γιά τήν ἐκτέλεση τῶν ἐντολῶν τοῦ κέντρου, ἀντίθετων πολλές φορές μέ τά προσωπικά συμφέροντα τῶν Γάλλων ἐμπόρων καί ναυτικῶν. Ἀκόμη, οἱ πρόξενοι τῆς Ἄρτας εἶχαν δικαίωμα νά ἐμπορεύονται καί οἱ ἴδιοι. Ὁ συνδυασμός τῶν παραπάνω μέ τή συνεχή προσπάθεια κάθε ἐπιχειρηματία γιά εὔκολο καί γρήγορο κέρδος μᾶς δίνει τή συνισταμένη τῶν σχέσεων τῶν Γάλλων προξένων τῆς Ἄρτας μέ τούς ἐκεῖ συμπατριῶτες τους.

Συχνές ἐπίσης ἦταν οἱ συγκρούσεις τῶν προξένων τῆς Ἄρτας μέ τούς συναδέλφους τους τῶν γειτονικῶν περιοχῶν, ὅπως τῆς Πάτρας, ἐξαιτίας τῆς διαμάχης γιά τήν περιοχή τοῦ Μεσολογγίου, ἤ τῆς Κέρκυρας, γιά τόν ἔλεγχο στίς περιοχές τῆς Πρέβεζας καί τῆς Βόνιτσας. Γενικά οἱ Γάλλοι πρόξενοι προσπαθοῦσαν πάντα νά ἐπεκτείνουν τά γεωγραφικά ὅρια τῆς δικαιοδοσίας τους καί ἀσφαλῶς νά μή χάσουν τίποτε ἀπό αὐτά. Ἡ γεωγραφική ἔκταση κάθε προξενείου εἶχε ἄμεση σχέση μέ τό εἰσόδημα καί τό κύρος τοῦ προξέ-

νου. Ἡ διαπίστωση αὐτή ὁδηγεῖ στήν ὑπόθεση ὅτι οἱ Γάλλοι πρόξενοι τῆς Ἄρτας, ἄν δέν ἐνδιαφέρονταν περισσότερο γιά τό προσωπικό τους συμφέρον, τουλάχιστο τό συνέδεαν μέ τά γενικότερα συμφέροντα τῆς πατρίδας τους σέ μιά περιοχή εὐρύτερη ἀπό τό προξενεῖο τους.

Ἀπό τήν πλευρά του τό ΕΕΜ, ἄν ἔπρεπε νά δώσει τή βοήθειά του σέ κάποιο προξενεῖο πού ὑπαγόταν ἄμεσα στή δικαιοδοσία του ἤ στό προξενεῖο τῆς Ἄρτας, ἀσφαλῶς θά προτιμοῦσε τό πρῶτο. Γενικά οἱ σχέσεις τῶν προξένων τῆς Ἄρτας μέ τό ΕΕΜ καθορίζονται ἀπό τό ἀμοιβαῖο συμφέρον, ἀπό τό καθεστώς ἐξάρτησης τοῦ προξενείου τῆς Ἄρτας, καθώς καί ἀπό τό πρόσωπο καί τίς διασυνδέσεις τοῦ προξένου.

Ἀνάλογη μέ τοῦ ΕΕΜ ἦταν καί ἡ στάση τῆς γαλλικῆς πρεσβείας στήν Πύλη. Οἱ εἰσηγήσεις τῶν πρεσβευτῶν εἶχαν ἀπαρασιστική σημασία γιά τό προξενεῖο τῆς Ἄρτας, ἐνῶ οἱ παρεμβάσεις τους στήν Πύλη ἦταν πάντα πολύτιμες, ὅταν οἱ Γάλλοι τῆς Ἄρτας εἶχαν προβλήματα μέ τούς Τούρκους. Ἡ συνδρομή τῶν Γάλλων πρεσβευτῶν πρός τούς προξένους τῆς Ἄρτας ἐξαρτιόταν τόσο ἀπό τίς προσβάσεις πού διέθεταν οἱ τελευταῖοι στό γαλλικό ὑπουργεῖο τῶν Ναυτικῶν ὅσο καί ἀπό τίς προσωπικές γνωριμίες καί ἄλλους εἰδικούς παράγοντες.

Ἕνας ἀπό τούς κύριους στόχους τῆς γαλλικῆς παρουσίας στήν ἐξεταζόμενη περιοχή ἦταν ἀσφαλῶς ἡ προώθηση τῶν ἐμπορικῶν συμφερόντων. Πρίν ἀπό τήν ἵδρυση τοῦ προξενείου στήν Ἄρτα, τά γαλλικά καράβια κατευθύνονταν πρός τό Βόλο καί τή Θεσσαλονίκη, ὅπως καί στόν πρῶτο καιρό μετά τήν ἵδρυση τοῦ προξενείου. Οἱ προσπάθειες τῶν πρώτων προξένων τῆς Ἄρτας στράφηκαν βασικά στή δημιουργία τῶν προϋποθέσεων πού θά προσείλκυαν τούς συμπατριῶτες τους ἐμπόρους στήν περιοχή. Ἦταν ἀνάγκη νά πειστοῦν οἱ Γάλλοι ἔμποροι καί ναυτικοί ὅτι οἱ κίνδυνοι στήν περιοχή τοῦ προξενείου ἦταν λιγότεροι ἤ τουλάχιστο ὄχι περισσότεροι ἀπό ἀλλοῦ. Οἱ προσπάθειες αὐτές δέν εἶχαν τά ἀναμενόμενα ἀποτελέσματα καί ὁ πρόξενος G.Dubroca κατηγορεῖ τούς συμπατριῶτες του ἐμπόρους γιά ὑπερβολικό συντηρητισμό καί ἀτολμία.

Οἱ ἐμπορικές δυνατότητες τοῦ προξενείου τῆς Ἄρτας τονίστηκαν ἰδιαίτερα ἀπό τόν πρόξενο J.Dubroca. Σύμφωνα μέ αὐτόν, ἡ περιοχή τοῦ προξενείου βρισκόταν πιό κοντά στή Δύση ἀπό ὅσο ἄλλες περιοχές τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, ἐνῶ ἦταν σέ θέση νά παραγάγει ἤ νά συγκεντρώσει γιά ἐξαγωγή μεγάλες ποσότητες σιταριοῦ, πού θά ἀνακούφιζαν σέ περίπτωση ἀνάγκης μιά ὁλόκληρη γαλλική ἐπαρχία. Ἀκόμη, ἡ περιοχή διέθετε γιά ἐξαγωγή πολλά ἄλλα γεωργικά καί κτηνοτροφικά προϊόντα, καί παράλληλα παρουσίαζε σημαντικές δυνατότητες κατανάλωσης γαλλικῶν βιομηχανικῶν εἰδῶν.

Ὡστόσο, τό ΕΕΜ δέν φαινόταν διατεθειμένο νά βοηθήσει στήν ἀνάπτυξη τοῦ γαλλικοῦ ἐμπορίου στήν περιοχή τῆς Ἄρτας. Ἔβλεπε περισσότερο τό ἐκεῖ προξενεῖο σάν πεδίο δράσης τῶν νέων ἐμπόρων· οἱ παλαιότεροι, καί ἰδιαίτερα οἱ μεγαλέμποροι τῆς Μασσαλίας, δέν ἦταν πρόθυμοι νά ὑποστοῦν τούς κινδύνους πού περιέκλειε ἡ ἀξιοποίηση μιᾶς νέας ἀγορᾶς. Ἀντίθετα, τό γαλλικό ὑπουργεῖο τῶν Ναυτικῶν εὐνοεῖ φανερά τούς προξένους τῆς Ἄρτας, καί πολλές φορές παρά τή σαφή ἀντίδραση τοῦ ΕΕΜ. Ἀλλά καί οἱ ἴδιοι οἱ πρόξενοι τῆς Ἄρτας δέν ἀκολούθησαν στό σημεῖο αὐτό κοινή γραμμή. Ἄλλοι ἐνδιαφέρθηκαν νά προσελκύσουν στήν περιοχή Γάλλους ἐμπόρους, ἐνῶ ἄλλοι, καί ἰδιαίτερα ὁ Boulle, ἐπειδή φοβοῦνταν τόν συναγωνισμό πρός τίς δικές τους ἐπιχειρήσεις,

έμφάνιζαν μειωμένες τίς δυνατότητες τῆς περιοχῆς ἐνῶ τόνιζαν τίς σχετικές δυσκολίες.

Ὅσο ὅμως προχωροῦσε ὁ αἰώνας πρός τό μέσο του, οἱ γενικότερες συνθῆκες μεταβάλλονταν σέ βάρος τοῦ γαλλικοῦ ἐμπορίου, ὁπότε αὐτό στράφηκε πρός τήν ἐντατικότερη ἐκμετάλλευση καί περιοχῶν, ὅπως τοῦ προξενείου Ἄρτας, πού παλαιότερα δέν θεωροῦνταν ἀποδοτικές. Παρόλα αὐτά, ἀπό τή δεκαετία τοῦ 1740, τό γαλλικό ἐμπόριο τῆς Ἄρτας παρουσιάζει προοδευτική κάμψη, πού φτάνει ὡς τήν τελική ἐκμηδένιση.

Σημαντικός παράγοντας πού ἐπέδρασε ἀρνητικά στό γαλλικό ἐμπόριο τῆς Ἄρτας ἦταν οἱ συχνοί πόλεμοι, καί ἰδιαίτερα τῆς αὐστριακῆς διαδοχῆς καί ὁ ἑπταετής. Ἀρνητική ἐπίδραση εἶχαν ἐπίσης καί ἡ ληστεία, πιό πολύ στό δεύτερο μισό τοῦ αἰώνα, οἱ διάφοροι δασμοί καί τά δικαιώματα πού ἔπρεπε νά καταβάλλονται στούς Γάλλους προξένους καί στούς Τούρκους, οἱ τοπικές ταραχές καί οἱ συχνές ἀπαγορεύσεις ἐξαγωγῆς σιταριοῦ καί ξυλείας. Ἀκόμη, ἀρνητικά ἐπέδρασαν στό γαλλικό ἐμπόριο οἱ ἀθετήσεις τῶν συμφωνιῶν, ἡ τακτική τῶν Γάλλων νά μή πληρώνουν τό προξενικό, ὁ ἀθέμιτος συναγωνισμός μεταξύ τους, καθώς καί ἡ πολιτεία πολλῶν ἀπό αὐτούς.

Ὁ σοβαρότερος ὅμως ἀρνητικός παράγοντας γιά τό γαλλικό ἐμπόριο ἦταν ὁ ἀνταγωνισμός τῶν Ἑλλήνων καί τῶν ἄλλων Εὐρωπαίων ἐμπόρων. Βέβαια τήν ἵδρυση τοῦ γαλλικοῦ προξενείου στήν Ἄρτα τή δέχτηκαν μέ ἐνθουσιασμό οἱ Ἕλληνες ἔμποροι τῆς περιοχῆς, καί πιό πολύ οἱ Γιαννιῶτες. Μόνο οἱ Ἑπτανήσιοι φάνηκαν ἐχθρικοί ἀπό τήν πρώτη στιγμή. Σύντομα ὅμως, ἀπό τή δεύτερη κιόλας δεκαετία τοῦ αἰώνα, οἱ ἔμποροι ἀπό τά Γιάννενα καί τήν Ἄρτα ἀνταγωνίζονταν μέ ἐπιτυχία τό γαλλικό ἐμπόριο στήν περιοχή. Ὁ ἀνταγωνισμός αὐτός παίρνει εὐρύτερες διαστάσεις καί γίνεται πιό σκληρός ὅσο προχωρεῖ ὁ αἰώνας. Μετά τά μέσα του, καί ἰδιαίτερα μετά τόν ἑπταετή πόλεμο, διαπιστώνεται ὁλοένα καί πιό σαφής ὑπεροχή τοῦ ἑλληνικοῦ ἐμπορίου, πού κορυφώνεται μέ τή δυνατότητα τῆς ἀπευθείας εἰσαγωγῆς διαφόρων εἰδῶν ἀπό τή Γαλλία καί φτάνει ὡς τήν ἐκτόπιση τοῦ γαλλικοῦ. Στό ἀποτέλεσμα αὐτό συνετέλεσαν: ἡ ἱκανότητα τῶν Ἑλλήνων ἐμπόρων· ἡ παρουσία καί ἡ δράση τῶν Ἑλλήνων προξένων· ἡ ἀνοχή ἤ καί ἡ συνεργασία τῶν Τούρκων, οἱ ὁποῖοι ἔβλεπαν κέρδος στήν οἰκονομική ἄνοδο τῶν ραγιάδων· ἡ δικτύωση τῶν Ἑλλήνων ἐμπόρων μέ τίς ἰταλικές καί τίς ἄλλες ἀγορές· ἡ σωστή ἐκμετάλλευση ἀπό τούς Ἕλληνες τῶν δυσμενῶν γιά τό γαλλικό ἐμπόριο συγκυριῶν. Πρόκειται στήν οὐσία γιά σύγκρουση μιᾶς φθίνουσας οἰκονομικῆς παρουσίας μέ μιά ἀνερχόμενη, γεμάτη ζωτικότητα καί ἀποφασιστικότητα νέα δύναμη, ἡ ὁποία, ἐπιπλέον, ἐπιδιώκει μέσα ἀπό τήν οἰκονομική ἐπιτυχία τήν καταξίωση τῆς ὕπαρξής της.

Ἀπό τούς ἄλλους Εὐρωπαίους, οἱ Ἰταλοί (Βενετοί, Ναπολιτάνοι, Μεσσήνιοι, Γενοβέζοι, Λιβορνέζοι) καί οἱ Ραγουζαῖοι περισσότερο ζημίωσαν τή γαλλική ναυτιλία. Στόν καθαρά ἐμπορικό τομέα, ἔβλαψαν τούς Γάλλους στό μέτρο πού εὐνόησαν τήν ἀνάπτυξη τοῦ ἑλληνικοῦ ἐμπορίου. Οἱ Ἄγγλοι ἐπίσης λίγο ἐνδιαφέρθηκαν γιά τήν περιοχή, ἐνῶ οἱ Ὁλλανδοί δέν ἀπασχόλησαν σχεδόν καθόλου τούς Γάλλους τῆς Ἄρτας. Καί οἱ δύο ὅμως ζημίωσαν τά ἐμπορικά συμφέροντα τῶν Γάλλων ἔμμεσα, ὑποβοηθώντας καί αὐτοί τήν οἰκονομική ἀνάπτυξη τῶν Ἑλλήνων.

Παρόλες τίς παραπάνω δυσκολίες, οἱ ὁποῖες ἐμφανίζονται κυρίως στό δεύτερο μισό τοῦ 18ου αἰ., ἡ γαλλική ἐμπορική παρουσία στήν περιοχή ἦταν δυναμική, καί ἰδιαίτερα στό πρῶτο μισό τοῦ ἴδιου αἰώνα. Ὁ περιφερειακός χαρακτήρας τῆς ὀθωμανικῆς οἰκονο-

μίας καί οἱ ἐγγενεῖς ἀδυναμίες της γιά τήν ἐκμετάλλευση τῶν ἐγχώριων πόρων εἶχαν μεταβάλει τήν Ἀνατολή σέ οἰκονομική ἀποικία τῶν Εὐρωπαίων.

Οἱ φορεῖς τοῦ γαλλικοῦ ἐμπορίου στήν περιοχή τοῦ προξενείου τῆς Ἄρτας ἦταν δύο: οἱ Γάλλοι ἔμποροι καί οἱ πρόξενοι. Βέβαια ἐδῶ δέν παρατηρεῖται ἡ ἐμπορική κίνηση ἄλλων μεγαλύτερων προξενείων, ὅπως τῆς Σμύρνης ἤ τῆς Θεσσαλονίκης. Οὔτε ἡ γεωγραφική ἔκταση καί ἡ ἀπορροφητική ἱκανότητα τῆς ντόπιας ἀγορᾶς οὔτε καί οἱ ἐξαγωγικές δυνατότητες τῆς περιοχῆς δικαιολογοῦν παρόμοια σύγκριση. Ἀνάλογος ἦταν καί ὁ ἀριθμός, ἡ διάρκεια ζωῆς καί ἡ οἰκονομική σημασία τῶν γαλλικῶν ἐμπορικῶν ἐπιχειρήσεων τοῦ προξενείου τῆς Ἄρτας. Ἐπισημαίνονται λίγες περιπτώσεις Γάλλων ἐμπόρων ἤ ἐμπορικῶν οἴκων, πού ἔδρασαν σέ κάπως μόνιμη βάση στήν περιοχή, ὅπως τῶν Merlet καί Soucheiron, τοῦ G.Aubert, τοῦ P.Roubaud, τῶν Roux ἤ τοῦ J.-F.Lasalle. Ἰδιαίτερη σημασία παρουσιάζουν ἡ ἐπιχείρηση τοῦ L.Badin (ἐργοστάσιο γιά τήν παρασκευή χυλοῦ γλυκόρριζας στή Βόνιτσα) ἤ τά σχέδια τοῦ Fr.Mongirod, στό δεύτερο μισό τοῦ 18ου αἰ. Οἱ δυό αὐτές περιπτώσεις δείχνουν ὅτι ὁ Γάλλος ἔμπορος ἀρχίζει νά γίνεται συνθετότερος ἐπιχειρηματίας καί βλέπει περιθώρια δράσης στόν μετασχηματισμό καί τήν παραπέρα ἐκμετάλλευση τῶν ἐγχώριων πόρων.

Ὁ δεύτερος φορέας τοῦ γαλλικοῦ ἐμπορίου στήν Ἄρτα, οἱ Γάλλοι πρόξενοι, ἦταν περισσότερο σημαντικός. Ὁ ρόλος τῶν προξένων ἐμφανίζεται διπλός: νά φροντίζουν γιά τά συμφέροντα τῶν συμπατριωτῶν τους ἐμπόρων, ἀλλά καί νά ἐμπορεύονται οἱ ἴδιοι ἤ νά ἐκπροσωποῦν γαλλικούς ἐμπορικούς οἴκους τῆς Μασσαλίας. Ἡ γενική ἀπαγόρευση τῆς ἄσκησης ἐμπορίου ἀπό τούς Γάλλους προξένους φαίνεται πώς σύντομα ἀτόνησε ἤ καί δέν ἰσχυσε ποτέ γιά τούς προξένους τῆς Ἄρτας. Ἀπό αὐτούς, ὁ J.Dubroca εἶχε τή σιωπηρή ἔγκριση τοῦ γαλλικοῦ ὑπουργείου καί τή σύμφωνη, ἄν καί ἀνεπίσημη, γνώμη τοῦ ΕΕΜ, ἐνῶ ὁ Boulle ἔφτασε νά ἀσκεῖ κατ'ἀποκλειστικότητα τό γαλλικό ἐμπόριο στήν περιοχή. Ἡ ἐμπορική δραστηριότητα τοῦ προξένου αὐτοῦ, ὁ ὁποῖος ἄλλωστε ἐπιλέχτηκε ἀκριβῶς γιατί θεωροῦνταν ὡς ἐπιτυχημένος ἔμπορος στή Θεσσαλονίκη, ἔχει ἰδιαίτερη σημασία. Ἀποτελεῖ χαρακτηριστική περίπτωση προνομιακῆς ἄσκησης τοῦ γαλλικοῦ ἐμπορίου καί παράλληλα δίνει τό μέτρο τῶν ἐμπορικῶν δυνατοτήτων τῆς περιοχῆς σέ μιά περίοδο ὄχι ἰδιαίτερα εὐνοϊκή γιά τό γαλλικό ἐμπόριο.

Τό γαλλικό ἐμπόριο τῆς Ἄρτας ἦταν εἰσαγωγικό καί περισσότερο ἐξαγωγικό. Οἱ εἰσαγωγές λειτουργοῦν κυρίως σάν ἀσφαλιστική δικλείδα γιά τίς μεγαλύτερες ἀγορές τῆς Θεσσαλονίκης καί τῶν ἰταλικῶν πόλεων καί συμβάλλουν στή διατήρηση τῶν τιμῶν στά ἐπιθυμητά ἐπίπεδα σέ μιά εὐρύτερη περιοχή. Ἀπό τήν ἄποψη αὐτή, ὁ ρόλος τῶν γαλλικῶν εἰσαγωγῶν στήν Ἄρτα εἶναι δορυφορικός, παρά τό ὅτι ἐμφανίζει τάσεις αὐτονομίας πού τίς ὑποβοηθεῖ ἡ μικρότερη ἀπόσταση ἀπό τή Μασσαλία σέ σχέση μέ τή Θεσσαλονίκη.

Τό σημαντικότερο εἶδος τοῦ γαλλικοῦ εἰσαγωγικοῦ ἐμπορίου τῆς Ἄρτας ἦταν τά ὑφάσματα, γιά τά ὁποῖα ὑπῆρχαν εὐοίωνες καί ἀξιόλογες προοπτικές. Ἰδιαίτερα ὁ πρόξενος Boulle ὀργάνωσε συστηματικά τή ντόπια ἀγορά τῶν ὑφασμάτων, μέ τίς συνεχεῖς περιοδεῖες του καί τή φροντίδα γιά τήν ἀδιάκοπη κάλυψη τῆς ζήτησης, χωρίς παράλληλα, τή δημιουργία συνθηκῶν ὑπερπροσφορᾶς. Οἱ κίνδυνοι γιά τό ἐμπόριο τοῦ προϊόντος αὐτοῦ, ἐκτός ἀπό τόν ἀνταγωνισμό τῶν Βενετῶν, ὀφείλονταν καί στόν συναγωνισμό τῶν ἴδιων τῶν Γάλλων καί στό εὐρύ λαθρεμπόριο. Παρόλα αὐτά, ὁ τομέας τῶν ὑφασμάτων ἀπο-

φέρει σημαντικά κέρδη στούς Γάλλους κατά τό πρῶτο μισό τοῦ 18ου αἰ.Μετά τόν ἑπταετή πόλεμο καί πρίν ἀπό τό 1770, οἱ Ἕλληνες ἔμποροι ἀφαιροῦν ἀπό τούς Γάλλους συναδέλφους τους τό ἐμπόριο τῶν ὑφασμάτων. Παράλληλη εἶναι καί ἡ πορεία τοῦ ἐμπορίου τοῦ λουλακιοῦ.

Ἀπό τά ἄλλα εἴδη τοῦ γαλλικοῦ εἰσαγωγικοῦ ἐμπορίου, σημαντική θέση κατέχει ὁ καφές, καί ἰδιαίτερα μετά τό 1740, ὅταν ἐπιτράπηκε ἀπό τόν πασά τῶν Γιαννίνων ἡ εἰσαγωγή καφέ ἀπό τίς ἀποικίες. Τό προϊόν αὐτό ἄφηνε σημαντικά κέρδη τόσο στούς Γάλλους εἰσαγωγεῖς ὅσο καί στούς ντόπιους μεταπράτες, οἱ ὁποῖοι ἐνδιαφέρονταν ζωηρά γιά τόν ἀνελλιπῆ ἐφοδιασμό τῆς ἀγορᾶς. Ἔτσι τό ἐμπόριο τοῦ καφέ ἦταν γιά τούς Γάλλους καί προσοδοφόρο σάν ἐπιχείρηση, ἀλλά καί μέσο προσέλκυσης τῶν ντόπιων στή γαλλική ναυτιλία.

Τόν κύριο ὄγκο λοιπόν τῶν γαλλικῶν εἰσαγωγῶν τῆς Ἄρτας κάλυπταν τά ὑφάσματα. Τό προϊόν αὐτό ἐνδιέφερε ζωηρά τή γαλλική οἰκονομία, γιατί συνδεόταν καί μέ τούς τρεῖς τομεῖς της: τή βιομηχανία, τό ἐμπόριο καί τή ναυτιλία. Ἐξαιτίας τῆς μεγάλης ζήτησης, μποροῦσε εὔκολα νά ρευστοποιηθεῖ καί τά κεφάλαια νά χρησιμοποιηθοῦν γιά τήν ἀγορά ἀγροτικῶν προϊόντων, ἰδίως σιταριοῦ. Τά ὑπόλοιπα εἴδη τοῦ γαλλικοῦ εἰσαγωγικοῦ ἐμπορίου ἐπιβοηθοῦν τό ἐμπόριο τῶν ὑφασμάτων καί λειτουργοῦν σάν μέσο προσέλκυσης τῶν ντόπιων ἐμπόρων στή γαλλική ναυτιλία. Τέλος, ἀπό τά μέσα τοῦ 18ου αἰ. καί κυρίως μετά τόν ἑπταετή πόλεμο, τό γαλλικό εἰσαγωγικό ἐμπόριο τῆς Ἄρτας περνᾶ στά χέρια τῶν Ἑλλήνων ἐμπόρων.

Τό ἐξαγωγικό ἐμπόριο τῶν Γάλλων στήν παραπάνω περιοχή ἦταν αὐτόνομο καί γι'αὐτό πιό σημαντικό. Ἡ περιοχή τοῦ προξενείου τῆς Ἄρτας, ὅπου ἐναλλάσσονται τά πεδινά ἐδάφη μέ τά ἡμιορεινά καί τίς δασικές ἐκτάσεις, παρουσίαζε σημαντικό ὄγκο γεωργικῆς καί κτηνοτροφικῆς παραγωγῆς, καθώς καί ἀξιόλογες δυνατότητες δασικῆς ἐκμετάλλευσης. Ἀπό τήν ἄλλη μεριά, τό ὀθωμανικό φεουδαρχικό σύστημα καί ἡ ὑποκατανάλωση στήν ὁποία ὑποχρέωνε τούς γεωργικούς πληθυσμούς, καθώς καί ἡ δημογραφική στασιμότητα, δημιουργοῦσαν σημαντικά πλεονάσματα γιά ἐξαγωγή. Ἀκόμη, οἱ Τοῦρκοι ἀξιωματοῦχοι, στούς ὁποίους ἀνῆκε τό μεγαλύτερο μέρος τῆς παραγωγῆς, εἶχαν πάντα ἀνάγκη ἀπό χρῆμα γιά τήν ἐξαγορά τῆς θέσης τους καί τήν ἐξασφάλιση τῆς κυριαρχίας καί τῆς ζωῆς τους. Ὑπῆρχαν λοιπόν ὅλες οἱ προϋποθέσεις γιά μιά σαφή ἐμπορευματοποίηση τῆς παραγωγῆς καί δημιουργοῦνταν συνθῆκες προσφορᾶς ἤ καί ὑπερπροσφορᾶς. Ἀνάλογη ἦταν καί ἡ ζήτηση. Ἡ γαλλική βιομηχανία χρειαζόταν συνεχῶς καί περισσότερες πρῶτες ὕλες. Οἱ ἐπισιτιστικές ἀνάγκες γίνονταν πιεστικότερες ἀπό τούς πολέμους καί τήν ἀνάπτυξη τῶν πόλεων στή Δύση, ἐνῶ οἱ ἐντεινόμενοι ναυτικοί ἐξοπλισμοί καί οἱ ἀνάγκες τῆς ἐμπορικῆς ναυτιλίας ἐπέβαλλαν τήν ἐπισήμανση καί ἐκμετάλλευση δασικῶν πόρων. Ἐπιπλέον,ἡ περιοχή τοῦ προξενείου τῆς Ἄρτας συγκέντρωνε γιά ἐξαγωγή προϊόντα ἀπό γειτονικές ἤ καί πιό μακρινές περιοχές, ἐνῶ τό ἀκμαῖο καί ἱκανό ἐγχώριο ἐμπορικό στοιχεῖο πρόσφερε, τουλάχιστο στό πρῶτο μισό τοῦ αἰώνα, μιά πρόθυμη συνεργασία καί μιά καλή ὀργανωτική ὑποδομή.

Ἀπό τά προϊόντα πού ἐνδιέφεραν τό γαλλικό ἐξαγωγικό ἐμπόριο τῆς Ἄρτας, τό κυριότερο ἦταν τό σιτάρι, γιατί κάλυπτε βασικές ἀνάγκες τῆς Προβηγκίας, ἐνῶ παράλ-

ληλα, ἐνίσχυε μέ τόν ὄγκο του τήν κίνηση τῆς γαλλικῆς ναυτιλίας. Παρά τίς δυσκολίες, πού ὀφείλονταν στίς συχνές ἀπαγορεύσεις ἐξαγωγῆς, στούς δασμούς, στόν ἀνταγωνισμό τῶν Ἑλλήνων καί τῶν Ἰταλῶν ἐμπόρων, στούς πολέμους καί στήν κατά καιρούς δυσμενή γαλλική πολιτική, οἱ Γάλλοι τῆς Ἄρτας ἀποκόμιζαν σημαντικά κέρδη ἀπό τό ἐμπόριο τοῦ σιταριοῦ. Μετά τό ἑπταετή πόλεμο, τό ἐμπόριο αὐτό περιέρχεται στούς Ἕλληνες, μέ ἐξαίρεση τήν τριετία 1772-1774.

Ἡ ξυλεία ἀπό τά πλούσια δάση τῆς περιοχῆς, καί ἰδιαίτερα τοῦ Λούρου, κίνησε νωρίς τό ἐνδιαφέρον τῶν Γάλλων, ἀλλά ἡ ἐξαγωγή της ἐπιτεύχθηκε μετά τό 1768. Οἱ λόγοι τῆς καθυστέρησης συνοψίζονται τόσο σέ τεχνικά προβλήματα ὅσο καί στήν ἄρνηση τῶν Τούρκων νά συνεργαστοῦν. Ἐπιτυχίες τῶν Γάλλων σημειώνονται στήν τελευταία τριακονταετία τοῦ αἰώνα, ὁπότε δρᾶ παράλληλα καί τό ἑλληνικό ἐμπορικό κεφάλαιο. Ἰδιαίτερα ἀποδοτική στόν τομέα αὐτόν στάθηκε ἡ δράση τοῦ J.-B.Lasalle.

Ἀπό τά ἄλλα προϊόντα τῆς περιοχῆς, οἱ Γάλλοι ἔδειξαν ἐνδιαφέρον γιά τά καπνά, ὡς τό 1740, γιά τά δέρματα καί τά μαλλιά, γιά τό κερί πού ἔφτανε στά Γιάννενα ἀπό τή Βλαχία καί τή Μολδαβία, γιά τό βαμβάκι πού ἐρχόταν ἀπό τήν περιοχή τῆς Λάρισας καί τό μετάξι ἀπό τή Ζαγορά, καθώς καί γιά ἄλλα προϊόντα σέ μικρότερες ποσότητες. Τό λάδι τῆς Αὐλώνας ἀποτέλεσε μέρος τῆς ἐπιχειρηματικῆς δραστηριότητας τοῦ προξένου Boulle, ἐνῶ στό καλαμπόκι, παρόλο τό ἐνδιαφέρον τοῦ J.Dubroca, οἱ γαλλικές προσπάθειες δέν σημείωσαν ἐπιτυχία, κυρίως γιατί τό προϊόν αὐτό ἀποτελοῦσε τή βάση τῆς διατροφῆς τοῦ πληθυσμοῦ.

Σημαντικό τομέα ἐπίσης τῆς γαλλικῆς οἰκονομικῆς παρουσίας στήν περιοχή τοῦ προξενείου τῆς Ἄρτας κάλυπτε ἡ ναυτιλία, τόσο σέ συνδυασμό μέ τό ἐμπόριο ὅσο καί σάν αὐτόνομη οἰκονομική δραστηριότητα. Βέβαια οἱ μεταφορές τῶν Γάλλων ἀπό καί πρός τή Γαλλία γίνονταν ἀποκλειστικά μέ γαλλικά καράβια. Ἰδιαίτερα γιά τήν περιοχή πού μᾶς ἐνδιαφέρει ἐδῶ, ἡ μικρότερη ἀπόσταση ἀπό τή Μασσαλία, σέ σύγκριση μέ ἐκείνη τῆς Μασσαλίας ἀπό τό Ἀρχιπέλαγος καί τή Θεσσαλονίκη, ἀποτελοῦσε ἕνα θετικό παράγοντα. Ὄχι μόνο ἡ διαφορά στά ναῦλα, ἀλλά καί ὁ μικρότερος χρόνος τοῦ ταξιδιοῦ ἐπέτρεπαν στούς Γάλλους τήν πραγματοποίηση περισσότερων ταξιδιῶν κάθε χρόνο καί τούς ἀπέφεραν ἔτσι μεγαλύτερα κέρδη.

Ὁ καθαρά ναυτιλιακός τομέας, οἱ ναυλώσεις δηλ. γαλλικῶν καραβιῶν ἀπό ξένους ἐμπόρους, ἀπαιτοῦσε τή συνεχή μέριμνα τῶν προξένων τῆς Ἄρτας. Ἰδιαίτερη σημασία εἶχαν οἱ θαλάσσιες μεταφορές τῶν Ἑλλήνων ἐμπόρων ἀπό καί πρός τά ἰταλικά λιμάνια, αὐτό πού οἱ πρόξενοι ὀνομάζουν caravanne. Ἡ ἀποκλειστικότητα τῆς γαλλικῆς ναυτιλίας ἦταν ἀδιαφιλονίκητη κατά τήν πρώτη τριακονταπενταετία τοῦ αἰώνα, γιατί παρεῖχε τίς περισσότερες ἐγγυήσεις ἀπέναντι στόν κίνδυνο τῶν κουρσάρων καί τῶν πειρατῶν. Στά 1719 μάλιστα, ὁ πρόξενος G.Dubroca ἔκλεισε συμφωνία μέ τούς Ἕλληνες ἐμπόρους, οἱ ὁποῖοι ἦταν ὑποχρεωμένοι νά καταβάλλουν προξενικό στόν Γάλλο πρόξενο, ἄσχετα ἀπό τήν ἐθνικότητα τῶν καραβιῶν πού θά χρησιμοποιοῦσαν γιά τίς μεταφορές τους. Μετά τό 1734, ἄλλα καράβια, καί κυρίως ἑλληνικά, ἀφαιροῦν τό προβάδισμα ἀπό τή γαλλική ναυτιλία, παρά τά μέτρα τοῦ προξένου Boulle γιά τή συμπίεση τοῦ κόστους καί τήν ταχύτητα καί ἀμεσότητα στήν κάλυψη τῆς ζήτησης.

Τή γαλλική ναυτιλία τῆς Ἄρτας, ὅπως καί τῶν ἄλλων περιοχῶν, ἔβλαψαν οἱ συχνές συγκρούσεις ἀνάμεσα στίς εὐρωπαϊκές δυνάμεις, ἰδιαίτερα ὅσες εἶχαν ὡς θέατρο τήν Ἀνατολική Μεσόγειο ἤ τήν Ἰταλία. Οἱ ἄλλοι παράγοντες, ὅπως ἡ ἀπόρταση τῆς ἕδρας τοῦ προξενείου ἀπό τή θάλασσα, τό μικρό βάθος στήν εἴσοδο τοῦ Ἀμβρακικοῦ, οἱ δασμοί καί ἡ πρακτική τῶν Γάλλων καπετάνιων νά ἐφοδιάζονται μέ πιστοποιητικά ὑγειονομικοῦ ἐλέγχου ἀπό τούς Βενετούς, εἶχαν καί ἀρνητική ἀλλά καί θετική ἐπίδραση στή γαλλική ναυτιλία τῆς Ἄρτας.

Σοβαρότερος ἦταν ὁ κίνδυνος ἀπό τόν ἀνταγωνισμό τῶν Ἑλλήνων. Στίς πρῶτες δεκαετίες τοῦ 18ου αἰ., τά λίγα ἐμπόδια προέρχονταν ἀποκλειστικά ἀπό τούς Ἑπτανήσιους. Μέ τό τέλος ὅμως τῆς δεκαετίας τοῦ 1730, ὁ ἀνταγωνισμός τῆς ἀναπτυσσόμενης ἑλληνικῆς ἐμπορικῆς ναυτιλίας γίνεται φανερός. Ὁ ἴδιος ὁ πρόξενος Boulle εἰσηγεῖται, στά 1739, νά ἐπιτραπεῖ στούς Ἕλληνες ἡ συμπλοιοκτησία στά γαλλικά καράβια. Ἡ ἀποδοχή τῆς εἰσήγησης, κατά παράβαση μάλιστα τῆς σχετικῆς νομοθεσίας, παρόλο πού δέν ἐφαρμόστηκε ἐξαιτίας τοῦ πολέμου τῆς αὐστριακῆς διαδοχῆς, δίνει τό μέτρο τῆς σημασίας τοῦ προξενείου τῆς Ἄρτας γιά τή γαλλική ναυτιλία, ἀλλά καί τή δυναμικότητα τοῦ ντόπιου ἐμπορικοῦ στοιχείου. Μέ τήν εἴσοδο ὅμως τῆς δεκαετίας τοῦ 1740, τό ναυτικό τοῦ Μεσολογγίου γίνεται ἀπειλητικός ἀντίπαλος τῶν Γάλλων. Ὁ ἀνταγωνισμός κορυφώνεται εἴκοσι χρόνια ἀργότερα καί καταλήγει μέ τήν ἐκτόπιση τῆς γαλλικῆς ναυτιλίας ἀπό τίς θαλάσσιες μεταφορές τῆς Ἄρτας. Ἡ ἀγγλική σημαία, καθώς καί οἱ σημαῖες τῶν ἰταλικῶν πόλεων-κρατῶν, ἔβλαψαν ἔμμεσα τή γαλλική ναυτιλία εὐνοώντας τήν ἀνάπτυξη τῆς ἑλληνικῆς.

Ἄμεσος ὑπῆρξε ἐπίσης γιά τή γαλλική ναυτιλία τῆς Ἄρτας ὁ κίνδυνος ἀπό τούς κουρσάρους καί σέ πολύ μικρότερο βαθμό ἀπό τούς πειρατές. Τόν τροφοδοτοῦσαν καί τόν συντηροῦσαν σ'ὅλη τή διάρκεια τοῦ αἰώνα τόσο ὁ σφοδρός ἀνταγωνισμός τῶν δύο μεγάλων ναυτικῶν δυνάμεων τῆς ἐποχῆς, τῆς Ἀγγλίας καί τῆς Γαλλίας, ὅσο καί οἱ συχνοί πόλεμοι, ὁπότε ἐντείνεται ἡ δράση τῶν κουρσάρων. Γενικά ἡ δράση τῶν κουρσάρων μέ ἀγγλική καί αὐστριακή σημαία ἔπληξε τή γαλλική ναυτιλία τῆς Ἄρτας κατά τό χρονικό διάστημα 1730-1760, κατά τή διάρκεια δηλ. τῶν πολέμων γιά τήν πολωνική καί τήν αὐστριακή διαδοχή, καθώς καί τοῦ ἑπταετῆ. Ἀντίθετα οἱ πειρατές -Ἕλληνες, Δουλτσινιῶτες κ.ἄ.- ἀποτέλεσαν πολύ μικρότερο κίνδυνο, κυρίως γιατί ἀντιμετωπίζονταν εὐκολότερα μέ τή συνεργασία τῶν Γάλλων ἀκόμη καί μέ παραδοσιακούς ἐχθρούς τους, ὅπως τούς Βενετούς καί τούς Ἄγγλους.

Πέρα ἀπό τήν οἰκονομική ἐκμετάλλευση τῆς περιοχῆς, ἡ γαλλική παρουσία στήν Ἄρτα ἔχει καί ἄλλους στόχους, πολιτικούς καί στρατηγικούς. Οἱ στόχοι αὐτοί συγκεκριμενοποιοῦνται στόν ἐπαναπατρισμό τῶν λιποτακτῶν ἀπό τούς Βενετούς καί στήν ἀποστολή πληροφοριῶν γιά τούς Τούρκους καί τούς Βενετούς. Ἕνας τρίτος τομέας, ἡ διευκόλυνση δηλ.τῶν ἐπικοινωνιῶν τοῦ κέντρου μέ τή γαλλική πρεσβεία στήν Πύλη, δέν ἀπέδωσε τά ἀναμενόμενα ἀποτελέσματα, παρόλο πού ἔπαιξε ρόλο στήν ἀπόφαση γιά τήν ἵδρυση τοῦ προξενείου.

Ἀπό τά κύρια καθήκοντα τῶν πρώτων προξένων τῆς Ἄρτας ἦταν ἡ ἐπισήμανση, ἡ περισυλλογή, ἡ περίθαλψη καί ὁ ἐπαναπατρισμός τῶν Γάλλων πού λιποτακτοῦσαν ἀπό τίς βενετικές δυνάμεις. Πρός τόν σκοπό αὐτό ἔπρεπε νά ὀργανωθεῖ κατάλληλο δίκτυο, πράγμα

πού βάρυνε σημαντικά στήν ἀπόφαση γιά τήν ἵδρυση γαλλικοῦ προξενείου σέ μιά περιοχή, ἡ ὁποία γειτόνευε μέ τίς βενετικές κτήσεις στό Ἰόνιο. Πρίν ἀπό τήν ἵδρυση τοῦ προξενείου, ἡ τύχη τῶν λιποτακτῶν ἦταν ἡ σκλαβιά ἤ ἡ ἐξωμοσία. Βέβαια ἡ περίθαλψη καί ὁ ἐπαναπατρισμός τῶν λιποτακτῶν, μέ ὅλα τά συνακόλουθα προβλήματα, κυρίως οἰκονομικά, ἐξαρτιόταν κάθε φορά πιό πολύ ἀπό τή συγκεκριμένη γαλλική πολιτική καί τίς ἀνάγκες τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ καί λιγότερο ἀπό τήν ἐπιθυμία τῆς προστασίας τῶν χριστιανῶν ἀπό τόν κίνδυνο τῆς ἐξωμοσίας, ὅσο κι ἄν τονίστηκε τό δεύτερο. Γι'αὐτό ἄλλωστε παρατηροῦνται περίοδοι ἔντασης ἤ κάμψης τῶν σχετικῶν προσπαθειῶν. Ὡστόσο, εἶναι σίγουρο πώς οἱ πρῶτοι, τουλάχιστο, πρόξενοι τῆς Ἄρτας εἶχαν στό σημεῖο αὐτό σαφεῖς ὁδηγίες ἀπό τό γαλλικό ὑπουργεῖο.

Ἀκόμη, οἱ πρόξενοι τῆς Ἄρτας, καί ἰδιαίτερα οἱ Dubroca, πάντα φρόντιζαν νά ἀνακοινώνουν στό ὑπουργεῖο Ναυτικῶν καθετί σχετικό μέ τούς Τούρκους καί τούς Βενετούς. Ἡ δραστηριότητα αὐτή παρατηρεῖται κυρίως στό πρῶτο μισό τοῦ 18ου αἰ. Μετά, ἡ ἔκδηλη καί ὁριστική κάμψη τῆς βενετικῆς παρουσίας δέν καθιστᾶ ἀπαραίτητες τίς σχετικές εἰδήσεις. Ἄλλωστε, οἱ πρόξενοι τῆς Ἄρτας ἀντιμετωπίζουν οἱ ἴδιοι δύσκολα προβλήματα στόν οἰκονομικό τομέα, πού ἀπαιτοῦν ὅλη τους τή δραστηριότητα. Ἀπό τήν ἄλλη μεριά, οἱ γαλλο-τουρκικές σχέσεις μετά τό 1740 ἦταν τέτοιες, πού καθιστοῦσαν περιττές τίς πληροφορίες τῶν προξένων τῆς Ἄρτας. Οἱ Γάλλοι πρεσβευτές στήν Πύλη γνώριζαν σέ βάθος τήν κατάσταση τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, πού ὡς ἕνα βαθμό διαμόρφωναν οἱ ἴδιοι.

Οἱ πληροφορίες τῶν προξένων τῆς Ἄρτας γιά τούς Τούρκους προέρχονται ἀπό διάφορες πηγές, κυρίως ἀπό Ἕλληνες προστατευόμενους ἤ Τούρκους ἀξιωματούχους. Οἱ σχετικές εἰδήσεις ἀφοροῦν σέ θέματα καθαρά τοπικά, σέ πολεμικές κινητοποιήσεις τῶν Τούρκων, σέ σχέδιά τους γιά τήν κατάληψη βενετικῶν περιοχῶν ἤ τήν πλήρη ὑποταγή ἄλλων, σέ πληροφορίες ἀπό τήν Κωνσταντινούπολη, σέ πολέμους ἤ σέ φῆμες γιά τήν κήρυξή τους. Ἀνάλογες εἶναι καί οἱ ἀναφορές τῶν προξένων τῆς Ἄρτας γιά τούς Βενετούς. Τό ἐνδιαφέρον τῆς Γαλλίας γιά τή θέση πού ἐγκατέλειπε ἡ παλαιά θαλασσοκράτειρα εἶναι εὔλογο καί φανερό, ἐνῶ οἱ πρόξενοι τῆς Ἄρτας εἶχαν τήν εὐκαιρία, ἐξαιτίας τῆς γεωγραφικῆς θέσης τοῦ προξενείου, νά συλλέγουν ἐνδιαφέρουσες πληροφορίες γιά τούς Βενετούς. Οἱ εἰδήσεις γι'αὐτούς ἀναφέρονται στήν τοπική κατάσταση, σέ πολεμικές ἑτοιμασίες, στίς βενετικές δυνάμεις, στούς Βενετούς προνοητές. Περιέχουν ἀκόμη κρίσεις καί προτάσεις τῶν ἴδιων τῶν προξένων τῆς Ἄρτας.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ